

کویہ رہم

(۲)

زنجیره‌ی سه‌میناره‌کان و کوره زانستی‌یه‌کان

- 1 -

کوردستان و شۆرشه‌که‌ی

زنجیره گوتاریکه سالی ۱۹۷۱ به زمانی ئاله مانى له بهرلین بۆ کورد و

دۆستانی کورد خۆیندراوه تهوه

سالی ۱۹۷۲ له لایهن نوکسه‌وه له چاپ دراوه

«تہم بہرہء مہ پیشکشِ بئی بہ گہ لانی چہ وساوہی تہم جیہانہ»

كورڊو

له ئالەمانی یه وه کردوو یه به کوردی

ناوی کتیب: کوردستان و شوږشه‌کە‌ی

نوسەر: جە‌مال نە‌بە‌ز

شوین: هە‌ولێ‌ر: چاپخانه‌ی مناره

سال: چاپی یە‌که‌م – سوید (ستۆک‌هۆ‌لم) ١٩٨٥

چاپی دووهم – ئە‌ل‌ک‌ترۆ‌نی (به‌کوردی) ٢٠٠٣

چاپی سێ‌یه‌م – کوردستان (هە‌ولێ‌ر) ٢٠٠٧

ژماره‌ی سپاردن: له‌به‌ر‌پۆ‌وه‌به‌رایه‌تی گشتی کتیب‌خانه گشتیه‌کان ژماره‌ی

سپاردنی (١٢٧٩) ی سالی ٢٠٠٧ پێ‌ی دراوه‌.

له‌سه‌ر ئە‌ركی نوسەر چاپ‌کراوه

مافی چاپ‌کردنه‌وه‌ی ته‌نێ‌ به‌ده‌ست نوسه‌ره

پیشه‌کی وه‌رگیر

ناشناه تیم له‌گه‌ل نووسینه‌کانی هاویر نه‌به‌ز دا، ده‌گه‌ریتته‌وه بو ده‌ پازده سالتیک له‌مه‌وهر. ئەو دهمه وه‌کی لاوتیکی سه‌ودا سه‌رو تامه‌زۆی بیرو ریتازی کوردایه‌تی راسته‌قینه، عه‌ودالتی نووسینه‌کانی بووم و گه‌له‌ک چێژم لێ وه‌رده‌گرتن. جگه له‌و کتیب و نووسینه‌ی که پێش هاتنه ئەو‌روپای له‌ وولات بلاوک‌رابوونه‌وه، جار جاره هه‌نده گوتاریکیشی له‌گۆفاریک یا رۆژنامه‌یه‌ک دا بلاو ده‌کرانه‌وه. له‌پال ئەوانه‌شدا، هه‌نده‌ک کتیب و نووسینی یاساغیشتی به‌ قاچاغ ده‌گه‌یشتنه ده‌ستمان.

هه‌ر ئەو کاتانه ده‌مبیسست که گه‌له‌ک به‌ره‌مه‌ی به‌زمانه‌کانی دیکه‌ش له‌سه‌ر کورد و کیشه‌که‌ی نووسیوه (x). یه‌کیک له‌و نووسینه‌ی که زیاد باس و خواسی له‌باره‌وه ده‌کرا، ئەم کتیب‌ه‌ی له‌مه‌ر خۆمان بوو. ئاواته‌ خواز و به‌هیوا بووم خۆی، یا خێره‌ومه‌ندتیک‌ی دی ئەو به‌ره‌مه‌مان بو بکاته کوردی، تا بزانی‌ن له‌م یه‌که‌یاندا چی گووتوه‌ و چی نووسیوه.

ئەو دهمه هه‌چ بیرم بو ئەوه‌ی نه‌ده‌چوو که ده‌ستی رۆژگار توورم ده‌داته دووره‌ وولات و ئەو به‌خته‌وه‌ره خۆم ده‌بم و ئاواتی خۆم و هه‌زارانی دیکه دینمه‌ دی و ئەرکی ته‌رجه‌مه‌ی ده‌گرمه‌ نه‌ستۆ.

پاش ئەوه‌ی په‌ریده‌ی ئەو‌روپا بووم و هاویر نه‌به‌زم له‌نیزیکه‌وه ناسی و که‌می‌ک ئاله‌مانی فیر بووم و زمانم پ‌ژا، خۆی دانه‌یه‌کی له‌م کتیب‌ه‌ به‌دیاری بو ناردم. پێم وایه هه‌ر ئەمه یه‌که‌م کتیب‌انیکه که به‌زمانی ئاله‌مانی له‌سه‌ر مه‌سه‌له‌ی کورد خوتندبیتمه‌وه.

دوای ئەوه‌ی چێتر فیره‌ زمانه‌که بووم و زۆربه‌ی زۆری ئەو کتیب‌انه‌م خوتنده‌وه که به‌ ئاله‌مانی له‌سه‌ر کورد و مه‌سه‌له‌که‌ی، هه‌ر له‌کۆنه‌وه نو‌سراون، ئەوسا خولیا‌ی ته‌رجه‌مه‌ی ئەم کتیب‌ه، که‌وته سه‌رم. چونکه دیتم:

۱- ئەمه یه‌کیکه له‌و کتیب‌ه‌ دۆکۆمێنتاره به‌نرخانه‌ی، جگه‌رسۆزیک‌ی دلسۆزی میلله‌ته‌که‌م، به‌ زمانیک‌ی پێگانه نووسیویه و زۆر هورد و هه‌ژایانه می‌ژووی سه‌رده‌م و قو‌ناغیک‌ی تیدا تۆمار کردوه، که ده‌توانم ب‌لێم تا ئیستا شتیک‌ی نه‌وتۆ ده‌رباره‌ی نه‌نو‌سراوه. ئاشکرایه‌ خۆی وه‌ک لێکۆله‌ره‌وه‌یه‌کی زانستکار و سیاسه‌تمه‌داریک، له‌گه‌ل زۆری رووداو و به‌سه‌رهاته‌کاندا ژیاوه و ده‌وریک‌ی گه‌شی تیدا دیتووه، بۆیه جار جار

(x) بۆ سه‌رجه‌می به‌ره‌مه‌کانی (نه‌به‌ز)، هه‌تا سالی ۱۹۸۵ ت‌کایه‌ به‌روانه‌ لاپه‌ره (۲۶۲-۲۷۵).

ودکی گه واهیتکی به چاودیده دیته گۆ و رووداوه کافان بۆ ده گیتیتته وه. پتیم حهیف و جیتگی داخ بوو، خوتنده واره روشنبیره به تهنگه وه هاتوو هیتراکانی نه ته وه که م له سه رچاوده کی ناوها بیت به ش بن. به تایهت هه ل و مه رجی نووسینی کتیبیتکی له م بابه ته و تۆمارکردنی رووداوه میژوو ییه کانی بزوتنه وه و جوولاندنه وه دی سیاسی و چه کدارانه ی میلله ته که مان، پشت به ستوو به صه دان به لگه نامه و بلاو کراوه به زمانه جۆر به جۆر ده کان، له هه یج به شیکێ داگیر کراوی نیشتمانه که ماندا له توانادا نییه. بۆیه نه ویش لێ هاتوانه هه لو ده رفه تی هه لکه وتوو ی نه ورۆپای قۆزتۆته وه و سه رپاکی بۆ میژوو بۆ تۆمار کردوین.

۲- ئەم کتیبه یه کیکه له و سه رچاوه به نرخانه ی بۆته چاوه گی سه رجه می نه و کتیبانه ی له پاش ئەم کتیبه له سه ر مه سه له ی کورد به زمانی ئاله مانی نو سرون. به ده گمه ن کتیبیک ده بینیت له سه ر مه سه له ی کورد نو سرابیت، سوودی له م کتیبه وه رنه گرتیت و په نجی بۆ رانه کیتشابیت. هه تا هه نده ک له وانه ی بیت ویزدانانه په نجه شیان بۆ رانه کیتشاهه، گه له ک جار ده ربین و مه سه له و رووداوی وا ده بینیت، ده قاو ده ق له مه وه نه قل کراون. هه ندیک دیکه شیان زۆریان لێ گواستۆته وه و ته نها له یه ک شویندا په نجی یان بۆ راکیتشاهه و له ناستی زۆریه ی دا گوئی یان خه فاندوو. له وه ش زیتەر، هه یه پوخته یه کی کتیبه که ی وه رگرتوو ده که میتک ده ستکاری کردوو و به نیو تیکی دیکه وه بلاوی کردوو ته وه (x).

۳- ته رجه مه کردنی سه رپاکی نه و کتیب و لیکۆلینه وه گو تارانیه ی به زمانه جۆر به جۆر ده کان، له سه ر مه سه له ی میلله ته که مان نو سرون، نه رکیتکی هه ره پیرۆز و پتووستی روشنبیران و خوتنده وارانیه ی به تهنگه وه هاتوو نه ته وه که مانه. بۆیه منیش به نه وازشه وه، هه ولم داوه به پیتی توانا و ده سته لاتیه که می خۆم، چمکیتکی ئەم لایه نه بگرم و مه لۆی هه ژارانم به خه مه سه ر شارای پر ده ونه قی لێ هاتوو و لێ وه شاهه کانی نه ته وه که م، به و هیوا یه ی له و پێ یه وه خزه تیکی گچکه ی مه سه له ی میلله ته زۆر لێ کراوه که م بکه م.

(x) هه ر بۆ وینه سه رنجی کتیبی (Die Türkei) نووسینی (Jürgen Roth) و Kamil Taylan ده که له ۱۹۸۱ دا بلاو کراوه ته وه. به راوردی لایه ر ده کانی ۱۱۳ و ۱۱۴ و ۱۱۸ ی له گه ل لایه ر ده کانی ۷۵ - ۹۲ کوردستان و شوێنه که ی به ئاله مانی بکه. هه روه ها پڕوانه نه و کتیبی (Heinz Gstrein) که له ۱۹۷۴ دا به نیوی (Volk ohne Anwalt) (که لیکێ بیت پارێزەر) دوه بلاوی کردوو ته وه.

ئەو ەبوو پاش يەك دوو جار خۆيئەندەو ەي ئەم كەتیبە و چەند جار يەك گەفتوگۆ و دەمە تەقەيم لە گەل ەاوبير نەبەز دا، چ دەربارەي نيوەرۆك و چ دەربارەي تەرجه مەي، ديتەم بە ەو ەي پركارى و سەرقالى بە زۆر نووسين و ليكۆلەينەو ەي ديكەو ە، كارى وا لەم دەمە دا بەخۆي ناكريت. بۆيە تكام لى كرد مافى تەرجه مە كردنى بە من بدات. وا پتە دەچوو ئەو كاتە باوەر نەكات كە كار يەك ەي وا قەبەو گران، بە من يەك كەم تەوانا و فرەكار، رابەر يەت. چونكە خۆي دەزانيت بارى ناھەموارى خۆيئەندەو ەي و كريكارى و پركارى و نەداريم، دەستيان بەستووم و لەم جۆرە خەزمە تانەيان خەستووم و لە گۆشەي بى دەستەلاتىيان پەستووم و رەنگەي گەلەك ئەركى ئاوا پتەويستيان لى گرتووم. بۆيە بە بزەيەك ەي خۆي ئاسايانەو ە گوتى: چاكە! ئيدى بى دەنگ دەست بەكار بووم. جار جارە بە پى ەل ەل و دەر فەت لە پال گەلەك ئەرك و فرمانى ديدا، بە شىكەم لى تەرجه مە دەكرد و كەنارم دەخست. تا ەاوينى رابووردو، كە لە سەھەمەين كۆنگرەي (ريكخراوى خۆيئەندەو ەي سۆسباليستى كورد لە ئەوروپا) (SOKSE) دا لە ستۆكھۆلم ەاوبير نەبەزم ديتەو ە و بابۆلەيەك پەرە شەري دەستنووسم لە بەر دەست دانا و گوتەم: دەر فەرمو! چاويەك پتەدا بەخشينە و راي ەاوبيرانە و برايانەي خۆتەم پتە بلتى. بەلام تەكايە رەپ و راست، بى بەزەبيرانە و دوور لە سۆز، بزەنە بەم پتە و دانگە، كەلەك ەي ئەو ەم پتەو ەي نيوەكەي ديكە شى تەرجه مە بكەم؟؟؟ وا دەر كەوت تا رادەيەك لى رازى بيت، بۆيە گەلەك ەانى دام و ريتونيتىي كردەم كە بەر دەوام بەم!

ەەر ەاوينى پارەكە تەرجه مەيم تەواو كرد. خۆ دەرد و دووى چاھەمەنى كوردى گەر لە وولات ەتزو و وزە ەلچۆر تين بيت، ئەوا لەم ئەوروپايە بۆ نووسەرانى پەريدەو كەم دەستى كورد ەەر باس ناكريت!!.

ئەركى تايپ كردنیشى ئەستۆي خۆمى گرتەو ە. نيزىكەي سالىكى رەبەقى پتەو خەريك بووم. لە بەر ەو ە، ەەر جارە بە شىكەي تەرجه مە چاپ كراو ەكەم بۆ خۆي دەنارد، تا پتەدا پچيتەو ە و راي خۆيم بۆ بنووسيت. ديارە گەلەك ەلەي بۆ ەلگرتەو ە و زۆر ريتونيتى ەاوبيرانەي كردەم و دنەي دام، بۆيە بە پتەويستى دەزانم سوباسى بى پايانى خۆمى پيشكەش بكەم.

دەبيت ئەو ەش بلتيم، كە دەقى تەرجه مەكەم پيشانى چەند ەاوبير و دوستىكى شازەزا داو ە. ئەوانيش بەلنى ەاتوويى و شازەزايى خۆيان دەستگيرۆيان كردەم و گەلەك پەلەيان

بۆ سۈيمەۋە و ھەلەيان بۆ ھەلگرمەۋە و زانپاری بەنرخیان پیدام و ریتوتینی ھابیرانەیان کردم. لەو بارەوہ سەنا گۆبانم و لە کۆلی دڵەوہ سوپاسیان دەکەم.

نەبەز و نووسین و چەند راستییەکی

نەبەز بەکێکە لەو نووسەرە ھەلکەوتوانەیی لە رووی چەندایەتی و چۆنیەتی یەوہ بەرھەمبەکی فرە و پڕ بایەخی پێشکەش بە کۆلتوری نەتەوہکەمان کردووە.

بەزمانەکانی کوردیی، عەرەبی، فارسی، تورکی، ئینگلیزی، فەرەنسی و ئالەمانی، گەلەک گوتار و نامیلکە و کتیبی دەربارەیی کورد و مەسەلەیی کورد، نووسیوہ.

بەکێک لە دیاردە و خەسلەتە دیارەکانی نووسینەکانی ئەوہیە کە لە خۆوہ شت نالیت، بەبەلگەنامەو دەقی نووسراو و رووداوی راستەقینەوہ دیتە گۆ. کوردانە و راست گۆبانە دەنووسیت. پێداھەلدان و مەرایی و خاتر و خۆتر تێ ناخوینیتەوہ و ھیچ پردیک لەپشتی خۆوہ ناھیلیتەوہ. ئەوہی لایەک بەلای کیشەیی رەوایی نەتەوہکەماندا بکاتەوہ، ئافەربینی لێ دەکات، ئەوہش بە ناھەق لەمپەری دۆژمانیە تیمان لێ بگریت، نەفرینی لێ دەکات.

ھەموو ھەلویتستیک، بەچاک و خراپی یەوہ، دەکاتە مال بەسەر خیتی یەوہ. بێ ھیچ دڵە راوکەو سەلەمینەوہیەک، ئازاو نەترس و نەبەزانە، پارێزگاری لەھەلویتست و ئامانج و ئاوات و خواستی نەتەوہکەمان دەکات. ئەو لای وایە گشت رێگەییەکی شەریعی، بۆ دەستخستنی ئەو خواستانە، رەوان. بەلای ئەوہوہ میلەتەکەیی ھەمیشە لەسەر ھەقە، چونکە لەپێناوی ھەق و مافیکی سروشتی و خۆرسکدا دەکوژن. داگیرکەرەن و دەسەندەخۆزان و چەوسینەرەن، گشت رێگەییەکی ناشرەیی و ئەھرمەنانە و بێ شەرمانە و نا مروتانە، بۆ بەرگرتن بەو ھەق و مافە سروشت کردانە، وەبەر دەگرن.

ھەر ئەمەییە وای لە نەبەز کردووە، راست گۆبانەو بێ پەردە، ھەلویتستی ناتێگەیشتوانەیی گشت لایەکیان لەقاو بدات و بۆیان تۆمار بکات، بێ پەرەوایە لەوہی چی بێ دەلتین و چی نیو دەنن.

ئەم ھەلویتستە مەردانە و رەق و راستی پەرستانەییە، کە گێژاو و گەردەلۆولی سەدان درۆ و بوختان و پێدا ھەلشاخان و نیو نەتۆرەیی ترسنۆکانی لەدەور ھەلستاندووە. بەلام ئەو چ دەریەستە، ئەو بۆ مێژووی تۆمار دەکات و مێژووش بۆ ئەو.

چوار دەسته و تاقم، زۆر بەگەرمی و خەست و خۆلی، دەیان سالتە، بێ پەروا خەریکی بوختان و درۆ ھۆنینه و ھەن بۆ نەبەز:

۱- داگیرکەرانی کوردستان و خوڤرۆش و بەکرێ گێراوانی نیو خو، ئەوانە ی لە نووسینەکانی نەبەزدا مەترسی و خەتەرێکی راستەقینە، بۆ سەر بەرژە و ھەندێ بە گلاوھەکانیان بەدی دەکەن.

۲- ھەلگرانی بیڕی دۆگما و ووشک ھەلھاتوو، ئەوانە ی بوون و مانە و ھەیان لەسەر بەندی قەرچۆکی درۆ بە ھەندو دەرخیستی ھەر راستییە ک دژ بە بەرژە و ھەندێ و بەردەوامی و مانە و ھەیانە.

۳- ئەو مێشک ژەنگ گرتووانە ی تایە فەگەری ی حیزبایە تی، پەردە ی بەسەر چاو و مێشک و وێژدانیان دا کێشاو و خۆیان خاوەنی خۆیان و ھەلۆیست و رای خۆیان نین. کوێرانە، بێ پێک گرتن و تیروانین و ریمان و شی کردنەو، خەریکی کاویژی بوختان و درۆ ی ھەلبەستراون.

خۆی بۆ پێکەنین و نوکتە بازی، ئەو جۆرە کەسانە بە (گا مەسلە ک) نیو دەبات.

۴- ئەو مامۆستا فش و فۆلانە ی، سالانیکی دوور و درێژ، بۆیان لواو ھەسەر خۆینی کورد ھەلئاوسی و لە قەرەسیلی صەوزی دۆلار دا بلە و ھەرتین. چونکە خۆیان بەو ھەموو توانا ماددی بە زۆری بەردەستیانەو ھە چ بەرو بووم و خێر و بێتێکیان نی یە و ھێچ کاریکی پر سوودیان بۆ ئەو میللە تە لە دەست ناییت، ناچارانە لە لوتکە ی کەسانی دیکە دا دەرن، تا نشیوی خۆیان ی پێ پر بکەنەو و عەیبە ی خۆیان ی پێ لێفە پۆش کەن.

نەبەز تەنھا جارتیک بەرامبەر ئەوانەو لەسەر خۆی بە جەواب نە ھاتوو. زمانی حاڵی ھەمیشە بەیتە نایابە کە ی ھەزەرە تی (مەحوی) یەو دە یلێتەو: (لەسەر تۆم دۆژمنە دونیا...)

ئەم کتێبە

ئەم کتێبە ی ئێستا لەبەر دەستی تۆی ئازیز دایە، لە راستی دا بە نیازی کتێب نە نووسراو، بە لکە زنجیرە گوتاریک بوو بۆ سیمیناریک، کە یەکی تی نەتەو یی خۆتێدکاریانی کورد لە ئەوروپا (NUKSE) رێکی خستوو و لە چەند ئیوارە کۆرێک دا، لە ساتی ۱۹۷۱ دا، لە بەرلینی خۆراوا، بۆ کوردە ئاوارەکان و دۆستانی کورد خۆتێدراو ھەتەو. پاشان دەستیکی پێدا ھێتارو و لە ۹۷۲ دا لە شیو ی ئەم کتێبە دا، لەسەر

ئەركى ھەمان رېكخراۋ چاپ كراۋە. كىتەبەكە بەزىمانى ئالەمانى تىكرا (۳۳۰) لاپەرەي قەۋارە بەتالى گرتۆتەۋە. ھەر بە چەشنى گوتارەكە چاپ كراۋە و بەش بەش نەكراۋە. ھەر بەند و بابەتتىكى نوۋ بەرستەي (ھاۋولالتىيان و دۆست و برادەرە ئازىزەكان) دەست پى دەكات. من وام بەچاك زانى بەش بەشى بىكەم و ھىندەي بشىت و بگوفجىت، بۆ ھەر بەندىكى سەردىرپىك دابىنىم.

خودى گوتارەكە ھەمىۋى (۲۴۴) لاپەرەيە. پاشان ۋەكو پاشكۆپەك، ئەم بەشانەي خراۋەتە سەر:

- ۱- كوردستان، خاك و گەلەكەي.
- ۲- كورد لە گۆشەنىگا و بارى سەرنجى بىگانەكانەۋە. «كاتى خۆي گولبىرپىكى ئەم بەشەم كەردە كوردى و لە ژمارە (۲)ى گۆقارى (خوتىندكارى كورد)دا بلاۋ كرايەۋە».
- ۳- سوپاي شۆرشيگىرپى كوردستان.
- ۴- سەروودى نەتەۋايەتى كورد. خاتو Doris Feyerabend ئەم سەروودى (ئەي رەقىب)ەي ھەر بەشيعر كەردۆتە ئالەمانىي.
- ۵- نەۋرۆز، جەژنى نەتەۋايەتى كورد.
- ۶- پەرگەرامى يەكيتى نەتەۋەيى خوتىندكارانى كورد لە ئەۋروپا (NUKSE).
- ۷- چەند سەرنجىك دەريارەي ئىملاي ۋوشە رۆژھەلاتىيەكان.
- ۸- زمان و ئەدەبىي كوردى.
- ۹- رېكخراۋە كوردى و دۆستەكان و داۋو دەزگە كوردۆلۆزىيەكانى ئەۋروپا.
- ۱۰- بەرھەمەكانى نووسەرى ئەم كىتەبە.
- ۱۱- نىۋەرۆكى ئەم گوتارە.
- ۱۲- ھەندەك وىنە لە كوردستانەۋە.
- ۱۳- نەخشەيەكى كوردستان.

تەرجەمە كەردنى ھەمىۋ پاشكۆكانەم بە پىتويست نەزانى. چونكە يا بەكوردى ھەن، ياخود زانىيارىيەكى سەرتايىن و زىتەر بۆ بىگانەكان نووسراۋن.

جگە لە زنجىرە گوتارەكە، پاشكۆي يەكەمىنم تەرجەمە كەردوۋە. ئەۋ بەشەي پاشكۆي دوۋەم كە لە ژمارە (۲)ى گۆقارى (خوتىندكارى كورد)دا بلاۋكراۋەتەۋە، سەر لەنوۋ لىرەشدا چاپ كەردۆتەۋە و بەشەكەي دىكەشىم تەرجەمە كەردوۋە و خستومەتە پالى. واتە

اشکۆی یه کهم و دووهم لیره دا به ته وای تهرجه مه و چاپ کراون. پاشکۆی ژماره ۱۰) شم به پتوبست زانی، تا خوینه ران له سهرجه می به ره مه کانی نووسهر ناگادار بن. زیه به یارمه تی و کومه کی خۆی به شیکی زۆری نیو و سهردیتری به ره مه کانیمان، گه لهک لا کۆ کردۆته وه و لیره دا چاپمان کردن.

له تهرجه مه ی دا هه ولّم داوه دهست پاکانه، کړۆک و مه به سته کانی، بێ پتووش و دهستکاری یه کی ته وتۆ، به خوینه ر بگه یه نم. نه مویستوه خوینه ران فیره ئاله مانی بکه م، لکه خواستوومه نیوه پۆکی کتیبه که و مه به سته کانیان تی بگه یه نم. سهردیتری زۆریه ی به رچاوه ئاله مانی یه کانه م، بۆ خوینه ری کورد کردۆته کوردی، تا بزانیته چی یان ده رباره وتووین. به لّام چونکه به شی هه ره زۆی خوینه رانی کورد، تا راده یه ک ئینگلیزی تی اگهن، سهردیتری سهرچاوه ئینگلیزی یه کانه م تهرجه مه نه کاردوه. سهرچاوه ره نسی یه کانی ش هینده نین و خۆشم توانا و شاره زایی تهرجه مه کردنیانم نه بوو.

له ههر شویتیک دا، هه له یه ک یا مه سه له یه کی نه گونجاوم هه ست پێ کردبیت، یا خود ری سهرنجیکم بوو بیت، نیشانه ی (X) یکم داناوه و له په راویتزا مه به سته خۆم روون دۆته وه و رای خۆم ده ربپوه.

ناشکرایه ناتوانم بلّیم خۆم پر اوپر له گه ل سهرجه می راو بۆچونه کانی ئەم کتیبه دام، لّام نابیت ئەوه له یاد بکه ین که ئەمه گوتاریک بووه و پێش ۱۴ ساڵ به مه به سته پاکانه پارێزگاری له نیو و شۆره تی کورد و شۆشه که ی، بۆ ناسینی به بیگانان نو سراوه. دیاره ۱ ساڵ ته مه نیکه و گه لهک گۆرانکاری به سهر باری کورد و نیوچه که و جیهان دا هاتوه.

هینده هه یه، ئەوه ی به وێژدانانه و پیتۆلانه ئەم کتیبه بخوینیته وه، تی ده گات چۆن به ز وهک پارێزه ریکی دلسۆز و به ته نگه وه هاتووی میلله ته که ی، له سهر گه لهک مه سه له ده نگ هاتوه و هه تا گه لهک جار به ئاگیانه و دیبلۆماسی یانه پینه ده زۆی یه کی چاکی سدا کردوه و به ر په رچی هه موو تاوانیکی ناره وای ناحه زان و دوژمنانی دّل په شی ته وه که مانی داوه ته وه و قه در زانیی له هه لۆبستی هه ر لایه ک کردوه، که نه ک ته نها بستانه، به لکه گهر بێ لایه نانه ش باسیان لێوه کردبێن.

خوینه ری نازیز: ئەز پێم وایه تو چیتیرین دادوه ریک بیت، بۆ هه لسه نگاندن و نرخاندنی وه پۆک و بیر و بۆچوون و مه به سته کانی ئەم کتیبه، که خاوه نی راسته قینه ی، (نه به ز) یه تی.

تۆ ھەر ھەمان دادوهریشیت بەرامبەر ئەو ئەرکە گچکەییە من. دلنیام کارەکم بئی ھەل
و بئی کەم و کووری نییە، بەلام چ بکەم لەو زیتەرم لەدەست نەھات و ھەر ھیندەم لەبارد
بوو.

سا بۆیە دەستەو داوینی تۆ دەبم ھەلەم بۆ ھەلگریتەو و لەناتەواوی یەکانم بە ھۆش
بیینیتەو. بۆ ئەو مەبەستە، لاپەرەکانی گۆڤاری (خویندکاری کورد) بۆ گشت رەخنە
ھەلسەنگاندنیکی ئەم کتیبە ئاوالەییە و خۆش نامادەیی لەگشت قەلەمییکی دلسۆز و کور
پەرور و خێر خواز و مەرۆ و یست دەکەین. ئومێد دەکەین تۆش لەو بارەو ھاوکاریما
بکەیت و رای بئی پەرە و راستی پەرستانەیی خۆت تۆمار بکەیت.
سەرکەوتنی گشت لایەک و سەرفرازی کورد، بە ئاوات دەخوازم.

کوردۆ

سالزبورگ ۱۹۸۵/۷/۶

به‌بۆنه‌ی وه‌رگێڕانی کۆمه‌له‌ ووتاری "کوردستان و شۆرشه‌که‌ی" یه‌وه‌ بۆ سه‌ر زمانى کوردی، له‌کانى دلمه‌وه‌ سوپاسێکى گه‌رمگوێت ده‌که‌م، و پیرۆزباییه‌کی جوان و خاوینیشت لێ ده‌که‌م. سوپاسه‌که‌م هه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌ نیه‌ که هه‌ستی هه‌قسانه‌ی خۆت له‌ ده‌روونیکی پاکى پر له‌وێژدانه‌وه‌ به‌رامبه‌ر به‌م براهه‌ت پێشان داوه‌ و به‌س، به‌لکو زۆرتر به‌به‌ر ئه‌وه‌شه‌ که به‌ وه‌رگێڕانى ئه‌م نامیلکه‌یه‌، میژووی ده‌سکاری نه‌کراوی سه‌رده‌میکی ئێزگی بزوتنه‌وه‌ی کوردایه‌تیت خستوه‌ته‌ به‌رده‌م خۆپنه‌ره‌وه‌ی کورد، به‌تایبه‌تی نه‌وه‌ی نوێ ئه‌مڕۆ که له‌به‌ر که‌مى ته‌مه‌نى، ئاگای ته‌واوی له‌به‌سه‌ره‌اته‌کانى ئه‌و حه‌له‌ نیه‌. له‌وه‌ی به‌ که‌موکورتی و پچرپچریش پێی گه‌یه‌وه‌، وه‌نه‌بێ له‌ ده‌ست تێوه‌ردان و ناخونک یێدان رزگاری بووبێ. پیرۆزباییه‌که‌شم سه‌باره‌ت به‌وه‌یه‌ که ئه‌و چهند سه‌د لاپه‌ره‌یه‌ت به‌و شێوه‌ شیرینه‌ ره‌وانه‌ بێ گڕ و گۆله‌، که تايبه‌تکارێکى خۆته‌، وه‌رگێڕاوه‌ته‌ سه‌ر زمانى کوردی و گیانیکی خۆمالیی وات به‌به‌ر ووشه‌کاندا کردوه‌، ئه‌وى بیه‌خۆتیتته‌وه‌ پێی وایه‌ هه‌ر له‌به‌نه‌ره‌وه‌ به‌کوردی نووسرابێ. هه‌زاران چه‌پکه‌ گوێ ئافه‌رینه‌ت پێشکیش بێ.

کۆمه‌له‌ ووتاری "کوردستان و شۆرشه‌که‌ی" وه‌نه‌بێ هه‌ر بۆ لێکۆڵینه‌وه‌ی میژووی کوردستان و رۆژه‌لاتی نیوه‌راست شایانى سه‌رنج لێدان بێ و به‌س، به‌لکو لاپه‌ره‌یه‌کی ئه‌شیشه‌ له‌ میژووی تیکۆشانی هاویره‌ کۆنه‌کانت له‌ ده‌ره‌وه‌ی وولات له‌ پێناوی جێکردنه‌وه‌دا بۆ بیری ئازادی و یه‌کسانی. به‌لێ... باوه‌رنامه‌یه‌کی خه‌باتی چا و نه‌ترسانه‌ی چا به‌ ده‌ستانه‌ی "یه‌کیته‌ی نه‌ته‌وه‌یی خۆپن‌دکارانی کورد له‌ ئه‌وروپا" (نوکه‌سه‌)یه‌، که له‌ یه‌وه‌راستی شه‌سته‌کانه‌وه‌ ده‌ستی پێکرد و تا کۆتایی هه‌فتاکان له‌ تیکۆشانیکی بێ وچاندا بوو. یادێکی ئه‌و رۆژه‌ پڕوچراڤه‌یه‌ که چهند هاویریکی ده‌ربه‌ده‌رت، به‌ ژماره‌ که‌م به‌ ده‌ست کورت و له‌ نیوان بێشه‌یه‌ک له‌ناحه‌زدا، ده‌یانویست له‌م دوور وولاته‌وه‌ و سه‌ره‌رای هه‌موو ته‌گه‌ره‌ و به‌ره‌هه‌لستیک، جه‌ماوه‌ری له‌خشته‌ براوی گیرفان براوی کورد بیری پشت به‌خۆیه‌ستن بکه‌ن و به‌تاموچێژی بێرکێر نه‌وه‌ی سه‌ره‌خۆی بابه‌تانه‌ رایان به‌یتن، له‌لانی بێگانه‌ش له‌راستی مه‌سه‌له‌ی کورد بگه‌یه‌نن و زاتیاان بنێنه‌به‌ر بۆ سه‌رکردنه‌وه‌ی مافی پێشیلکراوی ئه‌م گه‌له‌ به‌شخوراوه‌ گه‌له‌کۆمه‌ لێکراوه‌. ئه‌وه‌تا - هه‌ک خۆت ده‌بینیت هیممه‌تی ئێوه‌ی به‌رێز له‌گه‌ڵ هیممه‌تی ئه‌و هاویره‌ کۆنانه‌دا جاریکی

دی یه کیان گرتوه و ری نه درا بهوهی ته می تهوژمی رابوردو و پرهوئتهوه و له بهردهوامی کۆن و یه کدگیری دا له گهڵ تازه؛ ئەم بزووتنهوه پوخته ریکویتی که خاوهن جهماوه‌رهی (سۆکسه) ی لێ ده‌رچوو که تۆی خۆشه‌ویست شانازی نوێنه‌ریتیت به‌ههق پێ سپێرداوه.

بیگومان تا ئەم به‌رههه‌مه ده‌گاته به‌رده‌ستی خۆینه‌ره‌وانی (۱۵) سالتیک تیه‌ر ده‌بی به‌سه‌ر پێشکیش کردنی دا به‌ زمانی ئەله‌مانی. دیاره پانزه سال، وه‌ک خۆشت گوتوته - ته‌مه‌نیکه‌ بۆ خۆی و له‌م ماوه‌یه‌دا گه‌لیک گۆرانکاری رووی داوه و ئێمه‌ش خۆمان گه‌لیک شتی تازه‌ی دیکه‌ فێر بووین و ئەگه‌ر به‌هاتایه و ئەم ووتارانهم ئەم‌رۆ بخوێندایه‌وه ئەوا، چ له‌باری نیوه‌رۆک و چ له‌باری شیه‌وه‌- ئاوێته‌ی ئەو تاقیکردنه‌وانهم ده‌کرد. دیاره هه‌موو بۆچوون و سه‌رنج گرتن و بریار دانیکیش په‌روه‌رده‌ی باوه‌شی تاقیکردنه‌وه تاییه‌تی و گه‌ستی‌یه‌کانن، به‌ ده‌وله‌مه‌ند بوونی ئەو تاقیکردنه‌وانه‌ شیه‌وی ده‌رپرینیش ده‌که‌وه‌یته‌ به‌ر ته‌زوو و تاویان. به‌لام هه‌ر وه‌ک خۆشت په‌نجته‌ راکیشاوه‌ بۆی، مه‌به‌ستی سه‌ره‌کی ئەم ووتارانه‌ ته‌نێ به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ی په‌لاماری ده‌ستدرێژکه‌ران و به‌رپێچدانه‌وه‌ی بوختان و درۆ و ده‌له‌سه‌ی ناحه‌زان و به‌کرێگی‌راوان بووه، که له‌و رۆژدا شوولیان لێ هه‌لکێشا‌بوو. ئەم‌جا به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌یه‌کی نه‌ک هه‌ر به‌قسه‌ی زلی پف هه‌ل‌دراوی بێ سه‌روپێی گۆی ئاگردان، به‌ل‌کو به‌ کوته‌کیکی زانسته‌انه‌ی وا که مرۆ بتوانێ دوژمنیکێ زۆر زانی ده‌مه‌ه‌راشی پێ‌ی‌بخ‌دات. ئەم ووتارانه‌ کاتی خۆی و بۆ‌چهند سالتیک زیرانیکی سه‌ختی وایان هه‌ل‌کرد که ته‌نانه‌ت رۆژنامه‌ نووسی ئەله‌مانی Karl Grobe له‌ هه‌فتا‌کاندا له‌ رۆژنامه‌ی Frankfurter Rundschau دا نووسی بووی؛ ئەم کتێبه‌ فیلیپپ‌کایه‌که‌ بۆ‌خۆی، واتا "نامیلکه‌یه‌کی به‌ره‌ره‌ کانێ"یه‌ به‌ قه‌له‌می جه‌مال نه‌به‌ز، یه‌کی‌ک له‌و کورده‌ چه‌په‌ره‌وانه‌ی که نازانن ماندو بوون چی‌یه‌. به‌لێ راسته‌... کتێبه‌که‌ "به‌رگری نامه‌"یه‌ک بوو و بۆ‌له‌ روودا وه‌ستانه‌وه‌ی ئەو دار و ده‌ستانه‌ نووسرا‌بوو که نیتیان برا. هه‌ر له‌به‌ر ئەوه‌شه‌ که له‌ شیه‌وه‌ی کتێبه‌دا نی‌یه‌ و تۆش کارت راست بێ هینا‌وته‌ ته‌ سه‌ر شیه‌وه‌ی کتێب و به‌جۆرێکی ریکویتی که به‌نده‌کانیت له‌یه‌ک‌دی جیا‌کردو‌وته‌وه و ریزت په‌یدا کردووه‌ پێ‌یان و پێ‌رستت داناوه‌ بۆیان، مالت ئاوابی.

راستی‌یه‌که‌ی؛ هه‌ول‌دان بۆ روون‌کردنه‌وه‌ی مه‌سه‌له‌ی کورد بۆ ئە‌وروپایی‌یه‌کان ۱۵-۲۰ سالتیک له‌مه‌وبه‌ر، وه‌ک ئە‌م‌رۆ نه‌بوو. که‌م که‌س هه‌بوو که نیتوی کوردستانی بیستبێ. که‌ ده‌یان‌پرسی لی‌مان خه‌ل‌کی کوێ‌ین و ده‌مان‌گوت "کوردستان"، ده‌ستبه‌جێ وه‌رامیان ده‌دا‌یه‌وه‌

ا... نا... پاکستان. دهمانگوت نه بابيه پاکستان نا کوردستان کوردستان، نه مجارديان بي
 دهنک دهبوون و سهریان سووردهما، يا دهیانگوت "تورکستان". بهکورتی دهبوو ههموو
 جارتیک باسی رۆمانهکي کارل مای بکهين بۆيان که به نيوی "بهنيو کوردستانی درندهدا"
 لهسهدهی رابوردوودا نووسراوه. نهوجا قاقا پي دهکهنين و بهگالتهوه دهیانگوت "تهی باشه
 خو ئیوه هيچتان لهدرنده ناچن" - جا نهوده ته نه مړوش - وهک ههموومان دهزانين -
 مهسهله جوړتيکی دیکهيه...

دياره ههولو تهقه لای نه م بيست ساله دهوری خوئی تا نه نذازيهک ديود. به لئ، نهو دهمه
 خه لکه کهي نهو روپا لهباردی کوردهوه زۆر کهمی دهزانی و نهوهی دهشی بيست له رۆی
 رۆژنامه و ويستگه و راديۆکانهوه بوو، که به زۆری باری سهرنجی ناراستی سهربه
 داگیرکه رانی کوردستانيان دهخسته روو. بۆيه به پتيويستی سهرشانی خۆم زانی، وهک
 مړوئيکی ئازاديخواز بکهومه خۆم و بيتمه زمان و لهسهر ههق بکهمهوه. نهک له بهر نهوهی
 به رتيکهوت له کوردستاندا هاتومه ته جيهان، به لکو له بهر نهوهی پيتم و ابووه و پيتم و ايه
 مهسهلهی کورد مهسهله بهکی ههقه و به دهنک هاتن لهسهری، پتيويستی سهرشانی ههموو
 مړوئيکی ههق په روورده نهک ههر کوردهکه خوئی. نهگهنا نهوده تا ههر له م ووتارانهدا لهسهر
 گه لتيک نه تهوه و گه لی ژيتر دهسته و کۆمهلی به شخوراوم کردوده تهوه که هيچ کوردیش
 نين.

دياره له م ووتارانهدا برتيک ناتهواوی و که موکورتی ههيه. له بهر نهوه زۆرم پيخوش بوو
 که ديم له پهراويزدکاندا هينديک هه له ت راست کردبووه و هينديک سهرنج و بيروپاي
 خوئت دهر پريسوو. دهستت خویش بي و زۆر سوياس (x) بيگومان ههر که موکووپي و
 ناتهواوی بهک که کهوتبيته دوو توئی نه م کارهوه له کم ته رخه ميهوه نه بووه، به لکو
 لهوهوه هاتوو که نهو رۆژه ههر هينددم له دهست هاتوو. بييجگه له وهش کوکرنه وهی
 ووتاره کان و سهر پهرشتی کردنی چاپه کهي به چاو ديتری من نه بووه. سهر دپاي نه وهش
 گه لتيک قۆرتی نا ههموار له بهر ده مدا قوت بوو بوونهوه. ههر له دهست کورتی و دهر به دهری و
 پرکاری خۆمهوه بگره هه تا دهگاته خراپه کاری و دوژمنايه تی و چال هه لکه نندن بۆم له لايه ن
 گه لتيک لاوه که هينديکيشيان خوئت دهستت خستوده ته سهریان و منيش نامه وی بکهومه
 ويزه یی که به يه کيان. هينده به سه بۆ سهر به رزی و شانازی من که به دريژايی ژيانم و

(x) هينديک لهو سهرنجانهی وه رگيتر که ليذرانيانم به پتيويستی زانی؛ وان له لاپه ره II دا.

له تهنگاو ترين كاتدا، ته شي ريسي هيچ زورداريك و ماستاو ساردكه روهي هيچ مله وړيک و نانخوري هيچ كه سيك نه بووم. نه وه ته ي بيرم كړدووه ته وه و خوم ناسيوه جى خوم له ته نيشته هه ژاران و لي قه و ماوان و زورليكر اوانه وه ديارى كړدووه. له م رووه شه وه هيچ كاتيک چاوه روانى نه وه نه بووم و نيم كه له سه ر حسيتي بيرو باوه ريم پيم بلين "كورى باش"، چاويشم له وه نه تر ساوه و ناترسى كه له سه ر پاراستنى بير و باوه ريم بيمه نيشانه ي تيرو تانه و توانجى خوژين و پاشل پيس و جاش. پيم وايه روژگار منيش و نه وانيشى بو خه لك دهر خستووه. له بهر نه وه پتر له سه رى ناروم و ده ليم هه ر خو بان به خو بان بن. هونه ريش نه وه يه ئيمه له سه ر كارى بابه تانه ي خومان پروين و هميشه به رى ژير خومان له به رى هه لپه رست و كورى روژ و هه لمه ته كه سه دور بخه ينه وه و هه رده م چاويكى رهنه گرانه ي ريزپته وكه رانه يه كاره كاغاندا بخشيني نه وه و نه سه ركه و تن خوتو وكه ي فيرمان بدا و نه ژيركه و تنيش ووره به ريدات پيمان. چونكه هيچ سه ركه و تني ك نى يه به ركه بگرى، نه گه ر تي كو شان يكي سه روم راي نه گرى، و هيچ ژيركه و تني كيش زور ناخايه نى، نه گه ر زاتيكي پولايين و ويسته يه كي نه گوړى بى پسان هه ولى راست كړدنه وه ي بارى لاسه نكي بدات. كه واته باهه موومان پي كه وه و هه ر يه كه ش به پي تى توانستى خو ي له پيناو ي مان و سه ركه و تني كي هه ميشه يي به رى ئازادى و يه كسانى و ته فروتو و ناپوون و ژيركه و تني كي يه كه جاره كي به رى تاريخي دا له سه ر رى راست و چهنه جار تاقيركراوه ي خومان بمينه وه و نه وه ش بخه ينه بهر چاومان كه سه ركه و تنى هه موو بزوتنه وه يه كه له به رده وامى، واته كو ل نه دانى نه و بزوتنه وه يه دا يه. له م رووه سه ركه و تنى تو و هه موو هاو بيرتيكى دى ئاواته خوازم و به ره و ئامانج...

جه مال نه به ز

به رلین ۱۹۸۵/۹/۱۱

زۆر شادم كه ئەم ئێوارەیه لهگەڵتاندا كۆ دەبمەوه. چاك دەزانم كه هێندىكتان بهو نیازه اتوون، پەره بهو زانیاریهتان بدن كه تائىستا لهبارەى كوردەوه ههتانه. بههيوام بتوانم ئىندىك راستى نوتيان له لا ئاشكراكم، كه تا ئىستا لهتارىكى دا ماونهتەوه.

ئێوارەیهكى سالى ١٩٧١ى بەرلین

كورتەیهكى پێویست

لهو رۆژههلاتى ئێوهراسته دا ١٠-١٢ ملیۆنىك^(*) مروّف هەن كه به كورد ناسراون.

(*) سه‌رژمىرىكى ته‌واو ده‌رباره‌ى ژماره‌ى هه‌موو كورد نى‌یه. ئەو وولاتانه‌ى كوردستانیان به‌سه‌ر دا به‌ش كراوه، یا كورد له‌گەڵ دانىشتووه‌كانى دیدا پێكرا سه‌ر ژمىر و تىكه‌ڵ ده‌كن، یاخود ژماره‌ى راستى‌یان ئاشكرا ناكەن. مروّ دوتانىت به‌لا‌ى كه‌مه‌وه به‌م جۆره بى‌خه‌ملىتیت: توركیا، ٤، ئىران، ٣، عىراق، ٢، سووریا ٥. ٥، شوورده‌وى ٢٥. ٥، له‌وولاتانى دیدا ٥. ٥. ملیۆن.

(x) هه‌ر چه‌نده راسته كه نامارىكى ته‌واو ده‌رباره‌ى ژماره‌ى كورد نى‌یه، به‌لام پىتم وایه. بۆ سالى ١٩٧١ (١٠-١٢ ملیۆنىك) ژماره‌یه‌كى كه‌م بێت.

خاتوو (هانه‌لۆره كىوشله‌ر) له‌نامه‌ى دوكتۆراكه‌ى دا، له‌په‌راوێزى ژماره ٢٠ى لاپه‌ره (٥٣٥) دا، ناوها دهنوسیت:

(به‌پى‌ی یاسایه‌كى دیمۆگرافى، نه‌ته‌وه‌كان، هه‌ر به بیست سال، ژماره‌یان ده‌بێتته دووقاتى خۆى... تاد)⁽⁺⁾ به‌وپى‌یه گه‌ر كه‌مترین ژماره‌ى كورد له‌بیسته‌كان دا وه‌ریگرن، له پێنج ملیۆن ناشیت كه‌متر بوویت. دهنه بهو حسییه بێت، (٢٠-٣٠) سالىك پێش بیسته‌كان، ژماره‌ى كورد له‌ژێر سفه‌روه بووه!! پارتى (خۆبیوون) له‌كو‌تایى ١٩٢٠دا نامیلکه‌یه‌كى به‌ نێوى: (The Case of Kurdistan against Turkey) دوه بلا‌ژکردۆته‌وه له‌و نامیلکه‌یه‌دا سه‌رجه‌مى ژماره‌ى كورد به (٥.٤) ملیۆن دانراوه، كه ژماره‌یه‌كه عه‌قل قه‌بولى ده‌كات. كه‌واته به‌پى‌ی ئەو یاسایه‌ى خاتوو (هانه‌لۆره) دیارى کردوه، به‌لا‌ى كه‌مه‌وه ژماره‌ى كورد له‌ حه‌فتا‌كاندا له ٢٠ ملیۆن تییه‌ر ده‌كات.

(+) Hamelore Küchler: "Eine theoretisch - methodologische Betrachtung und eine exemplarische Untersuchung zum Selbstverständnis der Kurden", Frei Universität Berlin, 1978. ئەم نامه‌ى دوكتۆرایه، یه‌كێكه له‌و كاره زانسانه‌ نا‌یا‌به كه‌مانه‌ى تا ئىستا ده‌رباره‌ى كورد نووسراوه. سه‌رجه‌مى نامه‌كه ٦٦٠ لاپه‌رده. له‌پاڵه‌وه جار جار ده‌مێكم لى ته‌رجه‌مه کردوه. به‌نیازم گه‌ر هه‌ل و ده‌رفه‌تى ته‌واوم بوو، سه‌ر و مې ده‌ست به ته‌رجه‌مه‌ى بکه‌م و پێشكه‌ش به‌وانه‌ى بکه‌م كه سه‌وداسه‌رى زانیاری زانسانه‌ى زیتێرن، ده‌رباره‌ى كێشه‌ى وه‌واى نه‌ته‌وه دیل كراوه‌كه‌مان.

لهوولاتیکیدا دهژین که نیوی کوردستانه. رووپتوهکه ی نیزیکه ی دوو هینده ی رووپتو
 ئاله مانای رۆژتاوا ده بیت. نه ته وه ی کورد، یه که یه کی ئیتنی پتک دیتیت و یه ک میژو
 یه ک زمان و جوگرافیای هیه. به لام لهقه واره یه کی سیاسی بی به شه. خاکی کورد به زو
 به سه ر وولاتانی تورکیا و ئیران و عیراق و سوریا و شووره ی دا به ش کراوه (۱). له گه
 نه وه شدا که ئه م نه ته وه یه رۆلێکی گه ش و دیاری له میژووی رۆژهه لات دا دیتوو (۲). به لا
 هیشتا کورد له دونیادا که متر ناسراوه. هۆکه شی نه وه یه نه و دهوله تانه ی کوردستانیا
 به سه ردا به خسراوه ته وه، به یارمه تی، یاخود به خو لێ گیل کردنی زل هیزه کان، له ترسی
 ویسته ی ئازادیخوازانیه ی نه م نه ته وه یه، هه تا نه ورۆ هه موو راستی یه کیان یا شار دۆته و
 یاخود پیچه وانه کردۆته وه. له م سه ده یه دا به هیوای سه رفرازی و ئازادی له کوته ی نه
 دهوله تانه، زنجیره یه ک راهه رینی میلی و شوړشی ئازادیخوازانیه ی کورد به رپا بوون، به لا
 هه موویان به یارمه تی زل هیزه کان به درنده ترین و چه په ل ترین شیوه سه رکوت کراون
 بی نه وه ی رای گشتی جیهانی بی بزانی، یاخود بتوانی ئاگادار بی.

له ۱۱ ی ئه یلولی ۱۹۶۱ هه بزوتنه وه یه کی شوړشگیرانه ی به هیز له کوردستانه
 عیراقدا به رپا بووه. نه م شوړشه له لایه ن دهوله تی عیراقه وه به فرۆکه ی میک و بۆمبا
 ناپالم و گازی کوشنده به رده نگاری ده کرت، نه م باره ی کوردستان به شیوه یه که ده توانی
 به راستی به قیستنامه ی دوو هه م نیوی بیه ن. سه ره رای نه وه ش له جیهانی رۆژئاوا دا هیشتا
 که م له باره یه وه ده زانیرت. نه م پی نه زانینه به تاییه ت له ئاله مانیا دا له هه موو لایه ک زتیره
 گه ر شتی ک ده رباره ی کوردستان بزانیرت نه و له ریگه ی نه و رۆمانه وه یه "به نیو کوردستانه
 درنده دا"، سوپاس بۆ کارل مای (۱۸۴۲-۱۹۱۲) (*).

ئه رک یه کیته ی نه ته وه یی خوتندکارانی کورد له نه وروپا (نوکه سه) نه وه یه که خو ی ب
 مه سه له ی عادیلانه ی نه ته وه که ی ته رخا ن بکات. بۆیه من له لایه ن (نوکه سه) وه به رپرسیا،
 کرام نه م کاره له نه ستۆ بگرم و نه م گوتاره پتیشه ش بکه م. نه م گوتارده م له راستی یه

(*) زۆر پی ده جیت که گه شتنامه که ی زیرنگه ری باشاری (Johann Schiltberger ۱۳۹۴-
 ۱۴۲۷) کۆنترین سه رچاوه یه کی ئاله مانیه ییت که نیوی کوردی تیدا ها بیت. یه کتیک له دیرنترین
 سه رچاوه ی نه وروپایی که باس له کورد و کوردستان بکات رده نگه نه و هه واله ی (Thomas von Wiering)
 بیت که له ژماره ۳۸ ی رۆژنامه ی: "Türkis - Estats - und krieges - Bericht" دا
 له هامبورگ له شوباتی ۱۶۸۴ دا بلاو کراوه ته وه.

به پله‌ی یه‌که‌م دهر باره‌ی ئه‌و خه‌ته‌رانه‌یه که بوونی نه‌ته‌وه‌که‌مانیان خست‌وته مه‌ترسی‌یه‌وه، ئه‌و قوژتانه‌ی که دوژمنانمان له‌به‌رده‌م بزووتنه‌وه‌ی ئازادیخوازانه‌ی نه‌ته‌وه‌که‌ماندا قوتیان کرد‌وته‌وه. لی‌ته‌دا هه‌ول ده‌هین هه‌موو روویه‌کی ئه‌و خه‌ته‌رانه به‌کورتی ئاشکرا بکه‌ین. می‌ژووی نه‌ته‌وه‌که‌مان به‌چاوی ره‌خه‌وه به‌توت‌ینه‌وه. بۆیه هه‌ول ده‌هین هۆی راسته‌قینه‌ی ئه‌م باره ناله‌باره بدۆزینه‌وه، دوا‌ییش چاره‌سه‌ریکی بۆ ده‌ست نیشان که‌ین. چاره‌سه‌ریکی وا که کۆتایی به‌نه‌هامه‌تی و کوله‌مه‌رگی له‌ولاته‌که‌ماندا به‌ی‌نیت. جاری ده‌بیته ئه‌وه بلێم من گله‌یی و گازنده و ره‌خه نه‌له‌م چاره‌نوسه‌ی خو‌مان و نه‌له نه‌ته‌وه‌که‌مان قووت ناده‌مه‌وه. من پێم وایه ئیمه‌ی کورد ده‌بیته له‌گه‌ڵ خودی خو‌ماندا زۆر ره‌ق و راست‌گۆ و سه‌ر راست بین. باترسمان له‌ره‌خه نه‌بیته، ئه‌و که‌سانه‌ی یه‌که‌سه‌ر ره‌خه ره‌ت ده‌که‌نه‌وه و لێ‌ی ده‌ترسن له‌به‌ر ئه‌وه‌ی دژی هه‌لو‌تستیک یا به‌رژه‌وه‌ندی‌یه‌کی خو‌بانه نه‌فام و گیلن. من ئاخ بۆ که‌سیک هه‌لناکیشم که نه‌خۆشه و ده‌چیته لای پزیشکیک بۆ چاره‌سه‌ری، به‌لام له‌ترسی ئه‌وه‌ی نه‌با نه‌خۆشی‌یه‌که‌ی پتو‌یست به‌ نه‌شته‌رگه‌ری بکات ناو‌یریت هه‌موو نیشانه‌کانی نه‌خۆشیه‌که‌ی بلێته. ئه‌و جووره که‌سانه هه‌میشه مردن چاوه‌روانیانه. په‌نده کوردی‌یه‌که‌ی خو‌مان چه‌ند شیرینه که ده‌فه‌رمو‌یت: "ئه‌وه‌ی بترسی ناخه‌له‌سی".

یه‌کیک له‌و به‌لا گه‌وره ده‌ره‌کی‌یانه‌ی ئه‌و‌رۆ رووبه‌روومان بو‌ته‌وه ئه‌وه‌یه که دوژمنانی بزووتنه‌وه ئازادیخوازه‌که‌مان له‌رووی چه‌ک و ریک‌خست و پروپاگانده‌وه کۆکن و خو‌بان ته‌یار کرد‌وه. داگیر که‌رانمان توانای فره و ده‌سته‌لاتی ده‌وله‌تی‌یان له‌به‌رده‌ستدایه، سوپای مو‌دی‌رنیان هه‌یه. به‌درونده‌ترین شی‌وه به‌ره‌نگاری نه‌ته‌وه‌که‌مان ده‌که‌ن. هه‌ولێ له‌نی‌وبرد‌مان ده‌ده‌ن، به‌نیازن قه‌رمان که‌ن. که ئه‌مه‌یان بۆ ناچیته سه‌ر، کاتیکی ناتوانن کلپه‌ی شو‌رشه‌که‌مان دامرکێنه‌وه، ئه‌وجا هه‌ول ده‌ده‌ن سووک و چرووک و ریسوامان که‌ن. ده‌ست ده‌که‌ن به‌بوختان و بالۆزه ریک‌خستن. نیتومان لێ ده‌نین: جه‌رده، رێگر، قاچاغچی، بێ ره‌وشت، نازی، کۆمۆنیست، یاخی، جوداخواز، به‌کرێ گیراو، زایونیست، ماوی، دارده‌ستی ئیمپریالیزم... تاد. ئیمه‌ی کوردیش خۆشه‌ بووین، گوێ ناده‌ینی و گالته‌مان پێ دیت، زۆر جاریش به‌و جنی‌و و بالۆره خه‌نداوی‌یانه بزه‌مان دیت. به‌لام به‌داخه‌وه، ئه‌مانه گالته‌ نین، ئه‌مانه تۆمه‌تی زه‌هر به‌خشن و زیانی زۆرمان پێ ده‌گه‌یه‌نن.

زۆربه‌ی ئه‌و وولاتانه‌ی کوردستانی‌ان به‌سه‌ردا به‌ش کراوه و حوکمی ده‌که‌ن له‌لایه‌ن که‌سان و پارته‌ی راست ره‌وی رادیکاله‌وه به‌پۆیه ده‌برێن. ئه‌مانه پێ له‌سه‌ر ئه‌وه داده‌گرن که

ئىمەى كورد لە راستىدا "بەشىك" يىن لە گەلەكانيان، بۆيە هيچ شەرم نايانگرى و جار جارەش بە "برا كوردەكان" يان نىومان دەبەن. ئەم بەنىو "برايتى" يە بەلای ئەوانەو، يانى ئەوئى ئىمە بۆمان نەبىت خاوەنى خۆمان يىن، بۆمان نەبىت مافى مەزقەنەى خۆمان بەكاربەيتىن. ئەمە وەكو بەسەرھاتى ئەو كوردەكان بەلایەى كە پاش مردنى بابى بەبراكەى دەگوت: "برا ئازىزەكەم مائەكەمان بەش دەكەين، لەعەردەو تا بنمىچەكە بۆمن و لەسەر بانىشەو تا ئاسمان بۆتۆى برا و خوشەويستم".

ھەر لەگەل جولائىنەو و داواى كيانى خۆمان كرد، دەست بەجۆ مۆرى جودا خوازى لەتەويتمان دەدەن. نكۆلى لەو ناكەين كە ئىمەش وەكو ھەموو نەتەوئەى كى دى ھەقى ئەوئەمان ھەيە داواى مافى چارەنووسى خۆمان بكەين و وولاتىكى سەر بەخۆمان ھەبىت. دامەزراندنى دەولەتتىكى كوردى كە داگیركەرئانمان بە "جوداخوازى" نىوى دەبەن، نەلەم بار و دۆخەدا لەتوانادايە و نەبۆتە داخوازى بزووتنەوئەكەى ئەورۆشمان. ئەوئەى داواى دەكەين تەنھا "مافى چوون يەكەى" يە. تەنھا لەرنگەى ئەو چوون يەكەى يەو دەتوانىن خۆمان بۆ مەسەلەكەى خۆمان تەرخان بكەين. داگیركەرئانمان ئەو راستى يە چاك دەزانن، لەگەل ئەوئەشدا ھەمىشە تۆمەتى "جوداخوازى" دەدەنە پالمان. بێگومان ھەر رۆژتىك ويستمەن وتوانىشمان دەولەتتىكى كوردى داچەزرىن، ئەو ناتوانرەت بەھيچ شىوئەكە بەھەولتتىكى جوداخوازانە نىو بەيتىرەت. كوردستان لەوئەتى ھەيە نىشتەمانى خۆمانە و ئىمە بەزۆر لەرنگەى ھىزەو بەش بەش كراوين. كەواتە يەكگرتنەو و سەرەخۆيى كوردستان مافىكى سەروشتى خۆمانە و جودا خوازى نى يە.

ھەلوئىستى پارت و كۆمەلە چەپىيەكانى وولاتە داگیركەرەكانمان

مخابن ھەتا پارتە چەپىيەكانى ئەو وولاتانەش كە حوكمان دەكەن، بە تەواوى دان بەمافە رەواكانى ئىمەدا نائىن. ھەلوئىستىيان بەرامبەر خواستەكانى ئىمە، بەپىي كات و شوپن و توانا و ھىزبان لە گۆراندایە. زۆرى ويست تا پارتى كۆمۆنىستى عىراق تىگەبىشت كە ئىمەى كورد كەمە نەتەوئەبىيەك نىن، بەلكە نەتەوئەبىيەكەين و ھەقى ئەوئەمان ھەيە مافى چارەنووسى خۆمان بەدەست خۆمان بىت (۳).

لەسەردەمى قاسمى دىكتاتۆردا پارتى كۆمۆنىستى عىراق ھەلوئىستىكى تەواو ئۆپۆرتونىستانەى بەرامبەر شوپشەكەمان ھەبوو (۴).

پارتى كۆمۆنىستى سوربا لەدەستەلاتدارىتيدا ھاوئەش بوو، كاتىك حىزبى بەعس

نەخشەى سیاسەتى "پشتینی عارەبى"ى بەگەر خست. ئەو سیاسەتەى پلانى نەهیشتنى كوردى لەبەشە داگیرکراوەکەى کوردستانی سورىادا کیشاوه (۵).

هەر وەها "پارتى کرێکاران"ى تورکيا (işçi Partisi) هەلۆتستیکى سۆسیالیستانەى راستەقینەى بەرامبەر مەسەلەى کورد نى. بە گەل ئەوەشدا نەگۆلى لەو ناکەین کە ئەم پارتە بەشیوەیهکى گشتى رۆنتر دەروانىتە مەسەلەى میللەتەکەمان. بەلام لەچارەم کۆنگرەیدا کە لە ۲۹ى ئۆکتۆبەرى ۱۹۷۰دا بوو ئەوجا دانى بەوەدا نا کە "لە رۆژەلاتى تورکیدا میللەتیکى کورد دەژى" کە "فاشیستە دەستەلاتدارەکانى چینه فرمانپەر واکان هەر لەسەرەتاوە و کات لەدواى کات، بەشالۆى خۆپناوى، سیاسەتى زۆر لى کردن و تیرۆر و تواندەوێان لەژ بەکار دین". ئاشکرایە ئەم بپارەى ۲۹ى ئۆکتۆبەرىش هیچ لەبارەى "مافی چارەنۆسى" ئەو کوردە ژباوانەى رۆژەلاتى تورکياوە نالیت.

هەندى چەپى تورک خۆیان لەباسى چەوساندنەو و چەرمەسەرى کوردى تورکيا دەبۆرن. بیانیوان ئەوێه گوايه هەندى "دەستەوتاقمى بۆرژوا" کە لەگەل ئەم چەپىیانە دژى رژیى عەسکەرى ھاریکاری دەکەن، رەنگە باس کردنى کورد بە تەحەدا تى بگەن، بۆیە گەر کۆمەک و ھاوکارى ئەم بۆرژوايانەیان بۆیت دەبێ دەمى خۆیان بگرن. کەواتە ئەمە یانى "بەداخەو" پیاو دەبێت بازرگانى بە بەدبەختى کوردەو بەکات.

کۆمەک و پشتگیری "چەپى یەکانى فارس" (*) لە بزوتنەوێى ئازادیخوازانەى نەتەوێکەمان لەسنوورى چەند بەیاننامەیهک تیناپەریت، بى گومان هەندیک لەوانەش تەنها لە ئەوروپادا بلۆ دەکرێنەو. تەنها لە ئەلەمانیای رۆژئاوا دا زیاد لە ھزار پزیشک

(*) مەبەست لە "چەپى یەکانى" فارس تەنها لایەنگرانى پارتى "تودە"یە بى روانینە رێپەرە جۆر جۆرەکانى. بۆ غۆونە "لایەنگرانى توفان" هەلۆتستیکى شۆفینانەى ھەلپەرستان بەرامبەر کیشەى کورد ھەیه. بڕوانە: "مسالە ملی و اوپورتونیزم توفان" لەگۆڤارى "تودە" ارگان سازمان انقلابى حزب تودە، ایران در خارج از کشور، شماره ۱۸، فروردین - اردیبهشت ۱۳۴۹، ص ۳۳-۴۰. "سازمان انقلابى حزب تودە، ایران در خارج از کشور" لەگەل دوژمنانى شۆرش و جاشەکاندا ھاوکارى دەکەن. بڕوانە: "جنبش مسلحانە در کردستان ایران" لەگۆڤارى "تودە"دا، شماره ۱۹، تیرماہ ۱۳۴۹. (دەقەکەى لە ئەرشیفى نوکسەدايە). بەلام لایەنگرانى (مصدق) چەپى نین. ئەمانە نوێنەرى ووردە بۆرژوا راست رەوێکانى ئێران. ئەمانە زیتەر بەلای شۆفینىستى و ئۆپورتونىستى یدا دايدەشکێتن. ئەمانە خەتەرێکى گورەن، نەک تەنها لەبەردەم بزوتنەوێى کورددا، بەلکە لەبەر دەم ھەموو گەلانى ئێران دا. یەکیک لە لایەنگرانى ئەمانە (م. ماکان) نیتیکە کە کابرایەکی زۆر دەولەمەندە و =

و پزشکی ددانی فارس هه‌ن، زۆره‌شیان به‌خیری خۆیان به‌پیشکه‌وتنخواز داده‌نن. که‌سیکیان له‌ماوه‌ی ئەم ده‌ ساله‌ی شۆرش‌ی کورد دا قروشیکیان به‌کورد نه‌داوه‌ و یه‌کتیکیان نه‌چۆته‌ کوردستان پیشمه‌رگه‌یه‌کی زامدار تیمار بکات.

شایانی باسه‌ که‌سه‌ریاکی پارته‌ چه‌پی‌یه‌کانی ئه‌و وولاتانه‌ی ده‌مانچه‌وسیتنه‌وه‌ ناچه‌ ژیر ئه‌وه‌ی دان به‌وه‌دا بنیتن که‌ سیاسه‌تی ده‌وله‌ته‌کانیان به‌رامبه‌رمان سیاسه‌تی کۆلونیالیستیکه‌ به‌رامبه‌ر کۆلونی‌یه‌ک، جا ئیدی ئه‌مه‌ یا له‌ترسدايه، یاخود تیروانینیکی هه‌له‌پرستانه‌و شوڤینانه‌یه، ئیمه‌ ئه‌مانه‌ ده‌لێن ته‌نھا بۆ ئه‌وه‌یه‌ که‌ راستی باره‌که‌مان به‌خه‌ینه‌ روو، ده‌نا ئیمه‌ نامانه‌ویتی ئه‌و چه‌پی‌یا نه‌ له‌گه‌ڵ راست ڕه‌وه‌ رادیکاله‌کان رست که‌ین. به‌ پینچه‌وانه‌وه‌، هه‌ول ده‌ده‌ین پێوه‌ندی‌یه‌کی دۆستانه‌یان له‌گه‌ڵ سازده‌ین، بۆیه‌ پتۆسته‌ راستی‌یه‌کان چۆن وایان پیتش چاوخه‌ین. به‌لام ئه‌مه‌ به‌ر به‌وه‌ ناگریت دۆستانه‌ ره‌خنه‌ له‌و هه‌لویتسته‌ چه‌واشانه‌ بگرین. جگه‌ له‌وه‌ ئه‌وان نابیت گوته‌که‌ی (لینین) فه‌رامۆش که‌ن که‌ له‌ "نامه‌ی ناشتی"یدا ده‌ریاره‌ی به‌زۆر پتۆه‌ لکاندنێ نه‌ته‌وه‌کان گوتویه‌تی:

"ته‌گه‌ر نه‌ته‌وه‌یه‌ک له‌ریگه‌ی زۆره‌وه‌ له‌ چوارچیوه‌ی ده‌وله‌تیکی دی خه‌زنرا، به‌لام ئه‌و نه‌ته‌وه‌یه‌ ریگه‌ی گه‌ل پرسی‌یه‌کی ئازادانه‌ی پێ نه‌درا (ئه‌ویش پاش کشانه‌وه‌ی سوپای نه‌ته‌وه‌ بالاده‌سته‌ داگیرکه‌ره‌که‌، یانی بۆ ئه‌وه‌ی زه‌هر و زۆر له‌و ده‌نگدانه‌دا ده‌وری نه‌بیت). ئه‌مه‌ له‌کاتیکه‌دا ئه‌و نه‌ته‌وه‌یه‌ له‌پێی بلاوکراوه‌ ئه‌نجومه‌نی گه‌ل و به‌ریاری حیزبه‌کانی‌یه‌وه‌، یا له‌رێی شۆرش‌ی چه‌کدارانه‌وه‌ ئاره‌زووی ئازادی خۆی نیشان دا، ئه‌و ده‌مه‌ لکاندنێ ئه‌و نه‌ته‌وه‌یه‌ به‌ده‌وله‌ته‌ داگیرکه‌ره‌که‌وه‌ ته‌نھا پتۆه‌ نووساندنه‌، واته‌ داگیرکردن و زۆر لێ کردنی" (*).

= ئیتالیا ده‌ژێ، به‌ کۆمه‌کی رژێم بلاوکراوه‌یه‌کی گچکه‌ی به‌ نیوی (افسانه‌ء خلقه‌ای ایران"، به‌نگاه‌ انتشارات مزدک، شماره‌ ۹) وه‌ بلاو کردۆته‌وه‌. لێره‌دا هه‌موو راستی‌یه‌کی پێوه‌ندی‌ یه‌داری به‌ میژوو زمانی کورده‌وه‌نی شیواندوه‌ ده‌لیت زمانی کوردی "تیمپریالیزم دایه‌یتناوه‌!". هه‌روه‌ها زمانی نازه‌ری که‌ له‌قیکه‌ له‌گروپی زمانه‌ تورکی‌یه‌کان "زاراوه‌یه‌کی فارسی‌یه‌!!". (پروانه‌ ل ۱۴ و ۱۵ ی هه‌مان سه‌رچاوه‌). "نه‌ته‌وه‌ی کورد به‌ پتۆانه‌ی لینیتیسته‌کان نه‌ته‌وه‌ نی‌یه‌!!" ل ۳۱. ئای زانستی زمانی قوڕ به‌سه‌ر، له‌ویش قوڕ به‌سه‌رتر لینین!!!

(*) پروانه‌: روژنامه‌ی "پراڤدا"، ژ. ۱۷۱، ۲۰ ئۆکتۆبه‌ری ۱۹۱۷.

هه‌لۆیستی هێزه زه‌به‌لاه‌ه‌کان

ئه‌مانه‌ نمونه‌ بوون بۆ باری کورد له‌و وولاتانه‌ی کوردستانیان به‌سه‌ردا به‌ش کراوه‌. ئایا ده‌وله‌ ته‌ گه‌وره‌کان هه‌لۆیستیان به‌رامبه‌رمان چۆنه‌؟

گه‌ر ده‌وله‌ ته‌ گه‌وره‌کان راسته‌وخۆ دژمان نه‌بن، ئه‌وا بێ گومان ناراسته‌وخۆ دژمان ده‌ویستنه‌وه‌. ئاشکرایه‌ ئه‌وان ته‌نه‌ها مشه‌ی به‌رژه‌وه‌ندی‌ی خۆیان ده‌که‌ن و له‌خه‌باتی ئازادیخوازانه‌ی نه‌ته‌وه‌که‌ماندا ده‌ست که‌وتنی ئه‌و به‌رژه‌وه‌ندی‌یانه‌ نابێن. ئێمه‌ی کورد ده‌وله‌تمان نی‌یه‌ تا پێوه‌ندی‌ی دیپلۆماسی یا نادییپلۆماسی‌یانه‌یان له‌گه‌ڵ بیه‌ستین. خۆ ناتوانین بنکه‌ی سوباییشیان له‌خاکه‌که‌ماندا بۆ دا‌مه‌زرێنین، ئابووری‌یه‌کی سه‌ریه‌خۆ و توندو تو‌لمان نی‌یه‌ تا بازا‌ری بازرگانی‌یان له‌گه‌ڵ ئا‌ل و گۆرکه‌ین. ئه‌وان نه‌وت و ماده‌ خاوه‌کانی کوردستانیان ده‌ویست تا ره‌وه‌وه‌ی پیشه‌سازی‌یان خه‌راتر ببزو‌یت. بۆ ئه‌وه‌ش ئه‌وان ئێمه‌یان پێویست نی‌یه‌، ده‌توانن ئه‌و ئامانجانه‌یه‌که‌و راست له‌گه‌ڵ ده‌سته‌لاته‌ داگیرکه‌ره‌کانمان به‌ینه‌ دی. ئه‌وان له‌گه‌ڵ ئا‌غا‌کا‌مان ده‌دو‌ین نه‌که‌ له‌گه‌ڵ ئێمه‌ی رووته‌. جگه‌ له‌وانه‌، ئێمه‌ هه‌شتا نه‌بو‌ینه‌ ته‌ مه‌ترسی‌یه‌کی راسته‌قینه‌ و رێگری‌ک له‌به‌رده‌م به‌رژه‌وه‌ندیه‌کانیاندا. جا ئیدی چ پێویست ده‌کات با‌یه‌خ به‌ ئێمه‌ به‌دن. لای ده‌وله‌ ته‌ گه‌وره‌کان مه‌سه‌له‌یه‌ک به‌ نی‌وی "مرو‌قا‌یه‌تی" یا "پادا‌شتی خودایی" یه‌وه‌ نی‌یه‌. ئه‌وان له‌نرخ‌یه‌ نه‌ته‌وه‌که‌ماندا چه‌ک و ئامرا‌زی قه‌رکردن ده‌دنه‌ داگیرکه‌ره‌مان، ئه‌وانیش بۆ له‌ نی‌و بردنی کورد به‌کاری ده‌ین. ئه‌مه‌ یاسای ده‌وله‌ ته‌ گه‌وره‌کانه‌ (بێ هێز ده‌بیته‌ به‌م‌ردن سزا بدریت!!!).

ئه‌ی رای گشتی‌ی جیهانی‌ی چی‌یه‌؟ بۆ له‌گه‌ڵ ئێمه‌دا نین؟

زۆر ده‌رباره‌ی نه‌ته‌وه‌ زۆر لێ کراوه‌کانی دی گوترا: بیافرا، قه‌یتنام، پیرو، باسک... تاد. خۆپێشاندانیان بۆ ده‌کریت، پارهیان بۆ کو‌ده‌که‌نه‌وه‌ و هاوکاری‌یان ده‌که‌ن. ئه‌و هاوکاری‌یه‌ له‌راستی‌دا چی‌یه‌ و تا چ راده‌یه‌ک سو‌ودیان پێ ده‌گه‌یه‌نیت، مه‌سه‌له‌یه‌کی دی‌یه‌ و نامه‌و‌یت لێ‌رده‌ا ده‌مه‌ته‌قی‌ی له‌سه‌ر بکه‌م. پرسیاره‌که‌ ئه‌وه‌یه‌: بۆ تا ئێستا هه‌چ شتیکی له‌و بابه‌ته‌ بۆ ئێمه‌ی کورد نه‌کراوه‌؟ رای گشتی‌ی جیهانی‌ی له‌ کێشه‌که‌ی ئێمه‌ شاره‌زان و خۆی لێ گێل ده‌که‌ن؟ یا هه‌ر لێ‌ی بێ خه‌به‌رن؟

له‌ راستی‌یدا شتی‌ک نی‌یه‌ به‌مانای ووشه‌ نی‌وی رای گشتی‌ی جیهانی‌ی بیت. ئه‌م ووشه‌یه‌ بۆ فربودانه‌. ئه‌وه‌ی رای گشتی‌ی جیهانی‌ی پێ ده‌گوت‌رت، شتی‌ک نی‌یه‌ له‌

تیکه له‌یه‌کی پرویاگه‌نده‌یی راو‌بو‌چوونی جو‌ره‌ها پارت و ریک‌خراو زیتەر. ئەو ریک‌خراوه جیا‌جیا‌یانه‌ی رای گشتی جیهانی‌ی پیک دین هه‌مه چه‌شنه وه‌ریه‌که‌ش له‌ناشی به‌رژه‌وه‌ندی‌ی خۆی ده‌کات. زۆریان له‌ناستی دان پیدانانی مافی ئیمه‌دا خۆ‌بی ده‌نگ ده‌که‌ن، یاخود راسته‌وخۆ به‌گرم‌اندا دینه‌وه، تا به‌رژه‌وه‌ندی‌یه‌کانیان نه‌که‌و‌یتسه مه‌ترسی‌یه‌وه. بو‌غوونه له‌کاتیکدا قاسمی دیک‌تاتۆر پلانی له‌نی‌وبردنی کوردی داده‌نا، پاپا یوحه‌نای بیست و سێ هه‌م له ۱۹۶۲/۶/۲۱ دا پێش‌وازی وه‌فدیک‌ی ره‌سمی عێراقی ده‌کرد. "باوه‌ی پیروژ" دیاری‌یه‌کی قاسمی کورد کورژی لێ وه‌رگرتن و له‌ژێر وینه‌ی قاسم دا نوێژی ته‌مه‌ن درێژی‌ی بو‌ دیک‌تاتۆر ده‌کرد.

ئه‌مه هه‌لو‌ئێستی ئەو کاته‌ی "پێوه‌ندی که‌ری نی‌وان ئاسمان و زه‌مین بو" (*).

ئه‌ز له ۱۹۶۶/۵/۱۷، له (مۆنیخ) هه‌و به‌ نی‌وی نوکسه‌وه، نامه‌یه‌کم بو‌ پاپا پاو‌لی شه‌شم نووسی. په‌رده‌م له‌سه‌ر به‌د به‌ختی و بێ چاره‌یی کورد و دیانه‌کانی کوردستان هه‌ل‌دابوو‌هه. نێزیکه‌ی پێنج مانگ دواتر وه‌رام‌یکم له‌ بێ‌شو‌فایه‌تی مۆنیخ و فرایسینگه‌وه به‌م ژماره و رۆژه پێگه‌یشت: (ژ- ۲/۱۰۰، ۳۱/۱۰/۱۹۶۶) و له‌نوێنه‌رایه‌تی پاپاوه له‌ئه‌لمانیایا راگه‌یه‌ندراوه که "نووسراوه‌که‌م ده‌ریاره‌ی که‌مه نه‌ته‌وه‌یی کورد له‌عێراقدا گه‌یشته شوێنی پیروژی خۆی". تا ئێستاش که‌ کو‌تایی (۱۹۷۱) هه‌یچ سه‌ر نه‌نجام‌یک‌ی دیکه‌مان له‌و شوێنه پیروژه‌وه پێ نه‌گه‌یشته‌وه.

به‌هه‌ر حال ریک‌خراوانێک هه‌ن که له‌ روانگه‌ی بیرو باوه‌ریانه‌وه، یاخود هه‌ندێ جار وه‌کی تاک‌تیکیک سۆزبان بو‌ مه‌سه‌له‌که‌مان ده‌بزو‌یت. بو‌غوونه وه‌کی هه‌ندیک (ریک‌خراوی چه‌پی ئه‌وروپایی یا ئه‌مریکایی). به‌لام به‌داخه‌وه زۆریه‌یان خراپ و نا‌راست له‌ مه‌سه‌له‌که‌مان تێ گه‌یشتون. ئەو که‌مه زانیاری‌یه‌ی ده‌ریاره‌ی کێشه‌که‌مان هه‌یانه له‌ دو‌ژمه‌نه‌کانیان بیستوه. دیاره ئه‌وانیتر تا درۆ وێستا بێت به‌لای راستی‌یدا ناچن. ئیمه‌ی کورد تا ئێستا هێنده خۆمان ریک نه‌خستوه و به‌رنامه‌یه‌کی هورد و چه‌سپاومان پێش چاو نه‌گرتوه تا به‌ر به‌و مال وێرانی‌یه‌ بگرین (جگه له‌وه هێشتا زۆر که‌سانی بێ توانا و هه‌له‌په‌ست له‌نی‌و سه‌رکه‌ردایه‌تی‌ی بزوتنه‌وه‌ی ئازادیخوازی کوردان) دیاره ئه‌م باره ناله‌باره هه‌لیکی وای بو‌ دو‌ژمنانمان ره‌خساندوه بێ به‌رگری، ئاسانه‌تر ژاری درۆ و بوختان

(*) پروانه رۆژنامه‌ی "العهد الجدید"، بغداد، ۱۹۶۲/۷/۲۹. له‌کو‌تایی ئەو سه‌ردانه‌دا پاپا وینه‌یه‌کی له‌پال وینه‌ی قاسم دا گرتوه.

دژمان بلالو بکهنه وه. به تایبته رژیمیانی وهکو تورکیا و ئیران ههول ددهن کورد لای گهلانی دی بی بایهخ نیشان بدن. گهر بیگانه یهک ئاره زووی چوونی کوردستان بکات به صه دان درۆی شاخدار زنده قی ده بن. کورد "چه تن". پیاو پیوسته چه قویهک بخاته گیرفانیه وه ئهوجا بچیته کوردستان.

(ههردوو رژیم ده سنده خۆرانی خۆیان ده ئیترنه کوردستانه وه تا دهسته و تاقمی تلیاک و هه شیشه فروش ریک بخهن و وا نیشان بدن که کورده کان هه ئه وه پیشه یانه. له گهل ئه وه دا زۆر کهسانی ناسراو و به شۆرتی ئه وه دهوله تانه خۆیان ئه و کارانه ده کهن (*) به رتیل ده ده نه هه ندی رۆژنامه نویسی بیگانه وه ده میان چه ور ده کهن تا شتی ناراست و هه لبه ستر او ده رباره ی کورد بنوسن).

هه لویستی هیندیک رۆژنامه و رۆژنامه نویسان و سیاسه ته داران

ریتیسیۆرو رۆژنامه نویسی ئاله مانی (Maxim Oswald) روون و ئاشکرا ده لیت که "مه سه له ی کورد به لایه وه مه سه له یه کی زۆر سه رنج راکیشه ". به لام وه کو "ئه وروپایی یه ک" ناتوانیت هیچ هه نگاو یک هه لتیت که "لاوازی به هیزترین شه ریکی ناتو"، که تورکیایه ، به ده رخت. له نامه یه کی دا بو ئه ندازیاری خاوه ن دیبلۆم به رتیز (Hans - Werner Paetz) ی سه روکی (کۆمه له ی دۆستایه تی کورد و ئاله مان) ئه وه ی سه ره وه ی ده رپریوو، زیتیر له وه ش گوتبووی ده توانیت له رتیه گی مه که ته بی هیتلی ئاسمانی تورکی یه وه هه میشه به "خۆرای" سه فهر بکات (۶). سا ئیتر چ پیوست ده کات خۆی به راستی چه وساندنه وه ی کورده وه خه ریک بکات؟ رژیمی تورکیا و ده وله تانی دی ئه ندامی ناتو هینده ی ده ده نی به دلی خۆی! کوردی هه ژار ده توانن چی بو بکه ن؟

شتیکی هه روا ریکه وت نی یه که رۆژنامه نویسیکی وه کو (رۆلف. ف. شلۆس) بچیته ئیسرائیل و بیته په یامنیتری رادیۆی (بایه رای ئاله مانی و له بهر خاتری "چاوی کالی" وولاتانی ناتو ژاراو و زه ردای قینی به سه ر کورد دا برێتنی. له گوتاریکی دا به نیوی "خه ته ری کورده وه" (۷) جه نابی (شلۆس) هه ول ده دا به رستییک درۆی هه رزان سه راپای خاک و نه ته وه که مان به "پینجه م کۆلۆنی شووره وی" له قه لم بدات و ژه نه رال بارزانی به

(*) پروهانه رۆژنامه ی: "Süddeutsche Zeitung", Nr. 58, München, 10. März 1972, S.48.

"سیناتۆریکی تورک به هۆی قاچاغچیتی تلیاکه وه ده دریته دادگا".

"به كرى گيراوئىكى شوورهوى" نيو زهد بكات و فشه ئوتتۆمى يەكى كورد له عىراقدا به "بۆمبايه كى دهستى شوورهوى نيشان بدات كه له كاتى پتيوستى دا پردى پەيمانى سەنتۆى توركيya و ئيران و پاكيستانى پى هەلته كىتت". كه واته به پتي گوتهى (شلۆس) پتيوسته ئيمه له بهردهم هيزه داگيركه ره كاناندا خۆمان هه روا به زۆر لى كراوى و چهوساوهيى به ئيلينه وه، به بى بهشى له هه موو مافىكى مروث، تا پرده "پيروژه كى" سەنتۆ زيانتيك نه هيتت.

خۆش له وه دايه ئهم درۆ شاخدارانه ههر له لايهن دوزمنه كانمانه وه به تال كراونه وه. كاتتيك (شلۆس) و هەندىكى دى به وه هەلبەستراوه تاوانبارمان ده كەن كه گوايه شوورهوى پشتگيريمان ده كات و بارزانى به كرى گيراوئىكى سۆقيه ته، رۆژنامهى (العهد الجديد)ى زورنازهنى ئه و كاتهى قاسم دهنوسيت كه بارزانى (به كرى گيراوئىكى ئه مريكايه) (۸).

رۆژنامهى ئينگليزى (The Observer Weekend Review) له (۵)ى كانوونى دووهه مى ۱۹۶۴ دا دهنوسيت گوايه "زۆر له كۆمونيستەكان له نيوچه نازاد كراوه كانى كوردستاندا گيراون، چونكه چاپكراوى كۆمونيستانه يان بلاوكر دۆته وه".

رۆژنامهى (الثورة)ى عىراق ده لىت گوايه "زايونيستەكان" يارمه تى كورد ددهن (۹).

(Erich Helmendorfer) له رۆژى ۱۳/۷/۱۹۶۳ دا له رۆژنامهى (Frankfurter Allgemeine Zeitung) دا دهنوسيت گوايه شيركه تى نه وتى (ئاي. پى. سى) به پنهانى كۆمه كى ماددى به سوپاى شورشيگيرى كوردستان ده كات.

(David Adamson) به پيچه وانى ئه مانه وه وه كوگه واهيى به چاوديده له ۱۹۶۲ دا دهنوسيت: كورده كان ته نها چه كى سووكيان هه يه و كۆمه كى دهره كى يان پى ناگات (۱۰).

شاهيدىكى دى (Herbert O. Glattauer) له رپورتاژيكا ده لى: سه ر وه ختيك بارزانى يان نيو نابوو مه لاي سوور، له به ر ئه وهى ماوه يه كى له شوورهوى به سه ر بردوو، وه كى زۆر جار گوتراوه وانى به، له هيج فيرگه يه كى سوپايى سۆقيه ت نه يخوتندوو، به لكه زۆر ترين كاتى له گرتوو خانه دا به سه ر بردوو. ئيستاش كورده كان به ده گمه ن يارمه تى شوورهوى يان ده كاتى. له كاتتيكا شوورهوى چه كى زۆرى به قهرز داوه ته عىراق، له وانه فرۆكه ي (ميك) يشى تيدا (۱۱).

رۆژنامهى (The Sunday. Telegraph) دهر به رى بارزانى دهنوسيت: له گه ل ئه وه شدا كه بارزانى به مه لاي سوور نيو ده برى به لام ئه وانى ئه م پياوه يان ديتسووه بۆيان

ههركه وتوو كه كومونىست نى يه (١٢). پيچه وانى بوختانه كانى (شلوس) و هاوكاره كانى هه گوتاريكدا له ژيتر سه رديري "شورشي بى كوتايى كورده كان" له گوڤارى (Christ und Welt) ژماره ٣٤، سالى پازدههم، روژى ١٩٦٢/٨/٢٤ و له روژنامهى (Stuttgarter Zeitung) روژى ١٨ى ئابى ١٩٦٢، ل ٤٤ به دهر دهكون.

ههروهها له روژنامهى (Die Zeit) دا مرو پيچه وانى دروكانى (شلوس) وچكه به دى هكات كاتيك دهليت: "تاي بارزانى هاوپه يان و هاوپرى شوروهوى يه؟ دوازه سال سه ركردى كورده كان له شوروهوى په نابهر بوو، تا قاسم ريگه گه پانه وهى پيدا. به لام به وازده ساله نه توانا بكرتته باوه پى كراوى سوقيهت. ئيستاكه بى كومكهى شوروهوى ژى عيراق دهجنگيت" (١٣).

گوتارى (Eva Lorenz) له روژنامهى (AZ)ى قيه نندا، جاريكى دى بهد مه بهستى (شلوس) و هاوشانه كانى ئاشكرا دهكات: "مه لاي سوور كه واته ژهنه رالى كورد بووه نهك نه رالى له شكرى سوور، وهك هه ميشه نيوى ده بن بهو نيوه" (١٤).

به درو خسته وهى زيتري بوختانه كانى (شلوس) لهو گووتارهى (Wolfgang Köpker) دا ؛ديتري كه له ژيتر سه رديري ئاشتى كورده كان؟" له گوڤارى (Christ und Welt) دا تاكتيكى رزانى چاك شى كردوتهوه: ههركه سى بارزانى به دهسكه لايهكى روژناوا يا ژژهلات دابنيت، خو فريو ده دات. سه ردارى كورده كان چيترين هه و مه رجى له بار بو بوهندى و مسوگه ركردنى كومك ده قوزتته وه (١٥). كه واته پاش چاو خشاندن بهم استى يانه دا ده توانين بلتين شتيكى هه روا خو به خو و ريكهوت نه بوو كه ته له فزيونى له مانى له سالى ١٩٦٨ دا فليميكي ده باره ي كوردستانى ئيران پيشان داو به شى رى ئه و فليمه ده باره ي ده رويشى يال و پرچ دريژى كورد بوو. هه ر به و هانده ره سياسى ته له فزيونى ئاله مانى له ١٩٧٠/١١/٢٩ (١٦) قاچاغچى يهكى حه شيشه ي شان دا و رايگه ياند گوايه كورده. ده هه مان كات ئه و ويزگه ي ته له فزيونه له ناستى لوتىستى نامروڤانه ي ده وله ته جوړا و جوړه كانى دژ به كوردا كه و كوتيره.

گوڤاريكى كونه په رستى وهكو (Publik) كه به دوژمنكارى كورد ناسراوه، له گوتاريكى به شان و بالى ژهنه رمه ي توركا ده لده دات و ژهنه رمه ي تورك له كوردستانى توركيادا ر به "ميوان دوژست" و به "خزمهت گوزارى بيگانه" له قه لىم ده دات. له وه تالتر ئه وه به گه ل ئه و پياهه لدان و "ميوان دوژستى يه" ئه و ئاندا، گوڤارى (Publik) له بيري ناكات

گهلی کوردی ئیمه‌ش به "کلیسه و دیر تالان که ره‌کان" و "گوند و کیلگه و یراز که ره‌کان" (۱۷) تاوانبار بکات، تا خانه‌خۆی میوان دۆسته‌کانی سه‌ری سوپاسی بۆ به‌لقیتن. یه‌کیکی دی له‌وانه‌ی که بوختان به بارزانی و نه‌ته‌وه‌که‌مان ده‌کات (Jean Lartéguy) له‌و کتێبه‌یدا به‌نێوی (Les Murailles d'Israel) پاریس ۱۹۶۷، ده‌نوسیت: "ئیسرائیل پتیه‌ندی به‌کی چاکی له‌گه‌ل بارزانی دا هه‌یه" و "گوايه ئیسرائیل کۆمه‌ک به‌ شوێرشیگێرانی کورد ده‌کات". به‌و پێی ئیمه به‌کرێ گیراوی زایونیسته‌کانین. به‌لام پتیه‌سته ئه‌وه به‌زانیر که (Lartéguy) به‌پێی بوختانه جوړ جوړه‌کانی درۆی جوړ جوړیشی لێ ده‌رکه‌وتوه. ئه‌وته ۱۹۶۷ به‌کرێ گیراوی ئیسرائیل بووین، به‌ پتیه‌وانه‌ی ئه‌وه‌وه سالی ۹۶۲ کردبووین به‌کرێ گیراوی شوهره‌وی. وا پتیه‌چیت (Lartéguy) له‌گه‌ل به‌سالدا چوونی ته‌مه‌نی د بیری کۆل بوویت، ده‌نا چۆن له‌کتێبه‌که‌ی ۹۶۷ یدا گوتاریک له‌ژێر ئه‌م سه‌رده‌پیه‌ ده‌نوسیت "سه‌رکرده‌ی کورده یاخیه‌کانم به‌به‌رگی سوپایی ژهنه‌رالی سوڤیه‌تی یه‌و دیت" (۱۸). په‌نده کوردی یه‌که‌ی له‌مه‌ر خۆمان چه‌ند له‌باره که ده‌فه‌رمویت (دروژن ده‌بیت بیری تیژ بیت).

روژنامه نووس (Heinz Gstrein) شتیکی ته‌واو نوێ باس ده‌کات: "به‌کۆمه‌کی ئاشکرا تاران و خۆبی ده‌نگ کردن و چاوخه‌فاندنی قاهیره و دیمه‌شق، مسته‌فا بارزانی ی دووه‌ جه‌وله‌ی بزوتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وايه‌تی کورد رتیه‌ری ده‌کات". به‌گوته‌ی (Gstrein) سه‌ره‌له‌دان هه‌وێ راپه‌ڕینی سیاسی و روژنبیرانه‌ی کورد جێی خۆی له‌ ریزی هه‌ولدان یه‌که‌خستنی عاره‌ب و ووریا بونه‌وه‌ی ئیسلامی دا دۆزیه‌ته‌وه. ئه‌وه‌تا له‌گه‌ل هێزه‌کانی روژه‌لاتی نیوه‌راستی میسر و سوریا و ئێران دا له‌یه‌ک سه‌نگه‌ردان" (۱۹). پروانه ئه کورده سه‌ر سه‌ختانه چه‌ند روویان هه‌یه! له‌یه‌ک کاتدا کۆمونیست، زایونیست، هاوپیانی عاره‌ب و موسلمانان!

سه‌رنوسه‌ری گوڤاری (Orient)، ئۆرگانی نیویرا به (ئینستوتی روژه‌لات) له هامبورگ، (Dr. E. A. Messerschmidt) ده‌لێت گوايه ئیمه‌ی کورد له‌گه‌ل ئیسرائیل ئێراندا. یه‌ک سه‌نگه‌رمان دژی عاره‌ب گرتوه. (Messerschmidt) له (Orient) ی ژماره ۶؛ ۱۹۶۷ ده‌نوسیت: "ناردنی ئاشکرای چه‌ک و ته‌قه‌مه‌نی بۆ کورده‌کان (به‌لای که‌مه‌و به‌دان به‌خۆدا گرتنی هێزه‌ده‌ره‌کی به‌کان) ئه‌وه ئاشکرا ده‌کات که له‌ شوێرشی کورد به‌ره‌وه‌ندی یه‌ک ده‌ور ده‌بینیت که په‌ی به‌ مروڤایه‌تی و مه‌ردایه‌تی نابات...

تایا ئینگلتەرا و ئیتران و میسر و شوورەوی چ رۆلێک دەبینن یا دیتوویانە... پلان تا کوێ دانراوە، و ئیتران و ئیسرائیل و کورد دژی عەرەب دەخەنە سەنگەرێکەوه؟"

هەر کوردێک رابوردووی (Messerschmidt) بزانی و وهکو کۆنە ئەفسەرێکی پیشینی نازی بیناسی، چاوەروانی بوختان و شیواندنی راستی زیتیری لێ دەکات. (میسەر شمیدت) لە دڵسووتانی بۆ گەلانی عەرەب نی یە "پشتگیری" لە عەرەب دەکات. ئەو ی پارێزەری یان لێ دەکات رژیمة دیکتاتۆرەکانی وولاتانی عەرەبە. خەباتی ئیتمەش دژی ئەوانە یە. ئیتمە ی کورد دژی نەتەو ی عەرەب ناجەنگین. بە لکو دژی دیکتاتۆری، فاشیستیتی، دەستەلاتە خو سەپینە گەندە لکان دەجەنگین. بۆ یە سەیر نی یە گەر میسەر شمیدت قاپیمان بگرێت.

زۆر پتیوستە ئاشکرا بە دوژمنانی وهکو (ئوسفارد)، (شلۆس)، (تیتما)، (لاریتژی)، (میسەر شمیدت) و ئەوانی دی بلتین، ئەوانە ی لە لایەن داگیرکەرانی مانەو دەبەستراون و دەلەوەرین، بلتین بوونمان وهکو نەتەو یە ک بێ چەند و چوونە و بەهەر رێگە یە ی هەلسوورپی و لە بەر دەستا ئاسان بیت، بەهەموو شتو یە ک پارێزگاری لێ دەکەین. هیز نی یە لەم دونیا یە دا بتوانیت رێگە ی مافی چارەنووسمان لێ بیهستیتەو ی خود لێ ی کەم بکاتەو.

ئەو نمونە زەق و پێر ق و درۆ و بوختانانە ی پیش چاومان خستن هەروا خوێهە خو نەرسکاوان، بە لکە پلانیان بۆ دانراوە و پیشەکی نەخشەیان بۆ کیشرەو. گەر مرۆ بەووردی پروانیستە باری ئەو دەوڵەتانە ی کوردستانیان پێو لکاوه، بەراشکاوی رژیمانیکی دیکتاتۆری، گەندە لی، گەل برسی، دژ بەهەموو داب و نەرتیتیکی مرۆفانە دەدیترین. دە لەو بارەو زۆریە ی رۆژنامەکانی وولاتە رۆژئاوایی یەکان قرو قەپیان کردووه.

تا بتوانین ئەم بارە لارە راست کەینەو و در یەو درۆ بوختانانە بدەین و پووچیان کەینەو، پتیوستە بەخۆدا بچینەو و خۆمان تەواو ریک خەین و ریزەکاغان لە گێلە پیاو و هەرزە گۆو هەلپەرست و خوشاوەر و کۆلکە سیاسەتە دارانی لێ نە هاتوو پاکژ کەینەو.

لە گەل بەر دەوامی شوێشی کوردستانی عێراقدا گەلە ک گوتاری جۆرا و جۆر لە رۆژنامەکانی ئەوورپای رۆژئاوا بە گشتی و ئالەمانیای رۆژئاوا دا بەتایبەتی، لەبارە ی بزووتنەو ی ئازادیخوازانە ی کوردەو دەنووسران. تا رادە یە ک بابەتە بوون. بەلام وەنەبیت هەموویان لەخۆشەویستی و لایەنگیری ی ئیتمە نووسرابن، بە لکە زۆریە یان لە دژایەتی و

دوژمنایه تی عیراق بوون، چونکه ماوهدیهک عیراق سیاسه تی دهره وهی خوئی بهرامبه رۆژئاوا و ئاله مانیشا گۆری. دهنه ئه وه تا ههر ئه و رۆژنامانه ئه وساش و ئیستاش له ئاستی درناده تی و دژایه تی رژی می تورکیادا بهرامبه ر نه ته وه که مان، نه قه یان لی نایه ت. گهر بوختانمان بۆ هه لته به ستن ئه و رۆر بێ دهنگن. لیته دا تاقه نمونه یهک پیش چاو دهخه م:

رۆژنامه ی (Frankfurter Allgemeine Zeitung) چه ندین سال به شیوه یه کی باب ته تانه هه واته کانی جهنگی کوردستانی عیراقی راده که یاند. هه ندی جار بۆ داخوازی ئۆتۆنۆمی پشتگیریشی لی ده کردین. به لام ئه مه ته نها له عیراق. له و کاته وه رژی مه عه سه کری یه دیکه تا تۆره که ی تورکیا فه رمان په وان، (FAZ) ئاوازیکی دی ده خوینیت و له ئاشیکی دیکه ده کات. ئه وه تا له ژماره ۱۶۶ ی رۆژی ۲۲ ی ته موزی ۱۹۷۱ دا له ژیر سه ردپی "قه دهغه کردنی پارتیه کان له نه نقه ره" دا، له پال هیترش برده سه ر" پارتی کریکارانی تورکیا" بوختان به ئیتمه ش ده کات. (FAZ) وا ده رده خات که پارتی کریکارانی تورکیا گوایه کیشیه ی کورد وه کو "بۆمبایه ک" به کار ده هینیت تا" ئه و وولاتی که مال ته تا تورک بنیاتی ناوه، کو ت کو تی که ن". ئه مه ش ته نها له بهر ئه وه ی "پارتی کریکاران" گو تویه که "له رۆژه لاتنی تورکیادا میلیله تیکی کورد ده ژین"، هه قه ئه م میلیله ته ش "مافی مرو فانه ی خوئی هه بیته (*)".

(FAZ) ئه م داوا ساده و ئاسایی یه به "له بهر یه ک هه لوه شانده وه ی تورکیا" نیو ده بات و هه مان کات سه ری ره زامه ندی بۆ هه لویتست و ره فتاری فاشیستانه ی رژی می تورکیا بهرامبه ر پارتی کریکاران ده له قینیت:

"دادگهی ده ستور له نه نقه ره له چوارچێوه ی ئه رکه کانی دا کاریکی به جی کرد که ئه م ریک خراوه مارکسی یه ی له نه نجومه نی نیشتمانی ی به ده رنا".

(FAZ) ئه وه له بهر ده کات که خوئی پیشان پشتگیری له خه باتی ئۆتۆنۆمی کوردستانی عیراق ده رپویه. ئیستئا ئه و خه با ته به "جوداخوازی" و "مال وێرانی" نیو ده بات هه ره شه شمان لی ده کات که گوایه تورکیا ده توانیت خوئی له و "وهیشوومه" بپارێزیت: پیاو پیویست ناکات بیر له بیافرا بکاته وه تا تی بگات جهنگی جوداخوازی چه نده ده ردا که، نمونه ی کورد له عیراقدا له پیش چاوانه. که سیک سه رزمیتری کوژراوه کانی جهنگی

(*) بهروانه ل ۱۹ ی ئه م کتیه.

شاخه‌کانی عیراقی نه‌کردوو (بروانه FAZ خۆی له‌نیوهینانی ووشه‌ی کوردستان ده‌پاریزیت - نه‌به‌ز-) به‌لام گهر بگوتزیت ئەم جەنگە لەهەر سێ جەنگەکی عارەب و ئیسرائیل قوربانی زیتیری خواستوو، زێده‌ره‌وی نی‌یه. بۆیه تا ئیستا بۆ رژیمی تورکیا لیاوه خۆی له‌چهرمه‌سه‌ری واپارێزیت و رینگه‌ نه‌دات جەنگێکی وه‌کو ئەوه‌ی سه‌رووی عیراق له‌نییچه کوردی‌یه‌کانی تورکیادا روو بدات (۲۰).

FAZ هەر خۆی له‌ژماره‌یه‌کی دواتری دا گه‌واه‌ی نادیموکراسیتی رژیمی تورکیا ده‌دات کاتیک ده‌نووسیت: "له‌تورکیادا رژیمة ناچاری‌یه‌کی ئیریم‌پی وایه بۆ راگرتنی باری ئالۆزی تورکیا، هه‌لۆیستی توند و تۆڵ تری گه‌ره‌که وه‌ک له‌ کابینه به‌د به‌خته‌که‌ی "دیمیریل". بێ گومان ئەم رژیمة له‌گه‌ڵ مه‌سه‌له‌ی ئۆتۆنۆمی کورده‌کانی تورکیادا نی‌یه" (۲۱).

(FAZ) ره‌خنه‌ له‌رژیمانی ئیران و پاکستان ده‌گریت، به‌لام مانه‌وه‌ی ئەو رژیمانه‌شی پێی باشه: "به‌روخاندنی رژیمة‌کانی ئیران و پاکستان و تورکیا ته‌نها رایدیکاله‌کان جله‌وی کار ده‌گرته‌ ده‌ست" (۲۲). سا که‌واته به‌ باوه‌ری (FAZ) ده‌بی ئەو رژیمانه‌ی کورد شه‌لا‌لی خۆین ده‌که‌ن، رژیمی رادیکال نه‌بن و رژیمی نمونه‌یی بن!

پیمان راست نی‌یه ته‌نها گله‌یی و گازنده‌ له‌رۆژنامه‌کان بکه‌ین له‌به‌ر ئەو هه‌لۆیسته دوژمنکارانه‌یان، ئەوان پاشه‌ره‌وی سیاسه‌تی چه‌وت و دوژمنانه‌ی حکومه‌ته‌کانیان، له‌وانه‌ش رژیمة جو‌ر به‌جو‌ره‌کانی جیهان، که به‌هۆی جو‌راو جو‌روه‌وه‌ کۆمه‌ک به‌ اگیرکه‌رانمان ده‌که‌ن.

ئه‌مانه‌ چهند نمونه‌یه‌کن:

له‌ته‌موزی ۱۹۶۶دا (Schröder) ی وه‌زیری ده‌ره‌وه‌ی ئەو کاته‌ی ئاله‌مانیا چووهره‌ تورکیا و له‌گه‌ڵ رژیمی تورکیا دا له‌باره‌ی کۆمه‌کی سوپایی و ئابووری‌یه‌وه‌ گفتوگۆی کرد (۲۳) له‌ ۱۹-۲۴ی ئۆکتۆبه‌ری ۱۹۷۰ وه‌ ژه‌نه‌راڵ (جه‌وده‌ت سۆنای) سه‌ره‌ک کۆماری تورکیا له‌لایه‌ن به‌ره‌ی یه‌که‌گرتووی سۆسیالیستی لیبراله‌کانه‌وه‌ به‌ره‌سمی داوه‌تی ئاله‌مانیا کرا. ئاله‌مانیا ۷۹ ملیۆن دۆلاری خسته‌ به‌رده‌ست سوپای تورکه‌وه‌ (۲۴). چینه‌ ده‌سته‌لات اهره‌کی ئاله‌مانیا (له‌گۆی گادا نه‌نووستوون) وه‌ک مه‌سه‌له‌ کوردی‌یه‌که‌ی له‌مه‌ر خۆمان ه‌لیت. سه‌رکرده‌کانی سۆسیال دیموکراتی ئاله‌مانیا و ده‌ستگای زاگه‌یاندنیان کیشه‌ی سو‌رد چاک شاره‌زان. ئاگاداران و به‌هۆش و گوشه‌وه‌ هه‌لۆیستی و ده‌نۆین. چاکیش

ده‌زانن ئەو چه‌كانه له پاشه‌ روژدا بۆ له‌خوێندا شه‌لال كردنى نه‌ته‌وه‌كه‌مان به‌كار ده‌هێرتين. (Klaus Jungfer) ئەندامى په‌رله‌مان كه‌ خوێ له‌سوڤيالى ديمۆكراته‌كانه ئەم راستى يه‌ى ناشكرا كردوو. له‌نامه‌يه‌كى روژى ۱۹۷۱/۱/۳ دا بۆ هه‌ڤالى حيزبه‌كه‌ى و ئەندامى په‌رله‌مان (Wenzel Bredl) ده‌نووسيت (۲۵): "له‌و زانيارى يانه‌ى كه‌ له‌ راپۆرته‌كه‌وه‌ (۲۶) ده‌ستم كه‌وتوون ترسى راسته‌قينه‌م لى نيشتوو كه‌ ئەو كۆمه‌كه‌ (۲۰۰ ميليۆن مارك) يه‌ى ليه‌زنه‌ى به‌رگرى په‌رله‌مانى ئاله‌مانيا پيشكه‌شى رژيمى (ديميتريل) كردوو، بۆ سه‌ركوت كردن و سياسته‌ى چه‌وساندنه‌وه‌ى كه‌مه‌ نه‌ته‌وه‌يى كورد له‌پارتيزگه‌كانى روژه‌ه‌لاتى توركييا دا به‌كارى به‌رن".

رووداوه‌كان ئاوها بوون و سياسته‌مه‌دارانى سوڤيالى ديمۆكراتى ئاله‌مانياش هه‌ردوك چاويان له‌ئاستىيدا ده‌نووقاند. خويان گوته‌نى مه‌سه‌له‌كان به‌پى داب و نه‌ريتى نيو ده‌وله‌تان ده‌پيژن و هه‌لسوكه‌وتى له‌گه‌ل ده‌كهن، به‌لام هه‌ندىكيشيان به‌پى به‌رژه‌وه‌ندى خويان.

ئهمه‌ رى له‌وه‌ ناگريت هه‌موو نه‌ته‌وه‌يه‌ك هه‌ولتى خو چه‌سپاندن و قايم كردنى جى پى خوى بدات، به‌لام نابيت ئهمه‌ له‌سه‌ر حسيبى گه‌لانى دى بيت. مه‌خابن له‌ ميژووى نه‌ته‌وه‌كه‌ماندا گه‌له‌ك جار، زۆر نه‌ته‌وه‌و وولات به‌رژه‌وه‌ندى يه‌كانى خويان له‌سه‌ر حسيبى ئيمه‌ى كورد هه‌لچنپوه. ئيدى كاتى ئەوه‌ هاتوو ئيمه‌ش لايه‌ك به‌لاى به‌رژه‌وه‌ندى يه‌كانى خوماندا بكه‌ينه‌وه‌ و به‌رنگارى به‌رژه‌وه‌ندى يه‌ گلاوه‌كانى داگيركه‌ران و چه‌وسينه‌رانمانى پى بكه‌ين.

(Willy Brandt) ى سه‌ره‌ك وه‌زيرانى ئاله‌مانيا له‌ ۱۹۷۰/۱۱/۱۰ دا ده‌رباره‌ى هه‌لوپستى رژيمه‌كه‌ى به‌رامبه‌ر ره‌فتارى درنده‌ى رژيمى توركييا له‌كوردستاندا بۆ (كوميتيه‌ى هاريكاري له‌گه‌ل شوڤشى كوردستاندا) له‌ (به‌رلىنى روژئاوا) ئاوها ده‌نووسيت: "تكتات لى ده‌كه‌م و به‌لام به‌هيوام تى بگهن، كه‌ ده‌وله‌تى ئاله‌مانيا ناچاره‌ ياساو داب و نه‌ريتى نيو ده‌وله‌تان ره‌چاو بكات، كه‌ خو هه‌لقورتاندنى له‌ كاروبارى نيو خوى ده‌وله‌تان قه‌ده‌غه‌ كردوو". زۆر جوانه‌ جه‌نابى سه‌ره‌ك وه‌زيران! كۆمه‌ك و ده‌ستگيرۆبى رژيمى ديكتاتور و نا ديموكراسى يانه‌ى توركييا به‌پاره‌ و چه‌كى قورس تا نه‌ته‌وه‌يه‌كى پى قى بكات "خو هه‌لقورتاندن" نى يه‌ له‌ "كاروبارى نيو خوى" توركييا. به‌لام به‌ ئاگا هيتانه‌وه‌ و وورياكرده‌وه‌ى توركييا بۆ پيتره‌وكردنى گه‌ته‌كانى خوى له‌په‌يمانى لوزانى

۱۹۲۱د، که دهسته بهری دهکات ریز له مافی مروځانه ی "که مه نه ته وه بیه کان" ی وولاته که گریټ "خو هه لقورتان دنه له کاروباری نیو خو".

به داخه وه جه نابی سهره ک وه زیران، خودی خوټان نه و کاته وه زیری دهره وه بوون هکومه کی سویایی (۹۶ ملیون مارک) یتان له ۱۹۶۹د ا پیښکesh به تورکیا ده کرد. دیاره مه به لای به پرتانده وه "خو هه لقورتان دن" نی به له "کاروباری نیو خو" ی تورکیا، و ابوت ستوینه نیوان دوو که وانه وه و تکامان لی ده که یت (تی بگه یین)!!!

نمونه ی هه لویتستی دوزمنکارانه، یا خود به لای که مه وه ناتیکه یشته وانه ی حکومه تی له مانیا به رامبه ر کورد، به راشکاو ی له رت کردنه وه ی مافی په نا بهری کورده هله ا توه کاندا ده دیرتیت. نه وه تا با وه پیتکراوی حکومه ت بو مه سه له ی په نابهران پی سهر نه وه داده گریټ که نه له عیراق و نه له سوریا دا کورده کان و دیان و چه رکه سه کان و مه نه ته وه بیه کانی دی به هو ی جود او ازی ره گزی و ئاینی و سیاسیه وه راونا ریتن و به زربه نادریتن. مه خابن، با وه پیتکراوی حکومه ت سهر چا وه ی هم زانیاری به "وورد و نرخه ی" ده ست نیشان نه کردوه! به پیچه وانه ی نه وانه وه ئیمه هه موو کات ده توانین به لگه ی ره سمی یه وه راستی مه سه له که یان بو به ئیسیات بگه یه نین.

زور وولاتی دی هه مان هه لویتستی یه ک لونه ی وه کو ئاله مانیا یان به رامبه ر کیشه ی کورد یه. له هاوینی ۱۹۶۷د نه مسا ریکه ی خو یندکارانی کوردی نه دا، له فیه نا کونگره یه کی سایي بگرن. هه ر له به ر نه وه ی پیته وندی دیبلوماسی و به رزه و هندی تابوریان له گهل بیرا قدا زیانیکی پی نه گات (۲۷).

ژهنه رال دیگول له ۱۹۳۶د وه کو نه فسه ریکي بالا دهستی لاو راپورتیکي ۸۰ لاپه ربه یی باکی له سهر کیشه ی کورد نووسیوو (۲۸)، پشتگیری لی کردبوو. ۱۹۶۸ هه مان دیگول ژر به گهرمی یه وه پیشوازی سهره ک کوماری عیراق و خو ینرپیژی کورد (عبدالرحمن مارف) ی کرد (۲۹)، فهره نسا ۷۷ فرۆکه ی جهنگی به عیراق فرۆشت که ۵۰ دانه یان میراج یون (۳۰). جگه له وه فهره نسا له ۱۹۷۰د ۲۰۰ تن ته قه مه نی به تاییه ت (گولله توپ) ی عیراق فرۆشت (۳۱). نه مانه یان هه موو پیدان چونکه عیراق بونی نه وتی دا به لووتی یگول و سهرمایه دارانی فهره نسا دا. کاتیک دیگول له ۲۵-۳۰ ی ئوکتویه ری ۱۹۶۸د نووه تورکیا، هه لی نه وه ی له کیس نه دا به ره سمی و ریزیکي زوره وه له ۲۹ ی ئوکتویه ردا به ردانی په یکه ری نه تاتورک بکات و له به ری دا بچه میته وه.

تاکتیکی سیاسی ئاوايه. به داخه وه له سیاسهت دا نه دۆستایه تی هه تا سه و نه دۆژمنایه تی هه تا سه ره هیه. هه موو پیوهندی یه کان کاتین. دیگۆل له ۱۹۶۳/۷/۳ دا به گالته نه یگوتووه (په یانه کان وه کو شه نگه کچ و گۆل وانه). ئیمه ی کوردیش پیویسته ئه و راستی یانه تیبگه یین و لیوه ی فیتر بین. سیاسی یانه نه ک سۆزبازانه و هه تا هه تایبانه هه ئس و کهوت بکه یین.

ههروه ها ریکخراوی (ئه منستی ئینته رناسیۆنال) مه رکه زی له ندهن ئه وه ی ره ت کرده و د شتیک بۆ کورد بکات. ئه م ریکخراوه "ده زانیت" ئیمه ی کورد "ده چه وسینرتینه وه"، به لاه "ناتوانیت" یارمه تیمان بدات چونکه "یاخی بووی چه کدارین" (۳۲)!!!

که واته له ئیستا به دواوه هه ر کوردیک مشووری "ده نوک" یک بۆ خۆی بخوات، تا بتوانیت ژیا نی خۆی له بۆمبای ناپالم پی بپارتیزیت!! ئیمه له م "ئه منستی ئینته رناسیۆنال" ه ده پرسین ئاخۆ ئه و کوردانه ی له تورکیا له سه ر نووسینی ئه لفو بی یه کی کوردی له زیندان توندکران چه ک دار بوون؟؟؟ (۳۳) دیاره نه خیر. ئه ی بۆ "ئه منستی" بۆ ئه و تاوانه نه بزواو له نه چه کی بۆ نه کرد؟؟؟

ئه و زانیاری یانه ی له جیهانی رۆژئاوا دا له سه ر کورد نو سرون گه له ک هه ژارانه و بی که لکن. زۆری ئینسکلۆپیدیا و لیکسیکۆی رۆژئاوا یا گیلانه و ساکارانه، یاخود ده ستکاری کرا و تیکدرا و ده باره ی کوردیان نووسیوه (۳۴) به داخه وه له بلا وکراوه گشتی و تایبه تی یه کانه کیشه ی کورد و کوردۆلۆژی زۆر که م بایه خ و بی نرخ تی یان ده روانریت.

هه لۆیستی هیندیک ریکخراوی چه پی ی نه وروپایی

به پیویستی ده زانین که میکی ش ده باره ی هه لۆیستی ریکخراوه چه پی یه کانی جیهانی رۆژئاوا بدوین:

له م وولاتانه دا سالانیکی زۆره کۆمۆنیست هه ن، که له رێبازی سیاسی بانه دا به ده گمه ن له پارتی کۆمۆنیستی شوو ره وی دوور ده که ونه وه. ئه م پارتانه جار جارێک پشتگیری بزووتنه وه ئازادیخوازه که مانیان کردووه، یانی مه عنه وی، له رێگه ی گوتار نووسین له رۆژنامه کانه دا. له پال ئه م پارتانه دا چه ند سالتیکه هه ندی ریکخراو هاتوونه ته کایه وه که به (بزووتنه وه ی چه پی ی) دنیای رۆژئاوا نیو ده برین. ئه مانه به تایبه ت له ئاله مانیای رۆژ ئاوا دا گو و هیتزکیان هه یه. سه رکردایه تی ئه م بزووتنه وانه به پله ی یه که م به ده ست

خویندکارانی زانستگه کان و هندی که سانی نه کادیی یه وهن. ناشکرایه هوئی گرنگی راهپرینی خویندکاران که سهره تایی هاتنه کایه یی ئهم بزووتنه وهیه بوو، دژ وهستاندنه وهی جوداوازیی پله یی دهسته لاتئی کاربه دهستانی ئهو کاته یی زانستگه کان بوو که له پایه یی ماموستای کورسی یدار رهنگی دده دایه وه و ده پایه بت په رستانه رهفتاریان له گه ل کرابا.

به ره زوگرانی راهپرینی خویندکاران، یانی "چه پی یه کان"، زور دهر باره یی "شورش"، "سوسیالیزم"، "پرولیتاریا"، "تیکووشانی چینایه تی" ... تاد دده وین. ههر چهنده کاری ئیمه ئه وه نی یه ستراتیژ و تاکتیکی ئه مانه هه لسه نگیتین، به لام ده بی ئه وه بلتین که زور به یی زوری ئهم خویندکارانه سهره پای نیاز چاکیشیان، فریان به سهر سوسیالیستی و به سهر شورشگیتیتی یه وه نی یه. ئه مهش زور ناسایی یه. که سیککی بورژوا یانه گوش کراو، دوور له واقع و بون و بهرامه یی شورشگیتیتی یه وه ناتوانیت له پرتک ههر به قاله یی دهم ببیته شورشگیت و ناشتوانیت لافی ماموستایه تی به سهر پرولیتاریا دا لئی بدات وهک ئه مانه نا پرسیارانه و نه فامانه ئه وه لافه لئی ددهن. گفتار و کردار یه که یه کی لیک نه ترازون. به پئی بیر و باوه ری مارکسیزم ربه ران و په پره وانی پرولیتاریا ده بیت له نیو ئهم چینه خویه وه هه لقولتین و سهر جه می لیوه شاوه یی سیاسی یان له ناکامی خه باتی چینایه تی یه وه سهر چاوه هه لگرت. جگه له وه ئهم چه پ ره وانه به زوری دژ به "دهسته لانداریتی" دده ستن. ئه مهش مانای وایه که ئه مانه خو یان به دیارده یه کی لاته نیشتی هیزی مونوپوله وه خه ریک ده کهن، که چی هیزه مونوپوله که خو ی پشت گوئی ددهن.

به کورتی یه که یی ده یانه ویت (کۆمه لگه یه کی سوسیالیستانه) له ژئیر ره شمائی (سهرمایه داریتی) دا به ئیننه کایه وه. بزومونه هه ول ددهن و گه ره کیانه (خوینده واری یه کی سوسیالیستانه) له زانستگایانه دا پتیره و بکرت که خو یان تانه و ته شه ری سهرمایه داریتیان لئی ددهن.

ئهم هه لئو یسته دیما گوکی یه بهرام بهر سهرمایه داریتی یی، بئی شک به ره و ئوپورتونیزمی سیاسی سهر هه لده گرت. ناشکرایه ئوپورتونیزم رۆله یی جگه ر سوژه یی سهرمایه داریتی یه. بۆیه ده بیت به داخه وه بلتین زوری ئهم چه پی یانه ته نها به دوو که وتوون و له بنه چه زانستی یه کانی تیوری زانست نه گه یشتوون.

هه ندیکیان پئی یان وایه به پرچ و پالی درتیز هیشته نه وه و شه ره له بهر کردن و پاته

کردنه و هی چهند جوتیتکی وه کو "رتیژیونیست" (x) "کون فش"، "گو" (xx) یا به جوتین دانی هه رزان به شووره وی دهبه شوړشگیتې. وه کو زوری یی بېر بۆرژواکانیش تاراده یه ک لووت بهرز و خو به پیتۆل زان و هه له شه و قسه زل و سهر جوقن.

له کاتی قسه کردن له گه له خه لکی ساده و کړتیکاراندا گوته چکه یان به ووشه ی قه به و نال و والای بیتگانه ده ناخن (xxx).

گه له ک به خته وهرن که له نووسیندا ووشه ی قه به و بریقه دار و سه ختی وا به کار دیتن که تنه نا خویان سهری لی دهر ده کهن. ههر چهنده به کرده وه نیسپات بووه که سه رکه و توتو ترین و به توانا ترین رتیه ر و فه یله سوف نه وانهن که به رسته ی ساده و رهوان و هاسان بیریان دهر ده برن. هه ندیک له و به نیتو (چه یی) یانه پتیان وایه به بی نه ده بی دهبه "سو سیالیست". نهوان و اتی ده گهن که نه ده ب و رتیز، داب و نه ریتی "بۆرژواکانه". به پیتچه وانه وه، نیمه لامان وایه که نه ده ب و رتیزی راسته قینه که له دلوه هه له ده قولیت و پیروزی مرو نشان ده دات، تنه نا کار و کرده ی سو سیالیستانه یه. نه و نه ده به روتینی یه فشه یه ی بۆرژواکان وه کو "تکایه"، "سوپاس"، "به داخه وه"، له گه له نه ده ب و رتیزی راسته قینه دا وه کو ووشه ی (میوان) ی (میوان دوستی) زمانی ناله مانی وایه و هیتنده یه کانگیرن! که گوته "میوان" یانی له سه رچا وانه و ده بیت له دلوه نامیزی بۆیکه یته وه، به لام ووشه ی "میوان" له ناله مانی یدا کلاشه ده کات، وه کو "میوانخانه"، "نه فهری میوان"، "ژووری میوان" ... تاد. که چی میوانی قورپه سهر ده رووتیننه وه و ده بیت کیسه که ی خالی کاته وه. نه وه له چاره ره شی (کړتیکاری میوان) ی ناله مانی ههر نادویم (xxxx).

شایانی باسه که سو سیالیسته راسته قینه کانی ناله مانی نه رکیکی هیتجگار سه خت و دژواریان له نه ستودایه. چینی کړتیکاری ناله مانی به ته له فزیون، نو تومو بیتل، خانوو،

(x) تحریفی. (xx) نه م دوو ووشه یه (Arschloch, Scheifie) له لایهن گه نجانی نه و ولاتانه وه که به ناله مانی ددوین زور به کار دیتن.

(xxx) به پیتوستان نه زمانی نه و ووشانه ی به نمونه پیش چاوی خستوون بیکه یه کوردی. چونکه له کوردیدا نه و مانایانه نادهن و نه و رهفتارانه له کو مه لگی کورده واریشدا فهرن.

(xxxx) به زمانی ناله مانی به میوان ده گورتیت (Gast) نه و ووشانه ی له که وانه دا نوو سیومان به و ووشه یه ده ست پی ده کهن. ههروه ها به کړتیکاری بیتگانه ده لیتن (Gastarbeiter) یانی (کړتیکاری میوان)، به لام زور نامرؤفانه مامه له ی نه و میوانه به ده ختانه ده کهن.

به کورتی به فشه ژيانتيکی هورده بۆرژوايانه کویر کران. جگه لهوه سهرمایه دارانی وولاته پیشه سازی به کان نامرازکی نوێ و پیلانتيکی ئههرمه نانه یان بۆ خهفه کردن و لهت کردنی چینی پرۆلیتاریا گرتۆته بهر. تنهها سۆسیال دیمۆکراته کان وهکو دیاردهیهکی ئۆپورتونیستی له رێگهی حیزبه بۆرژواکانی گوايه "کرتیکاران" هوه داو و پیلانی شهیتان چانهی وایان لێ دهوه شیتتهوه. ئهمه خهیاڵ پلاو و ههواي دهم نییه و له گیرفانی خۆم دهرم نههیتاوه، بهلکه له تهجره بهوه دهلێم. لهو ده ساله ی رابوردودا ناچار بووم جار جاره له جۆره ها کارگه و شیرکه تدا کرتیکاری بهکم. یهکه م شتیک که سه رنجی راکیشام ئهوه بوو که له ههر به شیکدا کرتیکاریکی دهست نیشان کراو ههیه که "سه رکار" ی پێ دهلێن. ئهم کرتیکاره هیچ جوادیه کی نییه ئهوه نه بیته که چهند قرو شتیک زیتیر له کرتیکاره هاوچین و هاوشانه کانی وهرده گرت. له بهر ئه و چهند قرو شه و له بهر نازناوی "سه رکار"، ده بیته له کرتیکاره کان راپه رپه ت و لێیان جودا بیته وه. بۆ ئه وه ی پارێزگاری ئه و بهرژه و نه دییه ته سه کی خۆی بکات، ده بیته برا هاوچینه کانی خۆی زیتیر و زیتیر بۆ سه رمایه داران به تینیت. کرتیکاری چه واشه کراویش ناتوانیت له "سه رکاره که ی" به ولاره ببینیت. ده بینیت ئه ویش وه کو خۆی کرتیکاره و ده شیچه و سیتیتته وه. به و جۆره مل ملانیکه له گه ل سه رمایه داره که دوور ده که ویتته وه و له بریتی وی ده بیته مل ملانی له نیوان سه رکار و کرتیکاردا، که ههردووکیان ههر کرتیکارن.

ئهم حاله ته تنهها حالی کرتیکاران نییه، بهلکه حالی کارگه رانی ههر ده ستگاهیه که سه رمایه داریی بالی به سه ردا کیشا بیته.

بۆیه ده لێم سۆسیالیسته راسته قینه کانی ئاله مانیا و وولاته ئه وروپیی به کانی دی و ئه مریکا ئه رکیتیکی گرانتریان له سه ر شانه، تا بتوانن په یامی خۆیان رابگه یه نن و به نامانج بگه ن. دهنه به "کون فش" و "گوو" ئهم ووشه بێ سه روپایانه سۆسیالیستی نایه ته کایه وه و ناچه سپیت.

مرو ففی شوێرشگیتێ، ده بیته بێ فیز و خۆنه و یست و دل و ده روون فراوان و یارمه تیده ر بیت. شوێرشگیتێ که سه یکه که هه میشه ره خنه له خۆ ده گرت و سنگ فراوانه و له که سانی دی خۆش ده بیت. شوێرشگیتێرانه بیه ر ده کاته وه و هه ست ده کات و مامه له ده کات. سه رکه وتن لووتی پێ بهر ز ناکاته وه و به سه ر سه ردا که و تنیش ووره ی نارووخینیت. له جه ماوه ره وه فیتر ده بیت و جه ماوه ریش فیتر ده کات. هه میشه نمونه یی و بهرچاو روون و خۆ راگر و دل پێ له هیوایه.

شۆرشگیتیر ناوهایه. تهنها بهردیتن بهردانهود پیاو نابیته شۆرشگیتیر و سۆسیالیست. په ندد کوردی به که دهفرموت (گهر بهریش دهبوو، بزن رتبه دهبوو).

له گفتو گۆمدا له گهل زۆریه ئه و زره (سۆسیالیست) و فشه (شۆرشگیتیرانه) دا دهربارهی کیتشه ی کورد، بۆم دهرکه وتوو ده زۆریه یان کورد به میلله ته که ی (کارل مای) (x) ده زانن. دهربارهی بزوتنه و دی نازاد یخوازانه ی کورد و کیتشه ره واکه ی ههر هیچ نازانن.

همه و کۆمه لگه یه که به یه ک کیتشانه و پیتوانه ده پیتون، که پیتوانه ی وولاتانی پیشه سازی گه شه کردو سهرمایه داریتی به. کۆمه لگه ی پیتش سهرمایه داری و پیشه سازی به لایانه و ده واکه و نامۆبه. ده بیت همه و کۆمه لگه ی پیتش به "پیتوانه که یان" رازی بیت، ده نا به واکه و توه و کۆنه په رست حسیبی ده که ن.

به و هۆیانه و ده یا گه لێ هۆی دی به و ده هندیکیان جۆره لا لووتی به کیان به رامبه ر کیتشه ی کورد پیشان داوه. هندیکیان به کرده و ده دۆژمنایه تی و به ره له ستیان کردوین، کاتیک زانیویه ناماده نین سه ر بۆ گه و جیتی به کانیا ن به له قینین. وه کو پاشخانیککی ئه و لا لووتی و دۆژمنایه تی به بوو که "لیژنه ی بره و پیتدانی پلانه کانی" زانسته گه ی نازادی به رلین له سالێ ۱۹۷۰ دا بپاری دامه زانندی (مامۆستایه که بۆ زمان و کولتوری کوردی) یان ره ت کرده و ده که به شی (فه لسه فه و زانسته کانی کۆمه ل ناسی) بپاریان له سه ر دابوو (*).

تیروانینی ئه م زره سۆسیالیستانه بۆ مه سه له ی زانست، هه لۆیستی هه لپه رستانه یان به دهر ده خات. به شانازی به و ده خۆیان به مارکسی له قه له م ده دهن. هه مان کاتیش نادپارانه بانگی پلورالیزی زانست هه لده دهن.

(x) نووسه ری رۆمانی (به نیتو کوردستانی درنده دا) به وانه: ل ۱۶ ی ئه م کتیه.

(*) زره سۆسیالیستیک که چه ند سمسته ریککی که می سۆسیۆلۆجی خۆپندوو به خاترانه له پایه یه کی بلند دا دامه زرتیراو مووچه ی له (پرو فیسۆر) زیتیری بۆ بپاوه تا بتوانیت یاری به چاره نووسی چه ندین زانی به شه جوداکانی زانست بکات، که که مه ترین زانیاری دهرباره یان نه بوو. نیتسه ئه م هه نگاوه به هه لۆیستیک کۆنه په رستانه و دۆژمنکارانه به رامبه ر کوردۆلۆژی و لیئۆلۆجیه و دی زانستی ده زانین. به تاییه ت له که سانی که وه که بانگاشه ی ئه و ده که ن گوایه بۆ (چاره سه ری باری زانسته گه کان) و (که شه پت کردن) ی هه ول ده دهن و خۆیان بۆ (دیمۆکراسیتی) و (نازادی) ته رخان ده که ن. که له راستیدا ته واه به پتچه وانه و ده ره فته ر ده که ن. به لای ئه م "سۆسیالیستانه و ده" بودجه به شی ئه و دی تیدا نابیته مامۆستایه که بۆ (زمان و کولتوری کوردی) دا به زرتین! به لام ههر سمسته ریک سه دان هه زار مارک بی سه ر و حسیب ته خش و په خش ده کرت، پاره هه یه.

گەر پیاو مارکسیزم وەک پتوهریک پەسەند بکات، ئەوا بیرو بۆجونی ئاوا ھەر ریتیڤیۆنیزمی لێ شین دەبێتەو. مارکسیزم لەسەر بنچینەی ماتریالیزمی دیالیکتیک دامەزراوە و بەھیچ شتووەیک پلورالیزم وەکو کالایەکی پر بە بالای زانست پەسەند ناکات. بە بۆجونی مارکسیزم، پلورالیزم وەکو خەسلەتێکی زانستانە لە پۆزیتیڤیزمەوە سەری ھەڵداوە. ماتریالیزمی دیالیکتیک لەگەڵ بەحیزی کردنی زانست داوە. یانی زانست سەر بە حیزبە و بەو پتییەش کە لینین دەلێت ھەر حیزبێک "گروکی چینیکی"، کەواتە ئاشکرایە زانستیش ئاکاری چینیکی. واتە پلورالیزم، پۆزیتیڤیزم و... تاد بە پتیی بیرو مارکسیزم (بیرو بۆجونی بۆرژوایانەن).

نابیت واتە بگەین کە ئەو زەرە سۆسیالیستانە لە راستەرەوە رادیکالەکان چاکترن. نەخێر! ھیچیان دۆستمان نین. لە تێک گیریونی ھەردوولا دەبێت ئێمە ھەلۆتستیکی بێ لایەنە بگرین. دەبێت ئێمە ھەلخەلەتاوە بەدوو کەوتووکانی ھەر دوولا وەدۆزین و راستییان بۆ روون کەینەو.

ھەلۆتستی تاکە کەسان

تا ئێرە ھەلۆتستی ھێزە زەبەلاحەکان و پارت و ریکخواوەکان و ھەندێ سیاسەتمەداری وولتاغان ھەلسەنگاند. ئەو تاکە کەسان چۆن؟ ئەوان ھەلۆتستیان چییە؟

جارتیک مامۆستایەکی ئالمانی بەشی رۆژھەلاتناسی پتیی گۆتم کوردەکان "دێندەن"، "سەرەتایی"ن، گەلێکی "بێ مێژوو" و "بێ کۆلتور"ن. لێم پرسى ناخۆ خۆی ھێچ کات چۆتە کوردستان و ئەمانەى بە چاوى خۆى دیتووە؟ گۆتى نەخێر، بەلام گەلەک جار چوومەتە ئەستەمول و دۆستە تورکەکانم زۆریان دەربارەى کورد بۆ گێڕاوەتەو!

لێم پرسى ناخۆ ھێچ کات خۆى لەگەڵ زمان و وێژەى کورد دا خەریک کردووە؟ بەر پەرچى دامەووە کە ئارەزووى ئەو شتەکانە ناکات.

گۆتم چاکە، دۆستە تورکەکانە چییان لەبارەى کوردەووە بۆ گێڕاوەتەو؟ گۆتى "نا، خۆ ئاشکرایە، کورد ھەموو جەردەن و قاچاغچى ھەشیشەن".

تۆ بلیت ئێمە کابرا ئەکادیمیە ھێندە نەفام بێت نەزانیت لەھەموو دونیادا نەتووەیک نى یە بى مێژوو بێت؟ ھەتا قەرەجەکان و ھیندى یە سوورەکانیش مێژوویان ھەبە، (ئەگەر نەنوسراوەش بێت)! تۆ بلیت باوەر نەکات کە ئێمەى کورد وێژەیکى خەملاو و گەشە

کردوو، موسیقایهکی شیرن و هونه ریکی میلی پیشکه وتوو مان هه به؟ نازانیت چه ته گه ری یهکی یه که یه که و لیره و لهوئی سده ده کانی پیتشو نابیت بکرتته پیتوانه و پیتناسه ی ره وشت و خووی نه ته وه یه که له م سده ده ده؟ نه گهر جه نابی (پرو فیسور) له بانک برین و په لاماردان و لاقه کردنی ژنان و کوشتن و رووتکردنه وه و بازرگانی تلیاکی روژانه ی نیو وولاته که ی خوئی لاهه به ره، باش وایه ته نه ها جاریک روژنامه کانی (Abendzeitung) (Bildzeitung) یا خود (Morgenpost) ی بهرلینی بخوینیتته وه. هه تا روژنامه کان له نابی ۱۹۷۱ دا نووسیویان تاقمیتک بانک بر له مونیخ هه موو شاریان تو قاندوه. جه نابی (پرو فیسور) هه قه بزانیته که له (زانستگه ی نازادی بهرلین) دا، نه که له کوردستانی "درنده" دا، پالتو و چه تره که ی میان دزی! له گهل نه وه شدا نه ز ته نه ها دزه کان تاوانبار ده کم، نه که هه موو گه لی ئاله مان (۳۵). تو بلتیت جه نابی (پرو فیسور) نه زانیت که له نیو هه موو نه ته وه یه کدا، له سهر وه ختیکی گه شه کردنیدا، چه ته و ریگری باو بووه؟ له نه وروپا دا (به تاییه ت له نیو جه زمانه کاندا) شان به شانی پووکانه وه ی کو مه لگه ی سوارچاکی، جه رده یی هاته کایه وه. گه له ک ده سته و تاقمی به گزاده گچکه کان ته نه ها له سهر ریگری ژیاون (۳۶).

نه گهر نه م راستیانه لای جه نابی (پرو فیسور) ئاشکرانین و سهریان لی ده رناکات، دیاره شایانی نه وه نی یه که ماموستای (سهره تای) ش بیت چ جای زانستگه. به لام پروام نی یه هیتنده ساویلکه و ساکار بیت. وا پین ده جیت مه به ستیکی له م دیاگو گیتی یه هه بیت. کورد واتنه نی نه م ماسته بئ موو نی یه!

جه نابی (پرو فیسور) گه له ک جار سهردانی تورکیا و ئیران ده کات، دیاره به قیزه ی داگیرکه راغان. کاربه ده سته کو نه په رسته کانی تورکیا و ئیران به وه پری تاسه و تامه زرویی یه وه ئامیزی بو ده که نه وه و ده یلا ویننه وه. ئیدی چ پتیوست ده کات راستی دهرباره ی باری ئیمه ئاشکرا کات. چۆن ته حه دای ئاغا کاغان ده کات که خانه خوئی خوین. ئیمه ی کورد تو زمان لی هه لئاستی و چ سوو دیکمان بو ی نی یه! مه خابن له په شم و تووره بیشمان هیچ زیانیک ناهیتیت.

له بهر نه وه هه روا ریکه وت و خو به خو نی یه که زور نه وروپایی به تاییه ت نه و نه کادی یانه ی خه ریکی روژه هلات ناسین، دژوین ترین دوژمنی کوردن.

که (Herbert Rittlinger) ویستی سهردانیتیکی کوردستان بکات. یه کییک له و

روژ هه لاتنا سانه نه سیحه تی کردبوو که نه چیت، چونکه کورده کان (سه ره تایی) ن (۳۷) به لام (ریتلینگر) ترس دای نه گرت! شادین که گه شتنامه که ی گه واهی یه کی دی بوو، چوو به پال دهنگی هه ق و راستی په رسته کانی دی یه وه و قورپک بوو به وه ده مانده دا درا که بوختانیان به با ده دا (۳۸).

یه کیتی دی له نوینه رانی نه و "ته کادی" یانه ی که هه ولیان لنگه و قوچ کردنه وه ی راستی یه کانه ده رباره ی کورد، (دوکتور د. مه که نزی) یه. له گوتاریکی دا ده رباره ی "ره چه له کی کورد" (۳۹). هه ندیک وورپنه ی کردوه و ده فه رمویت: (کورده کان سه ریان له میژوو ده رنا چیت. زانیویانه (میدی) کان بی وچه ماونه ته وه، هه ول ده دن خو یان بکه نه نه وه ی نه وان) (۴۰).

مه که نزی له کلا وروژنه ی بیر و بوچوونی جیهانی نیمپریالیزمه وه کو ترانه تا وان به گشتی ده به خشیت ه وه، ده لیت: (کورده کان" واته هه موو کورده کان، هه تا زانا کانی شیان- نه به ز- "سه ریان له میژوو ده رنا چیت)! ده یه ویت و نیشان بدات که خو ی زانیه!

هه ره چنده گهر میژو و نووسی راسته قینه بایه ده یزانی، که ته نه ها کورده کان نا، به لکه روژ هه لاتنا سی به نیویانگی جیهانی ش (فلادیمر مینورسکی) له بیسته مه مین کۆنگره ی روژ هه لاتنا سی اساندا له سالی ۱۹۳۸ دا له برۆکسل گوتی: (ره چه له کی کورده کان هه ره ده توانیت بگپردیت ته وه سه ر میدیه کان) (۴۱).

ووشه ی (کورمانج) که (ووشه یه کی ره شوکی یه بو نیوی کورد) و ده چیت ته وه سه ر ره گی ووشه ی (کورد ماد) "کورده ماده کان" له لایه ن مینورسکی یه وه شی کرا وه ته وه (۴۲). پاشان منیش زمانه وانانه زیتر توژی مه وه (۴۳).

روژ هه لاتنا سی فه ره نه سه یی (Darmesteter) بوو، نه ک (کورده کان) که ئیسپاتی کرد (زمانی کوردی پاشه روژه کی زمانی میدی یه) (۴۴).

دوا کات بو ئیمه نابیت ه مایه ی مال و ویرانی و به ده به ختی گهر له به ره بابی میدی یه کانی ش نه بین. به لام دژواری خو ره تاندنی مه که نزی له وه دایه که نا راسته وخو هه ول ده دات ئیمه وه کو کۆمه لیتیکی بی به ش له خه سه له تی نه ته وایه تی پیتنا سه بکات. تا بتوانیت له و ریگه یه وه چه کیتی کاریگه رتر بداته ده ست داگیر که راغان، نه وانیش له بو ته ی نه ته وه کانی خو یاندا زیتر و زیتر بمانتا ویتنه وه و قومان کن.

جگه له وه مه که نزی چاک ده زانیت که تا ئیستا هیچ تیکستیکی میدی نه که وتوته بهر

دهست. بهو پێیه ناتوانرێت له گهڵ زمانی کوردییدا بهراورد بکری. له گهڵ نهوهشدا نهو ووشه میدییه خواستراوانه ی له تیکستی هندی زمانی دیدا بۆمان ماونه تهوه، به لگه کانی مه که نزی پووج ده که نهوه. زانای رووسی (Marr) ۶۳ حاله تی کوردی و میدی پێک گرتوه که له رووی لیکسیکۆلۆژییهوه چوون یه کن و پێچه وانه ی فارسین (۴۵). که واته پێوهندی نیتوان کورد و ماده کان، له لایه ن زانایان و زمانه وانانی به نیتوانگی جیهانه وه شی کراوه ته وه و ناشکرا کراوه، نه ک له لایه ن (کورده میژوو نه زانه کان) ده!

که واته دوژمنمان زۆرن. راسته وخۆ و ناراسته وخۆ!

دهی سا چی بکهین؟

واز له کوردیتی خۆمان بهینین؟ خۆمان بتوینینه وه؟ کۆل بدین و واز له و داوایه مان بهینین که ئیمهش نه ته وه یه کین، هه موو خه سله تیکێ نه ته وایه تیمان تیدایه و مافی خۆمانه نازادانه و سه ره به ست بژین؟ کوردستان به جی بهیلتین و قه ره ج ناسایی گه رد به خۆین و هه ر رۆژه له شوێنیک هه وار هه لدهین؟ یاخود هه ر له کوردستاندا بمینینه وه و به دیلی و نوکه ری و وه کی مرۆڤی ده ره جه دوو بژین، وه کو رۆژنامه نووسی ئاله مانی (Rolf W. Schloss) بێ شه رمانه پێشنیازمان بۆ ده کات؟ (*) ده ست به رداری هه موو شت بپین؟ یاخود له پێناوی مافی ره واما ندا تی بکوشین؟

پێم وایه زه حمه ته کوردیک هه بیته که نه یه ویت به کوردیتی بمینینه وه. به هه مان جۆر هه یج کوردیکیش نییه به ژبانی نوکه ری، یا قه ره ج ناسایی رازی بیت. که واته ته نها و ته نها تا که ریگه یه کمان له پێشه، خه باتی بێ پسانه وه، بێ کۆلدان، تا نا واته کا ئمان دیته دی. ئیمه ی کورد ده رفه تی دیکه مان نییه، ریگه یه که و نابیته دوو.

تا بتوانین به رگه بگرین و خۆ را گرین، ده بیته خۆمان به هیز کهین. هه ینده هیز کۆ وه کهین که دا گیر که را ئمان نا چار کهین مل بۆ داوا ره واکا ئمان بدن.

به پێچه وانه ی وورپنه ی دوژمنانه وه که کوردستانیکێ نازاد به (خه ون و خه یال)

(*) به روانه لاپه ره (۲۳ و ۲۴) ی ئه م کتێبه.

له گفتو گو یه کدا له گهڵ نه ندازیاری خا وه ن دیبلۆم به ریز (هانز فیرنه ر پیتس) ی سه رۆکی (کۆمه له ی دۆستایه تی کورد و ئاله مان) دا (شلۆس) گو تویه نه و گو تارد نه و نه ی نوو سیوه. هه کایه تی هه زار و یه ک شه و دیه!!!

لهقه لهم ددهن، دهبيت بوئه وانيش و خوشمانى به نيسپات بگه يه نين كه سهركه وتنمان
حه قى يه. بو پياده كردنى ئامانجه كانان هل و دهره قى زورمان له پيشه. هينده هديه
دهبيت ستراتيز و تاكتيكي خويمان تهواو دهست نيشان بكهين.

نه ته وه يه كى روخا و نيين، به پيچه وانوه، خوڤاگرتوو و به هيمه تين، جهنگاوهر و
تيكوشه رين^(٤٦) كه لهك بيتگانه، خودى دوژمنه كانان، كهواهى نهم راستى يه يان بو
داوين^(٤٧).

نيشتمان كه مان هه لكه و تتيكى جوگرافى زور گرنگ و ستراتيزى هديه. جگه له وه
دينگه فلهسه فهى تيكوشانمان زور پته وه، دينگه يه كى زور به تين و به هيزه (فلهسه فهى
نابوت و لات) ان. دهوله تمان نى يه، شيركه ت و كارگه كى گه وره مان نى يه، زانستگه كى
خويمان نى يه، ژيانتيكى شيرين و هيمان نى يه، بويمان نى يه زمانى زگماكى خويمان به كار
به رين. پراوپرى ماناى وشه (لات) ين، په نديكى كورديمان هديه دهفه رمويت^(٤٨) لات
پالهوانى خودايه^(٤٨).

له بارو دۆختكداين پالهوانانه مى پتوه نيين. هيچمان نى يه له دهستى دهين. له بهر
ئه وه له تيدا چوونيش باگمان نى يه. به لام نهمه ماناى وانى يه دۆنكيشوتانه بيگرينه بهر.
نه خيتر! ناييت هيچ كات هيز و توانا و چه په لى دوژمنه كانان فهراموش بكهين. چيترين
ستراتيز ئه وه يه، كه مرؤ هيز و تواناى دوژمنه كى تهواو هه لسه نكييت و كات و فرسه تى
دهست پيشكه رى وشوئن په لامار پيش چاو بگريت و بو خوى دهست نيشان بكات.
چونكه گهر دوژمنه كه ت ئه وه ده مكات و شوئانه ي بهر له تق پيش گرت و ره چاوى كرد، ئه وه
دهمه ئيحمالي دۆراندنت زوره.

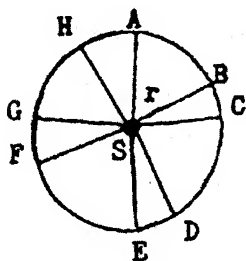
پتوه ندى ستراتيز و تاكتيك

دهمه ويت ليره دا راستى يه كى گرنگ پيش چاو خهم، كه تا ئيست له لاي ئيمه ئه وه
بايه خه ي پى نه دراوه. ئه ويش پتوه ندى يه ديا ليتيكيكه سروشتى يه كى جيهان و ژيانه.

ياسايه كى سروشتى هديه ده ليت (هه موو هيزييك بهر په رچ دانوهى هديه، به هه مان
شيواز و به پيچه وانى رى روويه وه)، پى به پى نهم ياسا ديا ليتيكيكه سروشتى يه،
دهبيت هه موو زيانتيك سوودتيكى له گه ل خويدا به كيش كات. بو نمونه ههر هه نكاويكى
سياسى يانه ي دروست، سوودتيكى سياسى يانه ي گونجا و به دهسته وه ده دات. ئه مه ش

له مه و دای تاکتیکیکې راست و له باردا دیته دی. ههروه ها هه ر هه ن گاوتکی سیاسییانه ی چهوت، زیانیکې سیاسییانه ی به ده مه وه یه. نه مه ش له پتی تاکتیکیکې ناله بار و پر هه له وه دیته به ره هم. لیره دا پرسیک خوی ده سه پیتیت: کتی به ره می سووده که و کتی به ری زیانه که ده درو یته وه؟

بزووتنه وه ی سیاسییانه ی خاوه ن ئیدیلوژی به کی راسته قینه نه وه یه که ده ست به جتی به سه رکونه و ره خنه ی نیان و له بار وه ده ستبه رداری تاکتیکه چهوته که ده بیت و نامبازی تاکتیکیکې راست تر و گونجاوتر و چه سپاوتر ده بیت. به و جوړه ده توانیت بو نامانجی خوی، له زیان سوود به به ره هم به یتیت. له گه ل نه وده ا جوداوازی کردن له نیوان ستراتیژ و تاکتیک دا پیوستی به کی بچ چوند و چونه. ستراتیژ به نیسبه ت تاکتیکه وه چه سپا و نه گوړه و له چه قی بزووتنه وه که دایه. تاکتیک به پیچه وانه وه، بزوز و جولاهه، به لام ته نها له چوارچیه ی ستراتیژتکی ده ست نیشان کراودا ده بزویت. (وه کو له م کلپشه یه دا به دهر ده که ویت).



نه گهر (S) به ستراتیژي بزووتنه وه یه کی دیاری کراو دابنیتن، نه و (H, G, F, E, D, C, B, A) نه و شوینه جوړ به جوړانه ی سه ر چیه ی بازنه که ن که ره نگه تاکتیک کی لی هه لنی شیت. به لام دووریان له ستراتیژي (S) وه هه می شه هینده ی درژی ی نیوه تیره ی بازنه که یه. که واته پیوسته دووری (r)

هه رگیز نه گوړ بیت، تا بزووتنی تاکتیک بی گوړان له خزمه تی ستراتیژ دا بیت. نه م بو چونه به هه مان شیوه ی یاسای خوړ و نه ستیره کانی ده وړیتی. نه ستیره کان ده خولینه وه وجیگه ی خوړیان به هه می شه یی ده گوړن به لام هه رگیز له خولگه ی خوړ ده ریا ز نابن. گهر له و مه و دایه ده رچوون، فریان به سه ر کومه له ی خوړه وه نامیتیت.

تاکتیکیش به هه مان جوړ گهر دووری خوی پاریزگاری پیوه نه کرد، ئیدی پیوه نندی به و ستراتیژه وه نامیتیت.

له سیاست دا هه لچوون و داچوونی تاکتیک به نیسبه ت ستراتیژه وه چن دین جوړ ئوپورتونبستی ده خو لقی تیت. هه مان کات بیر و نامانجی نه و ستراتیژه هه لده قرچیتنی و ناکامه کی نا به کامی ده بیت.

مهخابن زۆركهس هه ن گومان له راستى ئەم بۆ چوونه دهكهن. پێيان وایه ههندهك زيان سوودی تیدا نییه. بهلام ئەو گومانانه پێ بنچینهن. هه به لایهك، هه مال وێرانییهك، كه له لایهكهوه زیانیکی پر مه ترسی تیدایه، له لایهکی دییهوه سوودیکی لهگهڵ دایه. چون ئەو سووده دهقۆزرتیهوه مهسه لهیهکی دییه. با به نمونهیهکی هاسان تر روونی کهمهوه.

کاتیك پارتیکی سیاسی چهند ئەندامیکی لهزهبر و زهندی دژهکهیدا له دهست دهداث، گومانی تیدا نییه ئەمه خهسارهت و زیانیکه. پێ شک ئەو زیانه سوودیکیشی له نیو خۆیدا هشارداوه. لێرهدا دوو ئیحتیمال ههیه: یا ئەو پارته زيان لێکهوتوه له سهه تاکتیکه چهوتهکهی خۆی بهردهوام دهبیت و ئەو ههله لهکیس دهداث سوود لهههله وهبرگرت و زیانهکهی بهسوودی دوژمنهکهی دهگهڕیتیهوه، یاخود تاکتیکه گێرهکهی خۆی راست دهکاتهوه و بهخۆیدا دهچیتیهوه و ئەو زیانه رق ئەستوور تری دهکات و بهسوودی دهشکیتیهوه. ئەم سوودهش خۆی له خۆیدا زیانی لهگهڵ دا پێکهڵ پێکه، که رهنگه بهملی دوژمنهکهیدا بکهویتیهوه ئهگهر ئەمیش هوشیار و لیها توو نهبیت و تاکتیکی خۆی نهگۆریت.

بۆ نمونه له دووههم جهنگی جیهانی دا شەش ملیۆن جوولهکه قهران. ئەمه زیانیکی جهزه بهکیش بوو لێیان کهوت. بهلام ههندی کۆپ و کۆمهلیان توانیان سوود لهم زیانه ههلهپنجن. توانیان ههلی ئەم مال وێرانییهیان بکهنه بیانییهک بۆ سههرنج راکیشان و مسۆگهر کردنی پشتگیری رۆژههلات و رۆژئاوا تا له فهلهستین دا دهولهتیکیان بۆ دا بهزرێن. ئەم سووده ی جووهکان، بههۆی خو فرۆشی و دهسه نهخۆری و شل و پهیتی سههرانی عاره بهوه، بووه مال وێرانی و چهرمه سهرییهک بۆ عاره بهکان. عاره بهکانیش گهر تاکتیکیکی راست و دزوستیان ههبايه، دهیان توانی ئەو زیانه له خۆیان دوورخه نهوه و له بریتی ئەوه بهسوود بۆیان بشکایه تهوه، بۆ نمونه یهکیان بگرتایه... ئێدی بهو جوهره.

به کورتی یهکهی ئیمه ی کوردیش دهبیت له زیاندا سوود برسکینین. ئەمهش تهنها به تاکتیکی لهبار و گونجاو بهدی دیت. ئاشکرشه تاکتیکی پێ ستراتیژ نابیت. بۆیه پێویسته پێشان ستراتیژیکی روون و ئاشکرا بۆ خۆمان دهست نیشان کهین.

دهبیت ئەوهش بلێم که زۆر کهسان و سههران و دهسته ی بۆرژوا ی رۆژئاوا ئیمه ی کورد به (سهختگیر) و (شیت) حسێب دهکهن. تانه مان لێ دهدهن: ئەها! هیچتان نییه له دهستی

بدەن؟ چۆن نیتانە؟ بەنرخترین سەرمايەتان لە دەست دەدەن، کە ژيانتانە!

ټيمه گهړه کمانه بهم دار و دهسته بزور او ايانه بلټين، که سه ختگيري به مه به سه دزيو و به ده سهاله که ی له ملمان ده نالټين. ميژرو به ئيسپاتي گه ياندوه و مرو ته نها به (سه ختگيري) و (سوربون) به نامانچ گه يشتوه.

نهو پزیشکمی (په نسلین) ی دوزی یه وه گهر (سه ختگیر) و (قیرسیچمه) نه بایه و دوی
 چهند ته جره به یه کی بی تا کام کوئی بدایه، نهو خزمه ته مه زنه ی پی نه ده کرا. گه له ک
 پزیشک له رتگی به تا مانج گه یشتیاندا گیانیان به خت کرد. پاش سه رکه وتنیان مرو
 سه ری رتزی بو نه وی کردن.

چاره و چارده‌سەری نیوه و ناچل، خاو و خلیچکی و خۆلستنه‌وه، زۆر بیر و بزوتنه‌وه‌یان به‌ره‌و چالی نه‌مان راپیتج داوه.

گرنګ نه وه په ټیمه جوداوازی له نیوان (سه ختگیری کویرانه) و (سه ختگیری بینایانه) دا بکه یښ. (سه ختگیری کویرانه) بهره و تیدا چوون و مال و ویرانی سهر ه لده گرت. به لام (سه ختگیری بینایانه) بهره و رڅی هیمنی و خوش به ختی په لکیتشت ده کات.

بۆيە ئىيمە بەدل و دەروونىكى ئاۋالەۋە ھەنگاۋ ھەلدەنيتىن. ئىيمە ئامانچى پىرۈز و ديارى
 كراۋمان لە پىيشە. ريتگە نادەين وەكى مړۈځى پله خواروۋ دەرەجە دوو مامەلەمان لەگەل
 بکړيت. چې پې ديارى دکهين، ئەوجا ھەنگاۋى پې گەراندەۋە وېى دلە راوکه ھەلدەگرين.

راسته زۆرمان گيان له دهست دهدهين، بهلام ئهمه (شيتيتي) و (ياري به ناگر) كردن ناگهيه نيته. نه خهتر! جوتكاراني كورد كه ده سال زياتره چهكي شه رهفيا ن به پرووي زور و زورداري دا بهرز كردوتهوه، نه (شيتن) و نه (گيل). ئهوان ئامانجتيكيان له پيشه، گهش بين و دل پر له هيوان. كهس حهز به مردن ناكات. بهلام پترهوي ژيان وايه. بهخته وهري بي خهبات و قورباني دان نايه ته دي. ئه و كورده ي بخوازيته كه رامه تي خوي و نه ته وه كه ي پيازيته ده بيه ته فله سه فه ي ژيان و تيكوشان ته بگات. دياره ئه م راستي يانه به مي شكي زرك و بووتي بوژژوا و سياسي ته داراني خو بژين دا ناچيه.

به پتویستی دوزانم سه رنجستان به لای رو دواو یکدا رابکیشم، تا تیبگن و بزنان چ جوړه که سانیک ئیمه به (سه ختگیر) "بی گومان به باره دزیوه که یدا" له قه له م ددهن:

لہ کو بوونہ و دیہ کی (کوری لیٹکولینہ و دی زانستانہ) ی ٹالہ مانیادا، کہ سیازدہ دھہ مین

:انیشتنی تایبه تی بوو له (Göttingen) له رۆژی ۸ی ئۆکتۆبه ری ۱۹۷۱دا. یه کیك له
 ناماده یوان پیتشنیازی کرد که منیش بخیرمه لیژنه ی تایبه تی لیکۆلینه وه و هاریکاریان
 بکهم. رۆژه لات ناس پرۆفیسۆر (Bertold Spuler) دهست به جی په نجه ی ئیتۆی بهرز
 کرده وه و گوتی: نا! نا! نه خیر! شتی وا نابیت! نه بهز ناتوانیت زانستانه کارمان بۆ
 بکات، چونکه کوردیکی (سهخت گیره).

کاتیک دیتی هیچ کهس پشتگیری لێ نه کرد، ناچار بوو ده می داخات. چاکه! شک
 ه وه دا نی به بۆچوونی (Spuler) بۆ زانست و بۆ چوونی ئیمه بۆ زانست، دووباری
 سه رنجی جوداوازن. هه ر بۆ نمونه ئیمه پیمان وایه زانستی میژوو نه وه نی به بنووسیت
 لالان پاشای فارس، یا فیساره سولتانی عوسمانی که ی له دایک بووه و چۆن و که ی و له
 کو ی سه ری ناو ده وه، به لای ئیمه وه ئهم بابه ته فریان به سه ر زانسته وه نی به.

تاکو ئهم پرۆفیسۆر (شپوله ر) ه به ریزه ی من به (سهختگیر) نیو ده بات چیتری بناسن،
 مه مه هه مان نه و (شپوله ر) ده که له نۆقه مه به ری ۱۹۶۷دا، له زانستگه ی هامبورگ،
 هه وۆلی (Audi Max)، له نا هه نگی گۆرینی سه ره کی زانستگه دا له خوتندکاران زیز بوو،
 به دهنگی بلند فه رمووی "سه ریاکتان بۆ نه وه چاکن بخیرنه کوورده ی گازی کوشنده وه" (*).
 تۆ پروانه پاش بیست و دوو سال له سه رنگوم بوونی رژی می ئابروو تکاوی نازی، که چی
 میتشتا خلته ی بیرى فاشستى له میتشکیدا ماوه! ئیدی نه و جا کام له ئیمه
 (ده مارگیر) ین، ودرامی ناویت! پیم وایه ناشکرا بیت.

من مرۆفیکم نازادى، براهه تی و چوون یه کی و هاوسانی هه موو نه ته وه کان ناواتی
 نه ره به رزمه. بۆیه ره خنه ی (شپوله ر) ان ردت ده که مه وه و به یته نایابه که ی (المتنبی)
 :ه لیمه وه:

وإذا اتتك مذمتي من ناقص
 فهي الشهادة لي بأني كامل

پروانه رۆژنامه ی: "Abendblatt", Nr. 269, 20. Jahrg., Hamburg, 17.11.1967, S.1
 "Professor Spuler Suspendiert" (پرۆفیسۆر شپوله ر هه لده به ستی ردیت)

نه روه ها پروانه گۆفاری: "Der Spiegel": "Muff im Talar", Nr. 48, 27. Jahrg, Hamburg
 20.11. 1967.

ئاوپىكى پاشەوہ

ئىمەى كورد خەباتىكى سەخت و دوور و درىژمان كردووه، قورىانى زۆرمان داوه، بەلام
هيشتا نەگەيشتووينە ھەواری نازادى! بۆ؟ پىتويستە ۋەرامىكى بەجى بۆ ئەم (بۆ) يە
بدۆزىنەوہ. بۆرەھا كردن و سانا كردنى ۋەرامىكى ۋا، پىتويستە ئاوپىكى پاشەوہ
بدەينەوہ. يانى دەبىت مېژوويمان زانستانە و رەخنە ئامىزانە ھەلسەنگىتىن.

ئىمە كىيىن؟؟

لىكۆلىنەوہ زانستى يەكانى زمانەوانەكان ئەوہ دەردەخەن كە كورد نەتەوہ يەكى ھىند و
ئەوروپايى يە ولقى ئارىي (۴۹) گروپە ئىيرانى يەكانە. داگىركەرمانان ھەول دەدەن ئەم راستى يە
بشپۆتىن. ئەمەش شىتتىكى تازە كۆرە نى يە. مېژوو نووسە كۆنەكانى عارەب (۵۰) تەۋاو
ۋەكو عارەبە داگىركەرەكانى ئەورۆ كوردىيان بۆ سەر "رەچەلەكى عارەب" گىپراۋەتەوہ (۵۱).

رەگەز پەرستانى تورك بە پىچەۋانەى ئەمانەوہ دەمانگىتپەوہ سەر (بەچەى تورك) و
زۆر بە ھاسانى نىوى (توركى شاخاۋى) يان لى ناوين (۵۲).

دەستەلات دارانى ئىيران كەمىك بە نەزاكەت ترن و دەستى رىزيان لى ناويون و
دەفەرموون (لە پاكترىن نەزادى فارس) ين (۵۳). زمانەكەشمان (زاراۋەيەكى شىرن و كۆنى
فارسى) يە (۵۴)!

لەۋانەش بى شەرمتەر ئەو ۋورپىنانەى كە گوايە لە (زار و زىچى جنۆكەكانى حەزەرەتى
سلىتمان) كەوتووينەوہ، ياخود (بىچوۋە شەيتانين) (۵۵). سا كەۋاتە بەم پى يە بىت، ئىمە
ھەموو شىتتىكىن، تەنھا كورد نەبىت!!!

(گەزەنفون) ى مېژوونووسى يونانى لە (ئەنا باسىس) (۵۶) كەيدا، كە باسى گەرانەوہى
سوپاي يونان لە جەنگى ئىيران دەكات، لە ۴۰۰ - ۴۰۱ ى پ. ز. دا، لەنەتەوہى
(كاردۆخ) ى يەكان و قارەمانىتى يان دەدۆيت.

دورژمنەكانان سوورن لە سەر ئەوہى كە ھىچ پىتوھندى يەك لە نىوان (كاردۆخ) يەكان و
كورد دا نى يە! ھەرۋەھا دەلەين ئەو نىۋە مېژوويىيانەى لە كۆنەوہ مېژوو تۆمارى كردوون و
لەگەل ۋوشەى كورد دا نىزىكى يەكى تەۋاويان ھەيە، ۋەكو كۆرد و ئىنى، گۆردىنىنى،
كىرتىنى، كورتىئۆى... تاد فريان بەسەر كوردەوہ نى يە.

گەر ئاۋھا بىت، دەبىت زمانەۋانى ئىنگىلىزى بە نىويانگ (Driver) ىش بە ھەلەدا

چووبیت. (Driver) زمانه وانانه به ئیسپاتی گه یاندوهه که نهو نیوانه له گهل ووشه ی کوردی نهوړوکه دا یهک په گیان ههیه (ه۷). ده بیت پوژه لات ناسی به نیوانگی جیهان (مینورسکی) یش هه له بووبیت که گوتویه (کورد هکان هه ده بیت نهو ی میدی یه کان بن).

به لای دوژمنانمانه وه نه مانه هه موو هه لن. دیاره درایقه ر و مینورسکی و چهن دین زانای دی که له بنه چه ی کورد کوژیونه ته وه، کورد به رتیلی داونه تی و ده می چه ور کردوون.

تا به و به لکه بی گیان و سیس و لاوازانه دوژمنانمان ده یانه ویت صه دان لیکوژینه وه ی زانستانه پوچ که نه وه. گه ره کیانه بی ره چه له کمان که ن. که ناوها بی ره گ و ریشه ی ن، ده بیت قارچک بین هه لتوقیبین.

بو دوژمنه کامان ناوها به په روشن به لکه ی زانستانه ی بنه چه و ره چه له کمان، بوون و ژیاغان، بخه نه بهر گه رداوی گومانه وه و هه لی وه شیننه وه؟ ناشکرایه نه وان لایان وایه مه سه له ی کورد شتیک. نی یه پتیه ونه دی به زانسته وه بیت، مه سه له ی هیز و زور و ده سه لاته، مه سه له ی سیاسه تی تواننده وه و توو بر کردنه.

نامانه ویت لیته دا نهو هه موو شه ره دنووک و چه له حانی یانه ی له سه ره گه ز و بنه چه مان کراون هه لیان ته کینین و هه لیان سه نگیتین. گرنه نه وه یه خو مان به نه ته وه یه کی خاوه نه سه له تی تاییه تی و زیندوو له سه ر پت و ه ستاو ده زانین و نهو هه سه شمان هه یه. هه قیشمانه، چونکه یهک زمان و یهک میژووی تاییه ت به خو و یهک خاکمان هه یه.

بو به ده رباره ی بنه چه مان دوام، تا نه وه له یاد نه که ی ن که دوژمنانمان له م دواییانه دا، له ریگه ی هه ندیک نه کادیی نهو روپایی به وه هه ولی شتواندنی میژوومان ده دن. هه ندیک نه کادیی هه ن که چه ند ووشه یه کی کوردی ده زانن و سه ربان له چه ند زمانیکی دی ئیرانی هه ده دچیت، ئیدی خو یان به "زمانه وان" له قه له م ده دن و "گوتار" ده رباره ی کورد و زمانه که ی ده نووسن. ده یانه ویت له ریگه ی نه م "لیکوژینه وه زانستانه قوولانه یان" وه خو یان به "زانا" له قه له م به دن! له و رووه وه که ره چه له ک و کولتور و زمان و تاییه تمه ندیتی نه ته وایه تیمان ده خه نه بهر ریژنه ی گومانه وه، زبانی زورمان پین ده گه یه نن. داگیرکه رانمان خرمه تیان ده که ن و دنه یان ده دن، تا له سه ر نهو "کاره زانستانه!!" پر هه لانه یان بهر ده وام بن. نه مانه وه ک به کری گیراو یک به کار ده هیتن و هه لیانده سوورتین. به لکه بی بناغه کانیا ن، ده که نه نامرازیک بو پیاده کردنی سیاسه تی تواننده وه ی نه ته وه که مان.

به‌داخه‌وه زۆر خۆپندکاری کورد به نیاز پاکی و دلپاکی کۆمه‌کیان بهم نه‌کادیی به به دوژمنکراوانه‌مان کردووه. به خۆپایی فیّره زمانی کوردی‌یان ده‌که‌ن و له‌و رۆیه‌وه بواری نه‌وه‌یان بۆ ده‌ره‌خسیت کاره چه‌په‌له‌کانیان نه‌خشه‌کیش که‌ن. بێ نه‌وه‌ی بیر له‌وه بکه‌نه‌وه نه‌مانه‌ پاشان زیانیان پێ ده‌گه‌یه‌ن.

ئهم راستی‌یانهم وه‌ک نموونه‌یه‌ک پێش چاو خست و ده‌مه‌وێ بلێم ئهرکی پێویستی ئێمه نه‌وه‌یه، ئهم جوّره‌ دوژمنانه‌ که‌ خۆشبه‌ختانه‌ تا راده‌یه‌ک گه‌وج و نه‌زانن، هه‌ر به‌ چه‌کی زانست ئاوه‌رووتیان که‌ین.

ئهم ئهرکه‌ ته‌نها له‌ رێگه‌ی زانسته‌وه به‌ نه‌جام ده‌گه‌یه‌ندریت. بۆیه‌ پێویسته‌ خوێمان زمانه‌وان و میتروونوس پێ بگه‌یه‌نین، تا زمان و میترووه‌که‌مان زیترو و چیترو بتوێنه‌وه.

جێگه‌ی نه‌وه‌په‌ری ره‌زاهه‌ندی و شادیانه‌ که‌ زانا و زمانه‌وانی نێودارمان کۆلۆنیل (توفیق وه‌هبی) به‌و شتیه‌ زانسته‌نه‌ نایابه "به‌لگه‌" زمانه‌وانی و میترووی‌یه‌کانی (مه‌که‌نزی) به‌ره‌په‌رچ داوه‌ته‌وه. ئه‌و به‌لگه‌ ساخه‌نه‌ی که‌ ره‌چه‌له‌که‌مان هه‌لده‌شیتوینیت و هه‌لیده‌وه‌شیتیتته‌وه (*).

له‌به‌ر ئهم هۆیانه‌ و له‌ دلسوتانم بۆ زانستی کورده‌وانی بوو، که‌ ده‌سته‌به‌رداری ته‌رخانی پێشینه‌م (ئیسلامه‌وانی و فیزیای) بووم و چه‌ندین سالی ژيانم بۆ زمانه‌وانی و میتروو ته‌رخان کرد، تا ئه‌و شه‌ره‌فهم پێ ببێت که‌ به‌شیک له‌و ئهرکه‌ پێروژه‌ له‌ نه‌ستۆ بگرم.

به‌داخه‌وه ده‌بێت ئه‌وه‌ش بلێین که‌ زۆربه‌ی ئه‌و خۆپندکاره‌ کوردانه‌ی روو له‌ ئه‌وروپا ده‌که‌ن، بیر له‌ کورده‌وڵۆژی ناکه‌نه‌وه‌ و ته‌کنیک و پزیشکی ده‌خوێن. ئه‌و به‌شانه‌ش زۆر پێویستن، به‌لام ره‌وانی‌یه‌ زانستی کورده‌وانیش پشت گوێ خه‌رت. له‌و کاته‌وه‌ له‌ (به‌رلین) له‌ زانسته‌گه‌ی ئازاد دا زمان و کولتوری کوردی ده‌گوتریتته‌وه، ئهرکی هه‌موو لایه‌که‌ به‌ دل پشته‌گیری و پشته‌وانی ئهم هه‌وله‌ بکه‌ن.

له‌ پال ئه‌و نه‌کادیی‌یه‌ پووج فرسه‌تانه‌دا که‌ خه‌مه‌تی داگیرکه‌راغان ده‌که‌ن، هه‌ندیکه‌ی دی هه‌ن که‌ نیازیاکیمان بۆ نێو و نێوانگ په‌یداکردنی خوێان ده‌قۆزنه‌وه. ئه‌مه‌ له‌ نه‌زمون و ته‌جربه‌ی تایبه‌تیه‌وه‌ ده‌لێم. سالی ۱۹۶۷ له‌ زانسته‌گه‌ی (Würzburg) بووم. له‌وێ

(*) کۆلۆنیل توفیق وه‌هبی: "The Origins of the Kurds and their Languages" له‌ گۆڤاری

"کوردستان"ی ئۆرگانی (کۆمه‌له‌ی خۆپندکارانی کورد له‌ئه‌وروپا) دا، ژ، ۹، ۱۰، ته‌موزی ۱۹۶۵، ل

پروفسور ویلیلم ایلرس (Wilhelm Eilers) م ناسی. له ماودی ئهو ساله دا كه لهوئ به سهرم برد، گه لهك جار له گه له ئایله رسی به ریتزدا پتیک ده گه یشتین. (ئایله رس) زوری پرسیار دهریاره ی زمانی کوردی لی ده کردم. به تاییه ت زور پرسیار ی ووردی دهریاره ی زمانی فرههنگه "کوردی و ئینگلیزی" (۵۸) یه که ی زانایان توفیق وهبی و میستر ئه دمنوس لی ده کردم و تبیینی یه کانی به نووسین تومار ده کرد. ۱۹۶۹ ئایله رس رهنه یه کی دهریاره ی ئهو فرههنگه نووسی (۵۹). لهو نووسینه دا به نیزی که سهرپاکی زانیاری یه کانی منی دووباره کردبۆه. به لام به داخه وه زۆریه یان ناته واهوون. به کورتی ئه مه وه کوئوه وابه من به نیازپاکی چاکه ته که ی خومم پت دابیت و ئهو به ردو پشت و ئاوژوو و پت نه زانانه له بهری کردبیت.

بۆ نمونه فرههنگه کوردی - کوردی یه نیسوداره که ی خال (۶۰) ی به فرههنگیتکی عاره بی - کوردی له قه لهم دابوو (۶۱). تیناگه م له بهرچی! رنکه ته نها بهو هویه وه که خه ته که ی عاره بی یه. زور هه له ی رینووسی (۶۲). نا شارده یی له فونه تیکی زمانه که دا به در ده خات. شارده یی ئهو له به ماکانی ریزمانی کوردی (۶۳) او ووشه ناسی ی کوردی (۶۴) به شی هینه ناکه ن ئهو بابه ته رهنه یان به نووسیت. جگه له وه به شی ههره زوری رهنه یه کی، شی کردنه وه یه کی ئیتیمۆلۆژی هه ندی ووشه ی ئیرانی بوون، که زور جار بهر لهو دمه ته قی یان له سهرکراوه.

ههرچه نده پروفسور (ئایله رس) ی به رتیز چوست و چالا که و خوی زور ماندوو ده کات تا به رهه مه کانی فره تر بکات، به لام زور جار سهرکه وتوو نیه، چونکه ئایله رس هه میشه په له یه تی (x). فرههنگه ئاله مانی - فارسی یه که ی نمونه یه کی روشنه بۆ ئه وه (*). جاریک له زانایه کی (فارس) م پرسی ئاخو رای به رامبه ر فرههنگه که ی ئایله رس چی یه ؟ له وه رامدا گوئی: له راستیدا ویستم رهنه یه کی له سهر بنووسم، به لام په شیمان بوومه وه، چونکه دیتم ده بیت فرههنگیتکی نوئ بنووسم.

(x) ئه م رسته یه له ئاله مانیدا یاری کردنیکی زیره کانه و به تام و چیتزه به ووشه کان. ووشه ی (Eilers) که نیتی خان وهادی پروفسور (ئایله رس) د، به واتا فرههنگی یه که ی به مانای (په له که ر) دیت. بۆیه مامۆستا نه به ز خوش هه لیگیتراوده وه و پتکه وه گونجاندوونی. یانی نه گهر رسته که به ته وای به که یته کوردی ده بیته (چونکه په له که ر هه میشه په له یه تی).

(*) Eilers, Wilhelm: "Deutsch - Persisches Wörterbuch Band I, A-D, Otto Harrasowitz Wiesbaden, 1967.

حهز دهكهم سهرنجتان بۆلاباسيكي دى راكيشم، له نهو روپا و زۆر جئى ديدا زۆر كهس دینه لامان و خوڤان به (دۆستى كورد) نيشان ددهن. گوايه دۆستايه تى و پيئكه وه كار كردن ئاره زوو دهكهن. لهم حالانه دا چاك و ايه تيفكرين، بزاني مهبهست و هۆى ئهم دۆستايه تى به چى به. ههق نى به سۆزمان به ههله ماندا ببات. دوزمانغان گهلهك جار له ژيئر چارشىوى دۆستايه تى دا زيانيان پئى گهياندووين. دواى ئهو هه موو تهجره بانه، كه ميئك خانه گومان و خهلك ههلسه نكيين بىن. ههقه بئى تاقي كردنه وه برواى تهواو به كهس نهكهن. چونكه هه نديك جار زۆر كهسى بۆرژوايانه گۆش كراوى وولاتانى پيشه سازى، به يارمه تى بهكى گچكه ده مى پياو چه شه دهكهن، تا بتوانن بۆ مهبهستى خوڤان دايدۆشن. لووت بهر زى و به خوڤان زىنى بۆرژوايانه يان هانيان ددهات زاتى ئه وه بكهن پيمان بلتين؛ ئيمه كورد توانا و ليها تووى ئه وه مان نيبه كارى خوڤان به دهستى خوڤان ئه نجام دهين. يانى چاو له دهست و دوو كه وتوى ئه وانين.

له كۆبونوه به كهى دهستهى نووسه رانى گۆفارى (POGROM) (*) (دا له ۱۹۷۱/۲/۶)، كه نوينه ريكى (نوگسه) ش تيدا به شدار بوو، يه كيئك لهو "دۆستانه" گوتى: كوردهكان هيندهيان له باردا نى به خۆ بۆ كيئشهى خوڤان تهرخان بكهن. فه رمايشتى ناوهاى هه نديك "دۆست"، ميژوو دهري دهخات تا چهنده راسته. به هه ر حال گه وجيئتى بهكى خهنده هينهره.

ئيمه به نيتوى (نوگسه) و هه موو ريك خراوه كوردى به كانى دى به وه دهلتين "هه موو يارمه تى بهك- چهنده گه ورهش دهبيت با ببيت- ردت دهكهينه وه، گه ر ههست بكهين ئه و يارمه تى به به مهبهستى پابه نند كردن و پاشكۆبى پيشكهش دهكرت. ئيمه كورد ده مانه ويت خوڤان بهرئى كهوين و چاره نووسى خوڤان به دهستى خوڤان ديارى كهين، له هه موو كۆمه كيئكى خيئرخوازان خوڤان ئاماده يى دهكهن. ئه وهش كه كۆمه كمان پئى دهكات دهبيت سه ربهستى و ئازادى ههلس و كهوتمان دهسته بهركات".

به پيئوستى دهزانم جار يكي ديش سهرنجتان به لاي ئه و مه ترسى به دا را بكيشم كه پيئستر لئى دوام، ئه و يش پروپاگه ندهى ژههراوى دوزمانغانه. دوزمانغان ته نها به چهكى مرو قپكه ر به ربه ره كانيمان ناكهن، به لكه به پروپاگه نده و درۆى ههلبه ستر او يش. ئهم

(*) (POGROM) نۆزگاني (كۆمهلهى پاراستنى ژيان و پاشه روژى ئه و نه ته وانهى كه له خه تهردان)، له هامبۆرگ ده رده چيئت.

رېگه يه بيان به شپوه يه کي بهر بلاو پېتش گرتووه. له وللاتانی سهرمايه دار دا قاوی نهوه داده خن گوايه ئيمه "کۆمۆنيست" ين. هه مان کات به "کتيوی"، "درنده"، "شهرانی"، "رهمه کي و کۆچهر" نيومان دهرزيتن. وه کو کۆمۆنيستيتي و کيوتيتي و درنده يه تي پتيکه وه بلکين و هاوشانی يهک بن.

له وولاتانی بهردي رۆژه لات به پيچه وانه وه، ده مانکه نه "به کرئ گيراوی رۆژئاوا"، ياخود "کۆنه پهرست" ين. که به موسلمانیک ده گهن، ده کرينه کافر" و "دژي موسلمان" و "فهرمه سۆن" و "مهسقوئي" و "بئي ره وشت". له وهش زيتر پتي لي هه لده برن و هه ندي کۆر و کۆمه لي وه کو (کا که يي يه کان) به "کۆمه ليه کي سيکسي" پيتاسه ده کهن. ياخود به "شه يتان پهرست" و "مه جوسي" نيومان ده بهن. به لام گهر بيانه ويته به (ديان) يکمان بناسين، به "موسلمانی زۆر ده مارگير" نيو زه دمان ده کهن. روو به رووی خوشمان هه ول ده دن دژي يه کدی هاغان دن و به گژي به کديماندا بکهن... تاد، که واته به پتي کات و شوين و پتيوستي بۆياخمان تي هه لده سوون و ههر ده مه ي به رهنگيک. بۆيه پتيوسته زۆر ووريا و هوشيارانه هه لس و کهوت بکه ين و ئهم راستي يانه پيش چاو بگرين:

۱- ده بيت بزانيں دوژمنان و ناحه زاغان هيچ کات به چاکه باسمان ناکهن، ههر پياياندا هه لداين ده بيت دلنيا بين هه ليه که مان کردووه و له به رژه وه ندي نه وان بووه. بۆيه پتيوسته به رده وام له بهر رۆشنايي پروپاگهندي نه واندا به هه لوتسته کا ماندا بچينه وه.

۲- ههر کات هه زياي قين و ژهراوی کينه يان به سهرماندا رشت، ده بي بزانيں:

۱- کارتيکمان کردووه زياي پتي گهياندوون، بۆيه چاک وايه له بهرام به ريدا شاد بين نهک خه مناک.

ب- به دووی هۆو ماکی نهو پروپاگهنده هه ليه ستر اوانه دا بگه رپين و ده ست به ستر او دانه نيشين. دواي دۆزينه وي ماک و سه رچاوه که ي بهر په رچيان بده ينه وه. به لام به هه مان شيواز و ئوسلوبی درۆ و کلاوبازی خويان نا، به لکه به ژيري و ژير بيژانه و زانستانه به ريان پتي بگرين و وه را می گورچووپريان بده ينه وه.

با بگه رپينه وه سهر مه سه له ي يارمه تي و کۆمه ک که له لايهن بيگانه کانه وه به رده م ده خرته. نابيت ته نها له تاکه که سان خانه گومان بين، به لکه هه تا له رتيکخراوانيک و ده وله تانيکيش که هه ندي جار نهو رووه نيشان ده دن. ئه مه نه وه ناگه يه نيت ئيدي دردۆنگ و گومانای له هه موو هه لوتستیک پروانين. نه خير! پتيوسته ئاميژ بۆ هه موو

یارمه تی بهک ئاوه له کهین و له ئاستیدا سه ناگۆ بین. به لام وهک گوتمان پیتویسته سه رچاوه و هاندهره کهی هه لسه نگیتین. ده بیت گومانان هه میسه گهش بینانه بیت. هه تا واش پیتویست دهکات ته نهها سلاویتیکی دۆستانهش بقۆزینهوه و بیکهینه دۆستایه تی بهکی بهرابه ر و هه میسه یی. ده بیت له دلّه وه پشتگیری دۆستانان بکهین. په نده کوردی به کهی خۆمان ده لیت: (دوینا گولتیکه خۆت بۆنی کهو بیدهره دۆستانان). جگه له وه چاکیش وایه جوداوازی بهک له نیوان ئه وانه دا بکهین که له هه ندی رووه وه کۆمه کمان پی ده کهن و دۆستی راسته و خوشمان نین، له گه ل ئه وانه ی هه میسه هه لوتیستی دوژمنکارانه یان بهرامبه رمان هه بووه. وهکو نمونه یهک ئاله مانای رۆژ هه لات دینمه وه. دوا ئه وه ی عیراق و سوریا دانیان به (کۆماری ئاله مانای دیمۆکرات) دا نا، له و وولاته دا جموجو لێ ریک خراوه کوردی به کان کپ کرا. هه ندی خوتندکاری کورد له بهرلینی رۆژ هه لات به یان نامه یان دژی رژیمی کورد کۆژی عیراق بلاو ده کردوه له ۲ ی ژونی ۱۹۶۹ دا له لایه ن پۆلیسه وه گیران.

هه ره شه یان لی کرا گه ر ده ست له و ره فتارانه هه لنه گرن، ته سلیمی عیراقیان ده که نه وه (۶۵). ئاله مانای رۆژ هه لات بۆمبای (ناپالم) ی بۆ عیراق ده نارد و ئه وانیش دژی نه ته وه ی بی دهره تانی کورد به کاریان ده هینا (۶۶). ئاله مانای رۆژ هه لات له کاتی که دا ئه مه ی ده کرد که کۆمۆنیسته کانی عیراقیش رژیمی عیراقیان به دیکتاتۆر و خوتیریتۆر ده ناساند (۶۷). ئاله مانای رۆژ هه لات ئه م هه لوتیسته دوژمنکارانه ی بهرامبه رمان ده نواند چونکه دان پیدانانی عیراق به لایه وه له دۆستایه تی کورد و بزوتنه وه ئازادیخوازه که ی گرن گتر بوو. ئه مه راستی به کی ره ق و ته قه (Walter Ulbricht) خوی له رۆژ نامه کانی عیراق دا ئاشکرا له رۆژی ۲۳ / ۲ / ۱۹۷۰ دا ده لیت: (رایه ل کردنی پتوه ندی دیبلۆماسی له نیوان کۆماری ئاله مانای دیمۆکراتی و کۆماری عیراقدا، به ره ی دژ به ئیمپریالیزم و کۆلۆنیالیزمی نوی پته و تر ده کات) (۶۸).

ده هه مان کاتدا ده بیت ئه وهش له یاد نه کهین که ئاله مانای رۆژ هه لات چه ندین زه ماله ی به خوتندکاری کوردی هه ژار داوه. بی ئه وه ی ئاوړ له وه بداته وه که ئه وانه وهکو کورد له عیراق و سوریا دا هه ز له چاره یان نا کړیت. ئه مه شی ده کرد و چاکیشی ده زانی ژماره یه کی که م له وانه کۆمۆنیستن (۶۹). ئاله مانای رۆژ ئاوا به پیچه وانه وه، له گه ل ئه وه شدا که پتوه ندی دیبلۆماسی له گه ل عیراق و سوریا دا پسا بوو، به لام زه ماله ی به کورد نه ده دا.

بیانیان ئەوه بوو گوایه کورد (دەولەت) یان نی یه، ئالەمانیای رۆژئاوا زەماله تەنها به (هاونیشتمانی دەولەتان) دەدات و به تاکه کەسانی نادات. به کوردی یه کە یانی (زەماله) بۆ ئال و گۆرکردنی بازاره له گەڵ دەولەتان و ئێسمه ی کوردی ههژار که لکی بازرگانیمان پێوه نی یه. ئالەمانیای رۆژئاوا چاک دەزانیت گەر زەماله به دەولەتی عێراقیش بدات، تاکه یه کێکی به خۆتندکاریک نادریت که له رهگهزی کورد که وتبیتهوه.

ئالەمانیای رۆژئاوا تەنها له زەماله دا دەستی به روومانەوه نهناوه، به لکه هه ندیک دهسته و تاقمی رهسمی و بالا دهستیان، هه لۆیستی نا جوړ و ناشایسته و دل ته زینیان بهرامبه ر کورد نیشان داوه. ئەمهش بۆ دل نهوایی تورکیای دۆست و شه ریکی ناتۆیان بووه. به تایبەت پاش رێکه وتنه که ی ئازاری ۱۹۷۰ ی نیوان سه رکرده تی شوێشی کورد و رژیمی عێراق، گه له ک کورد له ئالەمانیا دا له لایه ن کار به دهستانی ئەو وولاته وه له رووی نه فسی و جه سه دی به وه خراپ مامه له ده کران.

وه ک نمونه یه ک ئەم به سه رهاته تان بۆ ده گێرمه وه که هه موو کاتیک ده توانی ت له راستی و دروستی بکۆلریته وه:

روژی ۱۰/۲/۱۹۷۰ له کازتری ۸ ی ئیواره دا، ژنه خاوه ن ماله که ی کریکاریکی کوردی تورکیا که نیوی (E) بوو، ئاگاداری کردم که له و روژده ا پۆلیسی ئیجرام (E) یان له پێخه ف و جێگه ی نه خۆشی دا ده رهیناوه و پێشیان داوه و بریار وایه سه به ی به یانی زوو له ئالەمانیا به ده ری نین. هۆکه شیان به م شیوه یه به خاوه ن ماله که ی راگه یاندووه: "(E) توانا و که لکی کارکردنی پێوه نه ماوه، بۆیه جێگه ی (بار) ی وا له ئالەمانیا دا نه ماوه". هه مان ئیواره سی قۆلی، من و ژنه ی خاوه ن مال و دۆستیکی دی چوینه پۆلیسه خانه ی (Revier Gothaerstr. 19). (E) له وی ده ست به سه ر و له ژیر چاودیری پۆلیس دا بوو. زۆر چاوه روا تان کرد به لام ریگه نه دراین بیسین، به وهش رازی نه بوون هه تا به ته له فۆنیش له گه لی بدوین. روژی دوایی (E) رهوانه ی تورکیا کرایه وه بێ ئەوه ی گوێ به وه بده ن که ئەو مرۆقه به گه واهی دوکتۆر حا لی په ریشانه و زۆر ناساغه. هه تا چاوه روا نی نه شته رگه ری ده کرد. بێ ئەوه ی بیر له وه بکه نه وه که ئەم کابرایه نه پاره و نه که ل و په ل و نه ئەوراقی پتوبستی پێ نی یه. به ده رنانی ئەم مرۆقه نمونه یه کی هه لس و که وت و مامه له ی بێ وێژدانانه یه له گه ل کریکارانی بێگانه دا. هه تا ئیستاش هه ر ئالەمانی به کی خێرخواز، که من بیناسم و ئاگاداری ئەو به سه رهاته بوو بێت، خۆی به شه رمه زاری ره فتاری وا

گهر پیاو رهگ و ریشه و هوکاري ئهم بهددرنانه شهرم هینهره بزانیت، سهري دهماسیت. دهیت کوردیکی لی قهوماو چی بیت وا بکرتته تویه پهړوی نیو دهوله تان؟؟

ئهو کورده ۱۹۶۳ هاتوته بهرلین. له کارگه کدا دهستی کردوته کارکردن، تا له سهر کاره که ی تووشی بهدبه ختی یهک هاتوو بر بهی پشتی تیدا شکا. ههر له بهر نهو دی کورد بوو (نه گهر چیش خوی له سیاست نه گه یاندووه) بهلام ئهمه بو نوینه رانی رژیمی تورک بهسه که له سهري بهدنگ نه یه و لایه کی لی نه که نهووه. بههوی گوی ته پاندن و خو که پر کردنی کار به دهستانی نوینه ری دهوله تی تورکیا وه ئهو چهرمه سهري یه ی به سهر هاتوو چوار سالیش پاش ئه وه پیوهی تلایه ووه. له پشت شکانده که وه تووشی نه خوشی گه ده و گورچیلش بوو. کاتیک بهددر نرا نییدی بو هتا هتا یه توانای کارکردنی لی برا بوو. که سیک نه پرسی ی بو وا پهک که وته بووه! به پیچه وانه وه ئهم نه هامه تی یه بووه هو ی نهو دی وهک (صهگ) مامه له ی له گه ل بکه و بهددری نین. بیگومان مه به ستم (صهگ) یکی روزه لاته. ئیمه ی کورد چ ری یه کمان ده که ویت به (صهگ) ی ئاله مانیای روزه ئاوا بین! دهیت حه سوودی به صهگه کانیان به رین!

ئهم سیاست ته له گه ل کرتیکارانی بیگانه ده له کاتیکدا به بهر ده گیریت که سهرمایه داری ئاله مانیایا، پابه ندی هیزی دهست و بازووی کرتیکارانی بیگانه یه. وهک روزه نامه ی (Frankfurter Allgemeine Zeitung) دانی پیدا نابوو: "گهر له یهک کاتدا هه موو کارکه رانی بیگانه وولاته که مان به جی بهیلن، نه هامه تی یهک دهقه ومیت و له ده جی جی یهک له کارخانه کاندایه چۆلی ده مینیتته وه (ئاله مان) ی وانی یه بتوانیت جیگه یان پر کاته وه (*).

هه لوتیستی دوزمنکارانه ی هیندیک له کار به دهستانی ئاله مانیای روزه ئاوا هتا هندی که سانی بالا دهستی رژیمه که سهري کردووه. «هه لوتیستی کهم نمونه و مهردانه ی سه رهک کۆماری به ریز (HEINEMANN) لهم حاله بهددره. له دله وه سوپاسی ده که ین».

وهک نمونه یهک به ریز (Dr. Günther Nollau) ی پالیئوراو بو (سه رکدرایه تی پاراستنی یاسا) ده هیتمه وه. کاتیک جه نابی (نولاو) له "به شی (پاراستن) ی گشتی ی سه ر به وهزاره تی نیوخو" دا بوو، له گه ل به ریز (Hans Jurgen Wiehe) ی هه قالی دا چونه تورکیا و

(*) Thron, Wilhelm: "Die Ausländer unter uns", "Faz". Nr. 186, 14. August 1971.

ئيران و ئهفغانستان. پاش گهړانه وديان له چاپخانه‌ی (Wissenschaft und Politik) زانست و سياست" له ۱۹۶۳دا کتیبیکيان به نيوې (Rote Spuren) "جی پی سوور" هوه بلاو کردهوه. لهو (جی پی سوور) انهيان دا بی پهروا ههوليان داوه به چه ندين بوختانی هه رزان که به پی بی به لگه نامه میژوویی و سیاسی و جوگرافی به کان دژ به یکن، تاوانبارمان بکه. له لاپره ۶۴دا "ژهنه رال بارزانی" به (به کریگیرواویکی کومونیست) له قه لثم ددهن. له لاپره ۶۵دا دهنوسن: "له ۱۹۲۷دا شووره وی به نیاز بوو کوماریکی چکولانه ی کوردی سهریه خو له خاکی شووره وی یدا دابه زرتیت، دهیانویست نهمه بکه نه غوونه یه ک تا کورده کانی تورکیا و عیراق و ئیران چاویان لی بکه و بیته هانده ریک بو خه باتیان له پیناوی سهریه خو بیاندا". نهمه درویه کی په تی به، هیچ کات شووره وی به نیاز نه بووه ریگهی کورد بدات "کومار" یک دابه زرتین. هه لگیړانه وهی راستی به کان بهو جوړه، هیچ خزمه تیکی دؤستایه تی کورد و ئالهمان ناکات.

له لاپره ۷۰دا به رهوتیکی دی هه لمان ده پهرین، دهنوسن: "کینه و رقی زوریه ی کورد به رامبه ر هه موو شتیکي سؤقیه تی له هه موو هه لویتستیک زه ق تره".

قهت ناهیلین نهم قسه هه له ق و مه له قانه به سهر ئیمه ی کوردا تپیه رین و به دژی شووره وی یان له قه لثم بدنه. تو پروانه چه ند لاپره یه ک پیشتر بارزانی "به کریگیرواویکی شووره وی" بو!

ئیمه هه ر چه نده کومونیست نین، به لام نهمه رتی نه وه مان لی ناگریت که ریز و دؤستایه تیمان بو شووره وی دراوسی به توانا و به ده ستلا ت و سه رکه وتوو پیشکه وتوومان ده رپین.

که واته هه لویتستی ئالهمانیای رۆژه لات و رۆژئاوا له گه ل یه کدیدا نایه نه به راورد کردن. ئیمه وه ک نا کومونیستیک سوپاسی بی پایانمان پیشکه ش ئالهمانیای رۆژه لات ده که یین بو ئه و که مه کومه که یان. هه رچه نده، هه ندی جار نه و هه لویتسته یان گوړیوه و نادؤستانه رهفتاریان له گه ل کردوین. هه مان کات به هیواین ئالهمانیای رۆژئاواش به هوش دا بیته وه و ده ستبه رداری دؤژمنایه تیمان بیت و باره که مان تی بگات. ئیمه حه زمان بهو دژمنایه تی و بوختان پیکردانه نه کردوه. ئیمه ی کورد بایی پیوست له پیوه ندی و به رژه وه ندی نیو ده ولته تان تی ده گه یین و چاکه ی گشت نه ته وه یه کمان خواستوه. ئالهمانیس یه کیکه له وانه و یه کیتی خاک و نه ته وه که یان ورژیمیکی دیموکراتی ئالهمانی

دهرباره‌ی هه‌لوتیستی کلێسه‌ی کاتولیکی له‌سه‌رده‌می پاپا یوحه‌نای بیست و سێهه‌مدا دواين. به‌پیتوبیستی ده‌زانم چه‌ند ووشه‌یه‌كیش له‌ هه‌لوتیستی کلێسه‌ی پروتستانی له‌ ئه‌له‌مانیای رۆژ ئاوادا، به‌ خه‌سار بده‌م. پێش دوو سال کلێسه‌ی پروتستانی له‌ به‌رلین، کۆمه‌کیکی مانگانه‌ی زۆر که‌می بو‌ چه‌ند خوتیندکاریکی کورد بری‌به‌وه. هه‌ر چه‌ند ئه‌م یارمه‌تی‌یه‌ به‌ پیتی یاسا و داب و نه‌ریتیکی چه‌سپاو و نه‌گۆڕ نه‌بوو، به‌لکه‌ ئاره‌زوو و دوستانه‌تی شه‌خسی ده‌وری تیدا ده‌بینی. له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا به‌ پیتوبیستی ده‌زانین که‌ سوپاسی خۆمان پێشکه‌ش بکه‌ین. ماوه‌یه‌که‌ که‌لله‌ شه‌قی و ده‌ست رژی و چۆرپرینی ئه‌و ده‌ستگیرۆبی‌یه‌ به‌ هه‌لوتیستی هیندیک له‌ کاربه‌ده‌ستانی کلێسه‌وه‌ ئاشکرایه. چه‌ند خوتیندکاریکی کورد که‌ له‌ به‌شی نیو خۆبی خوتیندکارانی سه‌ر به‌م کلێسه‌یه‌ له‌ به‌رلینی رۆژئاوا له‌ (Leibnitzstr. 55) ده‌ژیان، ده‌نگ دران که‌ چۆلی که‌ن. له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا ئه‌م خوتیندکارانه‌ زۆر ده‌ست کورت و رووت و ره‌جال بوون، ژووری دیکه‌شیان وه‌گیر نه‌ده‌که‌وت، چونکه‌ بێگانه‌ له‌ ئه‌له‌مانیای رۆژئاوا بو‌ جێگه‌ په‌یدا کردن زۆر ده‌ست به‌روویه‌وه‌ ده‌نریت، له‌به‌ر ئه‌وه‌ هه‌یچ ده‌ره‌تانیکیان نه‌بوو، به‌ ناچاری هه‌ر له‌ ویدا مانه‌وه‌. بو‌ ئه‌وه‌ی ناچاری بارکردنیان بکه‌ن له‌ تووشترین و تۆف‌ترین شه‌وی ساردی زستاندا کاره‌بایان لی‌ برین و زۆپاکانیان لی‌ کوژاندنه‌وه‌. ئه‌م ره‌فتاره‌ "مه‌سیح!" انه‌یه‌ هه‌رگیز له‌ یاد ناکه‌ین.

به‌ پێچه‌وانه‌ی ئه‌وانه‌ هه‌موویه‌وه‌، شووره‌وی له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا که‌ کۆمه‌کیکی فره‌ی به‌ عێراق و سووریا کردووه‌ و له‌ کاتی جه‌نگی کوردستاندا به‌چه‌ک و ته‌قه‌مه‌نی درێغی لی‌ نه‌کردوون (٧٠) جار جاره‌ش له‌ رێگه‌ی رۆژنامه‌ و رادیۆوه‌ پشتگیری له‌ شوێشه‌که‌ی کوردستانی عێراق ده‌ربڕیوه‌. نه‌سیحه‌تی عێراقی کردووه‌ به‌شیویه‌کی ناشتی‌یانه‌ چاره‌سه‌ری کیشه‌که‌ بکات (٧١). جگه‌ له‌وه‌ شووره‌وی زه‌ماله‌ی زۆری پێداوین. لیکۆلینه‌وه‌ی کورده‌وانی له‌شووره‌وی له‌ پێشکه‌وتنده‌یه‌. ئه‌و کورده‌وانی له‌ شووره‌وی ده‌ژین هه‌رچه‌نده‌ به‌ ژماره‌ش که‌من، مامه‌له‌ی خراپ ناگرین.

ئیمپریالیزمی ئه‌مریکی و وولاتانی رۆژئاوا ته‌نها کۆمه‌کیان به‌ داگیرکه‌رانمان کردووه‌ و دژی ئێمه‌ وه‌ستانه‌ته‌وه‌. بۆیه‌ به‌ پیتوبیستی ده‌زانین سوپاسی تایبه‌تیمان پێشکه‌شی شووره‌وی بکه‌ین. ئومێده‌وارین ئه‌و هاوسی به‌ هێز و توانایه‌مان پتر و چیتر له‌ ویسته‌ی

نازادی نه ته وه خه باتکه و کۆلنه ددره که مان بگات.

چاک وایه نه وهش بلیتین که گه لهک جار له دار و دهسته و به کری گهراوانی رۆژئاوا ده بیسترتیت که گوايه (شوورده وی) نه و کۆمه کانه مان له خۆشه ویستی پت ناکات. به لکه بۆ (فریودان) و پروپاگه نده یه. وا پت ده چیت که هیزه کانی رۆژئاوا هیتنه (به ره وشت) بن چاویان به راییه نه یهت کورد (فریو) بدن!!! بۆیه تکایان لی ده که بن زۆر له خۆ نه کهن و خۆ نه رته تین!!! نه گهر نه وه (فریودان) ه با نه وانیش به ره موون و به و شیوازه (فریو) مان دهن!!!

دهرباره دی دۆستایه تی بیتگانه کان و وولاتان و ریک خراوه کان دواين. ئیستا دهمه ویت دهرباره ی جوړتکی دی له دۆستایه تی بدویم، نه ویش دۆستایه تی تاییه تی و که سی یه. له م سالانه ی دوایدا زۆر کورد به مه به سستی خوتندن یا کارکردن روویان له نه وروپا کردووه. نه مانه دۆستایه تی له گه ل کیزه نه وروپایه کاندایه پیدایه ده کهن و زۆریان ماره دیان ده کهن. له سه رزمیرتیکدا که رۆژنامه نووستیکی ئاله مانیه کردوویه، نه وه ی دهرخستووه که له سی بهش به شیکیه نه و کوردانه ی له ئاله مانیا دژین، کیزه ئاله مانیا ماره کردووه (*). چاکه! دژی نه وه نین خزمایه تی و تیکه لی له گه ل گه لانی دیدا دروست بیت، به لام چاک وایه هه موو کوردتیک به ووردی بیر له وه هه نگاهه بکاته وه. زۆربه ی کیزانی نه وروپایی بۆرژواپانه گۆش کراون، (باله خانه واده خانه دانه کانیش نه بن!) وه ک ئاله مان خویان ده لیتن! هه لوتست و تیروانینی نه وانه له نه ته وه کانی دی، خواست و ناواتیان و باری سه رنجیان بۆریان و نومیدیان، له ژیر تاو و تینی نه و په ره ورده بۆرژواپایه دایه. نه و کیزانه به و ژپانه ره ق و ووشک و پر چه ره سه ری و ته نگ و چه له مه یه ی ئیمه ی کورد رانایه ن. تا به هیوا پیرۆز و مه زنه که مان ده که بن که نازادی کوردستانه ریکایه کی دوور و درێژ و پر دهردی سه ریمان له پیتشه.

دیاره نه و جوړه ژنانه بواری نه و جوړه تیکۆشانه مان لی ده ته نن، چونکه نه وان به ژبنیکی تیر و ته سل و پر ناز و نیعمه ت راهاتوون. جگه له وه گهر بیتنه کوردستان شهزادانه لی ده خوین. نه و جوړه ژنانه ریکگری خۆته رخان کردن و خه باتی سه ر و می دهن.

(*) "Zehnter Kurden-Kongress in Berlin, 17-23. August 1965"

دهمه مین کۆنگره دی کوردان له بهرلین، ۱۷-۲۳/۸/۹۶۵ له:

"Hamola", Pressedienst GMBH, Orient Press, Nr. 26, Hamburg, 13.8.1965, S.2.

من چاک له حال و باره که تان ده گهم! تنهایی له فهره نگی ژیانی کورد دا نی یه، مه سه له کوردی یه که ی خومان ده لیت (تنهایی هر بۆ خودا باشه). به لام پی شه کی به کاوه خو بیری لی بکه نه وه. ده بیت هاوسه رانیک هه لبتیرن که دۆستی راسته قینه ی بزووتنه وه ئازادیخوازه که مان بن و به ئه مه ک و وه فا بن و توانای ئه و له خو بور دنه یان هه بیت. ئیوه خوتان ده ردی سه ریتان که م نی یه، ئیدی بۆچ هی دی بۆخوتان ده سازیتن؟ جگه له وه نیشتمانه که ی خوتان پره له کیژۆله ی شیاو و شهنګ و ناسک و نازدار، به تاسه وه چاوه روانی ئیوه و هاوسه ریتان.

ده بیت ئه وه ش بلیم که داوو ده زگای پروپاگهنده ی وولاتانی سه رمایه دار ئافره ت هه لڅه له تینه ر و له خسته به رن. ئافره تان به وه ده ست خه رۆ ده کن که گوایه له ئه وروپادا له گه ل پیاواندا (مافی چوون یه ک) یان هه یه و ژنانی رۆژه لات و جیهانی سیته م به پیچه وانوه، وه ک مروفی ده ره جه دوو ره فتاریان له گه ل ده کړیت.

بوختانی وا هه رزان ئاسان پوچ ده کړیته وه، بۆ نمونه: ژنانی وولاتیکی وه کی سويسرا، هه مووی چهن د مانگی که مافی هه لبتار دنیان پی دراوه. له ئاله مانیادا بۆ هه مان کار و هه مان کات، ئافره تان مووچه ی له پیاو که متریان پی ده دریت. گه ر پیاویکی ئاله مانی ژنیک ی بیگانه ماره بکات، ژنه ده سته جی جنسیه ی ئاله مانی پی ده دریت. به لام گه ر ژنیک ی ئاله مانی شوو به پیاویکی بیگانه بکات جنسیه به و میړه دی ناده ن! ئه مانه هه ندیک راستین که س ناتوانیت ره تیان کاته وه. ژنان مینیژۆبه که یان چهن د کورت بیت و شه وانه تا کارژی ری چهن د بۆیان هه بیت له سه ماخانه بمینه وه، به لگه نین بۆ چوون یه کی و هاوشانی یان له گه ل پیاواندا. ژنانی وولاتانی سه رمایه داری تنه ها ئه و جوړه نازادی یه یان هه یه که سه رمایه داری فراوان تر بکه ن و په ری پی بستین. تا چ راده یه ک ژنانی ئه وروپا به خته وه رن، مه سه له یه که پروتوکوله کانی ته لاق نامه به روونی ده ری ده خن!!!

به رکوتیکی میژوویی

شی کردنه وه یه کی زانستانه ی میژووی میلله ته که مان هۆی ئه م باره ناله باره ی ئه وړۆکه مان ئاشکرا ده کات. ئیمه پیمان وایه (ئاین) له کوندا هۆیه کی کاریگه ر بووه بۆ یه ک خستنی نه ته وه یه ک یا چهن د نه ته وه یه کی جوداواز. (ئاین) یک توانیویه تی چهن د نه ته وه یه کی جودا له ژیر ئالا کهیدا کۆ کاته وه و یه کیان خات و پیکه وه یان بلکیتیت. ئه و نه ته وه یه ی خواوه نی راسته قینه ی ئاینه که بووه زۆرجار بۆته نه ته وه ی بالا ده ست و

نه ته وه کانی دی له بۆتهی کولتوری نه ته وه یی خویدا تواندۆته وه. بۆ نمونه عاره به کان توانی یان پاش به ئیسلام کردنی سوری به کان و میسری به کان زمانه که یان و له و ریگه شه وه کولتوره که یان له قهواره و بۆتهی عاره بدا هه لشین و پاشان بیان تویتنه وه.

کلێسه ی کاتۆلیکی، له کۆندا، به نیوی ئاینی عیسایی به وه زۆر نه ته وه ی خسته ژیر رکینی خۆیه وه و هه ولی دا زمان و کولتوری لاتینی یان به سهر دا به سه پیتیت.

له میژرودا پیچه وانیه ئه وانه شمان پیتش چاو ده که ویت. یانی کولتوری هه ندیک نه ته وه له ریگه ی کهرت بوونی ئاینیکه وه و هاتنه کایه ی چه ند ئاینزیه که وه له بهر یه که هه لوه شاون و کهرت بوون. ئه مهش بۆته هۆی نه وه ی دوو که لی جوداواز دروست بکه ن. به ش بوونی زمانی سریانی بۆ دوو زاواوه ی سه ره کی و کهرت بوونی سریانه کان بۆ (یاقویی) و (نه ستۆری) پاش نه و پیکدا پڑانه ی عیسایی به کان له سه ده ی پینجه مدا، نمونه یه کی دیارن (*).

روودای دیکه ی میژوویی هه یه ده ری ده خات که نه ته وه یه که له نیو کۆمه له نه ته وه یه کی دیدا که یه که ئاین کۆی کردو نه ته وه، سه ره کردایه تی ئاینه که یان له چنگی خاوه نه ره سه نه که ی ده رکیشاوه و خۆیان گرتو یانه ته ده ست.

به و شیه وه تور که کان توانی یان خه لافه تی ئیسلام له چنگی عاره ب ده ره پیتن. نه وه بوو توانی یان له سالی ۱۵۱۷ دا خه لافه تی ئیسلامی له خه لیفه (الموکل علی الله) بۆ خۆیان به ستیتن و به نیوی ئیسلامه وه نه ریت و زمانی تورکی به سهر نه ته وه کانی دیدا به سه پیتن.

به پێی نه و راستی یانه ده توانین بڵین که ئاین له کۆندا ته نه ها ئه که چاره سازی به کانی کۆمه لگای نه گرتۆته نه ستۆ، به لکه (به ناگایانه)، یان (نااگایانه)، رۆلێکی نه ته وه ییانه ی گێراوه. ئاینی ئیسلام بوو سه ره تای یه کیته یه کی زمان و کولتوری عاره بی هینایه کایه وه و ریگه خۆشکه رێک بوو بۆ دروست کردنی ده وله تیکی نه ته وه یی عاره ب.

له (ناگایی) وه یا خود له (نااگایی) یه وه، بزوتنه وه چاره سه ره سازی یه که ی (مارتن لۆته ر ۱۵۴۶-۱۶۸۳) ریگه ی بۆ نه ته وه ی ئاله مان خۆش کرد، زمانیکه یه که گرتوو دا به زرپتن. ههروه ها جودا بوونه وه ی کلێسه ی (نۆرتۆدۆکسی) بووه هۆی ژيانده وه ی زمانی یۆنانی.

جودا بوونه وه ی کلێسه ی بولگاری له کلێسه ی نۆرتۆدۆکسی نمونه یه کی دیکه یه.

(*) Brockelmann, Carl: "Syrische Grammatik", VEB Verlag Enzyklopädie, Leipzig,

1965, S.3.

با حال و باری کورد له‌بەر روشنایی ئەو نمونانەدا شەن و کەو بکەین:

پیش ھاتنە کایە ئاینی ئیسلام (*) کوردەکان پێرەوی ئاینی زەردەشتی یان دەکرد. بەشیکیشیان (دیان) بوون. تا ئیستاش زۆرجار تانە ئێوە لە کورد دەدریت کە باپیرەکانیان (مەجوسی) بوون (٧٢). ئاینی زەردەشتی لەسەر دەمی (دارپۆش) ی پاشای (هەخمەنش) یدا کرایە ئاینی رەسمی وولات (٧٣). لەبەر ئەوەی لەو سەرۆختەدا فەرمانڕەوایی و دەستەلات بە دەست فارسیەکانەو بوو، ھەر دوو نەتەوێش یەک ئاینی یان ھەبوو، کوردەکان بە ناچاری زمانی دەستەلاتدارانیان لە کاروباری رەسمی دا بە کار دەھێنا. باوەری ئاینی ھاوێش رۆی ئەوەی لە کوردەکان بەستەو کە بەسەر و کاری سەر بە خۆی خۆیانەو خەریک بن.

کاتیک ئیسلام لە سالی ١٨ھ (٦٣٩ز) دا گەشتە کوردستان، کوردەکان ماوێەکی دوور و درێژ دژی ئەم نایە نوێیە جەنگان. تا ئەو پۆش گەلەک گۆرستان لە کوردستاندا

(*) ئیمپراتۆرتی (ماد) کە کوردستانی ئەو پۆی دەگرتەو لە سالی ٥٥٠ی پیش زایندا لە لایەن (هەخمەنش) یەکانەو روختنرا. دوو سەد سال پاشان ئەم نێوچە لە لایەن ئەسکەندەری گەورەو داگیر کرا، دوا ئێوە بەسەر (کۆرش) ی پاشای فارسدا زال بوو. کوردستان تا چارەکی یەکەمی سەدە ئێوە ئاینی لە ژێر دەستەلاتی یۆنانیەکاندا بوو. پاشان ئەرمنیەکان سەر ووی کوردستانی داگیر کرد. لە چارەکی دووھەمی سەدە ئێوە زایندا (ئۆلۆبوس) ی سەرکردە ئێوە ئیمپراتۆرتی ئەرمنییای داگیر کرد کە کوردستان بەشیک بوو. لە سالی ٥٣٠ دا لە لایەن (پارشی) یەکانەو داگیر کرا. پاشان جەنگیک زۆر لە نیتوان (پارشی) و (رومانی) یەکاندا لە کوردستانی ئەو سادا رووی دا. سالی ١١٥ز. رۆمانیەکان نێوچە شارەزوریان خاپوور کرد کە خوارووی کوردستانی ئیستا دەگرتەو.

لە ١٢٢ز. دا (پارشی) یەکان و (رومانی) یەکان پەیمانیکیان بەست و نێوەراستی (فورات) یان بەسنووری نیتوان ھەردوو لایان دەست نیشان کرد. لە ١٦١ز. دا جەنگ لە نیتوانیدا ھەلگیر سایەو و تا سالی ٢٢٤ز. بەردەوام بوو. ئەو کاتە (ئەرە شیری پاپەکان) ی دامەزرتنە ئیمپراتۆرتی (ساسانی) دەوتەتی (ئەشکانی) ی روو خانە. کوردستان بوو بەشیک لە ئیمپراتۆرتی ساسانیەکان. لە سالانی ٢٥٨ تا ٢٦٦ گەلەک جەنگ و کوشتار لە نیتوان رۆمانی و ساسانیەکاندا لە کوردستاندا رووی دا. لە ٦٢٢ز. دا کوردستان بوو پێخوستی شەری نیتوان (ھەرقل) ی پاشای بیزەنتیەکان و ساسانیەکان. ٦٢٧ سالی قەلاچۆی کوردان بوو. بیزەنتیەکان تا سالی ٦٣٩ لە کوردستاندا مانەو. ئەوجا موسلمانەکان لە ژێر ئالای (الله اکبر) دا لە بیابانی عەرەبیەو ھاتن و ھەردوو ئیمپراتۆرتیەکیان لە نێو برد.

هه‌ن، که هه‌ندیکیان به گۆرستانی ئه‌سحابه و هه‌ندیکی دی‌یان به هی کافران نیو ده‌برین (٧٤).

میژوو ئه‌وه‌مان بۆ ده‌گێڕته‌وه که کورده‌کان له زۆریه‌ی راپه‌رین و شوێشه‌کانی دژ به ده‌سته‌لا تداریتی ده‌وله‌تی ئیسلامی‌یدا به‌شداری‌یان کردووه (٧٥).

به‌شداری کورده‌کان له شوێشه‌کانی (خوارج) (٧٦). (٦٥٧-٦٩٢)، (یعقوب الصفار) (٨٦٧-٨٧٩) و شوێشی (الزنج) (٧٧). له سالانی (٨٦٨-٨٨٣) دا هه‌ندێ نموونه.

میریکی کورد که نیوی (میر جه‌عفهر حه‌سه‌ن داسنی) ی بوو شوێشیکی زۆر به‌هیزی له سالی ٨٣٩-٨٤٠ دا له چیاکانی (داسنی) (نیوچه‌ی یه‌زیدی‌یه‌کانی نیزیکی موسڵ) دا دژی خه‌لیفه‌ی ئیسلام (المستعصم بالله) (٨٣٣-٨٤٢) به‌ریا کرد (٧٨).

به‌هێزترین شوێشی ئیدیۆلۆژی دژی ئیسلام له لایه‌ن (بابه‌کی خوهره‌می) یه‌وه (٧٩). سه‌رکردایه‌تی کرا، که ٨١٦/٨١٧-٨٣٧ درێژی کیشا. ژماره‌یه‌کی زۆر له هێزه کورده‌کان به‌شداری‌یان تیدا کرد (٨٠). بابه‌ک له پیناوی کۆمه‌لگه‌یه‌کی نازاد و یه‌کسانی دوور له‌ژێر ده‌سته‌یی عاره‌بدا خه‌باتی ده‌کرد. به‌هۆی خیانه‌ت و خوهرۆشی و هه‌له‌په‌رستی هه‌ندێ له سه‌رکرده‌کانی یه‌وه، خه‌لیفه‌ی ئیسلام توانی به‌ سه‌ریدا زāl بیت و له‌نیوی به‌ریت.

سه‌رکه‌وتنی ئیسلام به‌سه‌ر ئیمپراتۆریتی فارس و کوردی ژێر ده‌سته‌یدا، به‌هۆی چاکی دیسپلین و پته‌وی رێک خستن و کاریگه‌ری ئیدیۆلۆژی نوی عاره‌به موسڵمانه‌کانه‌وه بوو. به‌ پێچه‌وانه‌ی ئه‌و سیستیمه‌ خراب و بۆگه‌نه‌ی له قه‌له‌مه‌وه‌ی پاشانیشینی فارسدا پێپه‌وه‌ی ده‌کرا. لایه‌نه‌ گه‌ش و چاکه‌کانی ئایینی زه‌رده‌شتی له‌سه‌رده‌می ساسانی‌یه‌کانه‌وه شیۆتێرا بوون. بۆ نموونه (زه‌رده‌شت) بانگی چوون یه‌کی و مامه‌له‌ی چاکی ژنانی هه‌لده‌دا، که‌چی له‌سه‌رده‌می ساسانییه‌کاندا ژنان به‌ ناجۆرتین و په‌ست تری شیوه‌ ره‌فتاریان له‌گه‌ڵ ده‌کرا و هیچ مافێکیان له‌ ناستی پیاویدا نه‌بوو (٨١).

یاسای باج (باجی سه‌ر و زه‌وی) له‌سایه‌ی ئیسلام دا هێند گران بوو، که کورده‌کانی ناچارکرد بینه موسڵمان، چونکه به‌شی زۆری کورده‌کان جوتکار بوون و هه‌رکه‌سێش بیاپه‌ته موسڵمان، باجی له‌سه‌ر هه‌لده‌گیرا و زه‌وی یه‌که‌ی ده‌بووه‌ موڵکی خۆی.

له‌گه‌ڵ بوونه موسڵماندا، کورده‌کان ناچاربوون زمانی عاره‌بی بۆ کاروباری ئایینی و ره‌سمی به‌کار به‌یێن. هه‌مان کاتیش بوونه به‌شێک له‌و ده‌وله‌ته‌ نوی عاره‌بی‌یه

ئىسلامىيە. شايانى باسە كە ووشەى (عارەب) و (ئىسلام) لەو سەردەمەدا ھاو واتاى يەك بوون (۸۲).

كوردەكان لەگەڵ ئىسلام بوونىشياندا ھېچ كات تايبەتمەندىتى خۆيان لەدەست نەداو. ھەرچەندە ھەولتى ئەو ھەشيان نەداو كە رىچكەيەكى فەلسەفى، يا ئاينى تايبەتى سەربەخۆيان داتاشن تا لە عارەبەكان دابرىتن و سەربەخۆى خۆيان بپارىزن و پاشان بىتتە رى خوشكەرىك بۆ دامەزراندنى دەولەتتىكى سەربەخۆى كوردى.

بە پىچەوانەى كوردەو، فارسەكان پاش كۆچى دواى پەيامبەر لە ۸ى حوزەيرانى ۶۳۲دا، توانيان ھەلى رەخساوى شەرى و پىكدە پڑانى سەروك ھۆزەكانى عارەب لەسەر خەلافەت وجىگىرى بقوزنەو و وورددە وورددە رىچكەى شىعەيەتى بگرنە دەست و خۆيان بگەنە بەرۆگى. گرتنە بەرى ئەم رىبازە ھەلى ئەو ى بۆ رەخساندن خۆيان لە عارەب ھەلبۆيرن.

فارسەكان توانيان بە كۆمەك و يارمەتى كوردەكان خەلافەتى شوقىنىستى ئەمەوى ۶۶۱-۷۵۰ بەسەركردايەتى شورشىگىتپىكى كورد كەنتى (ئەبو موسلىمى خۆراسانى) بوو لە سالى ۷۵۰دا بروختىن و خەلافەتى عەبباسى لە شوتنى دابەزىتن. ھەرچەند كوردەكان سووديان لە لاوازى رۆژىمى عەبباسى (۷۵۰-۱۲۵۸) وەرگرت و توانيان چەند مىرنشىنىكى سەربەخۆ و بەھىزى وەك (مىرنشىنى حەسنەوى ۹۵۰-۱۰۹۵) (*). مىرنشىنى (شەدادى ۹۵۱-۱۱۶۴) لە ژوورووى نازربايجان و خوارووى رۆژئاواى قەوقازدا، مىرنشىنى (فەزلەوى ۵۴۳-۸۲۷ھ) ... تا دابەزىتن، بەلام زمانى رەسمى ئەم مىرنشىنانە بەھۆى پاشكۆى و ھاوبەشى ئاينزى سوننىيەو ھەر بە عارەبى مانەو. دەستەلاتدارانى عارەب ئاينزى ھاوبەشى سوننىيان كوردە ئامرازىك بۆ گەشتن بە ئامانج و بەرژەوەندى خۆيان. بەو جۆرە كورد سوننىيەكان ھەمىشە لە خزمەتى ئەو وولاتە عارەبانەدا بوون.

(*) ئەم مىرنشىنە لە لاين مىر (حەسەن بەرزىكانى) يەو لە نىچەى شارەزووردا دامەزرا. پايتەختەكى (دینەوەر) بوو كە ددەوئىتە سەرووى كرماشانەو. قەلەمەردى لە (نەھاوئەند) دود تا شارەزوور بەر فراوان بوو. بڕوانە: "Fuad, Kamal: Kurdische Handschriften in der BRD" دەستەنوسە كوردىيەكانى ئالەمانىيە رۆژئاوا

Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, 1970, S.XVI.

میریکی کورد که پاشان به (صه لاهه دینی گه وره ۱۱۳۷-۱۱۹۳) نیوی ده رکرد، توانی دهوله تی عارب له هیرش و پهلاماری خاچپه رستان بپاریزیت و له روخاندن قوتاری کات. جوامیری و سۆز و بهزه بی و هه لوتیستی مهردانه ی صه لاهه دین بهرام بهر دوزمینی که نهفت و لاواز، نمونه یه کی زهقی عه قلیه تی کورده.

کاتیک تورکه مه غۆله کان له سالی ۱۲۵۸ دا له ژیر فهرمانده ی هۆلا کۆدا به غدایان داگیر کرد و دهوله تی عاربه ی ئیسلامی یان رووخاند، ئاینزای شیعه له ئارادابوو، به لام ته نها له نیوان فارسه کاند ا رهواجی هه بوو. زۆریه ی زۆری کورده کان سوننی بوون. واته هه مان ئاینزای دهوله تی عاربه بیان له نیودا باو بوو.

له سه ره ئه نجامی ئه و هیرشه تورکی به مه غۆلی به دا ژماره یه کی زۆر تیره ی تورک هاتنه ئاسیای گچکه وه. ئه وه بوو (ئاق قۆینلو ۱۳۷۸-۱۵۰۲) و (قه ره قۆینلو ۱۴۰۴-۱۴۴۷) رزانه کوردستانه وه. وولاته که یان تالان کردو به نیاز بوون میلله ته کهش تۆو بر که ن.

بوونه ئیسلامی تورکه کان و ئه و سه رکه وتنه سوپایی یانه ی به نیوی ئیسلامه وه له ئاسیای گچکه دا به ده ستیان هیتا، ری بۆ ئه وه خوش کرد له کۆتایی سه ده ی دوا ده هه م دا، دهوله تیکی تورکی- ئیسلامی به نیوی عوسمانلی (عوسمانی) یه وه دا به زریتن، که له نیوی باپیرانی خانه واده ده ستلالت داره که وه وه رگیرابوو. له رۆژی ۲۹ ی مایسی ۱۴۵۳ دا تورکه کان توانی یان (قوسته نینیی به) داگیر بکه ن و کۆتایی به ئیمپراتۆری تی بیه زه نته یه کان به یتن. ئه م دهوله ته تورکی به تازه دامه زرا وه پاشان فراوان بوو، بووه ئه و دهوله ته ی له میژوودا به (ئیمپراتۆری تی عوسمانی) نیوی ده رکرد.

سولتانی عوسمانی له سالی ۱۵۱۷ دا به فیل و ته له که خه لافه تی ئیسلامی له چنگی عاربه کان ده رکیشا و له دنیا دا بانگی سه رکرده یی سوننی ئیسلامی ی بۆ خۆی هه لدا.

به پێچه وانه ی ئه مانه وه، فارسه شیعه کان خۆیان کرده به رۆگری ئاینزانی شیعه و له سه رده می (شا ئیسماعیلی صه فه وی ۱۵۰۲-۱۵۲۴) دا ئه م ئاینزایه کرایه ئاینی ره سمی وولات. به و جوړه سه ره تای کیشمه کیشمیکی خۆبناوی بۆ ده ستلالت گرته ده ست، له نیوان فارس و تورک دا، به نیوی (شیعه) و (سوننه) وه ده ستی پێ کرد و به هه زاران قوربانی له سه ره هه ردوولا که وت.

ئه و کوردانه ی پاش رووخاندنی دهوله تی ئیسلامی چه ندین میرنشینی سه ره به خۆی وه کو

میرنشینی (به تلیس له ده‌ور به‌ری ۱۴۱۷) دا، میرنشینی (نازیزان) یان له جه‌زیرده‌دا دامه‌ز رانده‌بو، به هۆی هاومه‌زه‌به‌ی‌یه‌وه، دایانه پال تورکه‌کان. بهو جوړه تورکه‌کان توانی‌یان شهر ی چاره‌نووس سازی چال‌دیران له ۱۵۱۴. به کومه‌کی کورده‌کان به‌نه‌وه و به‌سهر فارسه‌کاندا سهرکه‌ون. سولتان سلیمی تورک به به‌رتیل (*) و دهم چه‌ورکردن وای له زانای کورد (ئیدریسی به تلیسی) کرد که به هۆی پله‌و پایه‌ی نایینی‌یه‌وه کاریگه‌ری و تین و تاوی زوړی له سهر میرنشینه کورده‌کان هه‌بوو، هه‌موویان هان بدات له‌ده‌وری ئیمپراتوری تورکی عوسمانی خړ بینه‌وه و پشتگیری لی بکه‌ن. سیاستی درنده و شیتگیرانه‌ی صه‌فه‌وی‌یه‌کانیش له کوردستاندا (۸۳). یارمه‌تی ده‌رتیک بوو بۆ سهرخستنی ئه‌و پیلانه‌ی (به تلیسی) (۸۴). ئیدریسی به تلیسی له لایه‌ن کورده‌کانی ئه‌و روژه به (ئیبلیسی به تلیسی) نیو ده‌بریت. نیوی وه‌کو خو‌فرو‌شیک و خایه‌نیک له میثرووی کورد دا تۆمار کراوه.

ههر چه‌نده کورد و تورک له په‌یمانی یه‌کیته‌ی ۹ ی نابی ۱۵۱۵ له سهر ئه‌وه رتیک که‌وتن که سهر به‌خو‌یی و نازادی نیوخۆی میرنشینه‌کان بیارتیریت (۸۵). به‌لام سولتانه تورکه‌کان هیچ کات گوئی‌یان بهو رتیکه‌وتن نامه‌یه نه‌داوه (۸۶). هه‌میشه پایه‌ی نایینی خویان بۆ به‌گژیه‌کدا کردنی میرنشینه‌کان به‌کار هیتاوه.

له سالی ۱۶۳۹ دا تورک و فارس سهره‌رای ئه‌و دوژمنایه‌تی‌یه مه‌زه‌به‌ی‌یه‌یان، په‌یمانی (زه‌هاو) یان موژ کرد و بهو پتی‌یه کوردستانیان له نیو خویاندا به‌ش کرد (۸۷). به‌لام ئه‌م به‌ش کردنه تنه‌ها به‌نیو به‌ش کردن بوو، دهنه میرنشینه کورده‌کان زوژترین کات پابه‌ندی هیچ لایه‌کیان نه‌بوون و سهر به‌خۆ فه‌رمان‌ده‌وایی خویان کردووه.

میریکی وه‌کو (میری کۆره) توانی وولاتیکی سهر به‌خۆ به‌نیوی (سوژان) دوه (۸۸) دابه‌زرتیت. (میر به‌درخان) یش نیت‌چه‌یه‌کی به‌ر فر‌اوانی به‌نیتوی (بوژان) دوه نازاد و سهر به‌خۆ فه‌رمان‌ده‌وایی ده‌کرد.

سولتانه تورکه‌کان جارتیکی دیش چه‌کی نایینیان به‌گه‌ر خسته‌وه و گیانی هه‌ساده‌ت و چاوپتیک دا هه‌لته‌هاتنی میره‌کانیان قوژته‌وه و توانی‌یان یه‌ک له‌دوای یه‌ک بیان‌فه‌وتیتن.

(*) ئه‌و به‌رتیله له‌و نامه‌یه‌ی سولتان سه‌لیم دا به‌ده‌ر ده‌که‌وئێ که بۆ (به تلیسی) ناردووه. بره‌وانه ده‌قی نامه‌که له‌و سهر چاره‌و تورکی‌یه عوسمانی‌یه‌دا: خواجه سعدالدین: "تاج التواریخ"، ج ۲، استنبول ۱۲۷۹/هـ، ۱۸۶۲/ز، ص ۳۲۲.

ئەو دەبوو لە ۱۸۳۶ دا سۆران ولە ۱۸۳۷ دا بادینان ولە ۱۸۴۷ دا بۆتان و لە ۱۸۵۱ دا بابان و بەمەش دوا میرنشینی کوردیان ریشەکێش کرد.

لەسەدەى نۆزدهەم دا زنجیرەیهک شۆرش و راپەڕینی کوردانە دژی ئیمپراتۆرییەتى عوسمانی بەرپا کران. وەکو شۆرشى ئەورەحمان پاشای بابان لە ۱۸۰۶ دا، شۆرشى بلباس ۱۸۱۸، شۆرشى بەدرخان ۱۸۴۳-۱۸۴۷، شۆرشى یەزدان شیر ۱۸۵۳-۱۸۵۵، شۆرشى نەهرى ۱۸۸۰ و راپەڕینی هەکاریى ۱۸۹۵ (۸۹). بەهەمان چەکی ئاینی و چەواشە کردن، دەستەلاتدارە تورکەکان توانیان ئەو شۆرشانە سەرکوت کەن.

پاشاکانى فارس بى پەروا لە هەولتى ئەویدا بوون کە کورده شیعهکان بەلای خۆیاندا راگیران. بەلام نەیانتوانیوه هەموو کات میرنشینه سوننى یەکان بکەنە دۆست و دارەدەستى خۆیان. بۆ نمونە میرنشینی ئەردەلان ۱۶۱۲-۱۸۶۷ کە پایتەختەکەى (سنە) بوو، نیتوچەیهکی زۆر فراوانى سەرەخۆ فەرمان پەروایی دەکرد.

وەک دیتان، یەکیەک لە نەهەمەتى یەکانى کورد، نەبوونی ئاینزایەک یا قوتابخانەیهکی فەلسەفەى بوو. واتە نەبوونی ئیدىۆلۆژى یەکی تایبەت بەخۆ. رەنگە گەرشتىکی لەو بابەتەى هەبایە، بێتوانیبا هەموو کورد یەک خات، وەک چۆن شیعهگەرى هەموو فارسەکانى کۆکردەوه و بەرەو ئامانجێک جماندنى. لەبىرتى ئەو کوردهکان بوونه پاشکۆ و پابەندى تورک و فارسەکان و قەزا وەگىرى دەوله تەکانیان (۹۰). بەم هۆیانەوه کوردهکان زمان و کولتورى خۆیان پشت گوێ خست و فەرمانۆشیان کرد (۹۱). زۆریه زانا هەلکەوتوو هەکانى کورد سەرمايهى زانستى خۆیان لەو وولاته بێگانانەدا بەهەدر دا (۹۲). بەهەر حال چەند زانایهکی کەمیش هەبوون کە بەرەهەمیان بەکوردی دهنووسى و گازنده و گلهبىان لەمىللەتەکیان دەکرد کە بەو شتیهیه کە لەپورى خۆیان پشت گوێ خستوو. یەکیەک لەوانە شاعیر و زانای بلیمەت (ئەحمەدى خانى ۱۶۵۰-۱۷۰۶) بوو، نووسەرى رۆمانە بە نىویانگەکەى (مەم و زین) (۹۳). ئەو شاکارهى شان لەشانی شاکاره جیهانى یەکان هەلدهسویت.

بەرماندنى میرنشینهکان، ئەوجا کورد بە هۆشدا هاتنەوه و گومانیان لە راستىتى ئەو (برایەتى نىسلام) هەپیدا کرد و چەند شۆرش و راپەڕینىکیان بەرپا کرد. بەلام ئەم شۆرشانە (بۆ نمونە شۆرشەکەى شىخ عوبەیدوللاى نەهرى لە سالى ۱۸۸۰ دا)، شتىک نەبوون لە پەلە قازانى مەرگ زیتەر. هەموو هەلچوون و هەژانىکی لەپەر و ناپێکخراو

بوون. بۆیه سهرپاکیان له لایهن ههتیه دهسته لاتدازه کانی تورکه وه یا بهزه بری ناین یاخود له پئی فهد و فیتل و فریه وه خاموش کراون. ئهم شوژشانه ئیدیۆلۆژی یهکی جه ماوه ری و رهگ داکوتاویان نه بوو، پاش مردن و له نییوچوونی سهرکرده کانیان، شوژشگهیران بلاوه بیان لی کردوه و له سهرژیانی ناسایی خوێان بهردهوام بوون.

(تا نیستا هیچ بزوتنه وه یهک نهیتوانیوه بئ ئیدیۆلۆژی یهکی چه سپاو و گونجاو بهردهوام بیت. بزوتنه وه ی سیاسی وه کوگیان له بهر تیک وایه، بهردهوام پیتویستی به خوژاکیتی روحی ههیه. هیچ شوژشگه یی چه کدارانه به بئ دهست له ملانی قه له م و تفهنگ سهرکه وتن به دهست ناهیتیت).

له پال نهوانه دا هۆیه کی دیکه ی نهو باره نا هه مواره ی کورد له سه ده ی پیتشودا، دهست تیکه ل کردن و جموجۆلی ئیمپریالیزمانه بوو. سیخوړ و به کرئ گیراوانی نه وروپایی و نه مریکایی به نیوی (مژده ده رانی عیسانی) یه وه روویان له کوردستان ده کرد، تا به په نهانی گیانی دوژمنایه تی و دژایه تی کورد په ره پئ بدن. ئیمپریالیزمه کان به هه مسو جوړ و شیه یه ک کنه ی نه و بیان ده کرد به هانه ی وا پهیدا بکه ن که بتوان له رتگه یه وه دهست له کاروباری نیو خو ی ئیمپراتۆریته شوژله که وهردن. بۆ نه وه چارشیتی (برایه تی عیسانی) یان پهیدا کردو له ژیری یه وه دهستیان تیکه ل کرد.

چونکه ئهم به کرئ گیراوانه فرهان به سهر گیان و باوه ری راسته قینه ی عیسانی یه وه نه بوو، ئهم فهنده فیتله، گوړ و تاو و کاریگه ری یه کی نهوتۆی پئ نه به خشین و نه یانتوانی گوته کانیان به کردار ته رجه مه بکه ن. سا بۆیه نه یانتوانی تا قه کوردی کی موسلمان قه ناعهت پئ بکه ن و بۆ مه رامی چه په لی خوێان هه لیسوو پیتن. له داخ و کینه و بئ هیوایی دا که وتنه د نه دانی که مایه تی یه عیسانی یه کان دژی برا موسلمان ه کانیان، به جوژتیک کلپه ی قینی هه ردوولایان هه لایسان، که پتکدادانی په پره وانی هه ردوو ناینه که بسازیت.

ئهم هه ولانده ی (مژده ده ره عیسانی) یه کان له کوردستاندا له لایهن تورکیا و ئیرانی شه وه چوون یه ک پشتگیری لی ده کرا. هه ریه ک به هۆیه که وه. هه ردوو وولات ترس و په ژاره ی نه و بیان لی نیشتبوو نهو سئ نه ته وه برایه: کورد و نهرمه ن و ناسوری، برایانه پتیکرا وه خو که ون. دیاره به یه کیتی یه سهرپایی یه ده یانتوانی به ناسانی نازادی خوێان وه دهست بیتن. شایانی باسه هه تا پیتش جهنگی رووس و عوسمانی ۱۸۲۸، کورد و نهرمه نه کان

ناشتی یانه و دۆستانه و هیمنانه پیکهوه دهژیان (۹۴).

هەر بۆ نمونه کاتیک میر به درخان به مه بهستی دامه زرانندی کوژدستانیکی سهر به خو، له سالانی ۱۸۴۳-۱۸۴۷ دا دژی ئیمپراتۆریتی عوسمانی راهه پری، به نیاز بوو مافی ئۆتۆنۆمی به هه موو گه له ناموسلما نه کان بدات، به تایبعت به ئهر مهن و ئاسووری یه کان (۹۵).

به درخان بوو ئهو یاسا شهرم هینه ره ی تورکی لاهرد، که عیسایی یه کانی دانیشتووی توژکیای ناچار ده کرد بۆ نمونه (له بهر ههر موسلماننیک که راده بوورد به رزه پی هه لسن. یا جلکیتی تایبه تی به ژشن!!) (۹۶). مرده دهره عیسایی یه کان خویان گه واهی ئهو راستیانه ده ده ن (۹۷). له گه ل ئه و هه دا دهنه دانی به رده وامی فهرمان به رانی تورک (۹۸) و به کهری گیراوه ئه و روپایی یه کان وایان له برا ئاسووری به نه ستۆری یه کان کرد که سه ری تچی بکه ن و چیدی باج به به درخان نه ده ن. ئه مه بووه هو ی پیکدا پزان. ئیمپریالیزی ئه و روپا ییش کرد یانه بیانو و به هانه یه ک تا به نیوی (پاراستنی دیان) هکانه وه پینه نیوه وه و ده ست تیکه ل که ن (۹۹) و توژکیایان ناچار کرد هه نده ئیمتیا زاتیکیان پی بدات. له و رتگه یه وه ئیمپریالیزی رۆژئاوایی مافی ئه و هیان گیرکه وت که ده ست له کاروباری نیو خوی تورکیا وهرده ن. تورکه کانی ش ئه مه یان کرده به هانه یه ک بۆ لیدانی کورده کان (۱۰۰).

ههروه ها (شیخ عوبهیدوللای نه هری) یش کاتیک به رووی خوینهریژی و درنده یی رژی می فارسدا (۱۰۱) راست بووه وه و شوړشی به ریا کرد، هه لوتیستیکی مهردانه و شهره فمه ندانه ی به رامبه ر (دیان) هکان هه بوو. (نه هری) خواست و ئامانجی شوړشه که ی له نامه یه کدا به دهر ده خات، که له ۱۸۷۸ دا بۆ کونسولی نینگیزی له (ورمی) نووسیوه:

(... کورد نه ته وه یه کی قاره مان و ئازادیخوازن. تایبه قه ندیتی یه کی پر بایه خ و داب و نه ریتیکی سهر به خویان هیه. له گه ل ئه و هه شدا دوژمنه کانیان هه ول ده ده ن به خوینهریژی درنده نیویان بزیتن. سه رکرده کورده کانی تورکیا و روسیا و ئیران یه ک هیواو مه به ستیان هیه. بۆیه وا پتیوست ده کات چاره سه رتکی له بار بۆ کیشه که یان بگیری ته بهر، ده تا خویان چاره سه ری گونجاو په یدا ده کن. ناتوانن چیدی له به رده م سیاسه تی قه کردن و زۆردارانیه دوژمنانیان دا دان به خۆدا بگرن. ئیمه ی کورد هه رگیز ئه و ئاواته پیروژه مان وه لا نانیتن. هه رچی شک ده به یه ن له مال و ژیا نه وه تا دوا تنۆکی خوینمان له پیناوی شوړش و چۆک پی دادانی تورکیا و ئیران و به ده ست هینانی ئازادیمان دا به خه رچی ده ده یه ن) (۱۰۲).

(نه‌هری) خوش ناماده‌یی له کۆمه‌کی نینگلیز و نه‌مریکا دژ به رژێمانی ئێران و تورکیا ده‌کات (١٠٣). به‌لام نه‌مه‌ پێ له پیلانی مژده‌ ده‌ره‌کان نابەستێته‌وه‌. هه‌ر زوو هه‌ستیانی کرد (نه‌هری) نه‌و که‌سه‌ نه‌ییه‌ و ناماده‌نی‌یه‌ بیهیته‌ دارده‌ست و به‌گری گیرایان تا بۆ نامانجی خۆیان هه‌لی سووپێن.

بۆیه ئیمپریالیزمی روسی و نینگلیزی، هاونا‌هه‌نگ دژی (نه‌هری) کهنیان ده‌کرد. توانی‌یان تورکیا رازی بکه‌ن تا له‌گه‌ل ئێران دا یه‌ک که‌ویت و پێکه‌ر دژی کورد ده‌ست به‌ کار بن (١٠٤). نه‌ستووری‌یه‌ ساده‌کانیشیان لێ راست کرده‌وه‌، (نه‌هری) یان ناچار کرد به‌خۆی و ٢٠ هه‌زار جه‌نگاوه‌وه‌ له‌ شه‌ری برا کوژی و لاوه‌کی‌یه‌وه‌ بگلیت. هه‌مان کات ریه‌رتیکی عیسایی نه‌مریکایی که‌ نیوی (Dr. Joseph Cochran) بوو له‌گه‌ل رژێمی فارسدا (١٠٥) سه‌رگه‌رمی ته‌ون کردنی پیلانی‌یک بوو له‌ دژی نه‌هری، که‌ پاشان بووه‌ هۆی هه‌ره‌س پێ هیتانی بزووتنه‌وه‌کی. له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا نه‌هری هیچ هه‌لو‌تستیکی تۆله‌ نامیزی به‌رامبه‌ر (دیان) ده‌کان نه‌گرته‌ به‌ر. نه‌م هه‌لو‌تسته‌ له‌ لایه‌ن مینۆرسکی‌یه‌وه‌ به‌ (نایاب‌ترین هه‌لو‌تستی میژوویی) نیو براوه‌ (١٠٦). هه‌تا کوپه‌کانیشی. پاشان تۆله‌یان له‌ (Dr. Co- chran) نه‌کرده‌وه‌ (١٠٧). نه‌م راستی‌یانه‌ نه‌و‌پۆکه‌ دیبلۆماسی نه‌مریکایی (Eagelton) ده‌یانگێڕێته‌وه‌ (١٠٨).

به‌لام (Eagelton) بێ شه‌رمانه‌ هه‌لو‌تستی (Cochran) به‌م جوژه‌ هه‌ل‌ده‌سه‌نگینیت (نه‌م دو‌کتۆره‌ باشه‌ هه‌ولی پاراستنی «دیان» ده‌کانی نیوچه‌که‌ی ده‌دا، که‌ له‌به‌رده‌م مه‌ترسی تالانی و کوشتن و به‌ینی کورده‌ درنده‌کاندا بوون) (١٠٩). له‌م فه‌رمایشته‌وه‌ پیاو تیده‌کات که‌ (نیگلتن) یش سه‌و‌دا‌سه‌رتیکی به‌رژه‌وه‌ندی‌یه‌کانی ئیمپریالیزمی نه‌مریکی‌یه‌. به‌لام جێگه‌ی داخه‌ (سیاسه‌مه‌دارتیک!) کوردی وه‌ک جه‌لال تاله‌بانی هینه‌ده‌ (ساکار و ساویلکه‌) بیت (نیگلتن) به‌ (دۆست و لایه‌نگری) بزووتنه‌وه‌ی نازادیخوازانه‌ی کورد تی بگات (١١٠).

ژماره‌یه‌کی زۆر کستی‌به‌ ده‌بینین که‌ له‌ سه‌ده‌ی پێشوو و نه‌م سه‌ده‌یه‌دا له‌لایه‌ن (که‌پۆکه‌کان!) وه‌، ده‌ریاره‌ی کورد نو‌سراون. زۆری‌یه‌ی نه‌م (که‌پۆکه‌) به‌گو‌ی بیست کوردیان ناسیوه‌. نه‌م نو‌سه‌رانه‌ به‌ (دیان کوژ) و (جه‌رده‌) نیویان به‌ردووین (١١١). هه‌ولی‌ان داوه‌ به‌ بوخه‌ستان و درۆی بێ جێ راستی‌یه‌کان لنگه‌ و کوچ که‌نه‌وه‌. زانی رووسی (خالقین) ده‌ریاره‌یان ده‌لێت: (به‌شیکێ زۆر له‌و سه‌رچاوه‌ رۆژئاواییانه‌ی که‌ له‌ سه‌ده‌ی نۆزه‌هه‌مدا ده‌ریاره‌ی کورد نو‌وسیویانه‌، کورد به‌ (دز و جه‌رده‌) نیو ده‌به‌ن، به‌لام نه‌م جوژه‌ نیو و ناتۆزانه‌ به‌ هیچ جو‌زیک له‌گه‌ل راستی‌دا یه‌کانگیر نابن) (١١٢).

کاتیک رژیمی تورکی له ۱۹۱۵ و ۱۹۲۳ دا قه تل و عامی نه ته وهی نهرمه نی برامانیان دهست پی کرد، نهم (پاریزه ری دیان) انه ی نه وروپا، نهک هر فریایان نه که وتن و لایان به لا دا نه کرده وه، به لکه به رژه وهندی به نابوری به نیمپریالیزی به کانیان له گهل تورکیا دا به تین تر کرد. چاره نووسی نهرمه نی به کانیان دایه دهست ویزدانی تورک. به پیچه وانه ی نه وانه وه جوتکاره هه ژاره کانی کورد له کاتی قه تل و عامه که ی ۱۹۱۶ دا دالده ی نهرمه نی به کانیان دا (۱۱۳). نهم راستی یانه لای برا نهرمه نی به کانیشمان ناشکران. زانای نهرمه نی ی (Arshak Safrastian) له و کتیبه ی دا که ده رباری کورد و کوردستان نویسیوه (۱۱۴). نه وهی ناشکرا کرده وه که خودی رژیمی تورکیا هه موو تاوانیکی لیک که وتنی هه ردوو گه لی برای کورد و نهرمه نیان (۱۱۵) (x) له نه ستو دایه، نهک کورده کان (۱۱۶).

ئیمه به نیوی (نوکه سه) و هه موو ریک خراوه کوردی به پیشکه وتنخوازه کانی هاوشانی یه وه، پشت به ستوو به بزو وتن وهی نازادیخوازه ی نه ته وه که مان، ناشکرای ده که ین که هه موو کات ناماده ی سه نگه ره که خستنن له پیتاوی به دهست هینانی مافی چاره نووسی نه ته وهی نهرمه نی برادا بو پته و کردنی به کیتی تیکوشان و هاریکاری به کی هاوسان و هاوشانی هه ردوو گه لی کورد و نهرمه ن.

گه لی ناسوری ی برا نهم راستی یانه یان چاک لا ناشکرایه، له ماوه ی نه و په نجا ساله ی ده ردی سه ری ژیر دهسته یی نیمپریالیزی نینگلیزی دا زور راستی یان بو روون بو وه وه. له سه ره تای هه لگیرساندن شورش ی نه یلولی ۱۹۶۱ ی کورده وه. تا نه وړو، برا ناسوری به کان رولیکی دره وشاوه و گه شیان له بزو وتن وهی نازادیخوازه ی میلله ته که ماندا دیتوو. ده زانن هه ردوو گه لی برا، یهک خاک و یهک چاره نووسمان هه به. سیاسه قه دار و برای نازیم به هه شتی (یوسف مه لهک) هه موو ژیانی خو ی بو خزمه تی بزو وتن وهی نازادیخوازه ی کورد و قبرص ته رخان کرد. گشت کوردیکی راسته قینه به

(x) نه و کوردانه ی نه و تاوانانه یان به رامبه ر نهرمه ن کرد به هیچ شتیه یهک ناشتت له سه ر کورد حسیب بکرتن، چونکه نه وانه هه ندی خوفروش و به کری گیرای کورد بوون که له نیو کوردستاندا به (جل خواره کان) ناسرابوون و ده ولته ی عوسمانی نیوی (سواره ی هه میدی) لی نابوون. نه وانه تنها دژی نهرمه ن نه ده ننگان، به لکه به هه مان شتیه ی جاشه کانی نهم سه رده مه ی خو مان، بو سه رکپ کردنی بزو وتن وهی نازادیخوازه ی خودی نه ته وهی کوردیش به کار ده یتران. - (کورده)

هه‌لۆیستی (مه‌له‌ک) و هه‌لۆیستی زاناو سیاسه‌مقدار و بیشۆف (پۆلۆس بداری) و پالەوانێکی وه‌کی (مارگریټ جۆرج) که‌نێوی ژاندارکی کوردستانی لێ نرابوو، سه‌ره‌رز و شانازی ده‌که‌ن.

کۆره له سه‌ره‌تای نهم سه‌ده‌یه‌دا، ژووڕووی کوردستان

بزووتنه‌وه ئازادیخوازه‌کانی پێش یه‌که‌م جه‌نگی جیهانی گه‌لانی هاوسی کاریان له‌نه‌ته‌وه‌ی کورد کرد. له‌ شۆرشێ ١٩٠٥ ی رووسیا ئاگادار بوون (١١٧). له‌ شۆرشێ نێترانی ١٩٠٥ دا که به (مه‌شروطیه‌ت) ناسراوه به‌شداری دیار و راسته‌وخۆیان کرد. له‌ ئازربایجان له به‌ره‌نگاری هێرشێ سوپای رووسدا به‌شداریان کرد (١١٨). شۆرشه‌که‌ی ١٩٠٨ ی تورکیا که له‌پیناوی ده‌ستور و یاسایه‌کی دیمۆکراتی یانه‌دا بوو کاری تی کردن.

له‌و ده‌مه‌دا کورده‌کان بۆ یه‌که‌م جار به‌راستی هه‌ولی خۆریک‌خستنیان دا. چه‌ند پارتیکیان دامه‌زراند (١١٩) و چه‌ند رۆژنامه‌یه‌کیان ده‌رکرد (١٢٠). نهم کوششانه زیتەر خانه‌واده‌ی (به‌درخان) یه‌کان ده‌ست پێشکه‌ری بوون. به‌لام جه‌ماوه‌ری و سه‌راپایی نه‌بوون، چونکه کایه‌ی چالاکیان زیتەر نه‌سته‌موڵ بوو، رێبه‌ران و لایه‌نگرانیان له‌ خانه‌واده ده‌ست رۆشستوه‌کان بوون. له‌ گه‌ڵ نه‌وه‌شدا باریکی هه‌ژاوی و اه‌اته‌ گۆڕی که رێگه‌ بۆ شۆرشێ به‌تلیسی ١٩١٣ خۆش بکات (١٢١). نهم راپه‌ڕینه زۆری نه‌خایاند، داگیرکه‌رانی تورک به‌ نێوی (غه‌زا) وه‌ شالای درێندانه‌یان بۆ هێنا. (شیخ سه‌لیم) ی سه‌رکرده‌ی شۆیشه‌که ناچار بوو هه‌لبێت و په‌نا به‌ریتته به‌ر باره‌گای کونسولی رووسه‌وه. له‌ویدا تا سه‌ره‌تای یه‌که‌م جه‌نگی جیهانی خۆی هه‌شاردا. نه‌و کاته‌ تورکه‌کان په‌لاماری باره‌گای کونسولیان دا و (شیخ سه‌لیم) یان ده‌ستگیر کرد و کوشتیان.

سه‌ردارانی خانه‌واده‌ی به‌درخان سالی ١٩١٦ له‌ تفلیس پێوه‌ندیان به‌ (دۆق نیقۆلا) ی رووسه‌وه کرد و داوای پشتگیری و کۆمه‌کیان لێ کرد (١٢٢).

به‌لام نه‌و کاته رووسه‌کان هه‌لۆیستیکی روون و ئاشکریان به‌رامبه‌ر کوردستان نه‌بوو، یارمه‌تی کوردیان نه‌دا (١٢٣).

١٩١٧ پارتی نیستیقلالی کوردستان په‌یوه‌ندی به‌ رووسه ته‌زاه‌که‌نه‌وه کرد، به‌لام شۆرشێ ئۆکتۆبه‌ر رژیمی ته‌زاری سه‌رنگون کرد و هه‌موو پلانه‌کانی هه‌له‌شاندوه.

جه‌نگی یه‌که‌می جیهانی ئیمپراتۆری عوسمانی هه‌له‌ته‌کاند. ده‌وله‌ته‌ سه‌رکه‌وتوه‌کان

وێستیان به پێی به‌ڕێوه‌ده‌ندی خۆیان که‌لاکی نیم‌پراتۆرتیه‌که به‌ش بکه‌ن.

ریک‌خراوه‌ کوردی‌یه‌کان ژه‌نه‌راڵ شه‌ریف پاشای کۆنه‌ بالۆزی عوسمانی‌یان له‌ ستۆک‌هۆلم، کرده‌ نوێنه‌ری خۆیان و ناردیانه‌ پاریس. شه‌ریف پاشا له‌ رۆژی ۱۹۱۹/۳/۲۲ دا بیر‌خه‌ره‌وه‌یه‌کی دایه‌ (کۆنگره‌ی ناشتی‌ی) و داوای سه‌ربه‌خۆیی کوردستانی کرد^(*). له‌ ۱۹۲۰/۳/۱ دا شه‌ریف پاشا له‌گه‌ڵ (بۆگوس نۆبار پاشا) ی نوێنه‌ری گه‌لی نه‌رمه‌نی برادا بیر‌خه‌ره‌وه‌یه‌کی هاویه‌شیان دایه‌ (ئه‌نجومه‌نی بالای ده‌وله‌ته‌ سوێند‌خۆره‌کان)، که‌ داواکاری‌یه‌کانی هه‌ردوو گه‌لی بۆ پێش‌چاو خرابوو.

په‌یمانی سیقه‌ر له‌ ۱۰ ئای نابی ۱۹۲۰ دا مه‌رجه‌کانی ده‌وله‌تییکی سه‌ربه‌خۆی بۆ کورد و نه‌رمه‌ن دیاری کرد^(۱۲۵). به‌لام نه‌بوونی پارتییکی خاوه‌ن ئایدیۆلۆژی‌ی کوردی‌ی باریکی وای هه‌ینایه‌ گۆڕی که‌ سه‌رکرده‌یه‌تی بزوتنه‌وه‌ی کوردایه‌تی بکه‌وته‌ ده‌ست‌که‌سانی بۆرژواو فیوډالی بێ توانا و را‌پا هه‌له‌به‌رست. هه‌رچه‌نده‌ هه‌ندتکیان بۆ کوردستانیکی نازاد ده‌کۆشان، به‌لام به‌هۆی بیر و سه‌و‌ق‌عیتی چینیایه‌تی و کۆمه‌لایه‌تی‌یانه‌وه‌، له‌لایه‌ن جه‌ما‌وه‌ریکی به‌رب‌لا‌وه‌وه‌ پشتگیری نه‌ده‌کران. خۆشیان به‌ گفتی‌ی سه‌وز و سووری وولاته‌ نیم‌په‌ریالیزمه‌کان له‌ لایه‌ک و به‌لێنی نه‌تاتۆرک و په‌یا‌وه‌کانی له‌ لایه‌کی دی، فه‌رییان خوارد. سوێند‌خواره‌کان کوردیان وا ته‌فه‌ دا که‌ بێ قه‌ر و هه‌لا‌بێننه‌وه‌ و پشت به‌ به‌زه‌یی وویژدانی هه‌یزه‌ زه‌به‌لاحه‌کان به‌سه‌تن.

(نه‌تاتۆرک) یش ده‌فه‌تی نه‌بوونی ئایدیۆلۆژی‌یه‌ک و نه‌شاره‌زایی و که‌م توانایی و ساده‌ و ساکاری سه‌رکرده‌کانی کوردی قۆزته‌وه‌ و به‌ نیوی ئیسلامه‌وه‌ چه‌واشه‌ی کردن و هه‌یزه‌ داگیرکه‌ره‌کانی له‌ وولاته‌که‌ی پێ را‌مالێن^(*).

جگه‌ له‌وه‌ ده‌وله‌ته‌ سوێند‌خۆره‌کان له‌ نێو خۆدا یه‌ک نه‌بوون. فه‌ره‌نسا و ئی‌تالیا له‌ دژایه‌تی یۆنان و ئینگله‌ته‌ره‌ی ها‌وپه‌یمانی پشتگیری تو‌رکیایان ده‌کرد. دوا‌کات سو‌پای یۆنان له‌ به‌ره‌ی به‌رامبه‌ر تو‌رکیادا ته‌نها مایه‌وه‌. له‌ ئه‌یلولی ۱۹۲۲ دا هه‌یزه‌کانی یۆنان را‌مال‌د‌ران، تو‌رکه‌کان ده‌ستیان به‌ قه‌تل و عامی ناسووری و یۆنانه‌کان کرد.

سوێند‌خۆزان چی‌دی به‌ری سه‌رکه‌وته‌نه‌کانی نه‌تاتۆرکیان پێ نه‌گیرا، له‌ گه‌لی ریک‌ که‌وتن و له‌ ۲۴ ی حه‌وزه‌ی‌رانی ۱۹۲۳ دا په‌یمانی (لۆزان) یان له‌گه‌ڵ مۆر کرد. له‌مه‌دا باسی

(*) به‌روانه‌ نه‌و گوتاره‌ی (میشال الحلو) له‌ رۆژنامه‌ی: لسان‌الحال" دا، ژ. ۲۰۴۱۹، بیروت، ۱۰ تموز ۱۹۶۶.

دامه‌زاندنی ده‌وله‌تیکی کوردی له ئازادا نه‌ما. هه‌مان کات ده‌سته‌لاتدارانی تورکیا له‌گه‌ڵ پێوه‌ لکانده‌وه‌ی کوردستاندا ئامبازی سیاسه‌تی به‌ تورک کردنی کورد بوون. نه‌و به‌ندانیه‌ی له‌ لۆزان دا ده‌میان له‌ مافی (که‌مه‌ نه‌ته‌وه‌بیه‌کان) ده‌وه‌ ژه‌ند بوو له‌ لایه‌ن تورکه‌کانه‌وه‌ پشت گوێ خرا^(*).

پاش نه‌و ئانومیدی و هیوا ڕمانه‌، رۆشنبیران و سه‌ر‌دارانی کورد که‌وته‌ نه‌و، به‌و هیوایه‌ی به‌ زۆر له‌ ڕه‌نگه‌ی راه‌په‌ینی چه‌کدارانه‌وه‌ مافی خوراوی میللەت به‌ده‌ست به‌یتن. ژه‌نه‌رال (خالید جه‌بران) به‌ په‌نهانی شو‌ڕشیکی چه‌کدارانه‌ی ڕه‌کخست. به‌یار وابوو له‌ ٢١ ی ئازاری ١٩٢٥^(*) دا که‌ روژی نه‌ورۆز ده‌کات، به‌ریا بکریته‌. به‌لام هه‌تیکی سوپای تورک له‌ ٧ ی ئازادا په‌لاماری گوندی (پیران)یان دا، که‌ شیخ سه‌عه‌یدی پیران (نه‌قشبه‌ندی) لێ ده‌ژیا و یه‌کیک له‌ سه‌رکرده‌کانی نه‌م شو‌ڕشه‌ گه‌لاله‌ کراوه‌ بوو. به‌هۆی نه‌م شالاوه‌ ناکاوه‌وه‌ شو‌ڕشه‌که‌ له‌ هه‌مان روژدا و پێش کاتی دیاری کراوی هه‌لگیرسا. ژه‌نه‌رال جه‌بران و گه‌له‌ک کاربه‌ده‌ستانی سوپایی دیکه‌ی کورد له‌وێ بوون. رژیمی تورکیا ده‌ستگیری کردن و بێ هیچ دادگا و لێ پرسینه‌وه‌یه‌ک گولله‌بارانی کردن.

(نه‌قشبه‌ندی) سه‌ر فه‌رمانده‌یی شو‌ڕشه‌که‌ی گرتە ده‌ست. به‌لام هیچ زانیاری‌یه‌کی

(*) به‌ندی ٣٨ ی په‌یمانی لۆزانی ١٩٢٣ ده‌لی: "رژیمی تورکیا به‌رپرسیاره‌ له‌ پاراستنی ژبان و ده‌سته‌به‌ر کردنی ئازادی هه‌موو دانیشه‌ستانی تورکیا بێ روانینه‌ جوداوازی نه‌ته‌وايه‌تی، زمان، ره‌گه‌ز و ناینبان.

به‌ندی ٣٩: هیچ هاو‌نیشه‌مانی‌یه‌کی تورکیا، ڕه‌نگه‌ی ئازادی به‌کاره‌یتانی هیچ جو‌ره‌ زمانیکی لێ ناگیرته‌، چ له‌ کاروباری ناینی دا به‌ت یاخود له‌ چاپه‌مه‌نی و بلاو‌کراوه‌ و کو‌ژ و کو‌بو‌نه‌وه‌ گه‌شیه‌کان دا به‌ت... تاد.

له‌به‌ندی ٣٧ دا تورکیا خۆی به‌ر پرسیار ده‌کات که‌:

له‌ده‌ستوو‌رده‌ بنجی‌یه‌کانی وولات دا دان به‌ به‌ریاره‌کانی به‌ندی ٣٨-٤٤ دا به‌ت و هیچ یاسا و ده‌ستو‌ریکی ره‌سمی ده‌ست له‌م به‌مه‌یانه‌ و ده‌نه‌دات و پێچه‌وانه‌ و دژیان نه‌وه‌ستیه‌وه‌. به‌روانه‌:

Nouveau recueil de traites, Martens, ser.3,t.XIII, PP.338-390, Leipzig, 1924.

(×) له‌و پێشه‌کی‌یه‌دا که‌ مامۆستا (یه‌حیا خه‌ش‌اب) بۆ ته‌رجمه‌ عاره‌بی‌یه‌که‌ی شه‌ره‌فنامه‌ی مامۆستا (مه‌حمه‌د عه‌لی عه‌ونی) ی نووسیوه‌ و مامۆستا هه‌ژاری موکریانی له‌ شه‌ره‌فنامه‌ کوردی‌یه‌که‌یدا له‌لاپه‌ره‌ (سه‌تو‌چ‌ل و نو‌ادا کردوویه‌ به‌ کوردی، ده‌لیته‌: (به‌یار درا روژی ٢٦ ی مارس ١٩٢٥ نه‌و شو‌ڕشه‌ ده‌ست پێ بکری.....). (کوردۆ)

دەربارەى رىكخستىن و شوڤشى چەكدارانە نەبوو و سەرى لى دەرنەدەكرد. ھەر چەندە كوردەكان زۆر شارىيان نازاد كرد، بەلام ئەمە ھەلەيەكى ستراتيژى بوو، چونكە لەجەنگى پارتىزانى دا نابىت شارانىك نازاد بكرىن كە قورىانى و ماندوو بوونى زۆر دەخوازىت. بەلكە دەبىت تەنھا مەلەبەندە ستراتيژىيە پر سوودەكان دەست بەسەردا بگرن. ياساى دەست وەشاندىن و خۆبزر كردن، چىترىن رىگەيەكە بۆ ھىژ لى بېرىن و توانا داچۆرىنى دۆژمن.

شەرى بەرەبى، دژى پرچەكى و پرتوانايى سوپاى تورك، بەو كەم چەكى و نا رىكخراوىيەى كوردەو، قورىانى زۆرى خواست. جگە لەو ھەلەنسەيەكان كە ئەو كاتانە نىنتىدەبى سوريان دەكرد، يارمەتەيەكى ھىزەكانى توركيان داو رىگەى ئاسنى (حەلەب)يان بۆ ئاوالە كردن. ئىحتىمالى ئەو ھارىكارىيەى ھەرنەسا و توركىا شتىك بوو لە حسىبى سىياسەتەدارانى كورد بە دەربوو، چونكە ھىشتا يەكانگىرى بەرژو ھەندى ئىمپىرياليزم و ھىزە زەبەلاحەكان و توركيای داگىركەر و دۆژمنى بزوتنەو ھى نازادىخوازانەى كوردیان نەدیتبوو. بەو جۆرە توركەكان توانىيان ئەو شوڤشە دامركىننەو. دىپلۆماسىتى توركىا لە ھەندەران قاوى ئەو ھەيان دادەخست گوايە ئەو شوڤشە بزوتنەو ھى خۆفروشان و بەكرى گىراوانى ئىنگلىزە (۱۲۶). ئەو پرۇپاگەندانە شوورەویشى لە خستە بردبوو، ئەوانىش پالىان دابوو پال توركياو (۱۲۷).

جەواھىر لال نەھروى سەرەك وەزىرانى ھىندستان دەربارەى ئەو بوختانانە دەلىت: (ناتوانرىت بگوترىت بەكرى گىراوانى ئىنگلىز ھىچ پتو ھەندىيەكيان بەو ياخى بوونەو ھەبوو... ئاشكرايە مەسەلە ئاينىيەكە پالېستىك و ھۆيەكى ئەو شوڤشە بوو، ھەستى نەتەوايەتى كوردىش ھۆيەكى دى بوو. بەلام وا پت دەچىت كە مەسەلە نەتەوايەتىيەكە لە ھۆكانى دىكە كارىگەر تر بوو بىت) (۱۲۸).

نەھرو درىژى پت دەدات و دەلىت:

(بەو جۆرە ئەو توركانەى پىش ماو ھەك بۆ نازادى خۆيان تى دەكۆشان، ئىستاكە ئەو كوردانە دەچەوسىننەو كە بۆ نازادىيان لە خەبات دان. سەيرە و سەمەرە نەتەو ھەيكى تىنوى نازادى بىتتە نەتەو ھەيكى دەست درىژى كەر و خەباتيان لە رى سەرفرازىياندا بىتتە ھەولى دىل كردن و ژىر دەست كردنى نەتەو ھەيكى دى).

كورد شوڤشىكى دىكەى لە ۱۹۲۹دا بەرپاكرد. ئەویش خامۆش كرا. ديارە بۆ ماو ھەيكى كورت، دنا چۆن دەتوانرىت چۆك بە مىللەتتىك دابدرى كە ھەمىشە لە خەباتى بى پسانەو دا بىت و نامادەش بىت باجى ئەو خەباتە بدات) (۱۲۹).

له ۲۷ی مایسی ۱۹۲۵ دا دهسه لآت دارانی تورک ۹۱ کوردیان به داردا کرد، له ۲۷ی حوزهیران دا ۴۷ی دیکه له ۲۸ی حوزهیران دا ۹۳ تیکۆشهری دی. له نیو نهوانه دا (شیخ سهعید و پزشکی دوکتۆر فوناد و پارتیزر محهمه ده توفیق و شیخ عهبدولقادر و ژهنه رال ئیسماعیل) یان تیدا بوو. تۆله ی شیتگیرانه ی تورک به پراده یهک بوو که نیزیکه ی نیو ملیۆن کوردیان قهر کرد.

نه رهۆ لهو باره وه ده لیت:

(ئه تا تورک بێ به زه ییسانه کورده کانی دایه دهست دادگایه کی تایه ته ی و نه ویش به هه زارانیانی تاوانبار کرد. سه ردارانی کورد شیخ سهعید وه دوکتۆر فوناد و زۆری دیکه یان له دار دران. له مردنیشدا بزه له سه ر لیتوانیان نه برا. نه مه نیشانه یهک بوو بو دلتیایی و پروای ته وایان به سه ره خۆی کوردستان) (۱۳۰).

(ئارمسترونگ) یش لهو باره وه ده لیت:

(چۆن سولتانه تورکه کان یۆنانی و نه رمه نی و بولگاره کانیان داماله خاس کرد، تورکه که مالی یه کانییش به هه مان درنده یی و چه نه لی کورده کانیان له تۆله دا له نیو برد) (۱۳۱). پاش نه و کاره ساتانه رژیمی تورک کورده کانی به (تورکی شاخاوی) نیۆزه ده کرد. هه ولی ده دا ژیان و بوونیان وهک یه که یه کی ئیتنی و گه لیکی دیرین و خاوه ن تایه مه ندیتی یه کی سه ره خۆ، هه لوه شینیته وه.

کورده نیشتمان پهروه ره کان له ۱۹۲۷ دا به په نهانی له کوردستانی تورکیادا کۆنگره یه کیان گرت. له م کۆنگره یه دا به یاری یه که خستنی هه موو ریکخوا و پارتیه سیاسی یه کان له تاکه حیزبیکدا به نیوی (خۆبیون) وه درا. به یار وا بوو خۆبیون له ژیر فه رمانده یی یه ک سه رکر دایه تی سوایی دا، تا سه ره خۆی ربه ریه ی شۆرش بکات، مشوری هه موو نه سبابیکی جهنگی بخۆن و له کتۆتیک بنکه یه کی سوایی بو ربه ریه ته ی شۆرش دا به زریتن.

له هه مان سالی ۱۹۲۷ دا شۆرشیکی نوێ به سه رکر دایه تی ژهنه رال (نیحسان نوری) (x) و ربه ریه ته ی پارتی (خۆبیون) له نیۆچه ی ئارارات دا هه لگیرسا، که هه له و که مو کووپی هه موو پارتیه کانی پیشینی له نیو خۆی دا جه شار دا بوو، بۆیه نه م شۆرشه ته نها تا ۱۹۳۱

(x) ژهنه رال (نیحسان نوری پاشا) پاش هه ره سی شۆرشه که ی په نای برده ئیران و تاکۆتایی ژبانی له وی مایه وه. هه ره له وی بیره وه ری یه کانی له باری شۆرش (ناگری داغ) وه به زنجیره گۆتاریک به زمانی فارسی و له ژیر سه رده یی (وقائع آزارات) دا له هه فته نامه ی (کوهستان) ی ۱۹۴۷ دا بلاوکرده وه. له ۱۹۷۸ دا سه ریایکی نه و گوتارانهم له وولات چنگ کهوت و به کوردیم ته رجه مه کردن. هه خابن=

دریژه‌ی کیشا. شورشگیران تا دوا فیشه‌ک جه‌نگان، نه‌وجا تۆله ده‌ستی پتی کرده‌وه (x)
 هیزه‌کانی. تورک دپ‌ندانه په‌لاماری. کوردستانیان دا. له نیزیکی ناگری داغ دا سه‌ریاکی
 دانیشتوانی ۲۲۰ گوندیان قه‌ر کرد که نیزیکی ده هزار کورد بوون. نیزیکی ده
 رووناک بییری کوردیان به‌ده‌ست و پتی به‌ستراوی فری دایه گۆلی (وان) ده‌وه. له ده‌ورو به‌ری
 نیوچه‌ی (تاندربک) دا ۴۰۰ گوندیان خاپوور کرد. له پارێزگای (وان) ۸۳ گوندیان وێران
 کردو ۵۹۰ که‌سی تیدا کوژا (۱۳۲).

بلاوکراوه‌ی (ده‌نگ و باسی رۆژه‌لانی نیوه‌راست) ی شووره‌وی له ژماره ۱۲ ی سالی
 ۱۹۳۱ ی دا به‌م جوژه ده‌ریاره‌ی هێرش‌ی تورکان ده‌نووسیت:

(که‌مالی به‌کان له کوردستاندا هه‌موو جوژه چه‌کیکی نوێ‌یان به‌ کاره‌یناوه و هه‌موو
 رینگه‌یکی خوتن‌پێژی و پیاو کوشتیان گرتۆته به‌ر، تا بزووتنه‌وی نازادیخوازان‌ه‌ی کورد
 خه‌فه‌که‌ن. تۆپ و فرۆکه گونده‌کانیان ته‌واو خاپوور کرد. گاو گوتال و سامانیان تالان
 کران و دانیشتوانیان قه‌ر کران، بێ نه‌وه‌ی جوداوازی له نیوان چه‌کدار و بێ چه‌ک، زارۆکه
 و ئافره‌تی بێ ده‌ره‌تاندا به‌که‌ن).

پیاو ده‌توانیت نه‌م راستی‌یانه له‌گه‌ڵ گوته‌کانی سه‌ره‌ک وه‌زیرانی نه‌و کاته‌ی تورکیادا
 به‌راورد بکات که له (سیقاس) گوتب‌ووی: (له‌م ولاته‌دا ته‌نها ره‌گه‌زی تورک مافی
 نه‌وه‌ی هه‌یه داوا نییتی و میلی به‌کانی خۆی پێش چاو بخات) (۱۳۳).

==ناچاری هه‌له‌هاتن ب‌ووم و نه‌و په‌ره‌ نه‌مانم بۆ ده‌رنه‌کرا و نازانم پاشان چی‌یان به‌سه‌ر هات.

نووسه‌ری هیزا کاکه (پێ‌ره‌ش) نه‌مسال مژده‌ی دامتی که نه‌و به‌یره‌وه‌ری‌یانه و هه‌ندێ نو‌سراوی
 دیکه‌ی به‌هه‌شتی (ئیه‌حسان نوری پاشا) ی له‌ خانه‌واده‌که‌ی وه‌رگرتوه، به‌چه‌ند زمانیک
 ته‌رجه‌مه‌ی کردوون و به‌و زوانه له‌ نه‌وروپا چاپ و بلاویان ده‌کاته‌وه. (کوردۆ)

(x) ئیه‌حسان نوری پاشا له‌و به‌یره‌وه‌ری‌یانه دا بۆمان ده‌گێرته‌وه که ژه‌ندرمه‌ی تورک له‌سنووری
 شووره‌وی په‌ریونه‌ته‌وه و پشتیان له‌ شورشگیران گرتوه، زۆریه‌ی خانه‌واده‌ی پێشمه‌رگه‌کان له
 گه‌لی (زیلان) دا ده‌بن. که له‌ پشته‌وه هێرش ده‌بن، پێش نه‌وه‌ی ده‌ستیان به‌شورشگیران بگات،
 سه‌ریاکی نه‌و ژن و منداڵانه قه‌ر ده‌که‌ن. (کوردۆ)

چه‌ند رۆژنامه نووسیکێ تورک له‌گه‌ڵ نه‌و هیزانه‌دا ده‌بن. کاتیک ده‌گه‌نه سه‌ر تروپکی ناگری داغ،
 رۆژنامه نووسیکیان پارچه خه‌لوژیک هه‌لده‌گرت و له‌سه‌ر کیتلی پێشمه‌رگه‌یکی شه‌هید ناوا
 ده‌نووسیت: (کوردستان خه‌ونیکه نا لیته‌دا گۆز کراوه). (کوردۆ)

وهزیری دادی تورکیا مه محمود نیسات بۆزکورت له نابی ۱۹۳۰ دا ناوا ده‌لێت:

(نازادی له تورکیا دا له هه‌رسووچێکی دی نهم جیهانه زێتیه. نهم نیشتمان هه‌خاکی تورکه. نه‌وهی له‌م وولاته‌دا له ره‌گه‌زی پاکێ تورک نه‌بیت، ته‌نها یه‌ک مافی ده‌که‌ویت، مافی خزمه‌تکاری و کوێله‌یه‌تی) (۱۳۴).

پاش نهم رووداوانه رژیمی تورک نامبازی سیاسه‌تی چه‌په‌لی به‌زۆر به‌ تورک کردن بوو. به‌ پێی یاسایه‌ک سه‌ریاکی کوردی ده‌رسیم (توڤه‌لی) کرانه‌ تورک (۱۳۵). نهمه‌ کلپه‌ی شوێشێکی دی له ۱۹۳۷ هه‌لگیرساند. له‌م شه‌ره‌دا رژیمی تورک بۆ یه‌که‌م جار بۆمبای ژه‌هراوی له جیهانه‌دا قه‌ده‌غه‌کراوی دژی کورد به‌کار هێنا (۱۳۶). نیو ملیۆن کورد له‌ نیوبران. نیوی پارێزگای (ده‌رسیم) کرایه (توڤه‌لی). له‌و کاته‌وه‌ وا راده‌گه‌یه‌نن که له‌ تورکیادا نه‌کێشه‌ی کورد هه‌یه‌ و نه‌ جارێکی دیش ده‌بێته‌وه‌.

له‌ پروپاگه‌نده‌ی ده‌ره‌وه‌دا شوێشێ کوردیان به‌ (یاخی بوون دژی پێشکه‌وتن و نوی کردنه‌وه‌ و چاره‌ سه‌ر و بیناسازی) نیو ده‌برد (*).

له‌ دووه‌م جه‌نگی جیهانه‌دا دیپلۆماسیتی تورک، هه‌لوێستیکێ ته‌واو هه‌له‌به‌سه‌رستانه‌ی نیشانه‌ دا. سه‌ره‌تا توورکیا بێ لایه‌ن مایه‌وه‌. نه‌وجا له ۱۹ ی ئۆکتۆبه‌ری ۱۹۳۹ دا په‌یمانێکی دۆستانه‌ی له‌ گه‌ل فه‌ره‌نسا و ئینگله‌ته‌ره‌دا موژ کرد، نه‌ویش پاش نه‌وه‌ی هه‌ردوو وولات له ۱۲ ی مایسی ۱۹۳۹ دا ناماده‌یی خۆیان پیشانه‌ دا که کۆمه‌کی ماددی به‌ تورکیا بکه‌ن. به‌و جوژه‌ تورکیا سنووره‌کانی خۆی پاراست. به‌لام سه‌رکه‌وته‌ له‌ پرده‌کانی سوپای ئاله‌مان له‌ سه‌ره‌تای جه‌نگدا ده‌سته‌لاتدارانی تورکی راچله‌کاند. نه‌وه‌بوو له ۱۸ ی حوزه‌یرانی ۱۹۴۱ دا په‌یمانی دۆستایه‌تی و هاریکاریان له‌ گه‌ل ئاله‌مانیادا موژ کرد. به‌لام پاش نه‌وه‌ی به‌ راشکاوی دیتیان ئاله‌مانیا جه‌نگ ده‌دۆزینیت. به‌په‌له‌ پروژێ له ۲۳ ی شوپاتی ۱۹۴۵ دا بانگی جه‌نگیان دژی ئاله‌مانیا هه‌لدا. نهم سیاسه‌ته‌ چه‌رخ و فه‌له‌کی به‌ تورکیای له‌ هێرش و په‌لامار پاراست.

(*) Nikitine, Basile: "Les Kurdes", Paris, 1956, P.303

روژنامه‌ روژئاوایی یه‌کان نهم پروپاگه‌نده‌یان له‌ تورکه‌وه‌ وه‌رده‌گرتوو بلاویان ده‌کرده‌وه‌. به‌روانه:

"The Times", London, June, 16, 1937.

"Le Temps", paris 18. Août 1937.

هه‌ر یه‌که و راست پاش کۆتایی جه‌نگ بـلا و کـراوه‌کانی تـورکیا ده‌ستیان به درۆ و بوختانی دژ به کورد کرده‌وه. رۆژنامه‌ی (Son Posta) له ۱۱ ی نیسانی ۱۹۴۶ ده‌نووسیت: (له‌تورکیادا که‌مه نه‌ته‌وه‌یه‌ک به نیوی کورده‌وه نی‌یه. له‌سه‌رده‌می ئیمپراتۆریتی عوسمانی‌یدا، له‌و شوێنانه‌ی که بێگانه‌کان به کوردستان و ئه‌رمه‌نستان نیویان ده‌برد، تورکی دواکه‌وتوو دژیان، نه‌مانه له تیکه‌له‌یه‌کی ووشه‌ی فارسی و عاره‌بی زمانیکی دیکه‌یان له زمانه‌ی تورکی‌یه ره‌سه‌نه‌که‌یان دروست کردوو، زمانیک که ئاوازه‌یه‌کی زۆر سه‌یر و عه‌نتیکه‌ی هه‌یه و نیوی کوردی‌یان لێ ناوه).

پاش دووهم جه‌نگی جیهانی، تورکیا سیاسه‌تی ره‌گه‌زه‌رستانه‌ی دژ به‌کوردی درێژه پێ دا. ئیمپریالیزمی ئه‌مریکیش بووه چێترین هاوبه‌شی. ئه‌وپۆکه‌ش له رێگه‌ی ناتۆ سه‌نتۆ و نه‌وروپا و بازاڕی نه‌وروپای هاوبه‌ش و گه‌لێ داو و ده‌زگای دی‌یه‌وه به رۆژئاواوه جووت باقه کراوه.

له ۱۹۵۳ دا (جه‌لال باهه‌ری) سه‌رکۆماری ئه‌و کاته‌ی تورکیا سه‌ردانیکی ئه‌مریکای کرد. له گۆته‌یه‌کی دا رایگه‌یانده‌ که (له‌تورکیادا چیدی که‌مه نه‌ته‌وه‌یی نه‌مان). له هاوینی هه‌مان ساڵدا له رۆژنامه‌ی (صوت الا‌هالی) ی نۆرگانی (الحزب الوطني الديمقراطي) عێراقدا، به گوتاریک له ژێر سه‌ردێری (سیاسة تحريك الاكراد في تركيا) به‌ریه‌رچی ئه‌و وورپێانه‌م دا‌یه‌وه. ئه‌و کاته عێراق له‌گه‌ڵ تورکیادا له په‌یمانی به‌غدا (سه‌نتۆ) ی نه‌ورۆدا بوو. بالۆێزخانه‌ی تورکیا له به‌غدا شکاتی له‌و رۆژنامه‌یه کرد. حیزبی وه‌ته‌نی به ۶ هه‌زار دینار جه‌ریه‌ کرا.

سه‌رنگون بوونی رژیمی پاشایه‌تی عێراق باریکی له‌بارتری بۆ کورده‌کانی عێراق ره‌خسانده، ئه‌مه‌ش ووره و تین و تاوێکی به‌به‌ر کورده‌کانی تورکیا دا هێنایه‌وه. ۱۹۵۹ رژیمی تورکیا به رێبه‌رایه‌تی (حیزبی عه‌داله‌ت) که ئه‌و کاته (حیزبی دیمۆکراتی) عه‌دنان مه‌نده‌ریس بوو ۴۹ کوردیان زیندانی کرد. تاوانیان (جموجۆلی کوردانه) بوو، یانی بـلا و کـردنه‌وه‌ی چه‌ند نامیلکه‌یه‌کی کوردیی (۱۳۷). که له راستی‌یدا بـلا و کـردنه‌وه‌ی تا‌قه کـتیییک بوو به زمانی کوردی. دیاره ئیستاش ئه‌م (تاوانه!) به‌شی هێنده ده‌کات خه‌لکی له‌سه‌ر بگیریت (۱۳۸).

هه‌ر هه‌مان رژیمی مه‌نده‌ریس بوو که ده‌یووست له‌ حاله‌تی (شالۆیکی شووره‌ویی) دا هه‌موو کوردستان به بۆمبا‌یه‌کی نه‌تۆم به ئاسماندا به‌ریت (۱۳۹). به‌هۆی کو‌ده‌تای ۱۴ ی

تەموزی ۱۹۵۸ی قاسمەوہ نەم پلانە ناشکرا بوو (۱۴۰).

لە ئەنجامی ئینقیلابەکە ۲۷ی مایسی ۱۹۶۰ی (جەمال گيورستيل) بەسەر رژیمی مەندەریس دا، چاوەروان دەکرا رژیمی نوێ سیاسەتییکی دی لەگەڵ کورد دا پیتیش بگرت. لە وەرانی پرسیاریکی پەیامنیتری رۆژنامە (The Times) ی لەندەنییدا، کە پرسیبووی: ناخۆ رژیمی نوێ دان بە مسافەکانی گەلی کورد دا دەنیت یان نا؟ گيورستيل گوتبووی: (دەلتی میژووت نەخوێندوو! لە تورکیادا شتیکی لە بابەتی کورد و کوردهواری هەر (جوودی نییە) (۱۴۱).

گيورستيل لە کوتایی ئۆکتۆبەری ۱۹۶۰دا لە کۆبوونەوێکە جەماوەری شاری (دیار بەکری) کورد دا هەمان دەهۆلی کوتابوووە: (نەتەوێک نییە نێوی "نەتەوێ کورد" بێت، ئێوە گشتان تورکن) (۱۴۲).

لە ۶ی نۆفەمبەری ۱۹۶۰دا رۆژنامە (Yeni Istsnbul) دەنووسیت کە پیتنج صدە کەس بە تاوانی (جموجۆلی کۆنەپەرستانە) دەستگیر کران.

وەک رۆژنامەکە خۆی باشتر ناشکرای دەکات ئەو (جموجۆلە کۆنەپەرستانە) یە بلاوکردنەوی (ئەلف و بێیەکی کوردی) بوو!!!

لە ۴/۱/۱۹۶۱دا ژۆر کورد درانە دادگا. تاوانی ئەوەیان داوونە پال کە گنوايه ويستوویانە (دەولەتییکی کوردی) داچەزرتین (۱۴۳).

وەک بەرپەرچ دانەوێک و بەرھەلستیەکی ئەو بێ دادی یە، لە ۸ی ئازاری ۱۹۶۱دا لە ژۆبە شاره کوردەکانی وەکو دیاربەکر و ماردین و وان و بەتلیس و سیقەرێک و... هەندێ شارۆچکە دیدا خۆپیشاندان دەستی پێ کرد. جەماوەری خۆپیشاندر ئەم دروشمانەیان بەرز کردبوو: "ئێمە تورک نین، کوردین". "پروخت دەستەلاتدارە خۆسەپینەکان". لەتەقە و پیتک داندە لەگەڵ هێزێکی سوپایی دا لە شاری دیاربەکر ۱۴۹ کورد کوژران و ۴۰۰ ییش زامدار بوون.

لە ماردین ۱۲۱ کورد کوژران و ۳۴۵ زامدار کران. جگە لەو لە ۱۳ی مایسی ۱۹۶۱دا ۱۴۰ کورد گیران. هەروەها لە ۱۹۶۳دا ۲۳ روناکبیری کورد بە تاوانی (جموجۆلی کوردانە) بەندکران و پاشان نازاد کران.

لە ۱ی مایسی ۱۹۶۳دا دوو خوێندکاری کوردی زانستگە (ياساکایا) و

(مەدەت سەرحان) بە تاوانى پروپاگەندەى كوردايەتى و دەرکردنى گۇقارتيك بەزمانى
توركى و كوردى گيران و درانه دادگا (۱۴۴).

گيورستيل لە گوتەيەكى دا كە لە ۱۹۶۳ لەشارى ديارەكر دەيدا كينه و داخى دلى پى
ناشاردريتەوه، دەليت (تف بگەرە چارەى ئەو كەسەى كە پىت دەليت تۆ كورديت) (۱۴۵).
(حيفزى ئوغوز بەكاتا)ى وەزىرى نىوخۆى لە ۱۹۶۳/۶/۲۸ دا دەليت:
(كوردەكانيش وەكو توركان و ئۆزبەگەكان، لەرەچەلەكى توركن) (۱۴۶).

ناشكرا و ئاسايىيە كە رۆژنامە توركىيەكانيش لەپال رۆژنما بگەونە درۆ و بوختان
هەلپشتن. ئەو رۆژنامانە هەموو چالاكىيەكى كوردانەيان بە (جموولى كۆمونيستى) يا
(خەتەر) بۆ سەر (يەكيتى نىشتان) لەقەلەم دەدا (۱۴۷).

هەتا فەرمانبەرانى رۆژميش كينه و رق و دۆژمنايتىيان بەرامبەر كورد ناشارنەوه. لە
۱۹۶۶/۱۱/۲۱ دا ژەنەرال تۆرال نامىلگەيەكى سى و شەش لاپەرەيى دژى كۆر و
كۆمەلە جوداواژەكانى توركيای وەكو: سۆسياليسەكان، شيعە موسلمانەكان،
نوورسىيەكان... تاد بلاوكردەوه. لەو نامىلگەيەدا بى پەردە هيترش دەباتە سەر كورد،
(يانى كورد وەكو نەتەوهيەك) (۱۴۸).

لە ۱۹۶۷/۱/۲۵ دا حوكومەتى جەودەت سۆناى ياسايەكى دەرکرد، بە پىي ئەو
ياسايە بەرەسمى زمانى كوردى قەدەغەكرا. لەو ساتەوه هەموو كىتیب، رۆژنامە،
بەلگەنامە، قەوان و شىتەكان بە كوردى قەدەغەن (۱۴۹).

ئەمە ئەوپەرى گەوجيتى و شىتيتىيەو تەنها لەرۆژمانى فاشيستى لەو بابەتە چاوەروان
دەكریت. ئىمە پىرۆزبایی لە وولاتانى (نازاد!) و (دیمۆكراسى!!) دونیای رۆژئاوا دەكەين
بۆخۆيان و شەرىكى (ناتۆ)يان !!!

جگەلەوه ئەم ياسايە لەگەل ياسا بنجىيەكانى ۱۹۶۰/۵/۲۷ (۱۵۰)ى توركيای كە لە
لايەن دەستەلاتدارانى ئەو دەمەوه داپتێراوه، دژ دەوهستیتەوه.

تا باشتەر روون بىتەوه پىتەستە ئەوەش بزانریت كە ۸۵٪ ی دانىشتوانى رۆژھەلاتى
توركيای تاقە ووشەيەكى توركى تى ناگەن، زمانیان كوردىيە، وەكو يەكيتك لە رۆژنامە
دەمارگيرەكانى توركيای خۆى دانى پىتدا دەنیت (۱۵۱).

بەو جۆرە كوردەكانى توركيای ناچارن بە پەنھانى بەزمانى زكماكى خۆيان بشاخن (۱۵۲).

له سالی ۱۹۶۶دا کاتیک شاری (قارتۆ)ی کورد به بوممهله رزه یه کاول بوو، وهزیری نیو خۆی تورکیا (خالدون مهنتهشی ئۆغلۆ) سهردانیکه شاره که ی کرد. که گوئی لی ده بیته هه ندیک له وانیه ساغ ده رجوون به کوردی ده دوتین، زۆر تووره ده بیته و ده لیت: (له ده می هه نده ک گیان له بهری مرۆف ئاسایی یه ده دنکی ئاژۆل ده بیسم). درێژیه ی پی ده دات و ده لیت: (ئه گهر ئهم ده وله ته تان به دل نی یه بگه رین یه کتیک دی بۆ خۆتان پهیدا کهن).

۱۹۶۷ سهره ک کۆماری تورکیا ژهنه رال جهودهت سۆنای ده لیت: (هه موو ئه وانیه له خاکی تورکیادا ده ژین، تورکن... له حاله تیکدا گهر که سانیک له نیوماندا هه بن که تورک نه بن، با بارکه ن برۆن) (۱۵۳).

به پیتی ئهم فهرمایشتانه ی سۆنای ئه وانیه پیویسته "بارکه ن برۆن" ته نها کورده کان نیین!

له فیهربوهری ۱۹۶۷دا سۆنای که له ک هه ولی له گه ل عارفی دووه می سهرکۆماری عیراق دا که دان به هه یج مافیکه نه ته وایه تی کورد دا نه نیت (۱۵۴).

خه ته رناکترین و ترسناکترین به ره له ستیک که رووبه رووی کورده کانی تورکیا ده بیته وه، کۆرو کۆمه له راست ره وه رادیکاله کانی تورکن. یه کتیک له وانه (پارتی بزوتنه وه ی نه ته وایه تی) یه (Milletçi hareket Partisi)، که سهرکرده که یان (Alpaslan Türkefi). ئهم حیزبه میلیشیایه کی ۵۰۰۰ نه فهری له جۆری چه کداره کانی (ss) ی هه تله ری یه نازی یه کان هه یه (۱۵۵).

یه کتیک له هه قاله کانی (Türkefi) که نیوی (Atsiz) له ۱۹۶۷ (۱۵۶)دا هه ره شه له کورده کان ده کات، که به "سوور" یان ده زانیت:

(گهر ئیه و ی کورد چیدی به و زمانه سهره تاییه تان بیاخفن، تورکه کان به ده ردی جۆرجی و ئهرمه نی و یۆنانیه کانتان ده بن و تا ره چه له کتان له خوتندا شه لال ده کن). (Atsiz) گه واهی ئه وه ده دات که کورد له (پارتیزگاکانی رۆژه لاتی تورکیا)دا زۆریه پتیک ده هیتن. به لام ده لیت:

(گهر ئیه ۱۰۰٪ ی دانیه ستوانیش پتیک به یتن ده بیته بارکه ن برۆن) تا (له خوتندا شه لال نه کراون)، له حاله تی ناچاریدا (ده توانن داوا له نه ته وه یه ک گرتووه کان بکه ن وولاتیکتان له نه فریقیا پی بدات)، ده نا (ره گه زی تورکی دان به خۆدا گرتووه ده بیته نه ره

شیر و کەس خۆی لە بەردا پێی راناگیریت). (Atsiz) پێی وایە کە کورد دەبێت (لە میتژووی ئەرمن پەند و عیبرەت وەرگرن). لە هەمان گوتاردا دەلیت: (بۆیە جوولەکە ترسێوێکەکان توانییان لە شەری فەلەستیندا عارەب بشکێنن، چونکە عارەبەکان پاش یەکەم جەنگی جیهانی لە ئیمپراتۆرییەتی تورک جودا بوونەوه).

لە گوتاریکی دی هەمان ژمارەدا، (M. Resed) بێ پەردە بانگی تۆرانیتی نوێ (پان تورکیزم) هەڵدەدات. بە پێی بۆچوونی ئەو، ئەو نێوچانەی (۷۰ ملیۆن تورکی لەشورووی و چین و ئێران و ئێفغانستان لێ دەژین) دەبێ و پێویستە (لەو وولاتانە جودا بنەوه).

جگەلەوه (Atsiz) هەمیشە لە هەولێ ئەوەدا بوو (کە مایەتی تورک) لە کوردستانی عێراق دا، دژی برا کوردەکانیان دنا بەدات. بە باوەڕی ئەو ئەو کە مایەتی یە لە شاری پر نەوتی کەرکوک کوردان، دەبێت چاوی ئەو کە مایەتی یە تورکی (قبرص) بکەن و هەمان رۆژ بیهێنن. داوا لە تورکیاش دەکات کە هێرشێکی سوپایی بەریتسە سەر کوردستانی عێراق (*).

تێپروانیی شۆڤێنیانەی تورک هێندە کوێرانەیە، کەبێ پەروا لە هەلپەیی ئەوەدان هەتا میتژوو و واقعی بوون و ژیاڵی کورد بە درۆ بخەنەوه. کاتیەک «کۆمەڵەی ماف ناسانی جیهان» لە سالی ۱۹۶۷ دا لە ئۆرگانی کەیدا: تورکیای تاوانبار کردبوو، چەوساندنەوهی «کەمەنەتەوهیی کورد»ی لە تورکیادا بە هەلۆتستیتی ناچۆر و ناھەموار دەست نیشان کردبوو. ماف ناسی تورک (Necdet Kurdakul) بە گوتاریک لە رۆژنامەی (Dünya) ی تورکی دا وەرانی داوێ وە (۱۹۵۷). (Kurdakul) زۆر سادە و ئاسان دەلیت:

(کورد تورکن و تورکی پەسەنیشن، ئەمە راستی یەکی میتژوویی یە). لەسەری دەروات و دەلیت: (ئەوانە ی ئەم گوتارەیان لە بارە ی کوردەوه نووسیوه ئەسلەن سەریان لە ماف ناسی دەرناییت، چونکە کورد "تورکی پەسەن").

مەخابین (Kurdakul) ی ماف ناسی زۆر چاک! پێی نەگوتوین هۆی چی یە وا لە تورکیادا ئەو "تورکە پەسەن"انە تۆو پێ دەکەن!!

(*) پروانە (Ötüken) ۱۹، ۱۶ ی تەمبوزی ۱۹۶۵. هەروەها پروانە گۆڤاری (Komünzimle Savafi) ی تورکی، ئەزمیر ۱/۸/۱۹۶۵.

ئا ئەمەيە واقیعی (دیموکراسییتی تورکی). لە گەڵ ئەوەشدا دیاری (۲۰۰) ملیۆن مارک)ی ئالەمانی پێ دەبەخشریت، تا چەکی پێ بکڕیت. لێرەدا تەنھا بەلگەنامەکان دەدوێن، بێ هیچ رتووش و دەستکارییەک.

دەبێت ئەوەش بگوتریت کە تەنھا ئالەمانیای رۆژئاوا نییە کە کۆمەک بە تورکیا دەکات. خاوەن مەقام مەکنامارای وەزیری دەرەوی ئەمریکا لە کۆبوونەوەی ۲ی ئۆکتۆبەری ۱۹۶۷ی ناتۆدا پشتگیری داواکاری دەکرد بۆ چەک کردنی سوپای تورکی بە (چەکی ئەتۆم) (۱۵۸).

دواکات کوردەکانی تورکیا دەستیان کردە خوێژێک خست و کارکردن لە پیتاوی مەسەلە کەیاندا. هەر چەندە هەروا ئاسان نییە پارت و کۆر و کۆمەلە سیاسیەکانی کورد لە تورکیادا بە تەواوی دەستیشان بکڕن، چونکە هەموویان بە نەیتی کاردەکەن و دەبزوێن. هێندە من بزانم پارتیکی دیموکراتی کوردستان هەیە کە وێنەیەکی لەبەرگیراوی پارتەکەیی عێراقە. لە ۱۹۶۸/۱/۳۰ دا چوار کورد لە دیاربەرگیران و بە دامەزراندنی پارتیک بە نیوی "پارتی دیموکراتی کوردستان" هە تاوانبار کران (۱۵۹).

لە ۱۹۶۸ دا هەندێ کوردی کوردستانی تورکیا لە ئەوروپا (کۆمەڵە تیکۆشەرین کوردستان)یان دامەزراند. کاتیەک هەندێ لە ئەندامانی گەڕانەوه، ببیر و ئیدیۆلۆژی پارتەکەیان بردهوه وولات. لە ۱۹۶۹ وە لقی ئەوروپایان بە زمانە ئەوروپایییەکان بەیاننامە بە نیوی (باھۆز) هە دەرەکەن. ئامانجیان لە پێرەوی نێو خۆی پارتەکەیاندا بەدەرەکەوێت کە ئەمانەن:

پتەوکردنی پتەوندی لە نێوان کوردەکانی هەندەران و وولات دا. برەو پێدانی کولتوری کوردی. ناساندنی مەسەلە کورد بە بلاوکراوە جیهانییەکان. پشتیوانی کردنی بزوتنەوێ ئازادیخوازانە گەلانی دی.

گۆش کردنی ئەندامان بە ببیری پیشکەوتوانە و شوێشگێتارە. پشتگیری کردنی شوێشی کورد لە هەموو پارچەکانی دی کوردستاندا و لە کاتی پتەوستانی بە بەشداریبوونی راستەوخۆ لەو شوێشاندا (۱۶۰).

شایانی باسە کوردەکانی تورکیا لە گەڵ ئەو باری چەوساندنەوه و تۆقاندنەدا توانای خۆیان بە ئیستپات گەیانندوو و چالاکێ روۆشنبیریان هەبوو. ۱۹۶۲ لە ئەستەموڵ گۆشارێک بە نیوی (دیجلە و فورات) هە بلاو دەرکرایەوه. ۱۹۶۳ گۆشارێکی کوردی بە

نیوی (دهنگ) دهه بلاوده کرایه وه. ۱۹۶۶ گۆقاریک به تورکی به نیوی "Yeni Akifi" (شه پۆلی تازه) وه بلاوده کرایه وه، که هه ندی شتی کوردی شی تیدا چاپ ده کرا. هه موو نهم بلاو کرا وانه پاش ده رچوونی ژماره یه ک یان دوان نییدی قه دهغه کراون.

نووسه ری کورد (موسا عه نته ر) له سه ر ئه و چیرۆکه ی به نیوی (برینا ره ش) دهه به کوردی و تورکی بلاوی کرده وه، چهند جارێک رایپێچی بهردهم دادگا کرا.

کۆمه لناسی کورد (ئه مین بۆ نه رسه لان) به سی مانگ به ندی سزا درا، چونکه کتییێکی ئه لف و بی ی به زمانی کوردی نووسیوو (۱۶۱).

پاش ریکه و تنه که ی ۱۱ ی نازاری ۱۹۷۰ ی نیوان کورد و عیراق، تورکیا مامه له ی نامرۆفانه ی دژی کورد به تین تر کرد. هه ر له و کاتانه دا چهن دین خوێندکاری کورد به دههستی تورکه تیرۆریسته کان تیرۆر کران (۱۶۲) (x).

رژیمی تورکیا سێ زدههه مین کۆنگره ی (کۆمه له ی خوێندکارانی کورد له نه وروپا) که له نابی ۱۹۶۹ دا گیرا، کردی به بیانو و بۆ لێدانی شووتی خه ته ر دژی کورد (۱۶۳).

ئه و سه رکه و تنه عه سه که ری یانه ی کوردی عیراق له جه نکه کانی دژی رژیمی به غدا دا به دههستیان هینا، تورکیای خسته دله راوکه وه و ناچار ی هاوکاری کردنی وولاته کانی به ره ی رۆژهه لات و عیراقی کرد، تا پێکرا دژی شۆرش کورد بکه ونه خۆ. ئه وه بوو ئه و فرۆکانه ی له ئاله مانیای رۆژهه لات وه بۆمبای ناپالمیان بۆ به غدا ده گواسته وه، رێگه ی نیشته وه یان له تورکیا دا پێ درا، رێگه ده دران له تورکیا پر به نزی ن کرێن و به سه ر فرۆکه خانه کانی ناتۆ دا بفرن (۱۶۴)!

له پاش ۱۱ ی نازاری ۱۹۷۰ وه هێزه کانی کۆماندۆی تورکیا به ربوونه گیانی جوتکارانی کورد. بۆ نمونه له ۷ و ۸ ی نواریلی ۱۹۷۰ دا دوو ههزار سه ربازی تورک به پشتیوانی ۶ هه لیکۆپته ر په لاماری شارۆچکه ی (سیلقان) ی سه ر به پارێزگای دیاره کریان دا. له پیش چاوی پیاهه ده ستگیر کراوه کان دا به زۆر سواری ژنه کانیان بوون. ئه و جا دانیشته وانی شاره که یان ناچار کرد له سه ر زه وی راکشێن و سه رباز ده کان له سه ر ئه و (فه رشه گیاندارانه!) سه مه ی فۆلکلۆری تورکی یان ساز کرد. هه شت کورد گیانیان له ده ست دا (۱۶۵). که یفی له و بابه ته یان له نیچه کوردی یه کانی دی وه کو (دێریک، میدیات، بیسمیل و باتمان) یشدا

(x) (دیاره به پێی میژووی نهم سه رچاوه یه بیته، ئه و روودا وانه پیش ریکه و تنه که ی نازارن).

له ١٠/٢/١٩٧٠ دا خوتندکاری کورد (حسین نەرسەلان تاش) لەلایەن تورکە راست ڕەوێ پادیکالەکانەوێ له شهقامیکی گشتییدا بهر گوللە درا. پۆلیس سووریوون لەسەر ئەوێ که گوايه کۆژەریان پێ نادۆزێتەوه (١٦٧).

رژیمی تورکیا گەرەکیستی بهو شتێوه و شتێوازانه بزوتنەوێ کوردایەتی له لانهکا بتاسینییت، یاخود هەر پهری ستاند سەرکوتی کات. تورکیا رێگهی ئەوه نادات و پێی قەبۆل ناکریت باریکی وهکی کوردستانی خواروو بێته کایهوه.

لەم دوایانەدا رژیمی دیمیریل پێوهندییهکی پتهوی له گەڵ عێراقدا بهستوه. (البکر)ی سەرکۆماری عێراق له ٢٠ی تهموزی ١٩٧٠ دا له چاوپێکهوتنیکي رۆژنامه نووساندا بهشان و بالی ئەو پێوهندییه چاکانهیدا هەڵدەدا (١٦٨). ئەو پێوهندییه چاکانه! رێ ئەوه ناگریت که تورکیا دهنی کهمه نهتهوهیی تورک له عێراقدا دژی کورد بدات، وهک رۆژنامهی (Handelsblatt) (١٦٩). نووسیبووی: "مهسهلهی ئەم کهمه نهتهوهییانه، لەم دوایانەدا بۆته بابەتیکی زۆر پڕ تام و چێژ بۆ رۆژنامهکانی تورکیا". (رۆژنامهی (Yeni Gezet)ی تورکی له رۆژی ١٦ی سێپتەمبەری ١٩٦٨ دا عێراق و ئێترانی بهوه تاوانبار کردبوو، که گوايه به نیازن کهمه نهتهوهیی تورک لهو وولاتانەدا "قێ بکهن" ههمان رۆژنامه نووسیبووی تهنها له ئێران دا یازده ملیۆن تورک دهژین!

دهبێت ئەوهش بزانی که دهست ولایهنی تایبهتی له خودی رژیمی بهغدا دا هەن، به یارمهتی تورکیا ئەو کهمه نهتهوهیییه تورکە دژی کورد هەڵدەسوێتن (١٧٠). بههەر حال هاکاری تورکیا و عێراق هێشتا نهگهیشتۆته ئەوهی ترس له کاریکی هاوبهشی هەردوولایان پهیدا بکریت. جگه لهوه کهمه نهتهوهیی تورک به تهجربه ئەوهیان بۆ سهلماوه که تهنها به هاریکاری و کۆمهکی بزوتنەوێ نازادیخوازانێ کورد دهگهنه ئامانجهکانی خویان.

سهرهراي ئەوانه تورکیا خۆی تەنگ وچه له مهی کهمی نییه، ئازاوهیهکی هیند پهرهسه ندوو له نێو سوپادا هیه (١٧١). که به فاشیسته کهلهپووت و سهره پۆ ئینقیلابچییهکانیش چاره ناکریت. ههمان کات بێ کاری له بره ودايه و خه لکیکی زۆر به دهست برسیتی یهوه ده نالێتن. بهو پێیه ناپازی خه لکی رۆژ به رۆژ له زیادی دایه. چینی کریکارانی تورکیا راپهړیون و دژی تالان که رانیان تێده کوشتن. یاخی بوونی خوتندکاره

چه پیه کان له پهره ستاندن دایه. وا پیده چیت تورکیا له سهر زیواری جه نگیکی نیو خوی بی ویتستا بیت وهک گوفاری (Der Spiegel) بوی چووه. (۱۷۲).

دیکتاتوریتی عهسکه ریش هینده ی له توانا دایه تا راده یهک و بۆ ماو ده کی کاتی چه له مه ئالۆزه تیکچر ژاوه کان خهفه و سه رکپ کات. به پی ی یاسا سروشتی یه کهش ته قینه وهی به دوو دا دیت. نه ته وهی کوردیش چیدی بی دنگ دانانیشیت و بۆ هه تا هه تایه رازی نابیت وهک مروقی ده ره جه دوو یا هه تا ده ره جه سی بزی (۱۷۳). ناتوان چیدی دان به خۆدا بگرن، کاتیک ده بین نیوچه که یان به ئاره زوو و به پی ی سیاسه تیکی نه خشه بۆ کیشراو له هه موو باریکی کولتوری و ئابووری و ته ندروستی یه وه پشت گوئی ده خریت (۱۷۴). ته نها ۵,۶٪ کارگه کانی تورکیا ده که ونه نیوچه کوردی یه که انه وه که ۲۱٪ سهرپاکی دانیشتون پیک دین (۱۷۵). کورده کان نایانه ویت چیدی به ده ست برسیتی یه وه بنالین (۱۷۶). برسیتی یه که که رژی می تورکیا به ئاره زوو ده ستی ئانقه ست ده یسه پینیت تا کورده کان ناچار بن نیشتانه که یان جی به یلن، برسیتی یه که که رۆژنامه نووسه بیگانه کان باوه رپان نه ده کرد، تا به چاوی خو بان دیتیان (۱۷۷). ههر به م بۆنه یه وه پیو یسته پیار نه وه هه والهش بزانیته که نوته ری شاری (قارس) بۆ یه که مانگ له په رله مان به دهر نرا، چونکه داوا ی کردبوو ۲۰ ملیون لیهری تورکی ی بۆ بوژاندنه وهی رۆژهه لاتنی تورکیا ته رخا ن بکریته (۱۷۸).

شایانی باسه رژی می تورکیا ئیستاکه خه ریکی پیلانی جو ره سیاسه تیکی "پشتینی تورکی" یه. به پی ی نه م سیاسه ته رژی م گه ره کی یه تی به دریژی سی سنوورده کانی سوریا و عیراق (یانی له نیوچه کوردنشینه کاند) ۱۰ کیلگه ی ده ولته تی دروست بکات، تا به و بیانو وه دانیشتوانی راگو یزیت (۱۷۹). نه مه هه مان پیلانی "پشتینی عاره بی" ی نیو زرا وه که له سوریا به گه ر خرا وه (۱۸۰).

له سالانی داها توودا گه له ک گۆرانی له پر له تورکیا دا روو ده دن. نه و دژواری یه سهره کی یانه ی نیو کۆمه له گای تورکیا له گه له گه لیک هۆکاری دی دا، ده بنه بزوتنه ری نه و گۆرانکاری یانه. زه ق ترینیان نه وه یه که تورکیا ده ولته ته به لام ده ولته تیکی ده سترده، نیوی ده ولته ته به لام له راستی دا بن بۆشه. بی هو ده هه ول ده دریت نه و سیستیمه گه نده له دادۆشینه ره ره گه ز په رسته قوتار کریته. نه ئینقیلابه عه سکه ری یه که ی ۱۲ ی نازاری ۱۹۷۱ که به سهر (دیمیریل) دا کرا و، نه یاسا گۆرانکاری یه که ی ۲۷ ی نازاری

١٩٧١ چاره‌یه‌کیان پښ ده‌کریت (١٨١). ټینقیلابه عه‌سکه‌ری‌یه‌کانی دیش چی‌یان له‌ده‌ست نه‌هات. ټو یاسا عه‌سکه‌ری‌یه‌ش که رژیم‌ی فاشیستی تورکیا له ٢٨/٤/٩٧١ ه‌وه له نیوچه‌ی رۆژه‌لالت دا سه‌پاندویتی چ چاره‌سهریک ناکات. گرتنی ژماره‌یه‌کی زوری کوردیش (١٨٢) بڼ سهر ټه‌نجامه و دادیک نادات.

به‌لی، پولیس میلیتشیای فاشیستی پارتی ره‌گه‌ز په‌رستی کۆلۆنیل (Türkefi) و هیزه ټیسلامه ده‌مارگیره‌کانی (١٨٣) راگرتوه، ټه‌وش دادیان نادات.

پیشنیازی گۆرینی یاسای هه‌لبژاردن کراوه، که تنها "ټو که‌سانه مافی هه‌لبژاردنیان هه‌بیت که خوینده‌وارن" (١٨٤) ٩٠٪ ی کورد مافی هه‌لبژاردنیان لی ده‌ستیندریت‌هوه. گۆرینی له‌و بابه‌ته نیشانی که له‌که‌ی ده‌دات که رژیم‌ی تورکیا تا چ راده‌یه‌ک "دیموکراسی" یه.

له لایه‌که‌وه قسه‌که‌ری ره‌سمی رژیم و وه‌زیری داد (ئیسماعیل ئارار) له کۆبونونه‌ویه‌کی (پارتی گه‌لی کۆماری) یدا یاسای عه‌سکه‌ری و هه‌لپه‌ی رژیم به‌وه لیفه پۆش ده‌کات که تورکیا له‌به‌رده‌م خه‌ته‌ری (کیشه‌ی کورد) دایه و بارزانی‌ی (چاوی ته‌ماعی برپوه‌ته تورکیا) و کورده‌کان له تورکیادا (پارتی ئازادی کورد) یان دامه‌زراندوه و چه‌پیه رادیکاله‌کان له ژیر دروشمی (نه‌ته‌وه‌کانی تورکیا) دا پشتگیری‌یان لی ده‌که‌ن (١٨٥). سهره‌ک وه‌زیران له لایه‌کی دی‌یه‌وه ده‌بیژیت (کورد له تورکیادا نی‌یه) (١٨٦). ټه‌مه ټه‌وه نیشان ده‌دات تا چه‌نده ټه‌م ده‌سته‌لاتدارانه راستگۆن و گوته‌یان یه‌که. کاتیک وه‌زیری داد له ٢٨/٤/١٩٧١ دا له رادیووه رایده‌گه‌یه‌نیت که (ملیۆنه‌ها کورد له پارتیزگا‌کانی رۆژه‌لالت دا نه‌خشه‌ی شو‌ریشکی چه‌کدارانه‌یان کیشاوه) (١٨٧). به‌مه دان به‌وه‌دا ده‌نیت که ملیۆنه‌ها کورد له ژیر زه‌بری سیاسه‌تی ره‌گه‌زه‌رستانه‌ی رژیم‌ی تورکیادا ده‌نالن.

گومان له‌وه‌دا نی‌یه که ټه‌م رژیمه عه‌سکه‌ری‌یه‌ی دژ به‌کورد و دژ به (پارتی کرێکارانی تورکیا) یه سهرنگون ده‌بیت (١٨٨).

خۆر هه‌لاتی کورده‌ستان

با ئاورپکی دی پاشه‌وه بده‌ینه‌وه. یه‌کیک له ده‌سته‌لاتداره ناسراوه‌کانی ئیران له‌پاش روخاندنی بنه‌ماله‌ی پاشایه‌تی صه‌فه‌وی‌یه‌کان له سالی ١٧٢٩ دا، نادر قولی خانی به

نیویانگ بوو (یاخود نادر شای نه فشار ۱۶۸۸-۱۷۴۷). خوی له راستی یدا موسلمانی سوننی بوو، به لّام به هوی هندی پیشهاتی سیاسی یوه، خزمهتی شیعه گهریتیی ده کرد. هرچنده کورد له هه موو جهنگه کانیدا کومه کی زوریان پی کرد، به لّام نهو هه لوتیستیکی دوژمنکارانه ی بهرام بهر کورد هه بوو. له سه رده می نهو دا کوردستان بوو بووه که لاه و خه رابات. هوتراهیه که له زاراهوی گوران دا هه یه، که به نیوی دانیشستانی کوردستانه وه جوین به نادر شا ددهات.

نادر له ۲۳ی ته موزی ۱۷۴۷دا له کاتی په لاماریکی کوردستاندا، له لایه ن کورده کانی خوراسانه وه کوژرا. پاش کوشتنی نهو، سهردارانی خانه واده ی قاجاری فه رمانپه واییان گرته ده ست (*).

زه بر و زه ندی پاشا قاجاری یه کان (۱۷۹۴-۱۹۲۱) له گه ل کورد دا، له راده به دهر بوو. لایه نگرانی سه رکرده ی کورد عویه د ولّای نه هری (۱۸۸۹). له گه شه پیدانی هوشی نه ته وایه تیی کورده کانی ئیران دا ده وریکی پر ره نه قیان دی.

ژهنه رال حاجی موسته فا پشای یامولکی که نه فسه ریکی کورد بوو له هور دوی عوسمانی یدا، سالی ۱۹۲۱ سهر دانیکی کوردستانی ئیرانی کرد و پیوه ندی به زور کهسانی نیودار و ناسراوی کورده وه کرد. نه مه بووه هوی بوراننده و هی هستی نه ته وایه تیی کورد له م نیوچه یه دا.

رهزا خانی په هله ووی که سه رتیبی له شگری قوزاقی ئیرانی بوو، توانی له ۱۹۲۱دا کوده تایه کی سه رکه وتوانه به سه ر خانه واده ی قاجاری یه کاندا رتیه ری بکات. ۱۹۲۳ بووه سه رکه و وزیرانی ئیران. له ۱۳ی دیسه مبه ری ۱۹۲۵دا خوی کرده شای ئیران. به و جوړه کوتایی به دهسته لاتداریتی ی خانه واده ی قاجاری هپناو بووه یه که دیکتاتوری وولات.

یه کییک له زهق ترین سیاسه ته کانی، قه دهغه کردنی جلکی کوردی و زمانی کوردی بوو. که له ک کوردی به زور راگوئزا. به مه کوردی له خوی ئالوزاند.

نیودارترین سهر داری کوردی نه م سه رده مه که ده سالی ره به ق دژی رژیمی تاران له

(*) رژیمی پاشایه تیی بنه مالهی قاجاری به کومه کی (صدیق خان) ی سه رکه هوی شوکاک دامه زرا. نه م پاشانشینه له ۱۷۹۴دا به سه روکایه تیی ناغا موحه مه دی قاجاری دامه زرترا و پاش رووخاندنی پاشایه تیی زه ند (۱۷۵۳-۱۷۹۴) بوو، که که ریم خانی زه ند سه رکرده ی بوو. که ریم خان کومه کی زوری به میرنشینی بابان دژی نیمه راتوری عوسمانی کرد.

خه‌باتی بێ پسانه‌وه‌دا بوو (ئیسماعیل خانی سمکۆ) بوو. سمکۆ (۱۸۷۵-۱۹۳۰) بزوو تنه‌وه‌که‌ی ده‌روویه‌ری ۱۹۲۲ ده‌ست پێ کرد. سه‌رکرده‌یه‌کی هێند قاره‌مان و جه‌نگاوه‌ریکی هێند لیها توو بوو که ره‌زاخان به‌دڵ لێی ده‌ترسا (۱۹۰).

گه‌وره‌ترین خه‌وشی ئه‌وه‌ بوو که سه‌ره‌ک هۆزێکی ته‌قلیدی بوو، مه‌خابن سیاسه‌مه‌دار نه‌بوو. به‌و هۆیه‌وه‌ گه‌له‌ک هه‌له‌ی کردووه. بۆ نمونه‌ هه‌لوتستی سیاسییانه‌ی چه‌وتی به‌رامبه‌ر گه‌لی ئاسووری برامان هه‌بووه و به‌و بۆنه‌یه‌وه‌ گه‌لیک پێکدا پێژان له‌ نێوان هێزه‌کانی و هێزی ئاسووری‌یه‌کاندا رووی داوه و قوربانی زۆری له‌ هه‌ردوولا (کورد و ئاسووری) خواستووه و بۆته‌ هۆی به‌ هێز بوونی دوژمنی هاوبه‌شی هه‌ردوولا. جگه‌ له‌وه‌ متمانه‌یه‌کی نا به‌جێی به‌ ئه‌تاتورکی دیکتاتۆری تورکیا ده‌کرد، به‌ ئومێدی ئه‌وه‌ی بتوانیت له‌ دژی رژیمی ئێران دايدۆشیت، که هه‌ق وابوو له‌و کاته‌دا دژی تورکیا خۆی بجه‌نگیت.

چونکه‌ سمکۆ سه‌ره‌ک هۆز بوو، زۆتر به‌لای به‌رژه‌وه‌ندی‌یه‌کانی خودی خۆیدا دايدۆشکاند. نه‌یتوانی له‌ گه‌ل سه‌رکرده‌کانی دیکه‌ی وه‌کو شیخ مه‌حمود و سه‌ید ته‌های شه‌مزی‌یدا پێک بێت. ئه‌وانیش به‌وه‌ رازی نه‌بوون ئه‌و به‌رپێهر و سه‌رکرده‌ی خۆیان قبوڵ که‌ن.

له‌ گه‌ل ئه‌و مه‌ردا به‌یه‌تی و دلێری و نه‌به‌ردی‌یه‌یدا، تا راده‌یه‌ک خاوه‌ن باوه‌ریکی پته‌و و ته‌واو نه‌بوو، بۆیه‌ رژیمی تاران توانی به‌فه‌ند و فێل بیکوژێت. هه‌ر پاش مرده‌نی لایه‌نگرانی بلاوه‌یان لێ کرد، چونکه‌ باوه‌ریان به‌ پاله‌وانیته‌ی تاکه‌ که‌سیک هه‌بوو، نه‌ک بێر و باوه‌ریکی شۆرشگێڕانه‌. له‌ ئه‌نجامدا رژیمی تاران توانی خۆی بجه‌سه‌پێنیت و زوڵم و زۆرداری به‌سه‌ر کوردا به‌سه‌پێنیت. ره‌زاخان توانی راپه‌ڕینی سه‌ره‌ک هۆزه‌کانی کورد هێدی هێدی سه‌رکووت بکات. توانی له‌ ۱۹۳۰دا شۆرشی جوتیارانی کوردی خۆراسان سه‌رکووت کات (۱۹۱).

۱۹۳۵ ره‌زاشا به‌رهممی نیوی (ئێران)ی له‌ (ده‌وله‌تی فارس) نا (۱۹۲). له‌و کاته‌نه‌دا کوردی ئێران که‌ له‌ لایه‌که‌وه‌ شۆرشی کورده‌کانی تورکیای ۱۹۲۷-۱۹۳۱ و له‌ لایه‌کی دیکه‌وه‌ پێوه‌ندی کورده‌ نیشتمان په‌روه‌ره‌کانی عێراق کاری تێ کردن، هه‌ولێ خۆ رێکخه‌ستنیان دا. ۱۹۳۹ به‌ رێبه‌ری دوکتۆر عه‌زیز زه‌ندی پارته‌کیان به‌ نیوی "پارتی نازادیخوازی کوردستان" وه‌ دامه‌زراند. ئه‌م پارته‌ زۆر نه‌ژیا. پرۆگرامێکی چه‌سه‌پاوی

نەبوو. ئەوەی کردیان دەرکردنی تاقە بیا ننامە یەک بوو کە لە ۱۹۴۱دا خوش هاتن لە لەشکری شوورەوی دەکەن و داوای مافی چارەنۆسی کورد لەروس دەکەن. ۱۹۴۲ ئەم پارتە ھەلۆەشایەو.

ھەمان سال پاش ئەوەی پارتی (ھیوا)ی کوردستانی عێراق لە ڕێگەی ئەفسەرێکی کوردەووە کە نیتوی (میر حاج ئەحمەد) بوو، پێوەندیی بە ھەندێ نیشتمان پەرەری کوردستانی ئێرانەووە کرد، لە ۱۶ی سێتەمبەر (ژی-کاف) دامەزرێندرا (۱۹۳۲). (ژی-کاف) پارتییکی نەینی بوو، ئەندامانی خۆی بە پێی داب و دەستووریکی تایبەتی گۆش دەکرد. رۆژنامە یەک کە نیتوی (نیشتمان) بوو ئۆرگانی ئەم حیزە بوو.

دامەزرێنەرانی (ژی-کاف) کەسانی سادە و رەشۆکی نیتو گەل بوون، کە زۆر بە ئەمەک و خۆ بەختەر بوون، بەلام ئامانجی خۆیان لە قالبی ئیدیۆلۆژییە کدا دانەرشتبوو، چونکە خاوەنی قوتابخانە یەکی فیکری نەبوون. لەنێو خوشیاندا ھەمیشە یەک گرتو نەبوون، ھەرچەندە ھەموویان لەژێر تاوی ھەستی نەتەوا یەتی یدا پێکەووە لکابوون.

یەکەمین بریایان ئەو بوو: "ئەو بە زۆر لە کورد زەوت کراو، تەنھا لە ڕێگەی زۆر و ھێزە دەستیندریتەو". بەداخەو نەیان توانی ئەم باوەرە لە چوارچێوە یەکی فەلسەفی دا دا پێژن.

یەکیەک لە ھەلە ئیدیۆلۆژییە کانیان ئەو بوو کە چیدی باوەر یان بە ھیزی لەبەن نەھا تووی رەش و رووتی کۆمەلگە نەما بوو، ھەر چەندە خوشیان لە توێژاڵە رووتە و ھەزارە کانیووە سەریان ھەلدا بوو و بەردەوام رەخنە یان لە فیوڤال و سەرەک ھۆزە تەقلیدی یەکان دەگرت.

بۆ خۆناسین و خۆ چەسپاندن لە ۱۹۴۴دا نیتواریکی وەکی (قازی محەمەد) یان کردە ئەندامی خۆیان. قازی (۱۸۹۳-۱۹۴۷) توانی لە ماو یەکی کەمدا توانا و کەسی یەتی خۆی بە گەر یخات و ببیتە سەر کردە ی حیزە کە. پاشان حیزە کە ی بە ئارەزووی خۆی و بەو یستی کار بە دەستانی ئەو کاتە ی شوورەوی ھەلە دەسوړاند. لە ۲۵ی ئابی ۱۹۴۱دا لەشکری شوورەوی و ئینگلیز چوونە خاکی ئێرانەو، بۆ لیفە پۆش کردنی ئەم داگیر کردنە، بە ھانە ی (پێوەندی و جموجۆلی نەینی بە کریگیاوانی ئالەمان) یان راگە یاند (*) پاش سێ رۆژ لە ۲۸ی ئاب دا بەرھەلستی سوبای ئێران خامۆش کرا. لە ۶ی ئەیلول دا رەزاشا ناچاری واز ھێنان کرا. (بۆ خوارووی ئەفریقا دوور خرایەو و لە ۱۹۴۴دا لەو ی

(*) "Ploetz, Auszug aus der Geschichte", 26. Auflage, S. 1140.

مرد).

له ۱۷ ی ئیلولی ۱۹۴۱ دا تاران له لایهن هیزه کانی شووره وی و ئینگلیزه وه داگیر کرا. بهرۆگری رهزاشا، محهمه د رهزا په هله وی کوری بو، که بێ دهسته لاتانه بهرامبه ر رووداوه کان راهه ستابوو.

به و جۆره به شیک له کوردستان و نازربایجان له لایهن سوپای شووره وی یه وه داگیر کرا. کۆمه له ی (ژێ-کاف) به سه ره کایه تی قازی محهمه د توانی ئەم هه له بقۆزیتته وه و سه رنجی رووسه کان به لای مه سه له ی کورد دا رابکیشیت. قازی له ژیر تاو و تینی هه ندی دۆستی رووسی یدا بو، که چاکه ی کوردیان نه ده ویست. له نوڤه مبه ری ۱۹۴۵ دا له سه ر خواستی (جه عفه ر باقرۆف) ی (۱۹۴) سه ره کۆکی نازربایجانی شووره وی نیوی (ژێ-کاف) ی گۆری به (پارتی دیمۆکراتی کوردستان). هه مان کات سه ر کردایه تی یه کی نووی بۆ پارتیه که ی هه لێژارد که زۆریه یان سه ره ک هۆز و مه لکدار و پیپای ئاینی بوون. به ره زامه ندیتی شووره وی له ۱۹۴۶/۱/۲۲ دا قازی محهمه د بانگی کۆماری کوردستانیککی ئۆتۆنۆمی داری هه لدا و مه هاباد کرایه پیتته ختی.

شایانی باسه که "کۆماری مه هاباد" هه ندک چاره سه ر و گه شه و پیتشه که وتنی کولتووری به سه ر نیوچه که دا هینا، وه کو هاندان و پیتشه خستنی زمانی کوردی به (بلاو کردنه وه ی روژنامه و گوڤار و کردنی زمانی کوردی به زمانی خویندن له فیرگه کاندان). جگه له وه زه ماله به هه ندی خویندکاری کورد دراو بۆ شووره وی ی نیردان. به لām هیچ باسیک له گۆران کاری کۆمه لایه تی له ئارادا نه بوو. هه ر چه ند ه یه کییک له نامانجه کانی پارتی دیمۆکرات بوو.

قازی محهمه د داخوازی (قوام السلطنه) ی سه ره ک وه زیرانی ئیرانی دایه دواوه، که "کوردستانیککی ئۆتۆنۆمی دۆست به تاران" ی ده خسته به رچاو (۱۹۵).

قازی نه یده ویست له پشته ی شووره وی یه وه، یان بێ ئاگاداری ی ستالین و باقرۆف پیتوه ندی له گه ل کس به سه ستیت. له سیاسه تدا ناکامل و که م ته جربه بوو. پتی و ابوو ستالین هیچ کات پشتی به رنادات، چونکه گه له ک گفت و به لیتنی دۆستایه تی و برایه تی پیتدا بوو، به لām دیکتا تۆره به هیزه که ی شووره وی ی بێ باکانه و بێ په روا پشتی تی کرد. به په نهانی له گه ل رژی می ئیراندا که وته گفتو گو و به لیتنی ئه وه ی دا، گه ر ئیران ئیمتیازی به دووی نه وت گه رانی ژوو رووی ئیرانی پێ بدات، ئه ویش له به رامبه ردا هیزه کانی له

کوردستان و نازربایجان ده‌کیشیتته‌وه. ئێران ئاماده‌یی خۆی پیشان دا، به‌لام داوای گه‌ڕانه‌وه‌ی ده‌ست به‌جێی سوپای شووره‌وی له‌نتیجه‌ داگیر کراوه‌کانی ئێراندا کرد، تا "گهل" بتوانیت "په‌رله‌مان" یک هه‌لبژیری و نه‌و په‌رله‌مانه‌ش نه‌و په‌یمانه‌ مۆر بکات.

ووتوو وێژی تاران له‌ نێوان (ساد تشیکۆف)ی بالتیزی شووره‌وی و (قوام السلطنه)ی سه‌ره‌ک وه‌زیرانی ئێران له‌ ۵ی ئاوڕیلی ۱۹۴۶دا به‌م سه‌ر نه‌نجامانه‌ گه‌یشته‌:

۱- هێزه‌کانی سوپای سوور له‌ ۲۴ی ئازاره‌وه، له‌ماوه‌ی مانگ و نیوێک دا هه‌موو خاکی ئێران چۆڵ ده‌کهن.

۲- په‌یمانی دامه‌زراندنی کۆمپانیا یه‌کی نه‌وتی رووس و ئێرانی هاوبه‌ش له‌ ماوه‌ی سه‌وت مانگ دا (که‌ له‌ ۳/۲۴ وه‌ حسێب ده‌کریته‌)، ده‌دریته‌ پازده‌هه‌مین کۆبوونه‌وه‌ی ئاسایی په‌رله‌مانی ئێران، تا رازی بوونی خۆی له‌سه‌ر ده‌ربهریته‌.

۳- مه‌سه‌له‌ی نازربایجان وه‌کو مه‌سه‌له‌یه‌کی نێو خۆی ئێران، له‌لایه‌ن رژیمی ئێران و دانیشته‌وانی نازربایجانه‌وه، به‌ ناشیانه‌ چاره‌سه‌ر ده‌کریته‌ (۱۹۶).

شایانی باسه‌ که‌ کورد و کیشه‌که‌ی به‌هیچ جوړێک باسی لێوه‌ نه‌کراوه‌.

سوپای شووره‌وی له‌نۆفه‌مبه‌ری ۱۹۴۶دا ئێرانیا ن جێ هێشت. مانگیك پاشتر سوپای ئێران به‌نیوی پاراستنی (هه‌لبژاردنی ئازاد)ه‌وه، به‌ره‌و کوردستان و نازربایجان جمان. کاربه‌ده‌ستانی شووره‌وی نه‌سیحه‌تی قازی محه‌مه‌دی‌یان کرد که‌ متمانه‌ به‌ رژیمی ئێران بکات. (هاشمۆف)ی کونسولی شووره‌وی له‌ و ورمێ قازی محه‌مه‌د و بارزانی و نه‌وانی دی به‌ ئاگا هێنایه‌وه‌ که‌ نه‌که‌ن هه‌یج په‌لاماریکی له‌شکری ئێران بده‌ن (۱۹۷). به‌و جوړه‌ قازی محه‌مه‌دیش که‌ له‌ سیاسه‌ت دا بێ نه‌زموون و که‌م ته‌جربه‌ بوو، به‌هاتنی له‌شکری ئێران رازی بوو. ئه‌مریکاش پشتگیری له‌ هێرش له‌شکری ئێران کرد (۱۹۸). یه‌کیک له‌مه‌رجه‌کانی دی رژیمی تاران نه‌وه‌بوو که‌ بارزانی و پێشمه‌رگه‌کانی شاری مه‌هاباد به‌جێ به‌یلتن. قازی محه‌مه‌د فه‌رمانی به‌ نه‌نجام گه‌یاندنی نه‌و مه‌رجه‌شی دا.

له‌شکری ئێران له‌ ۱۶ی دیسه‌مبه‌ری ۱۹۴۶دا بێ هه‌یج به‌ره‌هه‌لستی یه‌ک مه‌هابادیا ن گرت و کۆماره‌که‌یان جوانه‌ مه‌رگ کرد. کاتیکی قازی محه‌مه‌د بۆ پێشوازی و خوش هاتنی له‌شکری ئێران چوووبوه‌ که‌ناری شار، وه‌رامێکی چاوه‌ڕوان نه‌کراوی دیت، ده‌ست گیریا ن کرد!!!

له ٣١ ئازاری ١٩٤٧ دا قازی محهمهه و دوو براکهی (x) و چهند کوردیکی دی له مهیدانی (چوارچرا) (*) دا، لهو شوینهی که قازی بانگی کۆمارهکی تیدا ههله، بهدار دا کران. (ستالین) یش (نهوت) هکهی چنگ نهکهوت.

پاش نهو رووداوانه چهوساندنهوی کورد دهستی پێ کردهوه. زمانی کوردی که وهکو زمانی فارسی زمانیکی ئیرانییه و زمانی رهسمی کوردستان بوو، قهدهغهکرایهوه. چاپه مهنی کوردی یاساغ کران. کتێبه کوردی یهکان سوتینران.

قوتابخانه و فێرگهکان یامۆر کران یا کاول کران. ههموو جموجۆلیکی کوردانه راگیران. ئەم بێ دادی یانه زهبرێکی توندی له براههتی گهلانی ئیران دا. ئێمه زۆر به تهنگ براههتی نیو گهلانهوه بووین و ههین و ههولمان بۆ داوه، بهلام ناشکرایه براههتی یانی هاوشانی و چوون یهکی.

ههندیک ئەندامانی پارتی دیمۆکرات بۆ شووردهوی ههلهاتن. ئەوانی دی که له ئیران مانهوه هیچ جموجۆلیکی سیاسی یانهیان نهما. نهو کورد و نازهری یانهی له شووردهوی بوونه پهنا بهر، لهشاری (باکو)ی نازربایجانی شووردهوی ویزگهیهکیان بۆ دامهزراندن (xx). که بهرنامهکانی به کوردی و نازهری و فارسی بلاده کردهوه. پرۆگرامهکانی یا پێدا ههلهگوتنی رژیمی ستالین بوو، یاخود جوتین دان بوو به رژیمی شا. ههندی لهو کوردانهی پێشان ئەندامی بالا دهستی دیمۆکرات بوون و پاشان بوونه پهنا بهر، ههلهوتیستی ههلهپرستانه و بێ شهرمانهیان نیشان دا. ریکخراوه کوردی یهکان له بهر یهک ههلهوشان. له هاوینی ١٩٥٣ دا ویزگهکش له ناکاودا بابهی لێ برا.

١٩٥٤ هۆزی جوانۆ راپهرینیکیان دژی رژیمی مهركهزی بهرپا کرد. له بهر نهوهی ریکخراویکی چوست و چالاک ریهرایهتی نهو راپهرینهی نه ده کرد و ههردوو رژیمی ئیران و عێراقیش له ریهگهی پهیمانی سهنتۆوه (که جاران بهغدا بوو) هیزیان یهک خست و پاش ماوهیهک راپهرینهکیان سهركوت کرد.

١٩٥٥ پارتی دیمۆکراتی کوردستانی ئیران به ههول و تهقه لای زانای کورد (ئهوه حهمانی قاسملو) "که خه لکی نێزیککی وورمی یه و ماوهیهک له زانستگهی براگ

(x) قازی و براههکی و نامۆزایهکی له دار دران، نهک خۆی و دوو برای.

(*) بهنیوی نهو چوار چرایهوه نراوه که له چوار قورینهی ئەم مهیدانه دا بوون.

(xx) مه بهست ویزگهی "فیرقهی دیمۆکراتی نازربایجان" ه.

مامۆستای ئابووری بوو " گیانی به بهردا کرایه وه. رۆژنامه یه کیان به په نهانی به نیتوی (کوردستان) وه بلاوده کرده وه و باوه و مه بهستی خۆیان تیدا ده نووسی.

بیری پان عاره بیزمی ناصر وهه لۆیسته سیاسی یه کانی بهرام بهر مه سه له ی کورد، توند و تیژترین پروپاگه نده و دژایه تی رژی می ئیرانیان رسکانه. رادیوی قاهیره له ته موزی ۱۹۵۸ وه به شتیه یه کی بهربلاو ئهم پروپاگه ندانه ی به زمانی کوردی بلاو ده کرده وه. وه کو بهر بهر چیککی ئهم هه لۆیسته رادیوی تارانیش له ۱۳۳۷ (۱۹۵۹) وه بهرنامه ی به کوردی دهست پێ کرد.

رۆژنامه یه کی کوردیش به نیتوی (کوردستان) وه له لایهن رژی مه وه چاپ ده کرا. ئهم رۆژنامه یه هیچ کات له کوردستانی ئیراندا بلاونه ده کرایه وه. به خۆراییی بۆ هه ندی کوردی ئاواره ی ئه وروپا ده نیر درا. رژی می تاران ده یو یست به به لگه ی له رزوک و نیشان بدات که گوايه کورد ئازادی چاپه مه نی یان هه یه.

روخاندنی رژی می پاشایه تی عیراق له لایهن (قاسم) وه له ۱۴ ته موزی ۱۳۵۸ دا بێ تین و تاو و کاریگه ری نه بوو له سه ر کوردی ئیران. پارتی دیمۆکراتی کوردستانی ئیران هه ولیان دا ده رفه تی ره خساوی نا ته بایی هه ردوو رژی می ئیران و عیراق و هه ندی به لینی سه ره بهستی که قاسم به کوردی عیراقی دابوو، بقۆز نه وه و جموجۆلێک له کوردستانی ئیران دا دهست پێ بکه ن. له بهر ئه وه ی پارتی دیمۆکرات یه ک بیری سه رتا پاگیر و یه ک سه رکر دایه تی یه ک گرتوی نه بوو، قوربانی زۆریان له سه ر کهوت. سه رکر ده و ئه ندامه ناسراوه کانیان نا چاری هه له اتی کوردستانی عیراق بوون.

کاتیک له ۱۱ ئه یلولی ۱۹۶۱ دا شۆرش کورد له عیراقدا هه لگیر سا، گه له ک کوردی ئیران شان به شانی برا کانیان بوونه پێشمه رگه و دژی رژی می قاسم جهنگان. پاش ئه و ئاژاوه یه له ۱۹۶۴ دا له قه واره ی پارتدا رووی دا و سه رکر دایه تی شۆرشه که ی له بهر یه ک هه لوه شاندا (۱۹۹) هه ندی له و پێشمه رگانه پالیان دایه پال تاقمه که ی تاله بان (۲۰۰) و سه نگه ری دوژمنایه تی یان له شۆرشه که گرت. جا له بهر ئه وه ی چیدی نه یان ده توانی له کوردستانی عیراق بمیننه وه و گه رانه وشیان بۆ کوردستانی ئیران به هۆی شالاوی ژه ندرمه وه له توانا دا نه بوو، ئهمه هه لئێ چاکێ بۆ سیاسه ته دارانی دوا ی تراویلکه که وتوو خه یال باز و ماوی یه کان ره خساند که ئهم پێشمه رگانه به هاشه و هووشه له گرێژنه بهرن و به بۆچوونی نامۆ و سیاسه تی دۆگما و ووشک ته لقینیان بدهن.

به و جوړه له سالې ۱۹۶۸ دا بزووتنه وده کي چه کدارانې بې نه خشه و خو به خو له کوردستاني نيران دا دهستي پېن کرد. نه نجامه کي له دهست داني چندين تيکو شوري نيشتمان په روره و نازاديخواز بوو که به دهستي سويا و ژه ندرمه ي شا نه نجن نه نجن کران (۲۰۱). لاشه کانيان له بازار و مهيداني شاره کاني کوردستاندا هه لخران (۲۰۲).

نه وړوکه گه له کوردي نيران ناواري هه ندران. هينديک له عيراقن و هينديک له نه وروپا. چنديک له وانه ي ناواري نه وروپان، له فيبريوهري ۱۹۶۵ هه وړو نامة يه ک به نيتوي (کوردستان) هه (۲۰۳) بلا وده کهنه وه. به داخه وه نه م دهست پيشکهر ي يانه تاکه تاکه و چالکي سياسي ياته ي کوردي نيران له هه ندران چوست و جوي سهرنج ني يه.

له به يان نامه يه کدا که له ۱۲/۱۲/۹۶۹ دا بلا وکراوه ته وه، بانگي دامه زراندي ريکخواويک به نيتوي (ريکخواوي روناک بيراني کوردي نيران له هه ندران) هه لده دات. واپرياره نه م ريکخواوه خوي بو (کيشه ي کورد له نيران و دوي شو قينيستي فارس) ترخان بکات (۲۰۴).

رژيمي تاران بايه خيکي کم به دانيشتوه کورده کان دده دات، کوردستاني نيران له وروي خزمه دت گوزاري به کومه لايه تي به کانه وه ته واپشت گوئ خراوه. کاتيک سهرک وه زيواني نيران له ۱۹۵۸ دا گه شتيکي به کوردستاندا کرد، ديتي له شاري (بيجار) که صد هه زار که سي لي ده وي، ته نها تاکه پزيشکيتيان هه يه (۲۰۵). نه م به هوئ نه داري و هه زاري نيران نه ني يه، نه خيرا نيران يه کيکه له ده و له م نه دترين وولا ته کاني جيهان. کان و کانزا مه عده ني يه کاني له راده به دهرن. ته نها له سالي ۹۷۱ و ۹۷۲ دا به پي راگه ياندي سهرچاوه نيران يه کان سوودي نه وتي. ۱۳۵۰ مليون دولار بووه (۲۰۶).

له گه ل نه و به رنامه يه شدا که رژيم به نيتوي (سپاه دانش) هه به گه ري خستوه هيشتا پله ي نه خو تينده واري زور بالا يه. ژماره ي قوتا بخانه و فترگه کان له کوردستاني نيران دا، له هه موو شوتينيکي دي نيران که مترن. له زور جتيگه ي کوردستاندا نه پزيشک ونه دهرمان دهست ناکه ون (۲۰۷).

خوړنځاي کورده ستان

وهک سهر نه نجاميکي يه کم جهنگي جيهان ي، فهره نسي يه کان نينتيديابي سوريا و پشکيکي کوردستانيان گرته دهست. کورده کاني نه وي که مه منافتيکي روشنبيري يان پي برا. هه ندي گوڅاري وهکو (هاوار) و (رونهي) له ديه شق به زماني کوردي بلا و ده کرانه وه.

قوتابخانه و فێرگهی کوردی له دیمه شق کرانهوه. رادیۆی دیمه شق پرۆگرامی کوردی پهخش دهکرد. ئهم نازادییه سه ره تایی یانه وای له سه رکرده تهقلیدییهکانی کورد کرد که متمانهی تهواو به ئیمپریالیزمی فه ره نس ی بکه ن. بهو جو ره کوردهکانی نهوی بێ بزوتنه وهیهکی سیاسی خاوه ن ئیدیۆلۆژی و بێ رێکخراویکی جه ماوه ری مانه وه. کاتیک له ۱۹۶۶دا فه ره نس ییهکان بێ هیچ ناو په دانه وهیهک له مافی کورد، ئه وه به شه ی کورده ستانیان دایه دهستی عاره به کان، هیچ خو نامه ده کردنیک بو بار و دو خه که پیش چاو نه گیرابوو. ئیدی لهو کاته وه چ با سیک له قوتابخانه و روژنامه ی کوردی و رێکخراوی ئاشکرا له ئارادا نه مان. به پێچه وانه وه، لهو ده مه وه رژیمه یه که له دوا ی یه که کانی سو ریا خه ریکی له نیو بردن و به عاره ب کردنی کوردن. خه ته رنا کترین پیلانیک که رژیمی به عسی سو ریا بو له نیو بردنی کورد دایه پێنا وه، به نیوی (پشتینی عاره بی) یه وه به که ر خرا وه. به پێی ئهم پیلانه ده یانه ویت دانیش توانی کورده ستان له ما وه ی پینچ سال دا ریشه کیش که ن و نا چاریان بکه ن نیشتمان که یان به جێ به یلتن. ئاشکرایه کورد دژی ئهم پیلانه ویتسا وه ته وه، هیچ جو تکار یکی کورد ناماده ی نه وه نی یه خاک و ماله که ی هه روا به سانایی چۆل بکات.

بهو جو ره رژیمی سو ریا له به رای ی سنووردا، به قوولی ۱۵کم و به درێژی ۳۷۵کم، سه رجه م ۳۳۲ گون دی به نیوی (کیلگهی ده وله تی) یه وه به تو زی به دانیش توانی چۆل کردو وه و به ده ری ناو ن. بهو پێی جه جو تکارانی کورد خا که که یان له چنگ ده ره ی تراه وه و ژیا نیان که و ته وه غه ره ره وه (*).

رژیمی به عسی سو ریا به شیوازیکی دی که ش له کوردی هه له پێچا وه، نیزی که ی ۱۲۰ هه زار کورد جنسیه ی سو ری یان لی سه ندراره ته وه. ئه مه پاش سه رژیمی یه تایبه تی یه که ی ۱۹۶۲ ده ستی پێ کرد (۲۰۸)، که نه نجامه که ی له ۱۰/۴/۱۹۶۶دا ئاشکرا کرا. بهو پێی به نه و کوردا نه نه بیگانه ن (وا ته مافی بیگانه کان نایان گرت ته وه)، نه خه لکی وولا تیش ن تا مافی

(*) به نده کانی ئهم پیلانه نه ره یه مانه یه له روژنامه ی (الناضل) ی نو رگانی پار تی به عسی سو ریادا له ژماره ۱۱، ۱۲، ۱۳، نیو ده راستی دی سه مه بری ۱۹۶۶دا ده خو ئیت ته وه. هه ره ها په روانه:

“Tribune de Geneve”, 20 und 21.5.1967.

“Le Monde”, Paris, 12.12.1967.

“Austreibung der Kurden aus Nordsyrien Grenzgebiet”, in:

“Neue Zürcher Zeitung”, 24.5.1967. سو ریا ژو رووی یه کانی ژو رووی سو ریا.

هاو نیشتمانی وولاته که بیانگریته وه. کاری دهوله تی به هیچ کوردیکی سوریا نادریت گهر بزانریت خوی به کورد ده زانیت. جهوت خویندکاری کورد له ۹/۳/۱۹۷۰ دا یه کی سالتیک بهندیان کیشا، تهنه له بهر نه وهی هاواریان کردبوو (بژی براهی تی کورد و عاره ب) (۲۰۹). دهسته لاتدارانی سوریا پیان وایه که س بۆ نی یه نیوی کورد له وولاتیکدا بیات که کوردی تیدا نه بیته! نه یاسایه هه تا نه ورۆ دژی کورد پیته وهی لی ده کریت.

کاربه دهستانی سوریا بوونی کورد له وولاته که دا بۆ رۆژنامه نووسانی بیتگانه به درۆ ده خه نه وه (۲۱۰). رۆژنامه ی (الحرية) ئۆرگانی (حركة القوميين العرب) که ریکخواویکی سۆسیالیستانه یه (۲۱۱)، رۆژیمی بۆرژوا ی سوریا به پیته وکردنی سیاسه تیکی ره گه زیه رستانه به رامیه به کورد تاوانبار ده کات. رۆژنامه که په رده له سهر پرۆژه ی (پشتینی عاره بی) ی لاده بات و داوای مافی (که مه نه ته وه بی یه ک) بۆ کوردی سوریا ده کات. نه مه تاکه حیزبیکه که نه مه له لوتیسته ی نیشان داوه. نه مانه هه موو له پیش چاوی سه راپای جیهاندا روویان داوه، هیچ پارتیکی دی، هیچ دهوله تیک، نه قه یان لی نه ها توه.

له ئاویریلی ۱۹۶۶ دا و له ۲۵/۱۲/۱۹۶۶ دا دوو وه فدی کورد که زۆریه یان (جوتیاران) بوون، چوونه دیمه شق بۆ چاوپیکه وتنی سه ره ک وه زیران (یوسف زعین)، تا ده رباره ی وه زعه که یان قسه ی بۆ بکه ن. رۆژانیکی دووروو درێژ چاوه روان بوون، بی نه وهی سه ره ک وه زیران ریکه ی چاوپیکه وتیان بدات (۲۱۲).

پارتی دیموکراتی کوردستانی سوریا (۲۱۳) هه لوتیستیکی ئۆپورتونیستانه ی هیه. چاک ده زانیت گه لی کورد له سوریا دا له بهر دهم خه ته ری له نیوچووندا یه له گه ل نه وه شدا پی دزکه ده کات له وهی دژی دهسته لاتداری یه فاشسته کانی سوریا ده ست به کار بیته. بروو بیانویان نه وه یه که گوایه نه وه به شه ی کوردستان ته ختانی یه وه کو کوردستانی عیراق گه ردۆلکه و شاخی نی یه، بۆیه نه بۆ شه ری پارتیزانی و نه بۆ هیچ بزوتنه وه یه کی چه کدارانه ده ست نادات. شتیکی ئاسایی یه گه ر پیاو نه وه جو ره بیانوانه له بۆرژواکان بیسه ت. نه وان خه باتی شوڕشگێڕانه تهنه ها به گوته ی ئال و والا و پروبا گهنده ی پف هه لدر او تی ده گهن.

کورد له شووره ویی

به پیتیستی ده زانین چه ند وشه یه کیش ده رباره ی باری کورد له شووره ویی دا بلتین:

شوروهوی به پیتی پهیمانی (بریتست-لیتوفیسک) ی ۱۹۱۸/۳/۳ پارچده کی
 کچکه ی له خاکی کوردستان پتی برا. دهبی نه وهش بلتیم که کوردهکان له سه دهی پتیشووه وه،
 له سالانی (۱۸۰۵-۱۸۰۴) هوه پتیهندی یان له گهل رووسه کانداهه بووه. ئەم پتیهندی یانه
 کاریگه ری یه کی دیار و ناشکرای بووه (*). کوردهکان له سالی ۱۸۲۹ دا کومه کی سویایی
 زوریان به زووسه کان له دژی نیمپراتوری عوسمانی کرد (۲۱۴). ئەم پتیهندی یانه وای له
 رووس کرد که هانی زور کورد بدن بۆ رووسیا رهو بکهن. له پتیش شۆرش ۱۹۱۷ دا
 ژماره یه کی زور کورد له رووسیا دهژیان، پاش پهیمانی (بریتست - لیتوفیسک) گهلهک
 کوردی دیکه په ریدهی شوروهوی بوون.

کورد له شوروهوی کۆمارتکی ئوتۆنۆمی پیدراویان نی یه. له کۆمارهکانی ئهرمینیا،
 نازربایجان، جۆرجیا و تورکستان دهژین. بهلام مافی رۆشنبیری یان ههیه، رۆژنامه یه کی
 کوردی یان ههیه (۲۱۵). قوتابخانه و داو و دهزگای کوردی یان ههیه، زور خوتندکار تا
 ئیستا توانیویه له به شه جوداگانی زانست دا بخوین و سه رکه وتن به ده ست بهین (۲۱۶).
 ئومید ده که یه هه رکاتیک میلله ته که خواستی، شوروهوی مافی ئوتۆنۆمی یان پتی رهوا
 بینیت، که بیتگومان ده بیته هۆی به تین کردنی زیتری دۆستایه تی کورد و شوروهوی.

جگه له وه ده مانه ویت تکه له شوروهوی بکهین، له پیدانی کومه کی ئابووری و نهو
 بابه تانه دا به و. ولاتانه ی کوردستانیان به سه ر دا به ش کراوه، بار و دۆخی ئالۆزی کورد
 پتیش چاو بگرن، چونکه زۆریه ی زوری نهو کومه ک و ده ستگیرییانه به تایه ت له زووی
 سویایی یه وه یه که و راست دژی کورد و بزوتنه وه ی نازادیخوازانه ی نه ته وه که مان به کار
 ده برتن. له وهش زیتر ده مانه ویت داوا له شوروهوی بکهین زیتر پشتگیری و پشتیوانی
 له شۆرشگیرانی نازادیخوازی کورد بکات، نهک له رژیمانیک که بۆیاخی سۆسیالیستانه ی
 ساخته یان له خو هه لسه وه، تا مه به ستی خیره خوازانه ی شوروهوی بۆ وستی
 شه رخوازانه ی خویان داله نگیتن.

کورد له وولاتانی دیدا

به پتویستی ده زانین شتیکیش ده رباره ی که مه نه ته وه یی کورد له وولاتانیکدا که هیچ
 پارچه یه کی کوردستانیان پتیه نه لکاوه، باس بکهین:

(*) برهانه مینۆرسکی: "کورد" له ئینسکلۆپیدیای نیسلام دا، ب ۲، (E-K) لایدن و لایپزیک،

کەمە نەتەووبی کورد یانی ئەو کوردانە ی لە دەرەوێ کوردستان دەژین. بۆ ئومومە لە لوبناندا نەتەووبی ۱۰۰ ھەزار کوردیک دەژین، لەوانە تەنھا ۲۰٪ یان جنسیە ی لوبنانی یان ھەبە (۲۱۷). ئەم کوردانە ھەندیکیان لە گەل سوپاکە ی صەلاحەددین و ھەندیک ی دیکەشیان لە گەل ئەرمەنی و ئاسووری یەکاندا پیش پەنجا سالتیک، کاتیک تورکەکان قەتل و عامی ئەو نەتەوانەیان دەست دا یە، بۆ ئەو نیتوانە رەویان کرد.

بەپێچەوانە ی کەمە نەتەووبی یە کوچ کردووەکانی دی یەو، کوردەکان ھیشتا جنسیە ی لوبنانی یان پێ نەدراو (۲۱۸). بەھۆی دەمارگیری یائینی یەو ھەزاران کورد بە چاوی بیتگانە مامەلە دەکرتن. بە ھیوان رژیمی لوبنان لە حال و بارەکیان بگات و جنسیە ی لوبنانی بە ھەموو کوردی لوبنان بدات. ئیمە ی کورد، ریز و تەقدیری خۆمان بۆ دیموکراسیتی و ئازادی ی لوبنان دەرەبڕین و دۆستایەتی گەلی لوبنان بە ئاوات دەخوازین. لە ئیسرا ئیل نەتەووبی ۶۰ ھەزاریک کورد ھەن. باپیرانی ھەندێ لەوانە لە ۱۸۲۰ ھەو چوونە تە فەلەستین. زۆری دیشیان لە ۱۹۴۹ بەدواو پاش دامەزراندنی ئیسرا ئیل، لە کوردستانی عێراق و سوریاو چوونە تە ئەو (۱۰۰).

لە ئەفغانستانیش چەند ھۆز و تیرە یەکی کورد ھەن.

خوارووی کوردستان

دەبیت دەربارە ی پەرسەندنی مەسەلە ی کورد لە کوردستانی عێراقدا زۆر بە دوور و درێژی بدوین. چونکە لەم پارچە یەدا گەورەترین شۆرش نەتەوایەتی لە مێژووی کورد دا ھەتا ئەو رۆکە بەرەدوامە.

لەخوارووی کوردستاندا سەردار و سەرکردە ی کورد (شیخ مەحمود ۱۸۸۲-۱۹۵۶) سوودی لەدەرفەتی یەکەم جەنگی جیھانی وەرگرت. لە گەل نوێنەری ھیزی داگیرکەری ئینگلیز مێجەر نوئیل دا لە ئۆکتۆبەر ی ۱۹۱۸ دا کەوتە ووتو وێژ.

لە ۲ ی ئۆتۆمبەر ی ۱۹۱۸ دا شیخ مەحمود لە ھەلبژاردنیک ئازاد دا، لەلایەن کوردەو بە مەلیکی کوردستان ھەلبژێردا. ھیزی داگیرکەری ئینگلیز دانیان بەو ھەلبژاردنە دانائ لە ۱ دیسەمبەر ی ۱۹۱۸ دا کۆلۆنیل (ئارنۆلد ویلسن) ی سەرکردە ی ھیزە چەکدارەکانی

(*) بڕوانە لاپەرە (۱۴۴) ی ئەم کتیبە.

ئینگلیز له عیراقددا بۆ پیرۆزیایی شیخ مه‌حمود، به‌ فرۆکه‌ هاته‌ سلیمانی.

شیخ مه‌ردێکی قاره‌مان و دلیر و کراوه‌ بوو، به‌لام له‌سیاسه‌ت دا بێ ته‌جره‌ به‌ بوو. له‌سه‌رده‌می فه‌رمانه‌وایه‌تی‌یدا هه‌له‌ی زۆری کرد. متمانه‌ی زۆری به‌ ئینگلیز کرد، له‌ سه‌روه‌ختیکدا که نه‌ده‌بوو بیکات. دژی ئه‌و هه‌یزه‌ داگیرکهره‌ جه‌نگا، له‌سه‌رده‌میکدا که نه‌ده‌بوو به‌جه‌نگیت. باوه‌ریشی به‌ده‌سته‌لاتدارانی تورک ده‌کرد که نه‌ده‌بوو بیکات. سیاسه‌تی ره‌ق و ووشک و بێ تاکتیکی ئه‌م له‌گه‌ڵ ده‌سته‌لاتدارانی ئینگلیزدا له‌لایه‌ک و هه‌لوێستی که‌للهره‌قانه‌ و لووت به‌رزانه‌ی نوێنه‌رانی ئه‌و هه‌یزه‌ له‌ کوردستاندا له‌لایه‌کی دی‌یه‌وه، (٢١٩) بوونه‌ هۆی که‌له‌ک لینک دان و پێکدا پێژان له‌ نێوان کورد و هه‌یزه‌کانی ئینگلیزدا. باریکی زۆر ئالۆز هاته‌ پێش. کوردناسیکی نێوداری وه‌ک (میجه‌ر سۆن) که ده‌سته‌لاتداری سلیمانی بوو، هه‌تور کردنه‌وه‌ی باره‌که‌ و خاوکردنه‌وه‌ی گرژی‌یه‌که‌ی له‌توانادا نه‌بوو. له‌گه‌ڵ ئه‌و هه‌موو زانیاری‌یه‌ به‌نرخانه‌ی له‌ باره‌ی کوردولۆژی‌یه‌وه، له‌گه‌ڵ ئه‌و هه‌موو خۆماندوو کردانه‌ی بۆ په‌ره‌ پێدان و پێش‌خستنی زمان و کولتوری کوردی، له‌گه‌ڵ ئه‌وانه‌ هه‌موویدا هه‌لوێستی درێندانه‌ و شیتگیرانه‌ی به‌رامبه‌ر خه‌لکه‌که‌ نیشان ده‌دا (٢٢٠). چونکه‌ له‌روویه‌کی دی‌یه‌وه‌ نوێنه‌ری ئیمپریالیزم بوو. بۆ نمونه‌ گه‌ر (سۆن) به‌ شه‌قامیکدا ره‌ت بایه‌، ده‌بایه‌ هه‌موو که‌س رێزبان نیشان بدایه‌ و به‌رزه‌ پێ له‌به‌ری هه‌لسانایه‌. ده‌نا خراب جه‌رمه‌ی ده‌کردن. (ئه‌مه‌ جوۆریک بووه‌ له‌ بیرو ره‌فتاری شی‌زۆفرینیانه‌ که‌له‌ که‌سیکی وادا به‌ده‌رکه‌وتوه‌).

له‌و شه‌رانه‌دا کورده‌کان زۆر قاره‌مانانه‌ جه‌نگان. هه‌یزه‌کانی ئینگلیز به‌ زیانیکی زۆره‌وه‌ ناچاری پاشه‌کشه‌ بوون (٢٢١).

له‌ ٢١ی مایسی ١٩١٩دا شیخ مه‌حمود شاری سلیمانی گرت و ئینگلیزه‌کانی به‌ده‌رنا. کاتیک ئینگلیز دیتیان به‌شه‌ر چاره‌ی کوردیان پێ ناگرت، فیوډالیتیکی کوردیان (x) به‌ پاره‌ کړی و به‌هۆی خیانه‌تی ئه‌وه‌وه‌ پاش چوار رۆژ جه‌نگ توانی‌یان له‌ ١٩١٩/٦/٢٢دا ده‌ربه‌ندی بازیان (که‌ له‌ نێوان که‌رکووک و سلیمانی دایه‌) بگرن و شیخ به‌ زامداری ده‌ستگیر بکه‌ن و به‌دیلی‌ی بۆ به‌غدا‌ی به‌رن. له‌ ٢٥ی ته‌موزی ١٩١٩دا شیخ درایه‌ دادگایه‌کی عه‌سکه‌ری ئیمپریالیزمی ئینگلیزی. شیخ له‌کاتی موهاکه‌مه‌دا به‌ ده‌نگیکی زوڵات دووباره‌ی کرده‌وه‌ که‌ چ تاوانیکی نه‌کردوه‌ و ته‌نھا بۆ مافی چاره‌نووسی نه‌ته‌وه‌که‌ی تیکۆشاوه‌. ئه‌وه‌ش مافیته‌که‌ که‌ به‌ندی دوازه‌ده‌می ١٤ خاله‌که‌ی سه‌ره‌ک ویلسن (٢٢٢)،

(x) نێوی مویشیری همه‌ی سلیمان بوو.

روون کردنه وه که ی کلیمنسوی سهره کی فهره نسی (۲۲۳)، برپاره کانی کۆمه له ی گهلان سهرجه م ناشکرا و روون دانیان پیدئا ناوه. شیخ زیتیر پارێزگاری له خوی دهکات و ده لیت: تاوانکار خودی نیمپریالیزی ئینگلیزی به که گهره کی به تی له پتگی هیز و زۆره وه خاکی بیتگانان داگیر کات (۲۲۴). کاتیگ نهو دادگا بیتگانه به فهرمانی خنکاندن شیخی دهکرد، شیخ پتکه نی و گالته و قه شمهری به دادوه ره ئینگلیزه کان کرد (۲۲۵).

رهنگه زۆر کورد هه بن به وه هلوتیستانه ی شیخ مهحمود بنازن، یا به هلوتیستی کاتی شهر و دهستگیر کردنه که ی، یاخود به هلوتیستی قاره مانانه ی کاتی دادگا که ی. به لام من پیم وانی به و نه وه به سیاسه تیکی نه رسکا و تی دهگم که به رامهر دوزمنیکی ترسه نوک، که به ساخته و فیل هه لده قونیت، مرۆ راستگو و بی باک بیت. دوزمنانی نه ته وه که مان وولاته که مانیان به قاره مانیتی و مهردایه تی داگیر نه کردوه. بۆیه بۆیان نی به چاوه پروانی په میان نه شکینی و سوارچاکی له ئیمه بکه ن (x).

نیمپریالیزی ئینگلیزی خاوه ن تهجره به و دوور بین بوون. شیخیان نه خنکاند. به لکه بۆ هندستانی ژیر دهسته ی نهو کاته یانیان دوورخسته وه. له پاش دوورخسته وه ی شیخ، له ته موزه وه بۆ ئوکتۆبه ری ۱۹۱۹ راپه رینی چه کدارانه له نیوچه کانی کۆیه و بادینان دهستی پی کرد. چهن دین کار به دهست و نهفسه ری ئینگلیز به دهستی کورد کوژران. هه مان کات

(x) نهز پیم وایه راسته شیخی قاره مان وه کو هه موو سهرکرده یه کی دی میژوویی هه له ی هه بووه، به لام به راستی نازانم هلوتیستی سیاسیه ی نیو سه ده له مه و به ره پتوهری نهو رۆکه کیشه نه بکریته. شیخ وه کو سیاسی و سهرکرده یه که ریگه نه ما نه بگریته بهر. دهسته و دامیته هه ر لایه که بووه که تروسکه ی ئومیدیکی بۆ کورد لی به دی کرابیته. دۆست و دوزمنی هه لسه نگان دووه، هه تا نامه و دهنگی کوردی به شووره و بیش که یاندوه و خوی له بواری هه موو تاکتیکیک داوه. هلوتیستی مهردانه و قاره مانانه ی هلوتیستی که له میژوودا که م ویتنه و بی نمونه ن. هه قه هه موو کوردیک به شانازی و سهر به رزی به وه بیگریته وه. شیخیگ به زامداری له جهنگدا دهستگیر بکریته و بدریته دهست دادگا یه کی داگیر که ری بیتگانه، خودا نه کرده بکروزیته وه و به پاریته وه و چه که مه ی داگیر که ره مان ماچ کات چا که، یاخود خوی ناسایی له دادگادا له لنگه کلشه خواره کانی بنه ویت و له په نا گویتی سهرکرده ی هه موو هیزه چه کداره کانی نهو داگیر که ره ی بسره ویتیت و بلیت "به دبه خت هه مووی تاوانی تۆ بوو!!!" "چ له وه سیاسیانه تر و مهردانه تر ده بیت که رو به روو به داگیر که ره بلیت "من تاوانبار نیم، نه ها توومه ته سهرخاکی ئیوه، ئیوه تاوانبارن و چاوی ته معاعان برپه وه ته خاکم و له گف و به لینی خوتان و هاویه یانسان لاتان داوه. "جگه له وانه ئینگلیز برپاری پتسه کی دابوو. پلانی بهش کردنی نیوچه که له میژ بوو نه خشه کیش کرابوو. به هیه چ پارانه وه و سکالایه که نهو ته ون و داوه نه ره مه نان به هه لته ده وه شایه وه. ته نها ریگه یه که نهو پیلانه ی پی هه لته کاندرا به گولله بوو. سه ده مه خابن خۆفروش و پوازی نیو خوی کورد نهو تاکه ریگه به شیان به سه ته وه.

تورکه کان به نیوی (برایه تی ئیسلام) هوه له نیو کورد دا دهستیان به پروپاگه ندهیه کی به ریلو کرد. یه کیک له چالاکترین پروپاگه ندهچی یه کان ئه فسه ریکی تورک بوو به نیوی (نۆزده میر). سالی ۱۹۲۱ هاته ره واندز و له وی وه دهست به کار بوو.

ئینگلیز ترسی له دهست دانی خوارووی کوردستانیان لی نیشته. نه یانده ویست چاوگه کانی نهوت له کیس بدهن، بۆه پتو بیستیان به سه رکرده یه کی کورد هه بوو که به رژه و نه دی یه کانیان بۆ بیاری تیزیت، (بی گومان جگه له شیخ)، دوو کهس پالیروای نهو ئه رکه بوون، حه مدی بابان و سه ید ته های شه مزینی. یه که میان میر و ئۆرۆستۆکراتیک بوو که له ئینگلته ره گه و ره بوو بوو. نه کوردی ده زانی و نه قه تیش له کوردستان بوو بوو (۲۲۶). دوو هه مشیان له به رام به ره گژدا چوونی تورکان دا داوای کوردستانیکی سه ره خۆی له کوردستانی خوارو و داده کرد که کوردستانی ئیرایش بگریته وه. ئینگلیز به وه قایل نه بوون و ره تیان کرده وه (۲۲۷).

له ۲۵ ئاوریلی ۱۹۲۰ دا سویند خواران به ئینتیدابی ئینگلیز له سه ر عیراق رازی بوون. بنه ما یاسایی یه کانی ئینتیداب که له ۱۲/۹/۱۹۲۰ دا بلاو کرایه وه مافی کوردی فه رامۆش نه کرد بوو. له به ندی شازده هه م دا ده لیت: (ئه وه ی له م یاسایه دا باسی لیه کرا وه ریکه ی ئه وه له ده ولته تی خا وه ن ئینتیداب نا گریته گه ر به چاکی بزانیته، رژیمیکی ئیداری سه ره خۆ له نیچه کوردی یه کاند دا به زریتیته) (۲۲۸).

شان به شانی شوړشی خوارووی کوردستان، له خوارووی عیراق دا یاخی بوون دهستی پێ کرد. له حوزه بیران و ئابی ۱۹۲۰ دا شه ر و لیک دانی زۆر توند له نیوان ئینگلیز و عیراقی یه کاند له زۆر شوینی عیراق دا به تایبه ته له به غدا رووی دا (۲۲۹). ئینگلیز ناچار بوون له ۲۵/۱۰/۱۹۲۰ دا "هوکومه تیکی عیراقی کاتی" دا به زریتن، که میریکی عاره بیان به نیوی (فه یسه ل) هوه (۱۸۸۳-۱۹۳۳) له سوریا وه بۆ هینا و له سه ریان دانا. ئه ویش له ۲۳ ئابی ۱۹۲۱ دا تاجی پاشایی عیراقی له سه ر خۆی نا. نوینه رانی لیوای که رکوک و سلیمانی وه ک پروتستستیک به شداری یان له وه هه لێژارنده ساخته یه ی فه یسه ل دا نه کرد (۲۳۰) هه لۆیستی بێ وێژدانانه ی ئیمپریالیزی ئینگلیزی کورده کانی ته واو هه ژاند.

له ۲۱ ته موزی ۱۹۲۲ دا ژنه رال حاجی مسته فا پاشای یامولکی، پارتيکی به نیوی (کۆمه له ی سه ره خۆیی کوردستان) هوه دامه زراند. رۆژنامه یه ک به نیوی (بانگی کوردستان) هوه ئۆرگانی بوو. له سالی ۱۹۲۲ دا ته قه و لیک دانی کورد و ئینگلیز روو له زیادی بوو. له سه ر ئه نجامی ئه وانه دا و به هۆی زه بری پروپاگه نده ی تورکانه وه، ئینگلیز ناچار بوون له ۲۲ سیپته مبه ری ۱۹۲۲ دا، شیخ مه حمودی دوورخوا وه بۆ هندستان، بۆ کوردستان

بگیرنهوه و به رازی بوونی فهیسهل بیکه نهوه فهرومانداری کوردستان (۲۳۱). پیش گه‌بشتهوه‌ی شیخ واته له ۱۷ی سێبته‌مه‌ر دا ئالای کوردستان به‌رهمی‌ی هه‌لکرا و له ۱۰ی ئۆکتۆبه‌ری ۱۹۲۲دا شیخ مه‌حمود کابینه‌یه‌کی هه‌شت نه‌فه‌ری دیاری کرد (۲۳۲).

شیخ به‌هۆی ئهو مه‌كانه ئاینی‌یه‌ی به‌ میرات بو‌ی مابوووه، به‌داخه‌وه دژی بیرى نو‌ی ورو‌ش‌ن‌بیرانى کورد بوو. ئهم تو‌یژاله‌ی له‌به‌رپۆه‌یردنی کاره‌ گ‌رنگ و بایه‌خداوه‌كان دوورخسته‌وه و كه‌سانى دواكه‌وتوو لى نه‌هاتوو له‌شوتین دانان، ئه‌وانه‌ی هه‌میشه پت‌ی‌اندا هه‌لدېدا و مه‌رایی و كلکه له‌قت‌یان ده‌کرد و ماستاویان سارد ده‌کرده‌وه. سکرته‌ره‌که‌ی که (ره‌حه‌ کانیسکانی) بوو هه‌موو پیاوه هه‌لبژارده و یه‌کی یه‌کی‌یه‌کانی ده‌بوغزانده (۲۳۲)(x). له‌سه‌رده‌می فه‌رومانه‌ی‌یه‌ی شیخ دا، بلیمه‌ت و نووسه‌ر و ماتماتیکه‌وان و شاره‌زای زانسته سوپایی‌یه‌كان (جه‌مال عی‌رفان)، که له لایه‌ن کاربه‌ده‌ستانی ره‌سمی‌یه‌وه به‌ ئازاوه‌چی نی‌وه دېرا، له‌ بارێکی نووته‌ک و نادیاردا کوژرا. سه‌رکرده‌ی سوپایی نی‌وداری کورد حاجی مسته‌فا پاشای یامولکی، ئه‌سته‌مولی به‌جێ هێشت و گه‌رایه‌وه کوردستان، تا خزمه‌ت به‌گه‌له‌که‌ی بکات، به‌ بوختانی "بی‌ په‌شت"ی به‌ره‌هه‌لسته‌ی ده‌کرا و ره‌دوو ده‌نرا. تاوانی هه‌ر هه‌موو ئه‌مانه له‌ ئه‌ستۆی ئینگلیز و ئهو سیاسه‌ته‌ چه‌وت و نا‌قۆلایه‌یان بوو به‌رامبه‌ر کورد به‌ گشتی و شیخ مه‌حمود به‌ تاییه‌تی. ئهو سیاسه‌ته‌ دل‌ی شیخی واکرمی کردبوو که گومان له‌ هه‌موو که‌س بکات.

ئهو کاته‌ی ئینگلیز گه‌تی کوردستانێکی سه‌ره‌به‌خۆیان به‌ شیخ ده‌دا، هه‌مان کات به‌ فه‌یسه‌لیان ده‌گوت که خوارووی کوردستانیش به‌ عی‌راقه‌وه ده‌لکێ.

تا ئهم سیاسه‌ته‌ دووفاقانه‌یه‌ یه‌ک لۆکه‌نه‌وه، زۆر سه‌ره‌ک هۆزی کوردیان له‌شیخ راست

(x) شیخ مه‌مه‌دی خالصی، کوری شیخ ره‌زای تاله‌بانی، له‌سالی ۱۹۲۴دا له‌ شیعریک دا که بو شیخی ناردوووه، هه‌مان گله‌یی ده‌کات و ده‌لێت:

له‌به‌ر چاوت و ده‌کو یه‌ک وایه‌ بی‌ فه‌رقن له‌خزمه‌ت تو

شه‌هین و حاجی له‌قله‌ق، شیر و ریتی، مرشد و جانی

که‌ر و گا خه‌رجی بار و جووته، ئیستر مالی کاروانه

ئه‌مانه‌ نابنه‌ کو‌تخا و ره‌ئیس و می‌ری دیوانی

پاشان ده‌لێت: هه‌موو شیر و پلنگن و ده‌ختی نان خواردن له‌ نه‌ترافت

سمیل بابێ، کفن در، که‌له‌ خه‌، په‌رچهم مه‌ریوانی

دوعات با بۆ بکه‌ن ئه‌مجا، به‌ ته‌دبیریان نه‌که‌ی زینهار

مه‌لاو ده‌رویش و سۆفی و شیخه‌کانی لوقمه‌ باقمانی

تا دوا‌یی... به‌روانه: جه‌میل صائب: "له‌خه‌وما"، به‌غدا، ۱۹۷۵ل ۱۸-۱۹.

کردهوه. هیچ چارهسهرتیکی دی بۆ شیخ نه مایه وه له وه زیتزر که له نۆقه مبهری ۱۹۲۲ (۲۳۴) دا بانگی (مهلیکی کوردستان) ههلبدات و به زمانی گولله له گهڵ ئیمپریالیزمی ئینگلیزی دا بدویت.

هیشتا په یانی سیقههری ۱۹۲۲ نووزهیهکی تێدا مابوو. ئینگلیز دلهراکه ی نهوهران بوو لیوای موسڵ (خواروی کوردستان) بدرتتهوه به تورکیا. له ترساندا هیزی داگیرکهری ئینگلیز و دهسند خۆرهکانی (دهستهلاتی عێراق) ههولێ هتور کردنهوهی کوردیان دهدا. له ۲۴ دیسمبههری ۱۹۲۲ دا ههردوولایان روون کردنهوهیهکیان دایه کۆمهلهی گهلان و تێیدا مافی دامهزراندنی حوکومهتییکی کوردیان له چوار چیتوهی عێراقدا دان پێدا نا. لهو روونکردنهوهیهدا دهلێن:

(حوکومهتی خاوهن شکۆی بهریتانیای مهزن و حوکومهتی عێراق دان به مافی نهو کوردانهدا دهنێن که لهسنووری عێراقدا دهژین، تا حوکومهتییکی سهربهخۆ لهو نیوچانهدا که زۆریه زۆریان کوردن، دابهزێن. به هیوان توخمه جوداکانی کورد له نێزیکترین کاتدا لهسهه شیشه و شتوازی نهو حوکومهتهی دهیخوازن، یهک بکهون و نوێنهری خۆیان بنێرنه بهغدا، تا وهکوباس له پێوهندییه سیاسی و ئابوورییهکانیان لهگهڵ ههردوو حوکومهتی ئینگلیز و عێراقدا بکریته) (۲۳۵).

ئه مه بهلگهنامهیهکی جیهانییه که دان به مافی ئۆتۆنۆمی کورد دا دهنیت، تا ئیستاکه پاش پهنجای سالی رهبع، به گهر نهخراوه. تا ئه ورۆکهش مههرکه به و په ره کاغهزی نهخشاندوهوه.

شیخ تا دههات زیترو زیتزبروای به "دادوهری" ئیمپریالیزمی ئینگلیز لهق دهبوو. بۆیه له ۱۹۲۳/۱/۲۰ دا نامهیهک بۆ شوورهوی دهنیریت و هانای کۆمهکیان بۆ دهبات. ئهم نامهیه له پێکهی کونسولی شوورهوی له تهووریزهوه نێردراوه (۲۳۶). دهبارهی وهرامی شوورهوی هیچ نازانین. لهشوباتی ۱۹۲۳ دا سهرداری کورد (سمکۆ) (۲۳۷)، بی هووده ههولێ دا شیخ و ئینگلیز رێک خاتهوه (۲۳۸)، تا ههموو پیکرا بهر به بزوتنهوهی ئهتاتورک بگرن. بۆ ئهم مه بهسته سمکۆ له ۱۹۲۳/۱/۱۸ دا هاته سلیمانی و له گهڵ شیخدا پێک گهیشتن. بهلام به پێچهوانهوه، شیخ زیترو زیتز له تورک نێزیک دهبووهوه. کاتیکی ئینگلیز دیتیان شیخ نایهویت دژی تورکان بوهستیتتهوه، خۆیان ههنگاویان ههڵناو به په نهانی له گهڵ ئهتاتورک دا سهوادیان دهست پێ کرد. ئهم سهودا و مامهلهیهی له

پشتی کوردهوه کرا. پاشان رئی بۆ پهمانی لۆزان خوش کرد (۲۳۹).

ئیدی ئینگلیز توند تر له کورد و شیخیان ههڵپێچا. له ۱۹۲۳/۲/۲۶ دا فرۆکه‌کانی ئینگلیز به‌یاننامه‌یان به‌سه‌ر سلیمانی‌یدا هه‌ڵدایه‌ خواره‌وه، که‌ تێیدا هه‌ره‌شه‌ی توند له‌ دانیش‌توانی ده‌که‌ن (۲۴۰).

له ۱۹۲۳/۳/۴ دا فرۆکه‌کانی ئینگلیز سلیمانی پێته‌ختی کوردستانیان بۆمباران کرد، ئەم شالاه‌وه‌ سێ رۆژی خایاند (۲۴۱).

شیخ و لایه‌نگرانی ناچار بۆ کێوان هه‌ڵهاتن، تا ده‌ست به‌ خه‌باتی پێشمه‌رگانه‌ بکه‌ن. له ۳۰ ئاوڕیلی ۱۹۲۳ دا کۆمیتیه‌کی (ئه‌نگلۆ-عێراقی) لیوای سلیمانی‌یان به‌ لیوایه‌کی عێراقی دایه‌ قه‌له‌م. له ۱۹۲۳/۵/۲ دا و له ۱۹۲۳/۵/۲۲ دا سه‌ره‌له‌نوێ فرۆکه‌کانی ئینگلیز به‌یاننامه‌ی پر هه‌ره‌شه‌یان به‌سه‌ر سلیمانی‌دا هه‌ڵدا (۲۴۲).

شیخ له ۱۹۲۳/۷/۱۱ دا هه‌مدیسان سلیمانی گرتوه‌وه‌ و جله‌وی کاری گرتوه‌وه‌ ده‌ست. دواکات له ۱۹ تهموزی ۱۹۲۴ له‌ناکا و هێزه‌کانی ئه‌نگلۆ-عێراقی به‌ پێچه‌وانه‌ی هه‌موو گه‌فت و به‌لێنه‌کانیا نه‌وه‌ (وه‌کو نه‌وه‌ گه‌فته‌ی له ۱۹۲۲/۱۲/۲۴ دا به‌ کۆمه‌له‌ی گه‌لانیان دا)، شاری سلیمانی‌یان داگیر کرد و به‌ عێراقیا نه‌وه‌ جووت باقه‌ کرد. ئەمه‌ یه‌که‌مین جار بوو هێزی (عێراق) بتوانی‌ت توخنی سلیمانی بکه‌وێت.

به‌لام به‌ پێچه‌وانه‌ی سه‌ر ئه‌نجامی چاوه‌روانکراویانه‌وه‌، ئەم ره‌فتاره‌ هه‌ستی نه‌ته‌وه‌بیانه‌ی کوردی زیتر هه‌ژاند و له‌ هه‌موو لایه‌که‌وه‌ راپه‌ڕین ده‌ستی پێ کرد.

له‌ کانونی دووه‌مه‌ی ۱۹۲۵ دا کۆمه‌له‌ی گه‌لان، وه‌فدیکی نارده‌ کوردستان تا گه‌ل پرسی‌یه‌ک به‌ ئه‌نجام بکه‌یه‌ن. چونکه‌ ئینگلیز و تورک نه‌یان‌توانی به‌ گه‌فت و گۆ‌کێشه‌ی ویلایه‌تی موسل به‌لادا بخه‌ن. له‌وه‌ گه‌ل پرسی‌یه‌دا کوردی که‌رکوک و سلیمانی، دژی لاکاندنیان به‌ عێراقه‌وه‌ ده‌نگیان دا (۲۴۳).

کوردی هه‌ولێر و موسل، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا بوون به‌ عێراقه‌وه‌ بلکێنرێن، به‌ مه‌رجێ ئۆتۆنۆمی‌یان له‌ چوارچێوه‌ی عێراق دا بۆ ده‌سته‌به‌ر بکری‌ت.

شیخ دوور له‌ سلیمانی سه‌ره‌وه‌کاری شه‌ری پێشمه‌رگانه‌ی دژی ئیمپریالیزمی ئینگلیزی ده‌کرد، بۆیه‌ (مه‌ندوبی سامی به‌رتانی) له ۱۳ ی حوزه‌یرانی ۱۹۲۵ دا خه‌لاتیکی ۶۰۰ روپیی بۆ سه‌ری شیخ ته‌رخان ده‌کات (۲۴۴). له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌ هه‌موو

بهره‌لستکاری و بهره‌نگاری‌یه‌ی کورد دا، وه‌فده‌که‌ی کۆمه‌له‌ی گه‌لان له ۱۶ ی ته‌موزی ۱۹۲۵ دا بریاری لکاندنی ویلایه‌تی موسڵ (خوارووی کوردستان) یان به عێراقه‌وه دا، بهو مه‌رجه‌ی خۆیان خۆیان به‌رێوه بیهن. تا ئه‌ورۆکه‌ش کورد بۆ ئه‌و خۆ به‌رێوه بردنه تیده‌کوشتیت و هه‌شتا پێی نه‌گه‌یشتوه.

له ۱۶ دیسه‌مه‌ری ۱۹۲۵ دا کۆمه‌له‌ی گه‌لان بریارێکیان ده‌رکرد، که تیییدا پێشنیازی لکاندنی خوارووی کوردستانیان به عێراقه‌وه په‌سه‌ند کرد.

به‌لام داوا له ئینگلتیره‌ی خاوه‌ن ئینتداب ده‌کات، که ئه‌و خۆ به‌رێوه‌بردنی وه‌فده‌که بۆ کوردی عێراقی پێشنیاز کردبوو، ده‌سته‌به‌ری بکات (۲۴۵). ئینگلیز له ۲۴ فیه‌ریوه‌ری ۱۹۲۶ دا کۆمه‌له‌ی گه‌لانی دُنیا کردوه که ئه‌و مافه‌ی کورد مسۆگه‌ر ده‌کات (۲۴۶).

عێراق ناچار بوو وه‌کو پاداشتیکی، به‌رامبه‌ر به‌وه‌ی کوردستانی خوارووی پێشکه‌ش کرا، له ۱۸/۱/۱۹۲۶ دا په‌یمانێک له‌گه‌ڵ ئینگلتیره‌ مۆر بکات. عاره‌به‌کان ته‌نیا به‌و په‌یمانه‌ رازی بوون، چونکه ئه‌و دیاری‌یه‌ی ئه‌م په‌یمانه‌ی سازکرد، گه‌له‌ک پر بایه‌خ بوو. وه‌کی سه‌ره‌ک وه‌زیرانی عێراق پێی لیتا، عێراق بێ کوردستان ناتوانیت بژی، چونکه کوردستان بۆ عێراق وه‌کو سه‌ره‌ بۆ لاشه‌ی مرۆ (۲۴۷). ئینگلتیره‌ له‌نیوه‌راستی ۱۹۲۴ دا عێراقی به‌هۆش هه‌تیایه‌وه گه‌ر ئه‌و په‌یمانه‌ی له‌گه‌ڵ نه‌به‌ستیت کوردستانی خوارووی ناداتی (۲۴۸).

ئه‌و کاتانه‌ش رژیمی عێراق، کوردی به‌هه‌تینه‌ی بێ کاکله‌ هه‌تور ده‌کرده‌وه، ئه‌وه‌تا سه‌ره‌ک وه‌زیرانی عێراق له ۲۱/۱/۱۹۲۶ دا له‌به‌رده‌م په‌رله‌ماندا ده‌لیت:

به‌رێزان! گه‌ر هه‌موو توخم و تۆوه‌کانی عێراق مافی خۆیان نه‌دریت، ئه‌م وولاته‌ توانای ژین و به‌رده‌وامی نابیت. ده‌بیته‌ مافی کورد ده‌سته‌به‌ر بکریته، ده‌بیته‌ فه‌رمانه‌به‌رانیان له خۆیان بن، زمانه‌که‌یان بکریته‌ زمانی ره‌سمی‌یان، ده‌بیته‌ مندالانیان له قوتابخانه‌دا به‌ زمانی زگماکی خۆیان فێرکریته. (چه‌پله‌) (۲۴۹).

له‌گه‌ڵ ئه‌و گه‌فت و لفته‌ شیرینه‌دا، عێراق له ۵ ی ژونی ۱۹۲۶ دا په‌یمانێکی هاوکاری له‌گه‌ڵ تورکیا و ئینگلتیره‌ دا مۆر کرد که راسته‌وخۆ بۆ دژ وه‌ستانده‌وه‌ی ویسته‌ی ئازادی کورد ته‌نرا‌بوو. رۆژێک پاشتر (له ۶ ی ژونی ۱۹۲۶ دا) کۆمه‌له‌ی گه‌لان پێشنیازی وه‌فده‌که‌ی بۆ لکاندنی خوارووی کوردستان به عێراقه‌وه، به‌گه‌ر خست.

ده‌بایه ئه‌و کاته‌ی نوێنه‌ره‌ نیو ده‌وله‌تی‌یه‌کان له‌کوردستاندا گه‌یژیان ده‌خوارد، شیخ

مهحمود داواکاری سهر به خۆیی گه له که ی پێ بگه یان دنا بایه. به لām ره دوونان و تاقیب کردنی له لایه ن هیزی سوپای ئینگلیزه وه، رۆی ئه وه یان لێ به سته وه، بۆیه شیخ له گێژاوی گومان و پێ هیوایی دا له (مه ربوان) وه هانای کۆمه کی بۆ رژی می تورکیا برد، به لām بێ سهر ئه نجام بوو (٢٥٠).

له ٢ی ژونی ١٩٢٧ دا پاش ریکه وتن له گه ل ئینگلیز، شیخ ناچار بوو داوای په نابه ریتی له ئیران بکات.

ئینگلیز هه لۆسته سیاسی به ناکام له کانی شیخیان کرده به هانه یه ک، تا به هۆیه وه یاری به چاره نووسی کورد بکه ن و ریکه ی ئیحتی مالی سهر به خۆیی یا مافی کی ئۆتۆنومی، له خوارووی کوردستان بیه سته وه. کاتیک له فیه ربوه ری ١٩٢٩ دا شه ش نوینه ری کورد له په رله مانی عیرا قدا، به پێی گه فته نیو ده و له تی به کان داوای مافی خۆیه رتیه بردنی خوارووی کوردستانیان پیشکه ش کرد، چ عیراق و چ ئینگلیزی ئاگیان بایه خیان پێ نه دا و پشتگوێیان خست (٢٥١).

له ١٤ی سیبته مبه ری ١٩٢٩ دا ئینگلیز به لێنی ئه ندامی تی کۆمه له ی گه لانی به عیراق دا. وا پتویست بوو عیراق به په له "نیاز چاکی ی!!!" خۆی به رامبه ر به کورد پیشانی کۆمه له ی گه لان بدات، تا مافی ئه ندامی تی بدریتی.

به ره سمی کردنی زمانی کوردی له نیوچه کوردنشینه کاندا به ده سته وه یه.

ئینگلیز له به رامبه ر بوونه ئه ندامی کۆمه له ی گه لان و دان نان به مافی سهر به خۆیی عیرا قدا داوای به ستنی په یمانی کی له عیراق کرد. ئه مه هه مان سا ل له (٣٠ی ژونی ١٩٣٠) دا جێ به جێ کرا. به لām وا پتویستی ده کرد "گه ل" په رله مانی کی نوێ هه لبرێرت، تا رازی بوونی خۆیی له سه ر ده ربړ و مۆری کات. کورد به شداری ئه م هه لبرێاردنه یان نه کرد، به وه رازی نه بوون دان به په یمانیک دا بنین که ئیمتیازاتی ئابووری و سیاسی به ئینگلیزیک بدات که خا که یانی پیشکه ش به عاره ب کرد. کورده کان به بروسکه یه ک داوای مافی خۆیان له کۆمه له ی گه لان کرد. ئه وانیش دیسانه وه داوایان له ئینگلیزی خاوه ن ئینتیداب کرده وه که مافه کانی گه لی کورد ده سته به ر بکات. وه رامی ئینگلیز "نیاز چاکی ی عیراق به رامبه ر کورد" نیشان ده دات و ده لیت:

"کورده کان به هه موو مافی کی خۆیان گه شتوون!" له ئوگوستی ١٩٣٠ دا مه ندوبی سامی ئینگلیز له عیرا قدا، سه ردانی کی کوردستانی کرد، له گه ل سه ره ک وه زیرانی

عێراقدا هات ئەو "نیاز چاکی" یە عێراق بۆ کورد بە ئیسپات بگهیەنن.

لە ۸ ئۆگوستی ۱۹۳۰ دا سەرەک وەزیرانی عێراق بە جەماوەری خۆ پیشاندەری سلێمانی راگهیاند کە: "حوکومەتی عێراق بریاری گرده بری داوه ئەو گفتمانە بە برا کوردەکانمان دراوه نەک تا ۱۹۳۲ بە لکە پاش ئەو کاتەش پێتەرەوی لی بکرت (۲۵۲).

راستی و دروستی ئەم "بریارە گرده بر"ە زوو ئاشکرا بوو، کاتیک لە ۶ ئیلولی ۱۹۳۰ دا تیپیک پۆلیسی عارەب تەقەیان لە خۆپیشاندانیکە خەلکی سلێمانی کرد و ۳۱ کەسیان لی کوشتن. ئەم رۆژە لە میژووی کورد دا بە "رۆژی رەشی شەشی-ئیلول" ناسراوه.

لە فێبریهەری ۱۹۳۱ دا شیخ گەرایەوه دیوی عێراق. لە ۵ ئاویری ۱۹۳۱ دا لە "ئاوباریک" شەریک لە نیوان لایەنگرانی شیخ و سوپای عێراق دا رووی دا. ئەمجاریان شیخ داوا ئۆتۆنۆمی لە ژێر ئینتیدابی ئینگلیزدا بۆ کوردستانی عێراق دەکرد (۲۵۳). ئەمە ناخەملاوی یەکی دیکە سیاسی شیخ بوو. دیارە ئینگلیز ئەم داواشیان دایە داوا. ئیدی بەرژەوهندی یەکانیان مسۆگەر کرابوو. لە ۱۳ مایسی ۱۹۳۱ دا شیخ کۆلی دا. ئەوجا بە دەست بەسەری نێردرایە بەغدا.

۱۹۳۱ عێراق بە ئەندامی کۆمەڵەی گەلان قەبول کرا. بۆ ئەو ئیسپات گەیانندی "نیاز چاکی"یان، پەرلەمانی عێراق لە ۲۳ مایسی ۱۹۳۱ دا نێویراو بە "یاسای زمانە نێوچەییەکان" ی بلالۆ کردەوه. ئەم یاسایە لە ۱ ژوینی ۱۹۳۱ دا لە رۆژنامە ی رەسمی عێراقدا بە نێوی (یاسای ژمارە ۷۴) ەوه بلالۆ کرایەوه (۲۵۴). بە پێی ئەم یاسایە کورد مافی ئەوهی دەکەوت لە قوتابخانە سەرەتاییەکانی کوردستاندا بە زمانی کوردی بخوێن. جگە لەوه دەبایە لە کوردستاندا فەرمانبەرانی بەلای کەمەوه زمانی کوردی یان بزانیان (۲۵۵). بەلام ئەم یاسایە تەنها لە سلێمانی و هەولێردا کاری پێ کرا. لە موسڵ و کەرکوک و خانەقین دا بە گەڕ نەخرا. ئەمە بوو هۆیک بۆ بەبێ سەوادی مانەوهی کوردەکانی ئەم نێوچانە.

ئەو "نیاز چاکی" یە عێراق کە هەمیشە بە لنگە و قووچی دەرەکەوت، ماکی هەموو راپەرینەکانی کورد بوو. لە ۸/۱۲/۱۹۳۱ دا هێزێکی عێراقی لە ناكاو شالایان بۆ نێوچە ی بارزان برد. کلپە ی شۆرشێکی لە بارزان هەلایسان کە لە دیسەمبەری ۱۹۳۱ ەوه تا تەموزی ۱۹۳۲ درێژە کێشا. عێراق بانگی "غەزا" ی دژی شیخ ئەحمەد بارزانی

هه‌لدا. به پێی پروپاگه‌نده‌ی رژێم گوايه شێخ نه‌حمه‌د له‌دین لایداوه و بانگی مه‌سیحیتی هه‌لداوه.

له ١٥ ی مایسی ١٩٣٢ دا هیتی ئاسمانی ئینگلیز، پشتگیری ته‌واوی هتیه‌کانی عێراقیان کرد (٢٥٦). ج.ر. گارۆد باسی ئه‌و نه‌به‌ردانه‌ی!! ئینگلیز دژی کورد ئاوها ده‌کات: "هه‌ل و ده‌رفه‌تییکی زۆر نایاب بوو بۆ هیتی ئاسمانی ئینگلیز تا بێ هیچ زبان و مه‌ترسێیه‌ک فڕۆکه‌کانی مه‌شق بکه‌ن" (٢٥٧).

به‌لام شۆڕشه‌که تا ٥ ته‌موزی ١٩٣٢ به‌رده‌وام بوو ئه‌وجا خامۆش کرا. بارزانی به‌کان په‌ڕیده‌ی تورکیا بوون، تا له ١٣ ی مایسی ١٩٣٣ دا به‌ پێی په‌یمانێکی نیوان تورکیا و عێراق و ئینگلیز لێیان خۆش بوون. به‌لام هه‌ر گه‌یشتنه‌وه عێراق ده‌ست به‌جێ ده‌ستگیر کران و ره‌وانه‌ی خوارووی عێراق کران. پاشان دوورخرانه‌وه بۆ سلیمانی. تێکرا ١١ سالی ره‌به‌قیان به‌ ده‌ربه‌ده‌ری به‌سه‌ربرد. ١٩٣٢ ئینگلتیره وێستی عێراقی موسته‌عمه‌ره‌ی به‌ ده‌وله‌تییکی سه‌ربه‌خۆ بگۆڕیت. بۆیه وا پێویست بوو که عێراق جاریکی دی به‌ پرتاو "نیاز چاکی" خۆی به‌رامبه‌ر به‌ کورد، بۆ کۆمه‌له‌ی گه‌لان و ده‌ده‌رخات. له ١٩ ی مایسی ١٩٣٢ دا بیریاریکی له‌و بابه‌ته‌ی بۆ کۆمه‌له‌ی گه‌لان نارد. تێیدا مافی نه‌ته‌وايه‌تی و کۆمه‌لایه‌تی کورد و هه‌کو به‌شییک و یاسایه‌ک له‌ یاسا بنجی به‌کانی عێراق، دانی پێدا نرابوو.

سێر فرانسېس همفری که له ٧/١٠/١٩٢٩ دا کرابوو سه‌رۆکی کۆمیسسیۆنی بالای ئینگلتیره، له‌ کۆبوونه‌وه‌کانی جنێفی کۆمه‌له‌ی گه‌لاندا بۆ لیکۆلینه‌وه له‌ وه‌رگرنتی عێراق له ٢٦/١٠ و ٣٠/١١/١٩٢٩ دا ده‌لێت: "له‌ راستیدا عاره‌بی عێراق ره‌گه‌زێکی دڵ والا و به‌خشنده‌ن. به‌رامبه‌ر ره‌گه‌ز و ئاینه‌کانی دی گه‌له‌ک میه‌ره‌بانن" (٢٥٨).

عێراق له ٢٨/١/١٩٣٣ دا به‌ ئه‌ندامییکی ته‌واوی کۆمه‌له‌ی گه‌لان وه‌رگیرا. ئه‌مه هه‌مان کات دان پێدانانی بوو وه‌ک ده‌وله‌تییکی سه‌ربه‌خۆ. په‌رله‌مانی عێراق له ٣/١٠/١٩٣٢ دا له‌سه‌ر ئه‌و بیریاری پێشان باسما کرد و دان به‌ مافی نه‌ته‌وايه‌تی و کۆمه‌لایه‌تی کورد دا ده‌نیت، رازی بوو.

به‌و جۆره کورد به‌لگه‌نامه‌یه‌کی دی نیو ده‌وله‌تی چنگ که‌وت، که دان به‌ مافی ئۆتۆنۆمییدا ده‌نیت. ئه‌و پۆ نه‌ته‌وه یه‌ک گرتووه‌کان که به‌رۆگری کۆمه‌له‌ی گه‌لانه، له‌سه‌ری پێویسته عێراق به‌ ئاگا به‌ئینیه‌ته‌وه بۆ پێره‌وی کردن و ده‌سته‌به‌رکردنی ئه‌و مافانه‌ی کورد

که له و یاسا بنچینه ییهی خوی دا دهست نیشانی کردووه و دژی نه وه ستیته وه (۲۵۹).

عاره بی عیراق له پهمانی ۳۰ ی حوزه یرانی ۱۹۳۰ یان و هکی سهره تایه کی دیل کردنیان ده پروانی. پیش مؤرکردنی پهمانه که سهره ک وه یرانی عیراق (محسن السعدون) له ۱۳/۱۱/۱۹۲۹ دا خوی کوشت. بهرگه ی نه وه ی نه ده گرت که میلله ت به چاوی خایه ن و خو فروش تی ی پروانن. هه موو پارته عاره بی یه کان دژی نه وه پهمانه وه ستانه وه (*).

نهمه دامه زراندن و هیتانه گۆری ی دهوله تیکی دهستکرد بوو له لایه ن ئینگلیزه وه به نیتوی عیراقه وه، که له به شیکی وولاتی عاره ب و به شیکی کوردستان پیک هیترا. پاشایه کی نامۆیان له سهر دانا و په رله مانیکی نامۆیان بو هه لپرو زانده که "وینه یه کی له بهر گیراوه ی" په رله مانی ئینگلیزی ی بوو! عیراق به دژی خواستی گه له کانی هه لتۆقی، تا به رژه وه ندی یه نابووری یه کانی ئیمپریالیزمی ئینگلیزی پارێزگاری ی بکات. مرۆ به تیروانینی سنوره کانی عیراق له سهر نه خشه یه ک تی ده گات و ده بینیت. چۆن ده لتی به راسته کیشراوه.

نهم دهوله ته دامه زراوه خۆ نه ویسته ی عیراق به و گه له جوداوازان ه وه، ههر له سهره تا وه نه وه درده کورده ی له گه ل خوی هه لگرت که به تپیه پروونی زه مانه، لی ی پیستر کرد. هۆکه شی خو گیل کردن و پشت گوی خستی نه وه هه موو گفت و به لینه نیتو دهوله تی و نیتو چه بی یانه بوون که چه ندین جار به نووسین مافی خو به رتو به بردنی کوردیان دان پیتدا ناوه.

ناسووری یه کان له عیراق دا

نه و ناسووری یانه ی پاش قه تل و عام له دهستی تورکان خه له سین و په نایان هیتایه کوردستانی عیراق (۲۶۰)، به لای ئیمپریالیزمی ئینگلیزی یه وه تویه په رۆی چاک بوون بو به گۆل دا کردنی سیاسه تی ئیمپریالیزمانه یان له رۆژه هلاتی نیتو ده راست دا. له ۱۹۳۱ هه وه باری ده ردناکی ناسووری یه کان یان له لایه که وه بو چاو ترستین کردنی رژیمی عیراق و له لایه کی دی یه وه بو دژایه تی ی برا کورده کان یان، قۆزته وه. له ۱۹۲۳ هه وه ۲۵۰۰ ناسووری یان به نیتوی (هیتی لیقی) یه وه له ژیر چاو دیری نه فسه ره ئینگلیزه کان و به پتی نه خشه و پرویا گه نده ی ئیمپریالیزمانه یان، دابه ست و گۆش کرد. ئاشکرا به درنده ترین شتیه دژی کورد دنه یان ده دان (۲۶۱). گفتی نه وه یان ده دانی که له پاشه رۆژ دا بو دامه زران دنی

(*) بهروانه نه و گوتاره ی (ناجی السویدی) له رۆژنامه ی (العالم العربی) دا، بغداد.

دهوله تيكي ئاسوورى يارمه تىيان دهدهن. هه مان كات رژيمى عيراق و كورده كانيشيان دژى ئاسوورىيان هان دهدا. سياسه ته كۆنه به دناوه كهى ئيمپرياليزم (جيا كه ره وه و بيه ره وه!) به شيوه يه كى بهر بلاو له لايهن ئينگليزه وه پيره وه دهكرا.

له ۵ى ئابى ۱۹۳۳دا لتيك دانتيك له نيوان سويى عيراق و ئاسوورىيه كاندا رووى دا كه ژماره يه كى زۆر ئاسوورى تيدا كوژرا. ئاغاي ئينگليز نه بزوا. بالتويزى ئينگليز له عيراق "سيتر همفرى فرانسيس" ريگه ي (دوكتۆر فريترز گرؤبا) ي بالتويزى ئاله مانىاي نه دا تن بكه ويت و كاريك بكات، له ترسى ئه وهى نه با دهوله تان، عيراق به تاوانى قه تل و عامى ئاسوورىيان سزا بدهن (۲۶۲).

سياسه تمه دارى ئاسوورى، هاوړى ئازيزم به هه شتى "يوسف مه لهك" له سالى ۱۹۵۶دا له بيروت به شيك له و چه رمه سه رى و نه هامه تى به ي ئاسوورىيه كانى بو گيترامه وه. ئه و تاوانانه له كه به كى دژوينه، هه تا هه تايه به ته ويلى ئيمپرياليزمى ئينگليزى به وه ده مي ني ته وه. ئه وه به كه م جار نه بوو كه ئيمپرياليزمى ئينگليزى، ئاسوورىيه كان ته فره بدات. پيشتريش له ۴ى مايى ۱۹۲۴دا، لتيك دانتيكى خويناوىيان له كه ركوك له نيوان كورد و ئاسوورىيدا سازدا. ئه وه بوو ئينگليزه كان چه ند به كر تيگيرا ويكي ئاسوورى خويناىيان هاندا په لامارى گه رما ويكي ژنان بدهن (۲۶۳).

شۆڤشى يه زىدىيه كان و كوده تاي به كر صدقى

له سه ر ئه نجامى ئه و جه و و ستم و هه ست رووشاندنه به رده وامه ي كورد دا، كورده يه زىدىيه كان له ۷/ ۱۰/ ۱۹۳۵دا به شۆڤشيك هه لستان. هه وت يه زىدى به دار داكران و زياد له سه ديان زامدار كران. هه مان سال بارزانىيه كان به سه ركردى به خه ليل خۆشه وى و مسته فا بارزانى راپه رين. عيراق تا ۱۹۳۶ كلپه ي ئه م شۆڤشه ي پى دانه مركا به وه.

له ۲۹/ ۱۰/ ۱۹۳۶دا سويا سالارى عيراق، ژه نه رال (به كر صدقى) ي كورد، كوده تايه كى سه ركه و تووانه ي به سه ر رژيمى عيراقى به كرى گيراوى ئينگليز دا، به رپا كرد. حوكومه تىكى له پارتە عيراقىيه كان و كه سانى نيشتمان په ره وه دامه زراند. به كر صدقى دوژمنى سه ر سه ختى ئيمپرياليزمى ئينگليزى بوو. ئه م پيره وه و كه م ئه زمونى و كه م ته جره به يى له سياسه تدا، پيروه ندى به كى توندى له گه ل ئاله مانه كاندا پى پهيدا كرد. ريكه وت وا بوو كه خۆشى ژتيكى ئاله مانى دۆستى بوو، پاشانىش خواستى. ئه و هۆكارانه واى له ئيمپرياليزمى ئينگليزى كرد كه له به كر صدقى درۆنگ بيت و وهكى

مه ترسی به کی گه وره تی ی پروان. به کر صدقی له گهل نه وده دا که زور به خو دهنازی، گهلک نه ترس و قاره مانیش بوو. تا رادهیه کی زوریش دلناسک بوو. هر زوو له گهل شیخ مه حمود دا که نه و کاتانه به ناواری به له بغدا ددیا، تیک چوو. ئیمپریالیزی ئینگلیزی له و کاتانه دا کومه لیک شوقیتنیستی عارهبی لی هار کرد.

له ۱۱ ی نابی ۱۹۳۷ دا به پیلانیکی رهش له موسل شه هید کرا، که کومه لیک نه فسه ری عارهب تهون که ری بوون (x). جارتیکی دیش تارمایی ئیمپریالیزی ئینگلیزی بالی به سهر عیراق و کوردستاندا کیشایه وه.

که سیتیکی دیار و له بهرچاوی دی هه بوو، که زور دژی دهسته لاتی ئینگلیز دده وسته یه وه، نه ویش مه لیک غازی بوو. نه ویش دژی ئینگلیز و سهر به نازی ئاله مانیا بوو. له ۴ ی ناوری ۱۹۳۹ دا به رووداو تیک گیانی له دهست دا. له عیراق دا نه مه شه به پیلانیکی ئینگلیزی دهنارا. (عبدالاله) ی ژن برای کرایه ده مرستی تهخت. به لام دهسته به ک نه فسه ری عارهبی سهر به ئاله مانیا ی هیتله ری له ۲ ی مایی ۱۹۴۱ دا هلیانفراند و حوکومه تیکی نو یان به سه روکایه تی (رهشید عالی گیلانی) دامه زراند. نه م حوکومه ته هلو تستیکی زور شوقیتنیستانه یان به رامهر جوو ده کانی عیراق هه بوو. راپهرین و په شتوی به کی زور که وته عیراقه وه. شیخ مه حمودیش توانی له دهست به سهری به غدا یه وه بو سلیمانی هه لیت. رژیمی گیلانی گفتی زوی به مسته فا بارزانی دا، به و مهرجه ی نه ویش دژی ئینگلیز پشتگیری لی بکات. بارزانی هاریکاری گیلانی دایه دوا وه. له گهل نه وهدا که خو ی تیدا چوو یه کی سیاسه تی ئینگلیز بوو، به لام نه یدوه یست بو به رژه وهندی نازی دژی ئینگلیز بجه نگیت، بویه نه وده مه نارام و هینم مایه وه.

هه نده ک کوردی دی هه بوون ویستیان بارو ده رفه ته که بو به رژه وهندی کورد بقوزنه وه. له وانه هه ندی که سی ناسراو و نیوداری کورد بوون، وهک عه لی که مال، توفیق قه زاز و هه ندیکی دی، که خو یان له ژیر سهر کردایه تی میژوو نووسی کورد میرلیوا محه مه د نه مین زه کی یدا (۱۸۸۰-۱۹۴۸) ریک خست، تا له ناشووب و په شتوی نیوان عیراق و ئینگلیز سوودیک بو کورد به دهست به یتن. شیخ مه حمود هاوکاری له گهل نه مدهسته یه دا نه کرد.

(x) یه کتیک له تهون که مان و راپهرینه رانی راسته وخوی نه و پیلانه نه فسه ریکی کورد بوو، که نیوی (عه دله زیز یا مولکی) بوو.

کاتی دهست به کاربوونی کورد دواکهوت. کاتیک حوکومه تی گهیلانی له ۲ ی ژونی ۱۹۴۱ دا به بهشداری و دهست تیهوردانی راستهوخوی سویای ئینگلیز ژیره و ژوور کرا، ئیدی نهو دهرفهت و ههله زیرینهش راورد. شیخ مهحمود به زۆر نێردرایه گوندی (داری کهلی) له نیزیکی سلیمانی و بهدهست بهسهری مایهوه. به نهرداری ههر لهوی له ۹/۱۰/۱۹۵۶ دا کۆچی دوایی کرد (x). ناشتنی شیخ له شارهکهیدا، بووه خۆپیشاندانێکی خۆناوی دژی رژیمی عێراق. سهرقافلهی خۆپیشاندهرهکان ئافرهتیک بوو به نیوی (ئهخته)، که پۆلیس بهر دهست رژیشان دا و شههیدیان کرد. له ۲۵/۱۰/۱۹۴۱ دا یهزیدی بهکان جارتیکی دی راپهڕینهوه، بهلام شۆڕشهکهیان زوو خامۆش کرا.

ئالهمانیای نازی و چاوپرینه کوردستان

لهجهنگی دووهمی جیهانییدا ئالهمانیا چاوی تهماعی برههوه بیره نهوتهکانی کوردستانی عێراق. "گوتفرید یوهانیس میوللر" و گروپێکی بهکرێگیرای نهناسراو، له هاوینی ۱۹۴۳ دا به فرۆکه دهنێردرینه کوردستان، تا کورد دژی ئینگلیز هان بدهن (*) دهزگای جاسوسی ئینگلیز زوو به پلانهکهی زانی و به پهله گروپهکهیان دهستگیر کرد. رژیمی نازی دهیهویست له ژێر دهمامک و چارشیی دۆستایهتی کورد دا خۆ تیهههڵکێشی مهسهلهی کورد بکات، ناشکرایه نهمه پیلان و کلاوبازی ی بوو، چونکه نازی ئالهمانیا هیچ کات بیرى لهوه نهکردۆتهوه یارمهتی بزووتنهوهی ئازادیخوازانهی کورد بدات.

نازی بهکان له ۱۹۴۱ هه لهگهڵ تورکه تۆزانی به دهگهز پهڕستهکان رێک کهوتیبوون که ئیمپراتۆریتی بهکی تورکی فراوان دا بهزێتن. له کۆبوونهوهیهکی هیتلهر دا لهگهڵ فۆن پاپن و نوری پاشای نوێنهری تورکیادا، ئهم ئیمپراتۆریته نهخشه کێش کرا بوو. ئهم پیلانه لهو نامهیهی ۵/۸/۱۹۴۱ ی بارۆن "ئیرنست فایز ئاکهر"ی وهزیری کاروباری بیگانهی نهو کاتهی ئالهمانیا دا که بۆ (رېبنترۆپ)ی وهزیری دهروهی نهو کاتهی نووسیهوه، زۆر به ناشکرا بهدهر دهکهوێت. به پیتی ئهم پیلانه بریار وابوو نهو تورکانهیی له شوورهوی

(x) شیخی قارهمان، به نهخۆشی برایه بهغدا و لهوی کۆچی دوایی کرد.

(*) Muller, Gottfried Johannes: "Im brennenden Orient", (له رۆژههلاتی گرگرتوودا)،

Stuttgart 1959.

دەژین، خوڤان و خاکەکیان لە سوڤیەت داپچرتین و بلکین بە تورکیاوە.

گەر ئیمپراتۆرییەتی تورکی لەو جۆر و بابەتە فراوان و هێزدارە سەری گرتبا، سەد لە سەد نەتەوێ کوردیان بە هێجگاری قەر دەکرد و ئەو (چقلە میتزویی) یەکیان لە چاوی دەستەلاتدارانی تورک دەر دەکێشا.

بارزانی و بارزانیەکان

لە ١٩٤١ هە سەرکردەیهکی دیار هاڵە سەر شانۆی سیاسەتی کورد ئەویش مستەفا بارزانی بوو. لێرەدا بە پێویستی دەزانین شتێک دەربارە یارەچەلەک و رێباز و کەسایەتی بڵێین. هەر باسێ لێوە کرد ناچار دەبێت باسی رابووردووی بکەیت. چۆن پێ گەییووە و ئەو مەزنایەتی یە پێ پراوێ!

کەواتە بارزانی خەڵکی گوندی (بارزان)ە. پێش نیوی مەلای هەیه کە بە واتای زانای ئیسلامەوانی دیت. ئەمە وای لە زۆر کەس کردووە کەواتێ بگەن رێبەرێکی نایینی یە.

هەر زوو توانا و لێ هاوئویی سەرکردەیهکی میلی لێ دیاری دا. ساکار، بەرچاو تیر، جەسور، ئازا، هێمن، خۆراگر، دوور بین، خاوەن توانایەکی عەسکەری. بۆ نمونە رۆژنامەی (New York Herald Tribune) یە "جەنگاوەریکی هەلکەوتوو" و "پالەوانیکی کورد" نیوی دەبات (٢٦٤). لەگەڵ ئەوانەدا مەروڤیکی خانە گۆمان بوو. کەواتە پێداویستی یەکانی سیاسەتە دارێکی سەرکەوتووی تێدا کۆبوو بوووە.

"هێمن بوو، توانایەکی خۆڕسک و کەسایەتی یەکی زۆر سادە ساکاری تێدا بەدی دەکرا، رۆڵاند ئوبرتل لە گوتاریکی (Frankfurter Rundschau) دا بەو جۆرە باسی لێوە دەکات (٢٦٥).

بارزانی هەمیشە کەمی گوتوو و زۆری کردوو، "بەراسی سەرکردەیهکی میلی و مێژوویی یە"، وەک (Jean Pradier) لەبارەیهو دەلێت (٢٦٦). باو و باپیرانی هەر لەسەرودەختی ئیمپراتۆریی عوسمانی یەو لە شۆرشە ئازادیخوازەکانی کورد دا بەشدار بوون. بابی کە نیوی (عبدالسلام بارزانی) (x) بوو، لە ١٩١٤ دا بە تاوانی سەرکردایەتی شۆرش کوردی ١٩٠٨ لە دژی دەستەلاتدارانی عوسمانی، لەدار درا (٢٦٧).

(x) ئەمە بۆ ئێک بابی. بابی نیوی مەمەدە.

که واته هۆزی بارزانی یان له بزوو تنه وهی نازادیخوازانهی کورد دا جیگه یه کی دیاریان هه یه. ئەندامانی ئەم هۆزه به یه کسانیی دهژین، زۆر داخراو و که نارگیرن. هیچ رژیمیکی نەیتوانیوه تا ئیستا بارزانی یه که بکریته و بیکاته داردهستی خۆی^(x).

هەر بارزانی یەک بەشی خۆیی ههیه و کهسیان به به له نگاهی و دهست پانکردنه وه نازین. مستهفا بارزانی له خهباتیدا بو ئامانجه سیاسی به کانی سوودی له لایه نه گهشه کانی ئهم که سایه تی بهی هۆزه کهی وه گرته وه. له ئاکاری سیاسی به وه بارزانی زۆر واقع بینانه یه. ده لیت: (مرۆ دهم زۆر له مافه وه ده ژهنیت، به لām ماف ته نها بو هیزدارانه، چونکه ته نها ئه وان خاوه ن دهسته لاتن) (٢٦٨).

١٩٤٢ | بارزانی توانی له دهست به سه‌ری سلیمانی به وه هه‌لبێت، به راوێژکاری حیزبی هیوا (٢٦٩) بیرخه‌روهیه‌کی دایه‌ رژێم، که تییدا داوای پێشخستن و چاک کردنی باری رۆشنبیری و ئابووری کوردی کرد. رژێمی عێراق له ١٩٤٣/١١/٦ دا به هێرشێکی سوپایی وه‌رامیان دایه‌وه. به‌لام جه‌نگ هیچ دادێکی نه‌دان، بۆیه‌ ناچاری گه‌فتو گوێ کردن بوون. له‌ نوێمه‌یه‌ی ١٩٤٣ دا حیزبی هیوا له‌به‌غدا بیرخه‌روهیه‌کی دایه‌ بالوتیزی ئه‌مریکا، که تییدا داوای پشتگیریان له‌ ئه‌مریکا کرد. هه‌رحه‌نده‌ ئه‌مریکا هیچ وه‌رامێکی ئه‌و هانا برده‌نی نه‌دایه‌وه، به‌لام رژێم هه‌نده‌ ئیستیماتێکی دا. دیاره‌ ئه‌وه‌ش له‌ترسی ئیحتیمالی ته‌نینه‌وه‌ی نیو ده‌وله‌تانه‌ی کێشه‌که‌ بوو له‌و کاته‌ ناسکه‌ی دووهم جه‌نگی جیهانییدا. له‌به‌غدا وه‌زاره‌تیک بۆ کاروباری کوردان دانرا و کوردیک به‌ نیوی (ماجید مسته‌فا) وه‌ کرایه‌ وه‌زیری. به‌لام ماجید به‌کرێگیراوێکی ئینگلیز بوو، که ته‌نها به‌ ئه‌نجام گه‌یاندنی پلانیکی پێ سپێردرا بوو. داوای شه‌ڕ راگرته‌نی له‌ بارزانی کرد وله‌ ٧ کانوونی دووهمی ١٩٤٤ دا وه‌تی به‌غدا کرد، تا په‌یمان له‌گه‌ڵ رژێمدا مۆر بکات. ئینگلیز له‌ پشت په‌رده‌ی ئه‌و په‌یمانه‌وه‌ خۆیان مه‌لاس دا‌بوو. ئامانج ئه‌وه‌ بوو هێنده‌ی بکێشیت به‌و شه‌ڕ راگرته‌ جارێ شوێشی کورد راگیریت. چونکه‌ له‌و گه‌رمه‌ی جه‌نگی دووهمه‌دا ئینگلیز توانای ئه‌وه‌ی نه‌بوو پشتگیری سوپایی له‌ عێراق بکات. به‌

(X) لهم سالانه‌ی دو ایددا هر له خودی خانه‌وادی بارزانی‌ی خقی، چەند کۆرتکی خۆیان بە پێژتم
 فێرشت و دژی بابیان و هستانه‌وه. وەکو لوقمان و عوبەیدوللا. کە ئەمە‌ی دوایان هەر لەو سەرە
 رۆی بەدا گیانیشی لەده‌ست دا و ئێژمی عێراق سەرنگومان کرد، باش ئە‌وه‌ی ماوه‌یک پلە‌یه‌کی
 ساخته‌ی وە‌زیریان دا‌یه و دژی بابی هە‌ڵیان دە‌سواند.

پێی ئەو پەیمانە حەوت ئەفسەری کورد وەک (پێوهندی کەر) ان لە نێوان بارزانی و رژێمدا، نێردراوە بارزان. بەرپێکەوت هەندێ لەو ئەفسەرە زۆر نیشتمان پەرور بوون. لە پتەو کردن و بیهێزکردنی بزوتنە وەکەدا، زۆر یارمەتی بارزانیان دا. چوار لەو ئەفسەرە، تا دوا تریە ژیا نیا ن بۆ باوەرە کە یان زۆر بە ئەمەک مانە وە (٢٧٠).

ئەو سەرۆخە باریکی سیاسی گونجاو بۆ کورد رەخسابوو. تورکیا کە گەورەترین پارچەی کوردستانی داگیر کردووە، شەریکە ئالەمان و دژ بە ئینگلیز بوو (٢٧١). بۆیە ئینگلیز دژی ئەو نەبوو کورد بۆ ماوەیەک ئاهێکی بە بەردا بێتە وە. لە رادیۆی (حەیف) وە بەرنامەیان بە کوردی بلۆدە کردووە. لە بەغداش بالۆتێخانە ی ئینگلیز گۆقاریکی کوردی بە نێوی (دەنگی گیتی تازە) وە دەرە کرد. من ئەو کاتانە میتر مندالیک بووم و لە قوتابخانە ی سەرەتایی دەمخوێند، چاکم بیرە بیانیان پیش چوونە پۆل کۆبان دە کردینە و سڕودی نەتە وایەتی کوردمان دە چراند. بە راستی هەل و دەرفەتێکی چاک بوو گەر توانرابا پرا و پر سوودی لێ وەرگیرابا.

کورد لە سەر وەختی جەنگدا رێک و پێک و پر توانا تی نە کۆشان، هەلی رەخسای ئەو جەنگە یان لە کیس داو وەک پتیرست سوودیان لێ وەر نە گرت. بە خۆ داها تنە وە ی پاش جەنگیش تازە دێر و بێ شەر ئە نجام بوو. لە ٢٩ ی نۆفەمبەر ی ١٩٤٨ د وە فدیکی کورد لە پاریس بیرخەرە وە یەکیان دایە (تربکفە لی) سکرێتیری گشتی ئەو کاتە ی نەتە وە یەک گرتووە کان، کە تێیدا داوای چارە سەر کردنی کێشە ی کوردیان کرد بوو (٢٧٢). بیرخەرە وە کە پشت گوێ خرا.

لە مایسی ١٩٤٤ د نوری سەعیدی سەرەک وە زیرانی عێراق و ماجید مستەفای وە زیری کاروباری کوردان، سەردانیکی کوردستانیان کرد، تا بار و دۆخە کە بە پێی سەردەم و قۆناغە نوێکە هەلسە نگیئن. لە گەڵ گە لەک سەرەک هۆزی کورد دا (جگە لە بارزانی) لە کێشە ی کورد دوان. گفتی جۆرە ئۆتۆنۆمی یەکیان بە کورد دا. نوری سەعید پاش گە رانە وە ی راپۆرتێکی بە پەرلەمان دا. راپۆرتە کە دە لێت لە کوردستاندا سێ توێژال هەن:

١- سەرەک خێلە کان، کە تەنھا بیر لە بەرژە وەندی خۆیان دە کە نە وە.

٢- بازرگانه کان، کە هێمنی بارە کە و ئارامی خۆیان گەرە کە، تا بەرژە وەندی ئابووریان پارێزراو بێت.

٣- توێژالێکی رونا کبیر، کە ئامانجی سیاسی یان کوردستانیکی مەزن و

سەرپه‌خۆبه (٢٧٣). نوری سه‌عید وای راگه‌یاند که گوايه (هه‌یزه زه‌به‌لاحه‌کان ده‌خوازن کیشه‌ی کورد بۆ ئامانجی خۆیان به‌کار به‌یئن) (٢٧٤).

هه‌روه‌ها گوتی (... ئاشکرایه ئیمه له باریکی نااسایی دا ده‌ژین، بۆیه ئهرکی هه‌ر یه‌کێکمان ئه‌وه‌یه، لهم کاتی جه‌نگه‌دا، زۆر هوشیارانه (له‌گه‌ڵ کورد) دا مامه‌له‌ بکه‌ین... داوای من ئه‌وه‌یه که هه‌ست و هۆشمان لای ژووورو (کوردستان) بێت... تاد) (٢٧٥).

ئهو (هه‌ست و هۆشه‌یان لای ژووورو) زۆری نه‌خایاند. یه‌که‌و راست پاش کۆتایی دووهمه‌ جه‌نگی جیهانی ئاشکرا بوو چ هۆشیکه. گفت و به‌لینه‌کانی ئوتۆنۆمی له‌لایه‌ن وه‌زیره‌ عاره‌به‌کانی کابینه‌که‌یه‌وه‌ درانه‌ دواوه‌ (٢٧٦).

١٩٤٤ بارزانی داوای له‌ رژێم کرد، گفته‌کانی ١٩٤٣ به‌رێته‌ سه‌ر. به‌ هه‌رشیکێ سوپایی وه‌رامیان دایه‌وه‌.

له ١٩٤٥/١/٨ دا سکرته‌یری پارتی هیوا، ره‌فیق حیلمی (١٠/٣٠/١٩٦٠) کۆچی داوایی کردوه‌ (نامه‌یه‌ک بۆ بارزانی ده‌نووسیت و کۆمه‌ک و پشتگیری حیزبه‌که‌ی پیش چاو ده‌خات) (٢٧٧). بارزانی خۆش ئاماده‌یی له‌و کۆمه‌که‌ ده‌کات (٢٧٨).

له ١٠ ئۆگوستی ١٩٤٥ دا شۆڕشی بارزان هه‌لگیرسایه‌وه‌. سوپای عێراق له‌لایه‌ن هه‌یزی ئاسمانی ئینگلیز (٢٧٩) و جاشه‌ کورده‌کانه‌وه‌ (که‌ زۆریه‌یان فێۆداله‌کان بوون) پشتگیری لێ ده‌کریت. پاش به‌ره‌نگاری یه‌کی قاره‌مانانه‌ بارزانی و لایه‌نگرانی ناچار بوون له ٧/١٠/١٩٤٥ دا کوردستانی عێراق جێ به‌یئن و (٢٨٠) بچنه‌ کوردستانی ئێرانه‌وه‌. بارزانی له‌ کۆماری کوردی تازه‌ دامه‌زراوی مه‌هاباد (٢٨١) دا ده‌کرێته‌ ژهنه‌رالتیکی سوپای ئهو کۆماره‌ ساوايه‌. پاش هه‌ره‌س هه‌تانی کۆماره‌که‌ له‌ کۆتایی ١٩٤٦ دا، بارزانی داوای به‌نابه‌رتیی یو خۆی و هه‌ڤاله‌کانی، له‌ ئه‌مریکا ده‌کات. داواکه‌ی ده‌درێته‌ دواوه‌، چونکه‌ به‌ دارده‌ستیکێ "شووهره‌وی" ده‌زانرا (٢٨٢) هه‌مان کات رژیمی (ستالین) یش به‌ به‌کرته‌گیراویکی ئینگلیز تاوانباریان ده‌کرد (٢٨٣).

بارزانی ئێرانی جێ هه‌شت و گه‌رايه‌وه‌ عێراق. له ١٤ ی مایسی ١٩٤٧ دا عێراق جاری شه‌پی دژی بارزانی هه‌ڵدا. تورکیا و ئێرانیش به‌ هه‌مان جو‌ر له‌ ئاماده‌یی دا بوون. بارزانی جه‌نگاوه‌ری به‌ توانا، پاش ئه‌وه‌ی ماوه‌یه‌ک له‌ عێراق جه‌نگی، ئه‌وجا له ٢٠ ی مایسی ١٩٤٧ دا هه‌یزه‌که‌ی کرد به‌ تورکیادا. دواي هه‌ندێ شه‌ر و پێکدادانی قورس له‌گه‌ڵ ژهنده‌رمه‌ی تورک دا، هه‌مدیسان ده‌گه‌رێته‌وه‌ دیوی ئێران، له‌وێ سوپای ئێران

په لاماری ددهن. رادیوی BBC له نندن له ۱۷ ی حوزهیرانی ۱۹۴۷ د باسی توند ترین شهر له نیتوان بارزانی و سویای ئیران دا دهکات.

بارزانی و ۵۳۰ هه قالی، به سنووری نیتوان تورکیا و ئیراندا زیره کانه و پیستولانه خویان بۆ شوورهوی دهر باز ده کهن. له سوڤیهت و وولانه سوڤیالیسته کانی دی مانه وه، تا له ۱۴ ی تموزی ۱۹۵۸ د ژهنه رال قاسم کوده تایه کی سوپایی کردو و کوتایی بهر ژیمی پاشایه تی عیراق هینا.

بارزانی له یارده ساله له شوورهوی چی کردووه، نه زانراوه. به پئی هندی سهرچاوهی روژئاوایی (که برتکیان دورژمی کوردن، وه کورولف ف. شلوس پروانه لاپهره ۲۵) گوايه له ئە کادییای عهسکهری موسکۆ خویتندوویه تی و پلهی ژهنه رالی سوڤیه تی وهرگرتووه. بهو هویه وه گهلهک جار له روژئاوا به هله بارزانی به "ژهنه رالی سور" نیو ده بن (۲۸۴).

لیره دا پتویسته نه وه یادخهینه وه، که بارزانی له سوپای کوماری مه هاباد دا و پیش دا ی شوورهوی، ژهنه رال بووه.

شوورهوی تا ئیستا هیچ روونکردنه وه به کی دهر یاری نه وه ماوه به ی ژبانی بارزانی پیش جاو نه خستووه. هندی سهرچاوه ده لیتن بارزانی له وی زور هه ژارانه ژباوه و هه تا گوايه (ناشه وانی) کردووه (۲۸۵) بارزانی خوی ده لیت مئشو و سیاست و ئابووری گهلانی خویتندووه (۲۸۶). نه زانیاری بانه ی به ئیمه گه یشتوون و ارا ده گه یه نن که بارزانی له ۱۹۴۸ وه تا مردنی ستالین له زندان دا بووه. ئه مهش به هوی نه وه گوايه داوه تیکی (باقرو ف) ی سهر کوماری نازربایحانی داوه ته داوه، چونکه ته نه ها بارزانی داوه ت کردووه یی له هه قاله کانی. باقرو ف ره نجاوه و لای ستالین بۆ تی جاندووه و نه ویش فهرمانی گرتنی بارزانی داوه. له سه رده می مالینکوف و خرۆشوف دا حالی زور باش بووه و جاک به پتووه جووه. شایانی باسه هیچ به کتیک له بارزانی به کان له شوورهوی ژنیان نه خواست (x). به پیچه وانه ی زور کوردی دیکه ی په ریبه ی هه نده رانه وه. زوریان بۆیان گپراومه وه که هه میشه له بیی نه وه دا پوون که روژتیک دیت و ده گه رپنه وه. سا هه ر واش

(x) ئه م زانیاری به ی به ماموستا نه به ز دراوه، ته و او راست نی به. چونکه هه ندیک له بارزانی به کان له شوورهوی ژنیان خواستووه. بۆ نمونه خوالخوششو شیخ سلیمان کوبی شیخ عه بدولسه لام دوکتور سه عید نه حمه د نادر، ملکۆ بارزانی، وه بیس بارزانی و عیسی سوار.

بوو. شیخ ئەحمەد بارزانی ی لە گەڵ بارزانی ی و هە قالە کانیدا بو شۆرەوی هە لێ هات، بە لکە لە گە ل زۆبە ی خێزانە بارزانی بە کان و چوار ئەفسەرە کوردە کە ی لە گە ل یاندا چوو بوونە مە هاباد، گە رانە وە. پاش ئە وە ی عێراق گە فتی لێ خۆش بوونی پێدان، خۆیان تەسلیم کردە وە. هەر چوار ئەفسەرە کە لە ١٩ ی حوزەیرانی ١٩٤٧ دای لە بەغدا لە دار دران. شیخ ئەحمەد و هەموو بارزانی بەکانی دی لە زیندان خەزیندران و تا کۆدە تە ی قاسمی ١٩٥٨ تێیدا مانە وە. لە ١٩٥٨/٧/٢١ بە مەرسومیکی جەمھوری ی ئازاد کران.

بزووتنە وە ی سیاسی کورد پاش هە لێ هاتنی بارزانی ی

دە بی ت با سێکی جموجۆلی سیاسی یانە ی کورد لە عێراقدا لە پاش هە لێ هاتنی بارزانی ی بکە ی ن:

"پارتی دیموکراتی کوردستان" کە لە ١٦ ی ئۆگوستی ١٩٤٦ دا لە لایەن هە ندە ک روونا کبیری کوردە وە، بە سەر بە رشتی ی پارتیزەر هە مزە عە بدوللا، میر حاح ئە حمەد و هە ندیکە ی دی دامە زرتنرا، هەر ئە و کاتە بارزانی یان کردە سەرۆکی. هەر جە ندە بارزانی ی خۆی لە دامە زرتنە رانی نە بوو. دامە زرتنە رانی پارت لە توتۆ لالی وور دە پۆرژوا وە سەر یان هە لدا بوو. با وەر یان بە خۆیان و هتزی حە ما وەر نە بوو، بە لکە بە کە سی نێ و نێوانگ دار. لە شالاوی کۆمۆنیستیش زۆر دە ترسان، کە ئە و کات و سە ردە مە هتزی و پڕوبا گە ندە یان آل بوو، بە تاییە ت لە ١٩٤١ و بە دوا وە، پاش ئە وە ی سوو یای شۆرە و ی ی جوونە ئازریا یحان و کوردستانە وە. ئە م توتۆ لالە سیاسی بە یزۆرە ی وور دە پۆرژوا ی کورد، بە دووی یئودارتک دا وتل بوون، تا لە سایە یدا خۆ حە شار دە ن. ئە و توانا یە یان لە بارزانی یدا ییتە وە. بە تاییە ت کە ئە و سە رو وە ختە بارزانی ی نێوانگێکی ئازادیخوازانە ی درە و شایە ی بە بوو. جگە لە وە ی پاش (هەرە سی کۆماری مە هاباد) یش بو شۆرە و ی ی هە لێ هاتبوو. بە و ییە ئە و پارتە لە کۆمۆنیست تۆقوانە ئیدی ترسیان لە وە رە و ی بوو کە کۆمۆنیست بە کە ی گێراوی ئە مریکا نێو زە دیان بکە ن. ئا بە و حۆرە سەر کە دە کانی پارت هەر لە هە لێ هاتنی بارزانی یە وە بو شۆرە و ی ی تا گە رانە وە شی، بە نێوی ئە وە دەر و ان و بە نێوی ار تە کە بە وە پڕوبا گە ندە یان دە کرد. یی ئە وە ی هیچ پرسیک بە خۆی بارزانی ی بکە ن و ایە کی وەر گرن. ئە و هە لێ ژار دێ خۆ یە خۆ یە ی سەرۆکی پارت، ماکی صە دان تە ن گۆ جە لە مە ی، گە ل خۆ یدا هە لگرت و پاشانی ش بو وە هۆ ی دوو بە رە کی پارت. مە سە لە یە کە روون و شکر، سەر کردە ی پارتە شۆر شگێرە کان دە بی ت لە یۆ تە ی خە یات دا قال بوو ی ن و خۆیان

حی به نحه و حی بی تی تکیوشانی خۆیان دیاربت. سهرانی بارتتک که له رتگی
نئیوانگی کهسانی دیکهوه به دۆستابه تی کهستک بناسرتندرتن، دیاره ئهوه سهرانه ههر
به دهستی ئهوه دۆست و نۆدواره به ئاسانی ئاوهرووت دهکرتن. بارتتک که له بهنا نئیوانگی
کهستکدا، سه رکده به کی نامۆ دا، رهگی داکوتایت، به ئاسانی ناتوانت نئیوی ئهوه کهسه
بسپێتهوه و له کهداری کات و له نی هه لکشست. "باو شتتکی نه دایت، ناتوانت
بیسپێتتهوه". بارتتکی یۆرژوای وهک بارتی دتموکرات ئهم راستی به بان به میشتکدا
نه دهجوو. کاتتک ئه ندامانی مه کته بی سیاسی و لیژنه ی مه رکه زی بارت
(۱۹۵۹ و ۱۹۶۴) ههولیان دا بارزانی سه روکیان هه لدرتن، خۆیان سه رهنگی بوون. وهک
له باشاندا ده بینن.

له پاش دووهم جهنگی جیهانی له کوردستانی عیراق دا دوو رێچکه ی سیاسی هه بوون. پارت و کۆمۆنیست. ههروهک ئه ورۆکه پارتیکی کۆمۆنیستی کورد له ئارادا نه بوو. شایانی باسه که رێهوی کۆمۆنیستی چ له کوردستانی عیراق و چ له کوردستانی ئێراندا، له پاش دووهم جهنگی جیهانی، زۆر له بهرودا بوو. به تایبتهت پاش ئه وهی شوورهوی له دامه زانندی ئهوه کۆماره ی کوردستانی ئێران دا دهوری هه بوو. خیانته تی ستالین به رامبه ر به کورد وهک پێشتر لێی دواين، له لایه ن کۆمۆنیسته وه به نێزیکه به م جۆره عه یب پۆش ده کرا: "رژیمی ستالین خۆی نه یوستوه کورد به گورگان خواردوو بدات، به لām چاری نه بوو. نه یده توانی هه تا سه ر ده ست به بالی کورده وه بگریت، چونکه به دلنیا یی یه وه ئه وه ده بوه هۆی هه لگیرساندنێ جهنگی کی سیته م له جیهاندا"، "تاوانی ته نه های له ئه ستۆی جیهانی سه رمایه داری ئیمپریالیزمدا یه، نهک رژیمی ستالین".

له ژێر تین و تاوی ئه وه پروپاگه ندانه دا، خه لکی له کوردستاندا رۆژ به رۆژ به لای شوورهوی یدا دایان ده شکاند و قیزیان له به ره ی رۆژئاوا ده هاته وه. جگه له وه پیاو رۆژانه له کوردستاندا واقیعه که ی به چاری خۆی ده دیت. ده بیینی چۆن سه رمایه دارانی رۆژئاوا سه روه ت و سامانی به تالان ده بن و دا یده دۆشن. بۆ نمونه له شیرکه تی نه وتی که رکوک و کرماشاندا سامانی کورد ئاشکرا تالانکاری ی ده کرا. مانگرتنێکی کارکه رانی نه وت له گه ره کی "گا ورباخی" ی شاری که رکوک له ۱۲ ی ته موزی ۱۹۴۶ دا له لایه ن رژیمه وه درن دانه سه رکوت کرا. چه ندین کارکه ر ژیا نیان له ده ست دا.

به شتک له میژووی خه باتی کورد له عیراقدا ههر له بێش هه له باتنی بارزانی یه وه یۆ

شعورەوی تا گەڕانەوهی، مێژووی زۆرانازی نێوان پارت و کۆمۆنیستە. ئەو زۆرانازی بە ئەرکەش بەردەوامە. هەرچەندە هەردوولاشیان خۆیان بە مارکسی-لێنینی نشان دەدەن. پارت خۆی بە پارتێک دەزانێت کە بەرژەوهندی یەکانی جوتکار و کرێکار و بۆرژوازی نیشتمانی دەپارێزێت، یانی جوهر "پارتێکی میلی" یە. سوورن لەسەر ئەوهی هیچ پارتێکی دی-نا کورد- مافی ئەوهی ناکەوێت کە نوێنەری گەلی کورد بێت. کوردستان خاکیکی خۆبەخۆیە، بوونی حیزبێکی کۆمۆنیستی عێراقی لە کوردستاندا، زبان بە مەسەلەی کورد دەگەیەنێت (٢٨٧). شایانی باسە پارتی کۆمۆنیستی عێراق (کە لە ٣١ مارتى ١٩٣٤ دا لەلایەن "یوسف سلیمان یوسف" ی ناسراو بە "فهد" وه دامەزرا)، لەسەرەتاه کوردیان بە "کەمەنەتەوێهەک" دەزانی، نەک بە نەتەوێهەکی پارچه پارچه کراو (٢٨٨). پارتی کۆمۆنیستی عێراق بانگاشەى ئەوه دەکات کە (تاکە نوێنەری چینی پرۆلێتاریای عێراقە، چ کورد بن یا عەرەب) (٢٨٩). زیاد لەوه دەلێن (عێراق لەیه کەیهکی سیاسی و ئابووری پێک دێت) و گشت حیزبێکی مارکسی لەسەر بنچینەى تێکۆشانى چینیایەتى دادەمەزريت، نەک تێکۆشانى نەتەوێهەى. لەهەر وولاتێک دا "تەنها تاکە پارتێک هەیه" کە "نوێنەرى کرێکاران و جوتیاران بێت" گەریه کیکی دی بوو دیاره "ئۆپۆرتونیسست" و "گەل فروشه". بەو پێیە پارتی دیمۆکراتی کوردستان تەنها "نوێنەرى وورده بۆرژوازی کورده" (٢٩٠). کەواتە هەرای سەرەکی نێوان پارتی دیمۆکرات و پارتی کۆمۆنیستی عێراق لەسەر بوونی لقیکی پارتی کۆمۆنیستە لە کوردستاندا. وهکو کۆمۆنیستێکی عێراقی دیار و بەرچاوه و راست پێی لێ ناوه (٢٩١).

ئەوهی پارتی دیمۆکراتی کوردستان پارتی وورده بۆرژوازی کورده، راستی یەکی بێ گری وگۆله. پارت قالیبکی ئیدیۆلۆژی دیاری کراوی نی یە. لەمەوه دیاره کە ستراتیژێکی ئاشکراشی نی یە. کاتیکی کۆمۆنیستی و مارکسیستی لە برهوا بیت، مارکسین. کاتیکیش نەتەوێهەکان جلهوی حوکمیان بە دەست بیت، ئەوانیش نەتەوێهین. هەر کاتیکیش دیکتاتۆریک حوکمی وولاتەکی کرد، ئەمان دیمۆکراتین. بۆ نمونە "دارا توفیق" ی ئەندامی سەرکردایەتى شۆرشى کورد و بالا دەستیکی پارت، پارتی بە حیزبێکی "نەتەوێهەى" نێو دەبرد (٢٩٢). پاش ئەوهی پارت پەیمانی یازدهی ئازاریان لەگەل بەغدا مۆر کرد.

ئەندامانی پارت جوهرەها سەر و بۆجونی خوداوازیان هەیه: نەتەوێهەى، دیمۆکراتی، سۆسیالیستی ئیسلامی، ئابنێ... تاد. بە نێزیکە لە هەموو کۆنگرەیه کدا پرۆگرام دەگۆردیت. بەهەق پارتی دیمۆکراتی کوردستان بە پارتێکی جەپ رەوی ئۆپۆرتونیسستی نا

شۆڤشگیتپانه نیتو براوه. بۆ نمونه له یەک کاتدا ههول دهدات ۱- خاکی کوردستان به خاکی کورد نیشان بدات که له رتگهی زهیر و زۆری ئیمپریالیزمهوه دابهش کراوه و ۲- ههولیش دهدات ئهم سنووره دهستکردانهی ئیمپریالیزم بتهوتر کات.

پارتی دیمۆکراتی کوردستان زۆر باسی (برایهتی کورد و عاره‌ب) دهکات. بهلام ئایا بێ هاوتایی و هاوشانی هیچ حۆره برایهتی یەک یوه لوعهی مارکسی به خهلیسه‌کان؟ له‌سایه‌ی رژیتمیکی سۆسیالیستیدا نه‌بیت که مافی ئازادی ههر نه‌ته‌وه‌یه‌ک و چاره‌نووسی بداته دهست خۆی، هاوتایی و هاوشانی کوا؟ برایهتی کورد و عاره‌ب جاری نیتوکی بێ نته‌وه‌یه‌ک، چونکه ئه‌وه عاره‌بانیه‌ی باوه‌ریان به‌و برایهتی به‌هیه و ئاره‌زووی ده‌که‌ن، هیچ ده‌سته‌لاتێکیان به‌دهسته‌وه نی‌یه.

که ئیمه به پارت ده‌لێین: "برایهتی کورد و عاره‌ب" جاری تا ئیستا ته‌نها هیوا به‌کی به‌تی به، به "خودا خواز" نێومان ده‌بین!! ئه‌وه‌تا پارت له پرۆگرامه‌که‌یدا دژی ئیمه‌ی "خودا خواز!!" خه‌یات ده‌کات (۲۹۳). به‌و به‌هانه‌ی بۆش و هه‌رزانه‌ی هه‌میشه‌ کوته‌کی ده‌ستی داگیرکهران و ئیمپریالیزم یوه، بۆ سه‌رکووت کردنی هه‌لگرانی بیری ئازادی له کوردستاندا. که‌واته پارتی دیمۆکرات، پارتی وورده‌ بۆرژوا‌ی کوردستانه، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا که گه‌له‌ک حوتکار و کرێکار له‌پێی پارت دان، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا که سه‌رکرده‌یه‌کی شۆڤشگیتپی وه‌ک بارزانی یان هه‌یه.

ئه‌وپۆ که پارت رێبه‌ری شۆڤشی کوردستان ده‌کات، وه نه‌بیت له‌شۆڤشگیتپیتی خۆیان بێت، به‌لکه که‌سایه‌تی سه‌زۆکه‌که‌یان به‌ رۆلێکی دیاری له سه‌رخستن و بێشه‌وا به‌تی شۆڤشه‌که‌دا دیتوه. ئه‌مه به‌لا‌ده‌ستێکی پارت، (صالح یوسف)ی خوشی بێی لێ ناوه (۲۹۴).

که‌واته لێ‌ده‌دا ئیمه له‌گه‌ڵ پارتی کۆمۆنیستی عێراقدا، له‌سه‌ر ئه‌وه یه‌کین که پارتی دیمۆکرات، حیزبی وورده‌ بۆرژوا‌ی کورده‌.

به‌لام ئاشکرایه پارتی کۆمۆنیستی عێراقیش چاره‌ی دزبۆی ئیستیعماری عێراقی، به دروشمی (برایهتی کورد و عاره‌ب) لیفه‌ پۆش ده‌کات. دیاره ده‌بایه لای پارتی کۆمۆنیست شار‌دراوه نه‌بایه، که "برایه‌تی" پێش ههر بشتیک چوون یه‌کی و هاوشانی به. ئه‌مه سه‌ره‌تا و ئه‌لف و بێی بیری مارکسیزمه. چوون یه‌کی و هاوشانیش به پێوه‌ری مارکسیزم له رژیتمیکی سۆسیالیستیدا نه‌بیت و ده‌ی نایه‌ت.

ههر دوو پارتی کۆمۆنیست و دیمۆکرات رێک‌خراوی نه‌یتنی بوون. به‌لام پاره‌په‌ینه

جەماوەری یە لە ناکاوەکە ١٩٤٨/١/٢٧ کە دژی پەیمانێ (پۆرتسموژ) ی ١٩٤٨/١/١٥ ی نێوان عێراق و ئینگلیز بوو، بەهۆیەو کابینەکە ی صالح جەبەر رووخا، بواری نازادی ی جموجۆلیکی زۆتری بۆ لایەنگرانی کۆمۆنیست و دیموکرات رەخساند. هەمان کات مل ملانی ئیدیۆلۆژی ی نێوان هەردوو لایان دەستی پێ کرد. کۆمۆنیستەکان تا کو بتوانن ئەو زۆرانبازی یە چێتر رێبەری بکەن، خۆیان لە پشت پارتی سۆسیال دیموکراتی (التحرر الوطني) عێراق دا حەشار دا. بەو پێیە توانی یان ئاسانتر بیزوون. هەرچەندە (التحرر) زوو لە لایەن رژێمەو قەدەغە کرا، بەلام دژایەتی یە کە یان بە یان نامە بەردەوام بوو. دژایەتی یە کە دی بە لای هەردوو لایە لە دژایەتی ی ئیمپریالیزم لە پێشتر بوو.

لە ٢٢ ی ئۆکتۆبەری ١٩٥٢ دا راپەرینیکی جەماوەری لە بەغدا بەریا بوو، کە بە نێزیکە گشت حیزبەکان تێیدا بەشدار بوون. بەلام رژێم تەنھا پارتی کۆمۆنیستی تاوانبار کرد. ویستی بە نێوی بەرەنگاری ی کۆمۆنیستەو زەبەر بە هەموو هێزە نیشتمانی یەکان بگە یە نیت. ئەو شێتگیری یە رژێم بوو کۆمەکیکی مەعنەوی چاک بۆ کۆمۆنیستان و بەهۆیەو بە هێز تر بوون. (وەسی) عەبدول ئیلاھ دروست کردنی کابینە یەکی نوێ ی بە ژەنەرāl (نورالدین مەحمود) سپارد (*). رژیمی عەسکەری ی نوێ هەموو حیزبەکانی قەدەغە کرد. ژمارە یەکی زۆری لە سیاسی یەکان، رۆژنامە نووسەکان، خۆبێندکاران و کێشکاران گرت. مەن ئەو کاتە لە زانستگە ی بەغدا دەمخوێند و لە یادمە چۆن لە کارێری دووی شەو دا، پۆلیس هەلیان کوتایە سەرم و لە پێخەف دەریان کێشام. پاشان بە حالێکی زۆر شەووە سێ حەوتووم لە رەش بگێرخانە دا برده سەر.

زۆر کەس لە سەر شەقامەکان بەر تەقە دران، چونکە بە قەدەغە کردنی هاتووچۆیان نەزانیبوو. لە یادمە تەنھا ریفۆرمێک کە حوکومەتە کە ی (نورالدین مەحمود) کردی هەرزان

(*) یە کەو راست پاش خامۆش کردنی راپەرینە کە، (وەسی) کابینە کە ی (نورالدین مەحمود) ی هەلەوشاندەود. (نورالدین) کارە کە ی پێششویی لە کێس چوو. پێشان سوپا سالاری عێراق بوو. ١٩٥٥ لە گەل دۆستی کدا کە ناسپاوی بوو، سەردانی تێکمان کرد. سەرزەنشتی رەفەتارەکانیم کرد، لەو درامدا گوتی گوا یە (کوردد) و بۆ یە پلە ی سەردک وەزیرانی قەبول کرد، تا بتوانیت کو دەتایە ک دژی رژیمی پاشایەتی بەریاکات و (گەل رزگار کات). بەلام بۆ یە سەری نەگرت، چونکە ئەفسەرە کوردەکانی سوپای عێراق رێکخراو و کۆک نەبوون. نازانم نەم بانگاشە یی تا چەند راستە. بەهەر حال رۆلی سیاسی یانە ی نامراز و دار دەستیکی رژێم بوو.

کردنی هه‌ندێ سه‌وزه‌واتی وه‌کوو توور و گوێزه‌ر و شێلم بوو. کێکارێکی قه‌وشمه‌ بروسکه‌یه‌کی پێرۆزیایی بۆ سه‌ره‌کی وه‌زیران ناردبوو، گوته‌بوی: (نرخ دانانتان بۆ شێلم، دلێ فێنک کردینه‌وه‌. ئێزدان بتانپارێزیت بۆ خزمه‌تی زێتری ئهم مه‌یله‌ته‌). کابرا شه‌ش مانگ له‌ گرتووخانه‌ توند کرا.

ئه‌و هه‌لوێسته‌ درنده‌ی رژیتم جێ پێی پارتی کۆمۆنیستی لای مه‌یله‌ته‌که‌ قایم تر کرد. چونکه‌ رژیتم ده‌ریبیری "که‌ به‌ره‌نگارییه‌کی سه‌ر سه‌ختانه‌ی بزووتنه‌وه‌ی قه‌ده‌غه‌کراوی کۆمۆنیست ده‌کات".

به‌ هه‌مان هه‌واری پارتی کۆمۆنیست له‌ کوردستانیشدا به‌ هه‌تر تر یون. به‌ بێچه‌وانه‌وه‌، پارتی دیمۆکراتی کورد له‌ ۱۹۵۲دا دوو به‌ره‌کی به‌کی تێکه‌وت. دووبایی لێ که‌وته‌وه‌: بایی هه‌مه‌ عه‌بدوللا و بایی برام ئه‌حمه‌د.

هه‌ر چنده‌ من ئه‌ندامی پارت نه‌بوم؛ به‌لام تکایان لێ کردم بکه‌ومه‌ به‌ینه‌وه‌. باش ماندوو بوونێکی زۆر ئه‌وها له‌ زستانی ۱۹۵۴دا توانیم کۆیونه‌وه‌به‌ک له‌ به‌غدا بۆ هه‌ردوولایان ساز بکه‌م. له‌وانه‌ی له‌و کۆیونه‌وه‌به‌دا به‌شدار یون برام ئه‌حمه‌د (کۆنه‌ سکرته‌ری گشتی پارتی دیمۆکرات)، حه‌لمی عه‌لی شه‌ریف (ئه‌ندامی کۆمیته‌ی مه‌رکه‌زی)، عه‌بدوله‌حمان زه‌یحی (کوردێکی کوردستانی ئێرانه‌ و باشان بوو ئه‌ندامی کۆمیته‌ی مه‌رکه‌زی کۆمه‌ڵی تاله‌بانی)، عه‌لی شه‌ریف (که‌ نوته‌ری بایی هه‌مه‌ یو). ده‌رکه‌وت تێکه‌جونه‌که‌یان شتی شه‌خسی رووته‌. باشان به‌کیان گرته‌وه‌ و (پارتی دیمۆکراتی کوردستان)یان بێک هه‌تاو پرۆگرامێکی نوێیان بۆ دانا.

۱۹۵۲ کوردێک که‌ نیوی (به‌هادین نوری)یه‌ و نیوی نه‌یینی (باسم)بوو، بوو سکرته‌ری گشتی پارتی کۆمۆنیستی عێراق. له‌سه‌رده‌می ئه‌ودا پارتی کۆمۆنیست پرۆگرامێکی نوێی دانا، که‌ به‌ (پرۆگرامی باسم) ناسراوه‌. (پرۆگرامی باسم) هه‌لوێستی پێشینی پارتی کۆمۆنیستی عێراق به‌ (ئۆپورتونیست)انه‌ ده‌ست نیشان ده‌کات. چونکه‌ په‌ره‌گرافی ده‌هه‌می پرۆگرامه‌که‌ی سه‌رده‌می (فه‌هد) کوردی به‌ که‌مه‌ نه‌ته‌وه‌یه‌یه‌ک له‌قه‌له‌م دا‌بوو (۲۹۵). هه‌روه‌ها (یه‌زیدی)یه‌کانیشی هه‌ر به‌ که‌مه‌نه‌ته‌وه‌یه‌یه‌ک ده‌ست نیشان کردبوو (۲۹۶).

پرۆگرامه‌که‌ی (باسم) دان به‌وه‌دا ده‌نێت که‌ کورد نه‌ته‌وه‌یه‌کن و یه‌زیدییه‌کانیش به‌شێکن له‌وان. نه‌ک که‌مه‌نه‌ته‌وه‌یه‌یه‌کی جوداواز. له‌راستیشدا، هه‌ر وایه‌ و یه‌زیدییه‌کان کوردن (۲۹۷).

پروگرامه‌کی (باسم) لهو روودوه ره‌خنی له پروگرامه‌کی (فه‌د) گرتبوو که له هیچ په‌ره‌گرافیتیکی دا دان به مافی چاره‌نووسی گه‌لی کورد دا نانیت (٢٩٨). هه‌رچه‌نده پارتی کۆمۆنیستی عێراق دواتر پروگرامه‌کی (باسم) یان گۆپی، به‌لام ئه‌و په‌ره‌گرافه‌ی (مافی چاره‌نووسی کورد) له عێراقدا، که تا مافی جودا بوونه‌وه‌ش ده‌ست نیشان ده‌کات، هێشتیان‌ه‌وه (٢٩٩). ئه‌مه‌ بووه‌ هۆی چێتر بوونی پێوه‌ندی پارت و کۆمۆنیست. ١٩٥٤ هه‌ردوو حیزه‌که‌ لیسته‌یه‌کی هاوبه‌شیان بۆ هه‌لبژاردنه‌کانی په‌رله‌مانی عێراق دابه‌زاند.

له‌گه‌ڵ تاو سه‌ندن و به‌تین بوونی بزوو‌تنه‌وه‌ی نه‌ته‌وايه‌تی کورد دا، پارتی کۆمۆنیستی عێراقیش پتر بایه‌خی به‌مه‌سه‌له‌ی کورد ده‌دا. له‌دوو‌هه‌م کۆنگره‌ی پارتی کۆمۆنیست دا که له‌ ١٩٥٦ دا گیرا، پێشکه‌وتنی زێتر رووی دا. دانیان به‌وه‌دا نا که کورد له‌ عێراقدا له‌هه‌موو روویه‌که‌وه‌ له‌ ژێر باری چه‌وساندنه‌وه‌ی نه‌ته‌وايه‌تی‌یدا ده‌نالی‌ت. هه‌تا له‌ بواری چاپه‌مه‌نی و بلاوکراوه‌ سوپاشدا. هه‌روه‌ها ده‌لی‌ت: "له‌بارترین چاره‌سه‌ری کێشه‌ی کورد ئه‌وه‌یه‌ که هه‌ردوو نه‌ته‌وه‌ی کورد و عاره‌ب دان به‌ مافی چاره‌نووسی یه‌کدی‌یدا بنێن و شان به‌ شانی یه‌ک بۆ ده‌سته‌به‌ری ئازادی و یه‌که‌گرتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وايه‌تی هه‌ردوو لا هه‌ول دهن. بپیاره‌که‌ داوای مافی ئۆتۆنۆمی‌یه‌کی نیوچه‌یی بۆ کوردستانی عێراق، له‌ عێراقیتیکی دیمۆکراسی و یه‌که‌گرتوودا ده‌کات" (*).

ده‌بی‌ت ئه‌وه‌ش بزانی که له‌ لایه‌که‌وه‌ خاوکردنه‌وه‌ی رێچه‌کی ستالینیزم له‌شوورده‌ی (به‌تایبه‌ت له‌سه‌ر وه‌ختی خرۆشۆف دا) و له‌لایه‌کی دی‌یه‌وه‌ سیاسه‌تی پان عاره‌بیزمی ناصر و پشتیوانی شوورده‌ی لێی، هۆشیاری نه‌ته‌وايه‌تی کوردی له‌ عێراقدا بره‌و پێ دا. ئه‌ویش له‌م راستی‌یا نه‌سه‌ری هه‌لگرتبوو: کۆمۆنیسته‌کان هه‌ر له‌دێر زه‌مانه‌وه‌ هه‌ولیان ده‌دا کورد تی‌ی بگه‌یه‌نن که هه‌موو تیکۆشانیکی نه‌ته‌وه‌بیانه، کوردایه‌تی بی‌ت یا عروبه، هه‌ول‌دانیتیکی ئیمپریالیزمانه‌یه‌و له‌گه‌ڵ کۆمۆنیزمدا ناچه‌ جه‌واڵیکه‌وه‌. که خه‌ڵکی ساده‌ی کوردستان دیتیان وا شوورده‌ی به‌گه‌رمی پشتگیری بزوو‌تنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌ خوازانه‌ی (ناصر) ده‌کات، له‌گه‌ڵ ئه‌و هه‌موو هه‌لۆیسته‌ نادۆستانه‌یه‌ی دا به‌رامبه‌ر کۆمۆنیسته‌کانی میسر، ئێدی باو‌د‌پیان به‌ کۆمۆنیستی خۆمانه‌ کز بوو. له‌و رووه‌وه‌ لق‌ی کوردستانیان گۆرانکاری وای دیت، که زۆر ئه‌ندامیان به‌ ته‌واوی بپوایان له‌ق بی‌ت. له‌ ١٧ ی

(*) جبار علي: "الحزب الشيوعي العراقي والمساءلة الكردية"، مجلة "مسائل السلم والاشتراكية"، العدد ٨، آب ١٩٦٢.

ئۆگۈستى ۱۹۵۷دا، كەمال فوئاد، صالح حەيدەرى، حەمىد عوسمان و ھەندى بالادەستى دىكەى پارتى كۆمۇنىستى عىراق لە كوردستاندا، روونكرندنەو ەيەكيان بلاوكردەو ە بەو پىئە لقى كوردستانيان ھەلەشاندەو ە و بە پارتى دىمۆكراتى كوردستانەو ە پەيوەست بوون. ئەمە زەبىرىكى سەنگىن بوو لە پارتى كۆمۇنىست كەوت. لە نامىلكەيەكدا (۳۰۰) ھەلۆتستى كەمال فوئاد و ھاوپىكانى بە ھەلۆتستىكى بۆرۈوايانەى كەم بايەخ و ئۆپورتونىستانە تاوانبار دەكەن و داپچرانەكە بە راسپاردەى ئىمپىريالىزم دەست نىشان دەكەن.

پارتى دىمۆكرات لەو رىئەو ە گور و تىنىكى پەيدا كرد.

بزوتنەو ەى (پان عارەبىزم)ى ناصر تا دەھات بەتىن و گور تر دەبوو. وا پىوئىستى دەكرد كە مەسەلەى كوردى پىئە ئاشنا بكرىت و سەرنجى بەلايدا رابىكىشىرىت، بۆئەو مەبەستە (جەمال نەبەز) يەكەم ھەنگاوى نا. لە رىگەى كىتبولكەيەكى عارەبىيەو ە بە نىئوى (كفاح الاكراد) (۳۰۱) گرنگى و بايەخى بزوتنەو ەى ئازادىخوازەنى كوردى بۆ خەباتى ئازادىخوازەنى عارەب روون كرددەو ە. پاش ئەو ەى وەفدىكى ھاو بەشى كورد و عارەب لە ۱۹۵۷دا چوونە قاھىرە و سەردانى ناصر يان كرد، ناصر پىيارى دا بەرنامەيەكى كوردى لە وىزگەى قاھىرەو ە بىتتە بلاوكردەو ە. پىرۆگرامەكەى ھەموو رۆژ بە سىروودى نەتەو ەيى كورد دەستى پىئە دەكرد و ھەولى دەدا بەسروودى شۆرىشگىرەنە پىروپاگەندە بو رىبازى ناصر بكات. ئەمە كارىكى خراپى كرددە سەر كۆمۇنىستەكانى كوردستان و تا دەھات لاوازتر دەبوون. ھەمان كات جى پىئە پارتى قايم تر دەكرد.

ناصر دژى پەيمانى بەغدا (سەنتۆى ئىستا)بوو، لەو ەشەو ە سەنگەرى دوزمنايەتى لە رژىمانى توركىا و ئىران و ئىنگىلتەرە گزىتبوو. ئەو ھەلۆتستەى ناصر دەردى سەرىى زۆرى بۆئەو وولاتانە و عىراق بە تاييەتى، سازاند. رژىمى عىراق لە ترسى تەقىنەو ەى وەزەكە كەمىك جەلەوى ئازادىى بۆ كورد بەرھەلدا كرد. رىگەى بلاوكردەو ەى چەند گوڭقار و رۆژنامەيەكى كوردى درا. لە كوردستاندا ھەندىك كارگەى وەكو (جگەرە و چىمەنتۆ) دامەزرىنرا.

كاتىك عىراق و ئەردەن لە ۱۴ى فېبرىو ەرى ۱۹۵۸دا پەيمانى (يەكىتى عارەب)يان لەدژى يەكگرتنەكەى ۱ى فېبرىو ەرى ۱۹۵۸ى مىسر و سورىا، مۆر كرد، جموجۆلىكى زۆرى خستە نىئو كوردەو ە. نۆبەرى كورد لە پەرلەمانى عىراقدا، (عەلى كەمال)، لە

کۆبۆنۆنەوێهەکی پەرلەماندا رەختەکی لە بێراره کانی ئەو یەکیەتی یە گرت، کە هیچ باسیکی کوردی تێدا نەهاتبوو.

هەلگرانی بیری شۆرشگیرانە لە کوردستاندا پێیان وابوو کە دەبێت ئەو ناتەبایی یە ناصر و حسین و فەیسەل بۆ سوودی کورد بکوژێتەو. پارت هەولی دەدا لە پێی ئیمزا کۆکردنەوێ خەلکی یەو مافی کورد لە دەستووری تازەدا بچەسپێنێت. ئەمە هەمدیسان نیشانی دەداتەو کە پارت چەند کەم سەری لە مەسەلەکی شۆرشگیریتی دەرچوو. جگەلەو نایبێ ئەو و شمان لە یاد بچێت کە پارت (یەکیەتی عازەب) ی ۱۹۵۸ ی نێوان سوریا و مێسری زۆر بە گەرمی یەو پێرۆزایی کردو، هەر لە سەرەتاوە پشتگیری خۆی بۆ دەرپێن (*).

بلاوکران و خۆرە تاندنەکانی پارت، لە لایەن رژێمی عێراقەو هیچ بایەختیکی پێ نەدرا. لە گەڵ ئەو هەشدا پارت هەر بەرەو بەهێز بوون سەری هەلەدەگرت. چونکە تەنها رێکخراویەک بوو کە ووشە (کوردستان) ی بە خۆوە لکاندبوو.

ئەو کاتە قاسم رژێمی پاشایەتی گۆڕ کرد، لە کوردستاندا ئەم هێزە سیاسی یانە هەبوون: پارتی دیموکراتی کوردستان (لەرووی چەندایەتی یەو بەهێز، بەلام لەرووی چۆنیەتی یەو زۆر خراپ رێکخراوو)، کۆمونیست، هەروەها دەستە یەکی کەمی هەلگرانی بیری سۆسیالیستانەو نیشتمان پەرورەنە کورد. ئەم گروپی دوا ی پاشان لە ۱۴/۴/۱۹۵۹ دا خۆیان لە پارتیکی خاوەن ئیدیۆلۆژی یدا بە نێوی (کاشیک) هەو، رێکخست (۳۰۲).

پاش کۆدە تاکە قاسم، کوردستانی عێراق چەند رۆژیک پێ رژێم مایەو. ئێوارە ی ۱۷ تەموزی ۱۹۵۸ کۆبۆنۆنەوێهەکی سیاسی یانە لە سلیمانی کرا، تا جێگە ی کورد لە کۆماری تازە کوورەدا دیاری بکەن.

بەشدارانی کۆبۆنۆنەوێهە کە بریتی بوون لە "هەمزە عەبدوللا" سکرێتیری گشتی مەکتەبی سیاسی پارتی دیموکراتی کوردستان، "حیلمی عەلی شەریف" ئەندامی کۆمیستە ی مەرکەزی پارتی دیموکرات، "ئەحمەد غەفور" نوێنەری پارتی کۆمونیستی عێراق لە کوردستاندا، "جەمال نەبەز" نوێنەری دەستە ی سیهەم (۳۰۳). هەندێ پارێزەر و

(*) بڕوانە رۆژنامە ی (النور)، ئۆرگانی دەستە ی تالەبانی، ژ. ۱۶۰، سالی یە کەم، بەغدا، ۲۹ ی ئاویری ۱۹۶۹.

کاسبکاریش به‌شدار بوون، که نوپنهری هیچ حیزیتیک نه‌بوون. حیلمی لهو باوه‌په‌دا بوو که کورد پیتویسته به ههموو هیز و توانایه‌کی یه‌وه پشتگیری بی چهند و چوونی کۆمارى تازه بکات، بی ئه‌وهی هیچ داوایه‌کی کوردیش پیتش چاوخریت، چونکه "نهم کوده‌تایه زه‌بریکه له ئیمپریالیزم دراوه".

ئه‌حمده غه‌فور پی‌ی وابوو کورد لایه‌نگیری خوی لهو کۆماره ده‌ربیریت و داوای نازاکردنی گیراوه سیاسیه‌کان (که زۆریه‌ی کۆمونیست بوون) و داوای دروست کردنی (مقاومه‌ی شه‌عی) بکه‌ن.

نهبه‌ز لهو باوه‌په‌دا بوو که پیتویسته کورد ده‌ست به‌جی (کۆمیتیه‌کی نه‌ته‌وایه‌تی) ریک بخت و له چوار چپوهی سنوره‌کانیدا، ئه‌وه‌ی پیتویسته و له جه‌نگی یه‌که‌می جیهانی یه‌وه له ریگه‌ی چه‌ندین روونکردنه‌وه و پرۆتۆکۆلی نیو ده‌وله‌تی و نیوچه‌یه‌یه‌وه گف‌ت و به‌لێیان پی‌ی ده‌دریت، پیاده‌ی بکه‌ن. گهر قاسم دان‌ی به‌و مافانه دا نه‌نا ئه‌وا پیتویسته دژی به‌هسته‌نه‌وه، چونکه پی‌ی وابوو که رژیمی قاسم به هیچ جوریک توانای ئه‌وه‌ی نه‌بیت له دژی کورد بجه‌نگیت. چونکه ئه‌و کاتانه ئه‌ردهن به که‌شتی یه جه‌نگی یه‌کانی ئه‌مریکا که له که‌ناره‌کانی بیروت بوون و، به سوپای ئینگلیز که له ئه‌ردهن دا بوون، هه‌ره‌شه‌ی له عی‌راق ده‌کرد. هه‌روه‌ها نهبه‌ز پی‌ی وابوو گهر بیت و قاسم دان به‌و مافانه‌ی کورد دا نه‌نیت، ئه‌وا به ئیسه‌پاتی ده‌گه‌یه‌نیت که رژیمیکی کۆنه‌په‌رسته و ئیدی پیتویست ناکات و نابیت پشتگیری لێ بکریت.

پیتش‌نیازه‌کانی درانه دواوه. بیانوو وابوو گوايه "باریک دیته پیتشه‌وه که ریگه بۆ ئیمپریالیزم خۆش کات، له پشته‌وه په‌لاماری عی‌راق به‌دن".

جگه له‌وه به پی‌چه‌وانه‌ی بۆچونه‌کانی نهبه‌زه‌وه، پی‌یان وابوو ده‌توانریت متمان‌ه به‌رژیمی نوی قاسم بکریت، چونکه "رژیمیکی دژ به ئیمپریالیزم" ه. نهبه‌ز گوتی ئه‌مه له‌گه‌ل راستیدا یه‌ک ناگرتبه‌وه، چونکه ئه‌گه‌ر راست بیت که رژیمیکی دژ به‌ئیمپریالیزمه، ئه‌وا ده‌بیت بی چهند و چوون دان به ههموو مافه نه‌ته‌وه‌یی و کۆمه‌لایه‌تی یه‌کانی گه‌لی کورد دا بنیت.

لهو کۆبون‌ه‌وه‌یه‌دا که تا کارتری ۳ ی به‌ره‌به‌یانی خایاند، نهبه‌ز هینده‌ی توانی ئه‌وانی دی به‌وه رازی بکات که ده‌ست به‌جی بروسکه‌ی پی‌روزیایی بۆ قاسم نه‌نیرن، به‌لکه وه‌فدیک بنیرنه به‌غدا و له‌گه‌ل قاسم دا گف‌توگۆ بکه‌ن. شایانی باسه که هه‌مزه عه‌بدو‌ل‌لا

له سه رتاسه رى ئه و دانىشتنه دا مته قى نه كرد و دهنگى لى نه هات. پياو هه ستى ده كرد كه له گه له هه قاله كانيدا ناته بابه.

هه له ئۆستى رۆژى قاسم به رامبه به كورد هه له سه ره تاوه روون بوو. چهند رۆژىك پاش كوده تاكه، كاتىك جه مال نه بهز و ههشت مامۆستاي نيوه ندى و سه ره تايى، بىرخه ره وه به كيان بۆ قاسم و وه زىرى رۆشن بىرى (دوكتۆر جابر عومهر) نارد و داواى مافه رۆشن بىرى به كاني گه لى كورد يان كرد، ده ست به جى رۆژنامه ي (البلد) كه ئه و بىرخه ره وه به ي بلاو كرد بۆ وه له لايه ن (عه بدولسه لام عارف) ي جى گرى سه ره ك وه زىران و وه زىرى نيوخۆ وه قه دهغه كرا، هه رچه نده ره قابه ش رى گه ي بلاو كرد نه وه ي بىرخه ره وه كه ي دابوو.

له و چاو پى كه وتن و پىك گه يشتنه ي چهند وه فدى كى كورد له گه له قاسم دا له ٢٧ تهموزى ١٩٥٨ دا له وه زاره تى به رگرى له به غدا، برايم ئه حمده كه ئه و كاته سكرتيرى گشتى پارتى ديمۆكرات بوو، به نيوى هه موو ئاماده بوانه وه گوته به كى خوێنده وه. هه رچه نده برايم هىچ داواكارى به كى ئه وتۆى پيش چاو نه خست، به لكه تنه ها باسكى سه رپى بى گه لى كۆرد و خاكى كوردستانى كرد. قاسم له وه رامدا گوته (برا) كورده كاني (شىمال) ي له (پروپاگهنده ي ئىمپىرياليزم) به ئاگا دى نيه ته وه!

هه مان رۆژ جه مال نه بهز به برايم ئه حمده دى گوت كه پى ي وايه قاسم نه دۆستى كورد ده بىت و نه به هىچ جورى كيش باوه رى به ديمۆكراسيى ده بىت. ئه وىك له و كاته ناسكه دا نه به وىت هىچ ده باره ي گه لى كورد و خاكى كوردستان بيه ت، ئاخۆ كه رۆژىك گور و هىزى په يدا كرد و جى پى ي قايم بوو چ بكات!!! وه رامى برايم ئه حمده ئاوها بوو: "هه ر به رپى گرتنى كى قاسم يانى خزمه ت به ئىمپىرياليزم"! كاتىك نه بهز ويستى تى بگه يه نىت كه ده ست تى كه له كوردنى ئىمپىرياليزمى رۆژئاوا، هه روا سانا نى به و جگه له وه ش هه موو په ستيوتى كى كورد له سه ر قاسم، تنه ها به سوودى كورد ته واو ده بىت، چونكه كورد هىچى نى به له ده ستى بدات! برايم به توو ره يى به وه گوته: "تۆ ده ته وىت من يارى به ئاگر بكه م؟ من يارى به ئاگر ناكه م! تۆش وا برويت شىوعى به كان په ل په ل ده كه ن!"

ئه مه چى ترى نمونه به كه بۆ مه نطق و بىر و بۆچوونى كه سانى بۆرژوا، كه بى دى له دى دانىش خۆيان به "شۆرشگى" نيو ده بن.

هه‌لۆیستی پارت دنیا یه‌ک قوریانی و ده‌ریا یه‌ک خوین له‌سه‌ر گه‌لی کورد که‌وت. دوو سالان دواتر قاسم به‌ فرۆکه‌ی می‌ک و بۆمبای ناپالم و توپخانه‌یه‌وه شالای بۆ کورد هینا. قاسم گه‌لکه‌ک تاکتیک باز و هۆشیار بوو، ده‌یزانی ده‌بیت حسیب له‌گه‌ل گه‌لکه‌ک دوژمنی به‌هیز به‌لادا بخت. به‌هیز ترین دوژمنی به‌عسی یه‌کان(*) بوون که‌ نه‌و ده‌مه‌ له‌گه‌ل ناصری یه‌کاندا یه‌کیان گرتبوو. به‌عسی یه‌کان وایان ده‌ویست که‌ عێراق یه‌کسه‌ر بچیتته یه‌کیتی سو‌ریا و میسه‌ره‌وه‌.

که‌له‌ره‌ق ترین و ده‌مارگیرترین نوینه‌ری ئه‌م رێبازه‌، (عه‌بدولسه‌لام عارف) بوو. قاسم ده‌یزانی که‌ ده‌سته و یه‌خه‌ی کوردیشی له‌ پێشه‌، به‌لام ده‌شیزانی که‌ زۆر ناپتیک و پتیک و هینده‌ش چه‌وسینه‌راوه‌ته‌وه‌. به‌ که‌مترین گفتنی بن بۆش ماوه‌یه‌ک سه‌رمه‌ست ده‌کری. ده‌یزانی کۆمۆنیسته‌کانی عێراق به‌ سیاسه‌تی پان عاره‌بیزی ناصر رازی نین، چونکه‌ ناصر له‌ میسه‌ر و سو‌ریا هاوڕێیانینی له‌ سیاسه‌ت هه‌لبواره‌وه‌ و به‌ده‌ری ناو. کوردی سو‌ریاش له‌گه‌ل سیاسه‌تی ناصردا نه‌بوون، چونکه‌ ده‌چه‌وسینه‌راوه‌وه‌، به‌ تایبه‌ت پاش یه‌کگرته‌که‌ی سو‌ریا و میسه‌ر. به‌و جو‌ره‌ قاسم توانی ژیرانه‌ تاکتیک بازی خو‌ی بکات. ئه‌وه‌ بوو هه‌نده‌ک به‌ری بۆ کورد و کۆمۆنیست به‌ر هه‌لدا کرد.

له‌ده‌ستووری کاتی‌یدا که‌ به‌ ئانقه‌ست له‌ رۆژی ۲۷ی تهموزی ۱۹۵۸دا، له‌و رۆژی وه‌فدی کورد چوونه‌ لای، بلاوی کرده‌وه‌، کوردی به‌ هاوبه‌شی عاره‌ب نیو برد. دیاره‌ ئه‌مه‌ ته‌نها رسته‌یه‌کی رازاوه‌ بوو، چونکه‌ ئه‌م ده‌ستووره‌ به‌ پێچه‌وانه‌ی ده‌ستووری ۱۹۲۴وه‌، گه‌لی عێراقی به‌به‌شیک له‌ نه‌ته‌وه‌ی عاره‌ب ده‌ست نیشان کردبوو. ده‌ی سا چۆن پیاو ده‌بیتته‌ هاوبه‌شی شتیک که‌ هیچ به‌شیک تی‌دا نه‌بیت؟ له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا خو‌لیان کرده‌ چاوی زۆر کورده‌وه‌ و قاسمیش توانی بی‌ خشه‌ سیاسه‌تی خو‌ی پیاده‌ کات.

له‌هه‌موو گوته‌یه‌کی‌دا بانگاشه‌ی (برایه‌تی کورد و عاره‌ب)ی ده‌کرد. رتیه‌کی بلاو‌کردنه‌وه‌ی چهند رۆژنامه‌یه‌کی کوردی دا. له‌ ۴ی ناو‌ریلی ۱۹۵۹وه‌ له‌ لایه‌ن

(*) حیزبی به‌عس له‌ ۷ی ناو‌ریلی ۱۹۴۷دا له‌ لایه‌ن مامۆستایه‌کی ناماده‌بیه‌وه‌ که‌ نیوی (میشیل عه‌فله‌ق) بوو له‌ دیمه‌شق دامه‌زێت‌را. ئه‌م حیزبه‌ له‌کو‌ده‌تاکه‌ی قاسم دا به‌شدار بوو. هه‌روه‌کو‌له‌ کو‌ده‌تاکه‌ی عارف به‌سه‌ر قاسمیشدا به‌شدار بوو. به‌لام پاشان عارف له‌ رۆژیم ده‌ری په‌راندن. له‌ ۱۷ تهموزی ۱۹۶۸دا ئه‌م حیزبه‌ کو‌ده‌تایه‌کی به‌سه‌ر به‌ر‌و‌گری عارف (واته‌ عارفی دوو‌هه‌م)دا کرد و تا ئیستا له‌عێراق دا فه‌رمانه‌وان.

لایه‌نگرانی بارزانی یهوه رۆژنامه‌یه‌ک به نیتوی (خه‌بات) هوه بلآو ده‌کرایه‌وه.

قاسم به‌پێوه‌رایه‌تی‌یه‌کی بۆ خوێندنی کوردی دامه‌زراند، له زانستگه‌ی به‌غداش به‌شێکی بۆ زمانی کوردی کرده‌وه. به‌رنامه‌ی کوردی رادیۆی به‌غدا زیاد کرا. له‌دروشمی عێراقدا خه‌نجهرێکی کوردی و ده‌کو هێمایه‌ک خرایه پال شمشیر عاره‌بی‌یه‌که. له قوتابخانه سه‌ره‌تاییه‌کاندا ده‌رس به‌کوردی ده‌گوترایه‌وه. یه‌کێتی مامۆستایانی عێراق له ۱۱-۱۳ ی سێته‌مه‌ری ۱۹۵۹ و له ۱۵ ی ئۆگۆستی ۱۹۶۱ دا دوو کۆنگره‌ی فراوانی بۆ مامۆستایانی کورد رێک خست، تا وه‌کو له‌ته‌نگ و چه‌له‌مه‌کانی باری رۆشنبیری کورد بکۆڵنه‌وه (*).

له ۱۵ ی ئۆکتۆبه‌ری ۱۹۵۸ دا رێگه‌ی به‌ بارزانی و هه‌موو بارزانی‌یه‌ په‌نابردووه‌کانی شه‌وره‌ی و وولاته سۆسیالیسته‌کانی دی دا که بۆ عێراق بگه‌ڕێنه‌وه. ئه‌وه بوو به‌ پاپۆرێکی سوۆقیه‌تی ۸۷۰ ئاواره‌ی کورد (۴۵۵ پیاو و ۴۱۵ ژن و مندال) له ۱۶/۴/۱۹۵۹ دا گه‌یشته به‌نده‌ری به‌سره. زۆر به‌گه‌رمی له لایه‌ن گه‌لی عێراقه‌وه پێشوازی کران. قاسم له ۹/۲/۱۹۶۰ دا دانی به‌ پارتی دیمۆکراتی کوردستان به‌ سه‌رواکیه‌تی بارزانی‌یدا نا.

هه‌لیکی چاکیشی بۆ کۆمۆنیسته‌کان ره‌خساند و بواری چاکی دان. به‌ ئاشکرا کاریان ده‌کرد، رۆژنامه‌یان بلآوده‌کرده‌وه، کتێبی مارکسی‌یان ده‌فرۆشت، ئیدیۆلۆژیی خۆیان له‌گشت لایه‌ک، هه‌تا له‌ نێو سۆپاشدا بلآوده‌کرده‌وه.

هه‌روه‌ها نێو براو به‌ (مقاومه‌ی شه‌عبی) ش به‌ده‌ست کۆمۆنیسته‌کانه‌وه بوو. قاسم هێچ ده‌ستی نه‌ ده‌هێنا به‌ رێگه‌یان. هه‌رچه‌نده‌ بووبوونه‌ ده‌زگایه‌کی تیرۆر و داپلۆسین و جوۆره هێزێکی غه‌یره‌ نیزامی. له‌و رێگه‌یه‌وه پێکدا پڕانی زۆر له‌ نێوان کۆمۆنیسته‌کان و دژه‌کانیان دا رووی دا (وه‌کو به‌عسی‌یه‌کان و نا کۆمۆنیسته‌کانی دی)، که‌ دیاره هه‌مووی به‌ پیلانی قاسم خۆی بوو. قاسم توانی زۆر به‌سانایی و بێ ماندوو بوون سه‌ریاکی دوژمنه سه‌ره‌کی یه‌کانی له‌شوتنی ده‌سته‌لات به‌ده‌رنیت، چونکه ئه‌مانه هه‌مان کات دوژمنی کۆمۆنیستیش بوون و کۆمۆنیسته‌کانیش هێز و توانای خۆیان له‌دژێران به‌گه‌ر خست. به‌کۆمه‌کی کۆمۆنیسته‌کان توانی له ۳۰ ی سێته‌مه‌ری ۱۹۵۸ دا جێگره‌که‌ی خۆی (عه‌بدولسه‌لام) ی ناصری که له‌ کو‌ده‌تاکه‌دا پشتی گرتبوو، له‌ده‌سته‌لات دووری خاته‌وه و بیکاته بالۆیزی عێراق له‌ ئاله‌مانیای رۆژئاوا.

(*) به‌روانه‌ گۆڤاری "هیا"، ژ. ۲ و ۳، سالی ۳، کانوونی یه‌که‌می ۱۹۵۹ و کانوونی دووهمی ۱۹۶۰.

کاتیک عارف له ۵۱ نۆفە مەبەری ۱۹۵۸ دا گەڕایەو بەغدا، له فەرۆکەخانە بەتاوانی
نەخشە کێشانی کودەتایەک گیرا. له ۲۷/۱۲/۱۹۵۸ دا رایە "دادگای گەل" و بەمەردن سزا
درا. بەلام سزاکی بەسەردا نە چەسپێندرا.

قاسم له ۸/۳/۱۹۵۹ دا کودەتاکە (ژەنەرāl شەواف) ی ناصری بە توندی سەرکوت کرد.
کۆمۆنیستەکان بە هۆی ئەو پێوەندی و لێک نێزیکییەیانەو لەگەڵ قاسم دا، له وولات
دا هێزێکی چاکیان پەیدا کرد، کە بەداخەو خراب هەلیان سۆراند. ئەو دەمە هیچ
پێوەندی و هاریکاری بەک له نیوان کورد و بەعسی یەکان دا نەبوو، چونکە بەعسی یەکان
هەلۆستیکیی زۆر دۆژمنکارانەیان بەرامبەر کورد هەبوو. کۆمۆنیستەکان له سەرتاپای
عێراق دا دەستەلاتدار بوون. (قاسم) یان بە (سەرکردە تاقانە) و (باوکی دیمۆکراسیتی و
هەزاران) نێو دەبرد.

ئەو کاتانە من له بەغدا مامۆستای قوتابخانەی نێوەندی جەغفەری یە بووم. چاکم له
یادە بەعسی و ناصری یەکان چەندە حالیان شە بوو. هەروەها هەر کەسیکی دیکەش کە له
چاویلکە کۆمۆنیستەو له مافی کوردی نەروانییا، بێ وێژدانانە دژایەتی دەکرا.

"دادگای گەل" بە سەرۆکایەتی (مەهداوی) نامۆزای قاسم، زۆر کەسی بە مەردن سزا دا.
ناژاو و تیرۆر سەراپا گیر بوو. له ۱۱ ی مایسی ۱۹۵۹ دا رۆژنامەی (اتحاد الشعب) ی
نۆزگانی کۆمۆنیستی عێراق، گوتاریکی بلاو کردووە تێیدا بوختانی زۆری بە بزوتنەو
نازادیخوازانە کورد کردبوو. لەو گوتارەدا بزوتنەو کە بە (جاش و چلکاوخۆری ئاغاو
فیۆدالەکان) لەکەدار دەکات. دەلێت: (بەکر تێگێراوی سەنتۆ و ئەمریکا) ن و هەول دەدەن
بەکۆمەکی ئەمریکا (دەولەتیکیی کوردی) داڵمەزێتن.

پاش گەڕانەوێ بارزانی مل ملانی و کێشە کێشی نیوان کۆمۆنیست و پارت زێتر
پەری سەند. هەردوک لا دەیانەویست بارزانی بەلای خۆیاندا راکێشن. کەس نەیدەزانی
بارزانی سەر بە کامە لایانە.

کاتیک له ۹/۲/۱۹۶۰ دا پارتی دیمۆکرات بە سەرکردایەتی بارزانی رێی پێ درا (*).
کۆمۆنیستەکان کەوتنە هێرشێ توند و تێژ بۆ سەر بارزانی. هەولیان دەدا قاسمی لێ پر

(*) بارزانی له ۹/۱/۱۹۶۰ دا لەگەڵ ۵۰ کوردی دیکەدا داوایان له وەزارەتی نێوخۆ کرد کە
رەسمی رێگەی دامەزراندنی (پ.د.ک) یان بدات. بەپێی دەستووری عێراق، پاش مانگێک،
یانی له ۹/۲/۱۹۶۰ دا پارت بووە حیزبیکیی رەسمی.

که‌ن. بارزانی‌ی هەر له سەردتاوه توانی پتوهندییخۆی له‌گەڵ قاسم دا چاک رابگریت. رەنگە به‌هۆی ووربایی و ژیری و نارامی زۆری‌یه‌وه. هه‌تا قاسم له‌گەڵ کورد گێری نه‌گۆری، بارزانی دژی نه‌ده‌ستایه‌وه. به‌لام وەکو هه‌موو سیاسیی‌یه‌کی کارامه، هه‌میشه‌ خانه‌ گومان و هوشیار بوو. رەنگە ئه‌ویش تاکتیک و فریوه‌کانی قاسمی هه‌ست پێت کردبێت. دۆستیکم که‌ نێزیک‌ی بارزانی‌ی بوو بۆی گێرامه‌وه، که‌ ئه‌و کاتانه‌ بارزانی‌ی رێژی ده‌کرد و برنجی نه‌ده‌خوارد. کاتیک له‌و باره‌وه‌ پرسباری لێ کردبوو، بارزانی‌ی گوتی‌بوو "حال و باره‌که‌ له‌قه. به‌زوویی ناچار ده‌کرێن پارتیزگاری له‌ مافی خۆمان بکه‌ین. پیر بووم و گهر و ورگ و گیپالم هه‌بێت ئیدی ناتوانم بچمه‌ شاخ".

کۆمۆنیسته‌کان هه‌ولیان دده‌ا له‌ پێگه‌ی هه‌نده‌ک کاربه‌ده‌ستی پارتیه‌وه که‌ هه‌مان کات لایه‌نگرانی خۆیان بوون، تین و تاوێکی وا بخه‌نه‌ سه‌ر پارت که‌ ناچار ببن له‌ بېاره‌کانیان دا وەک پاشه‌ڕۆکه‌یه‌کی پارتی کۆمۆنیست مامه‌له‌ بکه‌ن. گرن‌گترین لایه‌نگرانی کۆمۆنیست له‌ نێو پارت دا "هه‌مه‌زه‌ عه‌بدوللا"ی سکرته‌یری گشتی مه‌کته‌بی سیاسیی بوو. کاتیک حیزبه‌ عێراقی‌یه‌کان له‌ ۱۹/۱۱/۱۹۵۸ دا کۆبوونه‌وه‌یه‌کیان کرد و کۆمه‌له‌ بېارێکیان دا، پارتی دیمۆکراتیش به‌شداری کرد و له‌ ژێر کاربگه‌رته‌یی پارتی کۆمۆنیستی عێراق دا وەک باقی حیزبه‌ عێراقی‌یه‌کان، په‌نجه‌ مۆری کرد که‌ "عێراق به‌شیکه‌ له‌ نیشتمانی عاره‌ب" (*). جگه‌ له‌وه‌ پارت ده‌ستی کرده‌ هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌ی ریکخواه‌ جه‌ماوهری‌یه‌کانی وەکو قوتابیان و لاوان و مامۆستایان و ئافره‌تان و نه‌ندامانی ئه‌و ریکخواه‌وانه‌ی ناردە نێو ریکخواه‌ه‌کانی پارتی کۆمۆنیسته‌وه. هه‌مان کات هه‌مه‌زه‌ توانی به‌ره‌ له‌ ژێر پێی ناحه‌زه‌کانی ئه‌و کاته‌ی وەکو "برایم ئه‌حمه‌د" و "جه‌لال تاله‌بانی" ده‌رکیشیت. به‌وه‌ تاوانباری کردن که‌ گوایه‌ ده‌ستیان له‌ گه‌ڵ (عه‌بدولسه‌لام) ی (ئه‌و کاته‌ به‌مردن سزادراو) دا تیکه‌ڵ کردووه‌. گوایه‌ له‌ گه‌ڵ عارف دا له‌ سه‌ر پینج خاڵ ریک که‌وتوون. له‌ حاله‌ تیکدا گهر عارف به‌ کۆمه‌کی ئه‌وان کووده‌ تاکه‌ی دژی قاسمی سه‌رکه‌ویت، ئه‌وا کورد ده‌حه‌وته‌وه‌.

بارزانی‌ی به‌ ووربایی و بێ ده‌نگی له‌ حال و باره‌که‌ی پارتی ده‌روانی. ده‌یزانی گهر ده‌سته‌لاتی پتیوستی خۆی به‌ کار نه‌هێنیت، پارت هه‌له‌ ده‌ه‌شیته‌وه‌ و له‌ به‌ین ده‌چیت. به‌لام هه‌شتا هه‌ر چاوه‌روانی ده‌کرد. له‌ ئیواره‌ی رۆژی ۳۰ی ژونی ۱۹۵۹ دا بارزانی‌ی له‌ گه‌ڵ

(*) ده‌قه‌که‌ی له‌ ئهرشیفی نوکه‌سه‌دایه‌.

چەند چەكدارتيكى دا چوونە بارەگاي سەرەكى پارتى ديمۆكرات لەبەغدا. بارەگايان بە زۆر داگير كرد و هەمزە و پياوەكانيان توور هەلدایە دەرەرە. لە كۆنگرەى چوارهەمى پارت دا لە ۱۰/۶/۱۹۵۹ دا هەمزە و لایەنگرانی بە تاوانى "خیانەت لە حیزب و میللەت" لە ریزی پارت بەدەرنران.

كوردە سۆسیالیستە شۆرشگێرەكان كە ئیدیۆلۆژییەكى سەرەخۆ و جودا لە پارتیان هەبوو و خۆیان لە حیزبى (كاژىك) (۲۰۴) دا رێك خستبوو، لەهەموو هەنگاوەكانى بارزانیى رازى نەبوون. ئەوەیان پێ چاك بوو كە بارزانی هەندى نەفەرى هەلپەرستى وەكو هەمزەى دوور خستەو، بەلام پێیان باش نەبوو كە سەرکردایەتى پارت بكەوێتە دەست كەسانى وورده بۆرژواى وەك تالەبانی و برايم ئەحمەد (۲۰۵).

كارەساتى كەرکوک و رۆلى كۆمۆنیستەكان

لە ۱۴ى تەموزى ۱۹۵۹ دا پێكدانێكى خۆشناوى لە نێوان كۆمۆنیستەكان و توركەكانى كەرکوک دا رووى دا. دەبیئت لیڤەدا راستى بە میژووییەكان چۆن ئاوا پێش چاو خرێن. ئەو لیكدانەى بوو هۆى كوشتنى هەندەك توركمان، پیلانیك نەبوو لەلایەن كۆمۆنیستەكانەو نەخشەكێش كرابیئت. دوژمنەكانى قاسم، ئەوانەى هەمیشە سەركۆنەیان دەكرد بەوێ پشتمى كۆمۆنیستەكان دەگرت، ئەو كۆنەپەرستانەى كودەتای ۱۴ى تەموزى ۱۹۵۸ یان بۆ بەرژوودنى خۆیان با پێدايەو، بە هاریكاریى هەندىك كەسانى فاشیستى (پان توركیزم)، بە كۆمەكى بەكرى گیراوانى ئاى. پى. سى، ئەو ئازاودەیان لە كەرکوک دا گێرا، بەلام كۆمۆنیستەكان خزانە تەپكەو، تا هەموو تاوانەكان لە ملی ئەوان بئالێن. قاسمیش وا تەلقین درا كە گوايە تەنها و تەنها كۆمۆنیستەكان تاوانبارن.

لە ۱۶ى تەموزى ۱۹۵۹ دا قاسم لە كلیسەى (مار یوسف) لەبەغدا گوتەیهكى دا. بۆ یەكەم جار هێرشى كرده سەر كۆمۆنیستەكان و بە گێرە شێوێن نیوى بردن (*).

ئەمە بواری ئەودى بۆ كۆنەپەرست و دوژمنانى كۆمۆنیست رەخساند كە درزىكى گەورە بخەنە نێوان كۆمۆنیست و قاسمەو و تا دەهات فراوانترین دەكرد. قاسم پێى وابوو

(*) قاسم پاش دوو سال (x). هەستى كردە پیلانى كەرکوک لەلایەن كۆمۆنیستەو نەخشەكێش نەكراو، بەلكە ئەوان كەوتبوونە فاقەكەو. (پروانە راكانى قاسم لە رۆژنامەى "الایام" دا، ژ. ۵۹، بەغدا، تەموزى ۱۹۶۲.

(x) سێ سال دەكات نەك دوو.

پاش ئەو ھەي دوژمنانی خۆی (بە کۆمەکی کۆمۆنیستەکان) کە نەفەت کردووە، ئیدی کاتی ھەي ھاتوو ھەي خۆدی کۆمۆنیستەکان دەست بە کاریت. بۆیە بە عەسی یە ھێز لێ براو ھەکان، ناصری یەکان، (اخوان المسلمین)، تورکمانەکان و ھەندیکی دی ھەي کۆمۆنیستەکان دنا دا.

ئەو ھەلۆیستە چەوت و کورت بینانەي کۆمۆنیستەکان لە سەر ھەختی ئازادی یاندا نواندیان، ئەو بارەیان رەخساند کە دوژمنانیان ماو ھەیک ئەو ھەلەیان بۆ ھەلکەوت کە تۆلەیان لێ بکەن ھەو و بار و دۆخی نوێ بۆ مەبەستی خۆیان بقۆزن ھەو. رۆژی تۆلە و قەیرانی کۆمۆنیست لە عەرەبستانی عێراق دا دەستی پێ کرد.

تۆلە لە کۆمۆنیست و دیانەکان (کە بە دوژمنی نەتەو ھەي عەرەب) دەزانران، بە پیتوستی یەکی رۆژ حسیب دەکرا.

بەو جۆرە گەلەکی دیان و کۆمۆنیست بۆ کوردستان ھەلھاتن. لە گەل ھەموو ھەلۆیستیکی رابوردووشیاندا، پەنا دران و پارێزران. ھێندەي لواو پری کرد، کۆمۆنیستەکان سیاسەتی دژایەتی بزوتنەو ھەي ئازادیخوازانەي کوردیان پەیرەو کرد.

ھەرچەندە کۆمۆنیستەکان زۆر جار و لە زۆر ھەل و بۆندا ھەولیان دا لە گەل قاسم پێک بێنەو و ھەل و ھەلۆیستی خۆیان ھەلسەنگاند و بەرەخنەو دانیان پێدانا، بەلام قاسم بپرای بی، رووی پێ نەدانەو و ھەر بە دژیان مایەو.

کاتیک بە عەسی یەکان لە ۷ ئۆکتۆبەر ۱۹۵۹ دا لە شەقامی رەشید لە بەغدا تەقەیان لە قاسم کرد و ھەولێ کوشتیان دا، کۆمۆنیستەکان دەست بە جێ رژانە سەر شەقامەکان و ھەولیان دا بە ھوتاف و جوتینی ھەرزان و ھاندان ھەي بە عەسی یەکان و ناصری یەکان، پشتگیری خۆیان پیشانی قاسم بدەن، بەلام بێ سوود بوو. قاسم بایەخی پێ نەدانەو. لە گەل ئەو ھەشدا کۆمۆنیستەکان ھەتا مردنیشی ھەر پشتیان بەر نەدا، چونکە دەیانزانای بە نەمانی قاسم، قرانی ئەوانیش دیت.

کۆمۆنیستەکان رۆژ لەدوای رۆژ لەکزی و کەنەفتی یان دەدا و تا دەھات ریزەکانیان چۆل تر دەبوو. چارەنووسی خۆیناوی کۆمۆنیست و کۆمۆنیزم لە عێراقی ۹۶۳ ی پاش قاسم دا، ھەک دواتر باسی دەکەین، چاک وایە بێتە چێترین پەند و عیبرەت بۆ زەرە سۆسیالیست و زەرە مارکسیستەکانی ئەوروپای رۆژئاوا کە بە ھەمان گرانی تەو دەنالن، بە پەتای ئۆپورتونستی یەو.

کۆتایی ۱۹۶۰ کورد به سه رکردایه تی بارزانی یه که مه ترسیان له بهردهم قاسم دا قوت کردبووه. قاسم ترسی شه خسیهت و نیو بانگ و شۆرت و دهسته لاتی بارزانی له دل نیشتبوو. ویستی نهویش و کوردیش بێ هیز کات. رۆژنامه کوردی یه کانی یه که له دوا یه که ده دهغه کرد (*). به رێوه به رایه تی خۆتندن کوردی له کار خرا. که له ک کورد به ند کران. زۆر کار به دهستی کورد، به تایهت له پۆلیس و سوپادا بۆ نیوچه عاره بی یه کان راگوێزران. زۆر کورد کوژران. جموجۆلی پارتی دیموکرات به ری پێ گیرا. چه ند چاوپێکه وتن و گفتوگۆی بارزانی له گه ل قاسم دا سوودی کی نه گه یاند. قاسم سیاسه تی دژایه تی کوردی گرت به ر. ۱۰۰٪ی باجی له سه ر به ره می کشتوکالی زیاد کرد. نه م باجه ههستی نا ریهایی چ جوتیاره هه ژاره کان و چ مولکدارانی کوردستانی بزواند. قاسم پێی وابوو ده توانیت هه ل و باره که بۆ سوودی خۆی هه ل سوو پێنیت. "فه تاح شالی ی" نه ندای "دادگای گه ل"ی ناره کوردستان تا له نیو مولکداران و ده ره به گه کاندای پروپاگهنده ی نه وه ی بۆ بکات گوایه گه ر به نه به غدا و پشتگیری خۆیان بۆ قاسم ده ربێن و دژایه تی دوژمنه کانی وه کو "بارزانی" و "ناصر" رابگه یهن، نه و باجه که یان له سه ر هه لده گرت.

هاوینی ۱۹۶۰ ژماره یه کی زۆر ده ره به گ و بازرگان و جۆتکار و مامۆستا و خۆتندکار و پیاوی ئاینی و ئافره تان گه یشتنه به غدا. هه ر نه و ده مه حیزبی تازه کۆریه ی کارژیک، رۆلێکی هه یجگار دیاری له نیو نه م وه فدانده دیت. "کارژیک" ویستی رێی نه وه له ده ره به گه کان بیه ستیه وه که جۆتکاران بۆ مه رامی خۆیان هه ل سو پێن. بۆ به نوێنه رانی حیزبی "کارژیک" که وتنه نیو هه ژاران و رۆشن بیره کانی وه فده که وه. مه به ستی چه وت و دوژمنکارانه ی قاسمیان به رام به ر کورد بۆ روون کردنه وه. تی یان گه یاندن که قاسم هه یج کات نه یو بستوه یاسای چاره سه ری زه وی له کوردستاندا به سه سپێنیت. به هه مان جۆر نه شیو بستوه کی شه ی نه ته وایه تی کورد چاره بکات. کارژیک بۆ که سه نیشتمان په رو ده کانی وه فده که ی روون کردوه که قاسم گه ره کی به تی کورد دژی دوژمنه کانی هه ل سو پێنیت. پاشان ده رکه وت که بارزانی یش به دزی یه وه په یوه ندی به زۆر نه ندامانی وه فده که وه کردوه و نه و مه سه لانه ی بۆ روون کردوه نه ته وه. به و جۆره دوو به ره کی که وته ریزی وه فده که وه. دوو ده سته هاتنه کایه وه: ده سته یه کیان ده یانو بست لایه نگری له قاسم بکه ن تا نه ویش باجی زه وی یان له سه ر هه لگرت، جگه له و ده ش جموجۆلی کۆمونیستیش له

(*) بروهانه رۆژنامه ی "ژین"، ژ. ۱۵۷۴، سلێمانی، ۱۹۶۰/۱۲/۸.

کورستاندا خهفه بکات. ئه‌مه باری سه‌رنجی ده‌ره‌به‌گ و فیو‌دال و بازرگانه‌کان بوو. ده‌سته‌که‌ی دی پریاریان دا بیرخه‌رده‌یه‌ک بده‌نه قاسم داوای جی به‌جی کردنی گف‌ت و به‌لینه‌کانی خو‌ی لی بکه‌ن، یانی مافی نه‌ته‌واپه‌تی و کۆمه‌لایه‌تی کورد و مافی رو‌شنیری و چاره‌سه‌ری زه‌وی له‌ کورستاندا (*). پاشان هه‌ردوو لا یه‌که‌خران و بیرخه‌رده‌یه‌کی هاو‌به‌شیان دایه قاسم. ئه‌مه ناکامی‌یه‌کی چاو‌ه‌روان نه‌کراو بوو بو قاسم. ب‌روای نه‌ده‌کرد وه‌فدیکی ناو‌ها که له‌سه‌ر داوای خو‌ی و بو‌مه‌به‌ستیکی دیاری کراو ها‌تبه‌نه به‌غدا و داوایه‌کی دی پیش چاو بخه‌ن. له‌یادمانه ئه‌مه ته‌نها به‌توانای (کاژیک) ها‌ته دی، چونکه چه‌کی بیروباو‌ه‌ری خسته کار و کاری له‌وه‌فده‌که کرد. ئه‌مه په‌ندیکه بو ئی‌مه و نه‌وه‌مان فی‌ر ده‌کات که: "ته‌نها پار‌تیکی خاوه‌ن ئی‌دیو‌لوژی شو‌رشیگر ده‌توانی‌ت به‌رژه‌وه‌ندی‌یه تیک چ‌ر‌ژاوه‌ دژ به‌یه‌که‌کانی نی‌و دو‌ژمنانی ده‌ست نیشان بکات و هه‌لیان سه‌نگینی‌ت و نه‌و به‌ره‌ دو‌ژمنانه به‌گ‌ریه‌کدا بکات. به‌و جو‌ره‌ ریگه‌ی نه‌وه له‌ دو‌ژمنانی بی‌ری شو‌رشیگر ده‌به‌ستیته‌وه که به‌ره‌یه‌ک پیک به‌یتن و له‌بری‌تی وی دژی یه‌ک ده‌یان بزوینی‌ت".

قاسم خو‌ی به‌ ئی‌هانه کراو دیت. وه‌فده‌کانی له‌و گه‌رما سو‌تی‌نه‌ره‌ی به‌غدا دا چه‌ند مانگی‌ک هی‌شته‌وه، بی نه‌وه‌ی چاوی پی‌یان بکه‌ویت. وه‌فده‌کان زۆر به‌ پ‌ری و دل‌ گرانی و تو‌وره‌یی‌یه‌وه بو کورستان گه‌رانه‌وه.

کاتیک وه‌فده‌کان له‌به‌غدا بوون، پار‌تی کۆمۆنیست له‌ رو‌ژنامه‌ی (اتحاد الشعب)ی نو‌رگانی دا، گه‌له‌ک جار هی‌رش‌ی برده سه‌ریان. شایانی باسه که رو‌ژنامه‌ی (خه‌بات)ی زمان حا‌لی پار‌تی دیمۆکراتیش به‌هه‌مان شی‌وه هی‌رش‌ی ده‌کرده سه‌ر وه‌فده‌که. پاش دو‌وبه‌ره‌کی‌یه‌که‌ی ۱۹۶۴ی پار‌تی دیمۆکرات، رو‌ژنامه‌ی (خه‌بات) بلا‌وی کرده‌وه و دانی پیدانا که بارزانی‌ش پروپاگه‌نده‌ی له‌ نی‌و وه‌فده‌که‌دا کردبوو (۳۰۶).

به‌هه‌ر حال نه‌و وه‌زعه ئال‌تۆزه باری راپه‌رینیکی جه‌ماو‌ه‌ری ه‌یتایه‌ گۆری. سه‌رکرده‌کانی پار‌تی دیمۆکرات بی ه‌ووده هه‌ولیان ده‌دا میل‌له‌ت ه‌ی‌ور که‌نه‌وه. بارزانی‌یان له‌وه ه‌وشیار ده‌کرده‌وه که نه‌کات هه‌لو‌تیستیکی دژ به‌ قاسم وه‌به‌ر بگ‌ری‌ت (۳۰۷). گشتی بی سه‌ر نه‌نجام بوو. زه‌مینه‌ی شو‌رش خو‌ش بو‌وبوو. ده‌ستی قاسم که‌وتبو‌ه‌ پروو. هه‌ر له‌و کاته‌دا په‌ژاره‌یه‌کی

(*) یاسای چاره‌سه‌رکردنی زه‌وی له ۳۰ نی‌لولی ۱۹۵۸دا بلا‌وکرایه‌وه، به‌لام هی‌چ کات کاری پی نه‌کرا.

دی بۆ قاسم خولقا. له ۱۹۶۰/۱۱/۶ دا بارزانی بهرهمسی له لایهن پارتی کۆمونیستی شوروهوی بهوه داوهت کرا. بهفرۆکهیهکی تایبهتی سوڤیهتی چوهه موسکۆ (۳۰۸) و چاوی بهسه رکرده کانی شوروهوی کهوت (۳۰۹). بهلام نیوه رۆکی گفتوگۆکانیان نهزانرا. له خانه گومانی و بێ باوهری به کهسانی دیکه، بارزانی به کهسی نه کوت.

ئهمه گیانی هه سادهت و دوو دلی و گومانی قاسمی په ره پیتدا. مووچهی دهوله تی لی بری. ئۆتۆمبیل و خانووی بهغدا ی لی سهندهوه. ههمان کات سه رهک هۆز و ده ره به که کانی به چهک و پاره دژی بارزانی هان دا.

قاسم له رێگهی لابرندی باجی بهرووبومه وه گه لهک ده ره به گی به لای خۆیدا راکیشا. رۆژنامه ی "خهبات" ی ئۆرگانی پارت درایه دادگا. بهلام له ۱۹۶۰/۱۱/۲۷ دا بێ سزا خه له سا، چونکه داده ره کان کهسانی دژ به قاسم بوون.

بارزانی له ۱۹۶۱/۱/۱۳ دا گه راپه وه بهغدا و بێ خانه و لانه مایه وه. دواتر به دزی به وه گه راپه وه کوردستان و ئیدی له وساهه سه ری به بهغدا دا نه کردۆته وه. کاتیک ده ره به گیتی کورد به نیوی (صدیق میران) وه، پاش ئه وهی له بهغدا چاوی به قاسم کهوت بۆ کوردستان گه راپه وه، له نیوچهی کاوان نه ناسراو یک ئۆتۆمبیل که ی بهر گولله دا و (میران) ی کوشت. چونکه جۆتکارانی کاوانی لایهنگری بارزانی و حیزبه که ی بوون، ئهمه بووه به هانه یهک بۆ قاسم تا سه رکرده کانی پارت به تۆمه تی کوشتنی میران تاوانبار بکات و فه رمانی گرتنیان ده ربکات. سه رانی پارت ناچار بوون خۆ وه شارن. له کوردستانیش ژماره یهکی زۆر کورد گیران.

ئالۆزی نیوان کورد و قاسم تا دههات په ره ی ده سه ند. قاسم فه رمانی به رۆژنامه ی (الثورة) ی زورناژهنی دا، قاپی کورد بگریت. (الثورة) له ژماره ۵۵۵ ی ۱۹۶۱/۲/۱۷ دا گوتاریکی نووسی و داوای تواندنه وه ی کوردی کردبوو. وه کو به ره رهج دانه وه به کی ئه و سیاسه ته گه لهک ده سه ته و تا قمی چه کدار راپه رین، که (زۆربه یان جوتکاران و گوندنشینه کان بوون). له ۱۹۶۱/۹/۸ و ۸/۳۱ دا کارێک دوو به یاننامه ی بلاک کرده وه که تییاندا ره خنه ی له بزوتنه وه چه کداره که گرت. داوای له شۆرشگیره کان کرد که شه ری پارتیزانانه بکه ن و دووی سه رکردایه تی بۆرژوا و هه لپه رستی کورد نه که ون (۳۱۰). ئهمه ره خنه یهکی دروست که رانه بوو. بهلام کۆمونیسته کان دژی راپه رینه چه کدارانه که وێستانه وه و به توندی لۆمه یان ده کرد و بوختانیان رێک ده خست (۳۱۱).

له ١١ ئیلولی ١٩٦١ دا تهقه و لیكدان له نیتوان كورد و سوپای عیراقدارووی دا. ئه و یه كهه تروسكه یه ئیدی تا ئیستا نه كوژاوه ته وه، به پیچه وانه وه هه ره له كلپه و په ره سهندن دایه.

قاسم داواى له بارزانى كرد ئه و راپه رینه جه ماوه رى یه به پیلانى ئیمپرالیزم دهست نیشان بکات و دژى بوه ستیته وه. وهختیک بارزانى ملی نه دا و داواى له قاسم كرد گفت و به لینه کانی خوی به ریته سه ر و مافه نه ته وه یی و کومه لایه تی یه کانی كورد دهسته به ر بکات، هیزی هه وایی عیراق له ١٦ ی ئیلول دا نیوچه ی بارزانیان بو مباران كرد. ئه و سا بارزانى كه وه ته خو و دهست به جی شو رشه كه ی ریک خست و شه ری پارتیزانانه ی دهست پی كرد.

کاتیک بارزانى جله وى کارى گرته دهست، قاسم ترسی لی نیشته. له وه ده ترسا سه ر بازه کانی به چه كه وه بو لای كورد هه لبین، بویه چه کی ته وای پی نه ده دان. پيشمه رگه به و گیان و ووره به رزه و ترسیکی ئه و توپان له له شکرى عیراق نه بوو. به هوئى هه لمه تی له پر و تاکتیکی جهنگی پارتیزانانه وه زو سه رکه و تنیان به دهست هیئا. قاسم وه کو به ر په رچ دانه ویه ک ١٢٠ فرۆكه ی جهنگی خسته گه ر. زو ر درندانه دژى كورد و پستانه وه. هیزی ئاسمانى عیراق سه دان گونديان كا ول كرد و گه له ك ها وولاتى یان كوشت.

پيشمه رگه له ئه شكه و ت و كونه شاخه كاندا خو یان هه شار ده دا. زیانیکی ئه و توپان پی نه ده گه یشت.

هه ره له یه كهه ره ژى ئه و راپه رینه جه ماوه رى یه وه، ده ره به گه كان هه لوتیستی نانیشتمانیانى خو بان به ده ره خست. پشتی قاسمیان ده گرت. هه نده کیان، وه كو (مه حمود فه قى محمه د هه مه وه ندى) جاشیان بو دژى ئه و راپه رینه راده گرت.

سه ره تا سه ركرده کانی پارت له به غدا پشتی شو رشه كه یان نه گرت. زو ریه ی ئه ندامانى كۆمیتهى مه ركه زى له ئیلولی ١٩٦١ وه بریاریان دا بوو چه ك دژى قاسم به كار نه هین (٣١٢).

قاسم و دار و دهسته کانی بێ دهنگ نه وه ستان. حیزبه عیراقى یه كان وه خو كه و تن. رۆژنامه ی (الأهالى) ئورگانی (الحزب الوطنى الديمقراطى) گوتاریکی نووسی بوو، تیدا بزو و تنه وه ی كوردی به (بزو و تنه وه یه کی گومان لی كراوى دارده ستی ئیمپرالیزم) له قه لهم دا بوو. (الأهالى) داواى له رژیم كرد بوو "گه ل" له وه زعى (شىمال) ئاگادار كاته وه.

ههروهه رۆژنامهی (البیان) ئۆرگانی (الحزب الوطني التقدمي) له ۱۸/۱۰/۱۹۶۱دا گوتاریکی دژی راهبهرینهکه نووسیوو. (البیان) مافی کوردی واههسهنگاندبوو که گوايه تهنها مافی "هاوولایتیتی" یان ههیه و مافی نهتهوايه تیئو "هاوولایتی" یانه ناگریتهوه. ئاوها (البیان)؟؟؟ له ۲۳ی سیتهمبهری ۱۹۶۱دا قاسم کۆنفراسیتی رۆژنامه نووسی له بهغدا گرت. بارزانی به (به کریگیرویکی ئیمپریالیزم) نیو زه کرد و ههمان کات ئینگلتیره و ئهمریکای به هاوکار و یارمهتیده ری شۆرش کورد تاوانبار کرد (۳۱۳).

شایانی باسه که ئیمپریالیزمی ئینگلیزی هیچ کات رووی پیشانی داواکانی بارزانی نه داوه (۳۱۴). له وهش پتر، سه ده می ئینتدابی ئینگلیزی سهریایکی شۆرشهکانی کورد له عێراقدا، له لایه نه هیزی هه وایی ئینگلیزه وه شیتگی رانه دهستیان لی وهشیندراوه، وهکو رۆژنامهی "The Times" ددانی پێدا ده نیت (۳۱۵).

قاسم پیشی له سه ره ئه وه داگرت که له ماوهی ههوت رۆژدا "یاخی بوو و له پری لاده رهکان" سه رکوت دهکات. دیاره ئه مه خه یال پلاو بوو.

به پێچه وانه وه، بزوتنه وهی ئازادیخوازانهی کورد گه لهک سه ره که وتنی به سه ره سوپای قاسمدا به ده ست هیتا (۳۱۶).

گه لهک کۆمۆنیست "خو و یستانه" خو یان نیو نووس کرد، به هیزی چهک شۆرشه که سه رکپ که نه. گه رهکیان بوو لهو رێگه یه وه بگه رپنه وه سه ره خوانی له ده ست چووی قاسم. له به یان نامه کانیاندا بزوتنه وه که یان به بزوتنه وه یه کی "ئائومی د و وابه سته و ناسیۆنالیستانه" که له لایه نه "سه نتۆ" وه پشتگیری ده کرت، نیو ده برد (۳۱۷). له بلاو کراوه یه کی کۆمیته ی مه ره که زی پارتی کۆمۆنیستی عێراق له مارتی ۱۹۶۲دا ده لیت:

"پارتی کۆمۆنیستی عێراق نکۆلی له سیاسه تی سه رکوت که ری قاسم له کوردستاندا ناکات. له گه ل ئه وه شدا نابیت کورد دژی رژی قاسم بوه سته وه، چونکه عێراق سیاسه تیکی بی لایه نانه ی سه ره بخۆی هه یه. یانی پابه ندی هیزه ئیمپریالیسته کان نی یه. جگه له وه عێراق پێوه ندی یه کی چاکی له گه ل یه کی تی سو فیه ت دا هه یه" (۳۱۸).

له گه ل ئه وه هه موو پشتگیری یه دا، تا ده هات قاسم که متر با یه خی پی ده دان. بۆیه پارتی کۆمۆنیست ناچار بوو هه لۆیستی به رامبه ره بزوتنه وه که بگۆریت و چیتری کات. ئه و جا خو یان بو "ئاشتی کوردستان" هه لده سوراند. خو ییشاندانیکی کۆمۆنیسته کان له ۲۷/۴/۱۹۶۲دا له بهغدا که هاواریان ده کرد "نرید السلم فی کوردستان، یا شعب طفی

النيران" له لایه ن پۆلیس و سوپاوه زۆر درندانه داپلۆستیران (۳۱۹).

گه له کۆمۆنیست و لایه نگرانیا ن که بیرخه ره وه یه کیا ن به قاسم دا و داوا ی "ناشتی یان له کوردستان" دا ده کرد، گیران و یه کی به پینج سال به ندی سزا دران (۳۲۰).

له گه ل نه وانه شدا کۆمۆنیست هه ر به پالپشتی قاسم مانه وه. له دله وه پشتگیری شوړشی کوردیا ن نه ده کرد. رۆژنامه ی (ریگای کوردستان)، ئۆرگانی پارته ی کۆمۆنیستی عیراق له کوردستاندا، هیرشی ده کرده سه ر بزووتنه وه ئازادیخوازان ه کی کورد و به (ناسیۆنالیستی کورد) نیوی ده بردن. گوایه ئه و (ناسیۆنالیستانه) ریگری چاره سه ری کیشه ی کوردن. چاره سه ریکی ئه و تو که له گه ل خواست و ئاره زووه کانی گه ل و وولاتدا یه کانگیر بیت (۳۲۱).

کۆمۆنیسته کان له کاتی کهدا که ئه و هیرشه یان ده کرده سه ر شوړشی کورد، خۆیا ن گه واهی نه وه شیا ن ده دا که "نه ته وه ی کورد له عیراقدا و به پله ی یه که م و تاییه تی بارزانی ی و لایه نگرانی پارته ی دیمۆکرات، که سانی نیشمان په روهر و هیزی دژ به ئیمپریالیزم" (۳۲۲).

له ۱۹۶۲/۳/۱ دا سه رکر دایه تی پارته ی دیمۆکرات به یان نامه یه کی بلا و کرده وه و بۆ یه که م جار به ته وای پشتیوانی خۆی بۆ شوړشه که ده بریبوو. له و به یان نامه یه دا داوا له گه ل ده که ن، له ژیر فه رمانده ی بارزانی ی "پۆله ی گه ل" دا دژی قاسمی دیکتاتور بجه ننگ (۳۲۳).

جگه له وه پارته ی دیمۆکرات له ۱۹۶۲/۳/۶ دا گشت پارته عیراقی یه کانی بانگ راهیلا که "به ره یه کی میلی" دژی قاسم پیک به یتن. پارته ی کۆمۆنیست داواکاری یه کی تاییه تی بۆ پارته ی دیمۆکرات نارد که تیی داوا ی هاریکاری و هاوکاری چه کدارانه ی دژی قاسمیا ن ده کرد. به لام ئه و داواکاری یه بی سه ر نه نجام بوو (۳۲۴).

له ئاواریلی ۱۹۶۲ دا کوردیک هه ولی کوشتنی قاسمی دا، به لام سه ری نه گرت (۳۲۵). فیۆداله کان رۆژ له داوا ی رۆژ زیتر له قاسم نیزیک ده بو نه وه. له ۱۹۶۲/۵/۱۸ دا ده ره به گیکی به نیو بانگی کورد، (مه حمود ئاغای زیباری) پشتیوانی خۆی بۆ قاسم ده بری و که وته کۆکر د نه وه و رست کردنی به کری گیراو، که به کوردی به (جاش) نیوزه د کران و رژیمی ش به (فرسان صلاح الدین) نیوی ده بردن.

رژیمه کۆنه په رسته کانی عاره ب له مپه ری دوژمنایه تی یان له شوړشی کورد گرت. بۆ نمونه

رادییۆ مه‌ککه هێرشێ ده‌کرده سه‌ر بزوو تنه‌وه‌ی ئازادیخوازانە‌ی کورد و ناصری به‌ لێ پرسیاری تاوانبار ده‌کرد.

هه‌لۆتستی دوژمنکارانه‌ی هێزه‌ کۆنه‌په‌سته‌کانی ده‌ره‌وه و نێوه‌وه چاوی کۆمۆنیستیان تێر نه‌ده‌کرد. له‌سه‌ر بوختانی خۆیان به‌رده‌وام بوون. له‌ ئۆگوستی ١٩٦٢دا گۆڤاری (قضایا السلم والاشتراکیه) له‌ ژماره‌ ٨ی دا، گوتاریکی (جبار علی)، له‌ژێر سه‌ردیتری (الحزب الشیوعی العراقی والمساءله‌ الکرديه) دا بلاو کرده‌وه. له‌و گوتاره‌ دا نووسیبووی:

(به‌کرێ گه‌راوه‌کانی ئیمپریالیزم له‌ کوردستاندا، له‌نێو خه‌ڵکه‌ دواکه‌وتوه‌کاندا پروپاگه‌نده‌ ده‌که‌ن "ده‌وله‌تییکی کوردی ده‌ستکردی ئیمپریالیزم له‌ نه‌بوونی ده‌وله‌تییکی کوردی چیتیه‌". "گه‌ر کوردستان تا نه‌وێرۆکه‌ کۆلۆنی بایه‌ ئیستاکه‌ سه‌ربه‌خۆیی خۆی به‌ده‌ست هێنا بو".

به‌مه‌ ده‌یانویست نه‌و راستی به‌ لنگه‌و قوچ که‌نه‌وه‌، که‌ گوايه‌ "کوردستان کۆلۆنی نی‌یه‌و یا هه‌تا له‌ کۆلۆنی‌یش که‌متر نی‌یه‌"!

کاتیکی سوپای عێراق دانیشتوانی کوردستانی قه‌ ده‌کرد، یه‌کیک له‌سه‌ره‌ ناسراوه‌کانی پارتی کۆمۆنیستی عێراق، (عه‌زیز شه‌ریف)ی سه‌رۆکی رێکخراوی (جه‌ڤینی ناشتی) سه‌ر به‌ کۆمۆنیست، له‌ ١٥/٦/١٩٦٢ به‌نێوی (کۆنگره‌ی ناشتی)یه‌وه‌ که‌ له‌ عێراق گیرا، بروسکه‌یه‌کی بۆ قاسم نارد و گوتیبووی:

(جه‌ڤینی ناشتی دُنیا‌یه‌ که‌ ده‌نگی ناشتیخوازانە‌ی رژێمه‌ جه‌مه‌هوری‌یه‌که‌مان به‌ سه‌رۆکایه‌تی "قاسم"ی رێبه‌ری، جاریکی دیش له‌م کۆنگره‌یه‌دا ده‌بیستریته‌وه‌) (*).

نه‌و هه‌لۆتسته‌ دوژمنکارانه‌ی کۆمۆنیست به‌رامبه‌ر کورد هه‌یچی لێ شین نه‌بووه‌وه‌. قاسم خراپتر لێ هه‌لده‌پێچان. له‌ ١٤/٦/١٩٦٢دا دادگایه‌کی سوپایی له‌به‌غدا چهند کۆمۆنیستیکی کوردی به‌مه‌رگ سزا دا. گوايه‌ له‌ هه‌راکه‌ی ١٤ی ته‌موزی ١٩٥٩ی که‌رکوک دا ده‌ستیان هه‌بووه‌ (٣٢٦). دادگایه‌کی سوپایی دی هه‌ر له‌به‌غدا له‌ ٢ی سیپته‌مه‌ری ١٩٦٢دا هه‌وت کۆمۆنیستی به‌هه‌مان تۆمه‌ت به‌مه‌رگ سزا دا (٣٢٧). ئا نه‌وه (ده‌نگی ناشتیخوازانە‌ی رژێمه‌ جه‌مه‌هوری‌یه‌که‌یان) بوو.

(*) رۆژنامه‌ی "١٤ تموز"ی پارتی کۆمۆنیست، ژ. ٧٩، به‌غدا، ٢٥/٦/١٩٦٢.

هەلۆیستی دەولەتە بێگانەکان بەرامبەر شۆرشى كورد

شووڕەوێى لەسەردەمى قاسم دا هیچ رووبەكى پيشانى شۆرشى كورد نەدا (٣٢٨). هیچ پشتگيرى نەدەكردن (٣٢٩). هەرچەندە گۆڤارى (World Marxist Review) بەتوندى رەخنەى لە رژىمى دىكتاتۆرى قاسم دەگرت و داواى ئۆتۆنۆمى بۆ كوردستان دەكرد (٣٣٠). بەلام ئەمە رىڤەى ئەوێى لەشووڕەوێى نەدەبەستەووە كەكۆمەك بە رژىمى قاسم بكات. نەخېر! شووڕەوێى لەنۆڤەمبەرى ١٩٦٣دا بە گوتەى بەغدا خۆى، ١٠ فڕۆكەى جەنگى لە جۆزى (TU-16)ى پێدان (٣٣١). جگەلەووە سەرياكى رۆژنامەكانى شووڕەوێى لە ئاستى قەتل و عامى كورد دا كړ و كپ بوون.

هەرچەندە قاسم لە ١١/١٢/١٩٦١دا، بە پىياسای نيتوپراو بە (ياسای ژمارە ٨٠) زەبرىتكى توندى بەشيركەتە نەوتىيەكانى ئيمپرياليزم گەياندا (٣٣٢) (٩٩٪ كۆمپانيا نەوتىيەكانى بېگانەى ميللى كرد)، بەلام ئينگلتەرە هەر بەكيش كەرى سەرەكەى نەوتى عێراق مايەووە و هیچ پشتگيرىيەكى لەبزووتنەوێى نازادىخووانەى كورد نەدەكرد.

بەلام كۆيت پشستى شۆرشى كوردى گرت، چونكە قاسم پيشان لەكۆنگرەيەكەى رۆژنامەنووساندا لە ٢٥/٦/١٩٦١دا بە رەسمىي بانگى هەلدا كە كۆيت دەستپێتەووە و دەبەلگيتێتەووە بە عێراقەووە (٣٣٣).

هەرچەندە پێوەندى نيتوان توركيا و عێراق ئالۆز بوو (هێزى ئاسمانى توركيا لە ١٦/٨/١٩٦٢دا فڕۆكەيەكەى عێراقىيان خستە خواریووە) (٣٣٤). بەلام توركيا هیچ لايەنگيرىيەكەى كوردى نەدەكرد. بە پێچەوانەووە هێزەكانى سوپای تورك دانىشتوانى كوردیان لە رۆژەهلەتى توركيا دا بە نيتوى (گەران بە دووى جەردەدا) جەزەبە دەدا (٣٣٥). ياسای عەسكەرى لەنيتوچە كوردىيەكاندا بەگەر خرا (٣٣٦). لە ١١/٩/١٩٦٢دا رۆژنامەى (جەمهورىيەت)ى توركى گوتەكانى سەرەك كۆمار (جەمال گيورسىل)ى بلاوكردەووە كە دەلتيت: (ئەم بزووتنەوانەى كورد لە لايەن بارزانى خۆيەووە نەخشەكيش نەكران، بەلكە بە تەقەلای هەندى دەستە و تاقى بېگانە هەلگيرساون).

لەگەل ئەو هەلۆيستە دوژمنكارانە ئاشكرايانەى توركيا دا بەرامبەر بەكورد، كەچى قاسم توركياى بە كۆمەك كەرى بارزانى تاوانبار دەكرد (*).

(*) بڕوانە رۆژنامەى "الشوڤ"، العدد ١٠٠١، بغداد، ٢١/٩/١٩٦٢.

ئىران بەرامبەر بارزانی بەبەدگومانی مایەو، ھەرچەندە شا دوژمنایەتی زۆری قاسمی دەکرد، چونکە قاسم گەلەک توودەیی ئیرانی دالەدە دابوو.

رادبۆی ئیسرائیل لە (حدیث ابن الرافدین)دا، بێ پەروا خەریکی درۆ ھەلپشتن بوو دەربارەی کورد. رۆژنامەی (الثورة)ی زورناژەنی قاسم بێ گوێ دانە ئەوانە، لە ۲۱ سێبەستەمبەری ۱۹۶۲دا دەنوسیت کە گواپە (زایۆنیستەکان و بارزانی پیکرا کاردەکەن). لەراستیدا ئیسرائیل لەسەردەمی قاسم دا بەووە نەدەوستانە کە شۆرشێ کورد بە بازێیەکی شوورەوی لەقەڵەم بدات، بەلکە لە ئیسرائیل دا لە کەمەنەتەوویی کوردیشیان ھەلپچابوو دەیانچەوساندنەو. وەک لە پێشدا باسمان کرد گەلەک کورد لەسالی ۱۸۱۲دا بۆ (ارض الميعاد) گەرانەو. پاش دامەزراندنی دەوڵەتۆچکەکی ئیسرائیل، لە لایەن جوووە ئوروپییە (تزیقیلیستەکانەو) خراپ مامەڵە دەرکەن و پشت گوێ خرا بوون. ۱۹۶۳ لە ئیسرائیل ریکخراوێکی کوردی بۆ پارێزگاری لە مافی جوولەکە کوردەکان دامەزرتنرا. دەمراستیکێ ئەو ریکخراوە بەم جوورە رای خۆی بۆ رۆژنامەنوسیکێ ئیسرائیل دەردەپریت:

(ھەر شالاوێکی ئیسرائیل بۆ سەر عێراق و بۆ بەرژەوندی کورد، وولاتە دوستانەکانی وەکو ئێران و تورکیا، کە ئەوانیش کەمە نەتەوویی کوردیان تێداپە، لە دوستانەتی ئیسرائیل دوور دەخاتەو.....)(۲۳۷).

۱۹۶۳ بالتۆزی ئیسرائیل لە ھۆلەندا (David Shealetiel) سیاسەتی ئیسرائیل بەرامبەر بزوتنەوێ ئازادیخوازانە کورد ئاوا ھەلەدەسەنگینیت:

(ئیمە بایی ھێندە تی دەگەین کە ھەموو نەتەوێەک ئازادی خۆی گەرەکە، بەلام لەلایەکی دییەو ھێمنی و ئارامی رۆژھەلاتی نیوہراست، لە پیتوبستی ھەرە گرنگەکانی ئیسرائیل. نا ئارامی ئەو بابەتە "مەبەستی ئەوێ کوردستانە - نەبەز - بۆ دەوڵەتی ئیمە زیان بەخشە)(۲۳۸).

ئەمەش وەرانیکی بەجێیە بۆ ئەوانی بزوتنەوێ ئازادیخوازانە کورد بە (بازییەکی زایۆنیستەکان) لەقەڵەم دەدەن(۲۳۹).

ئەوێ دەربارە ھەلۆتستی ئەمریکا پیتوبست بیت ئەوا لە رۆژنامە (New York Times) ۵ وەردەگرین. رۆژنامەکە بە نیوی قسەکەریکی رەسمی ھەو دەنوسیت (ئەمریکا نە کۆمەکی ماددی و نە کۆمەکی مەعنەوی بەشۆرشێ کورد ناکات)(۲۴۰).

له ۱۸ ی ئۆکتۆبەری ۱۹۶۲دا ھەمان رۆژنامە دەنوو سیٹ کە (ئەمریکا وەکو کیشە یەکی نیوخۆیی عێراق، لە مەسەلە ی کورد دەروانی ت).

لەم راستی یانە وە روونە کە کوردەکان تا ئێوە کاتانە تەنھا پشتیان بەخۆ بەستوو و هیچ کۆمەکیکی دەرەکی پێ نەدراو.

کەواتە بێگانە یارمەتیدەری ئیمە نەبوون، بە پێچەوانە وە، گەرەکیان بوو لەرێی درۆ و بوختانە وە، بزووتنە وە ی نازادیخوازانە ی کورد، بۆ بەرژە وەندە ی و مەبەست و پرۆپاگەندە ی خۆیان ھەلشێلن.

کاتیک رادیۆ (بی. بی. سی) لەندن، شوورەوی دەکاتە بەرپرسانی شۆرش کورد (۳۴۱). رۆژنامە ی (Neues Deutschland) (ئالمانیای نوێ) ئالمانیای دیموکرات لە ۱۹۶۲/۶/۷ دا رژیمی (بۆن) بە (کۆمەکی پەنھانی کۆمیتە ی رزگاریخوازانە ی کورد) لە ئالمانیادا تاوانبار دەکات و دەلێت گواہ "ئەفسەرەکانی سوپای ئالمانیا مەشق بە کوردە یاخێ بوو کەن". رۆژنامە کە مەبەستی ئێوە بوو (ھەلوێستی دژ بە عەرەبی) ئالمانیای رۆژئاوا بەدەر خات.

ئێوە بانگاشایە ی ئالمانیای رۆژھەلات کاتیک بوو، کە رۆژنامە ی (Wehrpolitische In-formation) ئالمانیای رۆژئاوا شوورەوی بە پشتگیری کەری شۆرش کورد لەقەڵەم دەدات: "شەوانە فرۆکە جەنگی یەکانی شوورەوی بۆ نیوچە ی شۆرشگیر کوردەکان دەفرن و پیتیستی یەکانی جەنگیان پێ دەگە یەن" (۳۴۲). ئێمە بوختانە ی کە لە گەل رادیۆ (بی. بی. سی) بەشی عەرەبی لەندن دا چوون یەکن، لە لایەن کاربە دەستانی رەسمی عێراقە وە بە درۆ خراوە وە (۳۴۳).

بە پێچەوانە وە، رۆژنامە ی (الثورة) دەنوو سیٹ "ئالمانیای رۆژئاوا ھەندیک پەنابەری کورد مەشق پێ دەکات، تا بتوانن کۆمەکی یاخێ بوو کانی (شیمال) بکەن" (۳۴۴).

شایانی باسە کە رژیمی (بۆن) زۆر لە وە دەور بوو کە یارمەتی بۆ کورد لێ ھەلوەریت. لە وەرامی پرسیاریکی گۆڤاری (Quick) لە ۱۹۶۵ دا، کە ئایا ئالمانیای رۆژئاوا یارمەتی کورد دەدات؟ ژەنەرال بارزانی گوتیوی:

(نەخیر نایدەن. "بارزانی دەستی بۆ رادیۆکە ی راکیشا بوو کە لە و کاتە دا لە قاھیرە و ھێرش کردبوو سەر ئالمانیا"، یارمەتی میلیتیک نادەن کە ریزی بۆیان ھەبێت و

دۆستایه‌تی‌یان ئاره‌زوو بکات، به‌لکه‌هی ئه‌وانه‌ ده‌ده‌ن که تف له‌چاره‌یان ده‌که‌ن(۳۴۵).

له‌گه‌ڵ ئه‌و هه‌موو چه‌رمه‌سه‌ری و درۆ بوختان پێ کردانه‌دا، جه‌نگی میلی کورد تا ده‌هات سه‌رکه‌وتن و پیشکه‌وتنی زیتیری به‌ده‌ست ده‌هیتا، به‌را‌ده‌یه‌ک که پیشمه‌رگه‌کانی کورد له‌ ئاویری ۱۹۶۲دا زیتیرین به‌شی کوردستانی عێراقیان که‌وته‌ ژێر ده‌سته‌وه‌(۳۴۶).

له‌ ۲۰ی ئاویری ۱۹۶۲ وه‌ بارزانی‌ی رۆژنامه‌نووسانی بیتگانه‌ی بۆ کوردستانی ئازاد داوه‌ت کرد و پاراستنیشیانی گرت‌ه‌ ئه‌ستۆ. یه‌که‌م په‌یامنیترانیک که سه‌ردانی باره‌گای بارزانی‌یان کرد (Richard Anderegg)ی(۳۴۷) په‌یامنیتری (la radiofision Suisse pour le Proche- Orient) و Dana Adams Schmidt(۳۴۸)ی په‌یامنیتری (New York Times) و David Adamson(۳۴۹)ی په‌یامنیتری (Daily Telegraph) بوون. ئه‌م سێ په‌یامنیتره‌ یه‌که‌م که‌سانیک بوون که‌ ده‌نگی شوێشی کوردیان به‌ بلاوکراوه‌کانی جیهان راگه‌یاندا. به‌و پێیه‌ ته‌نها خزمه‌تی ئیمه‌یان نه‌کرد، به‌لکه‌ خزمه‌تیک‌ی زۆری راستی و واقیعیان کرد. سوپاسی زۆری خۆمانیان پیشکه‌ش ده‌که‌ین.

له‌و کاته‌وه‌ تا ئیستا رۆژنامه‌ نووسه‌کانی جیهان به‌رده‌وام سه‌ردانی کوردستان ده‌که‌ن. سه‌رپاکیان ئه‌و راستی‌یه‌یان ده‌رپه‌وه‌، که‌ شوێشه‌که‌مان داواکاری‌یه‌کی په‌تی مافه‌ کۆمه‌لایه‌تی و نه‌ته‌وايه‌تی‌یه‌کانی میلیته‌که‌مانه‌. گوتاره‌کانیان په‌رده‌ له‌سه‌ر ئازارو ئاواتی نه‌ته‌وه‌که‌مان لاده‌ده‌ن. به‌چاوی خۆیان دیتوویانه‌ چۆن گه‌له‌که‌مان بێ هیچ کۆمه‌ک‌یک‌ی ده‌ره‌کی‌ی به‌رووی دیکتاتۆریتی و سیاسه‌تی تۆ بکرده‌ن دا وه‌ستاوه‌ته‌وه‌(۳۵۰). هه‌تا بێ هیچ کۆمه‌ک‌یک‌ی داو و ده‌رمان و پتووستی‌یه‌ ئاسایی‌یه‌کانی ته‌ندروستی‌ی خاچی سووریش. پیشکه‌شی‌یه‌کی له‌و بابه‌ته‌ی خاچی سووری ده‌وله‌تان، له‌ لایه‌ن قاسمه‌وه‌ درایه‌ دواوه‌(۳۵۱). ده‌بیت ئه‌وه‌ش بگوتیت که‌ ده‌نگدانه‌وه‌ی زیتیری شوێشی کورد له‌ چا‌په‌مه‌نی‌یه‌کانی جیهاندا، به‌هۆی رفاندنی چه‌ند ئه‌وروپاییه‌که‌وه‌ بوو، له‌و رێگه‌یه‌وه‌ مه‌سه‌له‌ی کورد سه‌رنجی بلاوکراوه‌ جیهانی‌یه‌کانی راکی‌شا. رفاندنی جیۆلۆجی ئینگلیزی (Mr. Gosling) و ئه‌و میوانداری‌یه‌ کوردانه‌یه‌ی لێی کرا، وای له‌گه‌له‌ک رۆژنامه‌ی ئینگلیزی کرد که‌ ده‌ریاره‌ی کیشه‌ی کورد بنووسن(۳۵۲).

ئه‌و سه‌رکه‌وتنه‌ی شوێشی کورد به‌ده‌ستی هیتا، قاسمی شێواند. گه‌له‌ک جار لێ خوش بوونی گشتی‌ی بلاوکرده‌وه‌. چیدی که‌س باوه‌ری پێ نه‌ده‌کرد. شوێشی کورد رۆژ له‌ دوا‌ی رۆژ فراوانتر و به‌هێز تر و رێکوپێک تر ده‌بوو. کاتی‌یک سوپای عێراق له‌ زۆر نیوچه‌دا

زەبری توندی وه بهرکهوت (۳۵۳). ئیدی قاسم جلهوی سیاسی و دهسته‌لانی له زۆر شوێنی کوردستاندا له دهست دا (۳۵۴). گه‌له‌ک سه‌رباز و نه‌فسه‌ر و ده‌ره‌جه‌دار و پۆلیس بۆ کورده‌له‌هاتن. قاسم زۆر جار رایگه‌یانده‌ که گوايه "باززانی" کورژاوه‌ و یاخه‌گه‌ری به‌که‌ سه‌رکوته‌کراوه‌ (۳۵۵). له‌ رۆژنامه‌کانی (العهد‌ الجدید) (۳۵۶) و (الثوره‌) (۳۵۷) دا به‌لاوی ده‌کرده‌وه‌ گوايه‌ نه‌مه‌ریکا و تورکیا و کۆمپانیایه‌ نه‌وتی ئینگلیز، کۆمه‌ک به‌ باززانی (به‌کری گه‌راو) ده‌که‌ن. به‌کورتی به‌که‌ی قاسم هه‌نده‌ی درۆ کرد، که‌ چیدی رۆژنامه‌ نووسانی بێگانه‌ش باوه‌ریان پێ نه‌ده‌کرد (۳۵۸). (New York Herald Tribune) لا‌قرتی به‌ گۆته‌یه‌کی قاسم کردبوو، خسته‌بوویه‌ نیوئاخنی سه‌ردێری گوتاره‌که‌یه‌وه‌ و نووسیبوو (شوێشی کورد کۆتایی هات، که‌چی جه‌نگ هه‌ر به‌رده‌وامه‌!) (۳۵۹). له‌ یادمه‌ را‌دیوی ئیسراییل به‌م شتیه‌یه‌ وه‌رامی گۆتگرتیکی دا‌یه‌وه‌، که‌ پرسیبویی (ئاخۆ مرۆ پاش مردن چی به‌سه‌ردیت؟)، قسه‌که‌ره‌که‌ گوتی:

"گۆتگری ئازیز! به‌داخه‌یکه‌ی زۆره‌وه‌ من ناتوانم وه‌رامی پرسیاره‌که‌ت به‌ده‌مه‌وه‌ چونکه‌ تا ئیسته‌ که‌س زیندوو نه‌بۆته‌وه‌ تا هه‌والی نه‌و دونیامان پێ را‌به‌گه‌یه‌نیت. به‌لام گه‌ر هه‌ر له‌سه‌ر وه‌رامی پرسیاره‌که‌ت سه‌ووریت، نه‌وا ته‌کایه‌ به‌فرموو برۆ بۆ کوردستان و له‌ باززانی سه‌رکرده‌ی کورده‌کان به‌رسه‌، چونکه‌ نه‌و گه‌له‌ک جار مردوو و زیندوو بۆته‌وه‌".

دوژمه‌نه‌کانی قاسم هه‌ل و ده‌رفه‌تی هه‌له‌که‌وتیان له‌ کیس نه‌دا. له‌ ۸/۲/۹۶۳ دا چه‌ند نه‌فسه‌ریکی سه‌ر به‌ حیزبی به‌عس به‌سه‌رۆکایه‌تی سه‌ره‌ه‌نگ (عه‌بدولسه‌لام عارف‌)ی ناصری، کو‌ده‌تایه‌کی سه‌رکه‌وتیان درۆی قاسم ساز دا. عه‌بدولسه‌لام به‌کسه‌ر پاش کو‌ده‌تاکه‌ بووه‌ فیلد مارشال (۳۶۰). کاتیک کۆمۆنیسته‌کان و یه‌ستیان پارێزگاری له‌ بوون و مانه‌وه‌ی رژیمی قاسم به‌که‌ن (۳۶۱). قه‌تل و عامی کۆمۆنیسته‌ ده‌ستی پێ کرا (۳۶۲).

چه‌په‌له‌ی ده‌سته‌ و تا‌قمی به‌عس و (حه‌ره‌سی قه‌ومی)یان، هه‌تا له‌لایه‌ن (میشیل عه‌فله‌ق)ی سه‌رکێری گشتی یه‌شیه‌انه‌وه‌ نه‌فره‌تی لێ کراو به‌ خوێن رێژ تاوانبار کران (۳۶۳). ده‌بیته‌ ئه‌وه‌ش له‌ یاد نه‌کریته‌ که‌ ده‌ستگای جاسووسی نه‌مه‌ریکا (سیا) له‌ عێراقدا، لیسته‌ی نیوی کۆمۆنیسته‌کانی بۆ رژیمن ئا‌رد و له‌و رێگه‌یه‌وه‌ زۆریان ده‌ست نیشان کران و له‌ نیو بران.

نه‌و کۆمۆنیسته‌نه‌ی له‌ سه‌رده‌می قاسم دا درۆی شوێشی کورد وه‌ستابوونه‌وه‌ پاش کو‌ده‌تاکه‌ پۆل پۆل بۆ کوردستان هه‌له‌هاتن، تا په‌نا به‌درێن و به‌پارێزێن. زۆر چاک و میوان

دۆستانه مامه له یان له گهڵ کرا. زۆر ئهفسه و ده رهجه داری عاره بيش له ترسی زهبر و
توقاندنی رژیمی به عدا به چه که وه بو کوردستانی نازاد هه له اتن و چوونه پال سوپای
شۆرشگیری کورده وه (٣٦٤).

قاسم له ١٩٦٣/٢/٩ دا ده ستگیر کرا. پاش مو حاکه مه یه کی پینج ده قیقه یی کوژرا.
له گهڵ ئه وه شدا تا گیرا نازایانه به ره نگاری کرد. پاش کوشتنی ته رمه که ی له ته له فزیۆن دا
پیشان درا. به لام (کور دیک) به (چه قویه ک) سه ری نه بری بوو، وه کو (شلۆس) بوختانی
کرد بوو (٣٦٥)، به لکه له لای نه به عسی یه کانه وه بهر گولله درا.

سه ره رای هه موو ناجسنی و درن دایه تی به کی قاسم به رامبه ر به کورد، ده بیت ئه وه ش
بلیتین که کو ده تاکه ی ١٤ ته موزی ١٩٥٨ ی قاسم گه له ک سوودی ناراسته وخوی به کورد
گه یاند:

له ١٥ ی نازاری ١٩٥٩ دا سوپای ئینگلیز له عیراق به ده ره نا. عیراق له ٢٤ ی نازاری
١٩٥٩ دا له په یمانی به عدا (سه نتۆ ئیستا) کشایه وه. له و ریگه یه وه سیاسه تی ده ره وه ی
به رامبه ر تورکیا و ئیران (که دوو ئه ندامی سه نتۆ و داگیرکه ری دوو پارچه ی کوردستانن)،
ره نگیتی دی پۆشی.

چیدی هاریکاری تورکیا و عیراق و ئیران دژی کورد له پۆی په یمانی (سه نتۆ) وه له
نارادا نه ماو له گرێژنه چوو.

قاسم له ٣٠ ی نازاری ١٩٥٩ دا ئینگلیزی ناچار کرد بنکه ی سوپایی (حبانیه) ی
نیزیکی به عدا چۆل بکه ن، ئه مه ش زه برتیکی دی بوو له سه نتۆ درا.

له ٣٠ ی مایسی ١٩٥٩ دا عیراق خوی له په یمانی هاوکاری سوپایی ئه مریکا
کشایه وه که له ١٩٥٤ دا مۆر کرابوو.

له ١٦ ی ته موزی ١٩٥٨ دا په یمانی گومان لی کراوی (فیدراسیۆنی عاره ب) ی له گهڵ
ئه رده ن دا هه لوه شانده وه و پشتگیری خوی بو نیو براو به وولاته عاره به نازاده کان
ده بری ی. له ١٩ ی ته موزی ١٩٥٨ دا په یمانی که بهرگری له نیوان عیراق و کۆماری
عاره بی یه کگرتوودا مۆر کرا.

قاسم نازادی یه کی بی سنووری به کۆمۆنیسته کان دا، به لام پیاو نهیده توانی له حاند
کردار و ره فتاریان بی دهنگ و رازی بیت.

سهردهمی قاسمیش نهو دی ناشکرا کرد که براییه تی کورد و عارب تا نهو کاته ی مافی مروژانه ی کورد دانی پیتا نه ریت، تهنه هیاویه کی په تی به.

به هۆی کوده تای قاسمه وه بارزانی وهه قاله کانی له ناواریه هه نده ران گه رانه وه و سه ره له نوێ ده ست به کار بو نه وه.

که واته ده بیت پێ له و راستی به بنیین، که هاتنی قاسم، له کوردستانی عیراقد و له و ریگه یه وه له کوردستانی مه زن دا، ده روازی سهرده م و قوناغی کی نوێ ناواله کرد و ریگه ی بو ئییدیولۆژی و بزوتنه وه یه کی شوړشگیترا نه خو ش کرد و هه ره نه وده ش بو وه به هیتزترین هۆیه کی رووخاندنی قاسم (۳۶۶).

شایانی باسه - که به عسی به کان پیتش کوده تاکه یان، له به هاری ۱۹۶۲ دا، په یوه ندی یان به کورده وه کردبو (۳۶۷). (طاهر یحیی) بو (برایم نه حمده) ی سکرتری نهو کاته ی پارتنی دیموکراتی نووسیوو (به چ مه رجیک شوړشی کورد پشتگیری له کوده تایه کی دژ به قاسم ده کات؟) گرایه پارت له ۲۸/۴/۱۹۶۲ دا وهرامیان داو ده وه (به پاداشتی ئوتۆنۆمی بو کوردستانی عیراق) (۳۶۸) (x).

نهم سه ودا و مامه له یه ی پیتش کوده تاکه تا کوێ رویشته وه و به کوێ گه یشته وه، لای من ناشکرا نی به. هیتنه هه یه له ۱۰ ی شوباتی ۱۹۶۳ دا، دوو رۆژ پاش کوده تاکه، (صالح یوسفی) به نیوی مه کته بی سیاسی پارتنی دیموکرات و شوړشی کورده وه، بروسکه یه کی پیروزیایی بو رژیمی نوێ نارد و داوای ئوتۆنۆمی بو کوردستان کرد (۳۶۹).

ماو به کی کورت پاش نه وه، له ۵ ی مایسی ۱۹۶۳ دا گفت و گوێ ره سمی له نیتوان سه رکردایه تی شوړشی کورد و رژیمی به عسی عارفی دا، له ریگه ی ژده نه رال (طاهر یحیی) وه ده ستی پێ کرد. پیتستر له ۷ و ۸ ی مارتی ۱۹۶۳ دا (وه فدیکی میلی) عیراق چوونه لای بارزانی (۳۷۰). به پیتی گوته ی روژنامه ی (Le Monde) (۳۷۱) ی فره نسی گوایه بارزانی هه ره زوو دردو نگی و گومانی له رژیمی به عس په یدا کردو وه. له گه ل نه وده شدا نهو گفت و گوێانه به ریکه ووتنیک له نیتوان هه ردوو لادا کو تایی هات. (نه نجومه نی سه رکردایه تی شوړش) ی رژیمی به عس له ۱۰ ی نازاری ۱۹۶۳ دا یاسایه کی

(x) نهم زانیاری به یا هه ره راست نی به، یاخود میترو وده کی هه له یه. چونکه ده لیت (به عسی به کان پیتش کوده تاکه یان له کو تایی ۱۹۶۲ دا په یوه ندی یان به کورده وه کردو وه)، به لام له چنده دتپتیکی پاشتر دا ده لیت (پارت له ۲۸/۴/۱۹۶۲ دا وهرامیان داو نه وه) یانی سه ره تای ۹۶۲.

بلاوکردهوه که (لڼی خوښ بوونی گشتی) بوئوانه دهرکرد که بزووتنه‌وهی چه‌کدارانه‌ی کوردیان له ۱۹۶۱/۹/۹ (۳۷۲)دا له ژوړووی کوماری عیراقداهه‌لگیرساند یا به‌شداری‌یان تیتیدا کردووه (۳۷۳).

له ۱۹۶۳/۳/۱۱، رادیوی به‌غدا بلاوی کرده‌وه که (ئه‌نجومه‌نی سه‌رکردایه‌تی شوړش) له عیراقداهه، دان به مافی کورد له قه‌واره‌ی لامهرکه‌زی‌دا ده‌نیت (۳۷۴).

له‌به‌رامبه‌ر ئه‌وه‌دا گیرا وه عیراقی‌یه‌کان که له‌نیویاندا هه‌ندی ئه‌فسه‌ری سوپاشیان تیتدا بوو، نازاد کران (۳۷۵).

سه‌ره‌تای ئاوریلی ۱۹۶۳ عیراق و سوریا و میسر له قاهره‌ گف‌تو‌گو‌یان بو (یه‌کی‌تی عاره‌ب) ده‌ست پڼ کرد. ئه‌مه دله راوکه‌ی نو‌ی بو کورد وه پښ هینا. له‌و گف‌تو‌گو‌یانه‌ دا هه‌ندی کوردیش له نیو وه‌فدی عیراق دا بوون، تا داخو‌ازی‌یه‌کانی شوړشی کورد پښ چاو بخه‌ن (۳۷۶). (جه‌لال تاله‌بانی) سه‌رۆکی وه‌فده کوردی‌یه‌که له ۸ی ئاوریلی ۱۹۶۳ دا بیرخه‌روه‌یه‌کی له‌م بابه‌ته‌ی پښکی‌ش کرد:

(له‌ حاله‌تیکدا گهر عیراق له‌م بارو‌دوخ‌ی ئیستایدا بمښته‌وه، ئه‌وا کورد له‌و مافانه‌ زیت‌ر داوا ناکات که رژی‌می عیراق له ۱۹۶۳/۳/۱۱ ده‌ست نیشانی کردوون. خو ئه‌گهر عیراق بچ‌ته نیو فیدراسیون‌یک‌ی عاره‌به‌وه، ئه‌وا ده‌بیت کورد رژی‌م‌یک‌ی ئوتون‌ومی‌ی به‌رفراوانی بو دیاری بکرت. به‌لام ئه‌گهر عیراق له‌گه‌ل ده‌وله‌تیک یان چه‌ند ده‌وله‌تیک‌ی دیکه‌ی عاره‌ب دا، یه‌کی‌تی‌یه‌کی ته‌واوی پڼک هینا و خو‌ی تیتدا تونده‌وه، ئه‌وا ده‌بیت گه‌لی کوردی عیراق له‌گه‌ل ئه‌و ده‌وله‌ته‌یه‌ک گرتووه‌دا (وه‌کو پار‌یزگه‌یه‌ک) که بوون و قه‌واره‌ی بیاری‌زیت، پابه‌ند بیت و بیر له‌جودابوونه‌وه‌ی نه‌کرت‌ته‌وه) (۳۷۷).

له ۱۷ی ئاوریلی ۱۹۶۳ ده‌سه‌رکردایه‌تی شوړشی کورد مسو‌ده و پلانی نو‌ی داخو‌ازی‌یه‌کانی بو گف‌تو‌گو و لڼ دوانی زیت‌ر، به رژی‌می به‌غدا دا. ئه‌م پلانه‌ داوای ئوتون‌ومی‌یه‌کی نیوچه‌یی سنو‌ر بو کیشراوی بو کوردستانی عیراق ده‌کرد (۳۷۸).

له ۱ی ته‌موزی ۱۹۶۳ ده‌رژیم پلانی (یاسای پار‌یزگه‌کانی) بلاوکرده‌وه. به‌و پڼ‌یه عیراق به‌سه‌ر پڼج پار‌یزگه‌دا دابه‌ش کرا. یه‌کی‌ک له‌وانه پار‌یزگه‌ی سلیمانی بوو، که هه‌ندی شاری کورد نشینی وه‌کو هه‌ولیر و ده‌وک و سلیمانی‌ی ده‌گرته‌وه. شاری پر نه‌وتی که‌رکوک و خانه‌قینی سه‌رسنو‌ر و نیوچه‌ی شیخان و سنجاری یه‌زیدی‌یه‌کانی تیتدا نه‌بوو. ده‌بیت ئه‌وه‌ش بل‌یین که ئه‌و سه‌رده‌مه شو‌قینی‌ترین و ره‌گه‌ز په‌رست‌ترین ده‌سته‌ی به‌عس

ناصری یەکانیش نەیان دەوێست رژیمی بە عەس چارەسەری کێشەیی کورد بکات. بە عەسیش هێشتا تەجرەبە یەکی تەواوی دەریارەیی کێشەیی کورد نەبوو. جگە لەوەی بە عەس ستراتیژی یەکی یەک توخم و تاکتیکێکی روونی نەبوو، کە پاشان بوو هۆی دووبەرەکی نێو حیزبە کەشیان. دواتر سیاسەتی تەنگ پێ هەڵچینی کورد و شوێرشە ئازادیخوازانە کەیی و بەر گیرا و ئەو (یاسای پارێزگە) یەیی پیشان نێو برا، بە گەر نەخرا. بە عەس نەیدەوێست دان بەو راستییەدا بنیت کە کەرکوک و خانەقین و نێوچەیی یەزیدی یەکان خاکی بێ چەند و چوونی کوردن. پێوەندیی گەفتوگۆ کاتێک پسا، کە بە عەس وەفدە گەفتوگۆ کەرە کەیی لە بەغدا گرت و خراپ رەفتاری لە گەڵ کوردن. ئەمە رووداویکی چاوەروان نەکراو بوو، چونکە ئەحمەد حەسەن بە کەری سەرکەردەیی بە عەسی یەکان، دوومانگ پیش ئەو بە پێی داب و نەرتی ئیسلام قورئانیکی خستە سەر سەری و سوێندی "بۆ وەفدە کە خوار" قەسەم بەم قورئانە هیچ نیازێکی خراپم بەرامبەر تان نی" (٣٧٩). وا پێدەچیت مەسەلەیی گەفتوگۆ لە گەڵ کورد دا، تەنھا کلاوبازی و فەریوکی رژیمی بە عەس بوو، تا بتوانیت کورد بە دەمەو بە گرت و خۆی دژیان تەیار کات و هێز و گۆرێک پەیدا کات. دیارە هەر وا بوو و رۆژنامەیی (پراشد) ش لە ١٢/٦/١٩٦٣ دا، بۆ چوونێکی لەو بابەتەیی دەرپرێبوو.

لە ٩/٦/١٩٦٣ دا سوپای عێراق (حەرەسی قەومی) بە عەسی یەکان لە ناکاو، پەلاماری کوردستانیان دایەو (٣٨٠). هەمان رۆژ ئەفسەرە بە عەسی یەکان لە سلیمانی ٢٦٧، لە کۆیە ٢٥ و لە بیتوین ٧٣ کوردیان بێ هیچ هۆ و پیشەکی یەک گرت و بێ هیچ دادگا و لێ پرسینەو یەک گۆللە بارانیان کوردن.

لە ١٠ تەموزی ١٩٦٣ دا رادیۆی بەغدا ئینزاری کوردی کرد. جەنگاوەرە ئازادیخوازەکانی کوردی بە جوداخواز و سەر بە کۆمونیست و زایونیست نێو دەبرد و هەرەشەیی مردنی لە هەر یەکیەک دەکرد کە پشتگیری لە بارزانیی بکات. خەلاتیکی ١٠٠ هەزار دیناری بۆ سەری بارزانیی تەرخان کرا.

رادیۆی بەغدا هەرەشەیی کاول کردنی هەر گوندیکی پارێزگەیی کەرکوک و هەولێر و سلیمانی دەکرد، لە حالەتێکدا، لەوێ وە یا لە نێزیکیانەو، تاقە گۆللە یەک بەرووی سوپا یا حەرەسی قەومی، یاخود هێزە لایەنگەرەکانیاندا بته قیندریت، یا هەر کەسیک

(یاخی بوویهک) په نا بدات (۳۸۱).

بئ به زه بیانه چل هه زار کوردی ده ور به ری شاری پر نه وتی که رکوک ده په پیندران. دانیشتوانی گونده کوردنشینه کانی نهو مه لبه نده راگو تیزان و عاره بی خپله کی یان له جیگه نان. خانووی کورده کان به بلدو زهر ته خت کران (۳۸۲). هه موو چالاکی به کی کورده یاساغ کرا. خو تندن و نووسین به کوردی قه ده غه کرا. هه تا نیوی کوردی مو غازه کانیش داگیران و له جیگه یان عاره بی دانران. گاو گو تال تالان کران و ره زو باخ سوو تینران (۳۸۳).

به عسی به کان بانگاشه یان ده کرد که له ماوه ی ۱۰ روژدا (یاخی گه ری ی) کورد کو تای پی ده هین (۳۸۴). (علي صالح السعدي) که یه کتیک له سه رکده بالاده سته کانی به عس بوو، له ۱۵/۶/۱۹۶۳ دا له کونگره به کی روژنامه گه ری یدا ده یگوت (۳۸۵). "شه ری شمالی عیراق ته نها ۲-۳ مانگیک ده خایه نیت". هو ی در یژه دانی جهنگی دژی کوردی بهم هو ش و گو شه وه شی ده کرده وه: (ئیمه یهک "تینج" یان ده دهنی، نهوان داوای یهک "یارده" ی ته و او ده که ن). (السعدي) تاوانی زو زری کوشتاری کورد و ئاسووری له مله. نهو هتا نهو رو له به غدا پالی لی داوه ته وه و بی ئاره ق ده رجوه.

(عارف) ی سه ر کو ماری عیراق به روژنامه ی (Le Soir) ی لوبانی ی ده گوت: "بهو زوانه کی شه ی کورد کو تای پی دیت... سه رده می دان به خو دا گرتن و گفتوگو له گه ل کورد دا به سه ر چوو" (۳۸۶).

ها وئا هه نگ له گه ل شه ری دژ به کورد دا، به عسی به کان سیاسه تی قرانی کو مونیستیان پیش گرتبوو. رژیمی به عس هه لو یستیکی زو ر دوژمنکارانه ی به رام بهر شووره ی وه بهر گرتبوو. نهو کاتانه پارتی کو مونیستی عیراق سیاسه تی خو ی به رام بهر کورد گو ریبوو. دانیان به وه دانا، که له گه ل قاسمی دیکتاتور دا. له سه ر خامو ش کردنی شو رشی کورد یه کیان گرتبوو. پی یان له وه نا که هه ندیک کو مونیستیش خو ویستانه چه کیان به پرووی شو رشی کورد دا به رز کردبو وه. پارتی کو مونیستی عیراق به ره خه له خو گرتنه وه هه لو یستی پیشینی خو یان تاوانبار کرد. به هه لو یستیکی "راست په وانه و ره دو که وتوانه و نابهر پر سیارانه به رام بهر چاره نووسی وولات" ده ست نیشان یان کرد (۳۸۷).

ویژگه و چا په مهنی به کانی شووره ی و وولاته سو سیالیسته کانی دی ده ستیان به پشتگیری شو رشی کورد کرد. سیاسه تی خو ینر یژانه ی عیراقیان له قو داو تاوانبار یان ده کرد. له به رنامه یه کی ئیواره ی ۱۳/۶/۱۹۶۳ دا رادیو ی مو سکو ئاوی ده گوت:

"کوردەکان دەستدریژی کەر نین، خەباتیان جەنگیتکی خۆ پاراستنی رووتە" (۳۸۸).

رۆژنامەی (Neues Deutschland)، ئۆرگانی پارتی سۆسیالیستی یەک گرتووی نالەمانیای خۆرەلات، ھەلۆتستی خۆی بەرامبەر بزووتنەوێ نازادیخوازانەی کورد گۆڕی و پێشمەرگەی کوردی بە (ھێزە نیشتمان پەرورەکان) نێو دەبرد (۳۸۹). جیھانی رۆژئاوا و بەتایبەت ئینگلتەرە، لایەنگیری رژیمی بەعسییان دەکرد، چونکە رژیمی بەعس دژی کۆمۆنیست وەستا بوو و قاسمی روو خاندبوو. ئەو وولاتانە کۆمەکیان بە رژیمی بەعس دەکرد. بۆ نموونە ئینگلتەرە چەکی قورس و تەقەمەنی بە عێراق دەدا و مەشقی بە ئەفسەرەکانی دەکرد (۳۹۰).

بۆ بەرپەرچ دانەوێ ئەو ھەلۆتستە ئینگلتەرە، پێشمەرگە کوردەکان لە ۱۸/۶/۱۹۶۳ دا دوو بۆری نەوتی شیرکەتی (ئای. پی. سی) ئینگلیزیان لە نیتزیکێ کەرکوک تەقاندەو. پێنج کاربەدەستی (ئای. بی. سی) تێدا کوژران و نەوتیکی زۆر بە ھەدر چوو. رۆژنامەی (Sunday Express) ئەو نەوتە بە "نەوتی ئینگلیز" نێو دەبرد، یانی "مولکی ئینگلیز" (۳۹۱). بارزانی ھەرەشە دەست وەشاندنی زیتیری لە شیرکەتە ئینگلیزیەکان کرد، کە پارەیان بە عێراق دەدا تا کوردی لە خوتندا پتە شەڵال بکات.

(جەلال تالەبانی) یەش ھەمان ھەرەشە دەکرد (۳۹۲). ئەو کاتە نوێنەری شۆرشێ کورد بوو. دەبگوت جەنگی بەعسی دژ بە کورد رەفتارتیکە لە شێوەی قێ کردنی جووێکان لە لایەن ھێتەرەو (۳۹۳). تالەبانی زیتەر لە سەری دەروات و دەلێت: (تا لە نێو نەبڕین، ھاوکاری لە گەڵ ھەموو لایەک دا دەکەین، ھەتا لە گەڵ شەیتانیشتا) (۳۹۴).

بەعس پێی لە دژایەتی کۆمۆنیست ھەلبێ. لە ۲۳/۶/۱۹۶۳ دا ۲۸ کۆمۆنیست و لایەنگرانیان لە دار دران. گواوە لە ئاژاوەکە ۱۴ ی تەموزی ۹۵۹ ی کەرکوک دا دەستیان ھەبوو.

لە ۲/۷/۱۹۶۳ دا مەنگۆلیا داوای لە (یۆتانت) کرد "مەسەلە قێ کردنی میللەتی کورد بخاتە پێش چاوی ھەژدەھەمین کۆبوونەوێ ئەنجومەنی نەتەوێ یە کەرتوودەکانەو، بۆیە عێراق پێوەندی دیپلۆماسییانە خۆی لە گەڵ مەنگۆلیا دا پێچراند. ھەمان رۆژ وەزیری دەرەوێ عێراق (صالح مەھدی عەماش) ھێرشەکانی سوپای عێراقی لە (شیمالی وولات دا بە (جەنگی راستەقینە) نا، بەڵکە بە (سەیران و گەشتیکی سوپای عێراق) نێو دەبرد (x).

(x) عەماش ئەو جەنگی بە (نزە عەسکریە) نێو بردبوو.

له مۆسكۆ خۆپيشاندانىكى مەزن لەسەر شەقامەكان دژى رژىمى عىراق سازدرا. شورەوى تا دەهات توند ترى دەکرد. له پرۆگرامىكى رووسى رادىۆى مۆسكۆ دا، ھېرشى توندى كرده سەر ئەمريكا و ئىنگلىتەرە، چونكە پشتگىرى رژىمى كورد كوژى بەعسيان دەکرد. دەستە و دايەرە ديپلوماسىيەكانى عىراق لەدەرەو دەستيان كرده درۆ بوختان. دايانەويست راستىيەكان لنگەو قوچ بكەنەو و وا نیشان بەدن كە گوايە كورد خۆى جەنگى خواستوو و گفئوگۆى تىك داو (٣٩٥).

وەزىرى دەرەوى شورەوى (ئەندرى گرۆميكۆ) له ١٩٦٣/٧/٩ دا پرۆتېستىكى دايە بالتويزى عىراق له مۆسكۆ. ناپەزايى دژى قىر كردنى ميللەتى كورد دەربرى. له ١٩٦٣/٧/١٠ دا رۆژنامەى پراڤدا گوتارىكى بلاوكردهو كە تىيدا توركيە و سوريا و ئيران و عىراق بە ئاگا دىنيتهو. لەو بەئاگا ھيتانەو ھيدا شورەوى ھەرەشە لەو وولاتانە دەكات كە "نەتەوى ئازادىخوازى كورد قىر دەكەن".

شورەوى تواناى ئىنتەرناسيۆنالىستانەى خۆى زىتەر بەگەر خست. له ١١ تەموزى ١٩٦٣ دا نوێنەرى شورەوى، له كۆبونەوى ئەنجومەنى ئابورى و كولتورى نەتەو يەكگرتووكاندا له جنىف، داواى كرد (سياسەتى جەنگى له نىوېەرى) رژىمى عىراق بخرىتە لیستەى كار و لىكۆلێنەوكانیانەو (٣٩٦). نوێنەرانى ڤەرەنسا، ئەمريكا، ئىنگلىتەرە، ئەردەن و (٣٩٧) ھندستان دژى ئەو داوايە وەستانەو. نوێنەرانى ئەثيوبيا، يۆگوسلاڤيا و سەنگال دەنگيان نەدا.

ھەمان رۆژ رۆژنامەى (البعث)ى ئۆرگانى حىزبى بەعس له عىراقدا دەنوسىت:

(مىللەتى عارەب ھەر له ئوقيانووسەو تا كەنداو، پىيان وايە ئەم ياخيگەرانە ھەول دەدەن ئىسرائىلىكى دووھەم لەسەر خاكى عارەب دابەزىتن).

(دوكتور نىكۆلاى ت. ڤيدورىنكۆ)ى نوێنەرى ھەمىشەيى شورەوى له ئەنجومەنى ئاسايشى نەتەو يەكگرتووكاندا، بۆ نوێنەرانى ئاشكرا كرد كە (قىر كردنى مىللەتى كورد له لاين رژىمى عىراقەو بارتىكى ئالۆز دىنيته گۆڤى). زىتەر لەو گوتى: (دەست تىكەل كردنى وولاتەكانى دراوسى، بەھەمان مەبەست لەگەل عىراق دا، ئاستى رۆژھەلاتى نىوېە راست و نىزىك دەخاتە مەترسىيەكى راستەقىنەو و نىيانى و ھىمنى و ئاسايشى شورەويش شلۆق دەكات) (٣٩٨).

كۆتايى ئۆكتۆبەرى ١٩٦٣ جموجۆلى ديپلوماسىيانەى بەرەى رۆژھەلات دژى عىراق له

پرتکدا راگیرا. مەنگۆلیا کەمبیک پیتش ۱۸ ھەمین دانیشتن کە لە ۱۷ ی ئۆگوستی ۱۹۶۳دا لەنیویۆرک گیرا، شکاتەکی خۆی لای نەتەووە یە کگرتووەکان کیشایەووە. بەشداریانی کۆبوونەووە کە سەریان سوڕما کە مەنگۆلیا بێ هیچ ھۆ و بەلگەیەک لە کردە ی خۆی پەشیمان بوووە (۳۹۹). وەزیری دەرەوێ مەنگۆلیا (دوگەر سورن) لە ۱ ی ئۆکتۆبەری ۱۹۶۴دا ویستی پەشیمانی وولاتەکی بە (بەتەنگەووە ھاتنی ھاریکاری و یەکیستی ئەفرۆئاسیا) عەیب پۆش کات. راستی یەکی ئەو بوو مەنگۆلیا لە ترسی چاوی زیت و ھەرەشە ی وولاتە عارەبەکان ئەو ھەنگاوی ھەلنا.

دەبێ ئەو ھەش بلیتین کە (کۆماری گەلی چین) ئامادەیی خۆی بۆ پشستگیری رژی می بەعس، دژی کورد دەربری. ماوتسی تۆنگ شۆرشەکی بە (بزووتنەووە یەکی کۆنە پەرستی نەتەووە ییانە ی بارزانی و کوردەکانی) نیو دەبرد (۴۰۰). ئاشکرایە! مەسەلە ئەو بوو شوررووی پشستی کوردی دەگرت. دەنا دەبیت ماو چ بە ھانە یەکی دی ھەبیت تا بەو جوۆرە نیومان بەریت. پیتشان ھەمیشە لە جەنگی ئازادیخوازانە ی نەتەووەکان دەدوا و سەری رەزامەندی بۆ دەلەقاندن. لەو بارەووە گوتوو یە (مل ملانی نیوان کۆلونی یەکان و ئیمپریالیزم لەرێگە ی شۆرش و خەباتی نەتەووە ییانەووە چارە سەر دەکرت) (۴۰۱). جەنگی خودی چین دژی ژاپۆن بەرای ماو خۆی (جەنگیکی نەتەووە ییانە ی ئازادیخواز بوو) (۴۰۲).

کەسێکی وەکی ماو کە پیتشان کوردە ئازادیخوازەکان ریزی زۆریان بۆی ھەبوو، بەو جوۆرە ھەلمان سەنگینیت، بۆ کورد شتێکی چاوەروان نەکراو بوو. بەلام ئیمە ی کورد خۆشەبووین و شەقی زەمانە ئەو ی فیر کردووین لەسیخورمە ی وا پانە چلە کین و بێ دەستەلاتانە خۆ بە دەم ھەموو گیتراوێکەووە نەدەین. دەزانین لە نیوان گوتە ی ئال و والو واقعی تفت و تال دا، جوداوازی یەکی مەزن ھە یە.

ئەو ھەلۆتستە دوژمنکارانە و ناتیتگە یشتوانە ی دەستەلاتداریانی چین و لایەنگرانیان لە ھەر لایەک کە ھەن، ھۆیەکی سروشتی بوو بۆ پوکاندنەووە ی ریبازی (ماویزم) لە کوردستاندا (۴۰۳).

شایانی باسە کە پارتی کۆمۆنیستی عیراق نارەزایی خۆی دژی ئەو سیاسەتە ی کەلە پیای چین دەربری. (ئەنوەر مستەفا) ی ئەندامی مەکتەبی سیاسی پارتی کۆمۆنیستی عیراق بە نیوی پارتی کۆمۆنیستەووە نامە یەک بۆ پراقد دەنووسیت و تیتیدا ھەلۆتستی سەرکردەکانی چین کە (پشتگیری لە رژی می عیراقی دژ بە کۆمۆنیست و کورد دەکەن)

تاوانبار دهکات و ئەو هەلۆتێستە سیاسییە یە چین بە (دژبەکی تیئوری یە کانی خودی سەرکرده کانی چین دەربارە شۆرشێ ئازادیخوازانە نەتەوه کان) دەست نیشان دهکات (٤٠٤).

بۆ ناساندنی شۆرشێ کورد بە جیهانی رۆژئاوا، یانی بۆ ئەوێ بلاقراوه جیهانی یە کان باس لە مەسەلە ی کورد بکەن، پێشمەرگە کوردەکان هەم دیسان چەند ئەوروپاییەکیان پفاند کە لە کوردستان کاریان دەکرد. لەوانە دوو ئەندازیاری ئالمانی بوون (٤٠٥).

وولاتە رۆژئاوایی یە کان و پابەندەکانیان هەر لە سەرەتاوە هەلۆتێستی دوژمنکارانەیان بەرامبەر بزووتنەوێ ئازادیخوازانە ی کورد نیشان دا. بۆ نمونە ئێران لە ١٩٦٣دا شارەزایانی دەناردە عێراق تا دژ بە کورد یارمەتی ی رژی می عێراق بدەن (٤٠٦). ئەو سەرۆختە هەلۆتێستی دژ بە ناصری رژی می بە عەسی عێراق لە گەڵ بەرژێوەندی ئێران دا هاوتەریب بوو. فەرمان بە یاسا و ئە کانی سنووری ئێران درابوو، دژی کورد، کۆمەک بە سوپای عێراق بکەن (٤٠٧).

تورکیا سنووری لە کوردەکانی عێراق گرتەبوو. کاربە دەستانی تورکیا و عێراق پێکرا زۆر بە نەهتینی دژی شۆرشێ کورد هەلە دە سوپان (٤٠٨).

پاکستانی ئەندامی سەنتۆ، بە پاپۆریک کە لە ١٤/٨/١٩٦٣دا گەیشته بەندەری بەسەر، ٩٠٠ گولە تۆپی بە (دیاری!) بۆ عێراق نارد (٤٠٩). ئەم بەخشندەیی و دەست و دڵ فراوانی یە لە کاتی کدا بوو، کە سالانە لە پاکستاندا، هەزاران کەس لە بریستی و بی دەرمانی و بی نەخۆشخانە ییدا بە دەردەوێ سەریان دەنایەوێ. پاکستان بۆیە ئەمە ی دەکرد چونکە خوێشی بە دەست (دەردی بەنگلادیش) هەوێ دینالاند. تەواو وەکو عێراق و چەند وولاتێکی دی کە بە دەست (تیراوی ی کورد) هەوێ واوێ یلایانە. بەلام بەنگلادیش و هەموو نەتەوێ زۆر لێکراو و چەوساوە کانی دی پاکستان، وەکو (پاتان) هکان و (بلوچ) هکان، رۆژتیک دیت هەر بە ئامانج بگەن و ئازادی و سەربەستی خوێان بە دەست بەیتن (٤١٠).

ئینگلتەرەش چەکی بۆ عێراق دەنارد و پەنجای ئەفسەری فرۆکەوانی بۆ پێگە یاندن (٤١١). لە ٢٦/٧/١٩٦٣دا ئازانسی دەنگویاسی (رۆیتەر) رایگە یاند کە رژی می ئادیناوەر، پازدە ملیۆن مارک کۆمەک بە عێراق دەدات و پێوەندی یەکی کولتوری و ئابووری لە نێوان ئالمانیای خۆرئاوا و رژی می بە عەسدا ساز دەدریت.

ئەمریکاش لە ٢/٧/١٩٦٣دا ئامادەیی کۆمەک و پشتگیری ی خوێی بۆ عێراق

لەگەڵ ئەو ھەموو پشتگیری و کۆمەکە ی روژئاوا و لایەنەکانی دیدا، رژیمی بەعس نەیتوانی کۆتایی شۆرشێ کورد خامۆش کات. لە لایەکەوە لە نێو خۆ دا دووبەرەکی یان تێ کەوت و لە لایەکی دی یەو ە ناصر بوو ەوژمنیان.

لە ٢٢ و ٢٤/٧/١٩٦٣ دا ناصر لە گوتە بە کدا گوتی: "دۆستایە تێ لەگەڵ بەعسی فاشیست دا نا کریت". بە ھەر حال ناصر خۆشی راستەوخۆ پشتگیری ی شۆرشێ کوردی نە کرد. (حسەین ھیکل) ی قسە کەری رەسمی ی ناصر جارێک گوتی: "میسەر ئامادە یە جەلەوی جەنگی دژ بە کورد و ەدەست بگریت، گەر بەعسی بەکان بە یەکی تێ عارەب بەسەرۆکایە تێ ناصر رازی بن" (٤١٢).

لەگەڵ ئەو ەشدا ھەلۆتستی ناصری دژ بە بەعسی بەکان، نا راستەوخۆ سوودی بە کورد گە یاند. بەعسی بەکان (یەکی تێ عارەب) یان لەگەڵ ناصر دا نە دەو یست، لەبەر ئەو ی ئەو ە مانای لە نێوچوونی حیزبە کە یان بوو. چونکە ناصر بۆ (یەکی تێ عارەب) مەرجی ەلەو ەشاندنەو ی ھەموو حیزبەکانی دا نا بوو.

لە ئاکامدا تەقە و لێک دان لە نێوان بەعسی و ناصری بەکاندا رووی دا. کاتیەک ئەو دوو دەستە یە شەرە کورسی یان دە کرد، کورد بێ پرینگانەو ە بۆ مەسەلە ی خۆی دە جەنگا. ھەمان کات ناصر ھەلۆتستیکی بێ لایەنانە ی بەرامبەر کورد و ەبەر گرت (٤١٣).

روژنامە ی (البعث) ی ئۆرگانی بەعسی سوریا گازندە ی (پروپاگەندە ی سەر بە کورد) ی لە میسر دە کرد. گەلە بی (البعث) ئەو ەبوو کە روژنامە میسری بەکان گوتاری (دەریارە ی کورد) ی روژنامە ی (پراڤدا) ی شوورەو ی یان بلاو کردۆتەو ە (٤١٤).

لە ٦/٢ ەو ە تا ٦/١١/١٩٦٣ کوردەکان توانی یان ١٢-١٦ زری پۆشی سوپای عێراق تێک بشکێن و ٦٠٠-٧٠٠ سەربازی عێراقی بکوژن.

ژمارە یەکی زۆریش سەربازی عێراقی بە دیل گیران (٤١٥). ئەو ھێزانە ی سوریا کە بە ھانای رژیمی بەعسی عێراق ەو ە ھاتبوون (٤١٦) زەبری زۆر توندیان پێ کەوت. ھەرچەندە روژنامە ی (الجمھیر)، یەکی تێ لە ئۆرگانەکانی بەعس لە ٢٧/٦/١٩٦٣ دا فیشالێ وای بلاو کردەو ە، کە گوا یە (یاخی بوو ەکان تێک شکێنراون)، بەلام ئەو درۆیانە زوو پووج بوونەو ە، کاتی تێک زانرا کە سوپای عێراق، نەک کوردەکان، گەورەترین زبانیان پێ کەوتو ەو ە (٤١٧).

دیاره زبانی کوردیش کهم نه بوو. له ۹۶۳/۶/۱۱ هوه تا ۹۶۳/۷/۲۳ تیکرا ۸۷۵ گوندی کورد خاپوور کران (۴۱۸).

کات له دواى کات رژیمی به عس که نهفت و لاوازتر ده بوو. له ۲۴ ی ئوگوستی ۱۹۶۳ ناچار بوون داواى گفتوگو له بارزانی ی بکن. ئەو داوایه یان درایه دواوه. له دیسه مبهری ۱۹۶۳ دا پیشمه رگه کانی کورد هه موو ئەو نیوچانه یان گرته وه که له سه ره تای شه ری به عس دا له دهستیان دابوو (۴۱۹). باری به عسی یان هیته ده لار بوو که سکریتی ری گشتی به عس (میشیل عه فله ق) له ۱۹۶۳/۱۱/۱۳ دا ناچارى چوونه به عدا بوو. کاروباری رژیمی خسته ژیر رکیتی خویه وه (۴۲۰). (عارف) ی سه رکۆمار ئەوه ی به بی قه دری خوی زانی. هه مان رۆژ له به عدا دا بووه ته قه و پیکدا دان له نیوان (به عسه چه پی یه کان) و سوپای عیراق دا، له وه هه رایه دا دوو فرۆکه وان پشتی به عسی یه کانیان گرت و به عدا یان بۆمباران کرد. ئەوه ده رفه تیکی چاکى بۆ عارف ره خساند که کو ده تايه ک به سه ر ها وه له کو ده تاکه ره کانی پیشینی دا بکات. له ۱۹۶۳/۱۱/۱۸ عارف هیزه کانی (حه ره سی قه ومی) ی به عسی هه لوه شانده وه و رژیمی به عسی هه لگێترایه وه. (احمد حسن البکری (به عسی راست رهو) که ئیستا سه رکۆماری عیراقه له دهسته لاتاریتی دوور نه خرایه وه.

هه لته کاندنی رژیمی به عس، شتیکی چاوه روان نه کراو نه بوو. هه نده ک رۆژنامه ی ئەوروپا هه ر زوو، واته له سه ره تاي جهنگی کورد و به عس دا، پیش بینی ئەوه یان کرد که چاره نووسی رژیمی به عس له چاره نووسی قاسم چیتەر نابیت (۴۲۱).

سه ر له نوێ گفتوگو له نیوان کورد و رژیمی عارف دهستی پی کرده وه، که له ۱۰ ی فیبریه ری ۱۹۶۴ دا به "دان پیدانانی مافی نه ته وایه تی برا کورده کان له چوارچیوه ی عیراق دا" کوتایی هات. ئەو مافه ده بایه به جیتی، له گه ل (ده ستوری کاتی عیراق) ی شدا هاو جوړ کرابا. بۆ ئەو مه به سه ته کوردیش ته قه ی راگرت و گه لی عیراقیش گه له ک شادمان بوون. گه له ک ده سه ته لاتیدار و سیاسه قمدارانی جیهان له وانه (ناصر و خرۆشۆف) بروسکه ی پیرو زبایان بۆ عارف لیدا. خرۆشۆف له بروسکه که یدا گوته بووی "پیشکه وتنی عیراق به ده سه ته به رکردنی داخوازی یه کانی کورده وه به نه" (۴۲۲). عارف گفته که ی خوی نه برده سه ر و شالای بۆ کورد هیته یه وه. له ۱۹۶۴/۳/۲۳ دا رژیمی عارف یاسایه کی به نیوی (یاسای مه دالیا بۆ له نیوبردنی جه رده کانی ژوو روو) هوه ده رکرد. گوايه ئەو مه دالیایه به وه که سه نه ده به خشریت که (ئه رکی له نیوبردنی چه ته کان و خامۆش کردنی یاخی گه ری یه که ی

دهسته خوږوږشه كان له تهستو ده گرن) تا (بتوان خاكي نازيزيان له جودايي خوازه كان و به كړي گيراوني ئيمپرياليزم پاكڅكمن) (٤٢٣). جگه له وه عارف له ته له فزيوني به غداوه راي گهياند كه كورد له (ره چه له كي عاره ب) ن.

له ٤١ ناوريلي ١٩٦٤ داو له و باره ئالوزه دا "دهستوري كاتي ي عيراق" بلاو كرايه وه و پي له سر نه وه دا گيرابوو، كه (گه لي عيراق به شيكه له نه ته وه ي عاره ب) و ئامانجي گه لي عيراق (يه كگرتي نه ته وه ي عاره ب) (٤٢٤). نه و به نده ي له دهستوره كه ي قاسم دا باسي (هاوبه شي كورد) ي ده كرد، ته و او پشت گوي خرابوو.

نه و دهستوره مه سه له ي كورد ي به شيويه كي وا فهراموش كړد بوو كه سياسي ته دارتي كي عاره بي وه كو (كامل چادرچي) سه رو كي (حزب الوطني الديمقراطي) بيتي ته جواب و له ١٩٦٤/٦/٢ دا بيرخه ره وه يه ك به رژيمي عارف بدات و بليت: (دهستوري نو ي، كيشه ي كورد ي له گه ل هم مو تيكچرژاوي و ئالوزي يه كي دا، هه روا هيتو ته وه. چيتر و ايه ره پ و ره وان داني پيدا بنريت و مه ودا و چاره سه ري گونجاوي بو دهست نيشان بكرتي) (٤٢٥).

دوو بهر هكي نيو پارت

دوژمنه كان ي بارزاني ي له نيو پارت ي ديموكرات دا (وه كو برايم نه حمده و جه لال تاله باني) كه خوشيان به شه ر ويستان له گه ل عارف دا رازي بوو بوون، هه ل و ده رفه تي چاكيان پيدا كرد تا هيرش بكه نه سه ر بارزاني ي. و به (خايه ن) نيو زراوي كه ن. كو نفرانسيكي پارت كه له م سه رانه و لايه نگران يان له ماوه ت گيرا، له ١٩٦٤/٤/٩ دا ري كه و تننامه ي نيوان (بارزاني و عارف) ي پوچ كرده وه. هه روه ها بارزاني يان له سه ر كړدايه تي گشتي ي سوي ي شوږشگي تري كوردستان لا برد. له و قه واله به گه واله يه دا هه نديك له پياوان و ده سنده خوړاني تاله باني و برايم نه حمده دانران.

له لايه كه وه عارف نه و به ليتي به كوردي دابوو نه ي ده هينا يه دي و له لايه كي ديشه وه لايه نگراني تاله باني ي به رده و ام خه ري كي پروپالانته ي دژ به بارزاني بوون و به (ميله لته فروش) نيو زه ديان ده كرد. نه مه بارتي كي ئالوز و شله قاو و ناديار ي هينا يه گوړي.

له ١٩٦٤/٣/٣٠ دا حيزي كاڅيك به يان نامه يه كي بلاو كرده وه و تييدا تيك گيراني هه ر دوو تا قمي پارت ي به (پيك دا پڅا نتي كي ئيديو لوزي) ده ست نيشان كرد، كه بنه ماكه ي

بۆ سەرەتای دامەزراندنی پارت دەگەریتەوه. بەلای کارێکەوه بارزانیی نه (خایەن) و نه (بەکرێ گیراوی عارەب) بوو. کارێک پێشنیازی کۆنگرەیهکی نەتەوهییانەیی کرد، تا گرافتە گرنگەکانی شۆرشێ تێدا چاره سەر بکەیت (٤٢٦). لەبەیاننامەیهکی دیدا که له ١٩٦٤/٤/٦ دا بڵاوکرایهوه، کارێک رهخندی توند و تیزی له "دهستورهکهی عارف" گرت و داوای له کورد کرد که متمانه به عارف نهکەن و هاریکاری لهگەڵ نهکەن (٤٢٧).

هه‌مان کات پارتی کۆمۆنیست له ١٩٦٤/٤/١٢ دا بهیاننامەیهکی بڵاوکردهوه و داوای ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستانی عێراق دهکرد (٤٢٨).

دوو بهرەکی پارت تا دههات فراوانتر ده‌بوو. له ١٩ ئاویری ١٩٦٤ دا مه‌کته‌بی سیاسیی پارت نامیلکه‌یه‌کی به‌ زمانی عاره‌بی له ژێر سهرده‌تری (اتفاقیه‌ المشیر - بارزانی! اصلح ام استسلام) دا بڵاوکردهوه (٤٢٩). له‌م نامیلکه‌یه‌دا به‌ توندی هێرشیان کردبووه سهر بارزانی و به (خایه‌نی مه‌سه‌له‌ی کورد) یان نێو برده‌بوو، لقی ئه‌وروپای پارتی دیمۆکرات به‌ ریه‌یه‌تی دوکتۆر که‌مال فوئاد، پشتگیریی بپارەکانی کۆنگره‌ی ماوه‌تی ١٩٦٤/٤/٩ ی دژی بارزانی کرد (٤٣٠).

له ٢٤ ئاویری ١٩٦٤ دا چه‌ند کوردێک (له‌وانه‌ عه‌لی که‌مال و ره‌شید عارف و مه‌جید عه‌لی) چوونه‌ لای بارزانیی تا بکه‌ونه‌ نێوان ئه‌و و تاله‌بانی‌یه‌وه. به‌لام کۆششه‌که‌یان بێ سهر نه‌نجام بوو. بارزانی بۆ کارکردنه‌وه و هاریکاری له‌گه‌ڵ تاله‌بانی‌یه‌کاندا، مه‌رجی ئه‌وه‌ی دانابوو، که‌ به‌نوسین دان به‌وه‌دا بنێن که‌ خیانه‌تیان کردووه و داوای لێ خوش بوون و متمانه‌ پێ کردیان بکه‌نه‌وه (٤٣١). له‌و حاڵه‌ په‌شیوه‌دا حیزبی کارێک بپه‌رخه‌ره‌وه‌یه‌کی زۆر گرنگی به‌ بارزانی دا (٤٣٢). له‌م بپه‌رخه‌ره‌وه‌یه‌دا داوا له‌ بارزانیی کرابوو که‌ تاکتیک و ستراتیژی شۆرشێ کورد به‌ پێی بار و دۆخی نوێ هه‌ڵسه‌نگیت، یانی هه‌ول بدریت مه‌سه‌له‌ی کورد بکریته‌ کێشه‌یه‌کی (جیهانی) و (حوکومه‌تیکی کوردی کاتی) دا به‌ زینددریت و هیزی شۆرشگێری کوردستان مۆدێرن بکریته‌.

ئهو کاتانه‌ لقی ئه‌وروپای پارتی دیمۆکرات زۆر جالاک بوو. له‌ کۆیونه‌وه‌یه‌کی زۆر نه‌هتینی لق دا، له ١٩٦٤/٥/٣ دا، که‌ له‌ مۆنێخ گه‌را، (نوری شاوه‌سی) (که‌ ئه‌وه‌پۆ وه‌زیرتی حوکومه‌تی عێراقه‌ و لایه‌نگری بارزانی‌یه‌)، هێرشێ زۆر توندی کرده‌ سهر بارزانی و به‌ (به‌کرێگه‌راوتکی بێگانه‌ی) له‌قه‌ له‌م دا (٤٣٣).

له ١٣ ی مایسی ١٩٦٤ دا له کۆبوونهوهیهکی جهماوههری له کوردستاندا داواکرا که دهستووری عێراق بگۆردریت، چونکه راسته عارهیی عێراق بهشیکن له نه تهوهی عاره ب، بهلام کوردی عێراق بهشیکن نین له وان (٤٣٤).

بارزانی له ١٠/٦/١٩٦٤ دا ئهوهی روون کردهوه که (که له ک جارا داوا کردووه کۆنگرهیهک بگیریت تا چاره سهر بۆ هه موو تهنگ و چه له مه کان بدۆزنه وه، بهلام ئه و داوایهی له لایه ن مه کته بی سیاسی یه وه هه میشه دراوه ته دوا وه) (٤٣٥). بارزانی داوا ی کۆنگره یه کی له شکری پێشمه رگهی کرد. له و کۆنگره یه دا که له ١٣-١٦/٦/١٩٦٤ گیرا، له بهر بار و دۆخی له شکری شوێشگێتری کوردستان، بریاری راگرتنی جهنگ درا و بیسترا به شیوه یه کی ناشتی یانه کێشه که له گه ل عارف دا چاره سهر بکه ن. بهلام عارف رووی چاکی نیشان نه دا. داوا ی له بارزانی ی کرد ئه و کۆمۆنیستانه ی په نایان بر دۆته کوردستانی ئازاد وله وێ ده ژین، ته سلیمیان کاته وه. ته سلیم کرد نه وه ی په نابهران به ره دوونه رانیان، پێچه وانه ی داب و نه ریتی کورده واری یه و بارزانی ی پێی رازی نه بوو. تاله بانیه کان ئه وه یان کرده به هانه یه ک و پروپاگه نده یان ده کرد گوایه بارزانی کۆمۆنیسته کان داده به ستیت. عارفیش ئه وه ی کرده به هانه یه ک بۆ تۆمه ت و بوختان کردن به بارزانی. بۆ نمونه (Le Monde) له ١٣ ی ژونی ١٩٦٤ دا ئه م گوته ی عارفی بلا و کرد بو وه وه:

(کوردی عێراق وه کو هاو نیشتمانه عاره به کان یان مو سلمانن) (٤٣٦). ئیمه رێز له مافه کان یان ده گرین. ده توان به زمانی خو یان بخو یتن. به شی زۆری کار به ده ستانی ده و له ت له (شیمال) له ره چه له کی کور دن. ئیدی چی یان گه ره که؟ ئیمه له و باره وه له گه ل بارزانی سه ره وکیان دا رێک که و تووین. به لام ئه ندامانی پار تی دیموکرات باز رگانی شه رن، جاسوس و به کر تی گیرا و ئیمپرالیزم).

ئه مه خو ی له خو ی دا دنه دانێک بوو دژی بارزانی ی. وای نیشان ده دا گوایه بارزانی له گه ل عارف دا رێک که و تووه و دژی پار تی دیموکرا ته. به هانه ی دایه ده ست تاله بانیه کان تا له ٢٦/٦/١٩٦٤ دا به یان نامه یه ک ده ریکه ن و داوا له ئه ندامانی پار ت بکه ن دژی بارزانی ی بوه سته وه (٤٣٧).

دوا کات له ته موو زی ١٩٦٤ دا شه شه م کۆنگره ی پار تی دیموکرات گیرا. له م کۆنگره یه دا بریاری ده رکردنی ١٤ ئه ندامی سه ره کردایه تی پار ت درا. له وانه برایم ئه حمه د، جه لال تاله بانیه ی، عومه ر ده بابیه، حیل می عه لی شه ریف، عه لی عه بدوللا، نوری شا وه یس و

هه‌ندیکی دی. له‌م کۆنگره‌یه‌دا ۸۰۰ کەس بە‌شدار بوون کە نوێنه‌ری ۲۰ هه‌زار نه‌ندام بوون (۴۳۸).

سه‌ره‌تای ئۆگوستی ۱۹۶۴ ده‌رکراوه‌کانی پارت به‌ نیوی پارتی دیمۆکراته‌وه به‌یاننامه‌یه‌کیان بلاوکرده‌وه کە بارزانی و "به‌کرێگیروانی ئیمپریالیزمیان" تیتا تاوانبار کردبوو. هه‌روه‌ها وایان راگه‌یاندبوو گوایه‌ بارزانی سوێتد خۆری عارف و کۆنه‌په‌رستانی کورده‌ و نه‌خشه‌ی له‌ نیو بردنی پێشمه‌رگه‌ و پارتیان کێشاوه. داوایان له‌ نه‌ندامانی پارت کردبوو (حیزب له‌ ژاری بارزانی پاک بکه‌نه‌وه) (۴۳۹).

بارزانی ده‌رباره‌ی ئه‌و دوژمنانه‌ی به‌ په‌یامنیتری رۆژنامه‌ی (Neue Zürcher Zeitung) ناوها راگه‌یاندبوو:

(سه‌رکرده‌کانی کۆنی پارت، به‌لای نیشتمان په‌روه‌رانه‌وه ناپاک بوون. ئه‌وانه‌ جه‌رده‌ و خوێنریژ بوون، زۆر و سته‌میان له‌ میلله‌ته‌که‌ ده‌کرد و پاره‌ی شوێشیان ده‌دزی و بۆ به‌رژه‌وه‌ندی خۆیانیان به‌کار ده‌هێنا. زۆر جارم به‌ ئاگا هێنانه‌وه، به‌لام گۆییان پێ نه‌دام. بۆیه‌ ناچار بووم هه‌لۆتستی له‌و باره‌ پێش بگرم) (۴۴۰).

ئهو رووداوانه‌ باریکی ئالۆز و پێکداپژانی هێنایه‌ گۆڕی. لایه‌نگرانی تاله‌بانی پێیان وابوو له‌ ماوه‌یه‌کی که‌م دا بارزانی راده‌مالن. به‌لام زه‌ینیان به‌ هه‌له‌یدا بردن. بارزانی سوپای شوێرشگێری کوردستانی له‌ پشت بوو، حیزبی کاژیک له‌ پشت بوو، کۆمۆنیسته‌کانی پالپشت بوو. بۆیه‌ په‌له‌قاژێی چه‌کدارانه‌ی ئه‌و کۆمه‌له‌ تیک شکا. ناچار بوون کوردستانی عێراق به‌جێ هێلن و بۆ ئێران هه‌لبێن. سه‌ره‌تا له‌ هه‌مه‌دان و پاشان له‌ تاران دابه‌ستران. سالتیک زیتەر له‌وێ مانه‌وه. له‌گه‌ڵ ده‌ستگای جاسووسی ئێران (ساواک) دا هاریکاریان ده‌کرد، وه‌کو له‌و نامه‌یه‌ی مامۆستا جه‌میل رۆژبه‌یانی‌یدا به‌ده‌رده‌که‌وتیت که‌ له‌ ۱۹۶۴/۱۱/۲۶ دا نووسیبووی (۴۴۱). رۆژبه‌یانی سه‌ره‌تا له‌گه‌ڵ ئه‌و تاقمه‌ دا بوو، به‌لام که‌ چوونه‌ ئێران وازی لێ هێنان. (کۆمه‌له‌ی خوێندکارانی کورد له‌ ئه‌وروپا) له‌ نۆه‌مه‌ین کۆنگره‌یدا که‌ له‌ ۱۹۶۴/۸/۹-۴ دا له‌ هانۆفهر گیرا، پشتگیری خۆی بۆ ده‌سته‌ی تاله‌بانی ده‌ربری و دژی بارزانی وه‌ستایه‌وه (۴۴۲). ئه‌مه‌ش هۆیه‌ک بوو بۆ په‌رت بوونی ئه‌م رێکخراوه‌.

له‌ ۱۹۶۴/۸/۲۳ دا حیزبی کاژیک بیرخه‌ره‌وه‌یه‌کی دایه‌ بارزانی، که‌ تیتیدا بارزانیان له‌ پێوه‌ندی به‌ رژیمی عارفه‌وه‌ هوشیارکرده‌وه، ئه‌و پێوه‌ندی‌یه‌ی که‌

بارزانی دهخزانه خانە (خیانەتی میلی) یهوه، جگه له وه به هانهی دابووه دهست سه رکرده ده رکراوه کانی پارت تا شالو بو بارزانی ی بهرن (٤٤٣). به پیتچه وانە کاژیکه وه، پارتی کۆمۆنیستی عێراق کهوته پیتا هه لانی رژی عارف و به (رژیمیکی پیشکه وتنخوازی له قه له م ده) (٤٤٤). به یان نامه یه کی پارتی کۆمۆنیست داوای له گه لی عێراق ده کرد بو (یه کگرتنی عاره ب) و (نازادی) و (سۆسیالیستی) خه بات بکه ن (٤٤٥). یانی بو ئامانجه سی کۆچکه که ی به عس بانگیان راده هیل، ئه و حیزی به عسه ی کۆمۆنیسته کان خوێان وه کو (حیزیکی بوژوا) تی یان ده وانی. ئه مه ش بووه هو ی دوو به رک یه ک له ریزی کۆمۆنیسته کاند. دهسته یه ک کۆمۆنیست له سیبته مبه ری ١٩٦٤ دا نامیلکه یه کی ٢١ لاپه ری یان ده رکرد. هێرشێکی توندیان کردبووه سه ر سه رکرده کانی پارتی کۆمۆنیست. رژی عارفیان به (رژیمیکی دیکتا تور) نیو برده بو، که میلیله تی کورد ده چه و سینیتته وه (٤٤٦).

کاتیک باری کوردستان به و شتیه یه له هه لچووندا بو، له ٢٤ ی ئوگوستی ١٩٦٤ دا، نوینه ریکی رژی عارف چووه (چوارتا) و له گه ل نوینه رانی شوړشی کورد دا کو بووه وه. لایه نه کورده که داوای روون کردنه وه ی (واتای مافی کورد) ی کرد. وه رانی نوینه ری رژی ئاوها بو: (پیتیسته کورد چه ک دانین. ته نها په رله مانی دوا روژی عێراق هه قی ئه وه ی هه یه ده رباره ی مافی کورد بریار بدات).

ئه ری عارفیک له شه ش سالدا سی کوده تای کرد، پرس ی به کام په رله مانه کرد؟ که له گه ل میسردا بریاری "یه کیتی عاره ب" ی دا له کام په رله مانه ی پرس ی؟؟ به پرس ی کام په رله مانه "ده ستووری عێراق" ی دانا و عێراقی به "به شیک له نه ته وه ی عاره ب" دیاری کرد؟؟؟ پاش ئه وه ی بارزانی پارتی له دوژمنه کانی پاکژ کردوه، ئه نجومه نیکی بو سه رکرا دیه تی شوړش له ٦٣ که س پیک هینا (٤٤٧). ئه م ئه نجومه نه له جوتیار و کاریه ده ستانی پارتی دیمۆکرات و له شکری و سه ره ک خپله کان و دوو نیوداری دیانه کان (پاول) به یداری و ئه ندربیۆسی بیشو فی ئاسووری یه کان) و نوینه ریکی که مایه تی ی تورکمانه کان پیک هاتبوو (٤٤٨). ئه م ئه نجومه نه یاسایه کی تایبه قه ندی بو نیوچه ئازاده کان دارشت که ملیۆنیک کوردی لی ده ژیان، پیتشمه رگه هو و ئامرازی پاراستنی بو. یاساکان له ریگه ی دادگا کانه وه ده چه سپیندران. له ١٠ / ٩ / ١٩٦٤ دا یاسا له میژ چاوه رپوانکراوه که دانرا و بریار درا دهسته لات ی شوړش له کوردستاندا، جیگه ی دهسته لات و یاسای رژی عێراق

بگریتهوه (٤٤٩). دوو روژ پاشتر، له ١١/١٠/١٩٦٤ دا بارزانی ی بیرخه رهوهیه کی دایه عارف و (طاھر یحیی) ی سهرهک وه زیرانی و داوای مافی ئۆتۆنۆمی کوردستانی کرد (٤٥٠). لیک دوورکه وتنه وهیه کی فراوان له نیوان سهرکردایه تی شوژی کورد ورژیمی عارف دا پهیدا بوو. له ٣ دیسه مبهری ١٩٦٤ دا (صبحی عبدالحمید) ی وه زیری نیوخوی عیراق، نامهیه کی بو بارزانی ی نارد و داوای (ههلهوه شاننده وهی) له شکری شوژیگه ی کوردستانی لی کرد (٤٥١). بارزانی ی له وه رامدا داوای کرد هیزی پیشمه رگه بگریته یاسا و لی سنوو و زمانی کوردی له کوردستاندا بگریته زمانی رهسمی ی و نهو کوردانه ی له ١٩٦٣ دا له دهو رو بهری که رکوک به زور دهره پتندراون و عاره بی خهله کی یان له جیگه نیشه جی کراون، بگریته وه شوینی خویان و جاشه کان چهک بگرین (٤٥٢).

شایانی باسه که سهر کرده دهرکراوه کانی (پ.د.ک) یش ههروه کو بارزانی ی به نیوی پارتی دیموکراته وه کاربان ده کرد و ههروه کو ئه ویش روژنامهیه کیان به نیوی (خهبات) وه بلاوده کرده وه. له ٥/١٢/١٩٦٤ دا، ئه م دهستهیه به سه ره کایه تی تاله بانی بیرخه ره وهیه کیان دایه رژی می عارف و خویان به نوینه ری شوژی و پارت دایه قه له م. له بیرخه ره وه که دا، داوایان له عارف کرد که ئه مان به نوینه ری راسته قینه بناسیت و گفتوگو یان له گه له بکات (٤٥٣).

ئه مه یه که م ههنگاوێک بوو که تاله بانی یه کان بو خو نیزیک کردنه وه له رژی می عیراق نایان. ئه م هه له ئسته عارفی هاندا گوئی به گفت و به لینه کانی خوئی نه دات.

له ١٠-٢٤ کانوونی دووه می ١٩٦٥ دا وه فدیکی کوردی به سه ره کایه تی (حبیب محمد کریم) ی سکرتهیری نوئی پارت له گه له عارف دا دهستیان به گفتوگو کرد. مه بهستیان گۆرینی دهستور بوو. گفتوگو سه ره که وتوو نه بوو. عارف رازی نه بوو دان به وه دا بنیت که عیراق له دوو نه ته وه پیتک هاتوو. له کانوونی دووه می ١٩٦٥ دا (صبحی عبدالحمید) ی وه زیری نیوخو ئاشکرای کرد که رژی م بیر له وه ناکاته وه ئۆتۆنۆمی به هه یج پارچه یه کی عیراق بدات (٤٥٤).

باره که ته واو ئالۆز بوو. له ١٠/٢/١٩٦٥ دا له یادی تیپه ربوونی سالییک به سه ر ریکه وتنه که دا، سهرکردایه تی پارت بانگی مانگریتیکی گشتی ی له کوردستاندا دژ به ته فره دانی کورد له لایهن رژی مه وه، هه له دا (٤٥٥). مانگریته که سه ره که وتوو بوو. کو مۆنسته کان و کاژیک پشتگیری مانگریته که یان کرد.

سکرتیری گشتی پارتی کۆمۆنیستی عێراق (عزیز الحاج) که ئەو دەمه له ههندهران بوو، له ۱۹۶۵/۲/۱۰ دا له کۆبوونهوهیهکی خۆبێندکارانی عێراقدا له پراک گوتی: (جگه له ئۆتۆنۆمی، هیچ چارهسهرێکی دی کێشه ی کورد نییه) (۴۵۶).

رژیمی عارف که مۆتر روی نیشان دهدا. ئەوهی دایه دواوه که نێوی وهزارهتی (ئاوهدان کردنهوهی ژووروو) بۆ وهزارهتی (کاروباری کوردستان) بگۆڕیت.

ئهو هشی رهت کردهوه که له نێچه کوردنشینهکانی پارێزگهی موسڵ دا پارێزگهیهکی نوێ به نێوی (پارێزگهی دهۆک) هه دابمه زرینیت. لهو نامهیهدا که وهزیری نیوخۆ له ۱۹۶۵/۲/۱۱ دا بۆ بارزانی نووسیوو، پۆرشیان ئەوه بوو گوایه بوونی وهزارهتیک به نێوی (کاروباری کوردستان) هه (ئۆتۆنۆمییهکی شاردرارهیه) و دروست کردنی پارێزگایهکی نوێ (کاری کرده نییه). له ههمان نامهدا بوو، داوا ی (ههلهوه شاندنهوهی) هێزی پیشمه رگهی کوردستانی کردبوو (۴۵۷). له ۱۹۶۵/۲/۱۸ دا بارزانی وهرامی رژیمی ئاوها دایه وه: (داخوازییهکانی که مۆترین داوا ی شۆرشێ کورده) و ناتوانیت (چیدی لێ ی بێته خواره وه) (۴۵۸). ئەمه مانای تیک چوونی گفتوگۆ بوو. له گهڵ ئەوه شدا (عه گید بارزانی) نوێنه ری ژهنه رال بارزانی له به غدا روونی کرده وه که ئەو (له گهڵ جهنگی عاره ب و کورد دا نییه) (۴۵۹).

له فیهبریه ری ۱۹۶۵ دا بارزانی هه ولێ دا پێوه ندی ی به وولاتانی جیهانه وه بکات. نامه ی بۆ سه رهک وهزیرانی ئاله مانیا، سه رۆکی ئەمهریکا، سه رهک وهزیرانی ئینگلته ره، سه رهک کۆماری فه ره نسا، سه رهک وهزیرانی شووره وی ی، سه رهک وهزیرانی هندستان و سه رۆک ناصر نووسی ی. جگه له ناصر، سه رپاکیان مه سه له ی کوردیان پشت گوێ خست. (ئیرهارد) ی سه رهک وهزیرانی ئاله مانیا بێ پێچ و ده وره ئەوه ی دایه دواوه که یارمه تی کورد بدات (۴۶۰).

عارف ویستی له به هاری ۱۹۶۵ دا هێرشێ سوپایی بۆ سه ر کوردستان ده ست پێ بکاته وه. به پێ ی هه والێکی رۆژنامه ی (الحیاة) (۴۶۱) گوایه ناصر "به وه رازی نه بووه چهک بۆ عێراق بێریت تا دژی کورد به کار به ئیریت". گوایه ئەوجا عێراق "داوا ی چهکی له ئەمهریکا کردوه".

پیاو نازانیت ئەم هه والّه تا چه ند راسته. بارزانی ئەوکاته به په یامنیتری گوڤاری (Quick) (۴۶۲) ی ئاله مانی گوته بو "فرۆکه وانی میسری، فرۆکه کانی عێراق ده ناژوون".

بههەر حال پاش نیتوان تیکچوونی ناصر و رژیمه به عسی یه کانی سوریا و عیراق، ناصر له قیندا پیشوازی وهفدیکی کوردی کرد و لایه نگیری خوی پیشان دان (٤٦٣). له کاتی شهري سهردهمی عارف دا، ناصر هیچ پایه کی نه دا (٤٦٤). ناصر دژی جهنگی کورد بوو، چونکه جهنگیکی ناوها بو بهرە عاره بی دژ به ئیسرائیل زیان بهخش بوو. ناصر له ئاویری ١٩٦٥ دا به بروسکه یهک داوای له کورد و رژیمی عیراق کرد (شهري راگرن)، تا سوپای عاره ب (بتوانیت یهک ریز و پیکرا دژی ئیسرائیل بجهنگیت) (٤٦٥).

کاتیک سهر کرده ده رکراوه کانی پ.د.ک زانیان و اخه ریکه شهري هه لگیرسیته وه و بارزانی ناهیتیت مۆری (میللهت فرۆشی) له تهویتی بدريت، ئهوجا ههولیان دا. خۆیانی له گه ل ریک خه نه وه. برابم ئهحمده له ١٦ ی ئازاری ١٩٦٥ دا نامه یهکی بو بارزانی نووسی که تیدا گوتبووی (پیوستی یه کانی خهبات وایه که ناوکی له نیتوان دا نه میتیت). زۆر کهس ویستیان بکهونه نیتوانه وه، بهلام بارزانی له سهر رای خوی سوور بوو، گوايه ئه و کاته لییان خوش ده بیت گهر (به نووسین دانی پیتا بنین که خیانه تیان له حیزب و شۆرش کردوه).

دیاره ئه وه یان دایه دواوه و له بریتی ههولیان ده دا خۆیان به (سهر کرده ی شۆرش) پیشان بدهن.

له ئه وروپاش سهر لی شیواوی بالی به سهر کورده کاند کیشا بوو. زۆریه ی زۆریان خوتندکار بوون. گه لیکیان خراپ تی گه یه ندرابوون. (کو مه له ی خوتندکارانی کورد له ئه وروپا) وه کو تاله بان یه کان هه لوتستیکی دژ به شۆرشیان وه بهر گرت. بۆیه پتیوست وابوو ههنگاوێکی وا هه لگیریته که نیشتمان پهروه ره شۆرشگیره راسته قینه کان و ئۆپورتونیسته کان لیک هه لیبوێردین.

له ٢١ ی ئازاری ١٩٦٥ دا من شه ره فی ئه وه م پتی برا له گه ل هاو بی ره کاند، له وانه پیشمه رگه ی جوانه مه رگ (له تیف عه لی) (٤٦٦) و ئه ندازیاری خاوه ن دیلۆم ب. ئیبراهیم، (یه کیتی نه ته وه یی خوتندکارانی کورد له ئه وروپا "نوکه سه") دا به زرتین. سهر ته ناچار ی به ره ره کانی یه کی توندی ئۆپورتونیسته کان و هه موو بی په رواو بوژواکان هاتین. پاشان (نوکه سه) توانی جتی په نجه ی خوی له خزه ته ی کورد دا دیاری بکات. چ له پووی سیاسی و چ له بواری ئه ده بی دا. دوژمنانی شۆرش ناچار بوون حسیب تی بخوێنه وه. ئه وانه ی ئه و کاته ئه رکی نوینه رایه تی شۆرشیان له هه ندران وه ئه ستۆ گرتبوو، وه کو (عیسمهت شهریف وانلی)، هه قیان بوو شالا ومان بو بیتن و بوختانمان پتی بکه ن (٤٦٧). چونکه

ریکخراوی ئیمه بوو ئاشکرای کرد ئه و (نوینه رانه!) بازگانی به کویره وهری کورده وه ده که ن (٤٦٨).

باری وولات

له ٤ ئاوریلی ١٩٦٥ د زرتیوشیکی عیراقی له سلیمانی چایخانه به نئیوانگ و پر خه لکه که ی (حه مه ره ق) ی دایه بهر ریژنه ی گولله. گه له ک که سی تیدا کوژران (٤٦٩). (مه سعود محمه د) ی وه زیری کاروباری ژوو رو و ه کو پروتیسیتیک له بهر په رچ دانه و ی ئه و ره فته رده د دهستی له وه زاره ت کیشایه وه (٤٧٠).

وه زعه ئالۆزه که ته قینه وه ی جه نگیکی نوئی یه ده رخست. که مێک پیش ده ست پێ کرد نه وه ی ئه و شه ره، سیاسه تمه داری عیراقی (کامل چادرچی) سه روکی (الحزب الوطني الديمقراطي) بیرخه ره وه یه که دایه رژیمی عارف و داوای چاره سه ریکی ناشتی یانه ی کیشهی کوردی کرد بوو و گوتبوو:

(خۆشه ختانه سه رکرده کانی کورد به هیچ شیوه یه ک نایانه ویت یه کیتی وولاتی عیراق هه لته کینن، یاخود به جوژیک له جوژه کان لی ی جوئی بینه وه). بیرخه ره وه که داوا له رژیم ده کات (دۆخیکی له بار ئاماده بکریت تا کورده کان به مافی نه ته وایه تی یان شاد بن و په ره سه ندن و گه شه کردنی کولتوری نه ته وه ییان دهسته بهر بکریت. ئه وه ش پیش چاو بگیریت که ئه و مافانه یه کیتی وولاتی عیراق نه ئالۆزینیت، یانی دهست لاتی مه رکه زی و تاو و تینی، که بیه چه ی سه ره کێ هه موو وولاتیکی فره نه ته وه یه، بهار تیزریت (٤٧١). ئه و ده مکاته تاله بانی یه کان له سه ر دوو په ت یاری یان ده کرد:

١- خۆیان به سه رکرده ی شوژی کورد پێناسه ده کرد. ئه وه بوو (سه عدی ئه مین دزه بی) ئه ندامی ئه و کاته ی پارتی دیموکرات له ئه و روپا سه ره تای ئاوریلی ١٩٦٥ چوو بو ئه مریکا تا "پروپاگهنده" بو شوژی کورد بکات (٤٧٢). سه فه ره که ی ته نه ا پاره به هه دردانیکی رووت بوو. تاله بانی و عه زیز شه مزینی له ٢٠/٥/١٩٦٥ د له له نده ن کۆنگره یه کی روژنامه نووسی یان گرت و به نیوی شوژی کورد و بارزانی یه وه ده دوان.

تاله بانی وای روون کرده وه که گوايه پشتگیری له بارزانی ی ده کات. له کۆیو نه وه یه کی دی روژنامه نووساندا له ٣/٦/١٩٦٥ د له قیه ننا دژایه تی عارف و یه حیا یان نیشان دا. یه کسه ر پاش ئه وه بارزانی ی روونی کرده وه که تاله بانی ی (نوینه ری شوژی کورد نی یه) و (مافی ئه وه ی نی یه به نیوی ئه وه وه بدویت).

۲- له‌ریگه‌ی لایه‌نگرانیانه‌وه له نیو (پ.د.ک)ی سه‌ر بارزانی‌یدا هه‌ولیان دده‌ا هه‌واله‌کانی شو‌رسی کورد وه‌شارن و کپی که‌ن. نوکسه‌ نهم پیلانه‌ی هه‌لوه‌شانه‌وه و له‌ ریگه‌ی ئۆرگانه‌کانی (Kurdistan information) و (خو‌تندکاری کورد)وه هه‌واله‌کانی شو‌رسی ئازادیخوازانه‌ی کوردی به هه‌موو لایه‌کدا ده‌گه‌یاند.

له ۹ی سی‌تبه‌مه‌ری ۱۹۶۵دا رژیم ده‌ستووری وولاتی گۆری و نهمه‌ی بۆ زیاد کرد (نهم ده‌ستووره‌ مافه نه‌ته‌وايه‌تی‌یه‌کانی کورد له‌ چوارچێوه‌ی عیراق دا به‌پێی دابی نیشتمان په‌روه‌ری و بریاه‌تی دان پێدا ده‌نی‌ت و فه‌راهمه‌می ده‌کات) (۴۷۳). دوو که‌لێنی دیبلۆماسی‌یانه‌ی عارف و لایه‌نگرانی ناراسته‌وخۆ سوودیان به‌کورد گه‌یاند. یه‌کیکیان ئه‌وه‌بوو عارف له ۲۹ی کانوونی دووه‌می ۱۹۶۵دا ده‌ریاره‌ی (که‌نداوی عاره‌ب) دوا (۴۷۴)، که‌ ئێران له‌ لای خو‌یه‌وه به‌ که‌نداوی (فارسی) ده‌زانی.

ئه‌وی دیان ئه‌وه‌ بوو له‌ کۆنگره‌ی (ماف ناسانی عاره‌ب)دا له‌ به‌غدا، له ۱۰ی دیسه‌مه‌ری ۱۹۶۴دا بریار درا که‌ دانیشتوانی پارێزگه‌ی (ئه‌سکه‌نده‌رونه‌) له‌ تورکیا و دانیشتوانی پارێزگه‌ی (خوزستان) له‌ ئێران، به‌شێکن له‌ نه‌ته‌وه‌ی عاره‌ب (۴۷۵). ئه‌و ته‌نگ پێ هه‌لچینه‌ نادیبیلۆماسی‌یانه‌یه‌، ئێران و تورکیای له‌ رژیمی عارف شیتگیر کرد.

له ۱۳ی ئه‌یلولی ۱۹۶۵دا (طا‌هر یحیی)ی سه‌ره‌ک وه‌زیران ده‌ستی له‌ کار که‌شایه‌وه، بێ ئه‌وه‌ی حکومه‌ته‌که‌ی هێچ له‌و به‌لێنا‌ه‌ی به‌کوردی دابوو بیانباته‌ سه‌ر. (عارف عب‌د‌الرزاق) کرایه سه‌ره‌که‌ی وه‌زیران. کاتیک عارفی سه‌رکۆمار له‌ ته‌موزی ۱۹۶۵دا بۆ به‌شداری له‌ (کۆنگره‌ی سه‌رانی عاره‌ب)دا چوو (مغرب)، عارف عب‌د‌الرزاق هه‌ولێ کوده‌تایه‌کی دژی عارفی دا. کوده‌تا له‌لایه‌ن (عب‌د‌الرحمن عارف)ی سوپا سالار و برای (عب‌د‌السلام)وه سه‌رکوت کرا (x). (عب‌د‌الرزاق) بۆ میسر هه‌لها‌ت و (عب‌د‌الرحمن بزاز) له ۱۹۶۵/۹/۲۱دا کرایه سه‌ره‌ک وه‌زیران. به‌زاز سه‌روه‌ختیک له‌ زانسته‌گه‌ی به‌غدا مامۆستای ماف ناسی بوو. پێش ئه‌وه‌ی بکریته سه‌ره‌ک وه‌زیران، له‌ نه‌ندنه‌ی بالتویزی عیراق بوو. به‌زاز له‌ پاش رووخاندنی رژیمی پاشایه‌تی‌یه‌وه له ۱۴ی ته‌موزی ۱۹۵۸دا یه‌که‌مین سه‌ره‌ک وه‌زیرانی‌ک بوو که‌ مه‌ده‌نی بیت.

له ۱۹۶۵/۱۰/۶دا به‌زاز پرۆگرامی حکومه‌ته‌که‌ی بلاوکرده‌وه. به‌لێنی دا به‌ پێی

(x) ئه‌و دوو میژوو‌دی که‌ ده‌لێت گوایه (طا‌هر یحیی) له ۱۳ی سی‌تبه‌مه‌ری ۱۹۶۵دا ده‌ستی که‌شایه‌ته‌وه و پاشان (عارف عب‌د‌الرزاق) کرایه سه‌ره‌ک وه‌زیران و له ته‌موزی ۱۹۶۵دا هه‌ولێ کوده‌تای داوه. ناگۆنجین و ناشیت راست بن. جوداوازی کاته‌کان ده‌ری ده‌خات که‌ یه‌کیکیان هه‌ل‌ن.

دهستووری گۆراو و لهسەر بنچینهی یاسا نێوجهیهکان (دان به مافی کورد) دا بنیّت. له ۲۸/ ۱۰/ ۱۹۶۵ دا سیاسهقه داری به نێویانگی عێراق (محمد رضا الشیبی) بیرخه رهوهیهکی دایه سه رهک وه زیان و داوای چاره سه ری کێشه ی کوردی له سه ر بنچینه ی "لامه رکه زیتی" کرد (۴۷۶).

له و کاتانه دا شه ری کورد له گه رمه ی دابوو. زیانه کانی سوپای عێراق ته نه ها له ۱۱/ ۳/ وه تا ۲۴/ ۸/ ۱۹۶۵ گه یشته ۱۹۴ کوزراو و ۲۲۰۱ بریندار (۴۷۷). ئه مه جگه له له ده ست دانی که ل و په لیکی زۆر. سوپای عێراق له سه رتاسه ری سالی ۱۹۶۵ دا ۸۰۰۵ کوزراو و ۴۸۹۱ برینداری هه بوو (۴۷۸). هه مان کات ۷۶۸ کاربه ده ستی سوپای عێراق بو په نای کورد هه له اتن و ۳۲۲ عێراقی به دیل گیران. جگه له وانه کورده کان توانیان له ۱۹۶۵ دا ۹ فرۆکه ی عێراق بخه نه خواره وه و ۳۵ زرتپۆش و ۱۴ تانک تیک بشکێتن (۴۷۹). له گه له زیانانه و ئاشکرا بوونی شیی دا، به زاز له ۲۲- ۲۹/ ۱۲/ ۱۹۶۵ دا هێرشێکی سوپایی به رفراوانی بو سه ر نێوجه ی پێنجوین رێک خست. فرۆکه ی عێراق چه ند گوندیکی کوردستانی ئێرانیشیان بۆردومان کرد (۴۸۰). حوکومه تی به زاز بو گه یشتن به ئامانج دوو ره فتاری چه په له و نامرۆقانه ی وه به رگرت:

۱- پیلانی ئه هریه نانه ی (خاکی سوووتینراو)، یانی سووتاندنی نێوجه کان به بۆمبا و گازی سووتینه ر.

۲- قه دهغه کردنی ده رمان گه یاندنه کوردستان، تا چاره سه رکردنی پزیشکی له توانادا نه بیّت (۴۸۱).

له به کار هێنانی گازی کوشنده دا هێچ جوداوازی به ک له نێوان دانیشتوه ئاسایی به کان و پێشمه رگه دا نه ده کرا (۴۸۲).

بارزانی له ۱/ ۱/ ۱۹۶۶ دا بیرخه ره وهیه کی دایه نه ته وهیه کگرتوه کان. له وه دا سیاسه تی (خاکی سوووتینراو) ی له قوادا. له گه له سه ر ژمی رێکدا ئاشکرا کرا که سه ره جم ۲۶۸ گوند ته خت کراون (۴۸۳). بارزانی داوای له نه ته وهیه کگرتوه کان کرد لیژنه یه ک بنێرنه نێوجه کانی شه ر، تا به چاوی خوێان ئه و ره فتاره نامرۆقانه باوه ر نه کراوانه ببین (۴۸۴).

وه زیری جه نگی عێراق (العقبلی) له ۳/ ۱/ ۱۹۶۶ دا گوته (ئه ورۆ وولاتانی رۆژهه لات و رۆژئاوا یارمه تی جه رده کان ده دن تا ئیسرا ئیلیکی نوێ له "شیمال" ی وولات

دابه زرتین، ههروه کو له ۱۹۴۸دا گشتیان ئیسرا ئیلیان دامه زراند (۴۸۵).

(عقیلی) یه کتیک بوو لهو دوژمنانه ی کورد که دژی ریکه وتن بوو له گه ل کورد دا.

کاری وای به (یه لینی بلفور) (۴۸۶) تیکی نو ی له قه له م ده دا (۴۸۷). له راستییدا گه له ک عاره ب له مه سه له ی کورد وه ک "ئیسرا ئیلیکی دووه هم" ده پوان (۴۸۸) (x).

سو یای عیراق زۆر جار په لاماری نیوجه ی پینجونی سه ر سنووری ئیرانی ده دا، چونکه پینان وابوو که کورده کان له ئیرانه وه کۆمه ک وهرده گرن. له ۱۹۶۶/۱/۳ و ۱۹۶۶/۱/۳ دا سو یای عیراق له پینجوبین خراپ شکیترا. له ۴ ی کانونی دوه می ۱۹۶۶ دا (عبدالرحمن عارف) ئیرانی به هۆیه کی ئه و تیک شکانده ده ست نیشان کرد. گو تی "ئیران ده ست تیکه ل ده کات و کۆمه ک به چه ته کان ده کات". هه مان رۆژ عیراق پرۆتستۆیه کی له و باره وه به ئیران دا (۴۸۹). ئیران له لایه نی خۆیه وه په یمانی ۱۹۳۷ ی پتوهندی ی دار به (شط العرب) ی نیوان عیراق و ئیرانی هه لوه شانده وه. به زاز له کۆنگره یه کی رۆژنامه نووساندا ئه و پر یاره ی ئیرانی دایه دوا وه و سووربوو له سه ر ئه وه ی که په یمانه که هه ر له گه ر دایه (۴۹۰).

ئه مه کیشه یه کی دیپلۆماسی یانه ی گه وهره ی له نیوان هه ردوو وولات دا نایه وه. عیراق له ۱۹۶۶ دا چه ند جار تیک خاکی ئیرانی بۆمباران کرد (۴۹۱). بۆیه ئیرانی ش هیزه کانی سه ر سنووری نیوان هه ردوو وولاتی به هیزتر کرد. (عباس ارام) ی وه زیری ده ره وه ی ئیران رای گه یاند که وولاته که ی (هه موو هیزشیک ی ده ره کی تیک ده شکیتیت) (۴۹۲).

هه لویتستی تا راده یه ک بێ لایه نانه ی ئیران به رامبه ر شوړشی کورد له عیراق دا، له به ر هه ر هۆیه ک بوو بیت، خۆی له خۆی دا یارمه تی یه ک بوو بۆ شوړشی کورد. ئه م راستی یه له بلا وکراوه یه کی (به شی په خش و راگه یاندن) ی پار تی دیمۆکرات دا له ۱۹۶۶/۱/۱۲ دا پێ ی لێ نرابوو: (شوړشی کورد له هه لویتستی بێ لایه نانه ی ئیران به رامبه ر شوړشی کورد و چینی ده سه لانه تدار ی عیراق، رازی یه) (۴۹۳).

له کۆتایی ۱۹۶۵ دا به زاز نامه یه کی بۆ سه ره ک وه زیرانی ئیران نارد، به و هیوا یه ی ئیران دژی کورد به لای خۆیدا را کیشیت، وه رامی ئیران بۆ به زاز دلته زین بوو (۴۹۴). له و ناکۆکی یه ی نیوان ئیران و عیراقدا به نیزی که سه رپاکی وولاتانی عاره ب پشتی عیراقیان

(x) ناخۆ ئیمه ده مانه ویت ئیسرا ئیلیکی دووه م دابه زرتین، یا ته وان ده خوازن نازار و ئه شک نه ج و به د

به ختی فه له ستینیک ی دووه م له کورده ستان دا سازده ن؟؟؟

دهگرت (٤٩٥). بۆ نمونه رژیمی سوریا هاوکارییهکی تهواوی بهزازی دژی کورد دهکرد (٤٩٦).

ئهم وهزعه باریکی مهترسی یداری له رۆژههلاتی نیههراست دا خولقاند. رۆژنامهی "پراخدا"ی ئۆرگانی پارتی کۆمۆنیستی شوورهوی له ١٩٦٦/١/٧ دا گوتاریکی دهبارهی وهزعهکه بلاوکردهوه و داوای له رژیمی عێراق کرد که "کێشه ی کورد به شیشهیهکی دیموکراسی یانه چارهسهر بکات". بهزاز روونی کردهوه ئامادهیه "کێشه ی کورد" چارهسهر "بکات، بهلام" ئهوکاته ی کورد چهک دابنێن (٤٩٧). ئهم روونکردنهوهیه ی بهزاز هیوایهکی نوێ بهتاله بانییهکان بهخشی، تا بتوانن بازرگانی زیتیر بهمهسهلهکهوه بکهن. ههولیان دا رژیم رازی بکهن که ئهوانه به "نوێنه ری" شوێشی کورد حسیب بکات و داوای گفتوگۆیان کرد. دهستیان به جوتین دانی بارزانی ی کرد و به (بهکری گیراوی ئێران) نێویان دهبرد.

ئهو سهروهخته درنده یی سوپای عێراق بهرامبهر بهکورد گه یشتبوه چله پۆیه ی. له یاداشتنامه ی فرۆکه وانیکدا که فرۆکه ی (ئیلیوشن) ی ژماره ٤٣٣ ی له ١٩٦٦/١/١٦ دا له لایهن تۆیه ته یاره شکینهکانی کوردهوه خرایه خوارهوه، نووسرابوو که تنهها خۆی ٤٥ گوندی کوردی خاپوور کردووه (٤٩٨).

بهلام سوپای عێراقیش زبانی چاکی ههبوو. بهپێی ههوالتیک که رادیۆی دهنگی کوردستان بلای کردوه، له ١٩٦٥/٤/٤ هه تا ١٩٦٦/١/١٧ نێزیکه ی ٦٠٠ سه ربازی عێراقی کوژرابوون. جگه لهوه ٣٥ زرتپۆش و ٣٠٠ ئوتۆمبیل تیک شکێنرابوون (٤٩٩).

شه ری کوردستان لهسه ر عێراق زۆر کهوت. تنهها له ١٩٦٦ دا مه سه رفی جهنگ هه ر رۆژه چارهکه ملیۆنیک دیناری دهخواست (٥٠٠).

له ١٩٦٦/١/١٧ دا رادیۆی مۆسکۆ گوتاریکی خوتندهوه و گوتی: (چاره سه ری کێشه ی کورد به ریگه یهکی دیموکراسی یانه، مانای پووج کردنهوه ی پیلانهکانی ئیمپریالیزمه)، (نا ته بایی نیوان ئێران و عێراق تنهها له بهر رۆ نه دی ئیمپریالیزم و په یمانی سه نتۆ دایه).

رۆژنامه ی ره سمی عێراق "الجمهوریه" بهم جۆه بۆچونهکانی مۆسکۆی هه لسه نگانده: (سه رکردهکانی شووره ی ده بیته تی بگه ن که کێشه ی "شیمال" به نی سه به ته عێراقه وه مه سه له ی ژیان و مردنه) (٥٠١).

شوره‌وی کۆلی نه‌داو هه‌ولێ ئاشتی‌خوازانه‌ی خۆی به‌گه‌ڕ خست. له ١٩٦٦/٢/٤ دا خاچی سووری شوره‌وی بروسکه‌یه‌کی بۆ به‌زاز نارد و داوای راگرتنی شه‌ری دژ به کوردی کرد. داخوای کرا ریگه‌ بدریت (کۆمه‌کی خێرخوازان) بۆ قوریانی یه‌کانی جه‌نگ بنێردین (٥٠٢).

چه‌ند رۆژێک پاشتر، له ١٩٦٦/٢/٧ دا (Y. Patomov) گوتاریکی له پراڤدا دا نووسی و داوای له رژیمی به‌زاز کرد که شه‌ری دژی کورد رابگرن و مافه نه‌ته‌وه‌یه‌یه‌کانیان ده‌سته‌به‌ر بکه‌ن (٥٠٣).

تاله‌بانی و پیاوه‌کانی که له گوندیک له ژێر چاودێری پێشمه‌رگه‌دا دانرابوون، توانی‌یان له ١٩٦٦/١/٢٨ دا هه‌لبێن و خۆیان بگه‌یه‌ننه لای رژیمی عێراق. سێ له‌لایه‌نگرانی، (نوری ئه‌حمه‌دی ته‌ها)، (عه‌لی عه‌بدوڵلا) و (نوری شاوه‌یس) به‌هه‌له‌هاتن رازی نه‌بوون و لایه‌نگیری خۆیان بۆ بارزانی سه‌رکرده‌ی شوێش ده‌رپێ (٥٠٤).

پاش ئه‌وه‌ی دوا نێردراوی به‌زاز (حه‌مید مه‌لا توفیق) له ١٩٦٦/٢/٨ دا له‌گفتوگۆ له‌گه‌ڵ بارزانی‌دا بێ هیوا بوو، ئیدی به‌زاز هه‌موو هومیدیکێ خۆی خسته‌سه‌ر تاله‌بانی‌یه‌کان. شه‌ر ده‌ستی پێ کرده‌وه. سوپای شوێشگێری کوردستان ده‌ستی قاره‌مانانه‌یان ده‌وه‌شاند. له‌فیبریوه‌ری ١٩٦٦ دا زه‌برێکی هێند کوشنده له سوپای عێراق درا که ئه‌فسه‌ریکی بالا ده‌ستی عێراقی ئاوها بلێت: (ئه‌رکی سه‌ربازیکی عێراقی له "شیمال" دا به‌هیچ جو‌رتیک له‌ئه‌رکی سه‌ربازیکی ئاله‌مانی له‌ستالینگراڤ دا، که‌متر نه‌ی) (٥٠٥).

عارف هێرشێکی توندی کرده سه‌ر بارزانی و به (به‌کرێ گه‌راوی ئیمپریالیزم) ی نێو برد (٥٠٦).

رژیمی عارف و به‌زاز له ئازاری ١٩٦٦ دا غازێ کوشنده‌یان دژی کورد به‌کار هێنا. ئه‌وه دژایه‌تی و پرۆتیه‌ستیکێ توندی دژی رژیمی عارف خه‌ملاند. بۆ نمونه له ١٩٦٦/٣/١٨ دا سکرته‌ریتی یه‌کیته‌ی خۆینه‌کارانی جیهان (IUS) له‌پراگ رژیمی عارفی به توندی تاوانبار کرد (٥٠٧). (به‌کار هێنانی گازی کوشنده‌ش سوودیکێ به‌رژیمی عارف و به‌زاز نه‌گه‌یاند).

به‌زاز هه‌ولێ دا له نێو له‌رێ لاده‌ره‌کانی شوێشی کورد دا، دۆست مسۆگه‌ر بکات. چونکه عارف وه‌کو له ١٩٦٦/٣/١ دا ده‌ری بێ، پێی وابوو که کێشه‌ی کورد پتر

کیشیه کی سیاسی له وهی عهسکه ری بیت (۵۰۸). بۆیه دهستی به پشستگیری و یارمه تی ئاشکرای تاقمی تاله بانی و خوفرو شه تهقلیدی یه کانی دی کرد. له ۱۸/۳/۱۹۶۶ دا رۆژنامه ی "البلد" ی عیراقی ده نووسیت: (ئه و کوردانه ی له بارزانی ی جودا بوونه ته وه، له پیتش هه موویانه وه جه لال تاله بانی، ئاماده یی خو ی دهر پروه، له گه ل حوکومه تی نیشتمانی یدا له سه ر هه ر شتی ک ریک بکه ون که هیمنی و ئاسایش بۆ "شیمال" ی وولات بگپرتیه وه) (۵۰۹).

له گه ل ئه وانه دا هه مان کات به زاز زیتیر خو ی له وولاته عاره بی یه کان نیزیک ده کرده وه، تا پشستگیری یان دژی کورد مسوگه ر بکات. میسر گفتی هه موو یارمه تی یه کی به به زاز دا (۵۱۰). ده بی ئه وه ش بلتین که میسر له ۱۹۶۴ دا نیزیکه ی ۱۲ هه زار سه ربازی بۆ عیراق نارد بوو. به لام ۱۹۶۶ ناصر رازی نه بوو چه ک و سه رباز بنی ریت و ته نها کومه کی مه عنه وی له عیراق ده کرد (۵۱۱). مرۆ ده بیت پی له راستی یه ش بنیت که ناصر هه رچه نه ده له گه ل "که رت کردنی عیراق" یا "جو ره سوپایه کی سه ربه خو ی کورد" دا نه بوو، به لام له گه ل "جو ره مافیکی نیوچه یی" کورد دا بوو. ئه م ویسته ی ناصر له لایه ن عارفه وه درایه دوا وه (۵۱۲). به زاز به هومیدی گوشار خسته سه ر کورد، هه ول ی راکیشانی تورکیا و ئیران و ئینگلتیره ی ده دا. لایه نگرانی به زاز پی یان وابوو ئاغا یان هه نگاوی زۆری نا وه. وه زیری نیوخۆ (عبداللطیف دراجی)، له کو تایی فیبریوهری ۱۹۶۶ دا به دنیاییه وه ده یگوت "له به هاری دا هاتوو دا کورده یاخی بووه کان داماله خاس ده کرتن" (۵۱۳). به زاز به خت یاری نه بوو، شای ئیران ئاماده نه بوو به ره یه کی دژی کوردی له گه ل دا دروست بکات. ناته بایی یان به شیوه یه ک بوو هه تا به تیکه وتنی (شا سعود) ی سعودیه و (شا حسین) ی ئهرده نیش نه توانا ریک خرتنه وه (۵۱۴).

رژیمی (عارف - به زاز) هه ول ی تۆله سه ندنه وه یان له ئیران دا (وه ک له رۆژنامه ی صوت العرب) دا ده یخو تینیه وه (۵۱۵). ئه مه ش شیوا ی سه رگرتن نه بوو. له سه رده می به زاز دا هیزه ده ست وه شینه کانی عیراق په لاماری چه ند گوندی کی ئیرانیان داو دوو کار به ده ستیان کوشت، که بووه هو ی گرژی زیتیری باره که.

به زاز نه ی توانی ئینگلتیره ش به لای خو ی دا راکیشیت. ده فته ری قه رزی کو نی خو ئنده وه وپستی له ریگه ی په یانی نه وتی (ئی. پی. سی) نیوان عیراق و ئینگلتیره وه زۆر بۆ ئینگلتیره و ئه مریکا به یتیت، تا دژی کورد یارمه تی بدن. به هیوا بوو ئه مریکا و

ئینگلتەرە گوشار بخەنە سەر شا، تا ھەلۆیستی دۆستانە نیشانی عێراق بەدات (٥١٦). ئەمریکا پشتگیری پیلانەکانی بەزازی کرد. Raymonde Hare ی راویژکاری وەزارەتی دەرەوی ئەمریکا لە ئاوڕیلی ١٩٦٦دا چوو تاران، تا شا بۆ بەزازی سازکات (٥١٧). پاشان دەرکەوت کە ئەو ھەولانە ئەمریکاش بۆ رێکخستەنەوی ھەردوو وولاتی ئێران و عێراق، بێ سەمەر بوون.

لە ٢٤/٤/١٩٦٦دا یەکییتی نەتەوویی خۆبەخێوکردنی کورد لە ئەوروپا (نوکسە) بێرخی ڕەوایەکی دایە (Lynden B. Johnson) ی سەرەکی ئەمریکا و مەسەلەی کورد و سیاسەتی دژ بە کوردی بەزازی روون کردبوو (٥١٨).

لەو سەرۆختەدا بە نێزیکە ھەموو ھەولەکانی بەزازی بۆ مسۆگەر کردنی بەرەوی رۆژئاوا و رۆژھەلات، بێ سەر ئەنجام بوون و نەیتوانی بەرەییەکی دژ بە کوردیان لێ ساز بەدات. کۆمۆنیستانی عەرەب پشتگیری بزووتنەوی ئازادیخوازانە کوردیان دەکرد.

لە ئاوڕیلی ١٩٦٦دا، لە کۆنگرەییەکی پارته کۆمۆنیستەکانی وولاتانی عەرەب دا، نوێنەرانی بەشدار تێکڕا لایان وابوو (شەری دژ بە کورد زبانی بۆ بزووتنەوی ئازادیخوازانە نەتەووی عەرەب ھەیە) (٥١٩). کۆنگرە داوای لە رژیمی عێراق کرد (مەسەلەی کورد بەشیوەییەکی دیموکراسی یانە و ئاشتییخوازانە، لە سەر بنچینەی دەستەبەرکردنی ئۆتۆنۆمی چارەسەر بکات) (٥٢٠).

بەزازی دیسانەو ھانای بۆ ناصر بردەو و داوای کۆمەکی سوپایی لێ کرد. ھەولەکە یی سەر ئەنجام بوو (٥٢١).

تەنھا وولاتیک کە بەزازی توانی بەلای خۆی دا رایکیشیت، تورکیا بوو، دوژمنە تەقلیدی سەر سەختە کە نەتەووی کورد. بە پێی گوتەی رۆژنامەی (البلد) تورکیا سنووری بەرووی کوردەکان داخستوو و یازدە پەنابەری کورد لە تورکیا کوژراون (٥٢٢).

بەزازی کە لە ھەموو لایەک نائۆمید بوو، ئەوجا بەلای کورد دا بای دایەو، بە ئۆمیدی ئەوێ بە گەفتوگۆ چارەسەری کێشە بکەن. لە ٢/٤/١٩٦٦دا کوردیکی بەنیتی (محەمەد حەسەن دزەیی) وەکو نوێنەریک ناردە لای بارزانی. لە ٢٨/٤/١٩٦٦دا کوردیکی دی بە نیتی (زەید ئەحمەد عوسمان) ھە ناردە لای.

سەرکردایەتی شۆرشێ کورد داوای چەک کردنی جاش و گەڕاندنەوێ ئۆردوی عێراقیان لە کوردستان دا کرد. جگە لەو ھەوێ داوای ئەوێان کرد ھەر رێکەوتننامەیەک لە پاشە رۆژدا

بوو، له وولاتيكي عاره بي بي لايه ني (بو نمونه وه كي ميسر) دا موږ بکريت. عيراق تهو داوايه دايه دواوه (۵۲۳)، به بيانوي تهو له گهل سياده عيراق دا رتيک ناکه ویت.

کاتيک به زاز و عارفي تاغاي له وه ولانهش نائوميډ بوون، تهو جا دوو مليون ديناريان خسته به رده ستي ژنه رال (عزيز چلبي) يه وه تا به هر ته له يه ک دبيت، بارزاني به کوش بدات (۵۲۴). تهو وه له ش بي سه مەر بوو.

لهو باره هه لچووه دا، له ۱۳ ي ناوريلي ۱۹۶۶ دا فرکه کي عارف کهوته خواره وه و عارف و هندی پياوي تيدا چوون. هه چنه ده سه رچاوه ره سمی به کاني عيراق گيژهلوکوه و ته م و مڙيکي لماويان به هو نيشان دا، به لام هو ي راسته قينه ي نا ناشکرا مایه وه (دراجي) ش که "گفتي" به گه لي عاره ب دابوو، له به هار دا ياخي گه ري کورد داماله خاس کات (۵۲۵). تيدا چوو. پهنديکي کورديان هيه ده فهرميوت: (صه گي هار چل شهوي عومره).

پاش مردني عارف رژيمي سويي له ۱۷ ي ناوريلي ۱۹۶۶ دا (عبدالرحمن عارف) ي بريان به سه ر کو مار هه لژارد. به زاز به سه ره كي وه زيران مایه وه. هه مان روژ بارزاني له ويزگي دهنگي کورده ستانه وه برپاري شه ر راگرتي بو ماوه مانگيک راگه ياند. ويستي بوارتيک به رژيمي نو ي بدات و (تاره زووي) عارف تاقي کاته وه (۵۲۶). عارفي نو ي (ياخود عارفي دوو هه م)، له ۱۸/۴/۱۹۶۶ دا به م شيوه هاته گو:

(نه ته وه ي کورد راستي به كي بي چهند و چوونه. رژيم ناماده يه مافي خو به خو ي کورد له چوارچيو ي عيراق دا بدات. کورده کان خو يان تاره زوو ده که ن له گهل براي عاره بياندا بڙين. ته نها يه ک که س هه به که جو دابونه وه ي ده خوازي، ته ویش بارزاني به، که به کريگير او يکي ئيمپرياليزمه و وولات فروشه. تا بارزاني رتيه ري راپه رينه که بکات، مه سه له ي کورد چاره سه ر ناکريت (۵۲۷).

هه مان روژ عارفي دوو هه م چه پهل ترين دوژمني کورد، (عبدالعزيز العقيلي) کرده سوي سالار (۵۲۸). بهر به هه موو گفتوگو يه ک گيرا. به لام به هوميډي ته وه بوون که شوږشي کورد له ږيگي زهر و زوره وه سه رکوت که ن. بو يه عارفي دوو هه م له ۱۹ ي ناوريلي ۱۹۶۶ دا ناو هاي ده گوت: (به يارمه تي خودا کيشه ي "شمال" به و زوانه کوتايي بي ديت) (۵۲۹).

ناني جو بيانوي وه زيري دهره وه ي بو! ده يگوت گوايه (هيتي دهره كي يارمه تي ي بارزاني ده دهن) بو يه (کيشه ي کورد هه ر به رده واهه) (۵۳۰).

روژتیک دواتر عارفی دووهم به گوڤاری "المصور" ده‌گوت: هیچ گف‌تو‌گو‌یه‌ک له نیوان رژیمه‌که‌ی و (چه‌ته) کورده‌کان دا له‌ئارادا نی‌یه و گوايه چه‌ته‌گه‌ری‌یه‌که داغان ده‌کات.

به‌زازیش ده‌بايه سیاسه‌تی خۆی له‌به‌ر روشنایی سیاسه‌تی سه‌ره‌ک کۆماره‌که‌ی دا میقات کات. له ۲۲ی ئاو‌ریلی ۱۹۶۶دا له‌کۆنگره‌یه‌کی روژنامه نووساندا هێرشێ توندی کرده سه‌ر کورده‌کان، ده‌ی‌گوت: (یاخی بووه‌کان پێ‌یان وایه ده‌وله‌تێک به‌م هه‌موو هێز و توانایه‌وه دێننه سه‌ر چۆک؟ سوپاس بۆ خودا ئیمه گه‌له‌ک به‌هێزین. برای عاره‌بمان هه‌یه که کۆمه‌کمان پێ ده‌که‌ن. سوپایه‌کی قاره‌مانمان هه‌یه گه‌ر پێ‌ویسته کرد ده‌توانن شه‌ری درێژخایه‌ن بکه‌ن) (۵۳۱).

به‌زاز له‌سه‌ری ده‌پ‌وات و ده‌لێت: (ئیمه به‌که‌رت کردن رازی نابین، به‌لام هه‌ر داوا‌یه‌ک تایبه‌تمه‌ندی‌تی کورد به‌خوازیت ره‌وايه) (۵۳۲).

به‌زاز جاش و فیو‌دالی زۆری له‌خۆ‌کو‌کرده‌وه. له ۲۳ی ئاو‌ریلی ۱۹۶۶دا چاوی به‌سه‌ره‌ک جاش (حاجی برایی چه‌رمه‌گا) که‌وت، (که یه‌کی‌ک له‌ئه‌ندامانی کۆنی پ.د.ک و له ۹۶۶ه‌وه له تاقمی تاله‌بانی بوو).

عارف به‌ پشتیوانی تاله‌بانی‌یه‌کان، له ۱۹۶۶/۴/۲۸دا ئاشکرای کرد که رژیمه‌که‌ی ئۆتۆنۆمی به‌کورد نادات (۵۳۳).

به‌و جۆه له ۱۹۶۶/۵/۱دا شه‌ر ده‌ستی پێ کرده‌وه. دوزمه‌که‌ی کورد، سوپا سالار (العقيلي) له میژبوو تان و پۆی پیلانیکی ئه‌هریمه‌نانه‌ی به‌نیوی (توکل‌ت علی الله) وه ده‌چنی. ئه‌و پێی وابوو که ئێزدان له‌پشتی ئه‌و و سوپا‌که‌یه‌تی، بۆیه ده‌توانن بێ ترس و دوو دلی دژی کورد بجه‌نگن!! به‌لام ئێزدانی‌ش له‌ پشتیان نه‌بوو. بۆ ده‌بیت له‌ پشتیشیان بیت؟؟ ئیمه‌ی کورد دژی هێزه‌ خۆ سه‌پینه‌کان، چه‌وساندنه‌وه‌ی نه‌ته‌وايه‌تی و چینایه‌تی و رژیمه‌ گه‌نده‌له‌کان خه‌بات ده‌که‌ین. له‌ پیناوی ئازادی و چوون یه‌کییدا، بۆ برایه‌تی و دۆستایه‌تی نی‌تو گه‌لان. دیاره ئه‌م ئامانجه ئێزدانی‌ش پێی رازییه. ئیدی چ پێ‌ویست ده‌کات له‌کینه و رقیان بترسین.

له ۱۹۶۶/۵/۱۲دا خه‌ونی فاشیسته‌کان به‌تال بووه‌وه. له‌و روژه‌دا سوپای عێراق که له ۳۰۰۰ سه‌ربازی تیپی شه‌شه‌م پێک هات‌بوو، پشت ئه‌ستوور به‌ زرپۆش و تانک و تۆپ و هێزی ئاسمانی، له (هه‌ندری‌ن)دا زۆر پیس شکێتران (۵۳۴). روژنامه‌نووسی فه‌ره‌نسی (René Mauriés) وه‌ک گه‌واهێکی به‌چاودیده ده‌گێرته‌وه، که سه‌ربازه‌کانی

عێراق له سه ره تا دا ده یان شیرا ند "قیامه ته، قیامه ت" (۵۳۵).

به تالیو نی دووی سو یای عێراق ته واو قی کران. کورده کان گه له ک ده سته که و تیان بوو، له وانه هه شت تو یی قورسی شی تیدا بوو (۵۳۶). له گه ل نه وه شدا رژیمی عێراق فیشالی ده کرد گوایه "شوینه ستراتیژی یه گرنگه کانی" پیتشمه رگه ی گرتووه و "سه دان" ی له "چه ته کان" کوشتوووه (۵۳۷).

گه لی عێراق له سیاسه تی رژیمی به زاز و عارف ته واو نا به دل و نا رازی بوون. سیاسه ته داری عێراقی (کامل الحادرجی) سه روکی (الحزب الوطني الديمقراطي) داوی ههنگاو نانی له باری بۆ چاره سه ری کیشه ی کورد کرد و داوی کرد "به گورجی شه ر رابگرن" تا "بارودۆخی گونجاو بۆ گفتو گو ی ئه م کیشه یه بره خسی ت" (۵۳۸).

به زاز نا چاری هه ندی درۆ و ده له سه بوو، تا ووره ی روو خاوی سو پاکه ی پی رابگری ت. بلاوی کرده وه گوایه (لوقمان) کوژرا وه (René Mauriés). یه ک رۆژ پاش نه و "کوشتنه" له گه ل (لوقمان) ی "مردوو" دا گفتو گو ی کرد (۵۴۰). له و کاتانه دا به زاز توانی زی تر و زی تر تورکیا به لای خۆیدا راکیشی ت (۵۴۱). له ۲۳ ی مایسی ۱۹۶۶ دا وه زی ری ده ره وه ی تورکیا (Caglyankil) سه ردانی عیراقی کرد. له به یان نامه یه کی هاو به ش له گه ل عیراق دا، نا راسته وخۆ دژی کورد دا (۵۴۲).

له گه ل نه وه ی به زاز له ریگه ی تورکیا وه زۆر هه ول ی ریکه و تنه وه ی له گه ل ئیراندا دا، به لام دلی ئیرانی پی رازی نه کرا. له ۲۶ ی مایسی ۱۹۶۶ دا ئیران به توندی نا ره زایی خۆ یی ده رباره ی له سنوور تیپه ری نی سه ربازه کانی عێراق ده ری پی (۵۴۳). له تۆ له ی نه و شکستی یه دا، سه ربازه کانی عێراق له ۲۵/۵/۱۹۶۶ دا له بیتوین هه فتاد و سی کوردیان کوشت (که زۆر به یان ژن بوون) (۵۴۴).

له و ده مانه دا پیتشمه رگه کورده کان چه ند بۆری یه نه وتی یه کیان له که رکوک ته قانده وه (۵۴۵). ویستیان جیهانی رۆژ ناوا به هۆش بێننه وه، که پشتگیری کردنی به زاز بۆ لێخو تندا شه لال کردنی کورد، بێ تۆ له نابیت. ئه م کاره ی کورد له سه راپای چاپه مه نی یه جیهانی یه کاند ده نگ ی دایه وه. گه له ک رۆژ نامه ی نه و روپایی ده رباره ی مه سه له ی کوردیان نووسی. زۆر هه والی وورد و دوور و درێژیان تیدا بوو. بۆ نه و نه نه وه هه والی که له رۆژ نامه ی (Neue Zürcher Zeitung) دا بلا و کرایه وه، له سو بسرا هه ل و ده رفه ت بۆ بالۆیزی عێراق ره خسینرا هه لۆیستی عێراق روون بکاته وه. تووشی ده ردی سه ری یه کی گه و ره بوو،

ناچار بوو په نا بهرېته بهر درو و بوختان (۵۴۶).

شکستی عهسکه‌ری و ناقولایی و بی سهر و بنی دیبلوماسی یانه و سیاسه‌تی دهره‌وه و شیواوی سیاسه‌تی ناوه‌وه و کیشه یهک له‌دواي یه‌که‌کان به‌زازیان ناچار کرد هه‌ولئ ریکه‌وتن له‌گه‌ل کورد دا بدات. له ۱۹۶۶/۶/۱۵ (زهید نه‌حمده عوسمان) وهک نیردراویکی تاییه‌تی به‌زاز به‌پیشنیاز و بۆچوونی نوئ وه‌گیشته کوردستان. هه‌مان روژ به‌زاز له‌ ویزگه و ته‌له‌فزیوئی عیراقه‌وه روونی کرده‌وه که "پرۆگرامیکی نوئ" بۆ کیشه‌ی کورد پیشنیاز ده‌کات. له‌م پرۆگرامه‌دا گفتی نه‌مانه ده‌دات:

(دان نانی ته‌واو به‌بووونی نه‌ته‌وايه‌تی کورد دا. دان نانی ته‌واو به‌زمانی کوردی‌یدا بۆ کار و باری ره‌سمی و دهرز گوته‌وه له‌قوتابخانه‌کاندا. دان نانی ته‌واو و ریزگرتنی هه‌موو هه‌ستیکی نه‌ته‌وايه‌تی کورد. لی خوش بوون له‌وانه‌ی چهک داده‌نیتن. ئاوه‌دان کردنه‌وه‌ی ژووروو) (۵۴۷). به‌زاز ته‌وه‌شی روون کرده‌وه که (عیراق ته‌نها وولاتی عاره‌ب نی‌یه، به‌لکه به‌هه‌مان جوړ هینی کوردیشه) (۵۴۸). له‌وه‌ش زیتیر گوتی: (ده‌زانم هه‌ندئ ده‌سته و تاقم "ره‌نگه له‌ نیو عاره‌بیشدا" دژی ئه‌م هه‌نگاوه‌ بن، ره‌نگه ئه‌م سیاسه‌ته به‌لاوازی تی بخویننه‌وه. ئه‌و ده‌سته و تاقدانه ته‌نها به‌له‌نیو بردنی دوا یاخی بوو رازی ده‌بن... به‌لام من په‌پ و راست به‌وانه ده‌لیم، گهر باری "شیمال"ی وولات به‌هیمانه و... چاره‌سه‌ریکی ماقولانه و... دان پیدانانیکی مافی ته‌واویاندا چارنه‌کریت، کیشه‌که ههر به‌رده‌وام ده‌بیت، چونکه گهر ته‌نها هه‌زار یا په‌نجا یاخود پینج نارازی بمیننه‌وه، هه‌موو نیوچه‌که ئالۆز ده‌کن و ئاسایش و هیمنی دانیش‌توانی ده‌شیوین (۵۴۹). ئه‌مه بۆ چوونی به‌زاز بوو. که‌چی له‌کۆنگره‌ روژنامه‌نووسی‌یه‌که‌ی ۹۶۶/۴/۲۲ دا (۵۵۰) به‌زاز بۆ چوونییکی دی هه‌بوو. ئه‌و کاته ده‌یگوت "ئه‌و یاخی بووانه پی‌یان وایه ده‌وله‌تیک به‌م هه‌موو هیژ و توانایه‌وه دیننه سهر چۆک؟" (۵۵۱).

به‌زاز له‌سه‌ری ده‌روات و ده‌لّیت (بودجه له‌سالی پار دا نی‌زیکه‌ی په‌نجا ملیۆن دینار که‌می هیناوه. ئه‌و پاره‌یه له‌ چاره‌کیکی سه‌رپاکی بودجه‌ی وولات زیتیره) (۵۵۲). هیچ سه‌هر نی‌یه! عیراقییک روژانه چاره‌که ملیۆنییک دینار بۆ شه‌ری کوردستان به‌خه‌رج بدات، حالی هه‌روا ده‌بیت (۵۵۳).

به‌گله‌بی و گازنده‌وه به‌زاز زیتیر له‌سه‌ری ده‌روات و باری ئالۆزی سیاسه‌تی دهره‌وه‌ی روون ده‌کاته‌وه و ده‌لّیت: (گهر بزانی له‌و دیو سنووره‌وه که‌سانیک هه‌ن که‌هیمنی و

ئاسایشی ئەم وولاتەیان ناوێت، کەشەری نێوان براو برا دەقۆزنەو، کە بەرژەوهندی خۆیان لەگەڵ کەرت کردنی ئەو وولاتە یەکیارچەبە دا یەک خستوو، کە چاویان بپوێتە پارچەبەک لەخاکەکە، بەشێک لە سامانەکە و بەشێک لە ئاوەکە (٥٥٤)، گەر ئەمانە هەمووی بزانی چێتر وایە رێگە ئاشتیانە هەلێترین (٥٥٥).

بەزاز لەو گوتەیی دا بە (پێوەندی یە چاکەکانی) نێوان عێراق و تورکیای دا هەڵدەدا. ئەو (پێوەندی یە چاکانە) لەگەڵ ئێرانیشدا بە ئاوات دەخواست. لێرەدا ئەوێ خستە ڕوو کە (ئامادەییە هەموو داواکانی ئێران جێ بەجێ بکات، بەلام ئەوانە نا کە سەرورێتی عێراق دەخەنە مەترسی یەو) (٥٥٦).

پاش ئەو روونکردنەوانەش هێشتا بەزاز بەهەموو شێوەیەک و بە کۆمەکی چەندین وولات و رژیمی جۆرا و جۆر خەریکی تەنینی داو و پیلانی دژ بە کورد بوو.

لە ١٧ی ژونی ١٩٦٦دا بالتۆزی عێراق لەمەدرید چوو خزمەتی ژەنەرالی فرانکو، پاشان بالتۆزی عێراق بە هەلۆتستی مەردانە و دۆستانە (فرانکو)ی دا هەڵدەدا (٥٥٧). لە ١٨ی ژونی ١٩٦٦دا بارزانی لەگەڵ ئە پێشوازی وەفدیکی رەسمی و میلی کرد. لەگفتوگۆدا هەردوو لا لەسەر چەند خاڵێک رێک کەوتن.

شان بەشانی ئەو گفتوگۆیانە لەگەڵ سەرکردایەتی شوێشی کورد دا، بەزاز راستەوخۆ لەگەڵ جاشەکانی تالەبانی یەشدا خەریکی سەودا و مامەڵە بوو. لە ١٩ی ژونی ١٩٦٦ دا بەزاز چاوی بە (حیلمی عەلی شەریف) (کۆنە ئەندامی کۆمیتەی مەڕکەزی پارت بوو لە ١٩٦٤دا دەرکرا) و (جەلال تالەبانی) کەوت (٥٥٨).

هەمان کات بەزاز پێوەندی بەهەندێ دەستە و تاقمی ئەو هۆزانەو کرد کە هەمیشە دژی شوێشی کورد بوون، وەکو زێباری و هەڕکی و سورچی (٥٥٩).

بەزاز هەر زوو بۆی دەرکەوت و تێگەشت کە نە تالەبانی یەکان و نەهۆزە لایەنگرەکان بۆیان نالوێت بەنێوی بزوتنەوێ ئازادیخوازانە کوردەو بەدوین. ئەوجا رووی لە بارزانی کردو و وەکو نوێنەری شوێشی کورد پێوەندی پێوە کردو. پاش گفتوگۆ گەشتنە ئەنجام لەسەر (پروگرام)ەکە بەزاز بۆ (چارەسەری) کێشە کورد رێک کەوتن. لە ٢٩ی حوزەیرانی ١٩٦٦دا بەزاز پروگرامە دوازدە خاڵی یەکە خۆی بلاو کردو. لەوانە:

(... دان نان به بوونی نه ته وهی کورد دا له یاسای بنه پته تی عیراق دا. مافی لامه رکه زیتی بۆ پارتیزگه کوردی یه کانی عیراق. دان نان به زمانی کوردیدا وهکو زمانیکی ره سمی له پال زمانی عاره بی دا (له پهروه رده و کاروباری دهوله تییدا!!). نوینه رانی کورد له په رله مانی پاشه روژی عیراق دا و بۆ هه موو کاریکی دی به ریژه ی ژماره ی دانیش توان دیاری ده کرتین. گه شه پیدانی زمانی کوردی له زانستگه ی به غدا دا. بریک له زه ماله ی خویندن به خویندکارانی کورد بدریت. ریگه به ریک خراوه کوردی یه کان بدریت له سنووری یاسادا چالاکی بنوینن. ریگه بدریت بلاو کراوه ی سیاسی به زمانی کوردی بلاو بکریته وه. لی خوش بوون بۆ هه موو نه وانه ی له کاره ساته کانی "شیمال" دا به شداری یان کردووه. گه رانه وه ی نه و گوندنشینه کوردانه ی له ۱۹۶۳ وه عاره ب له جی یان نیشته جی کراون) (۵۶۰). بارزانی هه مان روژ بروسکه ی بۆ پشتگیری نه م پروگرامه لیدا (۵۶۱).

شایانی باسه که له م ریگه و تننامه یه دا سی خالی تیدا بوو بلاونه کرانه وه:

۱- له نیوچه کوردنشینه کانی پارتیزگه ی موسل دا پارتیزگه یه کی نو ی به نیوی پارتیزگه ی (دهوک) وه دا به زریته. ۲- لی خوش بوونی گشتی بۆ هه موو گیراوه سیاسی یه کانی عیراق، سه ر به هه ر ریازیک ده بن با بن. ۳- ریگه ی کارکردنی ره سمی ی به پارتی دیموکرات بدریت (۵۶۲).

گه ر مرۆ به ووردی و پیتوولی له م پروگرامه پروانیت، ده بینیت هیچی له و مافه سه رته یی یانه زیاد نه کردووه که کورد له سه رده می پاشایه تی دا هه یووه. پروگرامه که هه ر زوو له لایه ن (کاژیک) و (نوکه سه) وه به توندی ره خنه ی لی گیرا.

له گه ل هه موو که م و کوری یه کانیشیدا، هیشتا نه فسه ره ده مارگیره کانی سوپای عیراق نه و پروگرامه یان به سه ر دانه واندنیک له به رده می کورد دا ده زانی. نه وان وای بۆ ده چوون که (به زاز) کا براهه کی مه ده نی یه و نه و پروگرامه به ته نها و بی پرس و به شداری میلیتاریسته کان له گه ل وه فده کوردی یه که دا مۆر کردووه (۵۶۳). له ۳۰ ی ژونی ۱۹۶۶ دا ده سه ته یه کی ۲۶ نه فره ی (به ریبه رایه تی نه فسه ره فرۆکه وانه کانی موسل و هه ندی مه ده نی دی) به سه رۆکایه تی ژه نه رالی فرۆکه وان (عارف عبدالرزاق) کو ده تایه کی بی سه ر نه نجامیان دژی سه رکۆمار (عارفی دووه م) و (به زاز) ی سه ره ک وه زیرانی ساز دا (۵۶۴).

له و تر سه دا به زاز له ۲ ی ژولی ۱۹۶۶ دا کۆنگره یه کی روژنامه نووسی گرت. له هه ندی له و بۆچوونانه ی بۆ چاره سه ری کیشه ی کورد پیتش نیازی کردبوو په شیمان بووه وه. به زاز

گوتی: "عیراق وولاتیکی عاره‌بی یه و هه‌ر به عاره‌بیش ده‌مینیته‌وه" (۵۶۵). ئەمه پاشگه‌زی‌یه‌ک بوو له‌و رایه‌ی له ۱۵ ی ژونی ۱۹۶۶ دا ده‌ری بری و گوتی: "عیراق وولاتی کورد و عاره‌به" (۵۶۶). به‌زاز له‌سه‌ری ده‌روات و ده‌لێت گوايه "به‌کرێ گیرای ئیمپریالیزم نی‌یه... وه‌کو له‌به‌یاننامه‌یه‌ک دا ده‌لێن" (۵۶۷). به‌گالته‌ بازیه‌وه ده‌لێت: "به‌لێ! به‌کرێ گیراوم! چونکه ئەو وولاتهم خۆش ده‌وێت... پایه‌ بلندی‌تی ده‌خوازم، عاره‌بیتیم خۆش ده‌وێت... به‌پنهانی، به‌کاوه‌ خۆ، به‌راستی و به‌ ئەمه‌کانه کاری بۆ ده‌که‌م" (۵۶۸).

له ۳ ی ژولی ۱۹۶۶ دا به‌زاز چووهورکیا تا ده‌سته‌لاتدارانی تورک دلیا کات که ئەو به‌لێنانه‌ی به‌کوردی داوه‌ هیچی ناباته‌ به‌ر. هه‌مدیسان که‌وته‌وه کلکه‌ له‌قی بۆ تورکیای دوزمنی خۆینه‌خۆری کورد. ویستی هیچ نه‌بیت لایه‌نگیری ئەوان مسۆگه‌ر بکات، پاش ئەوه‌ی ئەو هه‌موو خۆره‌تاندنه‌ی له‌گه‌ڵ شای ئێران دا بێ سه‌ر ئەنجام بوو، چونکه‌ شا مه‌ترسی زیتیری له‌سیاسه‌تی پان عاره‌بیزمی ناصری (دۆستی عیراق) هه‌بوو وه‌ک له‌ (خه‌ته‌ری کورد) (۵۶۹). جگه‌ له‌وه‌ ناصر که‌وتبووه‌ به‌ریه‌ره‌کانی شا و ئێرانی به‌وه‌ تاوانبار ده‌کرد که‌ له‌وێ (جموۆلی زایوینیستانه‌) هه‌یه‌ (۵۷۰).

له ۱۰ ی ژولی ۱۹۶۶ دا حوکومه‌تی به‌زاز (وه‌زاره‌تی ئاوه‌دان کردنه‌وه‌ی ژووروو) دامه‌زراند، تا گه‌رد بکاته‌ چاوی کورده‌ شوێشگێه‌رکانه‌وه‌.

به‌زاز له ۲۷ ی ژولی ۱۹۶۶ دا به‌ داوه‌تیکی ره‌سمی چووهوره‌ سکۆ و چاوی به‌ (کۆسیگین) که‌وت. ئەم بانگه‌یشتنه‌ له ۲۳ ی ئازاری ۱۹۶۶ وه‌ له‌لایه‌ن به‌غداوه‌ ئاشکرا کرا (۵۷۱). به‌پێی گوته‌ی (Le Monde) گوايه‌ گفتوگۆ له‌سه‌ر چۆنیه‌تی پر چه‌ک کردنی سوپای عیراق له‌لایه‌ن شه‌وره‌وی‌یه‌وه‌، کراوه‌ (۵۷۲). (نوکه‌سه‌) له ۳۰/۳/۱۹۶۶ دا بیرخه‌ره‌وه‌یه‌کی دایه‌ (ئه‌لیکسی کۆسیگین)، تیییدا باری عیراقی میژوویانه‌ و سیاسییانه‌ هه‌له‌سه‌نگاند بوو، حوکومه‌تی به‌زازیشی وه‌ک رژییمیکی فاشیستی ده‌ست نیشان کردبوو (۵۷۳). (نوکه‌سه‌) له‌و بیرخه‌ره‌وه‌یه‌ی دا داوای له‌شه‌وره‌وی کردبوو که‌ به‌هیچ جووتیک چه‌ک به‌عیراق نه‌ده‌ن، تا کێشه‌ی کورد چاره‌ سه‌ر ده‌که‌ن.

به‌زاز به‌تایبه‌ت پاش بلاوکردنه‌وه‌ی پرۆگرامه‌ ۱۲ خالی‌یه‌که‌ی ۲۹ ی ژونی ۱۹۶۶، خۆی به‌ (فریشته‌ی ئاشتی) عیراق ده‌زانی و به‌و جوهره‌ش چووهوره‌ سکۆ و توانی گه‌تی کۆمه‌کیان بۆ وولاته‌که‌ی لێ وه‌ربگریت (۵۷۴).

له ۴ ی ئۆگوستی ۱۹۶۶ دا گه‌رایه‌وه‌ به‌غدا و رایگه‌یانده‌ که‌ (مۆسکۆ) گه‌تی پر چه‌ک

کردنی داوه تی، تا عیراق بتوانیت پارتیزگاری خۆیی له ئیمپریالیزم پێ بکات.

له گه‌ل ئه‌و سه‌رکه‌وتانه‌شیدا، دۆزمنه‌کانی توانی‌یان گوشار بخه‌نه سه‌ر عارفی دووه‌م تا که‌ناری خات. له ٧ی ئۆگوستی ١٩٦٦دا به‌زاز ده‌ستی له‌کارکی‌شرايه‌وه (٥٧٥).

هه‌رچه‌نده ژهنه‌رال (ناجی طالب)ی میراتگری به‌لێنی دا (پروگرامه‌که‌ی ٢٩ی حوزه‌یرانی ٩٦٦ی به‌زاز پێپه‌وه‌ی لێ بکات) (٥٧٦) به‌لام ئه‌و قه‌واله‌ به‌ گه‌واله‌یه‌ی حوکومه‌ت، دله‌پاوکه‌ی بۆ کورد دروست کرد. هه‌قی‌شیان بوو. وه‌ک پاشه‌ رۆژ ئاشکرای کرد حوکومه‌تی (طالب) هه‌چی له‌و پروگرامه‌ جێ به‌جێ نه‌کرد (٥٧٧). سوپای شوێشگێری کوردستان خرایه‌ حاله‌تی ناماده‌یی ته‌واوه‌وه. تا ترسی جه‌نگێکی ترسناک له‌دلی گه‌لی عیراق دا به‌وه‌یته‌وه، عارفی دووه‌م له ١٨ی ئۆگوستی ٩٦٦دا گوتی (باززانی گوتویه‌ چیدی نایه‌ویت چه‌ک به‌پووی سوپای عیراق دا به‌رز بکاته‌وه) (٥٧٨).

له‌و ده‌مه‌دا سه‌کرتیری گشتی پارتی کۆمونیستی عیراق له‌ کۆنگره‌ی (کومه‌له‌ی خۆتێدکارانی کورد له‌ ئه‌وروپا) که‌ له‌ به‌رلین گیرا، ئه‌وه‌ی دووپات کرده‌وه (که‌ هه‌یج چاره‌یه‌ک بۆ کێشه‌ی کورد نی‌یه، جگه‌ له‌ مافی ئۆتۆنۆمی نه‌ییت).

هه‌لوێستی ده‌سته‌ی تاله‌بانی به‌ پێچه‌وانه‌وه‌ بوو، تا ده‌هات زیتەر خۆیان له‌ رژیمی عیراق هه‌لده‌سوو. له‌ کۆنگره‌ی (تیمار)دا که‌ له ٨/٢٨ - ٩/٩٦٦ی خایاند، ناوه‌ایان بریار دا: (پشتگیری ته‌واو له‌ کۆماره‌که‌و رژیمه‌ نیشتمان په‌روه‌ره‌که‌ی ده‌که‌ن) (٥٧٩). ئه‌وه‌شیان ئاشکرا کرد که (به‌ هه‌موو توانایه‌که‌وه‌ دژی باززانی ده‌هه‌سته‌نه‌وه، هه‌ر کاتی‌ک به‌ فیتی ئیمپریالیزم شه‌پ ده‌ست پێ بکاته‌وه) (٥٨٠). له‌ گه‌ل ئه‌وه‌شدا چاکیان ده‌زانی که‌ تاوانی شه‌پ هه‌لگیرسانده‌وه‌ ته‌نها له‌ ئه‌ستۆی رژیمه‌. لقی ئه‌وروپای ده‌سته‌ی تاله‌بانی به‌ پێپه‌ری ته‌تی دوکتۆر که‌مال فوئادیش، زیده‌په‌وه‌ی‌یان له‌ پێدا هه‌ل‌دانی رژیم دا ده‌کرد، به‌جۆرێکی وا که‌ زۆر له‌ واقیعه‌وه‌ دوور بوو، به‌هه‌یج عه‌قڵێک قه‌بوڵ نه‌ده‌کرا (٥٨١).

پشتگیری تاله‌بانی‌یه‌کان رژیمی که‌لله‌ په‌ق تر کرد، به‌شێوه‌یه‌ک که‌ ناماده‌ نه‌بوو تا‌قه به‌ندیکی پروگرامه‌که‌ جێ به‌جێ بکات، به‌ئومێدی ئه‌وه‌ی ئه‌وان دژی باززانی بۆیان بجه‌نگن. وه‌کو سه‌ر ئه‌نجامی‌کی ئه‌و سیاسه‌ته، گرژی‌یه‌کی توند له‌ نێوان سه‌رکرده‌یه‌تی شوێشی کورد و رژیم دا رسکا، که‌ ته‌قه‌و لێکدانی له‌ چه‌ند نێوچه‌یه‌ک به‌ دوو دا هات.

له ٢٦/١٠/٩٦٦ دا دووه‌م عارف چووه‌ کوردستان تا "برایه‌تی کوردو عه‌ره‌ب" به

قسه بیوژینیته وه (٥٨٢). له ٢٨ / ١٠ / ١٩٦٦ دا سهردانیکی بارزانی کرد، تا دلنیای بکات که حکومه تی نوێ بهنده کانی پرۆگرامی حوزهیران دهچه سپینیت. بارزانی له لایه نی خۆیه وه روونی کرده وه که "ناشتی و هیمنی" له عیراق دا به ئاوات دهخوازیت (٥٨٣).

شایانی باسه که زۆر پیشمه رگهی کورد و هه موو ئه ندامانی کازیک، ههر له سه ره تا وه له و پرۆگرامه نا به دل بوون. نا په زاییه کی گشتی ریزه کانی پارتی دیمۆکراتیشی گرتبوه وه. زۆر له ئه ندامانی پارت له و پرۆگرامه دردۆنگ بوون. له درۆ هه میشه بیه کانی دهسته لاتدارانی عیراق بیزار بوون و بی ئارام چاوه روانی کۆنگره ی حیزبه که یانیان ده کرد. له ١٥ / ١١ / ١٩٦٦ دا کۆنگره ی پارتی له (گه لاله) به سه روکایه تی بارزانی گیرا. کۆنگره به پرۆگرامه که ی به زاز رازی بوو، ههر چه نده (ئوتۆنۆمیشی بۆ کوردستان دیاری نه کردبوو)، به لام (پارت دهیه ویت ناشتی بیاریزیت) (٥٨٤). تا قمی تاله بان ی کۆنگره که یان به (خیانه تیکی گه وره) له قه له م دا (٥٨٥).

له گه ل ئه و هه موو به ته نگه وه هاتن و رووی باش پیشاندانه ی شۆرش کورد دا، هیشتا رژیم (پرۆگرام) که ی به ته نجام نه گه یاند. بارزانی ناچار بوو له ٢٨ / ١١ / ١٩٦٦ دا بیرخه ره وه یه ک به رژیم بدات، که تیییدا داوای جی به جی کردنی (پرۆگرام) که ی ٢٩ حوزهیرانی کرد بوو (٥٨٦). رژیم هیچ وه رامیکی نه دا به وه. له و ده مه دا شووره وی به ته نگه وه هاتنی خۆی بۆ ناشتی کوردستان نیشان داو نیزی که ی (٢٠ ملیۆن مارک) ی بۆ ئاوه دان کرد نه وه ی کوردستانی عیراق ته رخان کرد (٥٨٧). کاتی که هه لگیرسانده وه ی شه ر بۆ گه لی عیراق روون و دیار و نا قوتار بوو، رژیم سه ر له نوێ دهستی به واده و به لێن دان کرده وه، تا باره ئالۆزه که که می ک خا و بکاته وه. جیگری سه ره ک وه زیران (رجب عبدالمجید) له ١١ ی ئازاری ١٩٦٧ دا له (باله ک) چاوی به بارزانی که وت و گو تی (حکومه تی نیشتمانی سووره له سه ر به گه ر خستنی پرۆگرامی ٢٩ ی حوزهیران و هه ول ی جی به جی کردنی ده دات. پاشه روژیکی نیزی که راستی ئه و نیازه به ئی سپات ده گه یه نیت (٥٨٨). نه پاشه روژی نیزی که و نه دوور راستی ئه و نیازهی به ئی سپات نه گه یاند.

عیراق بی په روا له گه ل وولاتانی درواسییدا خه ربکی ته ون کردنی پیلانی دژ به کورد بوو. له ١٤ ی ئازاری ١٩٦٧ دا عارفی دوو هه م چووه تاران، تا رژیمی شا به لای خۆی دا رابکیشیت. له تاران پیشوازی یه کی گه رم له عارف کرا. عارف له وێه رایگه یاند که

(هیمنی و ئاسایشی عێراق پالېستیکه بۆ ئێران و بههه مان جۆر به پێچهوانه شهوه) (٥٨٩).
 عارف پاش گه رانهوهی له تاران یه کسه ر چوو بۆ قاهره، تا له وی (کهنداوی فارس) به
 (کهنداوی عاره بی) ی بگۆریت. ئه م بێ تاکتیکی یه هه م دیسان ئێرانی دژی عێراق
 ههروژاند.

تاقمی تاله بان ی تا ده هات پتروپتر له شوێشی کورد که نارگیر ده بوون. له شه شه م
 کۆنگره ی پارتیه که یاندا که له ٢٢-٢٧ ی ئازاری ١٩٦٧ له گوندی (که لار) گیرا، ئامانج
 و ستراتیژی حیزبه که یان ئاوها ده ست نیشان کرد: (دامه زران دنی ده وله تیکی
 سۆسیالیستی له عێراق دا) (٥٩٠). وه کو سۆسیالیستی هه چ کرده و کۆشه یه کی نه ویت و
 هه ر به قاله ی ده م و به کاره ی تانی رووتی ووشه ی (سۆسیالیزم) ئیدی کۆتایی به هه موو
 کیشه ئالۆزه نیوخویه کانی حیزبه که یان بیت.

بارزانی کۆنگره که یانی به (خیانه ت له حیزب) نیو برد (٥٩١). زۆر ئه ندامیان ده ستیان
 کیشه یه وه.

له ئاوریلی ١٩٦٧ دا هیوای چاره سه رێکی ئاشتی یانه دیسان چه که ره ی کرده وه، کاتیک
 ژهنه رال (محمود شکر) سه ردانیکی ژهنه رال بارزانی کرد، دیتنه که ی بارزانی به پر
 سوود له قه له م دا (٥٩٢). له ٢٩ ی ئاوریلی ١٩٦٧ دا رێگه ی بلاو کرده وه ی رۆژنامه یه کی
 سیاسی به نیوی (التآخ) یه وه درا، تا به نیوی شوێشی کورده وه بنوو سیت.

له پال ئه وه شدا سوپا سالاری عێراق (حمودی مه دی) له ٢/٥/١٩٦٧ دا بلاوی کرده وه
 که (هه یزه پاله وانه کانی سوپای عێراق له "شیمال"، به و زوانه ده گه رپنه وه بۆ بنکه کانی
 خۆیان) (٥٩٣). ئه وه وه وه له خۆشه بێ هه نگاوانان مایه وه.

عارفی دوو هه م هه م دیسان به و په ری توانا وه که وته خۆ، تا پێوه ندی یه کی چاک له گه ل
 ئێران دا چه سپ کات. له ئاوریل دا عارف ده رباره ی چاوپێکه و تنه که ی (شا) ی ئه وه ی
 ئاشکرا کرد که (شا) ی ئێران له گه لیدا رێک که و توه، که گوایه خاکی عێراق نابیت
 (که رت کریت) (٥٩٤). مانگی ت دوای ئه وه، له مایس دا، وه فدیکی ئاکادیمیای سوپای
 تاران سه ردانیکی عێراقیان کرد (٥٩٥). له ٦ ی مایسی ١٩٦٧ دا ژهنه رال (ناجی طالب)
 له سه روکایه تی وه زیان ده ستی کیشه یه وه، بێ ئه وه ی یه کی ت له به نده کانی
 (پرۆگرام) ه که ی (به زازی جێ به جێ کردییت. حوکومه ته که ی ته نها گفتی به تالی به کورد
 ده دا) (٥٩٦). بۆ چه ند رۆژیک عارفی سه روکۆمار خۆی سه روکایه تی وه زیانی گرت ه ده ست و

کابینه‌یه‌کی هه‌لپ‌روزاند. له ۱۱ ی مایسی ۱۹۶۷ دا دیسانه‌وه (طاهر یحیی) ی کرده‌وه به سه‌ره‌کی وه‌زیران. وه‌کو یه‌که‌م هه‌نگاو و دلنه‌وا ییه‌کی کورد (عبدالعزیز العقيلي) وه‌زیری به‌رگری و دوزمنی کوردی له سوپا دوورخسته‌وه (۵۹۷). به ره‌زامه‌ندی عارف له ۱۹۶۷/۶/۲۹ دا وه‌زاره‌تیکی به نیوی (وه‌زاره‌تی کاروباری ژوورو) وه‌ دامه‌زراند، که ئه‌رکی (ئاوه‌دان کردنه‌وی نیوچه‌که) بیت (۵۹۸).

له ۱۹۶۷/۷/۲۸ دا (طاهر یحیی) پرۆگرامی حوکومه‌ته‌که‌ی بلاوکرده‌وه، که به‌گه‌ر خستنی پرۆگرامه‌که‌ی ۲۹ ی حوزه‌یرانی ۱۹۶۶ ی تیدا بوو (۵۹۹). (یحیی) له ۱۰ ی ئه‌یلولی ۱۹۶۷ دا بلاوی کرده‌وه که (حوکومه‌ته‌که‌ی به‌و زوانه هه‌ولتی جی به‌جی کردنی پرۆگرامی ۲۹ ی حوزه‌یرانی ۱۹۶۶ ده‌دات (۶۰۰)).

پاش پیک گه‌یشتنیکی (یحیی) و بارزانی له ۱۵ ی سیبته‌مه‌ری ۱۹۶۷ دا (۶۰۱). له کوردستان، (یحیی) پینج به‌رتیه‌به‌رایه‌تی بۆ وه‌زاره‌ته تازه دامه‌زاروه‌که‌ی (کاروباری ژوورو) دامه‌زراند و ئه‌ندازیار و ماف ناسی کورد (ئیحسان شیرزاد) ی خسته کابینه‌که‌یه‌وه. ئیدی جی به‌جی کردنی هیچ به‌ندیکی دی (پرۆگرام) ه‌که‌ ده‌نگی نه‌بوو.

پاش ئه‌وه‌ی رۆژنامه‌ی (التآخي) پیوستی جی به‌جی کردنی پرۆگرامه‌که‌ی ۲۹ ی حوزه‌یرانی چه‌ند باره کرده‌وه، به‌زاز نامه‌یه‌کی بۆ رۆژنامه‌که‌ نووسی و گوته‌بووی: (ئه‌و پرۆگرامه کارتیکی تاییه‌تمه‌ندی حوکومه‌ته‌که‌ی من بووه. هیچ حوکومه‌تیکی دیکه به‌جی به‌جی کردنی ئه‌و پرۆگرامه‌وه پابه‌ند نی‌یه) (۶۰۲).

جگه‌له‌وه به‌زاز نووسیبووی که گوايه له‌نیوان حوکومه‌ته‌که‌ی ئه‌و و کورد دا، هیچ ئیکه‌وتننامه‌یه‌ک له‌ئارادا نه‌بووه. به‌زاز پی‌ی له‌سه‌ر ئه‌وه‌ش داده‌گرت که هیچ (په‌ره‌گرافیکی په‌نهانی) تیدا نه‌بووه (۶۰۳).

ئه‌وه نائومی‌دیه‌کی ته‌واو بوو بۆ ئه‌وانه‌ی به (به‌زاز) یان باوه‌ر ده‌کرد. (التآخي) له‌هه‌مان مه‌اره‌دا نووسیبووی (نه‌ته‌وه‌ی کورد له ئیستا به‌دواوه داوای گره‌نتی ته‌واو ده‌کات بۆ سۆگه‌ر کردنی مافه‌کانی).

له‌بریتی جی به‌جی کردنی به‌لینه‌یه‌ک له داوی یه‌که‌کان، رژیم هه‌ولتی زیترو و زیتیری بۆ نه‌دانی رێبه‌رانی شو‌شی چه‌واشه ده‌دا.

سیاسه‌تی ده‌ره‌وه‌یش که‌له‌لا بوو. عارف له هه‌ولتی به‌رده‌وام دابوو بۆ په‌یداکردنی

هاوبهشیك بۆ شهړی دژ به كورد. له پشت په ردهوه له گهل توركيدا له سهودا و مامه لهدا بوو. له ۱۹۶۷/۱۰/۲۰ (سلیمان دیمیریل)ی سهرهك وهزیرانی توركیا له گهل وهفدیک دا هاته به غدا (۶۰۴).

بۆ چه واشه کردنی كورد، له ههمان رۆژی ۱۰/۲۰ دا "لیژنه یه کی سهر به وهزاره تی" بۆ ئاسان کردنه وهی باری "شیمال"ی وولات، ناره لای بارزانی ی. ئه و پیک گه یشتنه ئه و کاته له لایهن رۆژنامه ی (التآخي)یه وه (زۆر به پر بایه خ) (۶۰۵) داده نرا (۶۰۶).

عارفی دیکتاتور گه له ک جار له لایهن رۆژنامه کانی ئه وروپاوه به خراب باسی ده کرا. ویستی باری خواری راست کاته وه. (دوکتور گیرهارد فرای) سهرنووسه ری رۆژنامه ی "Deutsche National Zeitung & Soldaten Zeitung" ی بۆ به غدا داوه ت کرد. فرای له گهل خاتو (ریگینا دال) دا، له کانوونی دووه می ۱۹۶۸ دا چوونه به غدا. له به غدا دووقولی لایه نگیری خویان بۆ رژی می عارفی ده رپی و هیترشی توندیان کرده سهر رژی می ئاله مانای خورئاوا (۶۰۷). (فرای) خوی پيشانیش دوزمنایه تی بزوتنه وه ی نازادیخوازانیه ی کوردی به ئیسپات گه یاندبوو. له ئاوریلی ۹۶۶ دا به ده نگ عارفی یه که مه وه هات و له رۆژنامه که یدا بوختانی به کورد کردبوو. له په ره شه کانی دا نووسی بووی "کورده کان کۆمه ک له ئیمپریالیزم و رده گرن".

عارف بۆ ده ستخستننی چه ک به ره وه فه ره نسا رووی وه رگیترا. ئیمتیازاتیکی چاکی به شیرکه تی (ERAP) ی فه ره نسه یی دا (۶۰۸). له به رامبه ر ئه وه دا فرۆکه ی (میراج) ی پی درا. به لām له و پیتاوه دا دوزمنایه تی شیرکه تی نه وتی ئینگلیزی پی برا.

شه ش وه زیر له به ره ئه وه ی سیاسه تی عارفیان پی باش نه بوو، ده ستیان له کار کیشایه وه (۶۰۹). سیاسه تمه داری به نیتوانگی عیراق (کامل چادرچی) سه رۆکی (الحزب الوطني الديمقراطي) به توندی ره خنه ی له په یمانی نه وتی (ERAP) گرت (۶۱۰). ههروه ها رۆژنامه ی "التآخي" پارتی دیموکراتیش به و توندی به ره خنه ی له و سیاسه ته نه وتاوی به گرت (۶۱۱).

ههروه ها ژه نه رال بارزانی ش له نامه یه کی تابه تی یدا بۆ ژه نه رال دیگۆل، له فیبریه ری ۱۹۶۸ دا ناره زایی خویی به رامبه ر ناردنی چه کی فه ره نسی بۆ عیراق ده رپی و وای لیک دایه وه که ئه وه (هarkerدنی عیراقه، تا شهړی ره گز په رستانه ی دژی کورد ده ست پی

گه له ک دوستی کوردی فه ره نسه یی هه والی ئه و چه ک ناردنه یان به و په پری دلته نگی یه وه وه رگرت. کاتییک عارف له دوو هه مین هه وتووی فیبریوه ری ١٩٦٨ دا سه ردانی پارسی کرد، هه نده ک کوپ و کو مه لئ شوپشگیپ و سو سیالیست له (خویندکارانی سو ریون) له ١٩٦٨/٢/٨ دا خو پيشاندانیکیان دژی عارف ریکخست. بانگیان هه لده دا "چه ک نه دریت به خوینرپیژی نه ته وه ی کورد"، "توتوتومی بو کوردستان" (٦١٣).

عارف ناچارانه به روژنامه ی (Le Monde) ی راگه یاند: ئه و چه کانه ی له فه ره نسا وه رگیرون، گوایه "دژی کورد به کار نا هیتین".

نوکسه له کاتی خویدا به توندی نا په زایی خو ی به رامبه ر ئه و چه ک ناردنه ده پری. له سیبته مبه ری ٩٦٦ وه کو مپته یه کی هاوکاری له گه ل نه ته وه ی کورد دا له فه ره نسا له ژیر نیوی "Comité d'aide á la population sinistrée du Kurdistan d'Irak" دا دامه زینرا. که ئه م نیتوداره به پیزانه ی تیدا به شدار بوون

(Léon Hamon, François Mauriac, Marius Moutet, René Etiemble.....)

و گه لیک ی دیش. هه روه ها زور روژنامه ی فه ره نسی مه ردانه پشتیان گرتین. بو نمونه له ١٩٦٨/٢/٧ دا (Le Combat) زور بنج برانه ره خنه ی له ناردنی چه کی فه ره نسی بو عیراق، گرت. (له ناخی دله وه سوپاسی گشت لایه کیان ده که یین).

له ئه نجامی هاریکاری رژیم و جاشه غه یه نه یزانی به کانی تاله بانیدا، گه له ک گوندی کورد داگیر کران و زور جوتکاری کورد کوژران. هیزی پيشمه رگه ی کوردستان به ر په رچیان دانه وه.

له ئاووریلی ٩٦٨ دا یه کتیک له سه ره چه په له تاوانباره کان، ده ره به گیتی گه وره ی عاره ب و سه ره ک خیلئ (طی) (شیخ حنش الحمد) له گه ل شش سپاویدا له لایه ن پيشمه رگه وه کوژران. کاتییک هیزیکی سوپایی وستیان توله ی (الحمد) بکه نه وه، له لایه ن هیزیکانی پيشمه رگه وه گه مارو دران و ٤٨ سه ربازیان لی کوژرا. ئه وانی دیکه یان کاتییک له گه مارو خه له سان، که رژیم هاناو تکای بو بارزانی ی برد. پاش ئه وه ی بارزانی ی گه مارو که ی له سه ره هه لگرتن، رژیم روون کردنه وه یه کی ره سمی ده رباره ی رووداوه که بلاو کرده وه. که پاشماوه ی هیزه کانیان به و شیوه و شیوازه قوتار کران، ئه و جا که وتنه هاوار و واوه یلا، گوایه ئه وانه (بوونه قوربان ی وازی به کی ئیمپریالیزم و زایونیزم). هه مان کات به

پشتیوانی تاقمه که ی تاله بان ی بلاویان کرده وه که (رژیم هموو ریگه یه کی گرتنه بهر تا کیشته ی کورد چاره سهر بکات، به لام کورده کان خویان له نیو خویاندا یه ک نین) (۶۱۴).

ئه وه قاوه ناخه ملاره که "کورد له نیو خۆدا یه ک نین" گه له ک جار گوئ بیست ده بیت، به زۆریش له لایهن دوژمنانی بزوتنه وه نازادیخوازه که مهانه وه. دابه شکه رانی کوردستان ئه وه بیان له بیر نه چوو هه میسه ئه وه خاله دیاره زه ق تر که ن.

(خواجه سه عده دین) ی موفتی ئیمپراتۆریتی عوسمانی (هۆی) ئه م ناته باییه ی کوردی ده گێڕایه وه بۆ ئه وه نزایه ی گوايه په یامبه ر لی ی کردوین: (ئۆ خودایه! ریگه نه دهیت قهت کورد یه کگرن. به یه کگرتیان دنیا سه ره نگری ده بیت) (۶۱۵).

ئیمه له دووه م عارفیک ده پرسین که (ناته بایی) کورد ده کاته به هانه بۆ ئه وه ی کورد به بی به شی له هه موو مافیک به یلێته وه: ئایا عاره ب له نیو یه کدا زۆر ریک و ته باو کوکن؟؟؟ ده پرسین ناخۆ تاله مهانه کان، فارسه کان، ئیتالی و فه ره نسی یه کان هه موو له نیو خۆدا یه ک؟؟؟

بی گومان نه! گشت نه ته وه یه ک بیر و ریبازی سیاسی جوئ جوئ ی تیدا هه لکه و ته وه، ئیمه ش به هه مان جوو. جگه له وه کورد به هۆی گه له ک بنه مای میژوویی و کو مه لایه تی و سیاسی یه وه تووشی ئه وه لیک بلاوی یه بووه. ئاشکرایه له گه ل ئه وه هه موو ناته باییه شدا کوردیک نی یه به وه رازی بیت که په یه ک له خوار مروقه وه حسیبی بۆ بکریت. خو له هیچ دا یه ک نه بین ئا له وه دا یه کین. ئه وه راستی یه که و هه ق نی یه دوژمنان چاوی لی بقوچین.

عارف هه مدیسان هه ولی رازی کردنی دلی شای دایه وه. بۆ ئه وه مه به سته له ۲۴ ی ژونی ۱۹۶۸دا (طاهر یحیی) ی سه ره ک وه زیرانی چوو تاران. ئه م هه نگاوه به گوشار خسته سه ر کورد ده سته پت کرد. ئه وه بوو ره قابه ی عه سکه ری به غدا له ۲۷ ژونی ۱۹۶۸دا سه رگوتاری روژنامه ی (التاخی) ی ژماره ۲۹۸ ی قرتاند. ئه وه گوتاره ی ریگه ی بلاوکرده وه ی لی گیرا رای پارتی دیموکرات بوو به رامبه ر پلانی گوپینیکی کابینه ی وه زارهت که به ده سته وه بوو.

له ۲۹ ی ئوگوستی ۱۹۶۸دا ژماره ۳۵۵ ی روژنامه ی (التاخی) سه ردیری (چهند رایه کی

بارزانیی) بلاو کردبوو دود، بهلام ژتیر نهو سهردیر به بۆشی و سپیتی هیلرا بوو دود، که روون وئاشکرا قهدهغه ی چاپ کردنی نهو گوتانه ی بارزانی نیشان دده (x).

له ۲۹ ی ژونی ۹۶۸ دا کارژیر و نیویک گفستوگو له نیوان شا و یه حیا دا سازدرا. بهیاننامه یه کی هاوبهش بلاو کرایه وود، بهلام هیچ نیشانه یه کی هاریکاری عیراق و ئیرانی دژ به کوردی تیدا نه بوو. عارف هیتشتا نه ووی به میتشکدا نه ده چوو که ناتهابیی ئیران و عیراق (ههر له شه ر و لیکدانی سهر سنو وود تا جوداوازی جۆری رژیم) به راده یه که که جاری ئیران رازی ناکات به رده یه کی دژ به کوردیان له گه ل بکاته وود.

کووده تایی به عس

سیاسه تی نه وتی عارف، شیرکه ته ئینگلیزی و هۆله ندی یه کانی ودرست کرد. هه ولی نئیزیک بوونه وود له ئیرانی (ئه ندامی ناتق)ش له لایه کی دی یه وود ئه فسه رده کانی چارس کرد. به و پتی له ۱۷ ی ته موزی ۹۶۸ دا کووده تایه ک له عارفی دووهم و یه حیا ی سهره ک و دزیرانی کرا (۱۶۶).

عارف ره وانه ی هه نده ران کرا، سهره تا بۆ ئینگلتسه ره و پاشان بۆ تورکیا. ئینقیلابچی یه کانی ئه مجاره هه مدیسان به عسی یه کان بوون. دوان له وانه ی کووده تاکه یان رتبه ری کرد (نایف) و (به کری) سهرکوژماری ئیستای عیراق بوون (۱۶۷). که کابینه ی نوێ دامه زرتندرا، (نایف) به سهره کی و دزیران دانرا. نایف پیتشان یه کیک له کار به دهسته بالادهسته کانی موخابه راتی عیراق بوو. بۆ نه و کاره له ئینگلتسه ره مه شقی پتی کرابوو و په رو ودرده کرابوو.

ئاژانسه کانی ئینگلتسه ره به و په ری شادی یه وود هه واله که یان راگه یاند. بۆ نمونه (UPI) به شان و بالی کووده تاکه ی دا هه لده دا و به ئه نتی شو ووه یی نیوی دهره د. (ASSOCIAT- ED PRESS) (البکری) به (سۆسیالیستیکی مام نیو دندی) نیو دهره د. (Financial Times) له ۲۳ ی ته موزی ۹۶۸ دا حال وباری شیرکه ته کانی نه وتی به (دل پر له هیوا) باس ده کرد.

نایف له یه که مین روژی سهره ک و دزیری دا رایگه یاند که "کیشه ی کورد" به جۆریک چاره سهر ده کات که قه واره ی یه کپارچه پی کوژماره که به یارژیت (۱۶۸).

(x) ئاشکرایه نه مه یان پاش کووده تایی به عس رووی داوود، نه ک له سهرده می عارف و یه حیا دا.

دوو وهزیری نوێنه‌ری شوێشی کورد له کابینه‌دا به‌شدار بوون. له گوتاریکی ١٣ی ئۆگوستی ١٩٦٨ی رۆژنامه‌ی (التآخې) ژماره ٣٣٩دا وا به‌ دهر ده‌که‌وێت که سه‌رکرده‌یه‌تی شوێشی کورد پێش ئینقیلابه‌که‌ی ١٧ی تهموز، شان به‌شانی هه‌موو هه‌یزه‌ سیاسیه‌کانی دی، له‌ گه‌ڵ به‌عس دا پێوه‌ندی دار بووێت. بۆیه‌ ماوه‌یه‌کی که‌م پاش کو‌ده‌تاکه‌ نایف چوو له‌ کوردسان تا چاوی به‌ بارزانی بکه‌وێت.

پاش گه‌ڕانه‌وه‌ی، له ٢٤ی تهموزی ١٩٦٨دا کۆنگرده‌یه‌کی رۆژنامه‌نووسی له‌ به‌غدا گرت و رایگه‌یانده‌ که چاره‌سه‌ری کێشه‌ی کورد ده‌کات و گفتیشی دا پێره‌وی په‌یمانی نه‌وتی (INOC - ERAP) ی ٤ / ٢ / ١٩٦٨ بکات.

له ٣٠ی تهموزی ١٩٦٨دا ئینقیلابیه‌کی دی له‌ خودی (نایف) کرا. ئهم یه‌که‌شیان له‌ لایه‌ن به‌عسی یه‌که‌انه‌وه‌ و به‌ سه‌رکرده‌یه‌تی (احمد حسن البکر) کرا. له‌ هه‌مان رۆژدا به‌ یانێک (به‌ نیوی به‌یاننامه‌ی ژماره ٢٧) ده‌وه‌ له‌ لایه‌ن (ئه‌نجومه‌نی سه‌رکرده‌یه‌تی شوێش) ده‌وه‌ له‌ رادیۆ و ته‌له‌فزیۆنه‌وه‌ خۆێندرایه‌وه‌ و رایگه‌یانده‌ که:

(ئه‌نجومه‌نی سه‌رکرده‌یه‌تی شوێش په‌یمان به‌ خودا و گه‌ڵ ده‌دات که رژێمیه‌کی یه‌که‌گرتوو، دیموکراسی و شوێشگێڕ پایه‌دار بکات... مه‌سه‌له‌ی کوردیش ئازادانه‌ و دادوهرانه‌ چاره‌سه‌ر ده‌کرێت. به‌شیه‌یه‌ک که‌ خواسته‌ نه‌ ته‌وه‌یه‌یه‌کانی برا کورده‌کانمان ده‌سته‌به‌ر بکات و یه‌کیته‌ی نیشتمانی عێراقیش بپارێزێت... تاد) (*).

ماوه‌یه‌ک دو‌اتر رژێم به‌ یانی ژماره ٣٥ی ده‌کرد. به‌و پێیه‌ پرۆگرامی ٢٩ی حوزه‌یرانی ١٩٦٦ی وه‌کو (بناغه‌یه‌ک بۆ چاره‌سه‌رکردنی مه‌سه‌له‌ی کورد، به‌لانی که‌مه‌وه‌ له‌و باره‌ی نه‌وسادا) ده‌ست نیشان کرا.

له ١٩٦٨/٨/٥دا رژێم یاسای لێ خۆش بوونی گشتی بۆ پێشمه‌رگه‌ی کورد راگه‌یانده‌ و (کوێری زانیاری کورد) ی دامه‌زراند و گه‌شتی به‌ گه‌لی کورد دا که له‌ سلێمانی زانسته‌گه‌یه‌ک دا به‌ه‌زرینێت.

به‌لام له‌ یاسا بنچینه‌یه‌که‌ن دا که ئه‌نجومه‌نی سه‌رکرده‌یه‌تی شوێش، له ١٩٦٨/٩/٢٢دا له‌ به‌ریتی یاسای سالی ١٩٦٤ بلاوی کرده‌وه‌، هه‌یج باسیه‌کی هاوبه‌شی بۆ کورد تێدا نه‌بوو. ئه‌مه‌ هه‌تا تاقمه‌که‌ی تاله‌بانیه‌شی سه‌غله‌ت کرد، که ئه‌و ده‌مه‌ وه‌ک

(*) "Süddeutsche Zeitung", München, den 1. August 1968.

به کړتګیراو ټیک بۆ رژیمی به عس خوځان دهره تاند (٦١٩). له خوارووی عیراق دا راپه پرنیک به ریا بو، که له لایه ن پارتي کومونستی عیراقه وه رتبه ری ده کړا. له به یان نامه یه کی (جبهه الکفاح الشعبی المسلح) دا داوا له گهل ده کات که رژیم پړوخین و رژیمی کی دیموکراسی یانه راسته قینه که مافی ئوتونومی به کورد بدات، له جیته ی دا به زین (٦٢٠). به لام ئه و راپه رینه زو خاموش کړا.

ئه نجومه نی سه رکردایه تی شوړش له ٢٥ ی سیبته مبه ری ١٩٦٨ دا بلاوی کرده وه که (جهژنی نه ورور)، یانی ٢١ ی نازاری هه موو سالتیک، ده کرتته (جهژنی نه ته وه بی) کورد و (بونه یه کی ره سمی) هه موو عیراق (٦٢١). هه روه ها له ٢٤ ی ئوکتویه ری ١٩٦٨ دا هه مان ئه نجومه ن، به پنی یاسایه ک بریاری دامه زرانندی زانستگه یه کی له شاری سلیمانی دا، که کوردی له پال عاره بی دا زمانی خویندنی بیت (٦٢٢).

ئه م ووشه و دهر پرینه شیرین و رهنګینه ماوه یه کی دوور و درتژ به کردار ته رجه مه نه کړان، چونکه رژیمی به عس پشتی به کومه کی تاقمه که ی تاله بانی به ستبوو.

ئه مانیش رژیم رتګه ی ئه وه ی پیدان له نوقه مبه ری ١٩٦٨ وه رۆژنامه یه ک به نیوی (النور) وه بلاویکه نه وه، که به عاره بی له به غدا دهره چوو، ئه رکیشی ئه وه بوو زورنا بۆ رژیم بژهنیت، بارزانی یان به (به کړی گیراو ټیکي ئیمپرالیزم و زایونیزم) نیو دهرد و شوړشی کوردیان به (بزووتنه وه یه کی کونه پرستانه) له قه له م ده دا (٦٢٣). جګه له وه تاقمی تاله بانی و هزیرتکیان له حوکومه ت دا هه بوو که نیوی (ته های حاجی مه لا محیدین) بوو. هه روه ها چهند پاریزګه رتکیان له شاره کورده کان دا بۆ دامه زراندن. ئه مه سه رکردایه تی شوړشی وای کرد که هه ردوو وه زیره که یان بکیشنه وه. جاشه کانی تاله بانی له گهل ئوردووی عیراق دا دژی بزووتنه وه ی نازادیخوازان ی کورد ده جه نگان، وه کو رۆژنامه ی (النور) یان پی ی لی ده نییت (٦٢٤). له دوو به یان نامه دا که تاقمه که ی تاله بانی له به غدا له ١٦ و ٣٠ ی ئوگوستی ١٩٦٩ دا بلاویان کرده وه (٦٢٥). سه رژمیرتکی ئه و زیانانه ی تیدایه که جاشه کانی تاله بانی له هیزی پیشمه رګه ی کوردستانیان داوه.

ئه ورۆ له ئاله مانیای رۆژئاوا هه ندی که سی سه ر به تاقمه که ی تاله بانی له گهل چهند خویندکار ټیکي ئاله مانی دا که بوختانی چه پ ره ی به خوځان ده کهن، هاریکاری ده کهن. به تی چاندنی ئه و تاقمه، زانستګه ی (Karlsruhe) له و به لینه ی په شیمان بووه وه، که بریار بوو هۆلنیک به (نوکسه) بدات تا سیمیناریکی له سه ر کورد پیتشکه ش بکات.

بیانووشیان ئەو بوو گوایە شۆرشى كورد بەرێبەریتی بارزانى و بەشداری نوکسه و کازیک و پارتى دیمۆکرات هه‌موو ریکخراوى (فاشستین). ئیمه پیرۆزبایی لهو (چه‌پى) یانه‌ی ئالمانیا ده‌که‌ین، بۆ خۆیان و (شهریک)یان.

به‌ پێچه‌وانه‌ی تاقمه‌که‌ی تالهبانى‌یه‌وه، لیژنه‌ی مه‌رکه‌زى پارتى کۆمۆنیستی عێراق نامیلکه‌یه‌کى له‌سه‌ر مه‌سه‌له‌ی کورد بلا‌و‌کرده‌وه (٦٢٦). که مه‌وزوعیانه و واقیع بینانه رای خۆیان له‌مه‌ر کیشه‌ی کورد ئاشکرا کردبوو. تییدا ده‌لێن:

(گه‌لى کورد له‌عێراق دا پارچه‌یه‌کى دانه‌پر‌دراوه له‌ته‌وه‌ی کورد، که له‌ خاکه دابه‌شکراوه‌که‌ی کوردستانیان دا ده‌ژین و وه‌کو نه‌ته‌وه‌یه‌کى دیکه مافی سروشتى خۆیانه که چاره‌نووسى خۆیان به‌ده‌ستى خۆیانه‌وه‌ بێت، هه‌تا مافی جودابوونه‌وه و دامه‌زراندنى ده‌وله‌تیکى نه‌ته‌وه‌یى سه‌رتاپایی سه‌ربه‌خۆ) (٦٢٧).

(گه‌لى کورد به‌ده‌ست سه‌رپاکى ئەو ده‌ردى سه‌رى‌یانه‌وه ده‌نالی‌تێت که گه‌لى عێراق تووشى هاتوو. سه‌رپاقى ئەوه‌ش به‌ده‌ست چه‌رمه‌سه‌رى‌یه دێرینه‌که‌یانه‌وه، که چه‌وساندنه‌وه‌ی نه‌ته‌وايه‌تى و دان نه‌نان و ژێر لیو‌خستنى مافی بوون و ژيانیه‌وه‌که‌و نه‌ته‌وه‌یه‌ک) (٦٢٨).

نامیلکه‌که‌ ده‌رهبارى شۆرشى کورد ده‌لێت:

(شۆرشى کورد پێش هه‌وت سال، له‌ئه‌نجامى سیاسه‌تى شوڤینیستانه و چه‌وساندنه‌وه‌یانه‌وه، که تا راده‌ی شالاوى چه‌کدارانه و به‌کۆمه‌ل قه‌ردنیه‌ن سه‌رى هه‌ل‌گرتبوو، هه‌ل‌گیرسا. له‌ماوه‌ی ئەم هه‌وت ساله‌دا هه‌لى ئەوه بۆ شۆرشى کورد ره‌خساوه که مافه ئاسایی‌یه‌کانى خۆیان، داواکابیه‌ن، "مافی نه‌ته‌وايه‌تى کورد" روون و ئاشکرا پێش چاوخه‌ن و ئەم کیشه‌یه له‌ عێراق و که‌وشه‌نى عاره‌ب دا و له‌هه‌ر جێگه‌یه‌کى دونیا دا بناسێن. به‌و جو‌ره هه‌ندى مافی نه‌ته‌وايه‌تى خۆیان به‌زۆرى چه‌ک و قوربانى‌یه‌کى فره‌ نرخدار به‌ده‌ست هێناوه) (٦٢٩).

پارتى کۆمۆنیستی عێراق مافی نه‌ته‌وايه‌تى کورد به‌م جو‌ره‌یه لێک ده‌داته‌وه:

(مافی نه‌ته‌وايه‌تى کورد ناتوانرێت ته‌نها له‌مه‌ودای زمان و ئاهه‌نگ گێترانى جه‌ژنیکى نه‌ته‌وايه‌تى‌یدا گیر بکری‌ت. کورد مافی ئەوه‌ی هه‌یه که ژيان و بوونى نه‌ته‌وايه‌تى‌ى خۆى له‌پال مافی‌کى ئۆتۆنۆمى‌یدا به‌ده‌ست به‌ی‌تێت) (٦٣٠).

کۆنه سكرتيرى پارتى كۆمونيستى عىراق (عزيز الحاج) له ٣ى ئاويرىلى ١٩٦٩دا لەرادىۆ و تەلەفېزىۆنى بەغداو بەشان و ئالى رژیمنى دا هەلەدا و هەمان کات هێرشى توندی کردە سەربارزانی و شۆرشى کورد. بەگوتهى (الحاج) بارزانیى خزمەت بەگەلى کورد ناکات. تانەى لى دەدا که گوايه لەگەل ئىمپىريالىزم دا هاوکارىی دەکات (٦٣١). (الحاج) لەو دەمەوه نیو و شۆرەت و جیگە و دەستەلاتى خۆى لە حیزب دا لەدەستدا. ئیستاکە لەسەر خوانى رژیمنى عىراق دەلەوه پیت.

شایانى باسە که تاقمەکەى تالەبانى لەروژنامەى (النور)یان دا پەلامارى پارتى کۆمونيستى عىراقیان دەدا. بەتاوانى هاریکاری لەگەل بارزانییدا خەتاباریان دەکردن و بزوتنەوێى بارزانییان بە بزوتنەوێهەکی ئىمپىريالىزمانە جوتین باران دەکرد (٦٣٢).

رژیمنى بەعس هەم دۆستایەتى لەگەل تاقمەکەى تالەبانى و هەم رەفتارە تاوانکارییەکانى خۆى پەرە پێدا (٦٣٣). بۆمبای (ناپالم)ى دژی دانیشتوانى بێ تاوان و بێ دەره تان بەکار دەهێنا (٦٣٤). چەپەلتەرىن تاوانى سوپای عىراق لەو کاتانە دا لەگوندی (دەکان) کرا. لە ١٩/٨/١٩٦٩دا چەند دەستەیهکی سوپا، که چەند ئەفسەرێکی بالا دەستیشیان لەگەل دا بوو، شالۆیان بۆ ئەو گوندە برد. ژن، پیاوی پیر و مندالیان خزانه ئەشکەوتیکەوه و قانیان دان. کاتیکی ژنیکی دووگیان هاواری کۆمەکی لى هەستا، ئەفسەرێکی عارەب بە چەقۆیەکی و ورگی هەلدری و مندالە نەخەملاوێهەکی دەرهێنا (٦٣٥). ئەم تاوانکارییە که ٦٧ مندال و ژنی بێ تاوانی تێدا کوژرا، که زۆریەیان لەگەلى ئاسووری برامان بوون، دڕندایەتییه که که تا ئەورۆ بێ سزا ماوێهتووه.

لە ئازارى ١٩٦٩دا رژیمنى عىراق ٦٠ هەزار سەربازی بۆ دژی پێشمەرگە خپ کردەوه. بە بۆمبای (ناپالم) گوندەکانى کوردستانیان داگیر (٦٣٦). لە تۆلەدا پێشمەرگەکانى کوردستان چەند دەستگەیهکی (ئای. پی. سی)یان لە (زەنبور) تەقاندەوه (٦٣٧). چونکه (ئای. پی. سی) بەردەوام و لەبەر گەلەکی هۆی ئاشکرا، یارمەتى رژیمنى عىراقى دەدا. بۆ نموونه عىراق لەسەرەتای تەموزى ١٩٦٨دا ٤٧ ملیۆن پاوهندی ئینگلیزی لە (ئای. پی. سی) بەدەست کەوت. که ٢٢ ملیۆن پاوهندی لە ١٩٦٧ زیتەر بوو (٦٣٨). ئەم دەست والایییه تەنها یەک هۆ و روون کردنەوهی بەرچاوی هەیه: سیاسەت!!!

لە ٢٨ى تەموزى ١٩٦٩دا سوپای عىراق پەلامارى شارۆچکەى (القوش)ى ديانە رۆمە کاتۆلیکەکانى داو قەشەکانیان ئازار دا. قەشەیهکی ٧٥ سالەى تێدا مرد (٦٣٩).

خوێنڕێژییەکی لەو بابەتەش لە ١٩ی سێبەمبەری ١٩٦٩دا لە گوندی (سۆریا) ناسووری یەکاندا کرا (٦٤٠).

لە پال تاقمەکی تالەبانییدا، رژێم دەبوست (حیزبووچەکە ی کوردی) دیکەش ھەلبێتیت، بۆیە بە کوێخایەتی پارێزەر (عەونی یوسف) حیزبێکی لەو بابەتە ترەکی، کە بێ گومان رێبازی دژ شۆرشێ ھەبوو. لەنامەیەکێ نەیتی (رئاسە ارکان الجیش/مدریة الاستخبارات العسكرية) (رقم ٣٧/س/٧، بغداد ١/٢/١٩٦٩) دا کە بۆ (مدریة الامن) نێردراوە، داوا لەھەموو تێپەکانی سوپای عێراق دەکات لەگەڵ (یوسف) دا ھاریکاری ی بکەن. بەلام حیزبووچەکەکی کە (رزگاری) نیو بوو، هیچ جەماوەریکی بۆ پەیدا نەبوو.

ئەو ھەموو بەرھەڵستی و چەرمەسەری و بوختانانە و ورەیان بەخەباتکەرە نازادێخوازەکانی کورد بەرنەدا، بە پێچەوانەو، ھێزی مەعنەوی پێشمەرگە ھەر لەتێن و تاوی زێتر دا بوو.

رژێم وای بە چاک زانی کاریک بکات کە لای کورد کەمێک برەو بۆ تاقمی تالەبانی پەیدا کات. لە ٢٧ی مایسی ١٩٦٩دا "ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆرش" دامەزراندنی پارێزگەیەکی نوێی بەنیوی (دھۆک) ھوێراگەیاندا (*). ئەم پارێزگەیە لەچەند پەرتیکی نێوچە کوردی یەکانی پارێزگەی (موسل) دروست کرا. لە ١١/٨/١٩٦٩دا رژێم لە رۆژنامەی رەسمی (الوقائع العراقية) دا "یاسای نوێی پارێزگەکان" ی بلۆک کردووە. ھەمان کات رێگەی چەند بلۆکراوێکی کوردی درا.

لە ١٠ی ئۆکتۆبەری ١٩٦٩دا (ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆرش) ئەو پرپارانی دا: (زمانی کوردی لەھەموو قوتابخانە نامادەییەکان، زانستگەکان، قوتابخانە پەرورەدەییەکان، لەھەموو ئەکادیمیای سوپایی و پۆلیسی یەکان دا دەبێت بخوێندرێت، لێکدانەو ھوێراگەکردنی دەرزەکان لەقوتابخانە کوردی یەکاندا بەزمانی کوردی دەبێت. لەقوتابخانە کوردی یەکاندا، زمانی عەرەبی دەبێتە زمانی دووھەم. کتێبە زانستی و ئەدەبی و سیاسییەکان کە دەرپەرێ کورد و بەزمانی کوردی نوسراون دەرژێر کتێبخانە گشتییەکان و کتێبخانە قوتابخانەکانەو. رێگە بەنوسەرانی و شاعیرانی کورد دەدرێت کە یەکیکی سەرپەرێیان دا بھەزرێن. بەرپەرێی یەکی گشتی بۆ رۆشنییری کوردی

(*) بھوانە رۆژنامەی "النور"، العدد ١٤٨، بغداد، ٢٨ مایس ١٩٦٩.

"که سەر بە وەزارەتی رۆشنبیری و راگەیاندن دەبێت" دا دەمەزرێندری. رۆژنامەیەکی ھەوتووپی و گۆڤاریکی مانگانە لە لایەن "بەرپێوەری گشتی چاپمەنی" یەو بە زمانی کوردی بلاو دەکرێتەو. بەرنامەی کوردی لە تەلەفزیۆنی کەرکوک دا زیاد دەکرێت و لە پاشەرۆژدا وێژگەیەکی تەلەفزیۆنی تایبەتی کوردی دادەمەزرێندری. ھەموو قوتابخانە و شۆپنە گشتیەکانی نیوچە کوردی یەکان نیوی میژوویی و جوگرافیایی پیمانای کوردی یان لێ دەنرێت (٦٤١).

زیتەر لەو ھەروونکرایەو ھە "ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆرش" پێشتر برپاری داو ھە زمانی کوردی لە قوتابخانە سەرەتایی و نێوەندی و ئامادەییەکانی کوردستان دا، بێتە زمانی رەسمی خۆیندن (٦٤٢).

ئەم ھەموو برپار و گەشتە ئال و والایانە نەیان توانی ژمارەیەکی کەم زیتەر فریبودن (بەتایبەت لەنیو خۆیندکاران دا) و باوهریان پێ بەتێن کە بە ھاریکاری تاقمی تالەبانی و بەعسیەکان کێشە کورد چارە سەر دەکرێت. بە پێچەوانەو، زۆری زۆری جەماوەر باوهریان بەسەرکردایەتی شۆرش کورد، واتە بە بارزانی ھەبوو. میلەتی کورد تروسکە ھیوای ئازادی خۆی لە رێبازی ھەلدیری تاقمی تالەبانی یدا نەدەیت.

کاتیک رژیم ئەمە بەتەواوی بۆ دەرکەوت، ئەوجا بەرھە شۆرش کورد بای دایەو ھە گفتوگۆی پەنھانی دەستی پێ کرد. نوێنەری شۆرش کورد لە بیروت پێوەندی بە (میشیل عەفلەق) ی سکرێتری گشتی پارتی بەعسەو کرد (٦٤٣). ئەوجا لەگەڵ سەرکردایەتی ھەرمایەتی بەعسی عێراقدا. گفتوگۆی بیروت لە لایەن (دارا توفیق) ی ئەندامی ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆرش کورد و ژەنەرال (فؤاد عارف) ی نوێنەری بارزانی یەو ھەرھە کاری دەکرا. سەر ئەنجامی ئەو گفتوگۆیانە رێکەوتننامەیەک بوو کە سەرکۆماری عێراق (احمد حسن البکر) لە ١١ ی ئازاری ١٩٧٠ دا لە رادیو و تەلەفزیۆنی بەغداو خۆیندی یەو. بە پێی ئەو پەیمانە، مافی گەلی کورد لەسەر بنچینە ئۆتۆنۆمی دەست نیشان کرا.

دەبێت ئەو ھەش بلیین کە رژیمی عێراق ماوہیەکی کورت پێش رێکەوتنەکی ١١ ی ئازار ھەندێ ھەنگاوی بۆ ھێور کردنەوێ کورد ھەلنا. "ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆرش لە ٢٥ ی فێبروہری ١٩٧٠ دا روونی کردووە کە دان بە (پرۆگرام) ھەکی ٢٩ ی حوزەیرانی ١٩٦٦ دەنیت و ھەمان کات "لێ خۆش بوون" ی بۆ ئەو مەدەنی و عەسکەری یانە دەرکرد کە "لە رووداوەکانی ژوو روودا" بەشداری یان کردووە. جگە لەو، روون کردنەو کە ھیوای

چاره سه‌ریکی ناشتیانه‌ی کیشه‌که‌ی خواست.

ریکه‌وتنامه‌ی ۱۱ ی نازار

به پتویستی ده‌زانین چهند ووشه‌یه‌ک ده‌باری ریکه‌وتنی ۱۱ ی نازاری ۱۹۷۰ بلتین:
ئهم به‌یاننامه‌یه لۆمه‌ی رژیتمه‌ی پیشینه‌کانی عیراق ده‌کات که به‌رامبه‌ر ئهرکی
چاره‌سه‌رکردنی کیشه‌ی کورد (ناتوانا) بوون و چاره‌ی به‌جی‌یان بۆ (داوا راسته‌قینه‌کان)
پی‌پیدا نه‌کراوه. به‌لام ئهم رژیتمه‌ی به‌م ریکه‌وتنه "ئاره‌زووی راسته‌قینه‌یان به‌ ئیسپات
که‌یاندا". زیاد له‌وه ده‌لیت:

(شۆرش "مه‌به‌ست شۆرشی به‌عسه"، که له‌بیری شۆرشگێڕانه‌ی به‌عسه‌وه سه‌رچاوه
هه‌له‌ده‌گرت، پی‌ی وایه مافی نه‌ته‌وايه‌تی حاله‌تیکی به‌رده‌وامی دیمۆکراسیتی‌یه).
هه‌روه‌ها ده‌لیت: (ئهم ریکه‌وتنه چه‌سپاندنی بریاره‌کانی هه‌وته‌مین کۆنگره‌ی پارتی
به‌عسه که له‌ کۆتایی ۱۹۶۸ و سه‌ره‌تای ۱۹۶۹ داگیرا و دانی به‌وه دانا که مه‌سه‌له‌ی
خواسته نه‌ته‌وه‌یه‌یه‌کانی کورد له‌ عیراق دا پیش هه‌موو مه‌سه‌له‌یه‌کی دی‌یه)!

ئهو کۆنگره‌یه ئهرکی ئه‌وه‌بوو (چاره‌سه‌ریکی وا بۆ کیشه‌ی کورد بدۆزیته‌وه که شۆرشی
به‌عس تیییدا ده‌ست پیشکه‌ر بیت). جگه له‌وه ئهرکی کۆنگره ئه‌وه بوو (رژیتمه شۆرشگێڕه
دامه‌زراوه‌که، پایه‌دارتر کات).

له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا به‌یاننامه‌که‌ی ۱۱/۳/۱۹۷۰ هه‌نده بریاره‌ی دووباره کرده‌وه که رژیتم
پیش ۱۱ ی نازار بلاوی کردبوونه‌وه. له‌وانه:

(دان نانی ره‌سمی‌ی به‌ بوونی نه‌ته‌وه‌ی کورد دا. دامه‌زراندنی زانستگه‌ی سلیمانی.
دامه‌زراندنی کۆری زانیاری کورد. دان نان به‌مافی رۆشنییری و زمانی نه‌ته‌وه‌یی کورد دا.
دامه‌زراندنی یه‌کییتی نووسه‌رانی کورد. دامه‌زراندنی ده‌زگایه‌کی چاپه‌مه‌نی بۆ بلاوکردنه‌وه
به‌زمانی کوردی. بلاوکردنه‌وه‌ی هه‌وته‌نامه‌یه‌ک و گوڤاریکی مانگانه به‌کوردی. زیاد
کردنی پرۆگرامی کوردی له‌ته‌له‌فزیۆنی که‌رکوک دا و پاشان بکرتیه و یزگه‌یه‌کی
ته‌له‌فزیۆنی کوردی. جه‌ژنی نه‌ته‌وايه‌تی کورد، نه‌روۆز، بکرتیه جه‌ژنیکی سه‌راپای هه‌موو
عیراق. دامه‌زراندنی پارێزگه‌یه‌کی نوێ به‌نیوی (ده‌وک) هه‌وه. ده‌رکردنی یاسای
پارێزگه‌کان. لی‌ی خۆش بوون له‌ هه‌موو ئه‌وه مه‌ده‌نی و عه‌سکه‌ری‌یه‌ی له‌ رووداوه‌کانی
ژوو‌روودا به‌شدارییان کردووه (۱۹۶۴). له‌به‌یاننامه‌که‌دا ئه‌وه‌ش گوترا‌بوو که "ئه‌نجومه‌نی

سەرکردایەتی شۆرش پێوەندی بە بارزانیی سەرۆکی پارتی دیموکراتی کوردستانەوە
کردوو و لە سەر ئەم بەیاننامەیە رێک کەوتون" (٦٤٥).

ئەمەش ١٥ بەندەکی رێکەوتنامەکیە:

١- زمانی کوردی لەو نێوچانەدا کە زۆریە دانیشتوانی کوردن، لەپاڵ زمانی
عارەبی دا دەبێتە زمانی رەسمی. زمانی کوردی لەو نێوچانەدا زمانی دەرز گوتنەو
دەبێت. لە قوتابخانە کوردی یەکاندا زمانی عارەبی وەک زمانی دووھەم دەخوێندرێت.
ھەمان کات زمانی کوردی لەھەموو قوتابخانە عارەبی یەکانی عێراق دا وەک زمانی
دووھەم دەخوێندرێت.

٢- کوردەکان بەشداری لەھەموو دەستەڵاتی یەکانی حوکومەت دا دەکەن،
لەوەزارەتەکان و سەرکردایەتی سوپا و جێگە بالاکانی دیدا. بۆ ئەم مەبەستە رێژەی
دانیشتوان و توانای پێویست رەچاو دەکێت.

٣- ١- کار و باری و یزگی رادیۆ و تەلەفزیۆنی کوردی دەدرێتە (بەپێوەبەریتی
گشتی رۆشنبیری و راگەیانندی کوردی).

ب- ئەو قوتابی یانەی لەخوێندن پێچراون سەر لەنوێ وەرەگیرێنەو.

ج- زیاد کردنی قوتابخانەکان لەنێوچە کوردی یەکاندا. تەرخان کردنی زەمالی خوێندن
لەدەرەوێ و ولات بۆ قوتابیانی کورد و، قوتابیانی کورد بە پێی رێژەی دانیشتوان
لەزانستگە و ئەکادیمی سوپایی یەکاندا وەرەگیرێن.

٤- فەرمانبەرەکان لەنێوچە کوردی یەکاندا کورد دەبن، یاخود لەوانە دەبن کە زمانی
کوردی دەزانن.

٥- گەلی کورد مافی ئەوێ ھەیە رێکخراو و داو و دەزگای جەماوەری سەرەخۆی وەک
(قوتابیانی، لاوان، ئافرەتان، کرێکاران، جوتیاران، مامۆستایان) داخەزێت.

٦- ئەو کرێکار و فەرمانبەر و کاربەدەستە کوردانەی لەکار دەرکراون، مەدەنی بن یا
عەسکەری، دەخرێنەو سەرکارەکانی خۆیان. لەحالتیکدا گەر جێگەشیان نەبوو، دەبێت
خۆیان پەیدا بکەیت.

٧- زەرەر و زیان بۆ ئەو کەسانە بێژدریت کە لەنێوچە کوردی یەکان دا لێیان کەوتوو.
اری دواکەوتووی نێوچەکەش بەھۆی ئەو رووداوانەو رەچاو بکەیت. پلانیکی ئابووری
سراوان دا بنریت و مووچەی خانەنشینی بۆ ئەو خانەوادانە بێدریتەو کە لەبزوتنەو
چەکدارییە کەدا قوربانیان داو... ھەرھەوا بۆ ئەوانەش کە سەقەت بوون، یا توانای

کاریان لی پراوه. خانوویهره و کار بۆ بی کاران مسۆگهر بکریت.

۸- دانیشتوانی عاره ب و کورد بگێردرینهوه بۆ ئهو گوندانهی پیشان لی ژیاون. گهر گوندیکی کوردی له لایهن میری یهوه بۆ سوودیکی گشتی دهستی به سهردا گیرا بیست، ئهو ده بیست له بریتی وی خه رمان به دانیشتوانی بدریت.

۹- به گهر خستنی یاسای چاره سه رکردنی زهوی له نیوچه کوردی یه کاندایا. هه لوه شانده وهی پێوه ندی ده ره به گایه تی و به ش کردنی زهوی به سه ر جووتیاران دا. ئهو جوتکارانهی له سه ر وه ختی جهنگدا نه یان توانیوه باج به دن، چاویان لی بیو شریست.

۱۰- ده ستووری کاتی به م جو ره ده ستکاری بکریت: (میلله تی عیراق له دوو گهل پیک دیت، کورد و عاره ب. ئه م ده ستووره دان به هه موو مافیکی نه ته وایه تی کورد و که مه نه ته وایه تی یه کانی دیدا له چوارچیوهی عیراق دا، ده نیست. زمانی کوردی له نیوچه کوردی یه کاندایا له پال زمانی عاره بییدا ده بیسته زمانی ره سمی).
تیبینی- له حا له تی دانانی ده ستووری هه می شه بییدا، به ندی ۱۰ هه مینی ده ستکاری کراوی ده خریشه نیو.

۱۱- ویزگهی رادیو (مه به ست ویزگه نه یینی یه که ی کورد ستانه) چه که قور سه کان، ده درینه وه به میری. به لام ئه مه پاش جی به جی کردنی ته وای به نده کانی ریکه و تنه که به ئه نجام ده گه یه ندریت.

۱۲- یه کیک له جیگره کانی سه ره ک کو مار کورد ده بیست.

۱۳- یاسای پارێزگه کان به جو ریکی وا که له گهل ئه م ریکه و تننامه یه دا بگو نه جیت، ده ستکاری ده کریت.

۱۴- پاش سه ره ژمی ریکی سه را پایی، پارێزگه کوردی یه کان و به ژی وه بردنیان یه ک ده خریت، تا گه لی کورد به توانیت خۆ به خۆ خۆ به ژی وه به ریت. سامانی زهوی له م نیوچه یه دا تایبه ته نده به حوکومه تی مه رکه زییه وه.

۱۰- گه لی کورد به پێی ریزهی دانیشتوان، له ده ستگا ته نفیزی یه کاندایا به شداری ده که ن (۱۶۶).

به یاننامه ی ۱۱ ی ئازار به م بانگه وازه کو تایبی دیت:

ئه م ده ستکه و تانه ی شو رش (مه به ست شو رشی به عسه) به به ره مه می هێنان، ته نه ا هانده ریکه بۆ ئه وهی له سی به ری ئه م وولاته دا که هه موومانی پێ گه یانده وه، له سی به ری

یه کیتی گهله سهروهه که ی دا بهه موو ئامانجیکی نه ته وایه تیتان بگهن. میژوو به ئیسانی دهگه یه نیت، که ئیوهی کورد نهله رابووردوو نه له داهااتوو دا، براهه کی وا دلسۆز و پشت پی بهستوو و میهره بانی وه کی گهلی عاره بتان نه بووه و نابیت) (٦٤٧).

بارزانی به بروسکه یه ک روونی کرده وه که: (خۆی و حیزبه که ی و گهلی کورد پشتگیری به یاننامه که ده که ن و به ئهرکی خۆیانی ده زانن له گهله حیزبی به عس و حوکومه تی نیشتمانی ی دا هاریکاری ی بو چه سپاندنی ریکه و تننامه که بکه ن) (٦٤٨).

صدام حسین تکریتی، جیگری سه رۆکی ئه نجومه نی سه رکردایه تی شوړش و جیگری سکریتی گشتی حیزبی به عسی عیراق، که ده وری سه ره کی له گفتوگو ی کورد دا دیت گوتی: (برایه تی راسته قینه ی کورد و عاره ب له و رۆه له عیراق دا ده ست پی ده کات) (٦٤٩).

ههروه ها گوتی: (ئهم چاره سه ری یه تنها پشویه کی شه ر راگرتنی وه کو جاران نی یه، به لکه که نار خستنی ته وای هه موو کیشه یه کی سیاسی نیوان کورد و عاره به و بو هه تا هه تایه به رقه رار ده بیت) (٦٥٠).

هه رچه نده (مرتضی عبدالباقي) ئه ندامی "ئه نجومه نی سه رکردایه تی شوړش" ئه وه ی به درۆ خسته وه که گوایه هیچ به ندیکی په نهانی ی له ریکه و تنه که دا هه بیت، به لام ئه وه ی رت نه کرده وه که هه نده ک ریکه و تن هه یه و له به یانه ره سمی یه که دا بلا و نه کرا و نه ته وه، بو نمونه ریکه و تن له سه ر "چۆنیه تی هه لوه شانده وه ی هیزی پیشمه رگه" (٦٥١).

(دوکتور مه حمود عه لی عوسمان) ی ئه ندامی سه رکردایه تی شوړشی کورد له ٨٠ ته موزی ١٩٧٠ دا به پیچه وانه ی ئه وه وه، له کوپو و نه وه یه کی جه ما وه ی دا روونی کرده وه که (به یاننامه که چه ند به ندیکی په نهانی ی تیدایه که بلا و کرده و یان ئیستا له بار نی یه).

هۆکاره کانی ریکه و تنه که

ئهم ریکه و تنه رووداو یکی گه و ره ی له میژوو ی کورد هینایه گوړی. زانینی ما ک و هو سه ره کی یه کانی ئه و پیکه اتنه بو ئیمه زو پر بایه خه. بۆیه به پیوستی ده زانین هانده ره سه ره کی یه کانی ده ست نیشان بکه ی ن:

١- خوړاگرتنی هیزی سوپایی بزو و تنه وه ی نازادیخوا زانه ی کورد و ئه و سه ره که و تنه مه زانانه ی سوپای شوړشگیتی کوردستان له هه موو به ره کانی جه نگدا به رامبه ر شالای

سوپای عیراق بە دەستی هێنا.

۲- سەرکردهکانی به عس که هه‌ندیکیان له‌تیروانیی واقیعی گه‌لی کوردهوه و هه‌ندیکی دیکه‌یان له‌ترسی هۆکاری له‌ق کردن و روخاندنی رژیمی به‌عس، ناچار بوون هه‌لوێستیکێ وا وه‌به‌ر بگرن. له‌راستی‌دا پێشان "تیروانیییکێ دواکه‌وتوانه‌ بالێ کێشا بوو به‌ سەر سهرجه‌می هه‌لوێسته‌ سیاسی و فیکری‌یه‌کانی بزوتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وايه‌تی عاره‌ب دا به‌رامبه‌ر کیشه‌ی کورد" (۶۵۲). وه‌کو سیاسه‌تمه‌داری لوبانی (غالبا یاغی) پێی لێنا. هه‌روه‌ها (Dr. Arnold Hottinger) چاک راستی پێکا‌بوو که گوتبووی "به‌کری سهرکۆماری عیراق له‌ ۱۹۶۸دا واقیعه‌انه‌ تر ده‌پروانی‌یه‌ کیشه‌ی کورد، وه‌ک پێنج ساڵ له‌وه‌ به‌ر (۶۵۳).

سهرئه‌نجامی ئه‌و تیروانییه‌ واقیعی‌یه‌ ئه‌وه‌ بوو:

له‌کۆنگره‌یه‌کی هه‌ریمانه‌ی حیزبی به‌عس دا له‌به‌غدا له‌ ۱۷-۲۴ی فیه‌ریوهری ۱۹۷۰دا (که‌میشیل عه‌فله‌قی سکرته‌ری گشتی حیزبی به‌عس به‌شداری تێدا کرد) به‌یار درا که ئۆتۆنۆمی به‌کورد بدریت (۶۵۴).

کۆنگره‌یه‌کی نه‌ته‌وايه‌تی حیزبی به‌عس که له‌ به‌غدا له‌ ۱-۱۰/۳/۱۹۷۰ی خایاند ئهم به‌یاره‌ی دا:

(چاره‌سه‌ریکی ناشتی‌یانه‌ و دیموکراسی‌یانه‌ بۆ کیشه‌ی کورد له‌ چوار چێوه‌ی کۆماری عیراق دا و له‌سه‌ر بنچینه‌ی ئۆتۆنۆمی، ده‌بیته‌ پێش هه‌مبو کرده‌و کۆشیکێ حیزب به‌خریت، تا به‌توانیت هێزه‌ چه‌کداره‌کانی و ووزه‌ ئینسانی و ئابووری‌یه‌کانی بۆ به‌ریه‌ره‌کانی خه‌ته‌ری زایۆنیزم به‌گه‌ر به‌خات وری له‌پیلانه‌کانی ئیمپریالیزم و کۆنه‌په‌رستان له‌نێچه‌که‌دا، به‌سه‌تیته‌وه‌).

له‌به‌ر رۆشنایی روونکردنه‌وه‌ جوداوازه‌کانی سهرکرده‌کانی به‌عس دا، مرۆ ده‌توانیت وا به‌یر به‌کاته‌وه‌ که هه‌ندیکیان و (لایه‌نگرانیان) پێ‌یان وایه‌ که کورد مافی چاره‌نووسی خۆی پێ ده‌بدریت. بۆ ئه‌وه‌ (میشیل عه‌فله‌ق) له‌ ۱۷ی ئۆکتۆبه‌ری ۱۹۶۹دا له‌ گۆفاری (الاحرار)ی لوبانی‌دا، که ئۆرگانی مه‌رکه‌زی حیزبی به‌عسه‌، ئاوها ده‌رباره‌ی بزوتنه‌وه‌ی ئازادیخوازانه‌ی کورد ده‌نوسیت:

(بزوتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وايه‌تی کورد شتیکی ره‌وايه‌ و بواری تاوانبار کردن و هێرش ناهێلێته‌وه‌. سهرکه‌وتن و هۆ و ماکه‌کانی خه‌باتی به‌ئیسپاتی گه‌یاندووه‌، نه‌ ده‌ستکردی

ئىمپېريالىزمە و نەبەرھەلەست و بەرپى گرى شۆرشى عارەبە (۱۶۵۵). (مىزىر عىرىم) ى
سەرۆكى دەزگای راگەيانندن و كادىرىكى بالادەستى بەعس ئاوا دەنووسىت:

(رژىمى عىراق رژىمىكى شۆرشگىر و پىشكەوتوى خاوەن تىورىيەكى زانستانە،
بۆيە دەتوانىت دەستكەوتى مېژووى گرىگ بەكورد بىخىت. ئەو دەستكەوتانە بە مافى
چارەنووسى گەلى كورد دەست پى دەكەن. بەو پىيە رژىم ھەموو بواریكى بۆ گەلى كورد
فەراھەم كەردووە تا يەكېتى خاك و نەتەوگەلى بەراست بگىرت، بۆ ئەو نەتەوگەلى كورد
پىكرا لەگەل نەتەوگەلى عارەبى براى دا، بتوانىت دژى پارچە پارچە، ئىمپېريالىزم و
كۆنەپەرستى خەبات بكات) (۱۶۵۶). تا چەند ئەم ووشە شىرىن و ئال و والاينەى
سەر كەردەكانى بەعس كاری پى دەكرىت، مەسەلەيەكە كەردارەكانى بەعس بە ئىسپاتى
دەگەيەنیت!

۳- ھۆيەكى دى رىكەوتنەكەى ۱۱ى نازارى ۱۹۷۰، ناپەزايى گەلى عىراق بوو
بەرامبەر جەنگى كوردستان و سەر ئەنجامە تالەكانى. جەنگ ئابووورى عىراقى دارزاند،
ئەفسەرە سەركىشەكانى سويا بە پشتگىرى ھىزى رۆژئاوايىەكان، ھەولتى ھەلتەكاندن
رژىمى بەعسىيان دەدا، تا نەتوانىت رىكەوتنىك لەگەل كورد دا بە ئەنجام بگەيەندىت.
كە لە ۲۰ و ۲۱ى كانوونى دووھەمى ۱۹۷۰دا گەتوگۆ لەگەل بارزانىيدا دەستى پى كەرد،
ھەندى لەئەفسەرەكان، بە رىيەرىتى ژەنەرال (عبدالغنى الراوى) نەخشەى كودەتايەكەيان
كىشا. بەعسىيەكان پىلانەكەيان ھەست پى كەرد و سەركوتيان كەرد. الراوى بۆ ئىيران
ھەلھات. ۴۴ كەس بەداردا كران. قەسكەرىكى حوكومەت گوتى:

(ئاشكرا كەردنى پىلانەكە، ھىوا رمانىكى گەورەى دەزگای جاسووسى "سىا"ى
ئەمرىكى بوو) (۱۶۵۷).

۴- پىئەندىيەكانى نىوان ئىران و عىراق دوزمنانە بوو. لەوھەدا بوو ھەر ساتىك بىت
بەيەكدا بەدن. لە ۸ى فېبرىوهرى ۱۹۷۰دا گەزى نىوانيان گەيشە چلەپزەيە. بەكر
ئىرانى بوو تاوانبار كەرد كە گوايە نەخشەى ھىرشىكى سوپايى كىشاو. سەرەك وەزىرانى
ئىران (عباس ھويدا) لەوھەدا لە پەرلەماندا گوتى (كۆكردنەوگەلى ھىزە شەركەرەكانى
عىراق لەسەر سنوورى ئىران، تەنگ پى ھەلچىنىنى ئىران نىشان دەدات).

وەزىرى دەرەوگەلى ئىران (اردشىر زاھدى) راى گەياند: (تەنھا گوللەيەك بەدىوى ئىران
دا بتەقندىت، ئەو جىگەيە دەكەينە كەلاو كە گوللەكەى لىتو ھاتووە) (۱۶۵۸).

روژنامه‌کانی ئێران له ۹ی فیبْرِیه‌ر دا (بۆ نمونه "مرد مبارز"، "کیهان"، "مهر ایران") به‌توندی هێرشیان کرده سهر عێراق. روژنامه‌ی "پارس" که له‌شیراز ده‌رده‌چیت، له ۱۲ی فیبْرِیه‌ری ۱۹۷۰دا (به‌کری سهرکۆماری عێراقی به "خوێنریژ" نیو ده‌برد (۶۵۹).

تورکیای دواژمنه ته‌قلیدی به‌که‌ی کورد ئهو ئالۆزی به‌ی نیوان عێراق و ئێرانی به‌مه‌ترسی به‌ک بۆ سه‌رخۆی ده‌زانی. کاتیک وه‌زیری به‌رگری عێراق (صالح مه‌دی عماش) چوه‌و تورکیا، تا تورکیا ببیته‌ ده‌لالی نیوانیان، زۆر به‌ گه‌رمی پێشوازی لێ کرا. (عماش) له ۴/۲/۱۹۷۰دا گه‌رایه‌وه به‌غدا و گوتی (تورکیا زۆر به‌ته‌نگ عێراقه‌وه‌یه) (۶۶۰).

حه‌وته‌نامه‌ی "اطلاعات" له ۱۲/۲/۱۹۷۰دا ده‌نوسیت که‌ تورکیا رۆلی ریکه‌ریک له‌ نیوان ئێران و عێراق دا ده‌بینیت. ده‌لالی ره‌سمی (Orhan Eralp) ی سکریتیری گشتی وه‌زاره‌تی ده‌ره‌وه‌ی تورکیا بوو، له ۵/۲/۱۹۷۰دا گه‌یشته‌ تاران. بۆ تورکیا ئاشکرا بوو بوو که‌ عێراق نیازی وایه‌ به‌ په‌له‌ ئۆتۆنۆمی به‌ک به‌کورد بدات و کاری ئاوهاش بۆ تورکیا خه‌ته‌رناک ده‌بیت (۶۶۱).

به‌لام وا پێ ده‌چیت تورکیای "کۆتری ناشتی" چاک له‌ شه‌قه‌ی بالی نه‌داییت! چونکه‌ روژنامه‌ی "مهر ایران" له ۱۵/۲/۱۹۷۰دا ده‌نوسیت (ئێران عێراق به‌هۆش دینیته‌وه، هه‌ر پیلانی که‌که‌نداوی فارس دا بته‌نیت، به‌وپه‌ری هێزه‌وه‌ دژی ده‌وه‌ستینه‌وه).

جگه‌له‌وه‌ روژنامه‌ی "پارس" له ۲۰/۲/۱۹۷۰دا ده‌نوسیت (ئێران Eralp ی ئاگادار کرد که‌ له‌ حاله‌تی پێویست دا هێز به‌کار دینیت تا عێراق له‌باری راسته‌قیینه‌ تی بگه‌یه‌نیت).

له ۲ی ئازاری ۱۹۷۰دا وه‌زیری راگه‌یاندنی ئێران (جواد منصور) وێزگه‌یه‌کی له‌شاری (سه‌ن) ی کورد دا کرده‌وه، تا به‌کوردیش پڕوپاگه‌نده‌ دژی عێراق بکه‌ن.

له‌و حال و باره‌دا بۆ عێراق زه‌حه‌مت بوو شه‌ری دژ به‌ کورد درێژه‌ پێ بدات.

۵- هانده‌ریکی گه‌وره‌ی ئهو ریکه‌وته‌نه و که‌وته‌نه نیوان عێراق و کورده‌وه‌ شووره‌وی بوو. شووره‌وی که‌ له ۱۹۵۸ه‌وه‌ پێه‌ندی به‌کی دۆستانه‌ی له‌گه‌ڵ عێراقدا هه‌یه، نه‌یده‌توانی به‌رده‌وام چه‌ک بۆ عێراق بنی‌رت و کۆمه‌کی ئابووری مسۆگه‌ر بکات و کوردیشی لێ نه‌رهنجیت و دواژمنایه‌تی پێ نه‌بریت. جگه‌له‌وه‌ شووره‌وی ده‌یزانی ئهو شه‌ره‌ به‌رده‌وامه‌ی کوردستان رهنه‌گه‌ لیکدانی عێراق و ئێرانی به‌ده‌مه‌وه‌ بیت، که‌ ئه‌مه

شتیك بوو دوور له بهر ژدهندی نهو. چونكه لیکدانی لهو بابته بهه موو پیوهرتیک دهست تیکه ل کردنی وولاته کانی سهنتو و ناتوی لی شین دهووده. جگه لهوه وولاته سو سیالیسته کان په یمانی نابووریان له گهل عیراق دا به ستبوو. بو نمونه پولونیا له ۱۹۷۰/۲/۲۷ دا په یمانیکی له گهل عیراق دا موړ کردبوو تا (سلفات و فوسفات) ی عیراق بهرهم بهیتیت (*).

دیارد بهرهم هینانی کانه کان نارامی و هیمنی و دهوله تیکي پتهوی گهرکه. نیواری ۱۹۷۰/۲/۱۱ رادیوی موسکو هیزه کانی روژناوای تاوانبار کرد، که گوايه گیانی دوژمنایه تی له نیوان نیران و عیراق دا پهره پی ددهن تا وکو خویان دهستکه و تیک بهدهست بهیتن.

دهنگدانهوه و کاریگری ریکهوتنهکه

لیردها که متیک دهر باره ی دنگ دانهوه و کاریگری به یانه که له نیووده و دهرهوی وولات دا، ددوتین:

گهلی عیراق شادی و پشتگیری خوی به خوییشانانی فراوان نیشان دا. کورده کانی سوریا بروسکه په کیان بو به کر لی داو پشتگیری و شادی خویان ناشکرا کرد. نهووشیان دهر پریو که گهلی کورد له سوریا دا له ژیر باری زولم و ستم و تیرور دا دهنالیت (۶۶۲).

کورده کانی لوینان خوییشانانی کیان له بهر دم بالوتیرخانه ی عیراق دا له بیروت ساز دا و به ناشکرای تهواو پشتگیری خویان دهر پری (۶۶۳).

تاقمه که ی تاله بان ی که تا ۱۱ ی نازاری ۱۹۷۰ شان به شانی نوردوی عیراق دژی بزوتنه وه ی نازاد یخوازانه ی کورد دهه نگان، تووشی سهر لی شیتوای به کی عهنتیکه هاتن. خودی تاله بان ی چاری ناچار لایه نگیری خوی بو ریکهوتنه که دهر پری (۶۶۴). نیویراو به (کومیتته ی مه رکه زی ی پارتی دیموکرات "تاقمی تاله بان ی") بروسکه ی پشتگیریان بو به کر لید (۶۶۵).

(الحزب الوطني الديمقراطي) ی کامل چادرچی، ریکهوتنه که ی به (فرازو بوونی نازادی و دیموکراسی) هه لسه نگان (۶۶۶).

(*) پروانه روژنامه ی "الجمهوریه"، العدد ۶۹۵، بغداد، ۱۹۷۰/۲/۲۸.

وهكويه كهه ريكه خراوى كوردى هه نده ران، (نو كسه) له ئورگانه كهى (KURDISTAN INFORMATION) دا، (بروانه ژ. ١٤-٢١/٣/٧٠) ريكه وتننامه كهى هه لسه نگانده. (KURDISTAN INFORMATION) سه رزمي ريكى هه ر پيئج ريكه وتن و شه ر راگرتنه كانى پيشينى نيوان كورد و عيراقى كردبوو، كه هيچيان نه برانه سه ر (KURDISTAN INFORMATION) نه و جا ده لئيت:

(نهم پيداچوونه وهى رابووردوو به شى هينده ناكات كه به گهش بينى ته و او وهه تيبروانين... به لكه پتيويسته بيريكى لي بكه ينه وه. هه موو شه ر راگرتنه كانى پيشينيش ريكه وتن ريكى لهه باب ته يان له پال دابوو، بي نه وهى نه و كاتانه هيچ پيتره وي به كى يان لي بكرت. هه نگا وه كانى پاش نه مه نيشانى ده دن ناخو رزمي عيراق به ته ننگ نه ركه كانى سه ر شانى يه وه يه تى به رامبه ر به كورد، ناخو چاره سه ريكى ناشى يانه ده كريت؟؟؟)

(له گه ل نه و بو چوون و هه لسه نگانده نه گومانداره ي حال و باره كه دا، هيشتا له دلته وه پيروزيبايى نه و ريكه وتن ده كين و ئوميد ده كين تاسه ر بيت).

سه رياكى وولاته عاره بى به كان جگه له (سوريا)، پيروزيبايى يان له عيراق كرد. ناصر و نومه يري يه كهه كه سانتيك بوون (١٦٧). ميري كويت (١٦٨). فه رماندارى (رأس الخيمة) (١٦٩). و (شيخ صقر محمد القاسمي) پيروزيبايى يان كرد. (عارف ظاهر) ياريد ده رى سكرتيري گشتى كوميته ي ده ولته عاره بى به كان پيروزيبايى كرد (١٧٠). (احمد بهاء الدين) ي سه رو كى روژنامه نووسانى عاره ب گوتى (چاره سه رى كيشه ي كورد هيو اى هه موو عاره بيتكى پيشكه وتوو و رووناك بير بووه) (١٧١).

يه كهه وولاتى عاره ب كه دژى ريكه وتن كه ويستا يه وه سوريا بوو، كه له ويزگه ي ديمه شقه وه هيرشى توندى كرده سه ر. هو و ماكى نه وهش له هه لويسي رقه و شو قيتيستانه ي رزمي به عسى سوريا دا به رامبه ر به كورد، ده دوز ريته وه. دژ يه كى و دوزمنا يه تى جووته رزمي به عسى سوريا و عيراقيش هو به كى دى يه.

نيوراو به (الوحدويين الاشتراكيين) يش له سوريا، قايى ريكه وتن كه يان گرت. له به يان نامه يه كدا ده لئين: (ريكه وتن كه به نياز له هه موو عيراقدا زمانى كوردى بخوتندريت، نه مه يانى به كوردى كردنى هه موو عيراق) (١٧٢). عه قليشيان به وه شكاهه بلئين: (نه و روژه ي كه كورده كانى سورياش پشتگيري خويان بو ئوتونومي "شيمال" ي

عیراق دهربرن، به دوور نی یه) (۶۷۳. به یانه که له سه ری ده پروات و هیرش ده کاته سه ر
رژیمی عیراق و ده لیت:

(هیچ به ره ره کانی یه کی شالای ئیمپریالیزم و زایونیزم ناکات. به لکه تهنه ا دژی
عاره ب هه لده سو ریت، وه کو خاکی کورد تهنه له نیشتمانی ئیمه دا "مه به ست نیشتمانی
عاره به" هه بیت) (۶۷۴).

روژنامه ی "الحیة" ی لوبنانی، که روژنامه یه کی سه ر به روژئاوايه، هیرش ده کاته سه ر
ریکه وتنه که. پتی وایه (ئه و ئوتوتومی یه ی حیزبی به عس به کوردی داوه وه کو ئه و بریاره ی
نه ته وه یه کگرتوه کان وایه که ده ولته ی ئیسرائیلی له نیشتمانی عاره ب دا
دامه زراند) (۶۷۵). به پیچه وانه ی ئه و رایه وه "الحیة" له سه ر وهختی شه ی دا هیرشی ده کرده
سه ر رژیمی عیراق. ئیستا بیا و ده زانیت ئه و کاته "الحیة" چه نده راستگو بووه که له سه ر
کوردی هه لده دایه.

له وولاته کانی به ره ی روژه لات، پیتش هه مووان شووره وی ی پیروزیایی ریکه وتنه که ی
کرد. ئه لیکسی کو سیگین و نیکولا ی بۆدگورنی بروسکه یه کیان بۆ به کر نارد: به شیک له و
بروسکه یه ده لیت:

(ئیمه باوه رمان وایه، به گه ر خستنی ئه م ریکه وتنه گشتی یه، به کییتی نیشتمانی ی و
دۆستایه تی نیوان هه ردوو گه لی برا، عاره ب و کورد، له کو ماری عیرا قدا به تین تر ده کات.
چاره سه رکردنی ناشتی یانه ی کیشه ی کورد له عیراق دا پایه ی جیهانی ی حکومه تی عیراق
بلند تر ده کات) (۶۷۶).

روژنامه ی (IZVESTIA) گوتاریکی (Kodria Fisteu) ی بلا و کرده وه، که ریکه وتنه که به
(پتی که وتنی زه بریکی گه وره له ئیمپریالیزم) له قه له م ده دات (۶۷۷). (Alexej Vasilev) له
(PRAWDA) دا ده نووسیت (گه لانی سو قیه ت که هه میشه له گه ل چاره سه ریکی
ناشتی یانه و دیموکراسی یانه ی کیشه که دا بوون، له م ریکه وتنه پیروزیایی ده که ن) (پرا قدا
۱۵/ ۳/ ۱۹۷۰). روژنامه ی (Neues Deutschland) ی ئورگانی پارتی سو سیالیستی
یه کگرتوو ی ئاله مانیا ی روژه لات له ۱۳/ ۳/ ۱۹۷۰ دا ئاوا هه رباره ی ریکه وتنه که
ده نووسیت (پته وکردنی شوین پتی کو ماری عیراق له خه باتیدا دژی ئیمپریالیزم و
کۆلونیالیزمی نوئ).

رۆژنامەى (RONDONK SCHIMAN) ى ئۆرگانى پارتى كرىكارانى كۆرپا پشتگىرى چارەسەرى كىشەى كورد دەكات (۱۶۷۸).

(World Council of Peace) لە هېلسىنكى لە بلاوكرادى (Information Bulletin) دا لە ۱۹۷۰/۲/۳ (x) دا "لەدەو" پېرۆزىيەى لەرىكەوتننامەكە دەكات و بە "رووداوتىكى پېر بايەخ" ى نىو دەبات، بۆ "يەكىتى ھەردوو گەلى (كورد و عارب) لەخەباتياندا دژى ئىمپېريالىزم".

سكرتىرى گشتى رىكخراوى نىوېراو رىكەوتنەكە بە "شادىيەكى مەزن" نىو دەبات و پىى واىە "زەبىرىكى كوشندە بوو لە ئىمپېريالىزم و ھىزە كۆنەپەرستەكان درا (۱۶۷۹).

پارتە كۆمۆنىست و سۆسىيالىستەكانى جىھانى عاربىش پشتگىرىى خۆيان لەرىكەوتنەكە دەربىرى. سكرتىرى يەكەمى پارتى كۆمۆنىستى عىراق (عەزىز محەمەد) بەختەوهرى بۆ گەلى عىراق و حكومەتەكەى بە ئاوات خواست (۱۶۸۰).

رۆژنامەى (نضال الشعب) ى ئۆرگانى پارتى كۆمۆنىستى سوريا، لە ژمارەى كۆتايى مانگى مارتى ۱۹۷۰ دەرەكەوتنەكەى بە (سەرکەوتنىكى مېژووبى عارب و كورد) نىو برد. رادىۆى (پەيكى ئىران) ئۆرگانى پارتى تودە "لەناخى دلەو" پېرۆزىيەى لەرىكەوتنەكە كرد.

هەلۆتسى بەرەى رۆژشاوا و لایەنگرانیان

رژىمى تورکيا ھىچ روونکردنەوھەكى رەسمىى دەربارەى رىكەوتنەكە دەرنەبىرى، بەلام دوو رۆژنامەنووسى نارد بۆ عىراق بۆ بەشدارى كۆنگرەيەكى رۆژنامەنووسى بەكرى سەركۆمار لە ۲۰ى تەموزى ۱۹۷۰ دابەدەستى ئانقەست پرسیارى بى مانا و بى سەر و پى و ئاقۆلايان دەکرد. لەپرسیارىکیاندا دەربارەى "مافى تورکومانەکان" لە عىراق دا، بەکرگوتى (ئەنجومەنى سەركردایەتى شۆرش بپارىتىكى دەربارەى مافى تورکومانەکان بلاوکردۆتەو). لە پرسیارىكى دیدا دەربارەى هەلۆتسى عىراق بەرامبەر كوردەكانى تورکيا و ئىران، بەکرگوتى (مەسەلەى كورد لە عىراق دا كىشەيەكى نىوخۆیەو لەگەل

(x) وا پى دەچىت ئەم مېژووو هەلەيەكى چاپ بىت، چونكە بەياننامەكە ۱۱ رۆژ پاش ئەم مېژووو بلاوكرادەتەو. رەنگە ۳/۳ بىت.

کوردی ئێران یا تورکیا دا پێوهندی یدار نی یه (٦٨١). لهو کۆنگره روژنامه نووسی یه دا به کر دهرفه تی ئه وهی له کێس نه دا به شان و با لی "پێوهندی دۆستایه تی تورکیا و عێراق" دا هه لدا ته وه (٦٨٢).

رژیمی ئێرانی ش ه ی چ روونکردنه وه یه کی ره سمی ی ب لا و نه کرده وه. روژنامه کانی ئێران پیرۆزبایی یان له کورد کرد به بۆ نه ی سه رکه و تنیا نه وه. دیا ره به رام به ر رژیمی به غدا ش ره شینیان ده کردن. بۆ نمو نه روژنامه ی "پارس" ده نووسیت:

(ئیمه به سه رکه و تنی کورد شادین، چونکه برامان، به لام ئیمه ترسی ئه وه مانه ناخو رژیمی عێراق ریزی ریکه و تنه که ده گریت؟ یاخود ئایا ئه وه هه موو گف تانه ی نادا ت به ده م شه پۆ لی دیجله وه؟) (٦٨٣).

گوژاری "اطلاعات" یش ده نووسیت (کورد ه کان به خوژاگری و قوربان ی دان ئه م سه رکه و تنه یان به ده ست هینا، هه قیانه، به لام پرسیا ریک هه یه، ئایا تا که ی رژیمی به عس بۆ ئه م ریکه و تنه به ئه مه ک ده میتی ته وه؟) (٦٨٤).

روژنامه ی "آیندگان" یش هه مان رای ده رپییو (ئێرانی یه کان به سه رکه و تنی برا ئاری یه کورده کانیان دلشادن. به هیوا یین که به عسی یه کان خا وهی قسه ی خویان بن) (٦٨٥).

روژنامه ی "خاک و خون" ی ئورگانی حیزبی "پان ایرانیست" که تا که روژنامه ی ئۆپوزیسیۆن بوو (ئێستا که له کار وه ستا وه)، ده نووسیت: (رژیمی که مایه تی له عێراق دا، ناچار بوو له بهر ده م خواستی بزو و تنه وهی نازادیخوا زانه ی برا کورده کانی ئه وه دیو سنوورمان دا بچه میتی ته وه) (٦٨٦).

روژنامه ی "کیهان" یش له ١٢/٣/١٩٧٠ دا رای له و باب ته ی نووسی بوو.

روژنامه ی ئیسرا ئیلی (The Jerusalem Post) ریکه و تنه که واقیع بینانه شی ده کاته وه و پێی وایه (سه رکه و تنی کی تاکتیکی و سیاسیی کورده کانه) (٦٨٧).

ئیمپریالیزمی روژئاوا و چاپه مه نی یه کانیان به و ریکه و تنه زه برتکیان پێ که وت. ریکه و تنه که رایچه کاندن و پێ داگرتنی کورد به لایانه وه تا را ده یه کی چا وه روا ن نه کرا و مه زن بوو. رادیۆ (بی. بی. سی) له نده ن (له پرۆگرامه فارسی یه که یدا) له ١١/٣/١٩٧٠ دا ئاوها ده روانی ته ریکه و تنه که:

(رووداویکی میترووی پریا به خه له روژهه لاتی نیوه راست دا).

هەندى ئۆزگەرنى راگەياندىنى رۆژئاوا دژايەتى خۆيان بەزەقىى ئاشکرا کرد. بۆغومو، لەژىر سەردىپى (Kirkuk Oil and United Nations) دا رۆژنامەى (The Observer) لە ۱۹۷۰/۳/۱۵ دا ئاوا دەنوسىت:

(كانە نەوتەكانى كەرکوكى ژوورووى عىراق كە مليۆنەها پاوەند نرخیانە، رەنگە بەپىى سەرئەنجامى ئەو رىكەوتنە دلتەزىنەى حەوتووى پىشوو، بکەوتىتە ژىر دەستەلاتى كوردەكانەو. بانگ لەنەتەوہ يەكگرتووەكان دەكرىت بەگورجى فریا كەون! واديارە چارەنوسى كەرکوك يەكێكە لەو كىشە سەرەكىيانەى لەگفتوگۆى نيوان كورد و بەغدا دا بى چارەسەر دەمىنیتەوہ).

رۆژنامەكە بى پەردە دىتە گۆ و ئارەزووى بى چەند و چوونى ئىمپىريالىزمى ئىنگىلىزى ئاشكرا دەكات، كە دەست بەسەر دا گرتنى نەوتى كوردە. ئەو ئارەزوو سىياسەتى دىرىنى ئىمپىريالىزمە. دەستەلات و دەست بەسەرداگرتن، تا تالانى بەكەى دەست كەوتى.

سەرمايەدارە ملياردىرەكانىش تەواو وەكو (The Observer) ئەو زەبرەيان دەدیت، بۆیە بەهەموو شىوہیەك هەولى پاراستنى بەرژەوہندى يەكانى خۆيانىان دەدا.

هەتا ئەو رۆكە ئەو سەرژمىرەى بىيار بوو لە (كەرکوك) دا بكرىت، نەكراوہ. ئىمپىريالىستەكان هەول دەدەن واقىعى كوردانەى كەرکوك بە درۆ بخەنەوہ، تا بتوان دەست بەسەر داھاتى نەوتىدا بگرن. (ئەدمۆنس) (٦٨٨) ى پىرە نوێنەرى ئىمپىريالىزمى ئىنگىلىزى لە كوردستانى پاش يەكەم جەنگى جىھانىدا، لە ١٩٦٦/١٠/٢٥ دا لە سىمىنارىك دا كە لە (Royal Central Asian Society) لە لەندەن پىشكەشى كردبوو (٦٨٩) گوتبووى (هەر رۆژىمىكى عىراقى، كەرکوك بخاتە ژىر دەستى كوردەوہ، دەستەلات لە دەست دەدات) (٦٩٠). بۆیە هەتا ئەو رۆ بەكردار هەول دەدريت لەرێگەى گواستەوہى دانىشتوانى كوردەوہ و نىشتەجى كردنى عارەب و بىگانەى دىيەوہ، كەرکوك بەعارەب بکەن. ئىمە گوته رەوانەكەى ژەنەرال بارزانى بەگوێى هەموو ئىمپىريالىزم و گەراكانىيان دا دەدەينەوہ. كە گوتى:

(كەرکوك كورد بوو، كوردە و، بەكوردى دەمىنیتەوہ، ئەگەر هەموو دانىشتووە كوردەكانىشى بەزۆر دەرىپەرتن).

بارزانى پشت ئەستوور بە بزووتنەوہى ئازادىخوازانەى كورد و هەموو ھىزە نىشتمان پەرەوەرەكان، هەروا لەگۆترە نالیت و دەزانیت مەبەستى چىيە.

رۆژنامه‌ی (Die Zeit) ی ئالمانی دهرباردی ریکه‌وتنه‌که دهنوسیت:

(... گه‌له‌ک جار ریکه‌وتن و شهر راگرتنی وه‌ک ئه‌م دوا‌ییه، ته‌نها بۆ فریو دانیان بووه) (٦٩١).

(Die Zeit) راست ده‌کات. بۆیه تا راده‌یه‌ک خانه گومانین و سوورین له‌سهر ئه‌وه‌ی هێزه جه‌نگاوه‌ره‌کافمان بمیننه‌وه. (بروانه روون کردنه‌وه‌که‌ی نوکسه له ٢١ ی نازاری ١٩٧٠) (٦٩٢).

رۆژنامه‌ی (Time) ی ئه‌مریکی، ریکه‌وتنه‌که به "خه‌ته‌ر" یه‌ک بۆ سه‌ر ئیسراییل (٦٩٣). ده‌بینیت. ئه‌و "خه‌ته‌ر" ه‌له‌لایه‌ن ئیسرایله‌وه نه‌ پشتگیری ی لێ کراو نه‌ به‌درۆ خرا‌یه‌وه. رۆژنامه‌ی (DE TIJD) ی هۆله‌ندی دهنوسیت گوا‌یه ریکه‌وتنه‌که به‌ تیکه‌وتنی شووره‌وی ی و له "مۆسکۆ" به‌ ئه‌نجام گه‌یشته‌وه (٦٩٤).

راسته شوهره‌وی تا راده‌یه‌ک که‌وته نیتوانه‌وه، به‌لام ریکه‌وتنه‌که له‌ کوردستان، له‌به‌غدا و لوینان، نه‌ک له‌مۆسکۆ، به‌ ئه‌نجام گه‌یشته‌وه (٦٩٥).

رۆژنامه‌ی (Financial Times) ی ئینگلیزی له ٩٧٠/٣/١٦ دا به‌ گومانه‌وه ده‌لێت (ناخۆ ریکه‌وتنه‌که "ناشتی‌یه‌کی هه‌میشه‌یی" به‌رپا ده‌کات؟)

رۆژنامه‌ی (Neue Zürcher Zeitung) له ٩٧٠/٣/١٣ دا دهنوسیت (ره‌نگه ریکه‌وتنه‌که تاکتیکی‌کی عیراق بێت). ئه‌م رۆژنامه‌یه که‌ ناگادارتین رۆژنامه‌یه‌کی ئه‌وروپای رۆژئاوا‌یه له‌ تیروانینی کیشه‌ی کورد دا، ده‌لێت (به‌غدا له‌م ریکه‌وتنه‌دا، به‌پله‌ی یه‌که‌م ویستویه ده‌ستی ئێران له‌نیو "تیره‌ی کورد" و خاکی عیراق بپێت)، هه‌مان کات عیراق به‌هیا‌یه (وه‌کو رۆژنامه‌که ده‌لێت) که "سێ ملیۆن کوردی ئێرانیش له‌لایه‌نی خۆیا‌نه‌وه داوا‌ی ئۆتۆنۆمی بکه‌ن و ئالۆزی و گێچه‌لێک بۆ سیاسه‌تی نیتوه‌ی شا بسازێن".

ئه‌م بۆ چونه‌ که‌ له‌گه‌ڵ بۆ چوونی (The New York Times) دا یه‌ک ده‌گرێته‌وه (٦٩٦) دوور نی‌یه راست بێت. ئه‌م رایانه له‌گه‌ڵ گوته‌کانی هه‌نده‌ک کاربه‌ده‌ستی بالاده‌ستی به‌عسیش دا دژ به‌یه‌ک نین (٦٩٧). به‌لام رۆژگار ئه‌وه‌ی به‌ ئیسپات گه‌یانده‌ که‌ کورده‌کان سه‌وداسه‌ری به‌رژه‌وه‌ندی‌یه‌کانی خۆبان و قه‌ره‌قۆزی ده‌ستی هێزه‌ بێگانه‌کان نین. به‌لکه‌ نازادیخوازی ئامانج دیارن.

دۆسته‌کانی کورد له‌جیهانی رۆژئاوا‌دا به‌شداری‌ی شادی‌ی ئه‌و ریکه‌وتنه‌یان کردین.

ئەندازىياري ئىنگلىز (A.H. Hamilton) كە جادە بەنىپوانگەكەي (ھەمىلتون) (١٦٩٨)ى بەكوردستان دا راکىشا، ئەم دەرفەتەي قۆزتەوہ تا داوا لەھوكومەتى ئىنگلتەرە بکات، كە كۆمەكى مەرفانە بۆ كورد بەرپى بکەن (١٦٩٩). ئەوہ يەكەم جار نى بە كە (ھەمىلتون) خۆشەوېستى و مېھرەبانى خۆى بۆ نەتەوہكەمان بە ئىسپات دەگەيەنیت. كاتىك كۆرەكەي لەگەشتىكى زانستانەدا گيانى لەدەست دا، زانستگەكەي پەرسەنامەيەكيان بۆ (ھەمىلتون) نارد و بەشداری خەمى خۆيان بۆ دەربەري. (ھەمىلتون) وەرەمى دانەوہ كە سەبوورى تەواوى ئەو كۆستەي بەوہ دیت، گەر زانستگەكە دوو لى ھاتووى ھەژارى كورد بەخۆپايى لەبەشى تەكنىك وەرېگريت، تا لە پاشە رۆژ دا بتوان لەجىگەي كۆرەكەي كار بکەن. سەرياكى نەتەوہكەمان بەدۆستى وەك (ھەمىلتون) ەوہ شانازى دەكەن و ئەو پەري رېز و سوپاسى پېشكەش دەكەن.

بۆ چەسپاندن و بەئەنجام گەياندن رىكەوتنەكە، سەركردايەتى شۆرش وىزگەي شۆرشى (دەنگى كوردستان)ى لە ٢٣ى ئازارى ١٩٧٠دا لە كار خست (٧٠٠). دەريارەي كارپى كردنى رىكەوتنەنامەكە لەلایەن رۆژنەوہ، بارزانى لەنېوہراستى ئاورىل دا بەپەيامنېرى ئازانسى دەنگوباسى (تاس)ى سۆڤىەتەي گوت (ھەندىك لەبەندەكانى جىبەجى كرەوان) (٧٠١). بۆ بەئەنجام گەياندن رىكەوتنەكە "ئەنجومەنى سەركردايەتى شۆرش" لە ١٧/٣/١٩٧٠دا بە سەروكايەتى (مرتضى الحيدثى)ى ئەندامى ئەنجومەن و ئەندامى سەركردايەتى ھەريمايەتى حيزبى بەعس (لېژنەى ئاشتى)ى (٧٠٢) پىك ھېنا. (حەيدى) لەكۆبونەوہيەكى جەماوہرىدا لە (دەوك) گوتى:

(ئىمە ئاشكرەي دەكەين كە پارتى بەعسى سۆسيالېست لەرووى تەكتىك بازى يەوہ ئەم چارەسەرى پەيدا نەكردووە و وەكو شەپ رەگرتنىكى جارانى پېشوو تى مەروان. بەلكە لەباوەرپكى مەرف وىستانە و لەبەريارەكانى كۆنگرەي ھەريمايەتى و نەتەوايەتى يەوہ ھەلھېنجراوہ، كە داواى چارەسەرىكى ئاشتىيانەي كېشەي كورد دەكەن) (٧٠٣).

لەكۆتايى مارت دا ژمارەيەكى زۆر لەجاشە چەكدارەكان چەك كرەان و ھېزەكانيان ھەلەوشتەندرانەوہ (٧٠٤). (حەيدى) لە ٢٤ى ئاورىلى ١٩٧٠دا گوتى (ھەموو ھېزەنا نيزامىيەكان ھەلدەوشتەندرينەوہ و رۆژم چەكەكانيان لى دەستينيتەوہ) (٧٠٥).

چەك كردنى جاشەكان سەركەوتنىكى مەزنى ھېزە جەنگاوەرەكانى كورد بوو. رەگرتەوہي جاش لەپاشە رۆژدا ھەروا ئاسان نابىت.

له ٢٩ى مارتى ١٩٧٠دا كابینه‌یه‌كى نوێ دامه‌زێنرا، كه پێنج كورد پله‌ى وه‌زیرى‌يان تیدا وه‌رگرت (٧٠٦).

رۆژنامه‌ى "الثورة" بلاوى كرده‌وه كه ئهو هێزه عێراقى‌يانەى تا ئێستا له "شىمال" جێگیر كرابوون، ده‌نێردرێنه به‌ره‌ى رۆژه‌لاتى به‌رامبه‌ر (ئێسرائیل) (٧٠٧).

لێره‌دا پرسيارى‌ك خۆى ده‌سه‌پێت:

تا چ راده‌یه‌ك شوۆرشى كورد پاش ١١ى ئازارى ١٩٧٠ هارىكارى‌ى بزوتنه‌وه‌ى ئازادىخوازانەى فه‌له‌ستینى كرد؟؟

له‌و باره‌وه راي هه‌نده‌ك له‌كاربه‌ده‌ستانى بالا‌ده‌ستى پارتى ديمۆكرات پيش چاو ده‌خه‌ين:

دوكتۆر مه‌حمود عه‌لى عوسمان له‌مارت دا رېگه‌ياندا كه (هێزى پێشمه‌رگه ئاماده‌ن بچنه به‌ره‌كانى رۆژه‌لات بجه‌نگن) (٧٠٨).

(صالح يوسفى) پيش له ئاوڕى ١٩٧٠دا رايگه‌ياندا كه پارتى ديمۆكرات متمانه‌ى ته‌واوى به پارتى به‌عس هه‌يه و كورد له‌كيشه‌ى فه‌له‌ستين دا پشتگيرى له عاره‌ب ده‌كه‌ن (٧٠٩).

ژه‌نه‌راڵ بارزانى تا ئێستا له‌و رووه‌وه راي خۆى ده‌رنه‌بريوه. ته‌نها له‌كوټايى مايسى ١٩٧٠دا به‌وه‌فديكى رۆژنامه‌نووسانى ئه‌رده‌نى گوت (كورد له به‌لاداخستنى كيشه چاره‌نووس سازه‌كانى عاره‌ب دا يارمه‌تى عاره‌ب ده‌ده‌ن) (٧١٠). بارزانى بۆيه هه‌يچى ده‌رباره‌ى فه‌له‌ستين نه‌گوتوه چونكه چاك ده‌زانيت كه زۆربه‌ى وولاته عاره‌به‌كان كيشه‌ى فه‌له‌ستينيان به‌راست نه‌گرتوه. ئه‌وان بازرگانى به ئازار و ئه‌شكه‌نجه‌ى فه‌له‌ستينى‌يه‌كانه‌وه ده‌كه‌ن. گه‌لى فه‌له‌ستينى برا ريكخراوى سه‌ربه‌خۆى هه‌يه كه تواناى رتبه‌رى كردنى ميلله‌ته‌كه‌ى هه‌يه. ئه‌و گه‌له قاره‌مانه نه‌پتيوستى به (ده‌مراست) و نه پتيوستى به (رئ نيشانه‌در) هه‌يه. ته‌نها خودى فه‌له‌ستينى‌يه‌كان مافى ئه‌وه‌يان هه‌يه چاره‌نووسى خۆيان ده‌ست نيشان كه‌ن. ئيمه‌ى كورد و به‌تاييه‌ت لايه‌نگرانى (نوگسه) له‌دله‌وه پشتگيرى هه‌موو داوا ره‌واكانى گه‌لى فه‌له‌ستينى ده‌كه‌ين، به پله‌ى يه‌كه‌م و سروشتى، مافى ديارى كردنى چاره‌نووسيان.

شايانى باسه كه رژيمى عێراق له‌سالى ١٩٦٥دا هه‌نده‌ك فه‌له‌ستينى فرېودراوى وا

لێ کرد که (خۆ ویستانه) بێن و دژی شۆڕشی کورد بجهنگن. ئەمە نوێنەری شۆڕشی کورد لەهەندەران ناشکرای کرد^(*). تا ئێستا هیچ رژیمیکی عارەب خزمەتیکی ئەزەبیان لەگەڵی فەلەستین نەکردووە. لە ۱۹۶۷دا بارزانیی نامۆژگاری دەستەڵاتدارانی عارەبی کرد که لەشەری ئیسرائیل خۆ بیاریزن، چونکە بەو حال و دار و بارەوه بێ شک شەڕیکی لەو بابەتە دەدۆزین. کاتیکی دەستەڵاتدارانی عارەب تکیان لێ کرد هێزێکی رەمزی بنیڕت بۆ فەلەستین. وەرەمی دانەوه که ئەو نەپروای بەرەمزد و نەبەخەرەفات. بەو هۆبەوه بارزانییان بە "چەتە" لەقەڵەم دا. پاش شەڕی حوزەیرانی ۱۹۶۷ و پاش ئەو دی وولاتە عارەبەکان گەڵی فەلەستینیان بەو چارە نووسە تالەوه بەرهەڵدا کرد، (ژەنەرالەکانی) عارەب هاتنەوه لای بارزانیی و تکیا رێنۆینیان لێ کرد. بارزانیی ناوھا وەرەمی دانەوه: (که گوتم لەجەنگیکی ناوھا لەگەڵ ئیسرائیل دا دەیدۆزین و دەبین چستان بەسەردیت، باوەرتان پێ نەکردم، بە "چەتە" نۆوتان بردم. ئێستاش دەتانەویت "چەتە" یەک رێنۆینی تان بکات؟) (۷۱۱).

لەگەڵ ئەوهشدا سەرئەنجامی جەنگی حوزەیران، بۆ (فیلد مارشال) عارفی دووھەمی سەرکۆماری عێراق، زۆر چاوەڕوان نەکراو" و "باوەر نەکراو" بوو، (۷۱۲). وەک خۆی لە ۲۰ ئاوڕیلی ۱۹۶۸دا دانی پێدانا.

یەکیکی لەسەر ئەنجامە ھەرە گرنگەکانی رێکەوتنەکه، ھەلۆشاندنەوهی تاقمی تالەبانیی بوو. ئەو تاقمە نەیانئەوانی چیدی بەنۆی پارتی دیموکراتەوه کاریکەن، چونکە بارزانیی لەلایەن رژیمەوه بەسەرۆکی پارت ناسرا. بەو هۆبەوه رژیم ناچار بوو ئەم تاقمە یاساغ بکات. رژیم روژنامەیی "النور"ی ئەم تاقمەشی قەدەغه کرد.

لە ۲۸/۶/۱۹۷۰دا نوێنەرانی تاقمی تالەبانیی بێوەندیان بە بارزانییەوه کرد. ئەم تاقمە لەژێر سەردێڕی "نداء حركة الشوریین الاکراډ - زرگاری" دا روونکردنەوه یەکیان بلاوکردەوه، داوایان لە ئەندامانیان کرد بچنە ریزی پارتی دیموکراتەوه و لەژێر سەرکردایەتی بارزانییدا خەبات بکەن^(۷۱۳). دەمەوێت ئەو یاد خەمەوه که ئەم تاقمە ماوەیەک پێشتر داوایان لەبارزانیی دەکرد لەبەرەمبەریندا داوای بەخشین بکات^(۷۱۴). و ئێستا ناچار خۆیان داوای بەخشینیان لەبارزانیی کرد. بارزانیی لێیان خۆش بوو.

(*) "Schwere Kämpfe in Kurdistan" in "Süddeutsche Zeitung", München, den 22.7.1965.

بهلام ئايا گهلى كوردىش ئهوهى ده كرد؟ جىگهى پرسىارىكى زۆره!!!

لقى ئم تاقمه له ئه وروپا، به ربه رايه تى دوكتۆر كه مال فوئاد، ريبازىكى دىيان پيش گرتبوو. له كۆتايى ئوگوستى ۱۹۷۰ دا به ياننامه يه كيان بلاوكردهوه، تپيدا بزوتنه وه كهى بارزانيان به (به كرى گيراو و جاسوسى ئيمپرياليزم و په يمانى سه ننتۆ نيو برديوو) (۷۱۵). له گه ل ئه وه شدا تاقمى تاله بانى هه لوه شانوه و به پارتى ديمۆكراته وه په يوه ست بوونه وه، هه ندۆ ئه نداميان له ئه وروپا مانوه و هيشتا دژى بزوتنه وهى نازادى خوازانهى كورد هه لده سوران، ئم جاره يان له ژيتر چارشىوى (ماويزم) دا، تا هه نده ك (ماويزم) ئه وروپايى له خسته به رن (۷۱۶).

سه ره تاي ته موزى ۱۹۷۰، سكرتيرى گشتى پارتى ديمۆكرات (حبيب محمد كريم) به رۆژنامه ي (التآخي) راگه ياند كه پارت له گه ل به عس دا له سه ر ئه وه ريك كه وتوون كه هه ندېك له هيزه كانى پيشمه رگه بكه نه ياساولى سنوور. هه ندېكى ديكه يان له داو و ده سته گه كانى ميري دا دا به زرين و ئه وانه ي ده شميننه وه ده ست به رداريان بن (۷۱۷). ئه مه له يه كه م گه فوگوكانى كورد و به عس دا له كانوونى دووه مه ي ۱۹۷۰ دا بپارى له سه ر درابوو (۷۱۸).

هه شته مين كۆنگره ي پارتى ديمۆكرات به نيوى (به كرى) سه ركۆمارى عيراقه وه، له ۱ ته موزى ۱۹۷۰ دا له لايه ن بارزاني سه روكى يه وه، ده ستي پى كرا. ۴۸۸ نوينه ر به شدار بوون، كه نوينه رايه تى ۵۰ هه زار ئه نداميان ده كرد. نوينه رانى پارتى به عس، پارتى كۆمونيستى عيراق، به ردى رزگارى فه له ستين، بزوتنه وهى سۆسيالېستى عاره بى، پارتى ديمۆكراتى نيشتمانى عيراق و هه ندېك ريك خراوى دى به شدار بوون (۷۱۹). ئم كۆنگره به بووه مينه ريكى نازاد بۆ هه موو دژه كانى به عس. ره خه ي توند و تيز له پارتى به عسى ده سته لاتدار گيرا.

به بۆنه ي گرتى كۆنگره كه وه. گه له ك لا له جيهاندا بروسكه ي پيروزيابيان نارد. بۆ نمونه پارتى كۆمونيستى شووره وى پيروزيابى له كۆنگره كرد و ئاواتى خواست كه (كۆنگره سه ركه وتووېت، ريكه وتتنامه ي ۱۱ نازارى ۱۹۷۰ به گه ر بخريت) (۷۲۰).

هه روه ها قاته ر ئۆلبريخت، كۆميته ي مه ركه زى پارتى سۆسيالېستى كريكارانى هه نگاريا، ئه نجومه نى نيشتمانى به ردى نيشتمانى كۆمارى گه لى بولگاريا، ئه نجومه نى نيشتمانى به ردى سۆسيالېستى يه كگرتوى رۆمانيا، پيروزيابيان لى كرد.

کۆنگره به برپاری ئوتۆنۆمی بۆ کورستان و دیمۆکراسیتی بۆ عێراق کوتایی پێ هینرا. پاش بلاوکردنهوهی برپاره سیاسییەکانی کۆنگره، رژێم پروپاگەندەیهکی بەتینی دژی پارتی کۆمۆنیست و ئەوانی دی که له کۆنگره دا بەشدار بوون، دەست پێ کرد. گەلهک کۆمۆنیست دەستگیر کران (٧٢١).

ئەمه باریکی گرژ و ئالۆزی له عێراق دا خۆلقاند.

لهو کۆنگرهیهشدا بهرنامهی پارت جاریکی دیش له زۆر لاوه بیراز کرایهوه! تا لهگهڵ بار و دۆخه نوێ کهدا بگونجیتدریت، وهکو کاربهدهستێکی بالا دهستی پارت گوتی (٧٢٢). بهپێی ئەو گۆرانیانە "فەلسەفە"ی پارت ئاوهاى لى هات:

(حیزب له خەباتی سیاسی یانە و شیکردنهوهی کۆمه‌لگه دا، له تیۆرییه زانستییه پیشکەوتتەخوازه‌کان و تەجرەبه‌ی گه‌لانه‌وه سه‌رچاوه هه‌ڵده‌گریت. حیزب به ئەرکی خۆی ده‌زانیت مافی ئابووری و سیاسی و کۆمه‌لایه‌تی و رۆشنییری ئافره‌ت به‌راستی و ته‌واوی ده‌سته‌به‌ر بکات. حیزب پشتگیری یاسای نوێی چاره‌سه‌رکردنی زه‌وی و کاری پێ کردنی ده‌کات، تا مافی جوتیاران له کوردستان دا مسۆگەر بک‌ریت). (٧٢٣)

له ١٩٥٩دا به‌رنامه‌که ئاوها بوو:

(حیزب له خه‌باتی‌یدا سوود له تیۆرییه‌کانی مارکسی لینینی وهرده‌گریت) (٧٢٤).

ئهم باره نوێیه‌ی عێراق کورده‌کانی تورکیاشی هه‌ژاند. هه‌رچه‌نده بارزانی له ئاویریلی ٩٧٠دا به (Lütfü Akdog) ی په‌یامنیتری رۆژنامه‌ی (Tercüman) ی تورکی ی راگه‌یاند، که کورد هیچ نیازیکی خراپی به‌رامبه‌ر تورکیا نی‌یه، (٧٢٥). به‌لام وه‌زیری ده‌ره‌وه‌ی تورکیا (Cagliankil) له‌همان کاتدا له‌سه‌ر بانگه‌یشتنی وه‌زاره‌تی ده‌ره‌وه‌ی عێراق، چوه به‌غدا. (Cagliankil) له ١١/٧/١٩٧٠دا گوتی (سه‌ردانه‌کی هه‌ل و ده‌رفه‌تی هاریکاری هه‌ردوو وولاتی خۆشتر کرد و هیمنی و ئاسایشی له‌نیۆچه‌که‌دا مسۆگەر کرد) (٧٢٦).

لی‌ره‌دا ئاماده‌یی تورکیا بۆ هاریکاری عێراق دژی کورد به‌ده‌رده‌که‌و‌یت. (به‌کر) یش له ١٦ ی ته‌موزی ١٩٧٠دا، له یادی سی‌هه‌مین ساڵه‌ی کوده‌تای به‌عس دا، بایه‌خی دۆستایه‌تی عێراق و تورکیای دووباره‌کرده‌وه (٧٢٧). هه‌مان رۆژ (به‌کر) ده‌ستووری کاتی عێراقی راگه‌یاند که ده‌لیت:

«به‌ندی یه‌که‌م: ئامانجی سه‌ره‌کی کۆماری عێراق ئەوه‌یه که یه‌ک وولاتی یه‌ک‌گرتوی

عاره‌ب دامه‌زیت.

به‌ندی ۳- خاکی عیراق یه‌که‌یه‌کی لیک دانه‌پر‌دراوه. له‌هیچ به‌شیک‌ی ده‌ست هه‌ل‌ناگیریت.

به‌ندی ۱۵- عیراق به‌شیکه له‌نه‌ته‌وه‌ی عاره‌ب.

به‌ندی ۵- میلله‌تی عیراق له‌دوو گه‌لی سه‌ره‌کی پیک هاتوه، گه‌لی عاره‌ب و گه‌لی کورد. ئەم ده‌ستووره دان ده‌نیت به‌مافی نه‌ته‌وايه‌تی گه‌لی کورد و ما‌فی ره‌وای هه‌موو که‌مه نه‌ته‌وه‌یه‌کان دا له‌چار چیه‌ی یه‌کی‌تی عیراق دا.

به‌ندی ۷- زمانی کوردی له‌نیوچه کوردی‌یه‌کان دا له‌پال زمانی عاره‌بی دا زمانی ره‌سمی‌یه» (۷۲۸).

گه‌ر مروه‌ ئەم به‌ندانه به‌ ووریایی و راستی به‌خوینیت‌ه‌وه، تی ده‌گات که کورد لی‌ره‌دا وه‌کو به‌شیک له‌نه‌ته‌وه‌ی عاره‌ب تی ده‌رواند‌ریت. ئەمه راستی‌یه‌که‌و (مرتضی‌الح‌دیثی) چه‌ند رۆژیک پاش بلا‌وک‌ردنه‌وه‌ی ریکه‌وت‌نامه‌که‌ی ۱۱ ی تازار پی‌ی لی نا: (ده‌ستووری پاشه‌روژ دان به‌وه‌دا ده‌نیت که عیراق به‌شیکه له‌نه‌ته‌وه‌ی عاره‌ب و گه‌لی عیراق‌یش به‌عاره‌ب و کوردیه‌وه، به‌شیکن له‌نه‌ته‌وه‌ی عاره‌ب) (۷۲۹).

ئەم راستی‌یه تاله ده‌بیته هوی ناکۆکی زیتری عیراق و کورد. حیزی کاژیک ره‌خنه‌ی ئەم ده‌ستووره گرت و ئەوه‌ی خسته پیش چاو که کورده‌کان به‌هیچ جو‌ریک به‌شیک نیین له‌نه‌ته‌وه‌یه‌کی دی. خاکی کوردستانیش نه به‌شیکه له‌خاکی عاره‌ب و نه به‌شیکه له‌هیچ خاکیکی دی (۷۳۰).

پارتی دیمۆکرات و به‌عس له‌سه‌ر ئەو مه‌سه‌له‌یه ریک نه‌که‌وت‌بوون. رۆژنامه‌ی "الجمهورية" یه‌کیک له‌ئورگانه‌کانی به‌عس، له ۱۹/۵/۱۹۷۱ دا گوتاریکی جه‌نگ ئامیز ده‌ی پارتی دیمۆکرات ده‌نووسیت و تییدا ئەو به‌ندانه‌ی ده‌ستووری کاتی ده‌نووسیت‌ه‌وه و خه‌تیان به‌زیر دا دینیت و روونی ده‌کاته‌وه که کورد له عیراق دا ته‌نها وه‌کو به‌شیک "له‌نه‌ته‌وه‌ی عاره‌ب"، ده‌توان‌ریت تی‌یان برواند‌ریت.

ئەم به‌لگانه‌ی خواره‌وه‌ی پیش چاو خست‌بوو:

(ده‌ستووری کاتی راستی گوتوه که عیراق به‌شیکه له‌نه‌ته‌وه‌ی عاره‌ب. نه‌یگوتوه کورد به‌شیکه له‌و نه‌ته‌وه گه‌وره‌یه‌ی له‌نیوان ئیران وشو‌وره‌ی‌یدا بلا‌وی‌ونه‌ته‌وه.

له‌به‌یاننامه‌ی ١١ی نازار دا باس له‌وه نه‌کراوه، چونکه نه‌وه ده‌بووه جودا خوازی‌یه‌کی ناشکرا. له‌و ریگه‌یه‌وه نه‌و هاو‌به‌شی‌یه "هه‌تا هه‌تایی"‌یه‌ی هه‌ر دوو نه‌ته‌وه‌ی عارهب و کورد، له‌وولات دا کۆتایی پێ ده‌هات. حوکمی زاتی‌ی کورد له‌ عێراق دا، ته‌نها له‌نیو یه‌کیته‌ی عارهب دا شیاوه، نه‌و یه‌کیته‌ی‌یه‌ی حوکومه‌تی به‌عس هه‌ولی بو‌ده‌دات. نه‌و کوردانه‌ی ئهم قالبه‌ نه‌ته‌وه‌یی‌یه‌ نایانگرتیه‌وه، شتی‌ک نی‌ین له‌بیگانه‌ زیتیر... هه‌ر بانگاشه‌یه‌کی دی (لیک دانه‌وه‌یه‌کی هه‌له) و لادانه‌ له‌ به‌یاننامه‌ میتزوویه‌که‌ی ١١ی نازار(*).

روژنامه‌ی "التأخي"، نۆرگانی پارتی دیمۆکرات، به‌ریه‌رچی نه‌و گوتانه‌ ده‌داته‌وه‌:

(نه‌و ده‌رپرپانه‌ نه‌ک ته‌نها له‌گه‌ڵ راستی‌یه‌ میتزوویی و جوگرافی‌یه‌کاندا، به‌لکه‌ له‌گه‌ڵ سه‌رچاوه‌ ئیدیۆلۆژی‌یه‌کانی پارتی به‌عسی عاره‌بی سۆسیالیستیشدا دژ ده‌هسته‌وه‌. له‌و باره‌یه‌وه‌ له‌گه‌ڵ برایی‌ی نه‌ندامانی سه‌رکردایه‌تی پارتی به‌عس دا له‌کاتی گفتوگۆکانی پێش ریکه‌وته‌که‌ی نازار دا ده‌مه‌ته‌قی کرا. پارتی دیمۆکراتی کوردستان نه‌و کاته‌ پێش‌نیازی کرد که نه‌و به‌ندانه‌ی باسی لی کرا، له‌ ده‌ستووری کاتی‌یدا بگۆردێن و له‌بریتی‌یان بنوسرێن که گه‌لی عاره‌بیش له‌عێراق دا به‌شتی‌ک له‌نه‌ته‌وه‌ی عارهب پێک دێتیت. برایی‌ی حیزبی هاو‌په‌یمان داوای به‌خشینیان کرد و به‌ پێش‌نیازه‌که‌ رازی نه‌بون. هه‌ندێک پۆزشیان هێنا‌یه‌وه‌ که ئیمه‌ی پارتی دیمۆکرات نه‌و کاته‌ پێی رازی بو‌ین، چونکه‌ نه‌مانیست کۆسپی ناقۆلا له‌به‌رده‌م ریکه‌وتنه‌نامه‌که‌ی ١١ی نازار دا قوت که‌ینه‌وه‌، هه‌روه‌ها چونکه‌ نه‌و ده‌ستوورده‌ش خۆی له‌خۆیدا ده‌ستووریکی کاتی‌یه‌. ئیمه‌ پیمان وابوو نه‌و به‌ندانه‌ له‌هه‌موو حاله‌تیکدا ده‌مه‌ته‌قی‌ی له‌سه‌ر ده‌کریته‌وه‌. به‌تایبه‌ت گه‌ر ویسترا ده‌ستووریکی هه‌میشه‌یی بو‌وولات دابڕێتند(ریت) (٧٢١).

کۆتایی هاتنی جه‌نگ له‌کوردستان دا کێشه‌ی دی خولقاند. چونکه‌ کۆتایی جه‌نگ له‌هه‌مان کات دا یانی دروست کردنه‌وه‌ی ئابووری و ئاوه‌دان کردنه‌وه‌ی نیوچه‌که‌ له‌لایه‌ن رژیمی عێراقه‌وه‌. (صدام حسین تکریتی) جیگری سه‌رۆکی پارتی به‌عسی عێراق، نه‌و گرفتانه‌ی به‌م شێوه‌یه‌ هه‌لسه‌نگاند:

(دوایی هاتنی کێشه‌که‌ پێویستی به‌دروست کردنه‌وه‌ی ریگه‌ و جاده‌ رووخواوه‌کان و

(*) بڕوانه‌ روژنامه‌ی "الجمهورية"، العدد ١٠٧٤، بغداد، ١٩/٥/١٩٧١، ص ٥، (مع الاقلام اللئيمة في التأخي).

ئاۋەدان كۆندۈرۈش گۆندە كاۋل بوۋەكانە. ئەمە يانى وولات ئىستا ناچارە مانگى ۱۵ دىنار موۋچە بۆ ۲۱ ھەزار ھاۋولاتى بېرىتەۋە. ئەمە يانى وولات ناچارە موۋچە بۆ ھەزاران خانەۋادە بېرىتەۋە كە پىاۋەكانىيان لەرووداۋەكانى "شىمال"دا لەدەست داۋە. ئەمە يانى وولات ناچارە بەزەبرى پارە ھۆزە كۆچ كۆدوۋەكان بۆ نىۋچە پىشىنەكانى خۆيان بگېتتەۋە. ئەمە يانى وولات ناچارە پىرۋەزى پەرەپىدان دەست پى بكات بۆ ئەۋەى ھەموو بى كارەكانى نىۋچەى ژووروو كاربان چنگ بگەۋىت) (۷۳۲).

شاينانى باسە كە رىئىمى عىراق لە ۱۱/۵/۱۹۷۰دا "لېئىنەيەكى بالا"ى بەسەرۋكايەتى صدام حسين تىكرىتى، بۆ بە دوۋدا چوون و جى بەجى كۆندى رىكەوتىننامەكە، پىك ھىتا. ھەر چەندە، ھەندىك رىكخراۋى رۆشنىرىى ۋەكو "گۆمەلەى رۆشنىرىى كوردى" (۷۳۳)، "كۆرى زانىارى كورد". (۷۳۴) ۋە "يەكىتى نووسەرانى كورد" دامەزىندران و رىگەى كاركردىيان پى درا (۷۳۵). بەلام ۋا پى دەچىت رىئىم تا ئىستا كەمى لەبەندە جەۋھەرىيەكانى رىكەوتنەكەى ۱۱ى نازار جى بەجى كۆندىت. راستە ۲مىليۇن دىنار بۆ بىناكردى زانستگەى تازە دامەزراۋى سلىمانى ۱،۵مىليۇن دىنار بۆ دروست كۆندى نەخۇشخانەى زانستگە تەرخان كراۋە (۷۳۶). بەلام لەبىرخەرەۋەيەكى بارزانىيدا كە بۆ بەكرى سەرەك كۆمارى ناردوۋە دەلەت (گەلى كورد ناپازىين) (۷۳۷).

نكۆلى لەۋە ناكىرت كە لەنىۋە حىزبى بەعسى دەستەلاتدار دا تىروانىن و بۆچوونى جوداۋازى بەرامبەر كىشەى كورد ھەن. ھەندەك لايەن لەرژىمدا كە بەرىكەوتنەكەى ۱۱ى نازار نارازى بوون، ياخود تەنھا ۋەكو تاكىكىك حىبىيان بۆ كۆدوۋە، كۆسپ دەخەنە بەر جى بەجى كۆندى. ئەۋ لايەنانە ھەل دەدەن لە لايەكەۋە لەگەل توركيا و لە لايەكى دىيەۋە لەگەل ئىران دا پىئەندىيەك بىسەن، بەلكە بتوان ھىتىك، بەرەيەكى پىكرابى دژى كورد دامەزىتىن.

ۋەزىرى نەۋتى عىراق (سعدون حمادى) لەبۆنەى كۆبۈنەۋەكەى وولاتانى ئۆپىك لەتاران، لە فېبىرۋەرى ۱۹۷۱دا كەۋتە پىدا ھەلدانى سىياسەتى شاي ئىران بەرامبەر شىركەتەكانى نەۋت (۷۳۸). بەلام لەپاشە رۆژىكى ۋا نىزىكدا ھارىكارى ئىران و عىراق زۆر زەحمەتە. چۈنكە ھەندەك دەستەۋ تاقىمى نىۋە حىزبى بەعسى دەستەلاتدار دژى ئەۋ لىك نىزىك بوۋنەۋەيەن. جگە لەۋە ئەۋ دەستەۋ تاقمانە لەم دوايىانەدا بەۋپەرى تواناۋە لەگەل ھەموو ھىزە ئۆپوزىسىۋەكانى ئىران دا كار دەكەن. تەنھا ھىندەنىيە كە دالەدى

چەند ئەندامىكى حيزبى (توده) يان داييت و لەبەغداوه بلاقراوەكانيان بۆ پەخش بکەن. بەلکە پەناى هەندەک ئۆيۆزسيۆنى راست رەویشيان لەبەغدا داوه. بۆ نمونە جنسيه‌ى عيراقى بەژنەرال (بەختيار)ى کۆنە سەرۆكى دەستگه‌ى جاسوسى ئيران (ساواک) دراوه، پێوه‌ندى راسته‌ و خۆى به (بەکر)ى سەرکۆمارى عيراقه‌وه بوو (٧٣٩).

بەلام دەستگای جاسوسى ئيران توانى يان لەرئى بەکرنگيراوێکیانەوه که "دۆستى" بەختيار خۆى بوو، بیکۆژن (٧٤٠). رۆژنامه‌کانى ئيران هەميشه‌ هيرش دەکەنه‌ سەر عيراق و جوتن بەسەر کۆمارى عيراق دەدەن و به (تاوانکار) نيوى دەبەن (٧٤١) (x).

دەسته‌ و تاقمه‌ کۆنەپەرسته‌کانى نيو رژيمى بەعسى دەسته‌لاتدار، هەول دەدەن زۆر بۆ کورد به‌ئین، به‌هيوای ئەوه‌ى شەڕ هەلگيرسيئنه‌وه‌.

بۆ نمونە هەول دەدەن کورده‌ فه‌يلی يەکان، که زیتەر له‌دوو صەد ساله‌ نيشته‌جئى بەغدان، به‌بیانوى ئەوه‌ى گوايه‌ له (رەچەلەکی ئيرانى)ین، جنسيه‌ى عيراقى يان لى بستيننه‌وه‌. هەرچەنده‌ ياسای جنسيه‌ى عيراقى (ژماره‌ ٤٢، سالى ١٩٢٤) ده‌لیت: (هەر که‌سيک له‌ ٢٣ى ئۆگوستى ١٩٢٤ ده‌ له‌ عيراق نيشته‌جئى بووييت، جنسيه‌ى عيراقى پێ دەدریت)، (پروانه‌ خالى ١٢ى ئەو ياسايه‌). له‌گەڵ ئەوه‌شدا زۆر کوردی فه‌يلی توور درانه‌ ئەو ديو سنوره‌وه‌. سەرکرده‌کانى شۆرشى کورد گەلەک جار له‌و باره‌وه‌ ناره‌زايی خوڤيان دەرپروه‌. دوا جار پارتى ديمۆکرات، توانى به‌عس رازى بکات (٧٤٢) که جنسيه‌ى عيراقى به‌ کورده‌ فه‌يلی يەکان بدەن. بەلام ئەو برياړه‌ نووسراوه‌ تا ئەوړۆ له‌لايه‌ن رژيمه‌وه‌ پشت گوێ خراوه‌.

هەولدانى کوشتنى بارزانى له‌ ٢٩ى سيپته‌مبه‌رى ١٩٧١دا، گرڤى نيتوان کورد و رژيمى بەغداى توند کرد (٧٤٣). به‌تاييه‌ت چونکه‌ ئەو تاوانکارانه‌ يەکسەر له‌بەغداوه‌ هاتبوونه‌ کوردستان. به‌سواری دوو ئۆتۆمبيل هاتبوون، که پڕ له‌بۆمبا و ئامرازى ته‌قينه‌وه‌ى ته‌وقيت کراو بوو. ئەو ئۆتۆمبيلانه‌ له‌بەغداوه‌ تا کوردستان به‌ ١٠ نوخته‌ى

(x) ئەمانه‌ بۆ داگيرکەرانى کوردستان مه‌سه‌له‌ى لاوه‌کين، هەر کات ده‌رده‌ کورد زۆريان بۆ به‌ئيت، ناميز بۆ يەکدى ده‌کەنه‌وه‌ و نيتوچه‌وانى دژوتنى يەکدى راده‌مووسن، وه‌کوو ديتمان صەدام و شا له‌ جه‌زائير کرديان.

پشکینی رژیمی عیراق دا تیپه‌ریون، وه‌کو بارزانی‌ی له‌بروسکه‌که‌یدا بۆ سه‌روکی حیزب و رژیمی عیراقی نووسی‌بوو (٧٤٤). جگه‌له‌وه‌ ئه‌و به‌لگه‌نامانه‌ی شوێشی کورد له‌تاوانکاره‌کانی گرتووه، ده‌ری ده‌خه‌ن که رژیم به‌ره‌سمی و راسته‌وخو تیی‌دا به‌شداربووه. یا به‌لای که‌مه‌وه به‌ ئاگاداری و ره‌زامه‌ندی رژیمی به‌غدا کراوه.

یه‌کیک له‌به‌نده‌ هه‌ره‌ گرنگه‌کانی ریکه‌وتنی ١١‌ی ئازار که هیشتا جی به‌جی نه‌کراوه، سه‌ر ژمیتره‌که‌ی دانیشتوانی شاری (که‌رکوک)ه. رژیم به‌ ئاگایانه و به‌ ئاره‌زوو دوا‌ی خست (٧٤٥).

به‌ پێی ریکه‌وتنه‌که‌ ده‌بی‌ت یه‌کیک له‌جیگره‌کانی سه‌ره‌ک کۆماری عیراق کورد بی‌ت. وه‌زیری کار و نیشته‌جی کردن (نوری صدیق شاه‌و‌یس) که ئه‌ندامی مه‌کته‌بی سیاسیی پارتی دیموکراته، له‌ مایسی ١٩٧٠‌دا گوتی که پارتی دیموکرات پالیئوراویکی کوردی بۆ جیگریتی سه‌ره‌ک کۆمار ده‌ست نیشان کردووه (٧٤٦). به‌لام پارت بۆیه هیشتا جیگری سه‌ره‌ک کۆماری نی‌و نه‌بردووه، چونکه‌ پێی وایه‌ کابینه‌ هیچ جو‌ره‌ ده‌سته‌لاتیکی نی‌یه. کورده‌کان له‌کو‌تایی ١٩٧٠‌دا داوایان کرد نوێنه‌ریکیان به‌خ‌ریته‌ تاکه‌ هی‌زی ده‌سته‌لاتداری عیراق، "ئه‌نجومه‌نی سه‌رکردایه‌تی شوێش"ه‌وه (٧٤٧). به‌لام تا ئیستا بی‌ سه‌ر ئه‌نجام بووه. له‌دیسه‌مه‌ری ١٩٧١‌دا ئالۆزی نی‌وان سه‌رکردایه‌تی شوێشی کورد و رژیمی عیراق، گه‌یشه‌ ترۆپکی، پاش ئه‌وه‌ی رژیم ئه‌و داوایه‌ی بارزانی‌ی دایه‌ دواوه، که هی‌زه جیگیر کراوه‌کانی نی‌زیکی که‌رکوک و ئه‌و ٣٠ هه‌زار خانه‌واده عاره‌به‌ی که له‌لایه‌ن رژیمی به‌عه‌سه‌وه له‌که‌رکوک نیشته‌جی کراون، بکیشنه‌وه (٧٤٨). له‌پال ئه‌وانه‌شدا رژیم گه‌له‌ک کوردی به‌تاوانی (پیلانی تیرۆری سیاسی و خراپه‌کاری) (٧٤٩) ده‌ستگیر کرد. ئه‌و تاوانانه له‌ لایه‌ن کورده‌وه‌ درانه‌ دواوه.

شه‌ره‌ ده‌سته‌لات له‌نی‌وان سه‌رکرده‌کانی به‌عس دا بووه‌ هۆی لا‌بردی (صالح مه‌هدی عماش)ی ئه‌ندامی (ئه‌نجومه‌نی سه‌رکردایه‌تی شوێش) و کرایه‌ بالۆیزی عیراق له‌ مۆسکو. ئه‌م په‌ت په‌تینه، باره‌که‌ی به‌ سوودی (صدام حسین تکریتی) وه‌رگیرایه‌وه، که له‌کیشیه‌ی کورد دا وای نیشان ده‌دا له‌هاورپیکانی واقیعانه‌ تر بیر ده‌کاته‌وه. به‌هه‌ر حال ناتوان‌ریت پێشبینی بک‌ریت له‌ داها‌توو دا چ روو ده‌دات. رژیم ئیستا له‌هه‌ولێ دروست کردنی (به‌ره‌یه‌کی نیشتمانی یه‌ک‌گرتوو) دایه، به‌ فه‌رمانده‌یه‌تی حیزبی به‌عس، که به‌

نیازە ھەموو "ھێزە پێشکەوتنخوازەکانی عێراق بگرێتە خۆ" (٧٥٠). تاج رادەبەک پارتی کۆمۆنیستی عێراق ئامادەی کارکردنە لەگەڵ بەعسداو چەند متمانەی بێ دەکات، ھەلسەنگاندنی زۆر گرانبە. ھێندە ھەبە پارتی کۆمۆنیستی عێراق، وەکو ھەموو حیزبەکانی دیکەی عێراق، تەجرەبەی دلخۆشکەری لەگەڵ حیزبی بەعسدا نییە.

ھاریکاری نێوان پارتی دیمۆکرات و بەعسیش، پێوەندە بەجێ بەجێ کردنی رێکەوتنەکەی ١١ ئازاری ١٩٧٠ ھ. ئاخۆ رژیمی بەعس، ئەو بەلێنانەی بەکوردی داو، دەیانباتە سەر؟؟؟ چاوەڕوانی و ھەرام دەداتەو... رووداوەکان تا ئەرۆ و دەگەیەنن کە تەو دوو دلی و خانە گومانی سەنگین تر بێت (*).

تۆیژینەو ھەبەکی ئەم شۆرشە لەبەر رۆشنایی شۆرشەکانی رابووردوو ١

پاش ئەم تێڕوانینە پەلەبە پەلە شۆرشەکانی کورد و بزووتنەو سیاسییەکانی پێشوو، پاش سەرئەنجامی ووردی باری ئەرۆ، کاتی ئەو ھاتوو ھەندێ سەرئەنجام پوختەکەین. پاشان دەمەوێت چەند ووشەبەک دەربارەی شۆرشەکەی ئەرۆی کوردستان بڵێم. ئەم بزووتنەو شۆرشگێڕانە پەلەبە پەلە شۆرشەکانی گەلەکەماندا کەم و یتەبە. لەزۆر لایەنەو لە شۆرشەکانی دیکەمان جوداواوە:

١- زۆری شۆرشەکانمان بەرپەرایی سەرۆک ھۆز تەقلیدی بەرپەرایی بوون، کە لە رێکخستنی سیاسی و تاکتیکی سوپایی مۆدێرن سەریان دەرنەکردوو. ئیدیۆلۆژییەکی جەماوەری نەبۆتە بنەچەی یەکێتی و سەرچاوەی جماندنیان. تەنھا گوێ رایەلییەکی کوێرانی سەرۆکە تەقلیدی بەرپەرایی ماکی بزووتنیان بوون. ھەر سەرۆکە کە مردوو، یا لەبەر ھەر ھۆبەک کۆلی داو، یاخود (خیانەتی کردوو)، جەنگاوەران جەلەوی ھۆش و کاریان لەدەست داو و بەرەو مالت کشاون.

(*) ئەم گوتارە سالتی پێشتر پێشکەش کرا. ئێستا لە ١٩٧٢ دابن و سەرقالی ئامادەکردنی دەستووسەکەین بۆ چاپ. تا ئێستا شەر ھەلنەگیرساوەتەو. ئەو ھەوالە (Georg Alexander) "کە نیویکی خواستراوی نوێی (Alexander von Sternberg) ھ" لەبەرلینی رۆژناو، لە رۆژنامەی (Frankfurter Rundschau) دا لە ١٦ فەبرواری ١٩٧٢ دا بلاوکرانەتەو، زۆر سۆزاوی و بێ ھەروا و بێ باکانە دەربارەی "ھەلگیرساندەو شەر لە کوردستاندا" نووسیویەتی. ئەو تەنھا لەساز و ئاواز و داھێنانی خۆیەتی.

۲- هه‌ده‌ک شۆرشى کوردیش بوون، که له‌لایهن حیزییکه‌وه ریشه‌ری کران، به‌لام ئەمانه له رێبازدا حیزبى بۆرژوا بوون، که له‌سیاسه‌تدا ساکار و له‌ریک‌خستن دا بى شیرازه بوون. ئیدى‌لۆژى‌یه‌ک که له‌ناخی میلله‌ته‌که‌وه هه‌لقولا‌بیته و له‌گه‌ل به‌رژده‌ندى نه‌ته‌وه‌که‌دا هاوته‌رب بووبیته، له ئارادا نه‌بووه. وورده بۆرژوا بزوته‌وه‌ی کوردایه‌تى‌یان به‌ره‌و ئۆپورتونىستى به‌کیش کردووه. جله‌ویان به‌سۆز داوه، بى ئه‌وه‌ی بتوانن نه‌خشه و پرۆگرامى‌کى دیار و ئاشکرا پێش چاو بگرن. باوه‌ریان به‌وه نه‌بووه که و زده‌ی له‌بن نه‌هاتو له‌یه‌کیتى و قالب به‌ستنى خواسته‌کانى گه‌ل دایه. له‌بریتى وى پشتیان به‌گفتى پووچى ئەم و ئەو به‌ستووه.

بۆ‌نمونه حیزبى (خۆیوون)^(۷۵۱) له‌کوردستانى تورکیادا له ۱۹۲۷هه‌ تا ۱۹۳۱ شۆرشى‌کى چه‌کدارانه‌ی نایابى ریشه‌ری کرد؛ به‌لام مه‌خابن پشتیان به‌ وێژدان و به‌زه‌بى هێزه‌ روژئاوا‌یه‌کان به‌ست. هێزه‌کانى روژئاواش به‌پێچه‌وانه‌وه، کۆمه‌کیان به‌تورکیا کردو و له‌و رێگه‌یه‌وه زبانی‌کى بى سنووریان به‌کورد گه‌یانده. هه‌موو ئه‌وه‌ی له ۱۹۳۰دا ئەنجومه‌نى (سۆسیال ئینته‌رناسیۆنال) که به (ئینته‌رناسیۆنالى دووه‌م) ناسراوه، له‌ کۆبوونه‌وه‌ی (زبورخ)دا بۆ‌کوردیان کرد، ئه‌وه‌ بوو به‌نێوى (ئەنجومه‌نى کریکارانى سۆسیالیسته‌وه) ناره‌زایى‌یان ده‌رباره‌ی قرانى کورد له‌کوردستان دا ده‌رپى^(۷۵۲). به‌پێى ته‌بییه‌ته ئۆپورتونىسته بۆرژوا‌یی‌یه‌که‌یان. له‌و ناره‌زایى‌یه‌دا گوتبووشیان (دژى هه‌موو زه‌بر و زۆر و هێزه‌کار. هێتانی‌کین بۆ‌سه‌ندنى مافى کورد). هه‌رچه‌نده چاکیشیان ده‌زانى که کورد قه‌تل و عام ده‌کریت و هیچ به‌ره‌ستى‌ک نی‌یه ژانیان بپارێزیت.

کۆمه‌له‌ی (ژى-کاف)^(*). نمونه‌یه‌کى دى‌یه. ته‌نه‌ها یه‌ک ده‌ستکه‌وتى بوو، توانرا شووره‌وى رازى بکریته که کۆمارى‌کى ئۆتۆنۆمى‌یدارى کورد ته‌حه‌مول بکات. (ژى کاف) چونکه پارتى‌کى شۆرشگێرى خاوه‌ن ئیدى‌لۆژى‌ی نه‌بوو، پاش دامه‌زراندنى که‌وته هه‌له‌وه. له‌نێو خۆدا بۆ‌سه‌رکردیه‌ک نه‌گه‌ران، به‌لکه له‌ده‌ره‌وه‌ی حیزبه‌که بۆ‌نێو و شۆرته‌ دارىک ده‌گه‌ران. ئه‌وه‌ بوو (قازى محهمه‌د)یان په‌یدا کرد. قازى زانایه‌کى ئیسلامه‌وانى چاک بوو. به‌لام سیاسه‌تمه‌دارى‌کى چاک نه‌بوو. پشتى به‌ به‌لێنى کۆمه‌کى سه‌رکرده‌کانى ئەو دهمى شووره‌وى به‌ست و بايه‌خى نه‌دا به‌وه‌ی هێزى‌کى جه‌نگاوه‌رى به‌توانا و کۆک رێک بخات. کۆمارى مه‌هاباد له‌راستى‌یدا له‌لایهن ده‌ربه‌گ و مه‌لاکانه‌وه فه‌رمانه‌روایى

(*) بۆ‌کۆمه‌له‌ی (ژى کاف) به‌روانه لا‌په‌ره (۸۹-۹۰)ى ئەم کتێبه.

دەكرا. فيۆدالەكان لەبەر بەرزەوهەندى خۆيان، رېگەى چارەسەرتكى شۆرشيگيرانى مەسەلەى زەوىيان ئەدا. ھەر لەگەڵ خۆشگوزەرانى خۆيان لەخەتەردا ديت، سووک و ئاسان خيانەتيان لەکۆمارەکە کرد. بەر بەرەکانى پيشمەرگەکانى بارزانى و کورده عيراقى بەکانى دىيان دەکرد کە پەنايان بۆ کۆمارد کۆرپەکە بردبوو.

دەلێن ژەنەرال بارزانى کە سەرکردەى ھىزى سويابى کۆمارەکە بوو، بە پيشچەوانەى قازى يەو، ھەولێ داوە لەشکرى مۆدێرن، سەربەخۆ و بەھىز و ديسپلېن داھەزىنيت.

ھەرچەندە رژيمى ستالين بەلێنى چەكى قورسى بەکورد دا، بەلام تەنھا ووشەى پى دان (٧٥٣). کاربەدەستانى شورەوى و ايان ئارەزوو دەکرد کە کورد توند بە (کۆمارى ئازربايجان) دوە شەتەک دەن. زۆر ھەوليان دا مەسەلەکە لەو ريتچکەيە بخزێن (٧٥٤). کورد نەدەبوو متمانەى تەواو بە (کۆمارى ئازربايجان) بەسەرکردايەتى (جەعفەر پيشەوەرى) بکات، چونکە ئەوان لەپشتى کوردەو کەوتنە مامەلە لەگەڵ تاران دا. ھەرچەندە لەپەيمانەکەى نىوان کورد و ئازربايجان دا بربار و ابو، بى راوئێژکارى يەکدى، ھىچ لايەک گفتموگۆ لەگەڵ تاران دا نەکات (٧٥٥).

ھەلەيەکى دى ئەو بوو کە ھىچ ھاريکارى يەک لەنىوان چەپى بەکانى ئيران، (حيزبى تودە) و قازى محەمەد دا نەبوو (٧٥٦).

پاش کشانەوێ سويابى سۆڤيەت لەکوردستان، کۆمارەکە بى پارىزەر مايەو، يانى کۆتايى پى ھات.

حيزبى (ھىوا) ١٩٣٨-١٩٤٥، ھەمان شىوہ کەوتە ھەلەو. نەيتوانى شۆرشى کوردستانى عيراق رېک بخت. ئەميش حيزبىکى بۆرژوايانە بوو. نەرەخنە لەخۆگرتن و نە لى پرسينەو ھەبوو. جەلەويان دا بوو دەست سۆز نەک ھۆش. دەسندەخۆرانى ئينگليز لەنىو کورد دا، توانىيان سوود لەو لاوازى و شل و پەيتى يەى حيزبەکە وەرگرن و خۆ تپھەلکيش کەن و ببنە ئەندامى، ھەتا بگەنە پلە بالاکانيشى.

ئەو بەکرى گيراونە کارىکى و ايان کرد و سياسەتى حيزبەکەيان بەجۆرىکى وا وەرچەرخاند کە وا بىر بکرتتەو گوايە ھىچ شۆرشىکى کورد بى کۆمەکى بەريتانيابى مەزن، سەرناکەوئيت.

کاتىک ژەنەرال بارزانى شۆرشى ٩٤٣ى بەرپاکرد و چەند سەرکەوتنىکى عەسکەرى بەدەست ھىنا، حيزبى ھىوا دەستى تپکەل کرد (٧٥٧) و کەوتە سەودا و مامەلە. کاتىک

شه‌هیدانی کورد گیانیان ده‌به‌خشی، هه‌ندی سه‌رکرده‌ی حیزیه‌که، وه‌کو (ماجد مسته‌فا) خیانە‌تیان له‌شۆرشه‌که کرد. له‌به‌رامبه‌ر نه‌وه دا کورسی وه‌زیری له‌رژیمی به‌غدادا پی بره‌. بارزانی و هه‌قاله‌کانیشی ره‌دوو نران.

هه‌موو حیزیه‌کانی دی که له‌ کوردستانی عێراق دامه‌زران، وه‌کو: زه‌رده‌شت ۱۹۲۸، به‌کیستی ۱۹۳۷ (۷۵۸) براه‌تی ۱۹۳۸ (۷۵۹) پێشکه‌وتن، پش‌تیوانی، شۆرش، پارتی دیمۆکراتی کورد و... نه‌وانی دی... جوداوازی‌یه‌کی نه‌وتۆیان له‌گه‌ڵ هیوا دا نه‌بوو. هه‌موو دامه‌زران و هه‌له‌شانه‌وه، بێ نه‌ودی جێ په‌نج‌یه‌کی دیار له‌پاش خۆیان به‌جێ به‌یشتن.

له‌کوردستانی سوریا دا، له‌سه‌ر وه‌ختی ئینتیدایی فه‌ره‌نسییدا سه‌رکرده‌یه‌تی بزوو‌تنه‌وه‌ی کوردایه‌تی له‌چنگی فیو‌داله‌کان و هه‌نده‌ک بۆژوای رووناکبیر دا بوو. نه‌و رووناکبیرانه‌ خزمه‌تی زۆریان به‌زمان و وێژده‌ی کوردی کرد. به‌لام هه‌ولیان نه‌دا بزوو‌تنه‌وه‌یه‌کی کوردانه‌ی جه‌ماوه‌ری به‌یشتنه‌ کایه‌وه. پێیان وابوو ئاغای ئیمپریالیزمی فه‌ره‌نسی که هه‌ندی مافی رۆشنیری کوردی دان پێدانا بوو، ئیدی هه‌موو مافه‌کانی دیکه‌ی کورد ده‌سته‌به‌ر ده‌کات. کاتیک فه‌ره‌نسی‌یه‌کان له‌ ۱۹۴۶ دا سووریا‌یان به‌جێ هێشت و هه‌موو وولاته‌که‌یان -به‌ به‌شه‌که‌ی کوردستانیشه‌وه- دایه‌ ده‌ستی عاره‌به‌کان (*). نه‌وجا نه‌و ریه‌به‌ر بۆژوا و ئۆپۆرتونیستانه‌ تێگه‌یشتن ئیمپریالیزم یانی چی!!!

ئاغا و ده‌ربه‌گی کورد وه‌ک یاسایه‌کی هه‌میشه‌یی، هه‌ر دژی بزوو‌تنه‌وه‌ی ئازادیخوازانه‌ی کورد کاریان کردووه. له‌سووریاش به‌و جو‌ره‌ بوو. نه‌و فیو‌دالانه‌ هه‌میشه‌ عه‌ودالی به‌رژوه‌ندی‌یه‌ تایبه‌تی‌یه‌کانی خۆیان بوون. کاتیک ئیمپریالیزمی فه‌ره‌نسی خۆیان ناچار دیته‌وه جو‌ره‌ ئۆتۆنۆمی‌یه‌ک به‌ کوردی سوریا بده‌ن، پرسیا‌ریان له‌ (کۆر ره‌شید پاشا)ی ده‌ربه‌گ کرد، ئایا رای چی‌یه‌؟ ئۆتۆنۆمی به‌ کوردی سوریا بده‌ن؟ پاشا پرسى ناخۆ نێوچه‌ی (حه‌له‌ب)یش ده‌که‌وتیه‌ سنووری نه‌و ئۆتۆنۆمی‌یه‌وه؟ هه‌ر به‌ نه‌ وهرامیا‌ن دایه‌وه‌و

(*) جگه‌ له‌وه ئیمپریالیزمی فه‌ره‌نسی له‌سه‌روه‌ختی ئینتیدایی سوریا دا، گه‌له‌ک جار یارمه‌تی تورکیا‌یان دژی کورد داوه. له‌ ۱۹۲۵ دا فه‌ره‌نسی‌یه‌کان (خه‌تی ئاسنی حه‌له‌ب)یان هه‌تا نێو تورکیا خسته‌ به‌رده‌ستی تورکه‌کانه‌وه، تاب‌توانن باشت‌ر شۆرشى کورد سه‌رکوت که‌ن. به‌روانه‌ لاپه‌ره (۷۳- ۷۵)ی ئه‌م کتێبه‌. له‌ ۲۳ی ژوینی ۱۹۲۳ دا فه‌ره‌نسا په‌یمانێکی له‌گه‌ڵ تورکیا دا به‌ست و به‌و پێ‌یه‌ شاری ئه‌سکه‌نده‌روونه‌ی کورد و ئه‌رمه‌ن و عاره‌ب درا به‌تورکیا. نه‌وپۆ نه‌و شاره‌ پارێزگه‌یه‌کی تورکیا‌یه.

گوتیان (حه له ب) نیتوچه په کی عاره بی یه! پاشا گوتی: دژی ئه و ئوتونومی یه ده جه نگیټ که (حه له ب) ی تیدا نه بیت! چونکه (حه له ب) مه لبه ندی حه واندنه وهی خوی و خانه واده که یه تی) و «له گهل کیژانی (حه له ب) دا نیوانیان زور خوشه». ده که واته داگیرکهرانی ئه ورؤی سوریا ده بیت سه ناگوئی (کیژه شوخه کانی حه له ب) بن. له شاباشی ئه وانه دا ئه مان ئه ورؤ ئه و به شهی کوردستانیان له ژیر ده سته لات دایه.

۳- چونکه حیزبکی جه ماوه ریی خاوه ن ئیدیژلؤژیی ریکخراو نه بووه، تانه ته وه که یه کخات و هوشیارانه رتبه ریی بکات. نه توانراوه نه ته وه هاو دهرده کان و هیژه به ره له تستکاره کانی ئه وولاته داگیرکهرانه به لای خؤدا رابکیشریت و وه کو هاو کاریک دژی دوژمنه هاو به شه که به گهر خرین. له ئه نجامی هه ولدانی حیزبی (خویوون) دا، په یمانیک له نیوان کورد و گه لی ئه رمه نی برا دا، به ستره. به لام هه لی راسته قینه تازه له ده ست چوو بوو. قه تل و عامه نیوزراوه که ی تورکیا ده سته درایه و ۱۰۰ هه زار ئه رمه نیی تیدا کوژا.

هاریکاریی کورد و گه لی ئاسووری برا که بو ههر دوولا زور پر سوود و پیوست بوو، نه هاته دی.

۴- هه موو ئه و شوړش و راهه رینه میلی یانه له پاش دابه ش کردنی کوردستان به رپا بوون، پاش ئه وهی هیژه زه به لاحه کان په یمانه کانی خویان له گهل وولاته داگیرکهره کانه دا ئه نجام داوه و سنووره کانیان له سه ر ئاستی جیهانیی دانی پیتدا نراوه. له وه و پاش ئیدی خه بات به ته نها دژی ئه و وولاتانه نه بووه، به لکه ناراسته وخؤ دژ به زل هیژه کان بووه. جگه له وه ئه و وولاتانه که وتنه خؤ هه موو پیکرا به رهنکاری بزووتنه وهی ئازادیخوازانیه ی کوردیان کردووه. له ۱۹۳۲/۱۲/۶ دا په یمانی نیوان عیراق و ئیران موړ کرا، تا «له کاتی پیوستی یدا پیکرا ئاسایش و هیمنی نیوچه سنووری په کانی نیوان هه ردوو لا بیارتین». له ۸ ته موزی ۱۹۳۷ دا تورکیا و ئیران و عیراق و ئه فغانستان په یمانی (سه عد ئاباد) یان موړ کرد. بریار وابوو ههر راهه رینیکی کورد رووی دا به هه موو لایه کیان دژی بوه ستنه وه، (بروانه به ندی حه وته می په یمانه که). په یمانی ۱۹۴۶ ی نیوان تورکیا و عیراق نمونه یه کی دیکه یه. هه روه ها په یمانی سه نتؤ (که په یمانی به غداشی پی ده گوترا) و له ۱۹۵۵/۲/۲۴ دا به ستره، هه مان بابته.

دیتمان چؤن کورد ئه و هه له هه لکه وتوانه ی هه ردوو جه نگه جیهانی یه که ی له کیس دا.

بەلام ئەوى چوو، چوو. دەمانەوێت چەند ووشەيەك دەربارەى ئەو شۆرشەى ئەوپۆى كورد
بڵێن:

بەراى ئيمە تاكە يەكێكە لەو بزووتنەو چەكدارانەى مێژووى كورد، كە مەژ دەتوانی
بەشۆرشى نێو بەریت. ئەم شۆرشەى ئەوپۆ سەرەتا وەكى راپەرینیكى چەكدارانە دەستی پێ
كرد. تەنھا بەهێزى كورد و وێستەى كورد و رێكخستنى كورد بوو. بێ هیچ
یارمەتى یەكێ بێگانە. هەر هەولێك بۆ بوختان پێ كردنى كە گوايە "وازی یەكێ
ئیمپریالیزم" بوو، چ رۆژھەلات و چ رۆژئاوا، درۆى پەتین، بوختان و ھەلبەستن.

لەگەلەك روووە لەبزووتنەو چەكدارەكانى لەووە بەر جوداوازە. تەنھا شۆرشێكە كە
بەنەچەيەكێ جەماوەرى ھەيە و راستەوخۆ پشت بەستو بەھێز و ووزەى چینی جوتكارانە.
بەنێزبەكە ھەموو رێكخراو و ھێزە كوردی یەكێكە لەپشتە، وەكو پارتى دیموكرات، كاژىك
و كۆمونیست لەو شۆرشەدا بەشداریان. شۆرشەكە ھێز و توانایەكێ سوپایی حسیب بۆ
كراوى ھەيە و بەردەوام ھەولێ مۆتیرن كردنى دەدریت. پێوەندى بەھێزە ئۆپۆزیسیۆنەكانى
نێووە و دەروەى وولات پتەووە. حسیبى بارى سیاسى جیھان تێ دەخوێتتەو. شۆرشەكە
تەنھا خەبات بۆ داخوازی و مافەكانى گەلى كورد ناكات، بەلكە بۆ مافى ھەموو ئەو كەمە
نەتەواییانەش كە لە كوردستاندا دەژین. ئەو مافانەى رژیتم ئیستا بەكەمە نەتەواییەكانى
وەكو (توركمان و ئاسوورى) داو، بەرھەمى رێكەوتنەكەى ١١ى ئازارى ٩٧٠.

شۆرشى كورد ھەولێ نەھیتستنى نەخوێندەواری و چارە سەركردنى زەوى دەدات. تەنھا
داواى ئۆتۆنۆمى بۆ كوردستان ناكێت، بەلكە رژیتمىكى دیموكراسیش بۆ عێراق. چونكە
ئاشكرايە گەر رژیتمىكى فاشستى لەبەغدا دا فرمانەرەوا بیت، ئۆتۆنۆمى كوردستان
ناچەسپێت.

دەبێت ئەو ھەش بڵێن كە گەلەك جار لەھەلگرانى بیری دۆگما و ئیدیۆلۆژى بە گێرەكان
دەبێستین، كە گوايە شۆرشى كورد بزووتنەو یەكە تەنھا بۆ (ئامانجە نەتەواییەكان) تێ
دەكۆشێت. ئەو بێر و ئیدیۆلۆژى دەوور لە واقیعانە، ناتوانن بزووتنەو یەكە
شۆرشگێرانی كۆمەلگەيەكێ نامۆ و دوور لە یانەو ھەر بەقالەى دەم ھەلسەنگێنن.
ھەموو شۆرشێك جۆرە بزووتنەو یەكە میللى یەكە لەگەڵ ھەموو بزووتنەو میللى یەكە
دیدا بنەچەى ھاو بەھەيە و ھەمان كات تاییەتمەندى خۆشى ھەيە. بۆ ھەلسەنگاندنى
جۆر و چەشنى شۆرشێك پێویستە ئەوپۆ لەشتە گشتى یەكەنەو دەست پێ بكات و

به مهسه له تاييه تي به كاندا تيپهر بيت و هه زنيت. به و هووردي و قولتي به تي نه پروانريت، ناتوانريت تاييه قه نديتي و دژايه تي به سهره كي و لاوه كي به كاني نيو شوپشه كه دهست نيشان بكرت. شوپشي كورد ئه و مهرجه سهره كي به گشتي يانه تي دايه كه له شوپشه ميللي به پيشكه و تنخوازه كاني گهلاني ديدا هه به. بو نمونه ئه و يش دژي ئيمپرياليزم و ديكتاتوري تي و فيوداليزمه. به لام تاييه قه نديتي خوشي هه به، كه له گهل ئاوات و ئامانجه كاني كومه لگاي كورده واري دا ده گونجيت. زه حمه ته نه ته و هه به كي دي هه بيت كه بارودوخكي سياسي تاييه تي و هه كو نه ته و هه كي كوردي هه بيت. نه ته و هه كي كورد به سهر پينج وولاتدا به خشر اوته وه. له ههر وولاتيكياندا جو ه سيسته ميكي جودا له و دي فه رمانه وايه. شوپشي كورد ده خوازيت زور لي كردني ره گه زايه تي و چه وساندنه و هه نه ته وايه تي به مافي مرؤفانه و ئازادي نه ته وايه تي بگوريت.

كه ئيمه لايه نه گه شه كاني شوپشه كه پيش چاو ده خه ين، ئيدي ماناي ئه وه ني به كه شوپشه كه هيج كه م و كوورپه كي ني به و بي خه وشه. هيشتا نو قوستان ي زوره. تازه له سه ره تاي ريگه به كي دوور و درتژ و پر قورت داين. ده بيت پي له و راستي يانه بنيتن و خومان له لووت به رزي بوژروايانه ببوترين.

نه ركي هه موو مرؤفيتكي پيشكه و تنخواز و گشت كورديكه به هه موو جوړتيك پشتگيري ئه م شوپشه بكه ن. كورده كاني په ريده ي ئه وروپا، به تاييه ت پزيشك و ته كنكي به كان، نه ركيكي نه ته وايه تي مه زنيان له سهر شانه. سه دان پزيشكي كورد له ئه وروپا دان، پيشمه رگه ي كورد و هه موو دانيشتواني نيوجه ئازاد كراوه كان، كه سه رجه م زياد له به ك مليون مرؤف پيك ديتن، ته نها دوو پزيشكيان هه به. ئه و ژماره كه مه شوو ري به به ته ويلي ئه و بوژروايانه ده گريته وه كه ژباني پر ناز و نيعمه تي ئه وروپا و پاره پهيدا كردن، پيش به ته نگه وه هاتني كورده گوند نشينه هه ژاره كان ده خه ن.

تيروانينيكي كورتي بير و بزووتسه و هه كاژيك

ده بيت پي له و راستي به بنيتن كه ئيمه ي كورد تا ماوه به كي كورت له مه و بهر حيزيتكي خاوه ن ئيديولژي شوپشگيرمان نه بووه، كه مه سه له ي نه ته وايه تي و كومه لايه تي ميلله ته كه مان، له قاليكدا دارپژيت و نه ته وه كه مان به رتيازتيكي شوپشگيرانه و نيوه روكتيكي سوسياليستانه دا بخاته سهر رتچكه ي ئامانجتيكي ديارى كراو و چه سپاو. مرؤ ده توانيت بليت كه حيزي (كاژيك) تاكه حيزتيك بووه، كه بو به كه م جار له ميژوو ي

کورد دا ههولای داوه کیشه کومه لایه تی و نه ته وایه تی یه کانی میلله ته که مان زانستانه هه لسه نگیتیت و له قه واره یه کی ئیدی لۆژی یدا دایر تیت، له یه کهم نوسراویدا که به (کاژیکنامه) ناسراوه، ستراتیژ و تاکتیکی، بنه چه و بناغه کانی بزوتنه وهی شۆر شگێرانه ی کوردی دایر شتووه. بۆیه به پیتوبستی ده زانم بهر کورتیک له باره ی ئیدی لۆژی (کاژیک) هوه بلیم:

کاژیکنامه مه سه له ی (نه ته وایه تی) شی ده کاته وه. حیزب وه کو رووداو یکی گشتی و سروشتی له مه سه له ی (نه ته وایه تی) ده روانیت، که له گه ل په یدا بوونی نه ته وه دا سه ره لده دات. گهر بیتو به ئاره زوو ده ستی ئه نقه ست هه لته گێر دیته وه و خراپ هه لته سووړ پند ریت، ئه و (نه ته وایه تی) ووز به کی له بن نه هاتوه، که مرۆ به ره و گه شه کردن و پیتشکه و تنیکی بهر چاو و ئه ریتی رتبه ریی ده کات. میژوو ئه وه مان نیشان ده دات که ناسیۆنالیسته ئه وروپایی یه کان، پیتش هه موو لایه ک، لایه نه گه شه کانی بییری نه ته وایه تی یان با پیتا وه ته وه و خراپ هه لیا نسوړ اندووه و به جوړیکی نه ریتی سوو دیان لی وه رگرتووه. ناسیۆنالیزم بیان کردۆته ئامرازیک بۆ د نه دانی مرۆف دژی مرۆف، بۆ دادۆشین و چاو چلبستی ئیمپریالیزمانه، بۆ هه لگێر ساندنی جهنگ و چه و ساندنه وه ی رگه زایه تی و زۆر لی کردنی نه ته وه کانی دی. ئه مانه لایه ن وروه رهش و به د و دژینه کانی بییری (ناسیۆنالیزم).

به پیتچه وانیه ی ئه وه وه، ئه وروک، له گه له ک وولاتانی گه شه نه کردوو و ژێر ده سه و کۆلونی دنیای سیه هم و چواره هم دا، (بییری نه ته وایه تی) بیرو رتیاژیکه بۆ رزگار کردن و نازاد کردنی نه ته وه کان له کوژی دیلینی ئیمپریالیزم و فیو دالیزم و که پیتا لیسته چاو چنۆکه کان.

به لای کاژیکه وه (نه ته وایه تی) رووداو یکی سروشت کرده، که به در تیاژی میژوو به جوړه ها شتیه و شیواز، بی به پیتی هه ل و ده رفه تی هه لکه وتوو، گه له ک جار به ئاگایانه و جاریش بووه بی ئاگایانه، سه ره ختیک به تین و گوړ، ساتیکیش لاواز و هیدی، لیتره به ئه ریتی و له وی به نه ریتی، سه ری هه لدا وه. له کۆن دا، بزوتنه وه ی نه ته وایه تی، گه له ک جار له شتیه و قالبی ئاینیک دا ها تۆته کایه وه. به با وه ری کاژیک، ئاین، له بی ئاگایی یا خود له ئاگایی یه وه، هه می شه قۆناغ و سه رده می سه ره لدا نی بی ریکی نه ته وه بی یانه بووه. دباره لیتره دا مه به ست له بییری (نه ته وه یی) به پیتا وه ی کاژیکانه یه، نه ک

ناسیۆنالیزمی ئه‌وروپایی.

سه‌ره‌ل‌دان‌ی بی‌ر و بزوو‌تنه‌وه‌یه‌کی نه‌ته‌وه‌یی، به‌لای کارێکه‌وه، چ ده‌خ‌ل‌ئ‌یکی به‌سه‌ر په‌یدا بوونی سه‌رمایه‌داریتی و بۆرژوازی‌یه‌وه‌ نی‌یه، وه‌کو مارکسیسته‌کان بۆی ده‌چن. بی‌ری نه‌ته‌وه‌یی په‌ب‌ندی هۆکار و تین و تاوی چینیکی تایبه‌تی نی‌یه. که‌واته ئه‌م بی‌ره به له‌ نی‌و چوونی سه‌رمایه‌داریتی و بۆرژوازی‌تی، خه‌سه‌له‌تی خۆی له‌ده‌ست نا‌دات و له‌نی‌و نا‌چیت. ته‌نها به‌نه‌مانی نه‌ته‌وه‌که له‌به‌ین ده‌چیت.

کارێکه‌نامه چه‌ندین غه‌وه له‌م‌پ‌ژووی کورد و نه‌ته‌وه‌کانی دی‌که هه‌ل‌ده‌ه‌ین‌ج‌یت و ده‌یان‌کاته به‌ل‌گه و پشت‌گ‌یری ئه‌و بۆ‌چو‌وانه‌ی. بۆ غه‌وه له‌م‌پ‌ژووی کورد دا شاعیری مه‌زن (ئه‌حمه‌دی خانی ۱۶۵۰-۱۷۰۶) له‌ری‌گه‌ی هۆن‌راوه‌کانی یه‌وه هه‌ولی داوه هه‌ستی نه‌ته‌وايه‌تی کورد به‌ه‌روژ‌ت‌ن‌یت و له‌و ری‌گه‌یه‌وه به‌ نا‌گایان ی‌ن‌ی‌ته‌وه، تا خۆیان له‌ته‌وو و کۆتی دی‌ل‌یتی و ژ‌یر ده‌سته‌یی ئ‌یم‌پ‌راتۆری‌تی عوسمانی‌ی رزگار که‌ن(*) هه‌رچه‌نده له‌سه‌رده‌می ئه‌و دا، واته له‌سه‌روه‌ختی کۆمه‌ل‌گه‌ی فی‌ؤ‌دالی‌زمی کورده‌واریدا، ه‌یچ دی‌ارده و بۆن و به‌رامه‌یه‌کی سه‌رمایه‌داریتی و بۆرژوازی‌تی، له‌ئارا‌دا نه‌بووه.

(شاهنامه) شاکاره به‌نی‌ویان‌گه‌که‌ی (فیرده‌وسی ۹۳۴-۱۰۲۰) غه‌وه‌یه‌کی دی‌یه.

که‌واته به‌و پ‌تی‌یه ده‌توان‌ین ب‌ل‌ئ‌ین له‌گ‌شت قۆناغه‌کانی گه‌شه‌کردنی مر‌ق‌ایه‌تی دا، هه‌ست و خور‌تی نه‌ته‌وايه‌تی له‌ ئارا‌دا بووه، ب‌ی‌ روانینه‌ ق‌الب و قه‌واره جو‌ریه‌جو‌ره‌کانی، ب‌ی تی‌روانی‌نی پ‌له‌ی کار‌ی‌گه‌ری‌تی و تین و تاوی. هه‌ر بۆ غه‌وه چ له‌ قۆناغی ده‌ره‌به‌گایه‌تی و چ له‌سه‌رمایه‌داریتی و چ له‌ سۆسیالی‌زم دا، بی‌ر و هه‌ستی نه‌ته‌وايه‌تی دی‌ارده‌یه‌کی ئاش‌کرا و به‌رچاوه. به‌لام دی‌اره به‌ چه‌ندایه‌تی و چۆنی‌تی‌یه‌کی جو‌داوا‌زده‌وه.

هه‌ر گۆ‌ران‌کاری و گه‌شه‌کردنیکی سی‌سته‌می ر‌ژیم و جو‌ری ر‌ی‌به‌ری کردن، کالایه‌کی نو‌ی به‌ بال‌ای بی‌ر و بزوو‌تنه‌وه‌ی نه‌ته‌وايه‌تی دا ده‌ب‌ر‌یت، یانی ووزه نه‌ته‌وايه‌تی‌یه‌که به‌جو‌ر و شی‌وازی‌کی دی‌که ده‌گۆ‌ر‌یت. به‌لام ئه‌و ووز‌یه هه‌رده‌م به‌زین‌دو‌یتی ده‌م‌ن‌یت‌ه‌وه.

وه‌ک رو‌ومان ک‌رده‌وه، بی‌ری نه‌ته‌وايه‌تی به‌لای کارێکه‌وه، رو‌وداو‌یکی خ‌و‌پ‌س‌کی سرووشت ک‌رده، که له‌ م‌پ‌ژووی ژ‌یان و بوونی هه‌ر نه‌ته‌وه‌یه‌که‌دا سه‌ره‌ل‌ده‌دات. به‌و پ‌تی‌یه

(*) Ahmad-i Chani: "Mam & Zin" oder ein Kurdisches Romeo und Julia", deutsche Übersetzung von Jemal Nebez, Publikation der NUKSE, München 1969.

"مەم و زین" یاخود رۆمیۆ و ژولیتێی کورد. نەبەز کردووێ بە نالەمانی

مافی نه ته وایه تیش مافیکی سروشتی و خورسکه و لهو رووه ده گشت گهلانی جیهان چوون یه کن و نهو مافه یان ده که ویت. بویه هر زورلی کردن و زور بوی هینان و چه وساندنه ویه کی نه ته وایه تی، له سر هر گهلنیک، به کرداریکی ناسروشتی و ناجور داده نیت.

لهو رووه ده، کاژیک چیزیک کی نه ته ویه یی یانه ی مرو پهره ره، که بو دهسته بهرکردنی نهو مافه سروشت کرده ی کورد ده کوشیت. دیاره نهو مافه ش ته نها به کورد رهوا نابینیت، به لکه به سرپاکی گهلانی دنیا. بویه کاژیک بهو پهری توانایه وه پشتگیری خه باتی نازادیخوازانه ی گشت گهلانی بن ده ست ده کات، به مهرجیک نهو مافه سروشتیانه یان له سر حسیتی کورد و گهلانی دی ته واه نه بیت. بو نمونه له کاتیکدا که کاژیک پشتگیری خه باتی گهلانی عارب له پیناوی مافی چاره نووس و ژبانی نازاد و یه کیستی یه کی نه ته وایه تی دا ده کات، هه مان کات دژی ئیمپریالیزمی عاربه ی ده جه نگیت.

کاژیک پشتگیری خه باتی نازادیخوازانه ی نهرمن، ناسووری، بیافرایی، باسکی، پاتانی، فه له ستینی، جووله که، پیست ره شه کان، قییتنامی، یونانی، گهلانی باشووری سودان، به نگالی، ئیرله ندی، گهلانی نه فریقیای باشور، تیرولی خوارو، هیندی به سووره کان و گشت گهلانی دی ده کات.

به لام کاژیک پی وایه، گه لی کورد، کاتیک ده توانیت یارمه تی بهرچاو و کاریگه رانه ی گهلان بدات، که خوی له کوژ و پیوه ندی دیلیتی نازاد بو بیت. کورد ده لیت: (کوژر ناتوانیت بیته چاوساگی کوژ). ههروه ها زبندانی یه که نهو توانا زوره ی نی به زبندانی یه کی هاوړی نازاد کات. بویه هه نگاوی یه که م به لای کاژیکه وه، نازادی کوردستان و گه لی کورده و ده بیت له وپوه ده ست پی بکریت. نهو کاته ده توانیت کومه کی ته واه و پیویست به گهلانی دیکه بکریت.

تالیره دا، کاژیک، به پیچه وانه ی بیر مارکسیزمه وه له راستی یه کان ده روانیت. نهوان له (سه رجه م) هوه بو (به ش) ده ست پی ده کن. به لام کاژیک له (به ش) هوه بو (سه رجه م) هه لده زیت. به لای کاژیکه وه، سه رجه می گورانکاری ته نها له (به ش) هوه شتوای ده ست پی کردنه و پیچه وانه که ی هه له یه. دیاره هر (به ش) یکیش که رتیکه له (سه رجه م). که واته شورشیکی جیهانی، ته نها له ریگه ی شورشی نیوچه یی، یانی شورشیکی نه ته وایه تی به وه شتوای کردنه.

جگه له‌وه، کارژیک پټی وایه که به‌رزوه‌ندی و خواسته‌کانی چینیک‌کی تاییه‌تی نه‌ته‌وه‌یه‌ک، مهرج‌نی‌یه‌پرا و پړوه‌کو به‌رزوه‌ندی و خواسته‌کانی هه‌مان چینی نه‌ته‌وه‌یه‌کی دی چوون یه‌ک بن، مادامیک‌کی گه‌شه‌کردنی وولاتانی جیهان چوون یه‌ک و به‌یه‌ک پله‌نین. چونکه هیزه‌سیاسی‌یه‌کانی نیو‌ئه و وولاته و جوړی سیستمی رژیتمه‌که‌ی، ده‌ورتیکی کاربگه‌ر له‌سهر پهره‌پیدان و گوړینی به‌رزوه‌ندی و خواسته‌کانی نه‌و چینه‌ده‌یینیت. هه‌ر بۆ‌غومونه خواست و ئاواته‌کانی کریکار‌یک‌کی سویدی‌ی، که له‌لایهن (پارتی کریکاران)‌ی سهر به‌سۆسیال دیمۆکراته ئۆپۆرتونیس‌ته که پیتالیسته‌کانه‌وه چه‌شه ده‌کرت، هه‌رگیز له‌گه‌ل خواست و ئاواتی کریکار‌یک‌کی کورد یا فه‌له‌ستینی دا چوون یه‌ک نین. کریکارانی وولاتانی کولونی کراو و ژیر ده‌سته، هیچ کات له‌گه‌ل کریکارانی نه‌و وولاتانه‌دا که سۆسیال دیمۆکراته‌کان تییدا فه‌رمان په‌وان، نایه‌نه به‌راورد کردن.

ده‌رباره‌ی ده‌ست پټ کردن له (به‌ش)‌وه، وه‌ک رت‌بازیک بۆ‌گه‌یشتن به (سه‌رحه‌م) دواين، یانی ئازاد کردن (سه‌رحه‌م). به‌لام چۆن به‌و ئامانجه ده‌گه‌ین؟ کرۆک و نیوه‌رۆکی نه‌و رزگاری و ئازادی‌یه‌چی‌یه؟

به‌بروای کارژیک، بۆ‌ئازاد کردن گه‌ل، پټ‌ویسته‌پارتیکی خاوه‌ن ئیدیلۆژیی شوپ‌شگ‌پ‌بزوتنه‌وه‌که ده‌ست پټ بکات. نه‌و پارتیه‌بیت توانای نه‌وه‌ی هه‌بیت که کیشه‌بنه‌ره‌تی‌یه‌تیک چرژاوه‌کانی کۆمه‌لگه‌ی کورده‌واری، کیشه‌نه‌ته‌وه‌یی و کۆمه‌لایه‌تی و ئابووری و ئایینی‌یه‌کان و... تاد، وه‌کو‌یه‌که‌یه‌کی لیک دانه‌پچرا و هه‌لسه‌نگ‌یینیت و شی‌یان بکاته‌وه. نابیت مرۆ نه‌و کیشانه‌لیک هه‌لبۆرتیت. هه‌ر بۆ‌غومونه چیدی نه‌و بیانوه‌پووجه به‌سه‌رچوو که بلین (ئیمه‌جاری کوردستان رزگار ده‌که‌ین، نه‌وجا کیشه‌کۆمه‌لایه‌تی و ئابووری‌یه‌کان چاره‌سهر ده‌که‌ین).

به‌بروای کارژیک، کوردستان ته‌نها به‌کرده و کۆشه‌ی نه‌ته‌وه‌که خۆی رزگاری ده‌بیت. بۆ‌یه‌ده‌بیت هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه، له‌گه‌ل ده‌ست پټ کردن بزووتنه‌وه ئازادیخوازه‌که‌دا، ده‌ست به‌چاره‌سه‌رکردنی کیشه‌و ته‌نگ و چه‌له‌مه‌کانی نه‌و جه‌ماوه‌ره‌بکرت، که له‌و بزوتنه‌وه‌یه‌دا به‌شداری ده‌کن. چونکه رزگاری به‌ته‌نها مانای رزگارکردنی کیتو و ته‌لان نی‌یه، به‌لکه به‌پله‌ی یه‌که‌م ئازاد کردن مرۆقه. ئازادی مرۆفیش یه‌که‌یه‌کی لیک نه‌ترازوه و گشت رووه‌کانی ژیان ده‌گریته‌وه، نه‌ک ته‌نها نه‌ته‌وايه‌تی و کۆمه‌لایه‌تی و ئابووری. که‌واته قه‌واره‌ی ئیدیلۆژی حیزبه‌که، ده‌بیت سه‌راپای کیشه‌سه‌ره‌کی‌یه‌کانی

کۆمەلگە بگریتە خۆ. یانی پیتیوستە ئیدیۆلۆژی ئەو پارتە لە جەرگە ی کۆمەلگە کە خۆبەو هەلقولابیت. تەنھا ئەو کاتە دەتوانیت تاکتیک و ستراتیژ، شان بە شانی یەک، بخریتە خزمەتی مەسەلە ی نەتەو و کەو.

پارتە نامۆکان، ئەوانە ی ئیدیۆلۆژی یەکی ئاوەکی و نامۆیان هەیه و لە جەرگە ی کۆمەلگە یەکی دیکەو سەریان هەلداو، ناتوانن ئەو رۆلە ببینن. ئا بەو جۆرە کارێک جوداوازی لە نێوان ئیدیۆلۆژی (رەسەن) و ئیدیۆلۆژی (نارەسەن) دا دەکات.

ئیدیۆلۆژی (رەسەن) ئەو ئیدیۆلۆژی یانە کە (لە جەرگە ی ئەزموون و تەجرەبە ی کۆمەلگە کە ی خۆیانەو سەر هەلە دەن) و خواست و ئامانجیان پراو پری خواست و ئامانجی کۆمەلگە کە یە).

بە تیروانی نیکی کۆمەلگە ی کوردەواری، ئەم راستی یانە مان بۆ روون دەبیتەو:

جوتکاران پشکێکی هەرە مەزنی کۆمەلگە ی کوردەواری پێک دین. ئەم توێژالە، پرۆلیتاریای زەوی پێک دەهێنن و لەباریکی گەلەک دەردناک و دواکەوتوو دا دەژین. لە لایەن دەرەبەگی کورد و داگیرکەرانی بیگانەو دەرەپتندرتین و دادەدۆشرتین.

دەرەبەگی کورد، زۆریەیان لە دەرەو ی شارەکان، لە گوندەکان دەژین. چینیکی هیزدارن. تا ئەو کاتە ی داوای سەربەخۆیی یەکی هەرمی نەکەن، لە لایەن کۆنەپەرستان و داگیرکەرانی کوردستانەو پشستگی ی دەکرین و دەلاوێندرتنەو. چینیکی گچکە، کە خەریکی پەرە ئەستاندن و هیز و گۆر پەیدا کردن، چینی بۆرژوا ی بچوکە، کە سەنگ و قورسای یان لە شارەکاندا یە.

چینیکی تەواو گچکە ی کە پیتالیستی کوردیش هەیه. بەشی زۆریان لە دەرەو ی کوردستاندا دەژین و زۆریە ی زۆری سەرمایەشیان هەر لەو ی بەگەر خستوو. ترسی زۆریان لە "ئازاوە" و "بەرژاوەندی تیکدەر".

هەرچەندە کارخانە و شیرکەتی گەورە نین و کوردستان زۆر لە گەشەکردن و بوژاندنەو دواکەوتوو، چونکە داگیرکەرەکان بە ئارەزوو پشت گوێی دەخەن و بەهەژاری دەیهێلنەو و دەیانەوێت گەشەکردنی ئابووری لە مەودای کشتوکال دا رابگرن، لە گەل ئەو شدا بەهۆی شیرکەتەکانی نەوت و چیمەنتۆ و جگەرەو، کە لە هەندەک لە شارە گەورەکانی کوردستاندا هەن، پرۆلیتاریای کارخانەکان بەهەمان شتووە پەیدا بوون و گەشەکردن دان.

لیتره دا گهره کمانه هه لوتیست و رۆلی هه رچینیکی له مانه، له شۆرشى نازادیخوازانیه کورد دا، له باری سهرنجی کارئیکانه وه، هه لسه نگینین:

فیوډال وهکو چین، (نهک وهکو تاکه کهسان، که هه ندیکیان هه لوتیستی نه ریتی یان هه بووه)، هه میشه خیانه تیان له شۆرشى نازادیخوازانیه گه له که مان کردووه. زۆریه ی کات دهستکیش و مقاشی دهستی ئیمپریالیزم و تالان که رانی کوردستان بوون. نوینه رانی ئهم چینه زیتر سهرهک هۆزهکانن که گه لهک جار مه کانه به کی ئاینی یشیان هه یه. به پیتی جهوههر و مهوقیعی چینه به تی یان، به هیوا و چاوه چاوی کۆمه له گه یه کی گه و ره و فراوانتری کورده واری نین. به برۆای کارئیک، شۆرشى کورد، به هیچ جوړیک ناتوانیت پشت بهم چینه بیهستیت و هیواى له سهر هه لچنیت. هه رچه نده هه ندهک ئاغا و ده ره به گ هه بوون، که له پیتناوی به رژه وهندی میلله ته که یاندا دهستبهرداری به رژه وهندی چینه به تی یان بوون، به لām ئهمه ناکاته ئه وهی بکرتنه پیتوانه و کیشانه ی ئهم چینه.

بۆرژواى بچووک گه لهک جار دم له نازادی و سهر به خوپی کورده وه ده ژهن، به لām تا ئه وه که وشهن و سنووه ی که بزوتنه وهی نازادیخوازانیه میلله ته که به رژه وهندی به کانیان نه خاته مه ترسی به وه. له رووی په یوه ندی ئابووری به وه و به سه ته و پابه ندی پیتته خته کانی ئه وه ده و له ته مه رکه زی یانه ن که کوردستانیان داگیر کردووه. ئهم چینه پتیوستی یان به ئاسایش و ئارامی هه یه، تا بازاری بازرگانی یان له بره و و پایه داری دا بیت. شۆرشى کورد، نا ئارامی دینیتته کایه وه و ئاسایش ده شله قینیت. که واته به رژه وهندی به ئابووری به کانیان ده خاته غه رغه ره وه. به برۆای کارئیک، له مه و دایه کی به رته سک و که وشه نیکی سنوور بۆ دانراودا، ده توانیت ئهم چینه بۆ سوودی بزوتنه وه که هه لیسو رپندریت. به لām نابیت به هیچ جوړیک جلّه و ی سهر کردایه تی شۆرشه که بدریتته ده ستیان، ده نا مه سه له که له ده ست ده چیت. له گه ل ئه وه شدا که سوود له ووزه و توانای ئهم چینه وه ره ده گیریت، به لām پتیوسته به رده وام گه ل له هه لوتیست و ئامانج و جهوههری ئهم چینه هوشیار کرتته وه.

پرۆلیتاریای کارخانه کانی کوردستان، هیشتا له و پله ی تواناو راده ی هوشیاری به دا نین که مه ترسی و خه ته ری ته ماع و چاو چلیسی ی دادۆشینه رانیان هه ست پی بکه ن. بۆیه ئه رکی گرنه و پتیوست ئه وه یه که بانگی ئیدیۆلۆژی به کی ره سه ن به گو ی یاندا هه لدریت و چاویان بکرتته وه. ده بیت هوشیار بین و رتبه نه ده یین به بیرى چه واشه و له خسته بهر که

به‌نیوی (برایه‌تی و هاریکاری ئینته‌رناسیۆنال) انه‌ی ساخته‌وه فریویان دهن (وه‌کو هه‌لگرانی هه‌نده‌ک بی‌ری نامۆ و دۆگما، کنه‌ده‌که‌ن)، دهن‌ئه‌و کاته‌له‌به‌رژه‌وه‌ندی‌یه‌کانی شۆرشی کورد دوور ده‌خرینه‌وه و ووزیان له‌خزمه‌تی هه‌ژه‌زه‌لاحه‌کاندا به‌هه‌ده‌ر ده‌دریت.

تا‌که‌چینی‌ک که‌شۆرشی کورد ده‌توانیت تاسه‌ر پشتی پێ‌به‌ستیت، پرۆلیتاریای گونده‌کانه، یانی (جوتکاران)، که‌ ۸۰٪ ی سه‌رپاکی گه‌له‌که‌مان پێ‌ک دیتن. ئه‌م چینه‌ به‌ پێ‌ی واقیع و هه‌لکه‌وته‌چینایه‌تی‌یه‌که‌یان، چینی‌کی شۆرش‌گێرن. بۆ‌یه‌ پێ‌ویسته‌ به‌ بی‌ری‌کی ره‌سه‌ن گۆش کرین. هه‌زاران سا‌له‌ له‌لایه‌ن ئا‌غا و ده‌ره‌به‌گ و هه‌ژه‌ دا‌گیرکه‌ره‌ بێ‌گانه‌کانه‌وه‌ ده‌چه‌وسیندرینه‌وه و چاویان به‌و واقیعه‌ تاله‌دا هه‌له‌یتاوه. بۆ‌یه‌ هه‌ست و گیانی شۆرش‌گێرته‌تی تێ‌که‌ل به‌خوێنیان بووه، له‌گه‌ل شیردا چه‌شتوویانه و به‌و بی‌ره‌ فرچک درا‌ون.

که‌واته‌ مه‌سه‌له‌ی کورد، چاره‌ سه‌رکردنی کێشه‌ی نه‌ته‌وه‌یه‌که‌، که‌ کرۆک و نی‌وه‌روکی به‌رژه‌وه‌ندی و خه‌ون و خواستی جوتکارانی کوردستان پێ‌ک دیتیت. به‌ پێ‌ی با‌وه‌ری کاژیک، به‌رژه‌وه‌ندی و خواستی جوتکاران ته‌نها به‌رژه‌وه‌ندی‌یه‌ نابووری‌یه‌کان نین، به‌لکه‌ له‌پال‌ئه‌وه‌شدا، ئامانجی نه‌ته‌وه‌یی‌یانه و خواسته‌ کۆمه‌لایه‌تی‌یه‌کانن. ئه‌و خواست و ئا‌واتانه‌یه‌که‌یه‌کی لێ‌ک دانه‌پچرا‌ون، چونکه‌ جۆتکارانی کورد له‌یه‌ک کاتدا جوتکاریش و کوردیش و چه‌وساوه و زۆر لێ‌ کراویشن.

به‌رژه‌وه‌ندی جۆتکارانی کورد، به‌و خا‌که‌وه‌ به‌نده‌ که‌ له‌سه‌ری ده‌ژین، به‌کوردستانه‌وه‌ په‌یوه‌سته. به‌لام کوردستان دا‌گیر کراوه. بۆ‌یه‌ مه‌سه‌له‌ی ئازادی جۆتکارانی کورد، مه‌سه‌له‌ی رزگاری و سه‌رفرازی ئه‌و خا‌که‌یه. به‌و پێ‌یه، مه‌سه‌له‌ی نه‌ته‌وا‌یه‌تی و چینایه‌تی، له‌گه‌ل یه‌کدا پێ‌که‌ل پێ‌کن.

کاژیک بر‌وای وایه‌ که‌ ئازادی کوردستان، ته‌نها له‌ری‌گه‌ی بز‌ووتنه‌وه‌یه‌کی شۆرش‌گێرانه‌وه‌ به‌ ئه‌نجام ده‌گات. هه‌یچ بز‌ووتنه‌وه‌یه‌کیش بێ‌ تێ‌ خوێندنه‌وه‌ی ویسته‌ی ئازادانه‌ی جوتکارانی کورد، ناتوانیت به‌رده‌وامی و سه‌رکه‌وتن به‌ده‌ست به‌یتیت. به‌لام نابیت ئه‌وه‌ش له‌یاد کریت، که‌ گۆش کردن و رێ‌ک‌خستنی چینی جۆتکاران، کاری‌کی هه‌روا سانا و ئاسان نی‌یه. جوتکارانی کورد، (ئه‌وانه‌ی له‌ده‌ره‌وه‌ی سنووری نی‌وچه‌ رزگار کراوه‌کاندا ده‌ژین)، له‌ ژێ‌ر بار و فشاری سیستیمی‌کی چا‌و‌چنۆک و دا‌دۆشینه‌ری ده‌ره‌به‌گیه‌تی‌دا دره‌تیندرین. له‌لایه‌ن هه‌نده‌ک رێ‌به‌رانی ئایینی بێ‌ وێ‌ژدانه‌وه، به‌بی‌ری

دوگما و رزبو ته لږين ددريڼ و له ووزه دهخريڼ و فريو ددريڼ. وولاته داگيركه ركه كاني كوردستان، هه تا نه وړو، له هه ولې نه وه دان تايني ئيسلام له دژي شوړشي كورد هه لسوړتين و بيكه نه داره دهستيك بو خه فكهردني خواستي نازادانه ي نه ته وه كه مان. وهك نموونه يه ك ئهم به سه رها ته تان بو ده گيرمه وه: پاش يه كگرتني سوريا و ميسر له فيبريوهرې ۱۹۵۸ د، ناصر زه بريكي توندي له سيستيمي دهر به گايه تي ميسر و سوريا دا. بهو پي يه دهسته لاتداراني عاره بي سوريا، يه كييك له داره دهسته گرنگه كانيان بو به ربه ركه كاني كيشه ي كورد له دهست دا. به لام دهست به جي له گهل توركيادا وه خو كه وتن، تا پيكره بهر به بزو وتنوه ي كوردايه تي بگرن. توركييا، (مه لا) يه كي ريشداري، تازه پيدا كه وتووي، كورد زماني نارده ني سوچه كوردي يه كاني سوريا وه، تا له ژير چارشيو ئيسلام دا به ربه ركه كاني بيبي كوردايه تي بكات. مه لاي ريشداري ته له كه باز، له ماوه يه كي كوردت دا گه له ك ساكار و دلپاكي له خو كوكرده وه و زور كه سي له سياست دوور خسته وه، تا روژتيك كورديك به پرتا و خو به مالي مه لا دا دهكات. ده بينيت جه نابي ماموستا (ده خواته وه)! عاره قيش له ئيسلام دا حرامه، كابري كورده كه لله يي ده بيت. خزي زور به فريودراو و له خسته برا و دپته پيش چاو، بويه دهست به جي مه لا بهر گولله ده دات.

كاتيك پوليس دين و مالي مه لا ده پشكن، چندين قايي ديكهش عاره ق ده دوزنه وه. ليكولينه وه و پشكنين و گهراني زيتر به دهري ده خات كه (ردين) كه شي ساخته يه.

ئهم به سه رها ته دهري ده خات كه داگيركه رانمان چ داو و پيلانتيكي نه هر مه نانه ده چن و چون گشت ريگه يه كي ساخته و ته له كه بازمان به رامبه ر وه بهر ده گرن.

جوتكارانمان نه زمون و تجربه ي تالان ته نها له گهل (ردين داري) ساخته دا ني يه. گه له ك جار له لايه ن بوژوا كه له ك بازه كانيشه وه له خسته براون. له گهل (چه پ ره وه) قسه قيته له كانيشدا، تجربه ي دلخوشكه ريان ني يه. زوو بويان ناشكرا بو كه نه و (چه پي) يانهش له ووشه ي قه به و ئال و والا زيتريان پي خه لات نه كردوون. هه رچه نده جوتكارانمان بي سواد و نه خوينده وارن، به لام به تجربه ي فير بوون، كه زوريه ي زوري نه و قسه زل و دم هه راشانهش وه كو بوژواكان، ته نها بو به رژه وهندي خويان هه لپه ده كهن. بويه جوتكاران له زور خاوه ن شه هاده و خوينده وار به د گومانن و به (شله شاري) و (سه رچه ور) نيويان ده بن.

ئا له و باره ده رناكه دا، له و هه ل و ده رفه ته سه خته دا، ريكخستن و فير كردنيان،

یه کیکه له ئه رکه هه ره گران و دژواره کان.

شۆرشی کورد، که به پله ی یه که م پشتی به جوتکارانی کورد به ستووه، دهیتوانی گه له ک خزمهت به جوتیاران بکات، گهر ریبه ریتی و سه رکردایه تی شۆرشه که جۆریتی دیکه بایه. مه به ستم نه وه یه. گهر سه رکردایه تی یه که ی که میت له و ئۆپۆرتونیست وخۆ په سه ند و هه لپه رستانه پاکژ کرابا. ناشلیم سه رکردایه تی شۆرشه که هه ر هیه چی بۆ جوتکاران نه کردوو، به لام گۆرانکاری یه کی به رچاوی نه وتۆش به سه ر باری ژیانیندا نه ها تووه.

کاژیک برۆای وایه، له سه ر شۆرشی کورد پتیوسته که به پله ی یه که م به رژه وه ندی و خواست و ئاوا ته کانی جوتکارانی کورد ده سه به ر بکات. ئه مه یانی (هه ر سه رکه و تنیک له جه نگی رزگاری یدا، نازاد کردنی هه ر نیوچه یه کی کوردستان، ده بیت و پتیوسته هیز و گوړپیک به جوتکارانی کورد بیه خشیت. به واتایه کی دی، ها وئا هه نگ له گه ل رزگار کردنی هه ر بستیکی خاکی کوردستاندا، وا پتیوست ده کات، رژیمی گه نده لی ده ره به گیاه تی هه لقه ندریت و ریشه کیش کریت).

کاژیک پتی وایه که چاره سه رکردنی زهوی به ریگه یه کی سۆسیالیستانه ی شۆرشیگێرانه، ده بیت هاوکات له گه ل شۆرشی رزگاری خوازانه دا پتیه وی لی بکریت. بێ پارایی و گوێ دانه دلی ئه م ناغا، یا نه و ده ره به گ و کو له کویتخا، بێ نه وه ی بیر له وه بکرته وه له م کاته ی ئیستا دا چ ده سه کوه و سوودیکی بۆ شۆرش تیدا یه.

به برۆای کاژیک، وه به ر گرتنی هه لۆتستیکی ئاوها، له دوو لاهه پتیوست و بایه خدارن. ۱- له روه وی ستراتیژی یه وه هه لۆتستیکی راست و گونجاوه، چونکه به رژه وه ندی گه وه ترین چینی کۆمه لگه که مان ده سه به ر ده کات.

۲- له روه وی تاکتیکی شه وه له باره، چونکه جوتکاران به ته جره به بۆیان ئیسه پات ده بیت، کێ بۆ به رژه وه ندی یه کانیان ده کو شیت و ده یاریزیت. جگه له وه ش، جوتکاران که کو له که ونی رگه ی پته وی شۆرشه که مان، به ره به ره له مه ودای به رده وامی شۆرشه نازاد یخوازه که ماندا، ده توانن جله و و رتیه ری شۆرشه که بگرنه ده ستی خویان.

ئه مه مانای نه وه نی یه ئیدی پرۆلیتاریای کارخانه کان، که تا ئیستا لاواز و که م هیزن، به جله و خسته ده ستی جوتکاران، پشت گوێ خرین.

پرۆلیتاریای کارخانه کان، به رده وام له هیز و گوړ په یدا کردندان. ده بیت نه وانیش بۆ

سوودی شوږشه که وه گډر خرین. چونکه بی بوون و دامه زرانندی کارخانه و شیرکه تی گه وړه و مه زن، کوردستان به پابه نندی هتیره زبه لاهه کان و داگیرکه رانی دهمینیتیه وه. لیره شدا و پتو بسته کیشه نابووری و کومه لایه تی و نه ته وایه تی یه کان پیش چاو بگیرین.

به بروای کاژیک، دامه زرانندی کارخانه و کارگه ی نه وتو، که کوردستان به پابه نندی و کلکایه تی و ولاته داگیرکه ره کانه وه بهیلتیه وه، له بهر ژه وه نندی کورد نی یه. داگیر که ران هم همیشه له هه ولی نه وه دان که کوردستان. زیتیر و زیتیر به سه رمایه ی بیگانه وه، گری به ند که ن.

جگه له وه، به رده وام خه ریکن به نیتوی کارخانه سازی کوردستان وه، که مه نه ته وه بی دیکه بیننه کوردستان وه، تا به و شتویه واقیعی نه ته وایه تی نیشتمان که مان بگوړن. کارخانه سازی کوردستان، تا به و شتویه و شتوازه که کوردستان به سه رمایه ی پیتته ختی و ولاته داگیرکه ره کانه وه ده به ستیه وه و چه پوکی نیستعمارانه یان فراوانتر و هیزدارتر ده کات، به لای کاژیکه وه نا شایسته و ناپه سنده و له ناستی بی دنگ ناییت.

نا به و پی یه، کاژیک پارتيکی سوسیالیستانه یه، که له دارشتنی دینگه جده و هری یه کانی سوسیالیزم دا، جوداوازی نه ته وه یی و کومه لایه تی یه گه لانی جوړ به جوړ، تی ده خوینیتیه وه.

کاژیک پی یه وایه، هیچ رتبارتيکی سوسیالیزما نه نی یه که پرا و پر بو گشت نه ته وه کانی جیهان گونجاو و شیا و بیت، بی گوئی دانه باری کومه لایه تی و نابووری، بی بایه خ دان به میژوو، به باری دهروونی و پله ی هوشمه نندی نه ته وه یه.

به لام چه شنه جوړیه جوړه کانی سوسیالیزم، خالتيکی نیتوکوی یان هه یه، نه ویش نه وه یه (له سه رجه می بیره سوسیالیزمه کاندا، ده بیت "هی خوپی تاکی" سنوور و مه و دایه کی وای بو دانریت، که بهر به دادوشین بگریت).

جگه له وه به بروای کاژیک، سوسیالیزم خو ی له خو ی دا نامانجیک نی یه، که به خه باتی شوږشگیرانه ی چه کدارانه پی یه بگه یت، به لکه ه و نامرازیکه بو گشت که سیک، بو گشت که لیک، تا ووزه و توانای خو ی له پیناوی نازادی و خو به خوپی دا وه گډر بخت.

کاژیک بروای به ده سته لاتی تاکه چین نی یه و پی یه وایه کومه لگه ی فره چین، کومه لگه یه کی نه خوش و که نه فته.

به لای کاژیکه وه، مرۆ ته نهها له بواری توانا و ژیریتهیدا لیك جوداوازن.

ئه وهش بۆهاته نه کایه ی کۆمه لگه یه کی هاو ئاههنگ، جوداوازی یه کی پێویسته. بۆ ئه وهش پێویسته هه مووان مافی چوون یه کیان هه بیته. چونکه کۆمه لگه وه کو له شیک وایه و تاکه تاکه ی مرۆ قیش به شه جوداوازه کانی ئه وه له شه پێک دێن. (مرۆ ناتوانیت بلێت چاو له گوێ پر بایه خ تره بۆ له ش. هه ردووکیان گرنه و پر بایه خن. ته نهها ئه رکیان جوداوازه)، بۆیه پێویسته ئامرازی به رههم هێنان ئازادانه به خرێته به ردهستی هه ره که سیکه وه که توانای به کارهێنایی هه بیته و ده رفهت بۆ هه ره یه کی که بره خسێندریته که ئاره زووی فیر بوونی بکات.

که کاژیک پشته جوتکاران ده گریت و پشتیان پێ ده به ستیت، له به ره ئه وه یه که له م سه رده مه ی کۆمه لگه ی کورده واریدا، شوێشگێرترین چینه. ده نا کاژیک برۆای به کۆمه لگه یه کی یه کسانێ بێ چینه، که ئامرازه کانی به رههم هێنان ئازادانه بۆ گشت که س فه راهه م بکریته. گشت تاکیک بۆی هه یه سه ره به ستانه ئامرازه کانی به رههم هێنان به کار به ریت، به مه رجیک ئه وه سه ره به ستی یه نه گاته ئه وه پله یه ی چینیکی دادۆشینهر به نییته کایه وه. دیاره به کار هێنایی سه ره به ستانه ی ئامرازه کانی به رههم هێنان مۆنۆپۆل ده ریسک نییته، بۆیه پێویسته به رده وام چاودیری بکریته و به ره به اته نه کایه ی مۆنۆپۆل بگیریته، ئه وه ده زگایه ی به ئه رکی ئه وه چاودیری یه هه لده ستیت، (ده ولته)، که له بواری نیوخۆ دا ریگه له دادۆشین ده به ستیته وه و نه ته وه که به وه بیر و باوه ره گوشت ده کات، له ئاستی ده ره وهش دا پارێزگاری له وولات ده کات. که واته ده ولته ئامرازه که له ده ستی ئیدیۆلۆژی یه که دا. ئه وه ئامرازه هه م یه که یه کی نه ته وه یی یه که گرتوو دینیته کایه وه و هه م کۆمه لگه یه کی بێ چین و یه کسان. چونکه به برۆای کاژیک، گه ل کاتیک یه که یه کی نه ته وایه ته ی پێک دیتیته، که گه یشتیته پله ی ته فر و توونا بوونی چینه یه تی.

به وه پێ یه کاژیک گیانی ئیدیۆلۆژی یه کی نوێ به به ری نه ته وه ی کورد دا ده بریته.

کاژیک به پێچه وانه ی حیزبه کوردی یه کانی به ره له خوێ، له سه ره ئاستیکی نه ته وایه تی دامه زراوه، که هه موو کورده گرته خۆ. چونکه گشت کوردیک، له هه ره کوێ که هه ن، هه مان کێشه یان هه یه. هه مووان بێ جوداوازی، به هه مان هۆ و بیانووه وه، له لایه ن دوژمنان و داگیرکه رانه وه، ده چه وسیتدرینه وه و ده ره تیئدرین و داده دۆشرین.

که واته کاژیک یه که م حیزبکی کورده که له سه ره ئاستی هه ریمایه تی ئه وه سنووره

دهستکردانه دانه مه زراوه و چه کی بیروباوه پری داووته دهست تیکۆشه ره نازادیخوازه کان. ئهوانی دی، ههر چهنده نازادی کوردستانیش ناره زوو بکه، پتی ناگه. چونکه یاخود بی ئیدیۆلۆژین، یا بیر و باوه پریکی رهسەنیان نییه. بیرو باوه پری رهسەن به لای کاریکه وه ئه و بیر و باوه پریه که له جهرگهی خواست و ئاواته کانی کۆمه لگه که وه سه ریان هه لداوه. بۆیه کاریک گشت بیریکی دۆگما و ئاوه کی ده داته دواوه، ئه و بیرانه ی ده یانه ویت یاسا و ده ستور و پیتوانه ی کۆمه لگه به کی نامۆ، بی تی ریمان، به سه ر کۆمه لگه به کی دیکه دا به سه پیتن. ههر بۆ نمونه کاریک دژی ئه و مارکسی به ته قلیدی یانه به که کویرانه نووسینه کانی مارکس و ئینگلز و هاو بیره کانیان به چاکترین (ره چه ته) ی ده ردی کورد تی ده گه ن. به لای کاریکه وه ئه و که سانه کۆنه په رستان، نابینا و ناواقیعی و نا شوڕشگیتن.

کاریک له توێژینه وه ی میثرووی سیاسی کورد دا گه یشتۆته ئه و سه ر ئه نجامه ی که ماکی سه ره کی ی نا به کامی ی و سه ر نه که وتنی بزوتنه وه سیاسی به کانی کورد، نه بوونی ئیدیۆلۆژی به کی رهسەن بووه.

به بر وای کاریک له سروشت دا بۆشایی نییه، ههر که بوو به ماتریالیک پر ده بیته وه، چاک یا خراب. بۆ نمونه گه ر ژوو پریکی کپی بی هه و، ده روازه به کی چکۆله ی تیکرا، ده ست به جی هور و ژمی هه وای بۆ ده جیت و پر ده بیته وه. خۆ ئه گه ر بیته هه وای پاکژ له ئارادا نه بیت، ئه و به هه وایه کی دژوین پر ده بیته وه. ئه م یاسایه له ژبانی ئاده می یشدا به ر قه راره. که بیرو ژبانی مرۆ، بۆشایی تی که وت، ئه ویش ده ست به جی پر ده بیته وه. به لام به ر له وه ی ئه و بۆشایی به ئیدیۆلۆژی به کی نار په سه ن پر بیته وه، ده بیت ئیدیۆلۆژی به کی رهسەنی بۆ فه راهه م که یین. مه خابن له به ر ئه وه ی له ژبانی سیاسی کورد دا ئیدیۆلۆژی رهسەن نه بووه، ئه و ئیدیۆلۆژی ئاوه کی و نار په سه ن هور و ژمیان هینا وه. به هه مان ده ستور، بزوتنه وه کانی شیان ناراست و نار په سه ن بوون. بۆیه سه ر ئه نجامیان نا به کامی بووه. ئه و راستی یانه پتوبستی بوونی کاریک، چ وه ک ریک خرا و چ وه ک ئیدیۆلۆژی به کی فه لسه فی، ده سه پیتیت.

هاوولاتی و دوست و برادره نازیزه کان!

له سه ر ههر به که مان پتوبسته بیر و هۆشی ته و او مان لای کیشه ی نه ته وه که مان بیت. له خۆ بیر سین له چ ریکه و ریبازی که وه ده توانین خزمه تی زیتتر به مه سه له ی میلله ته که مان بکه یین و سه ر که وتنی پاشه روژی مسۆگه ر بکه یین.

به پروای من، له سهر گشت کوردیک پیویسته، له ههر کوئییه کی ئهم دونیایه دایه، له چوارچیوهی ئیدیولۆژییه کدا خۆی ریک بخت و خۆی ساغ کاتهوه و خۆ بو ئامانجی نه تهوه ده کی ته رخان کات. ناشتوانین له وه زیتربه هیوا بخوازین، ههر که سیک، که مه سه له ی مرو قایه تی به لاوه پیروژ و بایه خداره، پشتی هق و راستی بگریت و له خه باتماندا پشتیوانیمان لی بکات. به دلتیاییه وه ده لیم، ههر کاتیک، ئامانج و خواستی خۆمان دیاری کرد و ریک و له بار و پرا و پره و لمان بو داو دژی زولم و ستم و ده ستاینه وه، ئهو کاته سه رده کهوین. ئهو روژه ی که خۆ بدۆزینه وه و هیز و ده سه لاتی ره شی داگیر که ره زۆرداره خۆ سه پینه کان توو دهینه سه ره نوێلکی میثرووه وه، به دوو نی یه. بویه نابیت ریگه به دوو و ناهه موار تی بگهین. ئیمه ئاوات و ئامانجیکی روون و دیارمان له پیش چاوه، ئامانجیک که گشت مرو قیکی راسته قینه پیی رازی یه و پشتگیری لی ده کات. دیاره باوه رمان به ئامانج و توانای خۆمانه، بویه له گه ل (هه ژار) ی هیزا دا ده لئینه وه:

ههر کوردم (*)

به دهریه ده ری، یان له مالی خۆم
له خاکی عاره ب، له ئیران و رۆم
کوک و پو شته بم، روت و ره جال بم
کو شکم ده قات بی، ویرانه مال بم
نازا و رزگار بم، شادان و خه ندان
یان زنجیر له مل له سووچی زیندان
ساغ بم، جه حیل بم، بگرم گو ئیسوانان
یان زار و نزار له نه خو شخانان
دانیشم له سه ر ته ختی خون کاری
یان له کو لانیان بکه م هه ژاری
کوردم و له ری ی کورد و کوردستان
سه ر له پیناوم، گیان له سه ر ده ستان

(*) شاعیر و هونه رمه ندی ئاله مانی، خاتوو (DORIS FEYERABEND) ئهم هه ژاره ی ههر به شیعر کردۆته ئاله مانی.

به کوردی دهژیم ، به کوردی دهمرم
 به کوردی دیدهم وهرامی قسه برم (*)
 به کوردی دیسان زیندوو دهیمه وه
 لهو دنیاش بو کورد تی هه لده چمه وه

(*) موسلمانان پێیان وایه که مرۆ پاش مردن، دوو فریشته دینه سهری و له کرداری ژبانی دهپرسنه وه. ئهو پرسیارانه دهبیت به زمانی عارهیی وهرام بدرێنه وه. شاعیر دژی ئه وه دهو دهستیته وه و سووره له سه ر نهو دی به کوردیی وهرام دهواته وه.

باشکۆکان

- ۱- کوردستان، خاک و گهله کهی.
- ۲- کورد له گۆشه نیگا و باری سهرنجی بیگانه کانه وه.
- ۳- سهرنجه کانی نووسهر.
- ۴- لیسته یه کی به رهه مه کانی نووسهر.
- ۵- نیوه روژک.

کوردستان، خاک و گهله کهی

۱- بوخته یه کی جوگرافیایی

کوردستان که به واتای "وولاتی کوردان" دیت، نیوکی میژوویی و جوگرافیایی دیرینه. بۆیه کهم جار له سه دهی دوازه دهه م دا به کار براوه. ئه و کاته ی سولتان (سنجاری) سه لجوقی، به شیکی ئیمپراتۆریته که ی ده داته کوپه که ی و به په سمی ئه و به شه به کوردستان نیو ده بات. کوردستانی ئه و کاته، سنوره کانی به م شتیه به کۆتایی هاتوه: له خۆر هه لاته وه هه مه دان و دینه وه و کرماشان، له خۆرئاوا وه زاگرو س و شاره زوور (سلیمانی ئه و روژ) و سنجار (۷۶۰).

یه کهم نووسهریک که نیوی کوردستانی به کار هیناوه، میژوونوسی فارس، (حمدوللا مسته وفی قه زوینی) یه. له کتیه نووسراوه که ی ۷۴۰ ک دا، (نزهة القلوب)، سنووری کوردستان به م جوړه ده ست نیشان ده کات:

له خۆر هه لاته وه عیراقی عه جه م، له باکووره وه ئازربایجان، له خۆرئاوا وه عیراقی عاره بی ی، له باشووره وه خوزستان. به پێی نووسینه که ی قه زوینی کوردستان ئه و کاتانه شازده باژیر بووه. هه نده که له و باژیرانه ئه و روژ چیدی هه وارگی کورد نه ماون.

دیرینترین نه خشه یه که که نیوی کوردستانی له سه ر تو مار کراییت، ئه و نه خشه یه که له سالێ ۱۵۶۱ دا (A. Lafreri) له روژا له ژیر سهر دێری (La Descrittine delle prima parte dell' ASia) دا کیشاویتی (۷۶۱).

تا نهوړوکه نه خشه يه کی و له بهر دهست دا نی په کبه پړاو پر خاکی کوردستانی
نه خشه کیشا بیت، کهم و کووړی نه خشه ناسی په رده سمی به کبان و بی سهر و بهری
سهر ژمیری ژماره ی دانیشتون، نهو کاره بیان گران کردووه.

لهو باره وه پروفیسور (G. Fochler-Hauke) ده لیت: نهو دهو له تانه ی کوردستانی به سهر
دا به خشراوه ته وه، یا به هره مکه ی ژماره ی کورد ده قسرتن، یا به جوړه ها ته له که و فیل
ژماره یه کی زور دوور له راستی ی پیش چاو ده خن" (۷۶۲).

کورد ده کان خو یان روو پیوی خاکه که یان به نیزی که ی ۵۰۰ هزار کیلومه تری چوار گوشه
ده قسرتن. دهو له تانی تورکیا و سوری و عیراق هه میسه سیاسه تی توانده وه ی کوردیان
وه بهر گرتووه. تا نهوړوکه ش نهو به زور گواسته نه وه یان به نیوی دامه زران دنی (کیلکه ی
دهو له تی ی) یا (پشتینی عاره بی) و (تورکی) یه وه بهر ده و امه (۷۶۳).

نهو سیاستی ره و پی کردنه، زور نیوچه ی کورد نشینی لیک داپریوه و گه له ک نیوچه ی
کورد نشینی له ده ره وه ی خاکه که یان دا دروست کردووه.

هه وار که ی کوردان نهوړوکه به نیزی که تا بهم جوړه یه: گولی وورمی له سهر ووی
روژ هه لاتو وه، تا مه لاتی به له خوارووی روژ ناواوه (x). له روژ ناواوه که نار کهانی زریای
نیو ده راست، له وپوه تا داوینی خوارووی کرماشان شو ده بیتت وه (۷۶۴).

کوردستان وولاتی کی شاخو ی یه، ته نها داوینه کانی خوارووی روژ ناوا ی گردو له که و
ته ختانی به. خاکه که ی ده که وپته نیوان هیل ی ۳۴-۳۹ پانایی و هیل ی ۳۷-۴۶ ی
دریایی یه وه. خاکه که ی به پیت و بهر ده که ته. گه له ک روویار و چومی لی هه لده قولیت و
پیتیدا تیتپه ده بیت. بو نمونه دیجله یه کی که له سهر چاوه ناودیری به هره گرنگه کانی
نیوچه ووشک و قاهره کانی خوارووی عیراق. گه له ک چومی دیکه ی وه کو زی گه ورده و
زی گچکه و سیروان و نراز کوردستان ناودیر ده که و وولاته که یان کردو ته خاک کی پر
فه و بهر هم دار. جگه له وانه، دوو گولی ده ستر کردی گه ورده شی لی یه، دوکان و
دهر به ندیخان. گه له ک تافگی خوری و اش هه، که ده توانریت بو بهر هم هینانی ووزدی
کاره یا سوو دیان لی و ده گیریت. نه وانه و دوو گو له مه زنه که ی (وورمی) و (وان) له
کوردستانی نیران و تورکیا، ده توانن سهر پاکی وولاته که پر کاره با کهن.

(x) ده بیت نه مه سهر ووی روژ ناوا بیت نه ک خوارووی روژ ناوا.

تا نیستا نو دیمه نه شیرنه سهرنج راکیشانه‌ی کوردستان و نو سروشته خۆرسکه عیلالهت په‌پینه‌ی، بۆ مه‌به‌ستی گه‌شت و گه‌ران و چاک بوونه‌وه‌ی ده‌رده‌داران نه‌قۆزراوده‌توه و سوودی لێ وهرنه‌گیراوه. به‌هه‌ق هه‌نده‌ک نه‌وروپایی کوردستانیان به (سویرا)ی خۆزهللای نیو برده‌وه (*).

نو کاتانه‌ی هه‌وای ووشکه‌رۆی نیوچه‌که و گهرمای پرۆکیته‌ری رۆژه‌لالی نیوه‌راست پله‌ی گهرمای وولاتانی عاره‌ب ده‌گه‌یه‌نیته ۵۰ پله، له‌ کمژ و کیتوه‌کانی کوردستاندا پله‌ی گهرمای ۱۸-۲۵، ده‌روون فینک ده‌کاته‌وه. سه‌رۆ ده‌توانیت له‌سال ۶-۷ مانگ تیشکی زێڕینی خۆر به‌چیتیت.

له‌ لیته‌واره‌ چرو پرۆکانی باکووری خۆزهللای کوردستاندا، گه‌له‌ک گوند و هه‌واری دلگیر هه‌ن. به‌ پیچه‌مانه‌ی نه‌وه‌وه، نیوچه‌ سنووریه‌کانی نیتوان تورکیا و عێراق له‌به‌ردی رۆق و خاکی ناگیرێتن دروست بوون، که‌ به‌گه‌له‌کی کشتوکال نایه‌ن. به‌لام له‌رووی ستراتیژی سوپایی‌یه‌وه بایه‌خیتکی زۆریان هه‌یه.

۲- باری نابووری خاکه‌که

نابووری کوردستان زێتر له‌سه‌ر کشتوکال و ناژه‌ل به‌خیتو کردن به‌نده‌. کشتوکال به‌ جۆر و شیتوازیکی زۆر سه‌ره‌تایی‌یانه و دواکه‌توو به‌ به‌رهم دیت. له‌گه‌ل نو ده‌وله‌مه‌ندی و پر خێر و بێری‌یه‌ی وولاته‌که‌دا، دانیشتوانی زۆر هه‌ژارن، چونکه‌ کان و سه‌روه‌ت و سامانی خاکه‌کی له‌ لایه‌ن داگیرکه‌رانه‌وه به‌تالان ده‌بریت.

له‌ کوردستاندا جۆزه‌ها میوه‌ی هه‌مه‌ چه‌شنه‌ی وده‌کوشاتوو، توو، گوێز، هه‌نجیر، زه‌یتوون، سێو، هه‌نار، هه‌رمی، قۆخ، کشمیش، گیتلاس، قه‌یسی، ترێ، شووتی و کاله‌ک به‌ به‌رهم دین.

نو میوه‌ جۆر جۆره‌ و نه‌و ناو و هه‌وا هه‌له‌که‌وتوووه‌ چاکه‌ی بۆ ترێ رده‌خساره‌، ده‌توانیت چاکترین خواردنه‌وه و ناوی میوه‌ی لێ به‌رهم به‌یتیت.

ناوو هه‌وای هه‌له‌که‌وتوووی بواریکی چاکیش بۆ به‌خیتو کردنی کرمی ناویشم و هه‌نگ ده‌ده‌خسینیت. نیتوانگی هه‌نگوینی پر تام و چیتژی کوردی، سنووری وولاته‌که‌ی به‌زاندوووه.

(*) Muller, Gottfried Johannes: "Im brennenden Orient", Stuttgart, 1959.

به هۆی سیلاح شۆری و چهک نه‌ندازی‌یه‌وه، کورد راوکه‌ری چاکن. نیچیره‌کانی و دکو (پلنگ، وورج، ریتی، ده‌له‌ک، سمۆرد)، پیسته و کهولی زۆر به‌نرخیان هه‌یه.

ناژه‌لداری، بازرگانی‌یه‌کی پر بهره‌ی له‌گه‌ل وولاتانی هاوسی دا خولقاندوو. مه‌ر، بز، گا، مانگا، ئیستر، که‌ر و نه‌سپ و ده‌کو ناژه‌لی ره‌سن و بو چاک کردن ده‌فرۆشترین. جگه له‌وانه کوردستان، گوشت و بالنده و پیسته و په‌ر و کهولی زۆریش ده‌نیریتته ده‌روه. هه‌نده‌ک به‌ره‌مه‌ی سروشت کردیش بایه‌خیتی چاکیان بو بهره‌ پیدانی کارخانه‌سازی هه‌یه، و ده‌کو جهوت و مازوو، که بو پیسته خوش کردن به‌کاردین. فهرش چنینه، تا راده‌یه‌ک، پیشه‌یه‌کی نوی‌یه. له‌گه‌ل نه‌ودشدا یه‌کیکه له‌به‌ره‌مه‌ پیشه‌سازی‌یه گرنه‌کانی وولاته‌که و گرێ چنی پیشه‌یه‌کی دیرینه. تا نه‌وڕۆکه‌ش ژنانی کورد له زستاندا جوانترین و پر به‌هاترین فهرش ده‌چن. فهرش ناسی شاره‌زا ده‌ست به‌جی فهرشی ره‌سه‌نی کوردی به‌ نه‌خش و نیگار وره‌نگه‌که‌یدا ده‌ناسیتته‌وه، ده‌شتوانیت بلیت له‌کام پارچه‌ی کوردستان دروست کراوه. هه‌رچه‌نده کارخانه‌ی نامیری فهرش چنینه‌ش دامه‌زراون، به‌لام شاره‌زایی سه‌دان ساله‌ی فهرش چنینه، له‌نه‌خش و نیگاری نه‌وانیش دا بوته سه‌رچاوه و ره‌نگی داوه‌ته‌وه.

زیو و زیره‌نگه‌ری کوردستان به‌ نیویانگه و له‌لایه‌ن خه‌لکیشه‌وه زۆر بایه‌خی پێ ددریت. هونه‌ری هه‌ل‌کۆلێن و نه‌خش کیشان له‌کوردستاندا پێش که‌وتوو و له‌بره‌و دایه، بو‌نمونه خه‌نجهر و چه‌قۆ و ده‌مانچه و تفه‌نگی رازاوه زۆرن (*).

بازرگانی تووتن له‌سه‌ده‌ی پیشووه‌ پالپشتیکی چاکی بو‌ نابووری کوردستان پێک هیناوه. بو‌نمونه ته‌نها کارگه‌ی جگه‌ره‌ی سلیمانی، که‌ر هه‌ل و بواری له‌باری بو‌ بره‌خسیت، به‌ره‌مه‌ی به‌شی سه‌رپاکی عێراق ده‌کات. هه‌ر له‌ سلیمانی کارگه‌یه‌کی گه‌وره‌ی چیمه‌نتۆشی لی‌یه. نه‌ویش به‌ره‌مه‌مییکی فرد و به‌رچاو ده‌خاته بازا‌ره‌وه.

چونکه خا‌که‌که هه‌ل و ده‌رفه‌تییکی سروشتی چاکی بو‌ چه‌وه‌نده‌ری شه‌کر هه‌یه، وا خه‌ریکن له‌ کوردستانی عێراق دا کارگه‌یه‌کی شه‌کر دامه‌زرتین.

(*) Berliner, R. und Borchardt, P.: "Silberschmidearbeiten aus Kurdistan", Berlin, 1922.

به‌شیکێ ديار و به‌رچاويش صابون و گولاو و پیتلاو و جل و به‌رگ به‌به‌ره‌م دین.

۳- سامانی ژیر زه‌وی

به‌روبوومی کانه‌کانی کوردستان، ده‌توانن ئەم نێوچه‌یه‌ بکه‌نه‌ یه‌کیک له‌ ده‌وله‌مه‌ندترین وولاته‌کانی جیهان. به‌شیک له‌و کانا‌نه‌ هه‌شتا به‌ره‌م نه‌هه‌نراون. به‌شیکیشی له‌سه‌ر حسییی دانیه‌شتوانی کورد، له‌لایه‌ن داگیر که‌رانی وولاته‌که‌ و هه‌یزه‌ زه‌به‌لاحه‌ ئیمپریالیسته‌کانه‌وه‌ تالان کاری ده‌کری‌ت. کوردستان یه‌کیک له‌ده‌وله‌مه‌ندترین سه‌رچاوه‌کانی نه‌وتی جیهانی تێدایه‌، به‌تایبه‌ت چاوه‌گه‌کانی که‌رکوک و موسڵ له‌ عێراق، کرماشان له‌ ئێران، قه‌ره‌چو‌غ له‌ سو‌ریا، سیفه‌رک و با‌تمان له‌ کوردستانی تو‌رکیا، له‌ لایه‌ن شیرکه‌ته‌ ئیمپریالیسته‌کانه‌وه‌ به‌ تالان ده‌برین.

ئه‌و کانا‌نه‌ی هه‌شتا به‌ به‌ره‌م نه‌هه‌نراون، وه‌کو‌مس له‌ (پالو، تو‌رکیا). خه‌لو‌زی به‌رد له‌ (جزیره و سیلقان، تو‌رکیا). ناسن له‌ (پیتنجوین، عێراق). کرۆم و قورقوشم و کبریت له‌ (وان و سیعه‌رت، تو‌رکیا) (٧٦٥).

٤- ئارخێو لۆژی و ژێولۆژی

خاکی کوردستان پاشماوه‌ی گه‌له‌ک شارستانی که‌ونا‌را و کو‌لتوری دێرینی لێ به‌جێ ماوه‌، بۆ‌نمونه‌ وه‌کو‌ پاشماوه‌ی میدی‌یه‌کان و ساسانی‌یه‌کان و ئاسو‌ری‌یه‌کان و میتانی‌یه‌کان و... تاد.

خاکه‌که‌ی له‌ باری سه‌رنجی به‌ردناسی‌یه‌وه‌ (بۆ‌نمونه‌ گۆلی نیه‌شتوو و به‌ردی جۆش خوا‌ردوو) بایه‌خه‌کی زۆری هه‌یه‌ (٧٦٦).

٥- گه‌له‌که‌ی

به‌ پێی داب و نه‌ریت، زۆریه‌ی خه‌له‌که‌که‌ی مو‌سڵمانن. پێ‌ره‌وانی ئاینزای سوننی له‌نێو کورد دا تا ئه‌ندازه‌یه‌ک له‌شیعه‌ زیترن. له‌به‌ر ئه‌وه‌ی کورده‌کان هه‌ر له‌ کۆنه‌وه‌ پ‌روایان به‌ (هه‌رکه‌س بۆ‌خۆی) بووه‌، بۆ‌یه‌ به‌نا‌به‌دڵ ده‌سته‌به‌رداری ئاینی کۆنی خۆیان بوون و ئیسلامیان به‌ زۆر به‌سه‌ردا سه‌پاوه‌. هه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌ له‌نێو کورد دا گه‌له‌ک رێچکه‌ی ئاینی په‌یدا بوون، که‌ به‌هه‌ق به‌ مو‌سڵمانی ساخته‌ نیتو ده‌برین، وه‌کو‌ نه‌هلی هه‌ق. له‌پال ئه‌وانه‌شدا گه‌له‌ک ته‌ریقه‌تی ئاینی و ده‌رویشگه‌ری هه‌ن، وه‌کو‌ قادری و نه‌قشبه‌ندی و

عهله‌وی. ناموسلما نه‌کانی کوردستان به‌زۆری یه‌زیدی و دیانن. یه‌زیدی‌یه‌کان گه‌له‌ک جار. به‌شه‌یتان په‌رست نیتو ده‌برین. ئاینه‌که‌یان تیکه‌له‌یه‌کی ده‌ستوری ئاینه‌کانی ئیترانی کۆن و دیان و ئیسلامه. ئه‌مانه نه‌شه‌یتان په‌رستن و نه‌موسولمانی ده‌ستکرد. دیانه‌کانی کوردستان له‌ ئاینزاکانی رۆمی کاتۆلیکی و پروتستانی و ئورتودۆکسی پتیک هاتوون. له‌ پال ئه‌وانه‌شدا هه‌نده‌ک زه‌رده‌شتی و به‌هائی هه‌ن. به‌شیک له‌جووه‌کانی کوردستان پاش دامه‌زراندنی ده‌وله‌تی ئیسرائیل، بۆ "ارض الميعاد" ره‌ویان کرد. له‌کوردستاندا له‌ پال مزگه‌وتی موسلماناندا گه‌له‌ک کلێسه و دیری دیانه‌کان و په‌رستگه‌ی جووه‌کان هه‌ن. ئاینزا جوۆر جوۆره‌کان، نازادانه‌تر داب و نه‌ریتی خو‌یان پی‌ره‌وی ده‌که‌ن وه‌ک له‌ وولاتانی هاوسی دا. به‌لای کورده‌وه ئه‌وه گرنگ نی‌یه‌ چ باوه‌رێکی ئاینی‌یان هه‌یه، گرنگ ئه‌وه‌یه له‌گه‌ل نازادی کوردستان دان یان نا (٧٦٧).

گرنگترین که‌مه نه‌ته‌وه‌ی یه‌کانی کوردستان بریتین له‌: ئاسووری‌یه‌کان ١٠٠ هه‌زار که‌سیکن. ئه‌رمه‌ن ٥٠ هه‌زار. خالیدی‌یه‌کان ٣٠ هه‌زار. تورکومانه‌کان ٢٠ هه‌زارێکن.

٦- باری کۆمه‌لایه‌تی

شاری گه‌وره تا ئه‌ندازه‌یه‌ک له‌ کوردستاندا که‌من (٧٦٨). ٨٠٪ دانیشتیوانی گوند نشین. دانیشتیوانی شاره‌کان، زۆربه‌یان بۆرژوای بچووک، دوکانداری بچووک و فه‌رمانبه‌رن. بۆرژوای گه‌وره له‌ کوردستاندا زۆر که‌من. به‌هۆی به‌رژه‌وه‌ندی ئابووری‌یانه‌وه، زیتەر له‌ پیته‌خت و شاره‌ گه‌وره‌کانی وولاته‌ داگیرکه‌ره‌کاندا نیشته‌جین، چونکه‌ سه‌رمایه و سه‌ودا و مامه‌له‌یان به‌ وولاتانه‌وه به‌نده.

له‌ شاره‌کانی کوردستاندا چینیکی که‌م هێز و لاواز هه‌ن، که‌ به‌ پێشه‌ ده‌ستی‌یه‌کانه‌وه خه‌ریکن، (له‌و شوێنانه‌ی که‌ کارخانه‌ی لێ‌یه) له‌کارگه‌کاندا کار ده‌که‌ن. ئه‌مانه‌ کرۆکی چینی پرۆلیتاریا پتیک ده‌هێنن.

گوند نشینه‌کان دوو ده‌سته‌ن، جوتکار و شوانکار. جوتکاران نیشته‌جین. ئه‌مانه‌ یا سه‌ر به‌ هیچ تیره و هۆزێک نیین، یاخود به‌هۆی نیشته‌جی بوونی سه‌دان سه‌له‌یانه‌وه ره‌چه‌له‌کی خێله‌کی خو‌یان له‌ یاد کردوه.

به‌ره‌مه‌ کشتوکالی‌یه‌کان فره و جوۆرا و جوۆرن. جوتکاران زیتەر له‌گه‌ل شاره‌کاندا خه‌ریکی ئال و وێل و مامه‌له‌ن.

له‌هر ئه‌وه‌ی شوانکاره‌کان به‌دووی له‌وه‌رگه‌ دا ده‌گه‌رتن، بۆیه به ناچارایی خه‌ریکی کۆچ و ر‌ه‌ون. ئه‌مانه خه‌تله‌کین و خه‌تله‌کانیشیان له‌کاتی پتووست دا به‌هانا‌یانه‌وه ده‌چن و ده‌یان‌ه‌ارتزن. ه‌هر ئه‌مان پت‌ه‌او‌یستی‌یه‌کانی ژیانیشیان بۆ مسۆگه‌ر ده‌کهن. به‌هۆی ئه‌و ژیا‌نه‌ ووشک و ر‌ه‌قه‌وه، شوانکاره‌کان نازا و به‌ده‌ست و کارامه‌ن.

له‌راستی‌یدا مرۆ ده‌توانیت ه‌هر به‌سه‌ر و ه‌ه‌یکه‌ل و جلک و به‌رگ دا، شوانکاره له‌جوتکار و وه‌رزێره‌کان جودا کاته‌وه. ه‌هر ئه‌مه‌ وای له‌هه‌نده‌ک ئه‌وروپایی کردووه، ئه‌وانه‌ی له‌سه‌ده‌کانی پیتشوو دا چوونه‌ته‌ کوردستان، که واتیبه‌گه‌ن گوايه دوو تیره‌ی جودان، یانی جوتکاره‌کان که ر‌ه‌شه‌خه‌لکه‌ ر‌ه‌سه‌نه‌کهن و شوانکاره‌کان که بێگانه‌ن (٧٦٩).

به‌هۆی جودا‌وازی‌ی باری گوزه‌ران و ژیا‌نی کۆمه‌لایه‌تی‌یا‌نه‌وه، له‌کۆندا مل ملانه‌ی زۆر له‌نیوان جوتکاران و شوانکاره‌کان دا هه‌بوو. یه‌ک‌دی‌یان به (گۆران) یانی (نیشته‌جێ کان) و به (کۆچه‌ر) (x). نیتو ده‌به‌رد. له‌سالی ووشکه‌ سال و بێ بارانی دا، ئه‌و کاتانه‌ی چیدی له‌وه‌رگه‌ چنگ نه‌ده‌که‌وتن، کۆچه‌ره‌کان به‌خۆیان و مه‌ر و مالات و گ‌ا و گۆتالیا‌نه‌وه، ده‌یان‌دا به‌ سه‌ر مه‌زرا و خه‌له و خه‌رمان و شینایی جوتیاره‌کان دا (xx).

پاش یه‌که‌م جه‌نگی جیهانی، حال و باره‌که ته‌واو گۆرا. گه‌له‌ک له‌ کۆچه‌ره‌کان نیشته‌جێ بوون و ده‌ستیان دایه‌ کاری وه‌رزێری و ناژه‌لداری.

له‌زۆر شوێن به‌جوتکار ده‌لێن (مسکین) (٧٧٠)، یانی کێتکاری زه‌وی‌ی.

ئه‌مانه پرۆلیتاریای گونده‌کانن و له‌ فی‌ودال و ملکه‌داره‌کان جودا‌وازن که به (ئاغا) یا (ده‌ره‌به‌گ) نیتو ده‌به‌رتن.

٧- پله و پایه‌ی ژنان

ژن له‌کۆمه‌لگه‌ی کورده‌وا‌ری‌یدا پله و پایه‌یه‌کی چیتتری هه‌یه، وه‌ک لای گه‌له‌ هاوسێکانی رۆژه‌لات. گه‌له‌ک لی‌کۆله‌رده‌وه و گه‌ریده‌ی ئه‌وروپایی، گه‌واهی ئه‌وه‌یان

(x) یاخود زیتیر به (کورده‌) نیتو ده‌بران. ئه‌مانه خۆیان به‌کوردی ر‌ه‌سه‌ن ده‌زانی و ده‌یان‌گوت (ئه‌وا کورد کورده، گۆرانه ت‌ر ت‌ر چیت؟).

(xx) که جوتکاره‌ بێ چاره‌کان زیره‌که‌یان لی هه‌لده‌ستا، کورده‌ کۆچه‌ره‌کان ده‌یان‌گوت (گالت بگوتێره‌وه!).

داوه، که نافره تانی کورد له گه له پیاواندا هاوشانن و ریزیان لێ دهگیریت. ژنانی کورد، شان به شانی پیاوه کانیان له کوژش دان (*). له کار و فهرمانی روژانه دا یارمه تی پیاوه کانیان ددهن.

له میژووی کورد دا گه له ک جاز ژنیک سه روکایه تی هۆزه که ی گرتۆته دهست و مه زنایه تی ی پێ برآوه.

۸- باری روشنبیری

فیرگه و قوتابخانه له کوردستان دا که من. زۆربه ی وولاته داگیرکه ره کانی هه ول ددهن کورد به بێ سه وادی و نه خوینده واری به پێلنه وه. تا تونده وه یان ئاسانه تر بیت.

باری روشنبیری کورد له شووره وی و عێراق، له چاو ئێران و تورکیا و سوریا دا چیتره. له ههردوو وولات دا ههنده ریکخراویکی روشنبیری هه. ههتا له کوردستانی عێراق دا، زانستگه یه ک له سلیمانی هیه و چهند فیرگه یه کی بالاش هه.

له و قوتابخانه که مانه ی که له تورکیا و ئێران و سوریا دا هه، مندالی کورد ناچار ده کترین زمانی دهسته لاتداره داگیرکه ره کان فیر بن، نه ک زمانی زگماکی خۆیان. دیاره له رووی پهروه ده و فیر کردنه وه، ئه م باره گه له ک ته نگ و چه له مه و دژواری خولقاندوه. گه له ک جاز نه و مندالانه هیچ زمانی که به ته وای فیر نا بن، نه زمانه زگماکه کیهان و نه زمانه بێگانه که. نه مه کار و نه رکی مامۆستا کانی ش گه له ک گران ده کات.

۹- باری لهش ساغی

وولاته داگیرکه ره کانی کوردستان، لایه نی لهش ساغی و ته ندروستی و ده رمان سازی یان له نیچه کوردی یه کاند، ته و او پشت گوێ خستوه.

له راستی دا پتیوستی یه کانی لهش ساغی، زۆر به ده ردی سه ری ده ست دانیش تان ده که ون. له زۆر شوتین، نه پزیشک و نه داو و ده رمان نی بن. ته نه ها ناو و هه وا سازگاره که ی کوردستانه که کوردی به شتیه یه کی گشتی لهش ساغ و پته و کردوه.

هه ند ده خۆشی یه ک، بۆ نمونه هه ندێ په تای سیکسی، له کوردستان دا روونه داو و نه ناسرا ون. شێره نهجه که مه. دیاره به هۆی بێ پزیشکی یه وه رێژه ی مر دنی مندالان، بالایه. جگه له وه، که می خۆراک و خواره مه منی ی پتیوست، له م سالانه ی دوایی جه نگدا، گه له کی

(*) Hamilton, A.M.: "Road through Kurdistan", London, 1958, p.206.

۱۰- کەسایەتی و ئاگاری کورد

کورد بە شێوەیەکی گشتی روو خۆشن. زۆریان حەز لە گالتە و نوکتە و پێکەنین و کۆر و بەزمە. پەندێکی کوردی هەیه دەلێت (تەنهایی هەر بۆ خۆدا باشە). کورد حەزی لە مۆسیقا و هەلپەڕکی و سەمایە. زوو خۆیان دەگونجێن. بەلام خۆ وون ناکەن و کەسایەتی خۆیان لە دەست نادەن. کەم رێک دەکەوێت بەرامبەر بێگانه بەدگومان یان:

کورد توانایەکی چاکی فێربوونی زمانی هەیه. لەهەل و باری گونجاو دا زۆر بەخێرای فێرە زمانی بێگانه دەبن و گەلەک جار زۆر چاکیش گۆ دەکەن.

زۆر شاعیر و تووسەرانی نێوداری وولاتانی هاوسۆ کورد بوون و کوردن.

زۆریە کورد ماتماتیک و زانستی بە پەتی یەکان خێرا و هاسان فێر دەبن. میوان دۆستی بەلای کوردووه ئەرکیکی پێویست و پێرۆزە. ئەرۆپایی یەکان لە دەست و دل والایی کورد سەر سامن. پێسکە و دەست رۆژ لە نێو کورد دا حالیان شپە. ئاوها باس دەکێن: (ناری بۆ ئەوەی بێت).

دابێکی دیکە کورد، بەلێن بردنە سەر و پەیمان نەشکاندنە.

ژنی دوو گیان لە کوردستان دا بە شانازی بەو خۆ دەردەخات. ئەمە بە پێچەوانەی وولاتەکانی رۆژئاواوەیە کە ژنی ئاوسیان پێیان شەرمە خۆ دەرخەن. ئە کوردهواری دا مندالان زۆر نازین. بە دیاری و نیعمەتی خودا دەزانین.

کورد جەنگاوەر و قارەمانن. ئەوانە لە دەروەدی شارەکان دێژن، هەر لە مندالی یەو فێری سواری و چەکی ئەندازی دەبن. کورد شانازی بە رەچەلەک و خانەواده و نەتەوێکە یەو دەکات. بێ حورمەتی قەبول ناکەن و دەست بە جێ بێ لێک دانەو و تۆلە دەستیننەو. بەلایانەو شوورەیی بە دەست لە دۆژمنی کە نەفت و لاواز بوەشین و تۆلە لی بستیننەو.

ساده و ساکاری و راستگۆیی، یەکیک لە خەسلەتە دیارەکانی کورده. بەلووت بەرزی و خۆبەزل زانین رازی نابن، بەلام باوەری تەواو بەخۆ نەبوون یەکیکە لە خەسلەتە بەدەکانیان. بەداخەو متمانە و باوەرکردنی کوێرانەیان گەلەک جار خراپ سوودی لی وەرگیراوه و لەژێر چارشتی دۆستایەتی و براپەتی و ریزی درۆ دا، لەخستە براون.

١١- خەسلەتە ئەنئەنىەییەکان

بەشیوەیهکی گشتی کوردەکان کەلەگەت و لاوازن. قەلەوی وتەنگە ئەستووری جێی پیکەنین و نیو و ناتۆرەن. کوردەکان دەمووچاویکی درێژکۆلە یاریکەلە و دەمیکی چکۆلە و لووتیکی کەوانی یان هەیه. ردینیان پێ و زێرە، بۆیە زوو زوو دەیتراش. بەلام هەزبان لەسمیل بەردانەوێه. پێستیان زەردباو و موویان خورمایی و ڕەشە. زۆریەیان چاویان مەرییە. قژ زەرد و چاوشینیش کەم نیین.

جلکی میلی وادەپۆشن، کە بۆژیائی نیو کەژ و کێوانیان لەبار و گونجاون. ئەو جلکانە لەنیوچەیه کەوێ بۆ نیوچەیه کی دیکەو لەتیرە و هۆزیکەو بۆ یەکیکی دی دەگۆڕن. بەتایبەتی جلکی ژنایان هەر زۆر دلگیر و جوان (*).

کوردە لە گۆشەنیگا و باری سەرنجی بێگانه کانهوه

(بەداختیکی زۆرەوێ کوردستانم جێ هیشت، نەتەوێ کوردم تا ڕادەیهکی چاودەروان نەکراو، بەجێترین نەتەوێ کانی رۆژەلات هاتە پیش چاو. گەلیکی دۆستم پەیدا کرد. بەدل و گیان و سۆزیکێ بێ سنوورەوێ میوانداری کرام. یادگاری ئەو هەلس و کەوتە کوردانەیه، هەتا هەتایە لەیادم ناچێت).

ژانا و دیپلۆماسی ئینگلیزی کلاودیس ج. ریچ
 "Narrative of a Residence in Koordistan"
 Vol. 1, London, 1836-37, P.326-327.

(بەشیوەیهکی گشتی کوردەکان ژیکەلەن، بەهێزن، تێگەیشتون و دەچنە دلەوێ. ئەگەر هەلی ژبایان بۆ هەلکەوێت، توانای پێشکەوتنیان لە دراوسێکانیان زۆر زیادهتر دەبێت).

Henri Binder
 "Au Kurdistan, en Mesopotamia
 et en Perse", Paris. 1887, P. 110.

(ئەگەر کەسایەتی کورد هەلبەسەنگین، ئەوێ لای ئەوروپاییەکان بەکاری چاکە نیو

(*) Hans Lajta: "Der Traum von Kurdistan" in "Neue Illustrierte Wochenschau", Nr.1.3. Januar, 1965. "خەونیک بە کوردستانەوێ". هەروەها بڕوانە:

Gerald Reitlinger: "A Tower of Skulls, a Journey through Persia and Turkish Armenia", London, 1932 P.205.

دهبریت، ئەوا لەنیو کورد دا شتیکی خۆرسک و ئاسایی یە. ئەمەک، پەیمان پەرستی، ناسکی ی لە هەلس و کەوتدا بەرامبەر ئافەرەت، هەست ناسکی ی و دۆستایەتی شیعر و ئەدەب، گیانی قوریانی دان بۆ هۆز و شانازی کردن بەخاک و نەتەوێوە، لە ناکارەکانی ئەم گەلە یە).

Major E.B. Soane
"To Mesopotamia and Kurdistan
in Disguise", London, 1912, S. 394-395.

(مرو دەرێتی بەمانای ووشە کوردەکان بە شوێرە سوارانی رۆژەلاتی نیوێراست
نیوێریت. پەیمان نەشکین و میوان دۆستیکی بێ وینەن).

نوسەری نەرمەنی بەنیو بانگ
"تابوئیان"

لەکتییی "کوردەکان" ی مینۆرسکی یەوێ
پیتروگراد ۱۹۱۵

(گەر بلێم کوردەکان نەتەوێوەکی وان کە کولتوری ئەوروپایی ئاسان وەرەگرن، رەنگە
هەبێت بەرپەرچم بداتەوێ. بەلام ئەو بیگانانە ی بەکوردستاندا گەراون، لەو باوەرەدان، کە
نەتەوێ کورد، لەژێر ئەو توێکڵە رەقەیانەوێ، دنیا یەک بیر ی وورد و هەستی قوولیان
حەشار داوێ. زۆر هەن گەواهی ئەوێ دەدەن کە کوردەکان ژیری یەکی خۆرسکانە و توانای
شی کردنەوێ و تیگەیشتیکی خێرا و رەوشتیکی بەرزیان هە یە).

زانای ئالەمانی
Martin Hartmann
"Fünf Vorträge über Islam",
Leipzig, 1912"

"پێنج راپۆرت دەربارە ی ئیسلام"

(لەگەڵ ئەوێدا کە کوردەکان شەراپی و خۆ بە دەستەوێ نەدەرن، بەلام دەتوانن بە ناشتی
و هێمنی لەگەڵ کەمە نەتەوێبی و ئایینی یەکانی هاوولاتی یان دا هەڵ بکەن. ئێمە دەتوانین
گەواهی ئەوێ بەدەین کە کوردەکان لەهەموو نەتەوێ مۆسڵمانەکانی دیکە، چیتەر لەگەڵ
دیانەکان دا رەفتار دەکەن).

لە راپۆرتیکی "عصبة الامم" دا
لە ۱۹۲۴ دا دەربارە ی باری عێراق

(کورد مروۆی راست گۆ و سەر راستن، رقیان لەدرو و تەلەکەبازی یە. گەر جارێک

پیتوستی کرد درۆ بکەن، نازانن چۆنی پینەکەن). «ژنەکی مێجەر سوۆن»

Mrs. Linfield Soane: "A recent journey through Kurdistan" in "Journal of Royal Central Asian Society", Vol. 22, 1935.

(کوردەکان کەژ و کێو نشینن، شتیکی جوداوازن لە عەرەب. تارادەیهک خۆگرن. زیتەر لەسکۆتلەندی یەکان دەکەن. لە عەرەب کەمتر بە تەنگ ژیاڵە وەن. حەزبان لە گالته و نوکته بازی یە، بە تایبەت گەر مەسەلە کە بە خۆیان و گەلە کە یانە وە پیتوەندی یدار بیت. تا ئەندازە یەک باوەریان بە ناین و فەلسەفە و چارەنوس زۆرە. هەر توانیت بیانکەیتە دۆست، ئیدی دۆستایەتی یان تا سەرە و لەدۆستایەتی یدا لە عەرەب سەر راستترن. رێژگا و گیتل نین. بە هوردی لە بوون و ژیاڵ دەروان. بە پێچەوانە ی دواکە و تووی و سەرەتایی و وڵاتە کە یانە وە، گەلە ک حەزبان لە زانستی نوێ و پێشکەوتن و پیشەسازی یە).

Hamilton, A.M.: "Road through Kurdistan", London, 1937, S. 197.

(ئەوی تووشی کوردیکی راستەقینە بێ، ئیدی ئەو کەسە کوردی خۆش دەوێت، کوردستانی خۆش دەوێت. کورد مەزۆفی چاوەگەشن، بەهۆش و کەللەرەقن و خاوەنی هێزیکێ بەکار نەهێران).

G.J. Müller: "Im brennenden Orient",

Stuttgart, 1959, S. 109. "لەرۆژەلاتی گرگرتودا"

(سەربازیکێ لاوی پۆلۆنی ی، کە کارەساتەکانی جەنگ گەیانەبوویە عێراق، پێی کوتم، لەنێو هەموو گەلەکانی رۆژەلات دا کە ئەو دیتوونی، کوردی لە هەموویان پێ چیتەر. من پێ لەسەر ئەو داناکرم بزانم هۆکە ی چی یە، چونکە پێم وایە ئەو قەسە یە لەبێ تەجروبی یی وە ناکات).

رۆژەلات ناس و زانای لاهوت و دەروون ناسی

فەرەنسی ی "تۆماس بووا"

کە بەم نێو خوازاو ئەم کتێبە ی نووسیو:

Rambout, L. "Les Kurdes et le Droit, Paris, 1947. (بەروانە پیشەکی ئەو کتێبە)

(پراستی، کراوہیی، جەنگاوہری و بێ فیزی گرنگترین ناکارەکانی کوردن، لەگەڵ ئەوہشدا کە موسلمانن، کە چی ژن لای ئەمان هەر لەکۆنەوہ پلە و پایە و سەرہەستی یەکی

زۆر زێده‌تری هه‌بووه‌ وه‌ک لای گهلانی ده‌ور و به‌ریان).

جوگرافی ناسی ئاله‌مانی

Prof. Dr. G.Fochler-Hauke: "Die Kurden,
Volk ohne Staat" in "Die aktuelle JROLandkarte",
Ausgabe B, Nr. 224, August 1966.

"کوردەکان، گەلیکی بێ دەولەت"

(گەر وه‌ک دۆست بچیتته‌ لای کوردەکان، ئەوا میوان دۆستیکی بێ هاوتان. هەر بۆ
ئوتیل گه‌رایت، داوه‌تی ماله‌وه‌ت ده‌که‌ن. چه‌نده‌ له‌ دوزمنایه‌تی‌یدا خه‌ته‌رناکه‌ن، هێنده‌ له‌
دۆستایه‌تی‌یدا که‌م وینه‌ن).

Helga Klamer: "Die Kurden Schiessen
Schneller als sie trinken" in "7 Tage",
Nr. 36, 5. September 1970.

"کوردەکان له‌ته‌قه‌کردن دا خێراترن، وه‌ک له‌ ئاو خواردنه‌وه‌دا"

(ووشه‌ی "کینه‌" له‌زمانی کوردی‌یدا نی‌یه‌)

Cumberland, R.C.: "The Kurds",
in "The Muslim World",
Vol. 16. 1926, p.152.

(به‌راستی کوردەکان سه‌ربازی نه‌ناسراون. گه‌له‌ک جار به‌ناه‌ق به‌خراپه‌ باس ده‌کړین.
کورد رووخۆشن، دلپاکن، به‌خشنده‌ و لی بوردن، خیزانی خو‌بان خو‌ش ده‌ویت،
وولاته‌که‌یان ده‌په‌رستن. زۆر به‌نه‌ته‌وه‌که‌یان ده‌نازن).

د.شاكر خصباك

"الكرد والمسألة الكردية"

بغداد ١٩٥٩. ص ٧٢ و ٧٩

(بوونی کوردم قه‌بووله‌، به‌لام نیتوی کوردستان "کارل مای" دابه‌یتاوه‌).

"H. Kraemer" فه‌رمانبه‌ریکی شاری "بۆن" له‌

"Kurdish Facts", Organ of the "International Society Kurdistan", 1962/63, Nr.15,
März Juni 1962. P.8.

(هه‌موو ئەوانه‌ی چوونه‌ته‌ کوردستان و له‌وی ماونه‌وه‌، گه‌واهی ئەوه‌ ده‌ده‌ن که‌ کوردەکان
زۆر میوان دۆستن).

Basil Nikitine: "Les Kurdes,
étude sociologique et historique" Paris, 1956, P.78.

(که‌ کوردەکانم دیت، شتیکی دیکه‌م هه‌ست پی کرد. هه‌ستم کرد له‌و گێژه‌نی رۆژه‌لاته‌

دا، له پر روو بهرووی کهسانیک ده‌مه‌وه که به‌ته‌واوی پشتیان پی ده‌به‌سترت.

Horst Brünig: "Kurdistan is nicht mehr Wild",
in "Allgemeine Zeitung", Freiburg, Nr. 123.29. Mai 1963.

"کوردستان چیدی درنده نی‌ه"

(وا بوونی مه‌سه‌له‌ی کورد ئینکاریش کرا، خو کیش‌ه‌که هه‌ر به‌رده‌وام ده‌بیت و ده‌میتیت).

Arfa, Hassan: "The Kurds",

London, 1966, P.160.

(به‌ره‌ه‌لستی کردنی خه‌باتی کورد له پیناوی نازادی‌یاندا له‌م دوو سه‌ده‌یه‌ی دواپی دا، به‌و شیوه‌ درندانه‌یه، بوته‌ لاپه‌ره‌یه‌کی دژوین و له‌که‌دار له‌میترووی مرو‌فایه‌تی‌یدا. زور گه‌ریده و دۆستی کورد، باوه‌ریان به‌وه‌ه‌یناوه، که مه‌سه‌له "کیش‌ه‌ی که‌مه‌ه‌ه‌ل‌کیکی کوچه‌ری دواکه‌وتووی سه‌ره‌تایی" نی‌ه، به‌لکه مه‌سه‌له تیک‌کوشانی نه‌ته‌وه‌یه‌که که له‌باری ووریایی و ریک و پیک‌ی نیوخووه‌هیچی که‌متر نی‌ه له‌خه‌لکی).

Erlendur Haraldsson: "Land im Aufstand...

Kurdistan", Hamburg, 1966, S.28-29.

"کوردستان... وولاتیک له‌راپه‌رین دا"

(دیتم ئافره‌تانی کورد ژیرن، پیتشکه‌وتوون و هه‌ولتی رزگاربوونی خو‌بان له‌ زور کۆت و پیتوه‌ند ده‌ده‌ن... باشترین نمونه‌ن بو‌ئوه‌ی ئافره‌تانی وولاته‌که‌م چاویان لی بکه‌ن. ئاواقه ئافره‌تانی عاره‌ب به‌لای که‌مه‌وه به‌به‌شیک له‌و سه‌ره‌به‌ستی‌یانه‌ی ئافره‌تانی کورد بگه‌ن). چاوپیکه‌وتنیک له‌گه‌ل نه‌کته‌ری عاره‌بی‌ی خاتو "زه‌ینه‌ب" دا له‌روژنامه‌ی "النور" العدد ۲۱۸، بغداد، ۱۹۶۹/۷/۹ دا

(سه‌دان سال تورکه عوسمانی‌یه‌کان جه‌زهره‌یه‌ی هۆزه کورده‌کانیان دا. په‌نجا سالیسه‌ کۆلۆنیالیسته‌کان، ئیمپریالیسته‌کان و هه‌یزه‌کانی نه‌ته‌وه‌ داگیرکه‌ره‌کانیان، کورده‌ یاخ‌یه‌کان جه‌زهره‌ ده‌ده‌ن. په‌نجا سالیسه‌ کورده‌کان بو‌خواستی نه‌ته‌وه‌یی و کولتووری و خو‌ه‌خۆ بوونیان له‌خه‌باتی بی‌پرینگانه‌وه‌ دان. ئه‌و خواسته‌ی به‌لێنیان پی دراوه، به‌لام نه‌هه‌نراوه‌ته‌ دی).

Jürgen Richter: "Napalm gegen Dörfer",

in "Deutsche Allgemeines Sonntagsblatt",

Nr.5. Hamburg 1. Februar 1970, S.6.

"ناپالم به‌سه‌ر گونده‌کان دا"

(بهشتیکی زۆر له سه رچاوه روژئاوايی يه كان، كه له سه دهی نۆزده هه مدا ده رياره ی كورد نووسيو يانه، كورد به "دز و جه رده" نيو ده بن. به لام نه و جو ره نيو و نه تو رانه به هيچ جو ريك له گه ل راستی يدا يه كان گير نابن).

نوسه ري سۆقيه تي "ن. نا. خالفين"

"تيك بهر بوون له سه ر كوردستان"

مۆسكو ۱۹۶۳، لاپه ره ۲۲

(كورد نه ته وه يه كه زۆر جتي بايه خه. گه له ك جار له خو يندا شه لال كراون، به لام سه ر له نو ی گو پ و تينيان په يدا كرو ته وه و به هيز بوون، چونكه دليرن و باوه ريان به خو يان به هيزه)

Bernard Kimberly in "The Daily Telegraph", 5.3.1966.

(نه ته وه ی كوردم زۆر لا په سه نده. نه ته وه يه كي ره وش به رزن. نه م گو ته يه م له خو وه نا ليم، به لكه له زۆر سه رچاوه وه ه لم گۆز بوه. نه م ره وش ته بو ته هو ی نه وه ی له گه ل هه موو دژواري يه كي باري جهنگی و نابووري و جوگرافي يدا هيشتا خو راگرن و خو بناسين. نه مه ش نيشانه ی ريك و پتيكي و هه ست كردنيانه به لي پرسينه وه).

نيلون ناليك

نه دامي سه ركردايه تي ي پارتی سۆسيالستي سویدی

روژنامه ی "التأخي"، ژماره ۴۷۶ له ۱۹۷۰/۷/۱ دا.

(به پيوانه ی بو چوونی نه وروپايی يه كان بيت، كورده كان گه له ك ژير و ووريان. جو داوازی نير و متيان ني يه. ژنانيان چارشيو ناگرنه وه. نه مانه بو نه و كه سه ی گه شتيكي روژه لات ده كات، رووداوتيكي رو مانتيكانه ن. له گه ل نه وه شدا كه نيويانگيان به چاكي نه رو يشتووه، كه چي گه له ك سه رنج راكيشن).

Gerald Reitlinger: "A Tower of Skull, a journey through Persia and Turkish Armenia", London, 1932, P.205.

سەرنبه کانی نووسەر

(١) له ١٥٨١ باسی سەرژمێری کوردم کردووه و لهوێ دا سەرژمێری کوردم به ١٠-١٢ ملوین داناهه. جا وهک گوترا، ئهم ووتاره ١٥ سال له مه وهههه خویندراوه تهوه و لهو دیاریکرنه شدا پشتم بهو سەر ژمێرانه بهستوه که له نیوه راستی شهسته کاندایه بهر دهستمدایوه و له وه شدا زۆرم ههولداوه که لایه نی هههه که می سەرژمێری کورد بگرم. نهوجا له بهر ئه وهی ئه مپۆ نێزیکه ی بیست سالتیک تیپهه ده بی به سهه ئه و ئاماره کۆنه دا که کاتی خۆی کوردومه و ههروهها له بهر رۆشایی ئه و زانیاریه تازانه ی که له ماوه ی ئهم بیست ساله دا دهستم که وتوون، ده توانم بێژم سەرژمێری کورد له ٢٠ هه تا ٢٥ ملوینیک ده بی. ئه مه ش پرپه پری ئه و تیوژییه ی Thomas Robert Malthus ده بیترێ هه موو بیست سالتیک گه لیک ده بیته دوو هینده. ته ماشای

Th.R.Malthus: An Essay on the Principle of Population 1798.

ئه مه له لایه که وه، له لایه کی دیکه وه، وه نه بی زۆری و که می ژماره ی تاکه تاکه ی گه لیک هینده گه رگه یه. ئه وه تا سویدی به کان ٨ ملوین و نه رویجه ی به کان ٥ ملوین و پاکستانی به کانیش له ١٠٠ ملوین پترن. به لام ئه وان ٨ ملوین و ٥ ملوینی تیرو ته سه ل و سه ره سه تن، و ئه مانیش ١٠٠ ملوینی برسی و ره شوووت و که نه فتن. دلنیا ش له وهی که ئه گه ر رۆژیک له رۆژان کوردستانیک دروست بوو، ئه و هه ره له سالی به که می یدا، کورد چه ند ملوینیک زیاده کات له سه ره حسیبی ئه و (به سه زمانانه ی) که جارانه یان زانیبوو کوردن، چونکه ئیمپریالیزمی جادووکه ره و نوکه ره ته لیسمه بازه کانی نه یانه یشتبوو ئه و (به ده به ختانه) چاوێک هه لبه یتن و ده ورپشتی خۆیان بیین و فره قی پێ بکه ن که کوردن. ئه و جا که نوشته که ی ئیمپریالیزم و ده سنده خۆره کانی به تال بووه وه و ئه وان ه ی سه رکرا بوون هۆشیان هاته وه به بهر خۆبانه دا؛ هینده تامه زرۆی کوردا یه تی ده بن، یه کێکی وه کو هاو بیه ر کوردۆ ده بی به ختیار بی ئه گه ر بیتو جاروبار چه پولکی به دن دوو قسه بکات.

(٢) له په راوێژی ٧٢ له ده رگێی نووسیویتی که یحیا خه ششابه له پێشه کی شه ره فنامه دا نووسیویتی که رۆژی هه لگه یسانی شوێشی دیاریه که ٢٦ ی مارتی ١٩٢٥ بووه، که چی له لای من ٢١ ی مارتی ١٩٢٥ نووسراوه. راستی به که ی من ئهم زانیاریه یه له

په نجاکاندا له سلهمیانی له بههشتی ئیسماعیل حهقی شارهیس وه رگرت. نه و جا ده میینه وه سهر نه و دی بزاین نایه ئیسماعیل حهقی شارهیسیک که خوی له روزانی شوړشی دیاره کړدا نه فسه رتیکي کورد بووه، له م رووه و پتر جی یاوه ره یا یه حیا خه شهاب که نازام پشتی به چ سهر چاوه یه ک بهستوه. له گهل نه مه شدا مه سه له که پیوستی به لیکولینه وه یه.

(۳) له ل ۱۹۰۰ داسی نه و دم کړدوه که بههشتی شه هید قازی محمده له روزی ۱۹۴۶/۱/۲۲ د بانگی کوماریکی کوردستانی ئوتونومی داری هه لداوه. نه مه - وه ک له سه ره تاوه له نیو خه لکدا باو بووه - راسته، به لام رتبازی روو داوه کانی کوماری کوردستان و لیکولینه وه کانی نه م چهند ساله ی دواییم ده ریا نه خستوه بوم، که کوماری کوردستان هیچ جوړه پیوه ندی یه کی گو تیرایه لکه رانه ی به مه رکه زوه نه بووه و هه لسو که و ته کانی هه لسو که وتی ده وله تیکي سه ریه خو بووه، هه ر بؤ نمونه به سستی په میانی به رگری دووقولی له گهل کوماری نازریا یجاندا.

(۴) له ل ۱۰۰ د وهر گری له په راو پتړا ره خه له و بیر و رایه ده گری که به رامبه ر هه لسو که وتی بههشتی شیخ مه حمود ده رمبریوه و گو تومه شانازی به ووه ناکم که مروث بچی به رامبه ر دوژمنیکی ترستوکی فیل بازی بین ویزدان، کاری روسته مانه بنوینی و ری بدا به دوژمنه که ی له ری ته له که وه به سه ری دا زال بی و هه روه ها گو تومه دوژمنانی کوردستان به روسته می کوردستانیان داگیر نه کړدوه، تا مافی نه و دیان بی چاوه روانی روسته می بن له ئیمه وه به رامبه ریان...

بؤ روونکړدنه وه ی مه به ستم له وه ی سه ره وه؛ ناچارم که میک له سه ر مه سه له ی شیخ مه حمود بدووم:

گومان له وه دا نی یه کاتیک شیخ مه حمود به دیل گیرا و که و ته نه وه ی چووه به رده م دادگه ی کولونیالیسته کانی ئینگلیز له به غدا، که به دلنیا یی به وه دهیزانی فه رمانی کوشتی ده دات، هه ر ده بوو نه و هه لو تیه نازایانه و به جه رگانه ی بنواندایه. که سیش نه یگو توه ده بوو بچی پاریته وه، به لام نه وه ی نه ز دل م پی خوش نی یه و سه رم پی ی به رز نی یه؛ نه و هه لسو که و ته چه وتانه یه که بوونه هو ی نه وه ی شیخ مه حمودی مه رد بکه ویته نیو داوی نامه ردانه وه، نه و داوه ی که لی ده رنه چو - جار ی به ر له هه موو شتیک و به ته وای له گهل وهر گری دا له وه دا یه ک ده گرینه وه که ده بیژنی نابی ده ورانی شیخ

مه‌حموود به پیتوانه‌ی ئەمەرۆ بپیتورێ. ئەمه زۆر راسته، به‌لام بابیتین هەر به پیتوانه‌ی ئەو سهرده‌مه له هه‌لسوکه‌وتی شیخ مه‌حموود و سهرکرده‌کانی دیکه‌ی کورد بکۆڵینه‌وه.

که کۆلۆنیالیسته‌کانی به‌ریتانیا و فهره‌نسا و ئیتالیا و... هتد په‌لاماری ئیمپراتۆرتیتی عوسمانی‌یان دا، ئامانجی به‌رو دوایان به‌شکردنی میراتی "پیاوه نه‌خۆشه‌که" بوو له‌خۆیان و هیچی دی. ئەوه‌ته له‌ سالانی ۱۹۱۶ به‌دوو‌او‌وه و به‌ پتی په‌یانی سایکس پیکۆ و سان ریمۆ کوردستان و وولاتی عهرهب و ناوچه‌ی فارس و تورکیان له‌ خۆیان دا‌به‌شکرد و ئیدی بیری دامه‌زراندنی ده‌وله‌تی سه‌ربه‌خۆ‌بو عهرهب و تورک و فارس و کورد له‌ کایه‌دا نه‌بوو. ئەوه‌ی ناچارێ کردن له‌ ۱۹۲۳دا و پیتنج سالی ته‌واو دوای برانه‌وه‌ی شه‌ر، دان به‌سه‌ربه‌خۆ‌یی "تورکیای تازه‌دا، بنین، سهرکه‌وتنی ناسیۆنالیسته‌ تورکه‌کان بوو به‌ سه‌رۆکایه‌تی ئەتاتورک، ئەو ئەتاتورکه‌ی کۆلۆنیالیسته‌کانی رۆژاوا هێنده‌ رکبان لێ‌ی بوو نیتوبان نابوو "گورگه‌ بۆر". دوایی ئەوه‌بوو پاش ئەوه‌ی زانیان که سهرکرده‌ عهرهبه‌کانیش داوای ده‌وله‌تێکی یه‌ک‌گرتوو ده‌که‌ن و پتی داده‌گرن، ئەگه‌رچی وه‌ک ئەتاتورک له‌باریاندا نێ‌یه‌ به‌زۆری کوته‌ک داخوازی یه‌که‌یان به‌سه‌ر کۆلۆنیالیسته‌کاندا بسه‌پین، ئەوجا ناچار بوون ئەم چهند ده‌وله‌ته‌ ته‌پکه‌ ته‌پکه‌یان بۆ دا‌به‌زیتن. ئەوه‌ بوو دوواییش که‌ دی‌یان شای قاجار گوێرایه‌لێ‌یان ناکات، هاتن ره‌زاخانیان هاندا لێ‌ی و له‌ سالی ۱۹۲۱دا کو‌ده‌تایه‌کیان پێ‌کرد له‌ دژی شای قاجار، ئەویش ماوه‌یه‌ک دۆستایه‌تی پێشاندان تا کردیانه‌ شای "ئێران" و توانی دۆژمنه‌کانی نیتوخۆی له‌نیو‌ب‌با و ده‌وله‌تی ناسیۆنالی فارس دروست بکات. ئەم‌جا بای دا‌یه‌وه و بوو به‌ دۆستی ئەلمانیا‌ی نازی. ئەوجا بۆچی تورک به‌ ده‌وله‌تی سه‌ربه‌خۆ و عهرهب و فارس به‌ده‌وله‌تی نیوه‌ سه‌ربه‌خۆ گه‌یشتن و کورد به‌هیچ کامیان نه‌گه‌یشت، سه‌باره‌ت به‌وه‌ بوو که‌ بزووتنه‌وه‌کانیان به‌حسێب بوو. سهرکرده‌کانی تورک و فارس و عهرهب دۆژمنی سه‌ره‌کی خۆیان به‌جوانی دیاری کردبوو و هەر له‌ دژی ئەو دۆژمنه‌ ده‌ج‌ه‌نگان... تورکه‌ ناسیۆنالیسته‌کان دۆژمنی سه‌ره‌کی خۆیان له‌ سوپای وێناندا ده‌دی، له‌به‌ر ئەوه‌ زۆریه‌ی هێزی خۆیان بۆ ئەوه‌ ته‌رخان کردبوو. ئەگه‌رچی هاو‌په‌یمانه‌کانی وێنان؛ وه‌ک به‌ریتانیا و فهره‌نسا و ئیتالیا و هه‌روه‌ها ئەو گه‌لانه‌ی داوای مافی خۆیانیان ده‌کرد وه‌ک کورد و ئه‌رمه‌نی و عه‌ره‌بیان له‌بیر خۆیان نه‌برد بووه‌وه، به‌لام به‌راستی دۆژمنی سه‌ره‌کی‌یان وێنان بوو که‌ له‌دژی هه‌موو جو‌زه ده‌سه‌لاتداری و ژيانه‌وه‌یه‌کی تورک بوو. عه‌ره‌به‌کان ناسیۆنالیزمی تورکیان به‌دۆژمنی سه‌ره‌کی خۆیان ده‌دا‌یه‌ قه‌له‌م. له‌به‌ر ئەوه‌ سهرکرده‌کانیان به‌ هه‌موو جو‌رێک خۆیان

له به یه کدادان له گهل کولتو نیا لیسته کانی بهریتانیا و فهره نسا دوور خسته وه، نه گهر چی له ژتربشه وه میلله تیان هان ددها بو ناژاوه نانه وه. دهووری شهریفی مه ککه و فه یسه لی عیراق و عه بدوللای نهردهن نمونه یه کن بو نه مه. ناسیونالیزمی فارسیش دوزمنی سهره کی خوی له بزوتنه وهی کورد و عهره بدا دهی، به تاییه تی به سه روکایه تی سمکو و شیخ خه زعل، که نه میان دهیو بست کوردستانیک له ته نیشت وولاتی فارسه وه دامه زرتینی و نهویشیان دهیو بست خوزستان له ئیران جیا بکاته وه. نهوانه وابوون، به لام بزوتنه وهی کوردایه تی به پیچه وانیه نهوانه وه سهر لی شتواو بوو. نه شیخ مه حموود خوی، و نه سهرکرده کلاسیکی یه کانی دی وه نه دهسته ی هورده بوژروای روشنبیر (تاک و ته رای لی ده رجی) نهو ده مه دوزمنی سهره کی کوردیان ده ستیشان نه کردبوو. شیخ مه حموود و سمکو له باتی نه وهی هه موو هیزکیان ناراسته ی تیکشکاندن ی بزوتنه وهی نه تاتورک بکه ن، نهک ههر لی ی بیه دنگ بوون، به لکو پیوه ندی دۆستانه شیان هه بوو له گه لی. سه یید ته های شه مزینی وهک پاداشتیک بو بهر بهر ه کانی نه تاتورک، داوای له ئینگلیزه کان ده کرد، له پیتشدا بچن کوردستانیک ی بو دروست بکه ن له وبلایه تی موسل (خوارووی کوردستان) و روژه لاتی کوردستان، نهو جا ئاماده یه ده ست بداته شم شیر. زور له روشنبیرانی نهو ده مه که به "منه وهر" نیویان ده رکردبوو به "جلخواریتی" یه وه شانازیان ده کرد، و پیوه ندی نیوان شیخ مه حموود" و که مالی به کانیان به هیزتر ده کرد، و شیخ مه حموودیش ده یگوت: باشه، نه گهر ئینگلیزه کان راست ده که ن فه رموو با بین سنووری کوردستانم بو دیاری بکه ن، نهو جا به سهر چاو ده چم دوزمن ده رده که م لی. ئابه م جوژه روژ له دووای روژ سوپای نه تاتورک به هیزتر بوو و توانی سوپای وینان بشکینتی و له نه نادول بیکاته ده ری و نه رمه نی یه کانیش تا یه ریشان به ره دووایی و له و ماوه یه شدا دۆستایه تی له گهل ده ولته تی تازه دامه زراوی سو فیت بگری و بهریتانیا ناچار بکات سهر بو داخوازی یه کانی شوژ بکات. کاتیک که سهرکرده کانی کورد هوشیان هاته وه به خویاندا، تازه درهنگ بوو بوو.

نه گهر شیخ مه حموود هه موو هه ول و ته قه لالی خوی بو بهر بهر ه کانی دوزمنی سهره کی کورد نه تاتورک ته رخا ن ده کرد و خوی له گهل سهرکرده کورده کانی دیکه دا ریک ده خست و مه سه له ی مه لیکیتی خوی تا ماوه یه ک دوو ده خست، نهوا به دلنایی یه وه ئینگلیزه کان له بهر بهر ه کانی نه تاتورکدا یارمه تی یان ددها، نهک له بهر خاتری خوی یا کورد، له سیاسه تدا خاتر و خوتر نی یه، به لکو له بهر نه وهی نهوانیش نه تاتورکیان به دوزمنی

سهرهکی خوځان دهزانی. نهوی روژنامه‌ی "تېگه‌یشتنی راستی" و "پېشکه‌وتن" بخوځېښته‌وه که ټینگلیزه‌کان ده‌ریانده‌کرد؛ هم راستی‌یه ده‌که‌وېته‌ قولی مستېه‌وه. ټیمه‌ که له‌مېژووی خوځان ده‌کوټلېنه‌وه ده‌بې به‌ چاوېټکی بابه‌تانه ته‌ماشای بکه‌ین. شېخ مه‌حموودمان خوځ ده‌وئ و هه‌زاران چرا له‌سهر گوړې. به‌لام نابې به‌موو له (واقع) لابه‌دین. چونکه رابوردوو ده‌رزټکه بو‌ته‌مړو. نه‌وه‌تا نه‌مړوښ ده‌بنیت که زوړی زوړی سهرکرده‌ کورده‌کان دوژمنی راسته‌قینه‌ی کوردیان دباری نه‌کردوو، هه‌ر یه‌که‌یان دژ لایه‌ک شه‌ر ده‌کات، و دوژمنه‌ سهره‌کی یه‌که که ناسیونالیزمی عه‌ره‌بی عه‌فله‌قی یه‌گه‌لیک سهرکرده‌ی کوردی کردووه‌ته "دوژستی" خو، نه‌گه‌ر به‌موو له‌ سنووری نه‌ده‌ب ده‌رنه‌چم. دووایی ټیمه‌ نابې نه‌وه‌مان له‌بیر بچېسته‌وه که یه‌که‌مین به‌پړتوه‌به‌رتی یه‌ک که کوټونیا لیسته‌کانی به‌ریتانیا له‌ روژه‌لاتی نیوه‌راستدا دانیان پیدانا، هوکمداریتی کوردستان بوو به‌ سهرو‌کایه‌تی شېخ مه‌حموود له‌ سالی ۱۹۱۸د. نه‌و حله‌ نه‌ عېراقیک هه‌بوو، نه‌ ټیرانیک و نه‌ تورکیایه‌ک و نه‌ سووریایه‌ک. نه‌گه‌ر نه‌و روژه‌ شېخی به‌هه‌شتی و سهرکرده‌کانی دیکه‌ی کورد، کاریکی وایان ده‌کرد بزووتنه‌وه‌ی نه‌تاتورک هه‌ره‌س به‌پېن یا بې هیز بې، نه‌وا له‌به‌رده‌م خسته‌کاری په‌یمانی سیقه‌ردا به‌ره‌لستیکي نه‌وتو نه‌ده‌ما، چونکه حکومته‌تی نه‌سته‌موول هیچ ده‌سه‌لاتیکي نه‌ماوو و وینانی یه‌کانیش که هیزی داگیر که‌ریون داوای به‌ جیه‌ینانی په‌یمانی سیقه‌ریان ده‌کرد.

ده‌مېښته‌وه سهر نه‌وه‌ی که‌گوتوومه‌ دوژمنانی کورد، کوردستانیان به‌ روسته‌می داگیر نه‌کردوو و مافی نه‌وه‌یان نی‌یه‌ چاوه‌روانی روسته‌می بن له‌ ټیمه‌وه. به‌تی... پیم وایه‌ مروژ نابې له‌گه‌ل فیلباز و دروژن و ساخته‌چی و ده‌ستېر و قورمساغ، راست و ره‌وان و دلپاک و بې باک بې، چهند ناشیرینه‌ مروژ له‌گه‌ل مروژیکي پاکي راستدا پیس و چه‌وت بې، نه‌وه‌نده‌ش نه‌فامی‌یه‌ له‌گه‌ل ناپاکیکي ناراستدا، پاک و راست بې. مه‌ردایه‌تی نابې به‌رامبه‌ر نامه‌ردیک بخړیته‌ کار، چونکه نامه‌رد هه‌ر نامه‌ردانه‌ ده‌که‌وېته‌ کار. نه‌و له‌ روڼاکي دا ناوه‌ستی و ده‌ست بداته‌ شیر و شه‌ره‌ شیر بکات له‌گه‌لت، به‌لکو له‌ تاریکی دا ده‌وه‌ستی و تو‌ناییبیت و به‌رد ده‌گریته‌ چاوت و کوپرت ده‌کات، خو نه‌گه‌ر بو‌ی چووېته‌ تاریکی یه‌که‌وه‌ خو‌ی وون ده‌کات. له‌به‌ر نه‌وه‌ تو‌ده‌بی هینده‌ بیخاف‌لیني تا دیته‌ به‌ر رووناکیه‌که و رویه‌رووت ده‌وه‌ستی.

به‌راستی به‌ره‌نی من مه‌ردایه‌تی کردن به‌رامبه‌ر نامه‌ردیک وه‌ک نامه‌ردی کردن وایه‌

بهرامبهر مهردیک. ده‌بوو شیخ مه‌حمودی ئازا و مه‌رد و به ناموس بیزانیایه ئینگلیزه‌کان به‌شهر و له‌شکر و ئازایه‌تی و رۆسته‌می چلکا و خۆره هیندۆکه‌کانیان چیاکانی کوردستان داگیر ناکری بۆیان، به‌لکو به‌فیل و درۆ و که‌لک و خۆ‌گۆڕین. شیخ مه‌حمود ده‌بوو به‌پێی ره‌وشتی خۆیان هه‌لسوکه‌وتی بکرده‌یه له‌گه‌ڵیان، نه‌ک مه‌سه‌له‌ بگه‌یه‌نێته‌ ئه‌وه‌ی له‌ده‌ربه‌ندی بازباندا به‌ده‌ستی نامه‌ردیک بریندار بکری.

(٥) له‌ ل ١١٥ دا گوتوو مه‌ "هیچ رژیتمیک نه‌یتوانیوه‌ تا ئیسته‌ بارزانی یه‌ک بکریته‌ و بیکاته‌ دارده‌ستی خۆی". وه‌رگێڕ غۆونه‌ی هیناوه‌ته‌وه‌ که‌ هه‌ر له‌ خێزانی بارزانی دا هی وا هه‌لکه‌وتوون بوونه‌ ده‌ستپێه‌ندی رژیتمی عێراق". ئه‌مه‌ی وه‌رگێڕ ده‌بیژی راسته‌. به‌لام من له‌ ده‌قه ئه‌لمانی یه‌که‌دا ووشه‌ی تا ئیسته‌ "bis jetzt" م به‌کارهیناوه‌. ووشه‌ی (تا ئیسته‌) ئه‌وه‌ ده‌رده‌خات که‌ به‌ پێی ئه‌و زانیاری یانه‌ی تا ساڵی ١٩٧١ له‌به‌ر ده‌ستما بووه‌، نۆکه‌ریان هیشتا تیدا هه‌لنه‌که‌وتوو. ئه‌وانه‌ی وه‌رگێڕ وه‌ک غۆونه‌یه‌ک له‌ په‌راوێژی ل ١٦٧ دا باسی کردوون هه‌م‌وو پاش ١٩٧١ روویان داوه‌، واتا پاش خۆینده‌وه‌ی ووتاره‌کانی من.

(٦) له‌ ل ١١٧ دا نووسیمه‌؛ به‌هه‌شتی مامۆستا ره‌فیع حیلمی له‌ ٣٠/١٠/١٩٦٠ دا مردوو، راستی یه‌که‌ی مامۆستا له‌ ٤/٨/١٩٦٠ دا کۆچی دوایی کرد.

(٧) له‌ ل ١٢٥ دا نووسیمه‌ که‌ حیزبی کۆمونیستی عێراق و پارتی دیموکراتی کوردستان له‌ ساڵی ١٩٥٣ دا لیسته‌ی هاوبه‌شی هه‌لبژاردنیان پێکه‌وه‌ ده‌رکرد، راستی یه‌که‌ی ساڵی (١٩٥٤) ه.

(٨) له‌ په‌راوێژی ل ٣٣٧ دا وه‌رگێڕ رۆژنامه‌ی ئیسرایلی Jedioth Chadaschot (یدیۆت خه‌ده‌شۆت) ی به‌ "هه‌واله‌کانی جووله‌که‌" گردوو به‌کوردی. لیته‌دا وه‌رگێڕ ووشه‌ ئه‌لمانی یه‌که‌ی له‌ ده‌قه‌که‌وه‌ راست وه‌رگێراوه‌، به‌لام مانا راسته‌قینه‌که‌ی هه‌ردوو ووشه‌ عیبری یه‌که‌ "هه‌واله‌ تازه‌کان" ه.

(٩) له‌ ل ١٤٩ دا (په‌راوێژ) وه‌رگێڕ ره‌خه‌یه‌کی هه‌قی گرتوو، به‌لام له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا ٢٨/٤/١٩٦٢ راسته‌. ئه‌وه‌ی که‌ راست نی یه‌ ئه‌وه‌یه‌ که‌ له‌ ل ٢١٩ دا ده‌لی به‌عسی یه‌کان له‌ کۆتایی ١٩٦٢ دا و پێش کو ده‌تاکه‌یان پێه‌ندی یان به‌ کورده‌وه‌ به‌ستوو. راستی یه‌که‌ی ئه‌و پێه‌ندی یه‌ له‌ به‌هاری ساڵی ١٩٦٢ دا بووه‌.

(١٠) له‌ په‌راوێژی ل ١٥٤ دا وه‌رگێڕ قسه‌که‌ی عه‌مماشی به‌ "نزّه عسکریه‌" تۆمار

کردوو، دهقی قسهکهی عه‌ماش به عه‌ره‌بی "نزّه و‌طنیة للجیش العراقی" بوو.

(۱۱) له ل ۱۶۸دا. (په‌راویژ) وه‌رگێڤ راست بۆی چوو ه که ده‌بیژێ ده‌ست‌کێشانه‌وه‌ی (تایه‌ر یحیا) له ۱۳/۹/۱۹۶۵دا و بوونی عارف عه‌بدول‌ه‌زاق به‌ سه‌روک وه‌زیران له ته‌مووزی ۱۹۶۵دا له‌گه‌ل یه‌ک ناگونجین، یه‌ک‌یک له‌و دوو میژوووه‌ راست نی‌یه، که دوورنی‌یه هه‌له‌ی چاپ بی.

(۱۲) ل ۲۵۳ (په‌راویژێ ژماره‌ ۴۷۷) سه‌رنجه‌که‌ی وه‌رگێڤ راسته، به‌لام نه‌وه‌ی راستی بی له‌سه‌ر گۆفاری (صدی کردستان) به‌هه‌له‌ کانونی دووه‌می ۱۹۶۵ نووسراوه، راستی‌یه‌که‌ی نه‌وه‌یه که وه‌رگێڤ نووسیویتی، واته‌ کانونی دووه‌می ۱۹۶۶.

(۱۳) له‌لاپه‌ره ۲۰۵دا وه‌رگێڤ باش بۆی چوو Information Bulletin له ۳۰/۲دا نه‌بووه، به‌لکو له ۳۰/۳دا بووه و نه‌مه‌ش وه‌ک خۆی گوتویه‌تی "هه‌له‌یه‌کی چاپه‌.

(۱۴) له ل ۲۱۳دا (په‌راویژێ ۷۲۱) وه‌رگێڤ راست ده‌کات که نی‌وه‌راستی مایسی ۱۹۷۰ راست نی‌یه، به‌لکو نی‌وه‌راستی ئابی ۱۹۷۰ راسته.

(۱۵) ل ۲۱۶ وه‌رگێڤ له‌ په‌راویژێ (۷۳۱)دا نووسیویتی که نه‌و ووتاره‌ی (التآخي) به‌په‌رچی ووتاری (الجمهورية) نی‌یه یاخود میژوووه‌که‌ی به‌ هه‌له‌ نووسراوه. راستی‌یه‌که‌ی نه‌وه‌یه نه‌و میژوووه به‌هه‌له نه‌نووسراوه و راسته. به‌لام چ له (التآخي) و چ له (الجمهورية)دا زنجیره‌یه‌ک ووتار دژی یه‌کدی و هه‌ر له‌سه‌ر نه‌و مه‌سه‌له‌یه و له چهند کاتیکی جیاوازا ده‌رچوون. نه‌و ووتاره‌ی (التآخي) وه‌رامی یه‌ک‌یک له‌و ووتارانه‌ی (الجمهورية)یه.

(۱۶) له په‌راویژێ ل ۲۱۸دا وه‌رگێڤ نووسیویتی نه‌و ناکۆکی‌یانه‌ی له‌ نێوان شای ئێران و سه‌ددامی عێراقدا هه‌ن "ته‌مانه‌ بۆ داگیرکه‌رانی کوردستان مه‌سه‌له‌ی لاوه‌کین، هه‌رکات ده‌رده‌ کورد زۆریان بۆ به‌یئتی ئامیژ بۆ یه‌کدی ده‌که‌نه‌وه و نی‌وچه‌وانی دژوینی یه‌کدی راده‌مووسن؛ وه‌کو دیتمان سه‌ددام و شا له‌ جه‌زائیر کردیان". راسته نه‌مه‌ وایه؛ به‌لام نه‌وه‌تا له‌ دێری یه‌که‌م و دووه‌می ل ۳۳۱دا نووسیمه "به‌لام له‌ پاشه‌پۆژتیکی وانیکیدا هاریکاری ئێران و عێراق زۆر زه‌حمه‌ته‌...". هاتنه‌ سه‌رکاری به‌عسی یه‌کانی سه‌ر به‌سه‌ددام له‌سالی ۱۹۶۸دا بوو، رێکه‌وتنی شا و سه‌ددام له‌ مارتی ۱۹۷۵دا، واته‌ پاش ۷ سال. بی گومان هه‌وت سال به‌ پاشه‌پۆژتیکی نیزیک نادریته‌ قه‌له‌م. ووتاره‌که‌ی من له ۱۹۷۱دا بوو و یه‌که‌رتنیا چوار سال پاش ووتاره‌که‌ی من پێکهات.

لیست یه کی به ره مه کانی نووسەر

(۱) به ره مه چاپکراوه کانی نووسەر

(۱) کیف تتعلم اللغة الكردية، زنجیره یه ک ووتار بوو بۆ فێرکردنی زمانی کوردی، له یه که مین ژماره ی گوڤاری (صدی المستقبل) وه که له به غدا له ۱ نوڤه مبه ری سالی ۱۹۵۳ دا ده رچوو ده ست به بلا و کردنه وه ی کرا. به لام هه ر پاش ده رچوونی چه ند ژماره یه کی که می، گوڤاره که له لایه ن کاربه ده ستانی عیراقه وه داخراو به وه ری له بلا و بوونه وه ی ووتاره کانیش گیرا. خاوه نی گوڤاره که نیوی ره سمی العامل بوو، لاویتی که چه پیی عه رب بوو. ووتاره کان به نیوی خواسته مه نی (ج. ۱. کتۆل) وه ده نووسران "صدی المستقبل" له به غدا له کتیبخانه ی موزه خانه (مکتبه المتحف) ده سنده که وئ.

(۲) سياسة تحريك الاكراد في تركيا، ووتاریک بوو به نیوی خواسته مه نی (کتۆل) وه له سالی ۱۹۵۴ دا و له رۆژنامه ی (صوت الاهالي) دا که زمانی حالی پارته دیموکراتی نیشتمانی عیراق بوو (الحزب الوطني الديمقراطي) و له به غدا ده ره ده چوو، بلا و کرایه وه. ووتاره که به ری پێچدانه وه ی جه لال به یار سه رکۆمار ی ئه وه ده مه ی تورکیا بوو که له ئه مریکا گوتبووی "له تورکیا هه ر تورک هه یه و هیه چه که مه نه ته وه یه ک نی یه. ئه م ووتاره و نامه یه کی مامۆستا جه میلی رۆژه یانی که له که رکوه وه بۆ پشتگیری ووتاره که ی من ناردبووی، وایان له بالۆزخانه ی تورکیا کرد که شکات له رۆژنامه که و حیزبه که بکات. هه رچه نه ده رۆژنامه که له دادگه ی یه که مدا رزگاری ی بوو، به لام له دادگه ی ته مییزدا ۶۰۰۰ دیتار سزای خرایه سه ر به تۆمه تی ریسوا کردنی سه رۆکی ده وه له تیکی دراوستی عیراق.

(۳) چیرۆکی گهرداوه که، نووسینی شیکسپیر، وه رگێپران له ئینگلیزی یه وه بۆ کوردی، چاپخانه ی مه عارف - به غدا ۱۹۵۵.

(۴) سه ره تای جه بر، ته نئ ۱۰۰ دانه ی لی چاپ کرا به رۆنیۆ بۆ قوتابیان. که رکوک ۱۹۵۶.

(۵) کفاح الاكراد، هاوینی ۱۹۵۶. نامیلکه یه که به نیوی خواسته مه نی (صامد الکردستانی) یه وه له دیه شق له چاپخانه ی که ریم که رهم (کریم کرم) به دزی یه وه چاپکراوه، باسی تیکۆشانی گه لی کورد ده کات و هه ولێ پیکهتانی دۆستایه تی ده دات

له نیتوان بزووتنه وهی رزگاریخوازانهی عه ره ب و کورد دا. نامیلکه که پیشکیش کراوه به جه مال عه بدولناسری به هه شتی، و هه زار دانهی به خۆپایی لێ بلاو کراوه ته وه.

(٦) بنچینه کانی لیتینیزم، هاوینی ١٩٥٦ له دیمه شق له چاپخانهی که ریم که ریم به دزی یه وه چاپ کراوه. له عه ره بی یه وه کراوه به کوردی و به تیپی لاتینی نووسراوه. نیتوی وه رگیتی له سه ر نه نووسراوه.

(٧) سه یره له کۆیه، گوڤاری هه تاو، ژماره ٦٣ و ٦٤ سالی ٣، مایس و حوزه یرهانی ١٩٥٦/هه ولیر. ووتاریکی ره خنه گرانه یه له به کار نه هینانی زمانی کوردی له خوارووی کوردستاندا له لایهن خه لکه وه، به تاییه تی له کاروباری ناره سمی دا وهک تابلوی دوکان وشوینه گشتی یه کان و... هتد.

(٨) چیرۆکی لالۆکه ریم، چاپخانهی کوردستان/هه ولیر. ئەم چیرۆکه تا ئیسته گه لیک نووسه ر و ره خنه گر لێی دوو اون و له کوتایی هه فتا کاندایه لایهن هونه ر مه نه حمه د سالاره وه کرا به فلیم و له ته له فیزیۆنی که رکوک وه بلاو کرایه وه، بێ ئه وهی نیتوی نووسه ره که ی به یتیری.

(٩) خۆپنده واری به زمانی کوردی، چاپخانهی (النور) به غدا ١٩٥٧/٢٥٦٩. ئەم نووسراوه دوو به شه، به شی یه که م باسی هۆی بلاونه بوونه وهی زمانی کوردی ده کات؛ وهک به ره ره کانیی زمانی کوردی له لایهن داگیرکه رانی کوردستانه وه و گیروگرفتی جیاوازی شیوه کانی زمانه که وه نه بوونی هۆی چاپکردن و بلاو کردنه وه، و به شی دووهمی نامیلکه که باسی ئه وه هه نگاوانه ده کات که نووسه ر پیشنیازی کردوون له سالی ١٩٥٧ دا؛ وهک دامه زرانندی پتوهندی یه ک له نیتوان ئه دیب و نووسه ره کورده کاندایه نیتوی (دهسته ی نووسه رانی کورده وه)، دامه زرانندی کۆپتیکی زانستانه ی زمانه وانی، واته ئه کادیمیای کوردی و ده رکردنی گوڤاریکی زانستانه و وه رگێرانی زاراوه کان (المصطلحات العلمیه) بۆ سه ر زمانی کوردی و دانانی کتیبخانه یه کی گشتی بۆ کورد و کردنی که رکوک به بنکه ی ئه و کتیبخانه یه و ده رکردنی زنجیره ک کتیب بۆ فیتروونی زمانی کوردی و بلاو کردنه وهی ریتووسی کوردی به تیپی لاتینی و ده رکردنی رۆژنامه و گوڤار و چاپ کردنه وهی دیوانی شاعیره کان و پیشخستنی چیرۆکی کوردی به تاییه تی چیرۆکی (واقیعی و ته مسیلی) و پیشه می دان به وه رگێران له زمانی بێگانه وه بۆ کوردی و وه رگێرانی شاکاری ئه ده بی کوردی بۆ سه ر زمانه بێگانه کان و دروستکردنی

فه رهه نگیکی یه کگرتوو بۆ زمانی کوردی که هه موو شیوه و زاراوه کان بگریته وه و دانانی ریزمانیکی یه کگرتوو بۆ زمانی کوردی و کردنی زمانی کوردی به زمانیکی زانستانه.

ئهم نامیلکه یه وهک له سه ره بهرگه که ی نووسراوه، به قازانج و مایه وه بۆ لیتقه و ماوانی لافاوی سالی ۱۹۵۷ ی سلهمانی بوو. سه رهجه می پاره که (۵۰) دیناری نه و کاته ی گرتوه و درا به ماموستا شیخ محهمده ی خال که سه رهۆکی لیژنه ی کۆکردنه وه ی پیتاک بوو بۆ لیتقه و ماوان.

(۱۰) نووسینی کوردی به لاتینی، چاپخانه ی مه عارف/ به غدا ۱۹۵۷/۲۵۶۹. ئهم نامیلکه یه بریتی یه له هه ولدانیک بۆ بلا و کردنه وه ی ئه لفو بی ی لاتینی له نیوه راست و خواروی کوردستاندا له سه ره بنچینه ی ئه لفو بی ی به درخانی یه کان و گونجاندنی له گه ل شیوه ی کرمانجی نیوه راستدا به ته و او کردنی ناته و او ی یه کانی.

(۱۱) یاری کردن به ناگر، سلهمانی هاوینی سالی ۱۹۵۷. ووتاریکه باسی گه شتیکی نووسه ره ده کات به رۆژه لاتنی کوردستاندا به تایبه تی کرماشان و سنه و مه هاباد و سیاسه تی کۆلتۆنیالیستانه ی ده وه ته داگیرکه ره کانی کوردستان ده زپیتی به رامبه ره به کورد؛ به تایبه تی رژی می شای ئیران. ئهم ووتاره له رۆژنامه ی (ژین)دا بلا و کراوه ته وه.

(۱۲) بۆچی خرابیه پشت گوئی؟، گوژاری هه تاو ژماره (۱۰۹) سالی ۴، ۳۰ ی ئه یلوولی ۱۹۵۷/ هه ولێتر. ووتاریکه له که رکووکه وه نیتراره بۆ گوژاری هه تاو، ره خنه له سه ره ژمی ره که ی سالی ۱۹۵۷ ی عێراق ده گری که زمانی کوردی و بوونی کوردی له که رکوکدا به جاریک خستبووه پشت گوئی.

(۱۳) الحقوق الثقافية للمواطنين الاكراد، بیرخه ره وه یه که که نووسه ره له گه ل ۱۰ ماموستای قوتاخانه نیوه ندی و سه ره تایبی یه کانی خواروی کوردستان، چه ند رۆژیک دووای کو ده تای ته مووزی ۱۹۵۸ داویتی به ژه نه رال عه بدولکه ریم قاسم و وه زیری زانیاری نه و ده مه جابر عومه ره، بۆ داننان به مافی رۆشنییری کوردی و کردنی به زمانی خویندن له خویندنگه کانی کوردستاندا و دامه زراندنی بنکه یه کی به رپوه به ریتی بۆ زانیاری کوردستان له که رکووک. بیرخه ره وه که له لایه ن نووسه ره وه له به شی کوردی ویستگه ی رادیۆی به غدا دا خویندراوه ته وه و له ۲۶ ی ته مووزی ۱۹۵۸ دا رۆژنامه ی

(البلاد) له به غدا بلاوی کردووه ته وه. به لام هه ده سته جی رۆژنامه ی (البلاد) له لایه ن عه بدولسه لام عارفی جیگری قاسم و وه زیری نیتوخی عیراقه وه داخرا و فه رمانی گرتنی ئیمزاکه رانی بیرخه ره وه کهش ده رچوو. ئه م بیرخه ره وه یه به شیه ی نامیلکه ش ده رچوو، و له بیره وه رینامه کانی ته به قچه لی دا پیشان دراو ن. وه ک نمونه یه ک بۆ بزووتنه وه ی "جیا بونه وه خوازانیه ی" کورد...و "ته معا کدرنه" که رکوک!!

(۱۴) وه رگێپران هونه ره، سه له یانی، چاپخانه ی (ژین)، ۱۹۵۸/ ۲۵۷۰. نامیلکه یه که به کورتی باس له هونه ری وه رگێپران ده کا له زمانی بیگانه وه بۆ کوردی و له کوردی یه وه بۆ زمانی بیگانه. ئه م نامیلکه یه له حه فتا کا ندا له لایه ن به شی کوردی زانسته گی به غدا وه جارێکی دی چاپ کرا وه ته وه و وه ک سه رچا وه یه ک بۆ خوێندن به کار هێنرا وه.

(۱۵) هه ندیک زاراوه ی زانسته ی، چاپخانه ی کامه ران، سه له یانی ۲۵۷۲/ ۱۹۶۰. فه ره هه نگۆکیکی گچکه یه بۆ زاراوه زانسته یه کان وه ک هی فیزیکی و ماتماتیک و ژیا نسای... هتد. ئه م فه ره هه نگۆکه تا ئیسته بو وه ته سه رچا وه یه ک بۆ گه لێک فه ره هه نگی دی که پاش ئه وه نووسراو ن.

(۱۶) سه ره تای میکانیک و خۆماله کانی ماده، به غدا، چاپخانه ی مه عارف ۱۹۶۰، نووسه ر ئه م به ره مه مه ی له سالی ۱۹۵۶دا له که رکوک ته وا و کردو وه، به لام چوار سال پاش ئه وه توانیوتی به چاپی بگه یه نێ. ئه م کتێبه یه که مین کتیبێکی زانسته به زمانی کوردی. فه ره هه نگۆکیکی له گه له که زاراوه زانسته یه کانی فیزیکی به کوردی و عه ره بی و ئینگلیزی تێدا یه. ئه و فه ره هه نگۆکه که له سالی ۱۹۵۶دا نووسرا وه ته وه یه که مین فه ره هه نگی کوردی یه بۆ زاراوه ی زانسته ی. چاپکردنی کتیبه که ئه رک و گېرو گرتیکی زۆری هێنا یه پێشه وه و (۵۰۰) دیناریکی ئه و ده مه ی عیراقی تی چوو. بۆ زاتانه بهر قوتابیان که هیشتا رانه ها تبوون به خوێندنی زانست به زمانی کوردی؛ چهند سه د دانیه کی به سه ر قوتابیانی قوتابخانه کانی کوردستاندا به خۆرایي بلاو کرایه وه.

(۱۷) الابجدية الكردية اللاتينية بین دعاتها ومعارضها- رد علی تخرصات جریده اتحاد الشعب. به ریپچدانه وه ی رۆژنامه ی (اتحاد الشعب)، زمانی حا لی پار تی کۆمۆنیستی عیراقه که په لاماری نووسه ری دا بو سه باره ت به وه ی هه ول ی بلاو کردنه وه ی رینووسی کوردی لاتینی ده دا. ئه م به ریپچدانه وه یه به ۵۰ ووتاریک

له رۆژنامه‌ی (صوت الاكراد) دا كه له به‌غدا دهرده‌چوو بلاوكرايه‌وه، پاش ئه‌وه‌ی ره‌قابه‌ی عێراق كه به‌ده‌ست لایه‌نگرانی كۆمۆنیسته‌كانه‌وه بوو، رێی نه‌دا له شێوه‌ی نامیلکه‌دا بلاوبكرێته‌وه. رۆژنامه‌ی (صوت الاكراد) له ساڵی ۱۹۶۰ دا به زنجیره‌ی بلاوی كرده‌وه.

(۱۸) زاراوه‌كاني لیژنه‌ی (ریاضیات) له ژێر وورده‌بینی لێكۆڵینه‌وه‌دا، له گۆڤاری (رۆژی نوێ) دا، ژماره ۶ و ۷ و ۸ی ساڵی ۱۹۶۰ و ژماره ۱۱ی ساڵی ۱۹۶۱. ئهم گۆڤاره یه‌كێك بوو له گۆڤاره باشه‌كاني كورد، مانگی جارتێك له سه‌لمانی دهرده‌چوو. له‌نیوه‌راستی ساڵی ۱۹۶۱ دا له‌لایه‌ن حكومه‌تی قاسمه‌وه داخرا. خاوه‌نی گۆڤاره‌كه پارێزه‌ر جه‌مال شالی بوو.

(۱۹) الاكراد المفتري عليهم، رۆژنامه‌ی (صوت الاهالي)، به‌غدا پایزی ۱۹۵۸. ئهم ووتاره وه‌رام و به‌رپێچدانه‌وه‌ی (ریاض طه) یه‌كه یه‌كێك بوو له سه‌ركرده‌كاني حیزبی به‌عسی عه‌ره‌ب و له‌یه‌كێك له رۆژنامه‌كاني لویناندا كه‌وتبووه بوختان و درۆ و ده‌له‌سه له باره‌ی كورده‌وه. ئهم ووتاره له‌لایه‌ن مامۆستا محه‌مه‌دی مه‌لا كه‌رمه‌وه كرا به‌كوردی و له گۆڤاری (هیاوا) دا كه له به‌غدا (یانه‌ی سه‌ركه‌وتنی كورد) ده‌ری ده‌كرد بلاوكرايه‌وه.

(۲۰) حول مفاهيم خاطئة في القومية الكردية، چهند ووتاریك بوو له ساڵی ۱۹۶۰ دا و له رۆژنامه‌ی (صوت الاكراد) دا بلاوكرايه‌وه، وه‌ك به‌رپێچدانه‌وه‌یه‌کی ئه‌و ووتارانه‌ی كه مامۆستا مه‌سه‌عوود محه‌مه‌د له رۆژنامه‌ی (الحرية) ی به‌غدادا له‌باره‌ی كورده‌وه ده‌ینوسین.

(۲۱) كوردایه‌تی، له چاپدان و پێشه‌کی نووسین پۆ كۆمه‌له‌ هۆنراوه‌یه‌کی مامۆستا كامیل ژێر به‌نیوی (كوردایه‌تی) یه‌وه. ئهم كۆمه‌له‌ هۆنراوه‌یه‌ یه‌كه‌مین هه‌نگا و بوو به‌ره‌و به‌ره‌مه‌یتانی ئه‌ده‌بیاتی بیری نه‌ته‌وه‌یی. چ دار و ده‌سته‌ی قاسم و چ لایه‌نگرانی حیزبی كۆمۆنیسته‌ی عێراق نه‌یانتوانی لێی بێ ده‌نگ بن. كۆمۆنیسته‌كان له رێی مامۆستا محه‌مه‌دی مه‌لا كه‌رمه‌وه كه‌وتنه په‌لاماردانی ئه‌و نامیلکه‌یه‌ و نامیلکه‌یه‌کی شه‌ش په‌ره‌یی یان به‌نیوی (كوردایه‌تی كامیل ژێر له ژێر نه‌شته‌ری یه‌كالا كردنه‌وه‌دا) بلاوكرده‌وه.

(۲۲) كوردایه‌تی - بزوتنه‌وه و بڕوا و رژیمة، نه‌شته‌ره كۆله‌كه‌ی حه‌مه‌ی مه‌لا كه‌رمه‌ له

ژیر وورده بینه لیکۆلینه وده دا، به غدا، چاپخانه ی (نه جاح) ۱۹۶۰. ئەم نامیلکه یه وهک به ریپتچدانه وده کی نامیلکه ی کۆمۆنیستەکان (سیری په راویژی ژماره ۲۱ بکه) به نیوی خواسته مه نی ی زه رده شت) وهه بلاو کرایه وه.

(۲۳) چیرۆکی پالتۆ، نوسینی نیکۆلای گۆگۆل، وه رگێران بۆ سه ر زمانی کوردی به یارمه تی ته رجە مه ی فارسی و عه ره بی و ئینگلیزی، چاپخانه ی (دار السلام) به غدا ۱۹۵۸/۲۵۷.

(۲۴) فه ره نه نگۆکی زانستی، هه ولیر ۱۹۶۰/۱۹۶۱- ئەم به ره مه مه بریتی یه له فه ره نه نگیک ۶۵ لاپه ره بی له قه وه ره ی درێژ و ژماره یه کی زۆر زا وه ی فیزیك و ماتماتیک و کیمیا و زانستی ژینداران و ئابووری و... هتد له خۆی دا کۆ ده کاته وه. کاتی خۆی ۳۰۰ دانه ی به رو نیۆ له چاپ درا بۆ قوتابی به کانی قوتابخانه ی مامۆستایانی سه ره تای ی هه ولیر. نووسه ر له و سالانه دا مامۆستای ماتماتیک و زمانی کوردی بوو له هه ولیر.

(۲۵) زمان و ئەده بیاتی کوردی، هه ولیر ۱۹۶۰/۱۹۶۱ ئەم به ره مه مه بریتی یه له وانانه ی که نووسه ر له قوتابخانه ی مامۆستایانی سه ره تای ی هه ولیر گو تونی یه وه. به رو نیۆ ۳۰۰ دانه چاپ کرا وه لێ. هه مووی ۸ وانه یه و ۶۶ لاپه ره یه له قه وه ره ی گه وه و به ده سته ی نووسه ر خۆی نوو سرا ونه ته وه، چونکه به کاره ی تانی مه کینه ی نووسین بۆ نووسه ر قه ده غه بوو. سه به رت به م کارانه و دامه زاردنی لیژنه ی زمانی کوردی له هه ولیر، به رتیه به ریتی زانیاری ی هه ولیر هه شت مانگ له سه ر یه ک مانگانه ی مامۆستایه تی نووسه ری به بیانوی پرۆپوچ و ئەمڕۆ سه بی دووا خست، هه تا نووسه ر ناچار بوو مان بگرێ له ده رز گو تنه وه ی ره سمی، و به تابه ته ی ده رز به قوتابی یه کان بلیته وه. هه ر ما وه یه کی که م دووای ئەوه، به جاری ده سته ی خۆی له کار کیشه یه وه.

دۆز (مه سه له) ی کورد (26) La Question Kurde

ووتاریک بوو له سال ۱۹۶۲ دا له ژنیف بۆ هیندیک له خۆینکاران و رۆشنبیرانی سویره یی خۆیندرا یه وه. ووتاره که نیزی که ی بیست لاپه ره یه ک ده بوو، به رو نیۆ چاپ کرا بوو.

(27) Lalo Karim, mit Illustrationen von Doris Feyerabend, München 1968,

(لالۆکه ریم)، وه رگێرانی چیرۆکی لالۆکه ریم (پروانه په راویژی ژماره ۸) بۆ سه ر زمانی

- ئه‌له‌مانی، له‌گه‌ڵ نه‌خش و نیگاری دۆریس فایه‌ر ئابنددا، مۆنیخ ۱۹۶۸.
- (28) *Kurdische Schriftsprache, eine Chrestomathie moderner Texte*, Helmut Buske Verlag, Hamburg 1969.
- "زمانی نووسینی کوردی" چهند ده‌قیکی هۆنراوه و په‌خشانی نوێ (بۆ قوتابیان)، هه‌مبورگ - بنکه‌ی چاپه‌مه‌نی هیلموت بوسکه ۱۹۶۹.
- (29) *Mam und Zin*, Publikation der NUKSE 1969.
- مه‌م و زین، شاکاری ئه‌حمه‌دی خانی، بلاوکراوه‌ی (یه‌کیته‌ی نه‌ته‌وه‌یی خوتنده‌کارانی کورد له‌ ئه‌وروپا) (نوکه‌سه)، مۆنیخ ۱۹۶۹.
- (۳۰) *حول المشكلة الكردية، بلاوکراوه‌ی نوکه‌سه ۱۹۶۹/۲۵۸۰*. نامیلکه‌یه‌کی ۶۰ لاپه‌ره‌یی به‌ بریتی به‌ له‌ لیكۆلینه‌وه‌یه‌کی بابه‌تانه‌ له‌ باری سه‌رنجی حیزب و کۆمه‌له‌ کوردی و عه‌ره‌بی‌یه‌کان له‌ چاویلکه‌ی نووسین و قسه‌کانیانه‌وه‌. شیکردنه‌وه‌یه‌کی میژووی کورد به‌ شێوه‌یه‌کی زانستانه‌ و کورته‌یه‌کی فه‌لسه‌فه‌ی هێزه‌ نه‌ته‌وه‌یی‌یه‌کانی کوردستانیش خراونه‌ته‌ به‌رچاو.
- (31) *Der Kurdische Fürst Mir-i Kora im Spiegel der morgenländischen und abendländischen Zeugnisse Ein Beitrag zur Kurdischen Geschichte*, Hamburg 1970.
- میری کورد پاشای کۆره‌ له‌ ئاوێنه‌ی به‌لگه‌نامه‌ رۆژه‌لاتی و رۆژئاوایی‌یه‌کاندا. به‌شدار بوونیک له‌ لیكۆلینه‌وه‌ی میژووی کورد دا، هه‌مبورگ ۱۹۷۰.
- (32) *Sprichwörter und Redensarten aus Kurdistan*, Publikation der NUKSE, München 1970.
- په‌ندی پیشینان و قسه‌ی نه‌سته‌ق له‌ کوردستانه‌وه‌، بلاوکراوه‌ی نوکه‌سه، مۆنیخ ۱۹۷۰.
- (33) *Kurdische Marchen und Volkserzahlungen*, Publikation der NUKSE, München 1970.
- ئه‌فسانه‌ و چیرۆکی گه‌له‌مپه‌ری کوردی، له‌گه‌ڵ نه‌خش و نیگاری دۆریس فایه‌ر ئابند، بلاوکراوه‌ی نوکه‌سه ۱۹۷۲.
- (34) *Kurdistan und Seine Revolution*, Vortrag gehalten im Jahre 1971 für die Kurden und Freunde Kurdistans, Publikation der NUKSE 1972.
- کوردستان و شۆڕشه‌که‌ی، زنجیره‌ ووتاریک بوو له‌ سالی ۱۹۷۱دا له‌ به‌رلینی رۆژئاوا خوتنه‌وه‌ بۆ کورد و دۆسته‌کانی کوردستان، بلاوکراوه‌ی نوکه‌سه ۱۹۷۲.
- (35) *Ein Kurdisches Mond - Observatorium aus neuerer Zeit*, in ZDMG, Nr. 122, 1972, S.140-144.

روانگه یه کی کوردی بۆ ته ماشا کردنی مانگ، له گوڤاری کۆمه له ی رۆژهه لات ناسی ئە لماندا، ژماره ۲۲/۱۹۷۲، ل ۱۴۰-۱۴۴. ئەم ووتاره به هاوکاری ئەستیره ناسی ئە لمان پروفیسۆر قۆلفهارد شلۆسەر نووسراوه، باسی ئەو روانگه یه دهکات که ئەستیره ناسی کورد شیخ حه سه نی گله زه رده دروستی کرد بوو و ئیسته هه تهر و په تهری نه ماوه.

(۳۶) کورته میتروویه کی کورد ناسی له ئە لمانیدا. گوڤاری کۆری زانیاری کورد، به شی یه کهم، بهرگی دووهم، به غدا ۱۹۷۴، ل ۴۱۳-۴۹۸.

(37) Jeziden in: Lexikon der Islamischen Welt, Kohlhammer Verlag, Stuttgart 1974, S. 67-68. Bd. I.

ئیزیدییه کان، لیکسیکۆنی جیهانی ئیسلام.

بنکه ی چاپه مه نی ی کۆلهامهر، شتوتگارت ۱۹۷۴، ل ۶۷-۶۸. ئەم ووتاره باسی ئیزیدییه کان و ئاینه که یان دهکات.

(38) Kurden, in: Lexikon der Islamischen Welt, Kohlhammer Verlag, Stuttgart 1974, Bd. I, S. 114-115.

کورد، لیکسیکۆنی جیهانی ئیسلام، به ندی یه کهم، بنکه ی چاپه مه نی ی کۆلهامهر، شتوتگارت ۱۹۷۴، ل ۱۱۴-۱۱۵. ئەم ووتاره باسی میترووی کورد دهکات هه ره کۆنه وه تا کۆتایی شهسته کان زۆر به کورتی.

(39) Kommentar zu Otto Spies' Artikel "Kurdische Märchen im Rahmen der orientalisches vergleichenden Märchenkunde", in "Fabula" Zeitschrift für Erzählforschung, 15. Bd., Heft 3, S. 245-249, Walter de Gruyter Verlag, Berlin. New York 1974.

لێدوانیکی ووتاره که ی ئۆتۆشپیس

(ئه فسانه کوردی یه کان له سنووری ئەفسانه ناسی رۆژهه لات یان ی به راورد کارانه دا)، گوڤاری لیکۆلینه وه ی چیرۆک (فابولا)، به ندی ۱۵، بهرگی ۳، ل ۲۴۵-۲۴۹، بنکه ی چاپه مه نی ی دی کرۆیتەر، بهرلین و نیۆبۆرک ۱۹۷۴. ئەم ووتاره وه رامدانه وه یه کی به هه شتی پروفیسۆر ئۆتۆشپیس (۱۹۰۱/۴/۵- ۱۹۸۱/۱۰/۲۹) بوو که هه ره له گوڤاره دا و به بۆنه ی ده رچوونی (ئه فسانه و چیرۆکی گه له مه ره ی کوردی) یه وه (بروانه په راویژی ژماره ۳۳) ووتاریکی نووسیوو و له وی دا گوتبووی کورده کان ئەفسانه و چیرۆکه کانیان له عه ره ب و تورک و فارسه وه وه رگرتوو، هه ره ها گوتبووی زۆریه ی هه ره زۆری کورد کۆچه رن. پاش بلا بوونه وه ی

ووتاره که، له (بۆن) نووسه‌ری دیبوو، زۆر به‌پێژده‌وه پێشوازی کردبوو، و له قسه‌کانیدا ده‌رکه‌وتبو که ره‌ئیی گۆراوه به‌رامبه‌ر به‌ کورد. ئه‌مجاره‌ بۆ نووسینه‌وه‌ی پێشه‌کی یه‌ک بۆ کۆمه‌ڵێک ئه‌فسانه‌ی کوردی که به‌ زمانێ ئه‌له‌مانی ده‌رچوون، به‌ جوړیکی دیکه‌ باسی کوردی کردبوو، و زۆر سوودیشی له‌کتیبی (کوردستان و شوێشه‌که‌ی) نووسه‌ر وه‌رگرتبوو. هه‌زاران ره‌حمه‌ت له‌وانه‌ی پێ له‌سه‌ر هه‌له‌ی خۆیان داناگر و سه‌ره‌رزانه‌ خۆیان راست ده‌که‌نه‌وه‌.

(40) Die Schriftsprache der Kurden, in: Acta Iranica, Monumentum H.S. Nyberg, deuxième série, volum II, Difussion E.J. Brill, Leiden 1975, S.97-122.

زمانی نووسینه‌ی کوردی، ئه‌کتا ئیرانیکا، یادنامه‌ی ه.س. نیبیرگ، زنجیره‌ی دووهم. بلاوکراوه‌ی بریل، لایدن ۱۹۷۵، ل ۹۷. ۱۲۲ ئه‌م ووتاره له یادنامه‌ی زانای ئیراناسی به‌ نیویانگ نیبیرگدا نووسراوه‌.

(41) Some characteristics of Kurdish mythology.

هیندیک له تایه‌تکاره‌کانی میتۆلۆژیای کوردی. ئه‌م ووتاره ئاماده‌ کرابوو بۆ خۆتندنه‌وه له رۆژی ۱۵/۳/۱۹۷۵دا له زانستگه‌ی له‌نکیسته‌ر Lancaster له ئینگلیستان به‌ بۆنه‌ی ۲۳ هه‌مین کۆنگره‌ی کۆمه‌له‌ی ئینتەر ناسیۆنالی میژووی ئاینه‌وه له له‌نکیسته‌ر له ۱۵-۲۲ی ئابی ۱۹۷۵. ته‌ماشای پرۆگرامی ۲۲ هه‌مین کۆنگره‌ بکه که لیژنه‌ی کۆنگره‌ ده‌ری کردووه‌.

(۴۲) خۆتندنی کورده‌وانی له زانستگه‌ی ئازاد له به‌رلین.

گۆڤاری کۆلیجی ئه‌ده‌بیات/زانستگه‌ی به‌غدا، ژماره (۱۹) سالی ۱۹۷۶، ل ۱۷۵-۱۹۳. ئه‌م ووتاره لایه‌نیکی ئه‌وه‌هه‌ول و تیکۆشانه‌ باس ده‌کا که نووسه‌ر له‌سه‌ره‌تای هه‌فتاکاندا دای بۆ هینانه‌ کایه‌ی خۆتندنی کورده‌وانی و ریکۆپیک کردنی خۆتندنی ئیرانیستیک له زانستگه‌ی ئازاد له به‌رلین. ئه‌م کاره‌ گرنگه‌ درێژه‌ی کیشا هه‌تا له‌ کۆتایی هه‌فتاکاندا و له ئه‌نجامی گه‌له‌کۆمه‌ی خراپه‌کاراندا تیک درا، که بیگومان باسکردنی ئه‌م مه‌سه‌له‌یه‌ به‌ درێژی و شیوه‌یه‌کی بابابه‌تانه‌ جێی ئیتره‌ نی‌یه‌و وه‌کو (کنگر و ماسته‌که) کاتی خۆی هه‌یه‌.

(۴۳) ره‌خنه‌ی زمانه‌وانی و لیبی کۆیرانه‌ هاویشتن. گۆڤاری (ئاسۆی زانکۆیی)، ژماره (۹) سالی دووهم، ته‌موزی ۱۹۷۸، ل ۸۶-۹۲. ووتاریکی زمانه‌وانی ره‌خنه‌

گرانه‌یه.

(٤٤) ببیلیۆگرافای کتیبی کوردی (١٧٨٧-١٩٧٥) نووسینی نهریمان. گۆقاری (ئاسۆی زانکۆیی)، ژماره (٤) کانوونی دووهمی ١٩٧٨، ل ٨٩-٩١ ئەم ووتاره دووانیکه له‌سه‌ر ئەو ببیلیۆگرافیا‌یه.

(٤٥) سه‌رنجیک له‌ چه‌ند زا‌راوه‌یه‌کی تازه به‌کار هاتوو و کۆری زانیاری کورد. گۆقاری کۆلیجی ئەده‌بیات/ زانستگهی به‌غدا، ژماره ٢٢، ١٩٧٨، ل ٧٩-١١٥. ئەم ووتاره ئەو زا‌راوانه شی ده‌کاته‌وه که "کۆری زانیاری" دروستی کردبوون و قورسی و سووکی‌یان به‌ شێوه‌یه‌کی زانستانه ده‌خاته به‌ر چاو.

(٤٦) مامۆستا گیوی موکریان‌ی له‌ تای ته‌رازووی خزمه‌تدا، ئەم ووتاره له ١٢/٩/١٩٧٧دا نووسراوه به‌ بۆنه‌ی کۆچی دوایی‌ی گیوی موکریان‌یه‌وه له ٢٤/٧/١٩٧٧دا و له "له‌ یادی گیوی موکریان‌ی" دا بلاوکرایه‌وه که له‌ هه‌ولێر له‌ سالی ١٩٧٨دا چاپکرا، پروانه ل ٤٧-٥١.

(٤٧) کلمه‌ حول المؤتمر العالمي القادم للمستشرقين، مجلة (شمس کردستان)، العدد ٥٤، آذار ١٩٧٩. باسی ئەو کۆنگره‌یه‌یه که له‌ سالی ١٩٧٩دا له‌ لایه‌ن رۆژدا اسه‌کانه‌وه له‌ به‌رلین به‌سترا.

(48) Über die Religion von Haqqa, Orientalisten Tag, Berlin 1979.

له‌باره‌ی ئاینی هه‌ق‌قه‌وه، ووتاریک بوو له‌ کۆنگره‌ی رۆژدا اسه‌کاندا له‌به‌رلین له‌سالی ١٩٧٩دا خۆیندرایه‌وه و ده‌مه‌ته‌قی له‌سه‌ر کرا.

(49) Der arabische Nationalismus in Irak und Syrien und die Nationalitätenfrage im Vorderen Orient, Dipl. - Arbeit, FU-Berlin 1979.

ناسیۆنالیزمی عه‌ره‌ب له‌ عێراق و سووریا‌دا و مه‌سه‌له‌ی ناسیۆلیته‌کان له‌ رۆژه‌لاتی نیوه‌راستندا، دیپلۆمنا‌مه‌ی پۆلیتۆلۆژی، زانستگهی به‌رلین ١٩٧٩.

(50) Buchbesprechung: Joyce Blau: Manuel de Kurde (dialecte Sorani), Paris 1980 in: Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, Band 131, Heft 2 (1981), S.413.415.

ئەم ووتاره‌ لێ‌دوانیکی باب‌ه‌تانه‌یه له‌و کتیبه‌ی که جویس بلۆ بۆ فیروونی زمانی کوردی (شێوه‌ی سو‌رانی)، له‌ پارێس له‌ سالی ١٩٨٠دا بلاوی کردووه‌ته‌وه. لێ‌دوانه‌که له‌ گۆقاری رۆژدا اسه‌کانی ئە‌لمانداو و له‌سه‌ر داخوازی به‌رێوه‌به‌ری گۆقاره‌که‌ نووسراوه، به‌رگی ١٣١، به‌شی ٢ سالی ١٩٨١، ل ٤١٣-٤١٥.

(۵۱) بیرى نه ته وه یی کوردی نه بیرى "قه ومیه ت" ی رۆژه لاتی و نه بیرى ناسیونالیزمی رۆژئاواییه، ووتاریکی سه میناری ۲۷۵ لاپه رهییه له رۆژی شه مهی ۱۸/۸/۱۹۸۴ دا له ستۆکهۆلم (سوید) خوتندراوه ته وه به پۆنه ی به ستنی کۆنگره ی سییه می سوکسه وه له ۱۸ و ۱۹ ی نابى ۱۹۸۴ دا، بلاوکراوه ی سوکسه، له سه ر ئه رکى بنکه ی چاپه مه نی ی نازاد (سوید) چاپکراوه ۱۹۸۴/۲۵۹۶.

(۵۲) هیتدیك له کیشه به ره تییه کانی قوتابخانه ی کوردی سۆسیالیزم، به رگی یه که م، بلاوکراوه ی ریکخراوی خوتندکارانی سۆسیالیستی کورد له ئه وروپا (سوکسه) لکی سوید، له سه ر ئه رکى بنکه ی چاپه مه نی ی نازاد (سوید) چاپکراوه؛ ۱۹۸۴/۲۹۵۶.

(۵۳) دۆزی ناسیونالی کورد: ئۆتۆنۆمی یا کوردستانیکی سه ره خۆ یا بریارى چاره نووس له نازادى دا و بۆ نازادى. ووتاریکی سه میناری ۱۰۰ لاپه رهییه له رۆژی شه مهی ۱۱/۵/۱۹۸۵ دا له ستۆکهۆلم له کۆبوونه وه یه کی کورده ئاواره کانی دانیشتووی سوید دا خوتندرايه وه. بلاوکراوه ی ریکخراوی خوتندکارانی سۆسیالیستی کورد له ئه وروپا (سوکسه) یه، بنکه ی چاپه مه نی ی نازاد (سوید)؛ ۱۹۸۵/۲۵۹۷ ک/ف.

ب- بهر هه مه چاپنه کراوه کانی نووسەر ههتا سالی ١٩٨٥

- (١) یانسیب، چیرۆکتیکه له بهسره له سالی ١٩٥٧ دا نووسراوه.
 - (٢) نووسهري بی باوک، چیرۆکتیکه له ههولیر له ١٩٦٠ دا نووسراوه.
 - (٣) رفع الاوهام ودفع التضلیل عما في اللغة الكردية من الدخیل، ووتاریک بوو له زویتر (بهسره) له سالی ١٩٥٧ دا خوتندرایهوه بۆ بهر پێچدانهوهی بانگاشهی مهلایهکی عهزهب کهوای له خهڵکهکی ئهوی گه یاندبوو گوایه زمانی کوردی زمانیکی دهسکرده له عهزهبی و فارسی و تورکی و... هتد.
 - (٥) کوردستان و قوتابخانه کانی، له سهلمیانی له سالی ١٩٥٧ دا نووسراوه تهوه باسی خوتندن و خوتندنگه کانی کوردستانی دهکرد ههر له کۆنهوه تا ئیسته.
 - (٦) کورد و میژووی نه تهوهیی، له سالی ١٩٦٠ دا له ههولیر نووسراوه.
 - (٧) فهرهنگی ئینگلیزی- کوردی ٣٠٠٠٠ ووشه و پێنج سال خه ربک بوون.
 - سه رنج: دهستنوسه کانی ژماره ٧ و ٦ له شهسته کاندای کوردستان له نێو چوون.
 - (٨) کاکهیی یه کان و ئاینی یاری، لیکۆلینه وهیهکی زانستانهیه له ئاینی ئه هلی ههق.
 - (٩) دراسات في ثورة ايلول الكردية.
 - (١٠) قضیه الاتوریین وموقفنا منها.
 - (١١) ناکۆکی نێوان ریزه کانی گه لی کورد و خا و کردنه وهی، ووتاریکی سه مینارییه له مۆنێخ له رۆژی ٢٣/٩/١٩٨٣ دا و به بۆنه ی به ستنی کۆنگره ی دووه می ریک خراوی خوتندکارانی کورد له ئه وروپا (سۆکسه) وه خوتندرایه وه.
 - (١٢) رهنگدانه وهی بیرى کازیک له ئه ده بیاتی هورده بۆرژوازیی کورد دا، ووتاریکی سه مینارییه له بهرلین له رۆژی ١٤/٤/١٩٨٤ دا و به بۆنه ی تێپه رپوونی چاره که چه رخیک به سه ر دامه زرانندی کازیک له ١٤/٤/١٩٥٩ دا خوتندرایه وه.
 - (١٣) بلوچستان وتاریخ بلوچها، بلوچستان و میژووی بلوچه کان.
 - (١٤) نظری به زبان و فرهنگ مازندران، سه رنجدانیک له زمان و کولتوری مازهنده ران.
- (15) Babismus als religiöse und Politische Erscheinung in Persien, Vortrag, München 1965.
- بابیتی وهک دیاردهیهکی ئاینی و سیاسیی له وولاتی فارسدا، ووتاریک بوو له مۆنێخ له سالی ١٩٦٥ دا له زانستگه خوتندرایه وه.
- (16) Kurdische Ortsnamen.
- نێوی شوێنه کوردی یه کان، لیکۆلینه وهیه که له بیه چه و ره چه له کی نێوی رووبار و شار و گوند و چیا و مه له بنده کانی کوردستان، باسیکی ئیتیمۆلۆژی و میژوویی یه، له نێوه راستی شهسته کاندای له شاری قیرتزیبورگ (رۆژاوی ئه لمانیا) نووسراوه ته وه.
- (17) Geschichte der Kurdologie und Kurdenkunde in den deutschsprachigen

میژووی کوردەوانی و کوردناسی لە وولاتە ئەلمانزمانەکاندا. Ländern.

(18) Ein Lehrbuch für Kurdische Sprache. کتییەک بۆ فیروونی زمانی کوردی.

(19) Der Kurdische Nationalismus im Vorderen Orient.

ناسیۆنالیزمی کورد لە رۆژەلاتی نێزیکدا.

(۲۰) سەرەتایەکی زمانەوانی و زمانی کوردی.

(۲۱) ووشەی بیگانه لە زمانی کوردی دا.

(۲۲) شاکیر موحڕیم و گەنجینه‌یه‌کی وون بوو. ووتاریکە لە بەرلین لە

۱۹۷۹/۱۲/۲۷ دا نووسراوە بۆ ئەوەی لە وولات بڵاو بکریته‌وه، بەلام لە وولات

سەری کرا بە گۆمدا، و لەم دووایی‌یه‌دا پیشکیش کرا بە گۆفاری سەرپەرزی "خوێندکاری کورد".

(23) Das Gottesbild in den mythischen Vorstellungen der Kurden.

وینەی ئێزدان لە رامانە (تصورات) میتۆلۆژیایی یەکانی کورد دا.

(24) Der Staatliche persische Einheitspartei "Rastakhiz" - Entstehung und Niedergang.

"رەستاخیز" تاکە حیزبی حکومەتی ی فارس، دامەزران و لەنیو چوونی، ووتاریکی ۱۲۱ لاپەرەیی یە، باسیکی میژوویی و پۆلیتۆلۆژی یە لە ۱۹۷۹/۲/۲۸ دا کۆتایی هاتووە.

(25) Ausgewählte arabische und persische Texte zu Manichäismus.

چەند دەقیکی عەرەبی و فارسی هەلبژاردە لە بارەی ئاینی مانی یەوہ.

(26) Deutsch-Kurdisches Wörterbuch.

فەرھەنگی ئەلمانی - کوردی، فەرھەنگیکی یە کجار گەرەبە و هەردوو شێوە سەرەکی یە کە ی زمانی کوردی رەچاو گیراون.

(27) Lexikon zur Mythologie der Kurden.

لیکسیکۆنی میتۆلۆژیای کورد، فەرھەنگیکی گەرەبە، بریتی یە لە چەند سەد ووتاریکی کورت و درێژ لە سەر ئاینەکانی کورد و رامانە میتۆلۆژیایی یەکانی کورد.

(28) Die Kurdische Zeitschrift "Nischتمان" (Heimatland), Juli 1943-Mai 1944, Organ der Kurdischen "Je- Kaf" Partei (16.9.1942-15.11. 1945) und das Geistesgut des intellektuellen nationalistischen Kleinbürgertums in Kurdsitan. Ein Beitrag zur Erforschung des Nationalismus im Vorderen Orient.

گۆفاری "نیشتمان" (تەمووزی ۱۹۴۳ تا مایسی ۱۹۴۴) زمانی حالی کۆمەڵە ی "ژێکاف" و ئیدیۆلۆژی ی هورده بۆرژوا ی رۆشنبیری ناسیۆنالیست لە کوردستاندا، ئەم بەرھەمە بە کوردیش و بە ئەلمانیش نووسراوەتووە، بە بۆنە ی تێپەر بوونی چل سال بەسەر دەرجوونی گۆفاری نیشتماندا. لیکۆڵینەو یەکی زانستەنە ی کۆمەڵە ی ژێکافە لە بەر

رۆنākایی گۆڤاری "نیشتمان".

(29) Die Zeitung 'Yaketi-i Tekoschin' und die Ideologie des marxistischen Kurdischen Kleinbürgertums.

رۆژنامه‌ی "یه‌کیتی‌ی تیکۆشین" و ئیدیۆلۆژی هۆزده بۆرژوا‌ی مارکسیستی کورد، ئەم بەره‌مه‌ به کوردیش و ئەلمانیش نووسراوه، به بۆنه‌ی تێپه‌ریوونی چل سال‌ به‌سه‌ر ده‌رچوونی رۆژنامه‌ی کۆمۆنیستانه‌ی "یه‌کیتی‌ی تیکۆشین" له‌کوردستان، و تێپه‌ریوونی په‌نجā سال‌ به‌سه‌ر دامه‌زراندنی پارتی کۆمۆنیستی عێراقدا.

(30) Bibliography of Religion of Yezidi Kurds, with extensive introduction and Commentary.

بیبلیۆگرافی‌ی ئایینی کورده ئیزیدی‌یه‌کان، له‌گه‌ڵ پێشه‌کی‌یه‌کی دوورو درێژ و لێدوان.

سه‌رنج

نووسه‌ر گه‌لیک شتی دیکه‌ی نووسیه‌وه و بلاوکراوه‌ته‌وه بۆ ئەوه‌ی نیوی هیچ که‌سیکیان له‌سه‌ر بووبی. لێره‌دا چاو له‌و به‌ره‌مه‌مانه‌ ده‌پۆشری.

بەراویژەکان

(۱) بڕوانە نەخشەی کۆتایی ئەم کتێبە.

(2) "Feuille d'avis de Lausanne", 31. Aout 1962.

(۳) پارتی کۆمۆنیستی عێراق لە ۱۹۴۶-۱۹۵۲ وەک کەمە نەتەواییەک لە کوردی عێراقی دەپروانی، نەک وەک نەتەواییەک. (بڕوانە خاڵی ۱۰ ی بەرنامەی پارتی کۆمۆنیست لە ۱۹۴۶دا، لەم سەر چاوەدێی خوارەدا: فەهد: "قضیتنا الوطنیة، مطبعة النجوم، بغداد ۱۹۵۹، ص ۱۵. هەرۆهە بڕوانە لاپەرە (۱۲۴) ی ئەم کتێبە.

(۴) بڕوانە دان پێدا نانی پارتی کۆمۆنیست لەو نامیلکەییە کە لە ۱۹۶۴دا لیژنەی مەڕکەزی لەژێر نێوی (مساهمة في تقييم سياسة حزبنا بين تموز ۱۹۵۸ و انقلاب شباط ۱۹۶۳) دا بڵاویان کردووە ل. ۷ و ۶. (دەقی ئەو نامیلکەییە لە ئەرشیفی نوکسەدایە).

(۵) بڕوانە پێدا هەڵدانی سکرێتیری لیژنەی مەڕکەزی پارتی کۆمۆنیستی سوریا (خالد بگداش) بە سیاسەتی پارتی بەعسی سوریا دا. لەو چاوپێکەوتنە (Eric Rouleau) ی پەيامنێری رۆژنامەی (Le Monde) ی فەرەنسی دا. پاریس، ۱۳/۷/۱۹۶۶.

(۶) کۆپی یەکی ئەو نامەییە لە ئەرشیفی نوکسەدایە.

(۷) بڕوانە: Rolf W. Schloss: "Ein neuer Traum vom Kurdenstaat", (خەونیکی نوێ بە دەولەتێکی کوردەو) S.7, 20. März 1970, Frankfurt, Nr. 12, "Publik".

(۸) بڕوانە رۆژنامەی: "العهد الجديد"، العدد ۵۴۱، بغداد ۱/۱۰/۱۹۶۲.

(۹) بڕوانە رۆژنامەی: الثورة، العدد ۱۰۰۱، بغداد ۲۱/۹/۱۹۶۲.

(10) "The Daily Telegraph" December 30, 1962.

(11) "Kurier- Magazin mit Marianne", Wien, 23. April 1966, S.24

(12) "The Sunday Telegraph", Oktober 25, 1964.

(13) Die Zeit", Hamburg, 29. 6. 1962.

(14) "AZ", Wien, 22. März 1970.

(15) "Christ und Welt", Nr. 13, XXIII. Jahrg. Stuttgart, 27. März 1970, S.7.

(۱۶) بەرنامەی "Weltspiegel" ناوێنی جیهان"، کاتژێری ۱۹.

(17) Hans them: "Wie Wild ist Kurdistan", "Publik" Nr.5, Frankfurt, 30.1. 1970, S.27 "کوردستان چۆن درندەییە کە"

(18) "Candide", 22-29.8.1962.

(19) "Heinz Gastrein: "Iraks Kurden sind wieder aktiv",

"Die Presse", Wien, 6.12.1971, S.3. "کوردەکانی عێراق هەمەدیسان لەموجۆڵ دان"

(20) Frankfurter Allgemeine Zeitung" (FAZ), Nr. 166 D- Ausgabe/22. Juli 1971.

- (21) Herald Vocke: "Islam und Demokratie" in: (FAZ) Nr. 191, D- Ausgabe, 20.8.1971.
- (22) (FAZ) سه‌رچاوه‌ی پیشوو
- (23) "Schörder in der Türkei", in: "Süddeutsche Zeitung", München, 12. Juli 1966.
- (24) "Frankfurter Allgemeine Zeitung", Nr. 280 3.12.1970, S.3
- (۲۵) کۆیی‌یه‌کی ئهو نامه‌یه له ئهرشیفی نوکسه‌دايه.
- (۲۶) مه‌به‌ستی ئهو راپۆرتیه‌یه که (کۆمه‌له‌ی دۆستایه‌تی کورد و ئاله‌مان) داویانه‌تی.
- (27) "Hamola", Pressedienst GMBH, Orient Presse, 17, Hamburg, بڕوانه گۆفاری: 23.8.1967.
- (28) René Mauriés: "Le Kurdistan ou la Morat" Paris 1967.
- (۲۹) بڕوانه رۆژنامه‌ی: الجمهوریه، العدد ۵۷، بغداد، ۱۹۶۸/۲/۸.
- (30) "L' Aurore", Paris, 6.12.1967.
- (31) Süddeutsche Zeitung", Nr. 4/5, München 5./6. Januar 1970.
- (32) "Kudish Facts", Organ der "International Society Kurdistan" (ISK), Volume IX, Nr. 7, Amsterdam, July 1969, P.29.
- (۳۳) بڕوانه رۆژنامه‌ی تورکی "Sabah"، ئه‌سته‌مول، ۱۹۶۹/۲/۸.
- (۳۴) بڕوانه ووشه‌ی (کورد) له ئینسکلوپیدیای (Brockhaus) ۱۹۷۱، ب. ۱۰، ل. ۸۰۵. هه‌روه‌ها (کورده‌کان) و (کوردستان) له لیکسیکۆی (Knaurs) مۆنیک، ۱۹۶۹، ل. ۴۶۴-۴۶۵. لیکسیکۆی (Fischer) به‌تاکه ووشه‌یه‌ک باسی زمانی کوردی کردووه. بڕوانه:
- "Fischer Bucherei, 1968, S. 213 "Sprachen"
- (۳۵) خۆتندکاریکی ئاله‌مانی به‌شی یاساناسی که‌نیه‌ی (Volkerl) بوو، تیکرا هه‌شتاو یه‌ک پالتۆی "Süddeutsche Zeitung", München, 23,24. Juli دزی بوو! بڕوانه ل. ۱۴۱ رۆژنامه‌ی: 1966.
- (36) Scheer, Johannes: "Deutsche Kultur-und Sittengeschichte", S. 106 "مێژووی کولتور و نه‌ریتی ئاله‌مان"
- (37) Rittlinger, Herbert: "Faltboot Stößt Vor", 2. Auf., Leiptig 1943.
- (۳۸) سه‌رچاوه‌ی پیشوو.
- (39) Mackenzie, D.: "the Origins of Kurdish", in: "Transactions of the philological Society for 1961", London.
- (۴۰) هه‌مان سه‌رچاوه.
- (41) Minorsky, V.: "Les Origines des Kurdes", in: "Travaux du xxe Congrès inter-

national des Orientalistes", Bruxelles, 1940, pp. 143-152.

(42) Nikitine, Basile: "les Kurdes, Étude Soziologique et Historique", Paris, 1956, P. 12.

(٤٣) جمال نيز: "حول المشكلة الكردية" منشورات نوکسه، ١٩٦٩، ص ٢٨.

(٤٤) علي اصغر شميم همداني: "کردستان"، تبريز، ١٣١٢هـ، ص ٥٣.

(45) Baer, Dr. E.: "Zur Dialektologie Nordirans",

(پروانه بدلگه نامه کانی بیسته مین کۆنگره ی رۆژه هلاتناسان، ل ١٥٧).

(46) "Kurdenkrieg", (جنگی کوردان) in: "Christ und Welt", Nr. 22, vx111. Jahrg., Stuttgart, 28.5.1965, S.9.

Moltke, General Feldmarschal Graf Helmuth von.: "Briefe Über... etc", Bd. 2 und 8, 1842/ 1892 Berlin.

(٤٧) بۆنموونه پروانه: محمود الدرة: القضية الكردية، بيروت ١٩٦٦، ص ٢٤.

ههروههها پروانه:

Hans Jaeger, in: "Politische Welt", Badgodesberg, 28.2.1970.

(48) Nebez, Jamal: "Sprichwörter und redensarten aus Kurdistan"

(قسه ی نهسته قو په ندی پیشینان له کوردستانه وه)

Publikation der Nukse, München, 1970, S. 38. "

(٤٩) نه ته وه تاری یه کان ته نه ها هیندی کۆن، ئیرانی یه کان و میتانی یه کان. ناتاو ئیت ئاله مانه کان به تاری نیو بیرتن. ئه م بالۆزه یه له (رایشساخی سییه م) دا به مه به سستیک هینرایه گۆژی. ده نا ئاله مانه کان جه رمانین نه ک تاری.

(٥٠) پروانه: أبو الحسن المسعودي: "مروج الذهب"، ج ٣، ص ٢٥٠. ههروههها: المسعودي: "التنبیه والاشراف"، لايدن ١٨٩٣، ص ٨٩. ابن حوقل: "المسالك والممالك"، ص ١٩٧. احمد بن علي المقرئ: "كتاب السلوك لمعرفة دول الملوك"، ب ١، ج ١، قاهرة، ١٩٥٦، الطبعة الثانية ص ٣-٤. محمود شكري الالوسي: "روح المعاني" ج ٨، ص ١٤٩.

(٥١) سه ركۆماری عیراق (عیدالسلام عارف) ٩٦٣-٩٦٦، له ته له فزیۆنی به غداوه رایگه یاند (میتزوو ئیسیاتی ده کات که کورد له بنه چه دا عاره بن). ههروههها پروانه: د. رشید الفیل "الاکراد علی ضوء العلم"، بغداد ١٩٦٦.

(٥٢) بۆنموونه پروانه: Kirizioglu, Fahrettin: "Kürtler" in kökü", "رچه له کی کوردان"، ب ١، نه نه ره ١٩٦٣، ههروههها هه مان نووسه ر: "Her bakimdan Türk olan Kürtler" "به هه موو شیوه یه ک کورده کان تورکن"، نه نه ره ١٩٦٤. ههروههها پروانه: Belgelerle " (کورده کان) "Nazmi, Sevgen: "Kürtler"; Türk Tarihi dergisi", (گۆفاری بدلگه نامه ی میتزووی تورک)

ژ. ۵-۱۲ ههروهه ها نهو گوتاره‌ی (Mehmet Mercan) له‌روژنامه‌ی (Cümhuriyet) ی تورکی
روژی ۱۱/۱۲/۱۹۷۱دا.

(۵۳) گوته‌کانی وه‌زیری ده‌روه‌ی ئێران له پەرله‌ماندا، روژی ۲۹/۵/۱۹۵۸.
(۵۴) علی اصغر شمیم همدانی: "کردستان"، تبریز ۱۳۱۲ هـ، ص ۵۳ ههروهه ها گوته‌کانی (تیمور
بختیار)ی کۆنه سه‌روکی ده‌زگای جاسووسی ساواک بۆ روژنامه‌ی (The New York Times) له
۲۶/۷/۱۹۵۸دا.

(55) Scheref, Prince de Bidlis: "Scheref-nameh..." St. Pétersbourg, 1860, Tome 1, P. 13.

Nikitine, Basile: "Les Kurdes", Paris, 1956, P.17. ههروهه ها پروانه:

(56) Xenophon: "Anabasis", München, 1964, S. 74-77.

(57) Driver, Godfrey Rolles: "The name Kurd and its philological connexions",
in: "JRAS", London, July, 1923, Part. III, PP. 393 - 404.

(58) Taufiq Wahby and C.J. Edmonds: "A Kurdish- English Dictionary", Oxford Uni-
versity Press, 1966

(59) W. Eilers: "Wahby, Taufiq, and C.J. Edmonds :A Kurdish - English Dictionary... etc",
"Orientalische Litaratur Zeitung", 64. Jahrg., 1969. Nr. 9/10, S.481-488.

(۶۰) شیخ محهمه‌دی خال: فهره‌نگی خال، ۱، سلیمانی ۱۹۶۰/۱۳۷۹/۲۵۷۱ ب. ۲، سلیمانی
۱۳۸۳/۱۹۶۴.

(۶۱) پروانه سه‌رچاوه‌ی پیشووتر، ره‌خه‌که‌ی ئایله‌رس، ل ۴۸۳.

(۶۲) بۆ نمونه له بریتی (Xâl) نووسیبه‌وی (Xal). ده‌نگی /ن/ ی قه‌له‌و له‌زاراوی سۆرانیدا نرخیکی
واتایی بایه‌خدا‌ری هه‌یه، بۆ نمونه (گول) و (گول) زۆر جیاوازن.

(۶۳) بۆ نمونه نووسیبه‌ی (Ferhengê Xal) (فه‌ره‌نگی خال). له‌کاتی‌که‌دا نه‌و (ئ، ê) ی ئیزافه‌یه له
کرمانجی‌ی خوارو و سۆرانیدا هه‌ر نی‌یه. له‌م زاراوه‌یدا ته‌نها (ئ، î) ئامرازی ئیزافه‌یه. به‌لام له
کرمانجی‌ی ژوو‌روودا (ئ، ê) بۆ نێره، وه‌کو: برایی من. (ئ، â) بۆ مێ‌یه وه‌کو: خوشکا من. وا
دیاره هه‌چی له‌م یاسایه نه‌زانیه‌ بۆیه (فه‌ره‌نگی خال) ی نووسیبه، (پروانه ل ۴۸۳). جگه له‌وه بۆ
نه‌و فه‌ره‌نگه‌ی کرمانجی ژوو‌روو جاریک ئامرازی ئیزافه‌ی به‌ کاره‌یتناوه- "Urusi" (Ferhanga
Kurmanci) جاریک به‌کاری نه‌هه‌یتناوه (Ferheng Kurdi rusi).

(۶۴) بۆ نمونه له لاپه‌ره ۴۸۷دا نووسیبه (هه‌یاسه) یانی "شه‌ده‌ی سه‌ر" یاخود "سه‌ریتج"!! هه‌یاسه له
راستیدا که‌مه‌ر به‌ندیکی زیوه. هه‌یج ژنیکی کورد نه‌دی‌تراهه پشتینه‌ زیونه‌که‌ی به‌ سه‌ری‌یه‌وه
به‌ستیه‌ت!

(65) "Kurdish Facts", Organ der "International Society Kurdistan", Vol. IX, No.
7. Amsterdam, Juli 1969, P. 7.

(66) "Neue Politik", Nr. 3, 16. Jahrg., Hamburg, 16.1.1971, S.10.

(٦٧) بڕوانه ئه‌و به‌یاننامه‌یه‌ی پارتی کۆمۆنیستی عێراق که له نیوه‌داستی مایسی ١٩٧٠ دا بڵاویان کردوه، (ده‌قه‌که‌ی له ئهرشیفی نوکسه‌دايه).

(68) "Kurdish Facts", Amsterdam, Feb & March 1970.

(69) "Kurden - Kongreß in Berlin" (کۆنگره‌ی کورد له به‌رلین)

"Frankfurter Allgemeine Zeitung", 20. Aug. 1969.

(٧٠) عێراق له‌ته‌موزی ٩٦٧هه‌ تا ته‌موزی ٩٦٩ نێزیکه‌ی ٢,٥ بلیۆن فره‌نکی فره‌نسی له

شوووه‌وی وه‌رده‌گه‌ڕیت. بڕوانه رۆژنامه‌یه‌ی: "Le Monde", Paris, 3.7.1969.

(71) "Kossygin's Nil-Reise" (گه‌شتی (نیل)ی کۆسیجین)

"Christ und Welt", Nr. 19. XIX. Jahrg. Stuttgart, 13.5.1966.

هه‌روه‌ها - Sowjets bi- Peter Kellner: "Miss Btrauen der Kurden gegenüber Bagdad.-
eten

sich im Iraq als Vermittler an", به‌دگومانی کورده‌کان له رژیمی به‌غدا،

"General - Anzeiger", 11. Mai 1966.

Rudolph Chimelli: "Der Iraq verliert die Lust an Nasser" (عێراق له‌ناصر بێ تا‌قەت ده‌بی‌ت)

"Suddeutsche Zeitung", Nr. 166, München, 13.7.1965.

Chimelli: "Krieg gegen die Kurden vor der Entscheidung?/Moskau versucht zu

شە‌پ‌ری دژی کورد له‌به‌ر دهم به‌یاردايه. مۆسکۆ هه‌ولێ ناوێری کردن ده‌دات، "vermitteln" مۆسکۆ

خه‌ریکه کاربکاته سه‌ر رژیمی به‌غدا، "Moskau Sucht Einfluss in Bagdad",

"FAZ", Nr. 172, 28. Juli 1966.

هه‌روه‌ها بڕوانه ئه‌و گوته‌یه‌ی: (Evgeny Primakov) ده‌باره‌ی کوردستان و کێشه‌ی کورد له رۆژنامه‌ی

(پرا‌فدا)ی رۆژی ٩/٩/١٩٦٨ دا.

(٧٢) ووشه‌ی (مه‌جوس) له‌ووشه‌ی یۆنانی (māgos) و ووشه‌ی (مه‌گوش)ی ئێترانی کۆنه‌وه هاتوه‌ که

ئهمه به مانای (قه‌شه) و (موغ) دیت. (مه‌جوسی) پێ‌هه‌وانی زه‌رده‌شت پێ‌غه‌مه‌به‌رن.

(73) Hall, H.R.: "The Ancient History, near East", Fourth Edition, London, 1919, S.557.

(٧٤) ئه‌و (کافران)ه ئه‌و با‌پیره‌یه‌ی کوردن که له جه‌نگی دژ به ئیسلام دا کوژران، یاخود ئه‌وانه که به نا

مۆسڵمانی‌تی مردوون.

(٧٥) جمال نېز "حول المشكلة الكردية"، منشورات نوکسه، مونیخ، ١٩٦٩، ص.٦.

(٧٦) پێ‌هه‌وانی ئاینزایه‌کی ئیسلامین، که شیت‌گیرانه دژی هه‌ر دوو ئاینزای (سونی و شیعه)

ده‌ج‌ه‌نگان. تا ئێستاش به‌رو‌گرایان له ژوو‌رووی ئه‌فریقا دا.

(٧٧) ئه‌مه خه‌باتی‌کی چینه‌یه‌تی کۆیله‌کان بوو دژی ده‌سته‌لا‌ت‌داری‌تی خه‌لیفه‌کانی به‌غدا. ئه‌م شو‌رشه

Philosophische Habilitationsschrift, Hamburg, 1967.

Edmonds, C.J.: "وێنه‌یه‌کی چاپ نه‌کراویشی له کتێبخانه‌ی شاری هامبورگ دا ده‌دیتریت". "Kurks, Turks and Arabs", London 1957, PP. 125-129.

(88) Nebez, Jamal: "Der Kurdische Fürst Mir - Kora im Spiegel der morgenländischen und (4) abendländischen Zeugnisse",

(میری کورد "پاشا کۆره" له ناوێنه‌ی به‌لگه‌نامه‌ی رۆژه‌لاتی و رۆژئاواییه‌کاندا)

philosophische Dissertationsschrift, Hamburg, 1970.

(89) Nikitine, Basile: "Les Kurdes", Paris, 1956, PP. 191-194.

(٩٠) هه‌روا رێکه‌وت و هه‌لکه‌وت نه‌بوو که سالی ١٦٦٦ کوردێکی خه‌لکی به‌تلیس بانگی (مه‌هدی) یتێ هه‌لدا و کوردێکی زۆری دووکه‌وت و باوه‌ریان پێ هیتا.

(٩١) بڕوانه‌ ته‌م سه‌رچاوه‌ تورکی یه‌ عوسمانی یه‌:

سامی، شمس الدین: "قاموس الاعلام"، استنبول، ١٣١٤هـ، ج٥، ص ٣٨٤٢.

(٩٢) بۆ ژیننامه‌ی ته‌و کورده‌ به‌ نیتو بانگانه‌ی خزمه‌تی زۆری کولتوری عاره‌ب و تورک و فارسیان کردووه‌ بڕوانه‌ - محمد امین زکی: "مشاهیر الكرد و کردستان في العهد الاسلامي"، ج١، بغداد، ١٩٥٤. ج٢، قاهره ١٩٤٧، محمد علی عونی کردوویه به‌ عاره‌بی.

(٩٣) کورته‌یه‌کی ته‌م چیرۆکه‌ جه‌مال نه‌بەز کردوویه به‌ ئاله‌مانی. بڕوانه‌:

Nebez, Jamal: "Mam und zin", Publikation der NUKSE, München, 1969.

(94) Burt Josef, F.R.G.S.: "The People of Ararat", London, 1926, P. 42.

(95) Safrasttian, Dr. Arshak: "Kurdistan and the Kurds" London, 1948, P. 56.

(٩٦) د. به‌لج شیرکو: "القضية الكردية"، قاهره، ١٩٣٠، ص ٤٢-٤٣.

(97) Kinnane, Derk: "The Kurds and Kurdistan", London 1964, P. 23.

(98) Soane, E.B.: "To Mesopotamia and Kurdistan in Disguise", London, 1926, 2nd ed, P. 156.....

(٩٩) د. به‌لج شیرکو: سه‌رچاوه‌ی پیتشو، ل ٤٣.

(١٠٠) سه‌رچاوه‌ی پیتشو.

(101) Egelton, William jr.: "The Kurdish Republic of 1946", London, 1963, P. 6.

(102) Safrastian, Dr. Arshak: ل ٦٢ سه‌رچاوه‌ی پیتشو،

Kinnane, Derk: ل ٢٤ سه‌رچاوه‌ی پیتشو،

(103) Egelton, William Jr.: ل ٦ سه‌رچاوه‌ی پیتشو،

(104) Kinnane, Derk: ل ٢٤ سه‌رچاوه‌ی پیتشو،

- سەرچاوهی پیشوو، ل ۶-۷: Eagelton, William Jr. (105)
- Minorsky, Vladimir. (106)
- "کوردەکان، تییینی و تیروانین"، پیتروگراډ ۱۹۱۵ (بەزمانی رووسی) پیتی رووسی لە چاپخانه دا نه‌بوو.
- سەرچاوهی پیشوو، ل ۷: Eagelton, William Jr. (107)
- (۱۰۸) هه‌مان سەرچاوه، ل ۶-۷.
- (۱۰۹) هه‌مان سەرچاوه، ل ۶.
- (۱۱۰) جلال الطالبانی: "کردستان والحركة القومية الكردية"، بغداد ۱۹۶۹ ص ۷۱.
- (111) Wagner, Dr. Moritz: "Travels in Persia, Gergia and Kurdistan", Vol. III, London 1856.
- Millingen, F.: "Wild Life among the Koords", London 1870. هه‌روه‌ها پڕوانه: "Wild Life among the Koords", London 1870.
- Percy, Earl, M.P.: "Highlands of Asiatic Turkey", London 1901.
- Nolde, Baron Eduard: "Reise nach Innerarabian, Kurdistan..etc", Braunschweig, 1895
- (۱۱۲) خالفین: تیک به‌ربوون له‌سه‌ر کوردستان"، مۆسکۆ، ۱۹۶۳، ل ۲۲. (بەزمانی رووسی)
- (113) Kinnane: ۲۶ سەرچاوهی پیشوو. ل ۲۶
- (114) Safrastian: "Kurdistan and the Kurds", LONDON 1948.
- (۱۱۵) رووسه‌تەزارەکان که دوژمنی خوێنه‌ خۆری ئیمپراتۆریتی تورک بوون، له‌ پیش یه‌که‌م جەنگی جیهانی‌یدا پێوه‌ندی‌یه‌کی پهنه‌انی‌یان له‌گه‌ڵ ئه‌رمه‌نی‌یه‌کاندا به‌ستبوو، گه‌ستی ده‌وله‌تیکی سه‌ربه‌خویان پێ دابوون. سوڵتانه‌ تورکه‌کان له‌ به‌رامبه‌ر ئه‌وه‌دا موسلمانه‌ ساکاره‌کانی کوردیان به‌ نێوی غه‌زاوه‌ له‌ دژی ئه‌رمه‌ن هان دا. ۱۸۹۴ و ۱۸۹۵ له‌ ساسۆن و هه‌کاری لێک دانی خوێنن له‌ نێوان کورد و ئه‌رمه‌ن دا رووی دا. هه‌مان کات هه‌زاران ئه‌رمه‌نی له‌ رۆژهه‌لاته‌وه‌ بۆ رۆژئاوای تورکیا راگوتێزان. زۆریه‌یان له‌ پێ‌یان له‌ برساندا مردن یا به‌ فه‌رمانی سوڵتان، له‌ لایه‌ن کورد و عاره‌به‌وه‌ کوژران. له‌ سالی ۱۹۱۴ دا که‌ سوپای رووس هاتن به‌م دیوی سنووری تورکیادا، ئه‌رمه‌نی‌یه‌کان ئه‌و ده‌رفه‌تیه‌یان بۆ تۆله‌سه‌ندنه‌وه‌ قۆزته‌وه‌ و ده‌ستیان به‌ قه‌تل و عامی کورد کرد. له‌ نیوانی ۱۹۱۵- ۱۹۱۸ دا له‌ رۆژهه‌لاتی تورکیادا نێزیکه‌ی ۷۰۰ هه‌زار کورد به‌ ده‌ستی ئه‌رمه‌ن کوژران، پڕوانه:
- (Arfa, Hassan: "The Kurds", London 1968, P. 26) هه‌زی ئه‌و خوێن رشتنه‌ی کورد و ئه‌رمه‌ن سوڵتانه‌ عوسمانی‌یه‌کان و رووسه‌تەزارەکان بوون. له‌ کۆنگره‌ی (لۆزان) ی ۱۹۲۳ دا، له‌ کاتی ووتو وێژی سوێند خواران له‌سه‌ر کێشه‌ی کورد، نوێنه‌ری ئیمپراتۆریتی تورکی ژێرکه‌وتوو درۆزانه‌ و فێلبازانه‌ ئه‌و هه‌ڵانه‌ی هه‌ندێ کورد به‌ فه‌رمانی سوڵتانه‌ تورکه‌کان به‌رامبه‌ر ئه‌رمه‌ن کردبوویان، کردی‌یه‌ نامرازیک بۆ تاوانبار کردنی کورد. نوێنه‌ری تورکیا گوتی: (گه‌لی تورک هیچ جوژه‌

تاوانیکی کوشتاری ئه رمه نی ناکه ویتته ئهستۆ، تاوانبار ته نهها کوردهکانن که موسلمانن زۆر تهنگه تیلکهن).

ئهم بوختانانه کاریکی وای کرده سهر نوینهرانی دهوله ته سویند خۆرهکان که چیدی هیچ باسیک له کوردستانی سهر به خۆ نهکن.

(۱۱۶) سهرچاوهی پیشوو، ل ۷.

(۱۱۷) جلال الطالبانی: ههمان سهرچاوه، ل ۴۹.

(118) Brentjes, Burchard: "Zu einigen Problemen der Geschichte der Kurdischen Nationalbewegung",

"دهربارهی هه ندی کیشهی میژوویی بزوتنه وهی نه ته وایه تی کورد"، له گوڤاری:

"Wiss. Zeitschrift d. Martin Luther Universität", XIII, Jg. Heft 9/10, Halle, 1964

(۱۱۹) یه کهم پارتی کورد پارتی (عه زمی قهوی) بوو. له ۱۹۰۸ دا یه کیتی (ته عالی و ته رقهی کورد) له پال (نه شری مه عاریفی کوردی) بدا له لایهن کورده ئۆرۆستۆکرا ته کانه وه دامه زینرا. ۱۹۱۰ خوتیندکاره کوردهکانن ئهسته موڵ پارتی (هێفی) یان دامه زرانده که (روژی کورد) ئۆرگانی بوو. قوتابخانه یه کی کوردیش له ئهسته موڵ کرایه وه. له پال ئهواندها هه ندی ریکخراوی دیکه ش له ئارادا بوون، بۆ نمونه: ریکخراوی (نیستیقلالی کوردستان)، ریکخراوی (تهشکیلاتی ئیجتیماعی) و ریکخراوی (میلله تی کورد).

(۱۲۰) یه کهم روژنامه ی کوردی روژنامه ی نیوه مانگانه ی (کوردستان) بوو، که یه کهم جار له ۲۲ ی نیسانی ۱۸۹۸ دا له لایهن (میکداد به درخان) وه له قاهیره بلاو کرایه وه. پاش ره دوونانی سهر نووسه ره که ی ئهم روژنامه یه زۆر شوینی دیکه ی کرد، ئه وجا چوه وه جنیف، پاشان گه رایه وه قاهیره، ئه وجا له ندهن. ژمارهکانی (۱-۳۱) ی ئهم روژنامه یه به ناته وای له کتییخانه ی گشتی (ماربورگ) دا چنگ ده که ون.

(۱۲۱) د. شاکر خصباک "الکرد والمساله الكردیه"، بغداد ۱۹۵۹، ص ۲۷.

(122) Nikitine, Basil: "Les Kurdes, etude sociologique et historique",

Paris, 1956, P. 195.

(۱۲۳) پروانه سهرچاوهکانن پیشوو. به پتی سهرچاوه یه کی دی عه بدولره زاق به درخان له ۱۹۱۲ و ۱۹۱۳ وه له لینیگراد پیتوهندی به رووسه ته زاره کانه وه کردوه و ئه وانیش گفتی کۆمهکیان پێ داوه. پروانه (ئیسماعیل حق شارهیس "میر عه بدولره زاق به درخان"، له گوڤاری روژی نوێ دا ۷/، سالی یه کهم، سلیمانی، ئۆکتۆبه ری ۱۹۶۰، ل ۵۰-۵۳.

(124) Scherif Pascha: "Memorandum on the Claims of the Kurd people", Paris, 1919, Imprimerie A.G-L" Hoir

"L'Asie Francaise", 1919, Nr. 175, PP.192-193 ههروهها:

(۱۲۵) پروانه پەرەگرافی سێهەم، "کوردستان":

- بەندی ۶۲: دەوڵەتانی ئینگلتەرا، فەرەنسا و ئیتالیا لە ماوەی شەش مانگ دواى بەگەر خستنى ئەم پەیمانە نوێنەرانی خۆیان بۆ لیژنەیهکی سێ قۆلی دیاری دەکەن کە بارەگایان (قسطنطنییه) دەبێت، تا رێگە بۆ مافی بەرپۆڵەبەریتی خۆبێ ئەو ناوچانە خوش کەن کە رەگەزی کورد تیایاندا زۆریەن، کە رۆژھەڵاتی فورات، خوارووی سنووری ئەرمینیا، ژورووی سنووری نیوان تورکیا و سوریا و میسۆپۆتامیا دەگرێتەو. بە مەرجی ئەمە لەگەڵ بەندی ۲۷ی پێنەندی یار بە سنووری نیو دەوڵەتانەو هاوناهەنگ بێت. لە حالەتیکدا گەر هەموان لەسەر ئەم کێشەیه رێک نەکەوتن، ئەوا نوێنەران، وولاتانی خۆیان ناگادار دەکەنەو.

- بەندی ۶۳: دەوڵەتی عوسمانی بەرپر سيارە لەوێ لە ماوەی سێ مانگ پاش ناگادار کردنەو، بریارەکانی لیژنەى بەندی ۶۲ پەسەند بکات و بەگەرێ بخت.

- بەندی ۶۴: گەر لە ماوەی سالتیک دواى بەگەر خستنى ئەم پەیمانە دانیشتوو کوردەکانی ئەو نیوچانەى لەبەندی ۶۲دا دیاری کران (کۆمەڵەى گەلان)یان ناگادار کردووە و بە ئیسپاتیان گەیانە کە زۆریەى دانیشتوانی ئەو نیوچانە داوای جودابوونەو لە تورکیا دەکەن، کۆمەڵەش پێى وابوو کە دانیشتوان توانای ئەوێان هەیه سەرەخۆ خۆ بەرپۆڵە بکەن، ئەوا دەبێت رێگەیان بدرێت. دەوڵەتی تورکیاش دەستەبەر دەبێت ئەو داوایە پەسەند بکات و لەو نیوچەیدا دەست بەردارى هەموو هەق و مافێکی دەبێت.

چۆنیەتی و خالە سەرەکی بەکانی ئەم دەست بەردار بوونە بە پێى پەیمانیکى تاییەتی لەلایەن هێزە گرنەگەکانی سۆتێد خواران و تورکیاوە دەست نیشان دەکریت.

لە حالەتیکدا گەر ئەو بریارە بە ئەنجام گەیهەندرا، ئەوا هێزە سۆتێدخۆرەکان بەهیچ جوړیک بەرھەڵستی خواستی نازادی کوردەکانی سەر بە ویلايەتی موسڵ ناکن (یانی کوردستانی عێراقی ئەو پۆ-نەبەز)، بێ دوو دلی پەيوەست بوونیان بەو دەوڵەتە کوردی یەو دەسەلمێن.

پروانە: Hurevitz, J.C.: "Diplomacy in the Near and Middle-East, A documentary record: 1914-1956, Princeton, 1956, Vol. II, P. 82.

(126) Haraldsson, Erlendur: "Land im Aufstand... Kurdistan" Hamburg, 1966, S. 48.

"کوردستان... خاکیک لە راپەرین دا".

(۱۲۷) پروانە ئەو کاربکاتیرەى لە رۆژنامەى (ئیزقیستی)دا لە ۱۹۲۵/۲/۲۷دا بلاو کراوەتەو و شوێنگیرانی کورد بە (سۆتێد خۆرانی ئینگلیز) نیشان دەدات.

(128) Nehru, Jawaharlal: "Glimpses of world history", fourth edition, London, 1949, P. 707.

(۱۲۹) سەرچاوەی پیشوو، ل ۷۰۸.

(۱۳۰) سەرچاوەی پیشوو، ل ۷۰۷.

(131) Armstrong, H.C.: "Grey Wolf Mustafa Kemal: An Intimate study of a Dic-

tator", London, 1932, P. 265.

(۱۳۲) پروانه رۆژنامهی: "الاحوال"، بیروت، ۱۳ اغسطس، ۱۹۳۰.

(۱۳۳) پروانه رۆژنامهی: "Milliyet" ی تورکی، ژ. ۱۶۳۶. ۳۱ ی ئابی ۱۹۳۰.

(۱۳۴) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ژ. ۱۹.۱۶۵۵ ی ئیلولی ۱۹۳۰. هه‌روه‌ها پروانه:

Rambout, L.: "Les Kurdes et le droit", Paris, 1948, P.31.

(135) Elphinston, W.G.: "Kurds and the Kurdish question", in: "Jornal of the Royal Central Asian Society", vol. 35, PP. 38-51.

(136) Arfa, Hassan: "The Kurds", London, 1968, P.44.

یۆ زانیاری ی زیتەر له باره‌ی شوێشی ده‌رسیمه‌وه پروانه:

Dersimli, Dr. Nuri: "Kurdistan tarihinde Dersim",

ده‌رسیم له میتزوی کوردستاندا، (به‌زمانی تورکی)، حه‌له‌ب، ۱۹۵۲.

(137) "Le Monde", Paris, 26.12.1959.

(138) "Le Combat", Paris, 24.5.1960.

(139) "La Tribune des Nations", Paris, 21.10.1960.

(140) "The Secret Clauses of Turkish Policy. Did Menderes want to Atomise Kurdistan?",

له (Kurdistan) ی ئۆرگانی خۆتێدکارانی کورد له ئه‌وروپادا، ژ. ۷، ۸، ۱۹۶۱، ل ۳۱-۳۲.

(141) "The Times", London, 27. 7. 1960.

"Le Monde", Paris, 25-26. 7. 1960.

"Liberation", Paris, 30-31.7.1960.

(۱۴۲) پروانه رۆژنامه‌ی (Hürriyet) ی تورکی، ۲۵ ئۆکتۆبه‌ری ۱۹۶۰.

(143) "La Tribune des Nations", 17. Fevrier 1961,

"Daily Telegraph", 5.1.1961.

(144) "Istanbul Students. arrested", in: "The Times", London, 2.5. 1963.

(۱۴۵) پروانه رۆژنامه‌ی (Cümhuriyet) ی تورکی، ۱/ ۱۰/ ۹۶۳، هه‌روه‌ها:

Jean Bertolino: "Un mois dans un Maquis Kurde", in "La Croix", Nr. 25466, Paris, 27. 10. 1966, P. 4.

(146) "Kurdish Facts", Organ der "ISK", Nr. 16, Amsterdam, 10. 7.1963, P.5.

(147) "Kürtcülük ve Komünizm aynı safta", 27.10.1966.

"کوردایه‌تی و کۆمۆنیزم یه‌ک بابته‌ن"، له رۆژنامه‌ی "yeni Istanbul" دا.

A. Halük Ülman: "Ufuktaki tehlike. Kürt sorun in",

خەتەرەك لە ئاسودا. مەسەلەى كورد". لە گۆڤارى "Forum" دا، ئەنقەرە، ۱ ئۆكتۆبەرى ۱۹۶۷. هەروەها پىروانە رۆژنامەى (Son Havadis) ۲۷/۱۰/۱۹۶۷. هەروەها پىروانە ئەو گۆتارى (ئەحمەد كاكەل،) لە رۆژنامەى (Tercüman) ۲۶/۴/۱۹۶۳ دا، ل ۲.

(148) "Kurdish Facts", Organ der "ISK", Amsterdam, 1967/7, PP.3-4.

(149) "Karar Sayısı", Nr. 6/7635, in: "Türk Cümuriyet resmi gazete", 14.2.1967.

(۱۵۰) به رهگرافه، ۲۰ له یاسا پنجی به کانی ۱۹۶۰/۵/۲۷ دهلیت:

"هه‌مان له‌به‌رده‌م یاسا چوون یه‌کن، بێ روانینه زمان، ره‌چه‌له‌ک، جنس، بۆچوونی سیاسی و ئایینی. هه‌چ که‌س و خانه‌واده و کۆمه‌ل و چینی‌ک ئیمتیا‌زی تایه‌تی‌یان ناییت".

(۱۵۱) پروانه رۆژنامەى (Hürriyet) ى توركى، ئەستەمولى، ۲۰ ئۆكتۆبەرى ۱۹۶۰.

(۱۵۲) بروانه دۆژنامه‌ی (Yeni Istenbul) تورکی، ۲۱ نوڤه‌مبه‌ری ۱۹۶۰.

(۱۵۳) پروانہ گوٹھاری (Ötüken) ی تورکی، ژ. ۴۰ ناوریلی ۱۹۶۷.

هه، روهها ژ. ٤٢، حوزه يراني، ١٩٦٧.

(154) Franz von Caucig, in "Politische Welt", Bad Godesberg., 1. September 1968.

(155) "Guardian Weekly", 21.8.1969.

(۱۵۶) پروانه (Ötüken) ژ. ۴۲، حوزه‌یرانی ۱۹۶۷.

(۱۵۷) پروانه (Dünya) ۸ سیپتہ مہری ۱۹۶۷.

(158) "Kurdish Facts", Organ der "International Society Kurdistan", Nr. 17, Amsterdam, 15.10.1967, P.3.

(۱۵۹) پروانه رۆژنامه‌ی (Yeni Istenbul) ی تورکی له ۱/۳۱/۱۹۶۸دا. هه‌روه‌ها پروانه رۆژنامه‌ی (Dünya) ی تورکی له هه‌مان رۆژدا.

(۱۶۰) پروانه برباره‌کانی کژیونوده‌ی سالانه‌ی پارت‌که‌یان له ۱/۳/ ۱۹۷۰دا. (ده‌قه‌ه‌ی له ئهرشیفی نوکسه‌دایه).

(۱۶۱) پروانه روزنامه‌ی (Sabah) ی تورکی، نهمه‌مۆل، ۱۹۶۹/۲/۸.

(162) "Le Nouvel Observateur", 31.3-64.1969.

(۱۶۳) بیروانہ روزنامہ (Cümhuriyet) کی تورکی له ۲۷/۸/۱۹۶۹ء۔

(164) "Panorama" روانگه in "Der Spiegel", Nr. 52, Hamburg, 22.12.1969.

(۱۶۵) پروانه "Silvan 'da Zulum" زولمه‌که‌ی سیلقان "له بلا وکراوه‌کانی

"Devrimci dogu Kültür ocaklar" کۆمەلەي رۆشنییرانی پیشکەوتوو له رۆژهلەات، ژ. ۲، ۲۵ی ئاوری، ۱۹۷۰. (دەقەکەي له ئەرشیفی نوکسەدایە).

(١٦٦) له ههواڵیکدا که (باهۆز)، ئورگانی (کۆمه لا تیکۆشه رین کوردستان) به زمانی ئاله مانی له ژیر

- سەردێری (بیاfrایهکی نوێ له رۆژشهلاتی تورکیادا) بلاویان کردوه، تهموزی ۱۹۷۰. (دهقهکهی له ئهرشیفی نوکسهدايه). ههروهها بپوانه "Stoppt Faschismus in der Türkei" "فاشیزمی تورکیا راگرن" له بهیاننامهیهکی (کۆمهلهی سۆسیالیستانی تورک له بهرلینی رۆژئاوا)دا، له ۱۹۷۱/۱/۲۲. ههروهها بپوانه ئهو بهیاننامهیهی له ژێر سەردێری "له جیتی فاشییهکاندا" "An der stelle des Faschismus" (یهکیتی مامۆستایانی تورک له ئالهمانیا و بهرلینی رۆژئاوا) له ۱۹۷۱/۱/۲۰. (دهقهکانیان له ئهرشیفی نوکسهدايه).
- (۱۶۷) له ههوالیککی (باهۆز)هوه، (پروانه پهراویزی ژ. ۱۶۶ ی لاپهڕه ی پێشوو)، دیسمهبری ۱۹۷۰، ل ۷. (دهقهکهی له ئهرشیفی نوکسهدايه).
- (۱۶۸) پروانه لاپهڕه (۲۰۶) ی ئهم کتێبه.
- (169) "Handelsblatt", 17.11.1970.
- (۱۷۰) سهراچاوهی پێشوو.
- (171) Le Monde"; Paris, 18.6.1970.
- "Frankfurter Rundschau", 7.7.1970.
- (172) "Der Spiegel", Nr.3, Hamburg, 11.1.1971.
- Elon Ahlbäck: "Kur بپوانه ئهو ههوالهی سیاسهتهدار و لاهوت ناسی سویدی دitsan, a new way of viewing the Middle East", July (دهقهکهی له ئهرشیفی نوکسهدايه) 1970, P.2
- (174) "Die Welt", Hamburg, 19.6.1969.
- (175) Arnold Hottinger "Die kurden in der Türkei" in: "Neue Züricher Zeitung", Nr. 224, (کوردهکانی تورکیا) Fernausgabe Nr. 250, 12.9.1971, S.56.
- (176) "Hungersnot in der Kurdischen Provinz Hakkari in der Türkei", (قات و قری ی له پارێزگای ههکاری له تورکیا) له بلاوکراوهکانی (باهۆز) ئۆرگانی (کۆمهلا تیکۆشهترین کوردستان). (دهقهکهی له ئهرشیفی نوکسهدايه).
- (177) Wolfgang Höpker, in: "Der Monat", März 1970.
- (۱۷۸) بپوانه سهراچاوهی پێشوو تر (باهۆز) ژ. ۱، مایسی ۱۹۶۹.
- (۱۷۹) بپوانه خاله سهرهکی یهکانی ئهم پیلانه له رۆژنامهی (Cümhuriyet) ی تورکی دا له ۳۱ ی ئابی ۱۹۷۱. گوتارهکهی (Yilmaz Gümüfbafi).
- (۱۸۰) بپوانه لاپهڕه (۹۵) ی ئهم کتێبه.
- (181) "Frankfurter Allgemeine Zeitung", 13.März 1971.

(۱۸۲) له بیا ننامه یه کی (کۆمهله ی خوښکارانی تورک له پەرلین) له ۹/۲۱/۱۹۷۰ دا له ژبیر نیوی (Der Schleichende Faschismus in der Türkei) (فاشیستی ههلتوقیوی تورکیا) دا ده لیت (له) کانونی دووه می ۱۹۷۰ وه دانیشتوانی کوردی پارتیزگاکانی رۆژه لاتی و خوارووی رۆژه لاتی تورکیا له ژبیر باری تیرۆر و جهوری تورکیادا ده نالن. به بهانه ی گه ران به دووی چهک و گیراوی هه لهنانو دا هیزه کانی کۆماندۆ په لاماری گونده کان ده دن. (تاد). له نامیلکه ی:

“Türkei Heute; Information, Dokumentation, Analysen”

“تورکیای ئه ورو؛ زانیاری، به لگه نامه، شی کردنه وه” دا که له لایهن (کۆمهله ی نازادی و دیموکراسی تورکیا) وه بلاوکراره توه، ده لیت (له رۆژه لاتی تورکیادا له و شوتنه ی کوردی تیدا ده ژین، خه لکی بی به لگه و بی تاوان زیندانی ده کړین، تا دهنگی هاوولاتیانی کورد خه فه کهن، که داوای دیموکراسیتی یه کهن ده کهن که یاسا دهسته بهری کردوه)، ل ۱۸. (دهقه کانیان له ئهرشیفی نوکسه دان).

ههروهها پروانه “النظام الديمقراطي في تركيا” له رۆژنامه ی “الحرية” دا، ژ ۵۶۹ بیروت، ۱۹۷۱/۵/۳۱.

(۱۸۳) پروانه سه رچاوه ی پیتشو. “تورکیای ئه ورو...”، ل ۳.

(۱۸۴) سه رچاوه ی پیتشو، ل ۹.

(۱۸۵) پروانه رۆژنامه ی (Milliyet) ی تورکی، ۴/۲۹/۱۹۷۱.

(۱۸۶) پروانه سه رچاوه ی پیتشو. “تورکیای ئه ورو...”، ل ۱۳.

(187) “Der Tagesspiegel”, Berlin, 29. April 1971.

(۱۸۸) له هه وائنامه یه کی (یه کیتی لاوانی ئاله مانیا) دا که لقی (کۆمیته ی لاوانی نه ته وه یی ئه وروپا) یه له ۲۸ ی ته موزی ۱۹۷۱ دا ده لیت: “رژیمی تورکیا پارتی کرتیکارانی تورکیا (که پارتیکی سۆسیال دیموکراته) قه دهغه ده کات، چونکه ئه مه یه کهم حیزبیکه که دژی سیاسه تی سه رکوت کردنی نه ته وه ی کورد ویتساوه ته وه. سهروه ختیکه هیزه کانی تورکیا به درنده ترین شتیه و شتیاو په لاماری کورده کانی خوارووی رۆژه لاتی تورکیا ده دن” پروانه “Pressemeldung, S.2” (دهقه که ی له ئهرشیفی نوکسه دایه).

له بریاره کانی کۆبونوه ی گشتی (لاوانی ئاله مانیا له هامبورگ) له ۶/۱۱/۱۹۷۱ دا ده براره ی باری تورکیا ئاوها ده لین: “به پیی هه وائله که ی کۆمیته ی لاوانی ئه وروپا، هیزه کانی تورکیا به درنده ترین شتیه و شتیاو په لاماری کورده کانی خوارووی رۆژه لاتی تورکیا ده دن، ئیمه داوا له رژیمی تورکی ده که یین مشووری ئه وه بخوات که:

ا- په پیره ی یاساکانی مافی مرۆڅ له ناستی نه ته وه ی کورد دا بکات.

ب- زه بر و زه ندی ده روونی و جه سه دی له سه ر کورد هه لگرت.

ج- چیدی کورد وه کو مرۆ و هاوولاتیانی ده ره جه دو مامه له نه کړین، به لکه وه کی هاوولاتیانیکی

هاوشان و هاویش حسیتبیان بۆ بکریت. (دهقه‌که‌ی له ئهرشیفی نوکسه‌دایه). ئیمه‌ی کورد و هاویریانی (نوکسه) به‌وپه‌ری قه‌در زانین و سه‌ناگۆبی و سوپاسه‌وه له‌و بریارانه‌ی لاوانی هامبۆرگ و نه‌وروپا ده‌روانین. گه‌له‌ک به‌و دۆستانه‌وه ده‌نازین، که ته‌نها له‌رووی دۆستایه‌تی روت و به‌ته‌نگ هاتنی مرۆقه‌وه پشتگیرمان لێ ده‌که‌ن. با لای ده‌سته و تاقمه‌ دل‌ه‌شه‌کانی دوزمن به‌ کورد له ئاله‌مانیا و هه‌ندی وولاتی دی نه‌وروپادا ئاشکرا بیت، که ئه‌و دۆستانه‌ی کورد له نه‌وروپادا وه‌کو خۆیان ده‌رباره‌ی ئاردنی چه‌کی ئاله‌مانی بۆ تورکیا (کۆمه‌له‌ی دۆستایه‌تی کورد و ئاله‌مان)یان ئاگادار کردوه، ئاماده‌ نیین چیدی باجیک به‌ن، که له کوردستاندا مرۆقی پێ قری بکریت. (ده‌قی ئه‌و نامه‌یه له ئهرشیفی نوکسه دایه).

(۱۸۹) بروانه لایه‌ره (۶۷-۶۸) ی ئهم کتێبه.

(۱۹۰) خواجه نوری، ۱: "بازیگران عصر طلایی"، بند اول، تهران ۱۳۲۰، ص ۲۱۲-۲۱۵.

(191) Wilber, Donald N.: "Iran, Past and Present", Sixth Edition, Princeton, New Jersey, 1967, P.99.

(۱۹۲) نیوی (ئێیران) ده‌گه‌رپه‌سه‌وه سه‌ر ووشه‌ی ئێیرانی کۆنی (هومی آریانام). واته (خاکی ئاری‌یه‌کان).

(۱۹۳) ووشه‌ی (ئێ-کاف) له‌یه‌که‌م پیتی ووشه‌کانی (ژبانه‌وه‌ی کوردستان) ده‌وه وه‌رگیراوه.

(۱۹۴) له ۱۹۵۴دا له‌گه‌ڵ (Lawrentij Berija) ی سه‌رۆکی ده‌ستگای ئه‌منیه‌تی شوروه‌وییدا به‌تاوانی (خایه‌ن) له دار دران.

(195) Egelton, William Jr.: "The Kurdish Republik of 1946", London, 1963, P.106.

(196) Geyer, Dietrich: "Die Sowjetunion und Iran", Tübingen, 1955, S.65.

(197) Egelton, William Jr.: "The Kurdish Republic of 1946", London, 1963, P.97.

(۱۹۸) سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل ۱۱۱.

(۱۹۹) پاشان باسی ئهم ناته‌بابی‌یه ده‌که‌ین.

(۲۰۰) پاشان باسی جاشه‌کانی ئاله‌بانی ده‌که‌ین.

(۲۰۱) له‌به‌یاننامه‌یه‌کی پارتی دیمۆکراتی کوردستانی ئێیراندا که له ئه‌یلولی ۱۹۶۸دا بلاو کراوه‌ته‌وه.

(ده‌قه‌که‌ی له ئهرشیفی نوکسه دایه). هه‌روه‌ها بروانه: "جنش مسلحانه در کردستان ایران" له گۆڤاری "توده دا". "ارگان سازمان انقلابی حزب توده ایران در خارج از کشور"، شماره ۱۹، تیرماه ۱۳۴۹.

(202)- Jürgen Beier: "Kopfgänger in Kurdistan", in "Konkret", C4289D, Hamburg, 19. Mai 1969. "Der Terror des Schah Regimes gegen das Kurdische Volk",

کەلە ئه‌نگێوان له‌ کوردستان

"تاوانه‌کانی رژیمی شا به‌رامبەر به‌ کورد" به‌یاننامه‌ی کۆمه‌له‌ی خۆتندکارانی کورد له‌ ئه‌وروپا، لق‌ی ئاڵه‌مانیای خۆڕ ئاوا، مۆنێخ، ١٩٦٨/٧/١٥. (ده‌قه‌که‌ی له‌ئه‌رشیفی نوکسه‌ دایه‌). هه‌روه‌ها ب‌روانه‌ رۆژنامه‌ی "م‌ر‌د‌م"، ارگان م‌ر‌ک‌ز‌ی ح‌ز‌ب توده‌ء ایر‌ان. شه‌ره‌یو ١٣٤٨. (ده‌قه‌که‌ی له‌ ئه‌رشیفی نوکسه‌ دایه‌).

(٢٠٣) ه‌ینده‌ی م‌ن ب‌زانم ئه‌م رۆژنامه‌یه‌ چ‌یدی ب‌لاوناکر‌یته‌وه‌.

(٢٠٤) رۆژنامه‌ی "کوردستان"، ژماره‌ ٢٠، ئاو‌ریلی ١٩٦٩.

(٢٠٥) رۆژنامه‌ی "ته‌هران مص‌ور"ی فارسی، شماره‌ ٧٧٥، ته‌هران ١٩٥٨/٧/٤.

(٢٠٦) رۆژنامه‌ی "پارس"، شماره‌ ٣٤٧٤، شه‌ر‌از، ١٩٧١/٢/٢٠.

(٢٠٧) رۆژنامه‌ی "توده‌"، ب‌روانه‌ په‌راوێزی ژماره‌ (٢٠١)ی لاپه‌ره‌ی پ‌یت‌شو.

(208) "Süddeutsche Zeitung", München, Nr. 290, 4.12.962.

(٢٠٩) ب‌روانه‌: "البیان الختامي للمؤتمر الاول للاتحاد القومي للطلبة الاكراد في سوريا، ٩٧٢/١/٦. (ده‌قه‌که‌ی له‌ ئه‌رشیفی نوکسه‌ دایه‌).

(210) R. Braumann: "Endlösung Kurdenfrage", in "Rheinischer Merkur",

Nr. 21, 21. Mai 1965. چاره‌سه‌ری ب‌نه‌ری ک‌یشه‌ی کورد.

(٢١١) ب‌روانه‌: "ج‌ریده‌ الح‌ریه‌"، الع‌دد ٤٢٥، بیروت، ١٢ اب ١٩٦٨.

(٢١٢) ب‌روانه‌: "م‌علومات عن اض‌طهاد الشعب الكردي في سوريا من منشورات جم‌عیة الد‌فاع عن ح‌قوق الشعب الكردي في سوريا"، ١٩٦٧/٢/١١. (ده‌قه‌که‌ی له‌ ئه‌رشیفی نوکسه‌ دایه‌).

(٢١٣) پارتی د‌یم‌وک‌راتی کورد له‌ سوریا س‌ال‌ی ١٩٥٨ له‌لایه‌ن شاع‌یر عوسمان صه‌بری و د‌. نوره‌ددین زازا. وه‌ به‌ نیوی "پارتی د‌یم‌وک‌راتی کوردستان" وه‌ دامه‌ز‌رت‌را... ١٩٦٠ نیوی ک‌رایه‌ (پارتی د‌یم‌وک‌راتی کورد)، ئه‌مه‌ش له‌به‌ر د‌ل‌ی ئه‌و ب‌ۆر‌وا‌یانه‌ بوو که له‌ هه‌له‌په‌رستی‌یان بانگاشه‌ی ئه‌وه‌یان ده‌کرد که‌گوا‌یه‌ (کوردستان) له‌ سوریا‌دا نی‌یه‌ و کورد له‌و‌ی که‌مه‌ نه‌ته‌وه‌یه‌کن.

١٩٦٥ دووبه‌ره‌کی که‌وته‌ ئه‌م پارت‌ه‌وه‌. پاش ئه‌وه‌ی هه‌نده‌ک له‌ سه‌ر‌کرده‌کانی له‌ به‌رده‌م داد‌گ‌ادا گوتیان گوا‌یه‌ (پارت‌یک‌ی سیاس‌ی نی‌یه‌) و (یه‌ک‌یت‌یه‌کی کۆمه‌لایه‌تی خ‌یر‌خوازه‌). دووبه‌ره‌کی‌یه‌کی دی له‌ ١٩٦٨‌دا رووی‌دا پاش ئه‌وه‌ی زۆر له‌ سه‌ر‌کرده‌کانی به‌وه‌ رازی نه‌بوون هه‌لو‌ت‌ست‌یک‌ی د‌ژ به‌ (پشت‌ینی عاره‌بی) وه‌به‌ر ب‌گ‌رن.

(٢١٤) م‌یت‌ۆرس‌کی، سه‌ر‌چاوه‌ی پ‌یت‌شو.

(٢١٥) رۆژنامه‌ی (ر‌ی یا تاز‌ه‌) له‌ ئه‌رم‌ینیای س‌ۆف‌یه‌تی ده‌رده‌چ‌یت.

(٢١٦) ب‌روانه‌ میکان‌یل ره‌شید: "د‌یبلۆمی به‌رز و کورد‌ین س‌ۆف‌یه‌ت، له‌گ‌وف‌اری هیوا دا، ژ. ٣٤، س‌ال‌ی پ‌یت‌نجهم، به‌غ‌دا، س‌ی‌ته‌مه‌ری ١٩٦١. له‌ رۆژنامه‌ی (ر‌ی یا تاز‌ه‌) ژ. ١٠٦٤ وه‌ره‌گیراوه‌.

(٢١٧) ب‌روانه‌ گ‌وف‌اری "الص‌یاد": الاکراد في لبنان مواطنين مع وقف التنفيذ، الع‌دد ١٣٣٢، الس‌نه‌

٢٧، ٢٦ اذار - ٢ اپریل ١٩٧٠ ص ١٨-٢١.

(٢١٨) پروانه سەرچاوه‌ی پێشوو.

(٢١٩) پروانه دان پێدانانی سەرکرده‌ی هێزه‌کانی ئینگلیز له عێراق:

Wilson, Arnold, M.P.: "Mesopotamia 1917-1920, A Clash of Loyalties", London, 1931, P. 131.

(٢٢٠) پروانه: ئهمه‌د خواجه: "چیم دی"، ب، ١، به‌غدا ١٩٦٨ ل ٥٩-٦٠.

سەرچاوه‌ی پێشوو: Wilson, Arnold, M.P. (221)

هه‌روه‌ها پروانه په‌راوێزی () ی لاپه‌ره (). هه‌روه‌ها پروانه:

Häraldsson, Erlundur: "Land im Aufstand.... Kurdistan", Hamburg, 1966, S. 68-69.

(٢٢٢) له ١٩١٨/١/٨ دا (وێلسن) ی سهره‌کی ئه‌مریکا له گوتاریکی‌دا مه‌رجه سهره‌کی یه‌کانی

ناستی جیهانی له ١٤ خالدا ده‌ست نیشان کرد. به‌ندی دوازه‌هه‌می ده‌سته‌به‌ری "مافی ئۆتۆنۆمی

بۆ نه‌توه غه‌یره تورکه‌کانی ژێر ده‌سته‌ی ئیمپراتۆری عوسمانی" ده‌کات.

(٢٢٣) له ١٩١٨/١١/٧ دا ئینگلیز و فه‌ره‌نسا به‌لێنیا به‌و گه‌لانه‌ی ژێر ده‌سته‌ی تورک دا که به

نازادی و سهره‌سته‌ی یه‌کی ته‌واوه‌وه ریگه‌ی ده‌ست نیشان کردنی چاره‌نووس و ویسته‌ی نازادی

خۆیان پێ بدن. پروانه:

Ploetz: "Auszug aus der Geschichte", 26. Auflage, S. 1545.

(٢٢٤) ره‌فیع حیلمی: "یاداشت، کوردستانی عێراق و شۆرشه‌کانی شیخ مه‌حمود"، به‌غدا، ١٩٥٦،

ب، ٢، ل ١٦٥-١٦٨.

(٢٢٥) سەرچاوه‌ی پێشوو.

(٢٢٦) سەرچاوه‌ی پێشوو، به‌ندی ١، ب، ٢، به‌غدا ١٩٥٦ ل ٩١-٩٢.

(٢٢٧) سەرچاوه‌ی پێشوو.

(٢٢٨) ماجد عبدالرضا: "المسألة الكردية في العراق"، بغداد، ٩٧٠، ص ٤٩.

(229) Wilson, Arnold, M.P.: "Mesopotamia 1917-1920, A Clash of Loyalties", London, 1931, P. 79.

Haldane, S.A.L.: "The insurrection in Mesopotamia", P. 331.

(230) Bell, Gertrud: "Letters", 2. Bd., P. 533

(٢٣١) پروانه روژنامه‌ی "بانگی کوردستان"، ژ. ٧، سلیمانی، ١٩٢٢.

(٢٣٢) پروانه سەرچاوه‌ی پێشوو، ژ. ١٠. هه‌روه‌ها پروانه: ئهمه‌د خواجه "چیم دی"، ب، ١، به‌غدا،

١٩٦٨، ل ١١٦.

(٢٣٣) شاعیری کورد ئهمه‌د به‌گی صاحیبقران (١٨٧٨-١٩٣٦) له شیعره‌کی داشۆریندا زه‌می شیخ

دهكات و دهلیت:

جائزه بۆمیللهت و کوردایهتی بۆ رهش بهلک باجی رحمه بۆ قهزا بۆ نایهلی ریک ههلهپین
بروانه: علاءالدین سجادی: "میژووی نهدهبی کوردی، بهغدا، ۱۹۵۲.

(۲۳۴) له کۆبونوهیهکی جهماوهری شاری سلیمانی له ۱۴ی سێبتهمهبری ۱۹۲۲دا شیخ مهحمود به
مهلیکی کوردستان ههلبێژدرا. بروانه: گۆقاری: "رۆژی نوێ" ژ. ۷، سالی یهکه، سلیمانی،
نۆکتۆبهری ۱۹۶۰/۲۵۷۲ی کوردی، ل ۳۴.

(۲۳۵) عبدالرزاق الحسني: "تاريخ العراق السياسي الحديث" الطبعة الثانية، ج ۳، صیدا/لبنان
۱۹۵۷، ص ۳۶۷. ههروهها بروانه:

Rambout, Lucien: "Les Kurdes et le droit", Paris, 1947, P.51.

(۲۳۶) بروانه: گۆقاری "روناهی"، ژ. ۱، سالی ۱، بهغدا ۱۹۶۰، ل ۲۵-۲۸. ههروهها بروانه:
رۆژنامهی "خهبات"، ئۆرگانی پ.د.ک. ژ. ۳۲۲، بهغدا. ۱۹۶۰/۱۰/۱۱.

(۲۳۷) بروانه لاپهه (۸۸-۸۹-۹۰)ی ئەم کتێبه.

(۲۳۸) ئەحمەد خواجە "چیم دی"، ب ۱، ل ۱۳۷-۱۳۹.

(۲۳۹) بروانه لاپهه (۷۱-۷۴)ی ئەم کتێبه.

(۲۴۰)و(۲۴۱)و(۲۴۲) گۆقاری "رۆژی نوێ"، ژ. ۷، سالی ۱، سلیمانی، نۆکتۆبهری ۱۹۶۰،
ل ۹۲-۹۴.

(۲۴۳) عبدالرزاق الحسني: "تاريخ العراق السياسي الحديث"، الطبعة الثانية، ج ۳، صیدا، ۱۹۵۷،
ص ۲۶۴.

(۲۴۴) سهراوهی پێشوو، ل ۲۶۸. ههروهها بپارهکانی کابینهی عێراق له مانگهکانی ئاوڕیل و
هوزهیرانی ۱۹۲۵دا، ل ۶۵.

(۲۴۵) بروانه رۆژنامهی: "العالم العربي"، العدد ۵۳۵، بغداد ۱۷/۱۲/۹۲۵.

(۲۴۶) محمود الدرة: "القضية الكردية"، ص ۱۵۰-۱۵۵. ههروهها بروانه: رۆژنامهی (الوقائع
العراقية)، العدد ۹۳۵.

(۲۴۷) عبدالرزاق الحسني: تاريخ الوزارات العراقية، ج ۱، ص ۱۱۵-۱۱۶.

(۲۴۸) بروانه رۆژنامهی "العالم العربي" العدد ۵۸۰، بغداد، حیزران ۱۹۲۴.

(۲۴۹) محمود الدرة: القضية الكردية، ص ۱۵۴.

(۲۵۰) ئەحمەد خواجە: "چیم دی"، ب ۲، ل ۱۳۷-۱۳۸.

(۲۵۱) محمود الدرة: "القضية الكردية" ص ۱۵۵-۱۵۶. ههروهها بروانه عبدالرزاق الحسني:
"تاريخ العراق السياسي الحديث"، الطبعة الثانية، ج ۳، صیدا، ۱۹۵۷، ص ۲۷۰.

(۲۵۲) محمود الدرة. سهراوهی پێشوو، ۱۵۹-۱۶۰.

(۲۵۳) بروانه گۆقاری "رۆژی نوێ" ژ. ۷، سالی یهکه، سلیمانی ۱۹۶۰.

(۲۵۴) رۆژنامه‌ی "الوقائع العراقية" العدد ۹۸۹، ۱ حزيران ۱۹۳۱.

(۲۵۵) بېروانه رۆژنامه‌ی "الوقائع العراقية" هه‌مان ژماره‌ی سه‌رچاوه‌ی پيشوو.

(256) "The Times", London, Septembsr 23, 1932.

(257) Garrod, A.G.R.: "Recent Operations in Kurdistan". in: "Jornal of Royal United Service Institute", may 1933, No. 510, P. 236.

(۲۵۸) پرۆتۆكۆلى ۲۰ و ۲۱ هه‌مى كۆبونوه‌كانى لېژنده‌ى ئىنتىداب له عىراق دا.

(۲۵۹) له‌و روونكردنه‌وه‌یدا نوسراوه: "مافى كورد له‌ بواری نێو نه‌ته‌وه‌ییانه‌دا مسۆگه‌ر ده‌كریت. هه‌ر

ئه‌ندامه‌یكى كۆمه‌له‌ی گه‌لان بۆى هه‌یه‌ جقاتى كۆمه‌له‌ی گه‌لان له‌ پشت گۆی خستنى ئه‌و مافه

دیاری كراوه‌ ناگادار بكاته‌وه. ئه‌و كاته‌ جقاتى كۆمه‌له‌ی گه‌لان ده‌ییت هه‌لوێستى پیتویست پيش

بگرت. بېروانه عبدالرزاق الحسنی: "تارىخ الوزارات العراقية، صیدا، ۱۹۵۷، ص ۲۲۶.

(۲۶۰) راگوتزانی ئاسوورى یه‌كان بۆ نێوچه‌یه‌ك له‌ نێوان بارزان و ئۆرامار و شه‌مزیناندا به‌ره‌زامه‌ندى

ئینگلیز بوو. بېروانه:

Arnold J. Toynbee... etc.: Survey of International Affairs", Vol. 1 London, 1925, P. 48.

(261) Arfa, Hassan: "The Kurds", London, 1968, P. 110.

(262) Grobba, Dr. Fritz: "Männer und Mächte im Orient", 1967, S.84.

(پیاوان و هێزه‌كانى رۆژه‌ه‌لات)

(۲۶۳) مه‌دعووف قه‌ره‌داغی: "بارزان و نه‌یه‌نى یه‌كانى"، به‌غدا، ۱۹۵۹.

(264) "New York Herald Tribune", 23.6.1962.

(265) Roland Oertel: "Die Flakstellungen sind vorläufig geräumt", in "Frankfurter Rundschau", Nr. 178, 5. August 1970.

(266) Jean Pradier: "Les Kurdes, Révolution Silencieuse", Documents Frères du Monde, Bordeaux 1968, P.196.

(۲۶۷) عبده‌لمنعم الغلامی: "الضحایا الثلاث"، موصل. ۱۳۷۵/۱۹۵۵ (بېروانه ژیننامه‌ی عه‌بدولسه‌لام بارزانى).

(۲۶۸) بېروانه ئه‌و گوتاره‌ی "دانا ئاده‌مس شمید" له‌ (The New york Times) ی ۱۱ ی سێته‌مه‌به‌رى ۱۹۶۲دا.

(۲۶۹) بۆ حیزبى هیوا بېروانه لایه‌ره (۲۲۱-۲۲۲) ی ئه‌م كتیبه‌.

(۲۷۰) له‌ ۱۹/۶/۱۹۴۷دا له‌ به‌غدا له‌ داردان. بېروانه له‌ ۱۹ ی ئه‌م كتیبه‌.

(۲۷۱) بېروانه لایه‌ره (۷۶) ی ئه‌م كتیبه‌.

(272) "Memorandum on the Situation of the Kurds and their Claims", Summary of the Memorandum Presented by the Kurdish delegation in Paris on November 29

th, 1948 to His Excellency Mr. Trygve Lie, Secretary General of the United Nations", Paris, 1949.

(٢٧٣) عبدالرزاق الحسني: "تاريخ الوزارات العراقية"، صيدا، ١٩٥٧.

(٢٧٤) پروانه سهرچاوهی پیشوو.

(٢٧٥) ههمان سهرچاوه.

(276) Arfa, Hassan: "The Kurds", London, 1968, P.121-122.

(٢٧٧) مهعروف قهعه داغی: "بارزان و نهیئییه کانی"، بهغدا، ١٩٥٩. ل ٤٦-٤٨.

(٢٧٨) ههمان سهرچاوه.

(279) "The Times", London, 1.11.1961 (Editorial).

(٢٨٠) سوپای عیراق له سهرکهوتنی بهسهر بارزانی یدا، ده بیئت سه ناگوژی جاشه کورد بیئت. پروانه:

Longrigg, S.H.: "Iraq, 1900-1950, London, 1953, P. 327.

(٢٨١) پروانه لاپه ره (٢٢١-٢٢٢) ی ئهم کتیبه.

(282) Dana Adams Schmidt: "Kurdish Rebel Chief sees Force as only way to win Autonomy" in "New York Times", Pris, September 11, 1962.

(283) Egelton, William Jr.: "The Kurdish Republic of 1946", London, 1963, P. 54.

(284) Jacques Baulin: "La Révolte des Kurdes", in: "Paris Presse", 18.8.1962./ "Kurden", in "Der Spiegel", Nr. 39, Hamburg, 26. September 1962.

(285) Eva Lorenz: "Blutig erkämpfter Friede im Wilden Kurdistan", in "Az", Wien, 22. März 1970.

(286) Dana Adams Schmidt: "Kurdish Rebel Chief sees force as only way to win Autonomy", in "New york Times", Paris, September 11, 1962.

(٢٨٧) پروانه رۆژنامه ی "خهبات"، ئۆرگانی پ.د.ک. ژ. ٣١٥، بهغدا. ١٨ ی سیبته مهبر ی ١٩٦٠.

(٢٨٨) پروانه لاپه ره (١٨) ی ئهم کتیبه. پهراویزی (٣).

(٢٨٩) پروانه "حول المشکله الكردیه" من منشورات اللجنة المركزية للحزب الشيوعي العراقي، بديا وکتوبر ١٩٦٨، ص ٣. (دهقه که ی له ئهرشیفی نوکسه دایه).

(٢٩٠) ماجد عبدالرضا: "المسألة الكردية في العراق الى ١٩٦١"، من منشورات مكتبة بغداد، بغداد ١٩٧٠، ص ٨٦.

(٢٩١) پروانه: "ماجد عبدالرضا". سهرچاوه ی پیشوو، ل ٨١.

(٢٩٢) دارا توفیق: "عام آخر من الانجازات والكفاح"، رۆژنامه ی "التأخي" ئۆرگانی پ.د.ک. ژ.

٧٧٩، بهغدا، ١٩٧١/٧/٨، ل ٥١.

- (۲۹۳) پروانه بهرنامه‌ی پارتنی دیموکراتی کوردستان، که شه‌شم کۆنگره‌ی ماوه‌ت له کۆتایی نازاری ۱۹۶۷د بپاری له‌سهرداوه. (ده‌قه‌کە‌ی له‌ئەرشیفی نوکسه‌دایه).
- (۲۹۴) پروانه گوڤاری "رۆژی کوردستان" به کوردی و عاره‌بی، ئۆرگانی "کۆمه‌له‌ی رۆشنبیری کوردی"، ژ. ۳، ۴، به‌غدا، ئۆگوستی ۱۹۷۱، ل ۶.
- (۲۹۵) پروانه لاپه‌ره (۱۸) ی ئەم کتێبه.
- (۲۹۶) به‌هه‌له زۆرجار به شه‌یتان په‌رست نیۆ ده‌برێن.
- (۲۹۷) به هر حال ئاشکرایه که یه‌زیدی‌یه‌کان کوردن. له‌رووی زمانه‌وه به زاراوی کرمانجی ده‌دوین... زمانی ئایینی‌یان زمانی میللی کورده... لانکه‌ی سه‌ره‌کی‌یان کوردستانه... داب و نه‌ریتی بانگ به گوێدا هه‌لدانی مندالانیان کوردی‌یه... هه‌تا به پێی (مصحفی ره‌ش) (کتێبه پیرۆزه‌کە‌ی یه‌زیدی‌یه‌کان)، خودا خوشی به‌کوردی ده‌دوێت... تاد". پروانه:
- Bittner, Dr. Maximilian: "Die heiligen Bücher der Jeziden oder Teufelsanbeter (Kurdisch und Arabisch) Wien, 1913.5.11.
- "کتێبه پیرۆزه‌کانی یه‌زیدی‌یان یاخود شه‌یتان په‌رستان (کوردی و عاره‌بی)"
- (۲۹۸) جلال الطالبا‌نی: "کردستان والحركة القومية الكردية"، به‌غدا، ۱۹۷۰، ص ۹۱.
- (۲۹۹) پروانه پرۆگرامی چاکراوی پارتنی کۆمۆنیستی عێراق له مارتی ۱۹۵۳د، (ده‌قه‌کە‌ی له ئەرشیفی نوکسه‌دایه).
- (۳۰۰) رد علی افکار تصفویة برجوازیة، من منشورات الحزب الشیوعی العراقی ۱۹۵۷.
- (۳۰۱) صامد کردستانی (اسم مستعار): "کفاح الاکراد"، دمشق، ۱۹۵۶.
- (۳۰۲) پروانه لاپه‌ره (۲۲۵-۲۳۷) ی ئەم کتێبه.
- (۳۰۳) ئەم ده‌سته‌ی سێهه‌مه که‌سانیک بوون که نه‌سه‌ر به‌پارت و نه‌سه‌ر به‌کۆمۆنیست بوون.
- (۳۰۴) کاژیک له تێپه‌رکانی یه‌که‌می پێنج وشه‌ی (کۆمه‌له‌ی نازادی و ژیا‌نه‌وه و یه‌که‌یتی کورد) هه‌هه‌ل‌گۆزراوه. پروانه رۆژنامه‌ی "بانگی کاژیک" ئۆرگانی لقی ئه‌وروپای کاژیک، ژ. ۱ له ۱۹۶۸/۴/۱۴د.
- تێبینی: له‌کۆبو‌ونه‌وه‌یه‌کی نه‌هتینی ئێواره‌ی ۱۴ی ئاو‌ریلی ۱۹۵۹د حیزبێکی نوێ به‌ نیوی (کاژیک) هه‌ دامه‌زرێنا. (پروانه سه‌رچاوه‌ی پێشوو).
- (۳۰۵) "بین کاژیک و البارزانی"، منشورات حزب کاژیک - فرع اورپا، ۱۹۶۹، ص ۲۲.
- (۳۰۶) ئەمه مه‌به‌ست ئۆرگانی تاله‌بانی‌یه‌کانه که ئه‌ویش هه‌ر (خه‌بات) ی نیوه. پروانه ژ. ۴۸۲ی
- نۆقه‌مه‌ری ۱۹۶۷.
- (۳۰۷) هه‌مان سه‌رچاوه.
- (۳۰۸) پروانه گوڤاری (رۆژی نوێ) ژ. ۱۱، سالی یه‌که‌م، سلێمانی، شوباتی ۱۹۶۱. ل ۷۲.
- (۳۰۹) هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پێشوو (له‌سه‌رچاوه‌ سۆقیه‌تی‌یه‌کانیه‌وه وه‌رگر‌توه‌ه).

- (۳۱۰) پروانه رۆژنامه‌ی "بانگی کاژیک"، ئۆرگانی لقی ئەوروپای کاژیک، ژ. ۲، ۳۰/۸/۱۹۶۸.
- (۳۱۱) دەقەکە‌ی لە ئەرشیفی نوکسە دا‌یه.
- (۳۱۲) پروانه رۆژنامه‌ی "خەبات"، ئۆرگانی دەستە‌ی تالە‌بانی، ژ. ۴۸۲، نۆفە‌مبە‌ری ۱۹۶۷، ھەروە‌ھا ۴۸۱ ئۆگوستی ۱۹۶۷.
- (۳۱۳) ھەموو رۆژنامە‌کانی عێراق، رۆژی ۲۴ی سێتە‌مبە‌ری ۱۹۶۱.
- (۳۱۴) پروانه گوتاری (Rene Bayot) لە رۆژنامه‌ی "Journal de Geneve" ۲۰/۱۱/۱۹۶۲ دا.
- (315) "The Times", Editorial, London, 1.11.1961.
- (316) "Le Monde", Paris, 28.5.1962.
- (۳۱۷) پروانه "حول تطورات الوضع في كردستان"، بە‌یاننامە‌ی پارێ‌تی کۆمۆنیستی عێراق لە ۱۴/۱۰/۱۹۶۱ دا. (دەقە‌کە‌ی لە ئەرشیفی نوکسە دا‌یه).
- (۳۱۸) پروانه: "سیاستنا وطریقنا لحل المشكلة الكردية في العراق حلاً عادلاً"، مە‌نشورات الحزب الشیوعی العراقی، آ‌ذار ۱۹۶۲. (دەقە‌کە‌ی لە ئەرشیفی نوکسە دا‌یه).
- (۳۱۹) پروانه رۆژنامه‌ی "طریق الشعب"، لسان حال الحزب الشیوعی العراقی، الس‌نة ۱۹، العدد ۳، ح‌زیران ۱۹۶۲.
- (۳۲۰) پروانه رۆژنامه‌ی "العهد الجديد"، ب‌غداد، ۲۸/۶/۱۹۶۲.
- (۳۲۱) پروانه رۆژنامه‌ی "ریگای کوردستان"، ژ. ۴، سالی حە‌ف‌ده‌هە‌م. نۆفە‌مبە‌ری ۱۹۶۲.
- (۳۲۲) پروانه بە‌یاننامە‌ی "موقف الحزب الشیوعی من الاستفزازات التركیة"، ب‌غداد، ۲۰/۸/۱۹۶۲. (دەقە‌کە‌ی لە ئەرشیفی نوکسە دا‌یه).
- (۳۲۳) - دەقە‌کە‌ی لە ئەرشیفی نوکسە دا‌یه.
- (۳۲۴) دەقە‌کە‌ی لە ئەرشیفی نوکسە دا‌یه.
- (۳۲۵) پروانه رۆژنامه‌ی "الجهاد"ی لوبنانی، بیروت ۱۶/۴/۱۹۶۲.
- (۳۲۶) پروانه رۆژنامه‌ی "العهد الجديد"، ب‌غداد، ۱۵/۶/۱۹۶۲.
- (۳۲۷) ھەمان سە‌رچاوه، ژ. ۵۱۶، بە‌غدا، ۳ی سێتە‌مبە‌ری ۱۹۶۲.
- (328) "The Times", London, 23.6.1962.
- (329) "Sunday Telegraph", 24.2.1963.
- (330) "The Times", London, 22.9.1962.
- (331) "Daily Telegraph", 2.11.1962.
- (۳۳۲) پروانه گوتاری (صالح یوسفی) لە گۆفاری "رۆژی کوردستان" دا، ئۆرگانی کۆمە‌ڵە‌ی رۆشنییری کورد، ژ. ۳، ۴، ئۆگوست و سێتە‌مبە‌ری ۱۹۷۱، ۳.
- (۳۳۳) پروانه رۆژنامه‌ی "العهد الجديد"، العدد ۵۱۹ الس‌نة الثانیة، ب‌غداد، ۶ أیلول ۱۹۶۲.
- ھەروە‌ھا پروانه:

أحمد فوزي: "قاسم والكويت"، القاهرة، ١٩٦١، ص ٤٥-٥١.
(٣٣٤) سەرچاوهی پیشووتر، ژ. ٥٠٢، بهغدا، ١٩ ئۆگوستی ١٩٦٢. ههروهه ژماره ٥٣٦، بهغدا، ٢٥ سێبتهمهیری ١٩٦٢.

(335) "The Times", London, 2.7.1962.

(336) "Friedrich - Wilhelm Fernau: "Die neuen Kurdichen Sorgen Ankaras" in "Deutsche Zeitung", Nr. 162, 16. Juli 1962, S.3.

(پهژاره نوێ سازبووی کوردان بۆ نهقههه).
(٣٣٧) پروانه رۆژنامهی ئیسرایلی (Jedioth Chadaschot) "ههواله کانی جووله که"، تهله بیب، ١٩٦٣/٨/٢٨.

(338) "Kurdish Facts", Organ der "International Society Kurdistan", Nr. 17, Amsterdam, 15.7.1963.

(٣٣٩) شایانی باسه که ههندهک رۆژنامهی کۆنه په رستی ئیسرایل بهردهوام خهریکی درۆ ههلهستان بۆ کورد، ههروهه کوبه تاییهت بۆ ئه و کاره راسپێدره بن. نێو براو به (ههوه نامه گشتی بێ لایهنی جووله که) له ١٩٧١/١١/١٩ دا درۆژانه دهیهویت ئه و ههولهی کوشتنی بارزانی له ١٩٧١/٩/٢٩ دا، وهک پیلانیکی تهنراوی دوور له دهست و فیتی کورد نیشان نه دات، به لکه وهکو سهر نهجماتیکی دووبه رهکی نێو کورد خۆی پیش چاوی خات. بۆیه نووسیبووی گوايه (جهلال تاله بانی) و (ئهحمده) ی برای بارزانی له گه له بهغدادا دژی بارزانی هاوکاری دهکهن.
ئیمه دهمانه ویت به و رۆژنامهیه بلێین، که گوايه ئه مهی له (سهرچاوهیه کی باوه پێن کراوی به وه وهرگرتوه!) که تاله بانی له ١٩٧٠/٣/١١ وه لایهنگیری خۆی بۆ بارزانی دهبرپوه. (ئهحمده) ی برای بارزانی له ١٩٦٩/١/١١ وه مردووه. (پروانه رۆژنامهی "Kurdistan Information" ئۆرگانی "نوکسه" به زمانی تاله مانی، ژماره ١١، ٢١ مارتی ١٩٦٩).

(340) "New York Times", International Edition", Paris, 10.9.1962.

(٣٤١) پروانه رۆژنامهی "العهد الجديد"، العدد ٤٦٤، بغداد ٢ تموز ١٩٦٢.

(342) Wehrpolitische Information", Köln, 26.1.1962.

(٣٤٣) پروانه رۆژنامهی "العهد الجديد"، العدد ٤٦٤، بغداد ٢ تموز ١٩٦٢.

(٣٤٤) - پروانه رۆژنامهی "الثورة"، العدد ٩١٩، بغداد. ١٤/٢/١٩٦٢.

(345) "Quick", Jahrg. 17, 1. April 1965, S.44.

(٣٤٦) بۆ نمونه پروانه رۆژنامهی (Information) ی فه ره نسی ١٨ ئۆگوستی ١٩٦٢. ههروهه (Le Combat) پاریس، ٩-١٧ ئۆگوستی ١٩٦٢. ههروهه (New York Times) ١٢ ی ژونی ١٩٦٢.

(347) Richard Andereg: "Chez les Rebelles Kurdes d' Iraq", Service de Documentation de la Revue"

(364) "Sunday Observer", 23.6.1963.

(365) Rolf W. Schloss: "Ein neuer Traum vom Kurdenstaat"

خهونیتکی نوێ به دهوله تیتکی کوردهوه،

in "Publik" Nr. 12, Frankfurt, 20. März 1970, S. 7.

بروانه لاپهه کانی (۲۳-۲۴) ی ئهم کتێبه...

(366) "The Sunday Times", 24.2.1963. "daily Worker", London, 18.6.1963. Richard Scott: "The Kurds Struggle" in "The Guardian", 15.5.1963.

(۳۶۷) بروانه "اراء حول المشکلة الكردية"، من منشورات جريدة النور، لسان حال جماعة جلال الطالباني، بغداد ۱۹۷۰، ص ۴۶.

(۳۶۸) ئهم زانیاری بهم راسته وخۆ له کهسیکی بالادستی پارتی دیموکراتهوه وهرگرتوه.

(۳۶۹) بروانه سهراچاوهی دهست نیشان کراو له پهراویزی (ژ ۳۶۷، ی) ل ۱۴۸ دا.

(370) "Kurdish Terms for Autonomy" in "The Times", London. 29.4.1963.

(371) "Le Monde", Paris, 8.3.1963.

(۳۷۲) راستی یه کهی ۱۱/۹/۱۹۶۱ د.

(۳۷۳) بروانه امین سامی الغمراوي: "قصة الاكراد في شمال العراق"، قاهرة، ۱۹۶۷، ص ۲۷۷.

(374) "The Daily Telegraph", 12.3.1963.

ههروهها بروانه ههموو رۆژنامه عێراقیهکان له ۱۲/۳/۱۹۶۳ دا.

(375) Richard Beeston "Kurds plan fresh revolt if autonomy is refused" in "The Daily Telegraph", 2.3.1963. 27.2.1963.

(۳۷۶) بروانه سهراچاوهی پیتشوو له ۲۲/۲/۱۹۶۳ دا.

(۳۷۷) بروانه جلال الطالباني: "کردستان والحركة القومية الكردية"، بغداد، ۱۹۶۹/۱۹۷۰، ص ۲۰۷ و ۲۰۸.

(۳۷۸) دهقی ئهو پلانه لهم سهراچاوهیدا بلاوکراوهتهوه:

"Kurdish Facts", Organ der "International Society Kurdistan", Nr. 10, Amsterdam, 10. Juli 1963. P.9-10.

ههروهها بروانه محمود الدرة: "القضية الكردية" بيروت، ۱۹۶۶، ص ۳۱۸-۳۲۴.

(379) Dana Adams Schmidt: "Journey among brave men", London, 1964, P. 263.

(380) "Daily Express", 17.6.1963.

(۳۸۱) بروانه رۆژنامهی "الاهرام"، العدد ۲۷۹۴۱، قاهرة، ۱۱ ژوئی ۱۹۶۳.

(382) "Le Combat", Paris, 4.Juillet 1963.

(383) "De Volkskrant", Nr. 1, Amsterdam, 19.6.1963.

"Daily Worker", London, 18.6.1963.

(384) Richard Beeston: "Iraki Troops massing in case of Kurdish war" in "Daily Telegraph", 20. 5. 1963.

(۳۸۵) پروانه گشت روزنامه‌کافی عیراق له ۱۶/۶/۱۹۶۳دا.

(386) "Le Soir", Beirut, 11.6.1963.

(۳۸۷) پروانه "مساهمة في تقييم سياسة حزبنا بين تموز ۱۹۵۸ و انقلاب شباط ۱۹۶۳"، (ص ۱۵۷. حاشية ۴-۵).

(388) "Kurdish Facts", Organ of the "International Society Kurdistan", Nr. 16, Amsterdam, 10.7.1963.

(389) "Die Welt", Hamburg, den 12.7.1963.

(390) "The Times", London, 24.5.1963.

(391) "Sunday Express", 30. 6.1963.

(392) "Newsweek", 23. 6. 1963.

(393) "Sunday Express", 30.6.1963.

(394) "Newsweek", 23.6.1963.

(395) Fuad al-Rawi (charge d' Affaires d.i. Embassy of the Republic of Iraq): "The Kurds" in "the Observer", 30.6.1963.

(۳۹۶) پروانه پروتوکولی کۆبوونه‌وه‌ی ۱۲۷۸ هه‌مین، (دانیشتنی ۳۶ هه‌مین‌ای ئه‌نجومه‌نی ئابووری و کۆمه‌لایه‌تی نه‌توه‌یه‌که‌گرتوه‌کان له جنیف، ۱۱ ی ژولی ۱۹۶۳.

(۳۹۷) (حسه‌ین)‌ی شای ئه‌رده‌ن گه‌تی به عیراق دابوو که له دژی کورد، یارمه‌تی‌یان بدات.

پروانه:

"The Times", London, 12. 7.1963.

(398) "Kurdish Facts", Organ der "International Society Kurdistan", Nr. 17, Amsterdam, 15.7.1963, S.5

(399) "Le Monde", Paris, 18. Août 1963.

(400) "The Jewish Observer and Middle East Review", 19.7.1963.

(401) Mao Tse Tung: "Über den Widerspruch", Verlag fur Fremdsprachige Literatur, Peking, 1968, S.26.

(۴۰۲) هه‌مان سه‌رچاوه. ل. ۴۸.

(۴۰۳) هه‌روه‌ها هه‌لوێستی دوژمنکارانه‌ی ده‌سته‌ل‌تدارانی چین به‌رامبه‌ر تیکۆشه‌ره‌ ئازادیخوازه‌کانی گه‌لی به‌نگلادیش و یارمه‌تی و کۆمه‌کیان به‌ کۆمۆنیست و فیۆداله‌کان له‌ ڕێگه‌ی پاکستانی

- داردهستی سەنتۆ و ناتۆ وە، رەفتاریکی زۆر شەرم ھێنەر بوو. بۆیە سەیر و سەمەرە نییە کە پیاو دەبێتیت ماو نامیزی بۆ (شێرە پەرۆکە)، یانی نیکسۆن ئاوالە دەکات.
- (404) "Le Monde", Paris, 30. Août 1963.
- (405) "Abend post", Nr. 161, 16. Juli 1963.
- "Bild am Sonntag", 21. Juli 1963, S. 9.
- (٤٠٦) بڕوانە محمۆد الدرة: "القضية الكردية"، بیروت، ١٩٦٦، ص ٤٠٦. ھەرودەھا بڕوانە رۆژنامەی (IZVESTIA) لە ٤/٧/١٩٦٣دا.
- (٤٠٧) بڕوانە رۆژنامەی "پارس"، شماره ٣٣٤٣، شیراز، ١٦/١٠/١٩٦٩ ص ٢.
- (٤٠٨) بڕوانە رۆژنامەی (Milliyet) ی تورکی، ١٤/٦/١٩٦٣.
- (٤٠٩) لە نامەیه‌کی نەهتیی فەرماندەیی بەندەری (کەرەجی)یدا. ژمارە جویار سەفرە ١٢٧٩/٨٦ لە ٢٦/٨/١٩٦٣دا کە بۆ نوێنەری سوپایی عێراق لە (کەرەجی) نووسیویە.
- (٤١٠) بەنگلادیش پاشان ئازادی خۆی بە دەست ھێنا و لە پاکستان جۆی بوووە.
- (411) "The Times", London, 24.5.1963.
- (٤١٢) بڕوانە "بیانات سیاسیة"، نامیلکەیه‌کی (کازیک)ە بە زمانی عەرەبی، لە ١٩٦٩دا لقی ئێورویا بلاوی کردووە، ل ١٥.
- (413) "Die Welt", Hamburg, den 13.6.1963.
- (٤١٤) بڕوانە رۆژنامەی "البعث"، دمشق، ١٤/٦/١٩٦٣.
- (415) "The Times", London, July 18, 1963.
- (416) "The New York Times" 1.7.1963.
- ھەرودەھا بڕوانە
- Khadduri Majid: "Republican "IRAQ", London, 1969. P.207.
- (417) "Algemeen Handelsblad" Amsterdam, 4.7.1963.
- "L' Aurore", Pris.4.7.1963. ھەرودەھا.
- (٤١٨) بڕوانە رۆژنامەی "الجريدة"، بیروت، ٢٣/٧/١٩٦٣.
- (419) "Daily Telegraph", 28.12.1963.
- (٤٢٠) بڕوانە نامیلکەیی "ازمة حزب البعث العربي الاشتراكي من خلال تجربته في العراق"، منشورات الجناح اليساري من حزب البعث. (جماعة علي صالح السعدي). ص ١١٧-١١٨
- (421) "The Guar 13.6.1963. dian"Manchester-London, 118-117 "De Telegraph", Amsterdam, 13.6.1963.
- (٤٢٢) لە بەیاننامەیه‌کی پارتی دیمۆکراتەووە وەرگیراو، کە لە ١٩/٤/١٩٦٤دا بلاوکرانووە. (دەقەکی لە ئەرشیفی نوکسە داوە).

- (٤٢٣) پروانه رۆژنامهی "الوقائع العراقية"، بغداد ٢٣/٣/١٩٦٤.
- (٤٢٤) پروانه محمود الدرة، القضية الكردية، بيروت، ١٩٦٦، ص ٣٥٧.
- (٤٢٥) دهقه‌کی له ئهرشیفی نوکسه دایه.
- (٤٢٦) پروانه "بیانات سیاسیة"، من منشورات حزب کازیک، ٢٥٨١/١٩٦٩.
- (٤٢٧) پروانه سهرچاوه‌ی پیتشو "بیانات سیاسیة".
- (٤٢٨) دهقه‌کی له ئهرشیفی نوکسه دایه.
- (٤٢٩) مه‌به‌ست له (موشیر عه‌بدولسه‌لام عارف)ه، ده‌قی ئه‌و نامیلکه‌یه له ئهرشیفی نوکسه دایه.
- (٤٣٠) دهقه‌کی له ئهرشیفی نوکسه دایه.
- (٤٣١) ئه‌و زانیاری‌یه‌م له یه‌کێک له ئاماده‌ بووانی ئه‌و دانیشته وه‌رگرتووه.
- (٤٣٢) پروانه "بین کازیک و البارزانی"، منشورات حزب کازیک، ١٩٦٩/٢٥٨١ ص ٤-١٨.
- (٤٣٣) ده‌قیکی هه‌واله‌کانی ئه‌و دانیشته نه‌تییه له ئهرشیفی نوکسه دایه. ده‌یی ئه‌وه‌ش بڵێن که (شاوه‌یس) زۆر شتی دیکه‌شی گوتووه که بلاقردنه‌وه‌ی له‌م کاته‌دا به‌جاک نازانن.
- (٤٣٤) و (٤٣٥) دهقه‌کانیان له ئهرشیفی نوکسه دایه.
- (٤٣٦) ئه‌مه راست نی‌یه. به‌شێک له کورد دیان و به‌شێکیان یه‌زیدین. جگه له‌وه له کوردستاندا هه‌ندێ کۆر و کۆمه‌لی ئاینی دیکه‌ش هه‌ن.
- (٤٣٧) دهقه‌کی له ئهرشیفی نوکسه دایه.
- (438) "Zwiespalt im lager der Kurden" in "Neue Zürcher Zeitung", Fernausgabe, Nr. 296, 27. Oktober 1964, S.3.
- (٤٣٩) دهقه‌کی له ئهرشیفی نوکسه دایه.
- (٤٤٠) سهرچاوه‌ی پیتشووتر، (دووبه‌ره‌کی له ریتی کورده‌کان دا).
- (٤٤١) دهقه‌کی له ئهرشیفی نوکسه دایه.
- (٤٤٢) دهقه‌کی له ئهرشیفی نوکسه دایه.
- (٤٤٣) پروانه نامیلکه‌ی "بین کازیک و البارزانی"، من منشورات حزب کازیک، ٢٥٨١/١٩٦٩، ص ٢٠.
- (٤٤٤) و (٤٤٥) پروانه ئه‌و به‌یاننامه‌یه‌ی پارتی کۆمۆنیستی عێراق له نیوه‌راستی ئه‌یلولی ١٩٦٤ دا.
- (دهقه‌کی له ئهرشیفی نوکسه دایه).
- (٤٤٦) رۆ نووسیکی ئه‌و نامیلکه‌یه له ئهرشیفی نوکسه دایه.
- (٤٤٧) ٤٨ که‌س نه‌بوون وه‌ک رۆژنامه‌ی (Süddeutsche Zeitung) له ٧/٢/١٩٦٥ دا
- نووسیوی. هه‌روه‌ها پروانه ژماره ٢٥٨ ی رۆژنامه‌ی (Frankfurter Allgemeine Zeitung) له ٥ ئۆقه‌مه‌ری ١٩٦٤ دا.
- (٤٤٨) پروانه ئه‌و به‌یاننامه‌یه‌ی پارتی دیمۆکرات له ٢٥/١٠/١٩٦٤ دا. (دهقه‌کی له ئهرشیفی

نوکهسه دایه).

(٤٤٩) پروانه رۆژنامهی "خهبات"، ئۆرگانی (پ.د.ک)ی بارزانی، ژ. ٤٨٨ حوزهیرانی ١٩٦٦. ههروهها پروانه ئهو یاسایه (ئهنجومهنی سهركردهتی شوێشی کورد) به عارهبی بلاوی کردهوه، ل. ٨. دهقهکهی له ئهرشیفی نوکهسه دایه).

(٤٥٠) پروانه أمين سامي الغمراوي: "قصة الاكراد في شمال العراق"، القاهرة، ١٩٦٧، ص ٣٢٣-٣٣٥. ههروهها پروانه محمود الدرة: "القضية الكردية"، بيروت، ١٩٦٦، ص ٣٦٠-٣٧١.

(٤٥١) پروانه محمود الدرة: سهراوهی پیتشو. ل ٣٧٢.

(٤٥٢) دهقهکهی له ئهرشیفی نوکهسه دایه.

(٤٥٣) دهقهکهی له ئهرشیفی نوکهسه دایه.

(454) "Süddeutsche Zeitung", München, den 6. und 7. Februar 1965.

(٤٥٥) پروانه ئهو بهیاننامهیهی پارتی دیمۆکرات له ١٩٦٥/٢/٦. (دهقهکهی له ئهرشیفی نوکهسه دایه).

(٤٥٦) دهقهکهی له ئهرشیفی نوکهسه دایه.

(٤٥٧) پروانه محمود الدرة: "القضية الكردية" بيروت، ١٩٦٦، ص ٣٨٤.

(٤٥٨) پروانه محمود الدرة، سهراوهی پیتشو، ل ٣٨٥-٣٨٥.

(٤٥٩) پروانه رۆژنامهی "الثورة العربية"، العدد ١٩٠، بغداد، ٢٨ شباط ١٩٦٥.

(460) "Handelsblatt", 22. März 1965.

(٤٦١) پروانه رۆژنامهی "الحياة"، بيروت ١٧ اپریل ١٩٦٥.

(462) "Quick", 17. Jahrg., 1. April 1965.

(463) "Kurdenkrieg", in "Christ und Welt, Nr. 22. XVIII. Jahrg., Stuttgart, 28.5.1965. "جنگی کوردان"

(464) "Nasser für Ende des Kurdenkriegs", in "Süddeutsche Zeitung", Nr. 84, München, 8. April 1965.

ناصر لهگهل کۆتایی هیتانی جەنگی کوردان دایه."

(٤٦٥) پروانه سهراوهی پیتشوتر "Kurdenkrieg"

(٤٦٦) له تیف عهلی چهند سالیکی پیتشمه رگه بوو. پاشان تووشی سیل بوو. له سالی ١٩٦٤ دا بۆ

چاره سه ری هاته مۆنێخ. له ١٩٦٨/٣/٨ دا کۆچی دوایی کرد وله مۆنێخ له گۆرستانی

(گاو تینگ) نێژرا. پروانه Kurdistan Information ئۆرگانی (نوکهسه). ژ: ٨، ٢٠، ٤/ ١٩٦٨.

(ههروهها پروانه بهیاننامهی کۆتایی دووهم کۆنگرهی (خوتندکارانی سۆسیالیستی کورد له ئهوروپا

"سۆکسه" له ١٩٨٣/١٠/٤ دا. هاو بیڕانی به شداری کۆنگره. له ٢٥ ئۆگوستی ١٩٨٣ دا بۆ

یادکرد نه وهی ئهو هاو بیڕه شه هیده چوونه سه ر گۆزه کهی و چه پکه گولیان له سه ر دانا). - کوردۆ-

(467) Vanly, Ismet Cheriff: "Le Kurdistan Irakien Entite Nationale", Neuchatel

1970, S.388.

Kurdistan Information", Organ der NUKSE, Nr. XV, 16. November 1970.

(٤٦٨) پروانه گۆڤاری "خوتندکاری کورد"، ئۆرگانی "نوکسه"، ژ. ١، ٩٦٦/٢/١ (سەرگوتار دهرباری وائلی نوسراوه).

(٤٦٩) پروانه شهونم: "٤ی نیسان"، له گۆڤاری "دفتەری کوردەواری" یدا، ب. ٣، به‌غدا، مایس و ئۆگوستی. ١٩٧٠، ل ٢١-٢٥.

(470) "Süddeutsche Zeitung", Nr. 102, München, 29.4.1965.

(٤٧١) پروانه رۆژنامه‌ی "التأخي"، العدد ٢٦٠، بغداد، ١٤/٤/١٩٦٨.

(٤٧٢) پروانه به‌یاننامه‌ی پ.د.ک (دهسته‌ی تالەبانی)، لقی ئه‌وروپا، ١١/٥/٩٦٥ (ده‌قه‌که‌ی له ئه‌رشیفی نوکسه دایه)

(٤٧٣) پروانه هه‌موو رۆژنامه‌کانی عێراق له ٩ و ١٠/٩/١٩٦٥ دا.

(٤٧٤) پروانه رۆژنامه‌ی "الجمهورية"، العدد ٣٩٤، بغداد، ٣٠/١/١٩٦٥.

(٤٧٥) پروانه محمود الدرة: "القضية الكردية"، بیروت، ١٩٦٦، ص ٣٥٨.

(٤٧٦) پروانه رۆژنامه‌ی "خەبات"، ئۆرگانی پ.د.ک (دهسته‌ی بارزانی)، ژ. ٨٣، دیسه‌مه‌ری ١٩٦٥.

(٤٧٧) پروانه رۆژنامه‌ی "صدی کردستان"، بلاوکراوه‌ی پارتی دیموکرات له ئه‌وروپا، کانونی دووه‌می ١٩٦٥. (ده‌بیت ئهم میژووه ١٩٦٦ بیت. چونکه ناشیت له کانونی دووه‌می ١٩٦٥ دا سەر ژمیری کوژراوه‌کان هه‌مان سال کرابیت)

-کوردۆ-

(478) "Kurdistan Information", Organ der NUKSE, Nr. 1, 24.4.1966.

Internationale Presseschau", Nr. 22, Stuttgart, 3.6.1966, S.12 هه‌روه‌ها:

(٤٧٩) سەرچاوه‌کانی پێشوو.

(٤٨٠) پروانه رۆژنامه‌ی "خەبات"، ئۆرگانی پ.د.ک (دهسته‌ی بارزانی)، ژ. ٨٣، دیسه‌مه‌ری ١٩٦٥.

(٤٨١) له‌فهرمانیکی نه‌تیانی (قائد قوات الميدان للعمليات الحربية) له ١٧/٨/١٩٦٥ دا، ژماره ١٠٦٠ له‌ژێر سهردێری (قه‌ده‌غه‌کردنی دهرمان بردن بۆ گونده‌کانی کوردستان). هه‌روه‌ها پروانه رۆژنامه‌ی "خەبات"ی ژ. ٨٣.

(482) "Süddeutsche Zeitung", Nr. 74, München, 28. 3.1966.

(٤٨٣) پروانه رۆژنامه‌ی "خەبات"، ژ. ٨٣، دیسه‌مه‌ری ١٩٦٥، ل ٢-٤.

(484) Horst Brunig: "Stille Front (am Tigris)", in "Presse", 8. März 1966.

"بهره‌ی‌کی نارام له که‌ناری دیجله‌دا"

(٤٨٥) بڕوانه امین سامی الغمراوي: "قصة الاكراد في شمال العراق، القاهرة، ١٩٦٧، ص ٣٩٤.

(٤٨٦) به‌لێنی بلفۆر ئهو به‌لێنه بوو که ئینگلیز به زاینۆزمه‌کانی دا و به‌و پێیه ده‌وله‌تیکی له فله‌ستین دا بۆ جووه‌کان دامه‌زراند.

(487) "L" Express", Paris, 29.7.1968.

(٤٨٨) بۆ نمونه بڕوانه نشأة التغلبي "اسرائيل على حدود العراق"، مجلة الحوادث، بيروت، العدد ٦٣٩، السنة ١٣، ٧ فبرور ١٩٦٩.

(٤٨٩) بڕوانه رۆژنامه‌ی "الثورة العربية"، بغداد، ٥ کانونی الثاني ١٩٦٦.

(٤٩٠) بڕوانه رۆژنامه‌ی "الجمهورية"، بغداد، ١٣/١/١٩٦٦.

(491) "Süddeutsche Zeitung", München, 27.5.1966.

(٤٩٢) سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ژ. ٣١٠، ٢٨/١٢/١٩٦٥.

(٤٩٣) ده‌قه‌که‌ی له ئهرشیفی نوکسه دایه.

(٤٩٤) بڕوانه رۆژنامه‌ی "المنار"، العدد ٣٢٧٣، بغداد، ١٠/١/١٩٦٦.

(٤٩٥) بڕوانه رۆژنامه‌ی "صوت العرب"، العدد ١٤٥، بغداد، ١١/١/١٩٦٦ هه‌روه‌ها "المنار"، العدد ٣٢٦٩، بغداد، ٦/١/١٩٦٦.

(٤٩٦) بڕوانه رۆژنامه‌ی "Hürriyet" ی تورکی، ١٨/٥/١٩٦٦.

(٤٩٧) بڕوانه رۆژنامه‌ی "الجمهورية"، بغداد، ٢٣/٤/١٩٦٦.

(٤٩٨) بڕوانه رۆژنامه‌ی "اخبار کردستان"، به‌شی راگه‌یانندی پارتی دیمۆکرات، ژ ١٧، ٢٨/١/١٩٦٦.

(499) "Kurdish Facts", Organ der "International Society Kurdistan", 66/3, Amsterdam, 1.3.1966.

(500) Richard Beeston in "Daily Telegraph", 8.2. 1966.

(٥٠١) بڕوانه رۆژنامه‌ی "الجمهورية"، العدد ١٥٢، بغداد، ١٩/١/١٩٦٦.

(502) "Kurdish Facts", Organ der "International Society Kurdistan, Nr. 66/4, Amsterdam, 15.3.1966. P.2.

(٥٠٣) هه‌مان سه‌رچاوه.

(٥٠٤) بڕوانه رۆژنامه‌ی "خه‌بات"، ئۆرگانی پ.د.ک (ده‌سته‌ی بارزانی)، ژ. ٤٨٦، مارتی ١٩٦٦.

(٥٠٥) بڕوانه رۆژنامه‌ی "الجمهورية"، العدد ٥٧١، بغداد، ٧/٢/١٩٦٦.

(٥٠٦) هه‌مان سه‌رچاوه، ژ. ٧٥٦، ١٣/٢/١٩٦٦.

(507) "Kurdish Facts", Organ der "International Society Kurdistan", Nr. 66/5, Amsterdam, 8.4. 1966. P.5.

- (٥٠٨) بېروانه رۆژنامهى "صوت العرب"، العدد ١٨٥، بغداد، ١٩٦٦/٣/٢.
- (٥٠٩) "البلد"، العدد ٥٥٣، بغداد، ١٩٦٦/٣/١٨.
- (٥١٠) بېروانه رۆژنامهى "الجمهورية"، العدد ٧٣٦، بغداد، ١٩٦٦/٢/٢٠.
- (511) "No arms for Iraqi Arabs from UAR" in "the Guardian", London and Manchester, 23.2.1966.
- (512) "Süddeutsche Zeitung", München, 22.2.1966. "The Times", London, 22.2.1966.
- (٥١٣) بېروانه رۆژنامهى "النار"، بغداد، ١٩٦٦/٢/٢٨. ههروهه ئازانسى دهنگ و باسى ميسرى "مينا"، ١٩٦٦/٢/٢٧.
- (٥١٤) بېروانه "محمود الدرة": "القضية الكردية"، بيروت، ١٩٦٦، ٤٠٧.
- (٥١٥) بېروانه رۆژنامهى "صوت العرب"، العدد ١٤٣، بغداد، ١٩٦٥/١/٩. (ئهم مېژوووه ناشيت راست بيت، چونكه بهزاز خوى له ١٩٦٥/٩/٢١ دا بووه سه رهكى وه زيران. -كوردۆ-)
- (٥١٦) بېروانه گوتهارى (Richard Beeston) له رۆژنامهى "The Daily Telegraph", LONDON, 8.2.1966.
- (517) "Frankfurter Allgemeine Zeitung", Nr. 90, 19. April 1966.
- (٥١٨) دهقه كهى له ئه رشفى نو كسه دا به.
- (٥١٩) بېروانه رۆژنامهى "النهار"، العدد ٩٣٤٤، بيروت، ١٩٦٦/٥/٢٢.
- (٥٢٠) سه رچاوهى پيشوو.
- (521) "Süddeutsche Zeitung", München, 9-11. April 1966.
- (٥٢٢) بېروانه رۆژنامهى "البلد"، بغداد، ١٩٦٦/٢/٤. ههروهه "الجمهورية". العدد ٧٥١، بغداد، ١٩٦٦/٢/٧.
- (523) "Süddeutsche Zeitung", Nr. 99, München, 29.4.1966.
- (٥٢٤) بېروانه "النضال السياسى والعسكرى للاكراد"، مجلة الصياد، العدد ١٣٣٢ السنة ٢٧، بيروت، ٢٦ اذار - ٢ اپريل ١٩٧٠.
- (٥٢٥) بېروانه لاپه ره (١٧٢) ى ئهم كتيبه.
- (526) "Frankfurter Allgemeine Zeitung", Nr. 90.19.4.1966
- (٥٢٧) بېروانه هه موو رۆژنامه كانى عتراق له ١٩ ى ئاوريلى ١٩٦٦ دا.
- (528) "Frankfurter Allgemeine Zeitung", 19.4.1966.
- (٥٢٩) بېروانه رۆژنامهى "الجمهورية"، العدد ٨١٩، بغداد، ١٩٦٦/٤/٢٠.
- (٥٣٠) بېروانه رۆژنامهى "العرب"، بغداد، ١٩٦٦/٤/٢١.
- (٥٣١) بېروانه رۆژنامهى "الجمهورية"، العدد ٨٢٢، بغداد، ١٩٦٦/٤/٢٣.

(۵۳۲) سەرچاوهی پیتشوو.

(533) "Frankfurter Allgemeine Zeitung", 5. August 1966.

(۵۳۴) بڕوانه امین سامی الغمراوي: "قصة الاكراد في شمال العراق"، قاهرة، ۱۹۶۷، ص ۳۸۴. ههروهه بڕوانه رۆژنامهی "خهبات"، ئۆرگانی پ.د.ك، (دهستهی بارزانی)، ژ. ۴۸۸، ژونی ۱۹۶۶.

(535) "René Mauriés: "Le - Verdun Kurde", in", La Dépêche", Nr. 6545. Paris, 21. Juni 1966.

(۵۳۶) بڕوانه رۆژنامهی "خهبات"، ژ. ۴۸۸، ژونی ۱۹۶۶. (ئهوه یهكهم جارتیک نهبوو كه سوپای شۆرشگێڕی كوردستان دهست بهسهر چهكي قورسی سۆقیهتی و ناسۆقیهتی دا بگرت).
(537) Rudolph Chimelli: "Krieg gegen die Kurden vor der Entescheidung" in

"Süddeutsche Zeitung", Nr. 124.25. Mai 1966.

(جهنگی دژ به كورد له بێردهم بپار دا به).

(۵۳۸) بڕوانه رۆژنامهی "العرب"، العدد ۵۸۱، بغداد، ۱۹۶۶/۵/۲۵.

(۵۳۹) بڕوانه رۆژنامهی "الصفاء"، العدد ۱۲۶۴، بیروت، ۱۹۶۶/۵/۲۰.

ههروهه رۆژنامهی "العرب"، العدد ۵۷۷، بغداد، ۱۹۶۶/۵/۱۹. ههروهه رۆژنامهی "الجريدة"، العدد ۴۱۲۴، بیروت، السنة ۱۴، ۱۹۶۶/۵/۲۱.

(۵۴۰) (René Mauriés) سەرچاوهی پیتشوو، له پەرراویزی ژ. (۵۳۵) دا.

(۵۴۱) بڕوانه رۆژنامهی "النهار"، العدد ۹۳۳۷، بیروت، ۱۳ و ۱۵ مایسی ۱۹۶۶.

(۵۴۲) سەرچاوهی پیتشوو، ژ. ۹۳۴۸، بیروت، ۱۹۶۶/۵/۲۷.

(۵۴۳) سەرچاوهی پیتشوو.

(۵۴۴) بڕوانه رۆژنامهی "خهبات"، ئۆرگانی پ.د.ك (دهستهی بارزانی)، ژ. ۴۸۸، ژونی ۱۹۶۶، ۸.

(۵۴۵) بڕوانه رۆژنامهی "اطلاعات"، تهران، ۳۰ / ۵ / ۶۶ ههروهه رۆژنامهی "کیهان"، تهران، ۳۰

مایسی ۱۹۶۶. ههروهه رۆژنامهی "النهار"، العدد ۹۳۵۱، بیروت، ۱۹۶۶/۵/۳۱.

(546) Neue Zürcher Zeitung", 13. Juni 1966.

(۵۴۷) بڕوانه رۆژنامهی "العرب"، العدد ۶۰۱، بغداد، ۱۹۶۶/۶/۱۶.

(۵۴۸) سەرچاوهی پیتشوو.

(۵۴۹) سەرچاوهی پیتشوو.

(۵۵۰) بڕوانه لاپهه (۱۷۵) ی ئهم کتیبه.

(۵۵۱) بڕوانه رۆژنامهی "الجمهورية"، العدد ۸۲۲، بغداد، ۱۹۶۶/۴/۲۳.

(۵۵۲) بڕوانه رۆژنامهی "العرب"، العدد ۶۰۱، السنة الثالثة، بغداد، ۱۹۶۶/۶/۱۶.

- (553) Rudolph Chimelli: "Geheimverhandlung mit den Kurden", in "Süddeutsche Zeitung", München, den 25/26.6.1966. "گفتوگۆی پنهانی له گهڵ کورد دا". (554) مه‌به‌ستی ته‌واوی له‌ئێران بوو.
- (555) ب‌روانه‌ روژنامه‌ی "العرب"، که له‌سه‌رده‌وه ده‌ست نیشان کراوه. (556) سه‌رچاوه‌ی پ‌یشوو.
- (557) ب‌روانه‌ روژنامه‌ی "المنار"، بغداد، 18 ح‌زیران 1966. (558) ب‌روانه‌ روژنامه‌ی "الجمهورية"، بغداد، 20 ح‌زیران 1966. (559) سه‌رچاوه‌ی پ‌یشوو.
- (560) ب‌روانه‌ روژنامه‌ی "الاخبار"، العدد 85، بغداد، 30 تم‌وز 1966. ه‌روه‌ها "Aussicht auf Frieden in Kurdistan" in "Süddeutsche Zeitung", 13. Juli 1966. ه‌روه‌ها ب‌روانه‌ ئه‌و گوته‌ری (Rudolph Chimelli) له‌ ل. 4 ی ه‌همان روژنامه‌دا.
- (561) ب‌روانه‌ روژنامه‌ی "الجمهورية"، العدد 887، بغداد، 30/6/1966. (562) ب‌روانه‌ روژنامه‌ی "خ‌ه‌بات"، ئۆرگانی پ.د.ک (ده‌سته‌ی بارزانی‌ی)، ژ. 3-5 ح‌وزه‌یرانی 1968، 2. (563) ب‌روانه‌ روژنامه‌ی "التآخي"، العدد 620، بغداد، 2/7/1967. (564) ب‌روانه‌ روژنامه‌ی "المنار"، العدد 3433، بغداد، 1 تم‌وز 1966. ه‌روه‌ها "Süddeutsche Zeitung", 1. und 4 Juli 1966. ه‌ر ه‌همان سه‌رچاوه‌ له‌ 6 ی ژولی 1966 دا.
- (565) ب‌روانه‌ روژنامه‌ی "الجمهورية"، العدد 890، بغداد، 3 تم‌وز 1966. (566) ب‌روانه‌ روژنامه‌ی "العرب"، العدد 601، بغداد، 16 ح‌زیران 1966. (567) ب‌روانه‌ روژنامه‌ی "الجمهورية"، العدد 890، بغداد، 3 تم‌وز 1966. (568) سه‌رچاوه‌کانی پ‌یشوو.
- (569) Friedrich- Wilhelm Fernau: "Lösung des Kurdischen Knotens" کردنه‌وه‌ی گر‌ی کورده‌ی یه‌کان "in der Zeitung "Handelsblatt", Nr. 143. 29/30. Juli 1966. S.2. (570) ب‌روانه‌ روژنامه‌ی "العرب"، العدد 473، بغداد، 12/1/1966. (571) "Le Monde", Paris, 24. März 1966. (572) سه‌رچاوه‌ی پ‌یشوو.
- (573) "Die Presse", Wien, den 2. Mai 1966. (574) "Frankfurter Allgemeine Zeitung", Nr. 173. 1. August 1966. (575) سه‌رچاوه‌ی پ‌یشوو، 8 ی ئۆگوستی 1966.

(576) "Süddeutsche Zeitung", den 11,13. und 28.8.1966.

(577) Georg von Huebbent: "Burgfrieden mit Kurden steht auf dem Spiel"

"قه‌لای ناشتی له گه‌ل کورد دا دیته بازی"

"Die Welt", Hamburr, 27. September 1966.

هه‌روه‌ها پروانه

"Neue Spannungen zwischen den Kurden und Bagdad" in "Neue Zürcher Zeitung"
vom 1.7.1966.

"گرژی‌یه‌کی نوێ له‌نیوان کورده‌کان و به‌غدا دا".

(578) پروانه روژنامه‌ی "المنار"، العدد ۲۷۹۴، ۱۹ اب ۱۹۶۶.

(579) پروانه روژنامه‌ی "خبات"، ئۆرگانی تاقمی تاله‌بانی، ژ. ۴۷۶، سیتته‌مبه‌ری ۱۹۶۶.

(580) سه‌رچاوه‌ی پیشوو.

(581) پروانه ئه‌و به‌یاننامه‌ی لق‌ی ئه‌وروپای تاقمی تاله‌بانی له‌ دیتسه‌مبه‌ری ۱۹۶۶دا، (به‌زمانی عاره‌بی،) (ده‌قه‌که‌ی له‌ ئه‌رشیفی نوکسه‌دايه).

(582) پروانه روژنامه‌ی "المنار"، العدد، ۲۲۱۰، بغداد، ۳۰/۱۰/۱۹۶۶.

(583) پروانه روژنامه‌ی "العرب"، العدد ۷۱۶، بغداد، ۲۹/۱۰/۱۹۶۶.

هه‌روه‌ها پروانه روژنامه‌ی "المنار"، العدد ۳۵۴۶، بغداد، ۳۰/۱۰/۱۹۶۶.

(584) پروانه بپارده‌کانی حه‌وته‌مین کۆنگره‌ی پارتی دیمۆکرات. له‌ بلاوکراوه‌کانی لق‌ی ئه‌وروپا، (ده‌قه‌که‌ی له‌ ئه‌رشیفی نوکسه‌دايه).

(585) پروانه سه‌رچاوه‌ی پیشوو.

(586) پروانه روژنامه‌ی "الحياة"، العدد ۶۳۵۹، بیروت، ۳۱/۱۲/۱۹۶۶.

(587) "Le Monde", Parise, 22. Décembre 1966.

(588) پروانه روژنامه‌ی «صوت العرب»، العدد ۴۹۱، بغداد، ۱۲ اذار ۱۹۶۷.

(589) پروانه روژنامه‌ی "پارس"، شماره ۳۹۰۲، شیراز، ۱۶/۳/۱۹۶۷.

(590) پروانه روژنامه‌ی "خبات"، ئۆرگانی تاله‌بانی‌یه‌کان، ژ. ۴۷۹، ئاوریلی ۱۹۶۷.

(591) پروانه بپارده‌کانی شه‌شه‌مین کۆنگره‌ی تاله‌بانی‌یه‌کان، (ده‌قه‌که‌ی له‌ ئه‌رشیفی نوکسه‌دايه).

(592) پروانه روژنامه‌ی "العرب"، بغداد، ۲۷ اپریل ۱۹۶۷.

(593) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، روژی ۵/۳/۱۹۶۷.

(594) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ژ. ۸۰۶، ۵ اپریل ۱۹۶۷.

(595) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، روژی ۵/۳/۱۹۶۷.

(596) پروانه روژنامه‌ی ئیسرایلی "Judith Chadaschot"، ته‌ل ئه‌یبب، ۲۸/۱/۱۹۶۷. هه‌روه‌ها
پروانه:

Khadduri Majid: "Republican" IRAQ, London, 1969, P. 276.

(597) "Neue Zürcher Zeitung", Nr. 135, 19. 5. 1967.

(٥٩٨) ئاژانسى دەنگوباسى عىراقى لى ١٩٦٧/٦/٢٩.

(٥٩٩) بىروانه گۆقارى "الاسبوع"، العدد ٢، بغداد، ١٩٦٧/٧/٢٩.

(٦٠٠) سەرچاوهى پىشوو.

(٦٠١) بىروانه رۆژنامهى "البىلد"، العدد ٩٩٥، ١٧ ايلول ١٩٦٧.

(٦٠٢) بىروانه رۆژنامهى "التآخى"، بغداد، ٢ تموز ١٩٦٧.

(٦٠٣) بىروانه رۆژنامهى "التآخى"، العدد ٦٢، بغداد، ٢ تموز ١٩٦٧.

(٦٠٤) سەرچاوهى پىشوو، ژ. ١٧٤، بغداد، ١٠/٢٢/١٩٦٧.

(٦٠٥) سەرچاوهى پىشوو.

(٦٠٦) كۆتايى ١٩٦٧ رۆژمى عارف رۆژنامهى "التآخى" قەدەغە كرد.

(٦٠٧) بىروانه رۆژنامهى "الجمهورية"، العدد ٣٩، بغداد، ١٨/١/١٩٦٨.

هەروەها هەمان سەرچاوه لى ١١ ديسەمبەرى ١٩٦٧دا.

(608) Rudolph Chimelli: "Arif hält muhsam das Gleichgewicht" in "Süddeutsche Zeitung", Nr.22 München, den 23.1.1968.

"عارف بە ئەستەم هاوسەنگى خۆى بۆ رادەگىریت"

(٦٠٩) بىروانه رۆژنامهى "الثورة"، العدد ٣٤، بغداد، ١٤/١/١٩٦٨.

(٦١٠) بىروانه كامىل الشادى: "نظرة في اتفاقية ايراب النفطية"، جريدة التآخى، العدد ٢٥٩، بغداد، ١٢ نيسان ١٩٦٨.

(٦١١) سەرچاوهى پىشوو، (رۆژنامهى التآخى)، العدد ٥٠٠، شىباط ١٩٦٨ (ژمارەى ئەو رۆژنامەىە ناشیت راست بێت. چونکە لى پەرەوىزى لاپەرەى پىشوو تا ١٢ى ئاويلی ١٩٦٨ ژمارە ٢٥٩ دەست نیشان کراوه) - کوردۆز-

(612) "Barzani's open letter to pres. De Gaulle" in "The Times", London, 8.2.1968.

(613) "Kurdish Facts", organ der "International Society Kurdistan", 68/2,P.7.

هەروەها بىروانه:

"L, Aurore". Paris, 6.2.1968.

"Le Figaro", Paris, 9.2.1968.

(٦١٤) بىروانه رۆژنامهى "الجمهورية"، العدد ١٣١، بغداد، ١٣ مایس ١٩٦٨. هەروەها رۆژنامهى "الانواز"، بیروت، ١٢ مایس ١٩٦٨.

(٦١٥) بىروانه خواجە سعدالدین: "تاج التوارىخ"، هەروەها بىروانه: الامیر شرف خان البدلیسى: "تارىخ الدول والامارات الكردية" الترجمة العربية ل(ملا جميل بندى الرويىانى)، بغداد، ١٣٧٢-

(616) "Frankfurter Allgemeine Zeitung", 18.7.1968.

(٦١٧) بهکر له ٩٦٦ دا ههلی ئه وێی له کێس نه دا که بروسکه یهکی پیرۆزیایی به بۆنه ی سه رکوت کردنی کوده تاکه ی (عارف عبدالرزاق) ی ٣٠ ژونی ٩٦٦ ده بۆ عارفی دووهم بنیتریت. (پروانه رۆژنامه ی "النور" العدد ٣٤٤٤، بغداد، ١ تموز ٩٦٦).

(618) Rudolph Chimelli: "Reformprogramm im Irak", in "Süddeutsche Zeitung", Nr. 174, 20/21. Juli 1968.

(٦١٩) پروانه رۆژنامه ی "النور"، العدد ٤٢، بغداد، ١١/٢٨/١٩٦٨، (المقال الافتتاحي).

(٦٢٠) دهقه که ی له ئه رشیفی نوکسه دایه.

(٦٢١) پروانه رۆژنامه ی "راپهرین"، ژ. ٢٠١، سالی پینجه م، ٢٣/١٠/١٩٦٨.

(٦٢٢) پروانه رۆژنامه ی "النور"، بغداد، ٢٦/١٠/١٩٦٨.

(٦٢٣) پروانه رۆژنامه ی "النور"، العدد ٣٤، بغداد، ١٩/١١/١٩٦٨.

(المقال الافتتاحي). العدد ٤٩، ٧/١٢/١٩٦٨، (المقال الافتتاحي). العدد ٢٥،

١٩٦٨/١١/٩.

(٦٢٤) هه مان سه رچاوه، ژ. ٢٤٥، ١٤/٨/١٩٦٩.

(٦٢٥) دهقه که ی له ئه رشیفی نوکسه دایه.

(٦٢٦) پروانه "حول المسألة الكردية"، من منشورات اللجنة المركزية للحزب الشيوعي العراقي، بداية اكتوبر ١٩٦٨، (دهقه که ی له ئه رشیفی نوکسه دایه).

(٦٢٧) سه رچاوه ی پیتشوو، ل. ١.

(٦٢٨) سه رچاوه ی پیتشوو، ل. ٥.

(٦٢٩) سه رچاوه ی پیتشوو، "حول المشكلة الكردية" ل ٦.

(٦٣٠) سه رچاوه ی پیتشوو، ل ٧-٨.

(٦٣١) پروانه رۆژنامه ی "الجمهورية"، العدد ٤٢٠، بغداد، ٤ ابریل ١٩٦٩.

(٦٣٢) پروانه رۆژنامه ی "النور" تا قه که ی تاله بان ی. العدد ١٤٢، بغداد، ٨ ابریل ١٩٦٩.

(٦٣٣) بۆ ئه و تاوان و خو ئیتریزیه ی پروانه:

"Die Furche", Nr. 50, Dezember 1969.

"Frankfurter Allgemeine Zeitung", Nr. 293, 18.12.

1969. und Lord Kilbraken in "Evening Standard",

28.2.1969.

(634) "Daily Telegraph" London, 10.3.1969.

(٦٣٥) له هه و التامه یه کی پ. د. ک دا به زمان ی ئینگلیزی له ژیر سه ردیتری (Defenceless) دا. (دهقه که ی

له ئەرشیفی نوکسه دایه). ههروهها:

"Hamola", Pressdienst GMBH (Orient Press), Nr.13 Hamburg, November 1969.

(636) "Süddeutsche Zeitung", München, den 13.3.1969 S.7.

(637) "Le Monde", Paris, 21. März 1969.

"New york Times" March 30, 1969.

(٦٣٨) بڕوانه رۆژنامهی (Néw Out look)ی ئیسراییلی، تهل ئهیبب، ١/٩/١٩٦٨.

(639) "Kurdish Affairs Bulletin", Published by "The Kurdish Journal",

(دهقهکەى له ئەرشیفی نوکسه دایه).

(640) "Jewish Observer and Middle East Review", November 14, 1969.

ههروهها بڕوانه ئه و بلاقروادهیهی لیژنهى مهركهزى (رێكخراوى ديمۆكراتى ئاسوورى)، ١٩ سېپتەمەرى ١٩٧٠، (دهقهکەى له ئەرشیفی نوکسه دایه).

(٦٤١) و (٦٤٢) بڕوانه رۆژنامهى "النور"، العدد ٢٩٧، بغداد، ١١/١٠/١٩٦٩.

(643) "Süddeutsche Zeitung", Nr.6, 7.1.1970. S.5.

ههروهها بڕوانه گوتهكانى دارا توفیق له گۆڤارى "الاحرار"ى ئۆرگانی پارتى به عس دا، بیروت، ژ. ٦٧٣، ٢٠ مارت ١٩٧٠، ص ٨.

(٦٤٤) و (٦٤٥) بڕوانه رۆژنامهى "الجمهورية"، العدد ٧٠٤، بغداد، ١٢/٣/١٩٧٠.

(٦٤٦) و (٦٤٧) بڕوانه رۆژنامهى "الجمهورية"، العدد ٧٠٤، بغداد، ١٢/٣/١٩٧٠.

(٦٤٨) سهراچاوهى پيشوو.

(٦٤٩) بڕوانه سهراچاوهى پيشوو، رۆژنامهى الجمهورية. ههروهها بڕوانه:

"Süddeutsche Zeitung" Nr 61,12. März 1970.

(٦٥٠) سهراچاوهكانى پيشوو.

(٦٥١) بڕوانه گۆڤارى "الصياد"، العدد ١٣٣٢، بيروت، ٢٦ اذار-٢ ابريل ١٩٧٠.

(٦٥٢) بڕوانه رۆژنامهى "الجمهورية"، العدد ٧٠٧، بغداد، ١٥/٣/١٩٧٠. ص ٢-٣.

(653) "Neue Zürcher Zeitung", 2.August 1968.

(٦٥٤) بڕوانه رۆژنامهى "الثورة"، العدد ٤٩٦، بغداد، ١٤/٤/٩٧٠، ص ٨.

(655) Edouard Saab: "La Fin de l' Insurrection Armee?" in "Le Monde", Paris, 27. Janvier 1970, P.3.

(٦٥٦) بڕوانه رۆژنامهى "النور"، العدد ٣٧٧، بغداد، ١٢/١/١٩٧٠، ص ٦.

(657) "Hinrichtungswellen im Irak vorest beendet" in "Süddeutsche Zeitung", Nr. 22, München, den 26.1.1970, S.5.

(٦٥٨) بڕوانه رۆژنامهى "پارس"، شماره ٣٣٧٦، شیراز، ١٦/٢/١٩٧٠.

(659) "Spannungen zwischen Irak und Iran verschärfen sich" in "Frankfurter All-

(گژژی نیوان عیراق و ئیران توند تر ده بیئت).

(٦٦٠) برونه روژنامهی "النور"، العدد ٣٩٨، بغداد، ١٩٧٠/٢/٥.

(661) "The Times", London, 7.2.1970.

(٦٦٢) برونه روژنامهی "الثورة"، العدد ٤٨١، بغداد، ١٩٧٠/٣/٢٩.

(٦٦٣) برونه گوڤاری "الاحرار"، العدد ٦٧٣، بیروت، ١٩٧٠/٣/٢٠، ص ١٠.

(٦٦٤) و (٦٦٥) برونه روژنامهی "النور"، العدد ٤٢٣، بغداد، ١٩٧٠/٣/١٦.

(٦٦٦) برونه سهراوهی پیتشو، العدد ٤٢٤، بغداد، ١٩٧٠/٣/١٧.

(٦٦٧) برونه روژنامهی "الثورة"، العدد ٤٧٢، بغداد، ١٩٧٠/٣/١٧.

(٦٦٨) سهراوهی پیتشو، العدد ٤٧٣، بغداد، ١٩٧٠/٣/١٨.

(٦٦٩) برونه روژنامهی "التآخي"، العدد ٤٧٥، بغداد، ١٩٧٠/٦/٣٠.

(٦٧٠) برونه روژنامهی "الجمهورية"، العدد ٧٢٢، بغداد، ١٩٧٠/٤/١.

(٦٧١) برونه روژنامهی "التآخي"، بغداد، ١٩٧٠/٥/١٨، ل ٢.

(٦٧٢) و (٦٧٣) و (٦٧٤) برونه عزیز السید جاسم: "مناقشة مع البيان الصادر عن الوجدین

الاشتراکیین فی سوريا حول المشكلة الكردية، فی جريدة الثورة، العدد ٥١٦، بغداد،

١٩٧٠/٥/٧، ص ٣.

(٦٧٥) برونه روژنامهی "الحياة"، بیروت، ١٩٧٠/٣/١٦.

(٦٧٦) برونه روژنامهی "الثورة"، العدد ٤٧٣، بغداد، ١٩٧٠/٣/١٨.

(٦٧٧) هه مان سهراوه. العدد ٤٨٣، ١٩٧٠/٣/٣١.

(٦٧٨) برونه روژنامهی "الثورة"، العدد ٤٧٧، بغداد، ١٩٧٠/٣/٢٤.

(٦٧٩) برونه روژنامهی "الثورة"، العدد ٤٩٣، بغداد، ١٩٧٠/٤/١١.

(٦٨٠) هه مان سهراوه. العدد ٤٣٧، ١٩٧٠/٣/١٨.

(٦٨١) برونه روژنامهی "التآخي"، العدد ٤٩١، بغداد، ٢١ تموز ١٩٧٠.

(٦٨٢) سهراوهی پیتشو.

(٦٨٣) برونه روژنامهی "پارس"، شماره ٣٣٨٤، شیراز، ١٦ مارس ١٩٧٠.

(٦٨٤) برونه گوڤاری "اطلاعات"، تهران، ١٩٧٠/٣/١٢.

(٦٨٥) برونه روژنامهی "آیندگان"، تهران، ١٩٧٠/٣/١٢.

(٦٨٦) برونه روژنامهی "خاک و خون"، تهران، ١٩٧٠/٣/١٢.

(687) "The Jerusalem Post", 13.3.1970

(688) Edmonds, Cecil John: "Kurds, Turks and Arabs", Political travel and re-search in North Estern Iraq (1919-1925), London, 1957.

(689) Edmonds, C.J: "The Kurdish War in Iraq": "A Plan for Peace", in" Journal

of the Royal Central Asian Society", vol. 54 (1967), PP. 10-23.

(٦٩٠) پروانه (نەدمۆنس)، سەرچاوەی پیتشو. هەروەها پروانه: رۆژنامەی "بانگی کاشیک"، ژ. ١، ١٤ ئای ئاوڕیلی ١٩٦٨.

(691) "Die Zeit", Hamburg, den 20.3.1970.

(692) "KURDISTAN INFORMATION", Organ der NUKSE, Nr, XIV, 21, März 1970.

(693) "Time", 23.3.1970.

(694) "De Tijd", Amsterdam, 12.3.1970.

(٦٩٥) پروانه لاپەرە (٢٠٢-٢٠٣) ی ئەم کتێبە.

(696) "Not Westward but Eastward" in "The New York Times", 15.3.1970.

(٦٩٧) پروانه سەعد قاسم حەمەدی: "دلالتە ئەرەبە کەدا هەتەرە تاریخی"، مەجلە الف ب، العدد ٨٦، بەغداد، ١٨/٣/١٩٧٠، ص ٩.

(698) A.H. Hamilton: "Road through Kurdistan", London, 1958.

(699) A.H.Hamilton: "British help is needed by the Kurds" in "The Daily Telegraph", 19.3.1970

(٧٠٠) پروانه رۆژنامەی "الثورة"، العدد ٤٧٩، بەغداد، ٢٦/٣/٩٧٠، ص ١.

(٧٠١) پروانه رۆژنامەی "الثورة"، العدد ٤٩٩، بەغداد، ١٧/٤/١٩٧٠.

(٧٠٢) سەرچاوەی پیتشو. العدد ٤٧٣، ١٨/٣/١٩٧٠.

(٧٠٣) سەرچاوەی پیتشو. العدد ٥١٤، ٥ مایس ١٩٧٠.

(٧٠٤) سەرچاوەی پیتشو. العدد ٤٨٠، ٢٧ ئازار ١٩٧٠.

(٧٠٥) پروانه رۆژنامەی "الجمهورية"، العدد ٤٧٣، السنة الثالثة، بەغداد، ٢٥/٤/١٩٧٠.

(٧٠٦) پروانه رۆژنامەی "الثورة"، العدد ٤٨٢، بەغداد، ٣٠ ئازار ١٩٧٠.

(٧٠٧) سەرچاوەی پیتشو. العدد ٥٢٠، ١٢/٥/١٩٧٠.

(٧٠٨) سەرچاوەی پیتشو. العدد ٤٧٥، ٢٢ ئازار ١٩٧٠.

(٧٠٩) سەرچاوەی پیتشو. العدد ٤٨٧، ٥ ئایریل ١٩٧٠.

(٧١٠) پروانه رۆژنامەی "التآخي"، العدد ٤٤٨، بەغداد، ٢٨ مایس ١٩٧٠.

(711) "Le Monde", Paris, den 12.10.1968.

"Jewish Observer And Middle East Review", 18.10.1968. هەروەها

(٧١٢) پروانه هەموو رۆژنامەکانی عێراق لە ٢١/٤/٩٦٨ دا.

(٧١٣) پروانه رۆژنامەی "التآخي"، بەغداد، ١١/٢/١٩٧١.

(٧١٤) پروانه رۆژنامەی "النور"، بەغداد، ١١/٨/١٩٦٩، (المقال الافتتاحي).

(٧١٥) دهقه‌کمی له‌ئه‌رشیفی نوکسه دایه.

(٧١٦) بڕوانه لاپه‌ره (١٩٠-١٩١) ی ئه‌م کتێبه.

(٧١٧) بڕوانه رۆژنامه‌ی "التآخې"، العدد ٤٨٠، بغداد، ١٩٧٠/٧/٦.

(718) Rudolph Chimelli: "Bagdad vergleicht sich mit den Kurden" in "Süd deutsche Zeitung", Nr. 24, 28.1.1970, S.27.

(به‌غدا خۆی له‌گه‌ڵ کورد دا رێک ده‌خات)

(٧١٩) و (٧٢٠) بڕوانه رۆژنامه‌ی "التآخې"، العدد ٤٧٧، بغداد، ١٩٧٠/٧/٢.

(٧٢١) له‌به‌یاننامه‌یه‌کی پارتی کۆمۆنیستی عێراقه‌وه. نێوه‌پاستی ئوگوستی ١٩٧٠، (ده‌قه‌کمی

له‌ئه‌رشیفی نوکسه دایه). هه‌روه‌ها بڕوانه رۆژنامه‌ی "الاخبار" مناقشة صريحة مع حزب البعث في

العراق، بيروت، ١٩٧٠/٨/٢٣.

(٧٢٢) بڕوانه دارا توفیق: "عام آخر من الكفاح والانجارات"، جريدة "التآخې"، العدد ٤٨٧، بغداد،

١٩٧٠/٧/١٤. هه‌روه‌ها بڕوانه: هه‌مان سه‌رچاوه. العدد ٧٧٩، ١٩٧١/٧/٨.

(٧٢٣) هه‌مان سه‌رچاوه.

(٧٢٤) بڕوانه ئه‌و به‌یاننامه‌یه‌ی له‌چواره‌هم کۆنگره‌ی پارتی دیموکرات دا له‌ ٦ ئۆکتۆبه‌ری ١٩٥٩ دا

پێیاری له‌سه‌ر دراوه. (ده‌قه‌کمی له‌ئه‌رشیفی نوکسه دایه).

(٧٢٥) بڕوانه رۆژنامه‌ی (Tercüman) ی تورکی، ئه‌سته‌مول، ١٩٧٠/٤/٢٠.

(٧٢٦) بڕوانه رۆژنامه‌ی "التآخې"، بغداد، ١٩٧٠/٧/١٢.

(٧٢٧) هه‌مان سه‌رچاوه. العدد ٤٨٩، بغداد، ١٩٧٠/٧/١٧.

(٧٢٨) هه‌مان سه‌رچاوه.

(٧٢٩) بڕوانه گۆڤاری "الصیاد"، العدد ١٣٣٢، بیروت، ٢٦ اذار- ٢ اپریل ١٩٧٠.

(٧٣٠) بڕوانه ئه‌و به‌یاننامه‌یه‌ی حیزبی کاژیک به‌زمانی عاره‌بی، "حول اتفاقية ١١ اذار ايضا"، له

١١ سیپته‌مه‌یه‌ری ١٩٧٠ دا. (ده‌قه‌کمی له‌ئه‌رشیفی نوکسه دایه).

(٧٣١) بڕوانه رۆژنامه‌ی "التآخې"، العدد ٤٣٥، بغداد، ١٣ مایس ١٩٧١. "الجمهورية والاقلام

الخبیثة". (دیاره ئه‌مه‌یان به‌ریه‌رچی ئه‌و گوتاره‌ی "الجمهورية" نی‌یه، یاخود می‌ژوو ده‌کمی

به‌هه‌له‌نووسراوه. چونکه له‌په‌راوتێدا ده‌رده‌که‌وێت که گوتاره‌کمی "الجمهورية" له ١٩/٥/١٩ دا نووسراوه

و ئه‌وه‌کمی "التآخې" له ١٣/٥/١٩ دا). -کوردۆ-

(٧٣٢) بڕوانه رۆژنامه‌ی "التآخې"، العدد ٤٣٥، بغداد، ١٣ مایس ١٩٧٠.

(٧٣٣) هه‌مان سه‌رچاوه، العدد ٤٥١، ١ حیزران ١٩٧٠.

(٧٣٤) بڕوانه "یاسای کۆری زانیاری کورد، (یاسای ژ. ١٨٣. سالی ١٩٧٠، پێیاری ژ. ٩٩٦)

له‌رۆژنامه‌ی ره‌سمی (الوقائع العراقية) دا، ژ. ١٩١٧، بغداد، ٨ سیپته‌مه‌یه‌ری ١٩٧٠.

(٧٣٥) دواهه‌مینیان (مه‌به‌ست یه‌کیته‌ی نووسه‌رانه)، له ٢٣/٣/٩٧٠ دا رێگهی کارکردنی پێ درا.

- پروانه رۆژنامه‌ی "الشوره"، العدد ٤٧٧، بغداد ١٩٧٠/٣/٢٤.
- (٧٣٦) پروانه رۆژنامه‌ی "هاوکاری"ی، ژ. ٢٣، سالی دووهم، بغداد، ١٠ی تهموزی ١٩٧١.
- (٧٣٧) پروانه گۆفاری "الحوادث"، العدد ٧٦٢، بیروت ١٨ حیزران ٩٧١. ص ١٨ - ٢٠ (العاصفة قادمة من بغداد).
- (٧٣٨) پروانه رۆژنامه‌ی "کیهان"، شماره ٣٨٤٢، تهران، ١٦/٢/١٩٧١ ههروهه رۆژنامه‌ی "پارس"، شماره ٣٤٧٣ و ٣٤٧٤، شیراز، ١١ و ٢٠/٢/١٩٧١.
- (٧٣٩) پروانه ئه‌و نامه‌یه‌ی (به‌ختیار) بۆ (به‌کر)، له‌رۆژنامه‌ی "النور"دا، العدد ٢٠١، بغداد، ١٩/٦/١٩٦٩.
- (٧٤٠) پروانه رۆژنامه‌ی "پارس"، شماره ٣٤٢٦، شیراز، ٢٤/٨/١٩٧٠.
- (٧٤١) ههمان سه‌رچاوه. شماره ٣٤١٨، ٢٧/٧/١٩٧٠.
- (٧٤٢) پروانه رۆژنامه‌ی "التآخي"، العدد ٧٣٧، بغداد، ١٩/٥/١٩٧١.
- (743) "Attentat auf den irakischen Kurdenführer" in "Neue Zürcher Zeitung", Fernausgabe Nr.296, 2.10.1971.
- (هه‌ول دانی ده‌ست کێشانه گییانی سه‌رکرده‌ی کوردی عێراق)، هه‌روه‌ها:
- "Spannungen zwischen Irak und den Kurden", in "Die Welt", Hamburg, 4.10.1971
- (ئالتۆزی نیوان کورد و عێراق).
- (٧٤٤) پروانه رۆژنامه‌ی "التآخي"، الاعداد ٨٥٠، ٨٥١ و ٨٥٢، بغداد، ٢ و ٣/٤/١٠/١٩٧١.
- (٧٤٥) پروانه گۆفاری "الحرية": (صدامات بین السلطة والاكراد)، العدد ٥٨٠، بیروت، ١٦/٨/١٩٧١، ص ٦.
- (٧٤٦) پروانه رۆژنامه‌ی "الثورة"، العدد ٥١٥، بغداد، ٦ مایس ١٩٧٠.
- (747) "Kurden fordern mehr Recht" in "Telegraph", Berlin, 20.12.1970.
- (کورده‌کان داواى مافى زیتى ده‌که‌ن).
- (748) "Bagdad weist Kurdische Forderung zurück", in "Süddeutsche Zeitung", München, 24. 11.1971.
- (به‌غدا داخوازى به‌کافی کورد ده‌داته دواوه).
- (749) "Verhaftungswelle gegen Irak-Kurden" in "Tagesspiegel", Berlin, den 27.11.1971.
- (750) "Frankfurter Allgemeine Zeitung", Nr.254, 2.11.1971.
- (٧٥١) بۆ حیزبى (خۆببون) پروانه لاپه‌ره (٧٤-٧٥)ی ئه‌م کتێبه.
- (٧٥٢) پروانه د. به‌لج شێرکۆ: "القضية الكردية"، قاهرة، ١٩٣٠، ص ٩٨.
- (753) Egelton, William Jr.: "The Kurdish Republik of 1946", London, 1963, P.84

(۷۵۴) و (۷۵۵) هه‌مان سه‌چاوه.

(۷۵۶) پروانه پریاره‌کانی دووهه‌مین کۆنگره‌ی پارتی دیموکراتی کوردستانی ئێران، له‌روژنامه‌ی نه‌تی (توفان) دا، شماره ۱۵، ۱۹۶۵.

(۷۵۷) پروانه لاپه‌ره (۱۱۶) ی ئهم کتێبه.

(۷۵۸) و (۷۵۹) بۆ زانیاری زۆتر ده‌رباری حیزه‌کانی (یه‌کێتی) و (برایه‌تی)، پروانه: موچه‌ده‌م محهمه‌د ئهمین: "له‌گه‌ڵ شه‌هیدی نه‌مر محهمه‌د قودسی دا" گۆڤاری رۆژی نوێ، ژ. ۳، سالی یه‌که‌م، سلیمانی، حوزه‌یرانی ۱۹۶۰، ل ۳۹-۴۶.

(760) Nikitine, Basil: "Les Kurdes", Paris, 1956, P.23.

(761) "Kurdish Facts", Organ der "international Society Kurdistan", Amsterdam, Nr, 16/10.7.1963. P.6.

(762) Fochler Huke, G.: "Die Kurden, Volk ohne Staat", Die aktuelle JRO Land Karte. Ausgabe B, Nr. 224, München, 1966. "کورده‌کان، گه‌لیکی بی ده‌وله‌ت".

(۷۶۳) پروانه لاپه‌ره (۸۵ و ۹۵) ی ئهم کتێبه.

(۷۶۴) پروانه نه‌خشه‌ی کۆتایی ئهم کتێبه.

(765) Dr. Bonif Platz: "Die Völker der Erde, Asien", herausg. von Gustav Ritter, Berlin, o.j.S. 197-198.

(۷۶۶) جگه‌ له‌وه له‌ کوردستاندا گه‌له‌ک شۆینی له‌بار بۆ شاخه‌وانی و به‌فره‌ خلیسکی هه‌ن.

(767) Karl Breyer und Peter Leukefeld in "Quick", Nr. 17. Jahrg, April 1965.

(۷۶۸) له‌ شاره‌ گه‌وره‌کانی کوردستان: دیاره‌کر، مووش، به‌تلیس، وان، ده‌رسیم (توڤه‌لی)، سیعرد، سیفه‌رک، حه‌کاری (له‌ کوردستانی تورکیا). کرماشان، سنه، مه‌هاباد، بۆکان، قه‌سری شیرین (له‌ کوردستانی ئێران). که‌رکوک، هه‌ولێر (ارییل)، سلیمانی، ده‌وک، خانه‌قین، زاخۆ، کۆبه، ره‌واندز، سنجار، چه‌مچه‌مال (له‌ کوردستانی عێراق). قامیشلی، حه‌سه‌که (له‌ کوردستانی سووریا). له‌ کوردستانی شووره‌وی ی شاری گه‌وره‌ی ئه‌وتۆنییه.

(769) Rich, C.J: "Narrative of a Residence in Koordistan", London, 1836, P.230.

Harris, Walter: "Wandering Persian Kurdistan", in "Blackwoods Magazine", هه‌روه‌ها Vol. CL VIII, Decce, Nov. 1895.

(۷۷۰) ووشه‌ی مسکین، چ په‌یوه‌ندی یه‌کی له‌گه‌ڵ ووشه‌ی (مسکین) ی عاره‌بی دا نی‌یه.

نێوه‌ڕۆک

۱- پێشه‌کی وه‌رگێژ

۲- پێشه‌کی نووسه‌ر

۳- کورته‌یه‌کی پێویست

- ۴- هه‌لۆیستی پارت و کۆمه‌له‌ چه‌پی‌یه‌کانی وولاته‌ داگیرکه‌ره‌کانمان
- ۵- هه‌لۆیستی هه‌یزی زه‌به‌لاحه‌کان
- ۶- هه‌لۆیستی هه‌ندیک رۆژنامه و رۆژنامه‌نووسان و سیاسه‌تمه‌داران
- ۷- هه‌لۆیستی هه‌ندیک ریک‌خراوی چه‌پی ئه‌وروپایی
- ۸- هه‌لۆیستی تاکه‌ که‌سان
- ۹- پێوه‌ندی ستراتیژ و تاکتیک
- ۱۰- ئاورپکی پاشه‌وه
- ۱۱- به‌رکویتیکی میژوویی
- ۱۲- کورد له‌سه‌ره‌تای ئه‌م سه‌ده‌یه‌دا. ژوو‌رووی کوردستان
- ۱۳- خۆره‌ه‌لاتی کوردستان
- ۱۴- خۆرئاوای کوردستان
- ۱۵- کورد له‌ شووره‌وی
- ۱۶- کورد له‌ وولاتانی دیدا
- ۱۷- خوارووی کوردستان
- ۱۸- ئاسووری‌یه‌کان له‌ عێراقدا
- ۱۹- شۆرشی یه‌زیدی‌یه‌کان و کوده‌تای به‌کر صدقی
- ۲۰- ئاله‌مانیای نازی و چاو‌په‌ینه‌ کوردستان
- ۲۱- بارزانی و بارزانی‌یه‌کان
- ۲۲- بزوتنه‌وه‌ی سیاسی کورد پاش هه‌له‌هاتنی بارزانی
- ۲۳- کاره‌ساتی که‌رکوک و رۆلی کۆمۆنیسته‌کان
- ۲۴- هه‌لۆیستی ده‌وله‌ته‌ بی‌گانه‌کان به‌رامبه‌ر شۆرشی کورد
- ۲۵- دووبه‌ره‌کی نێو پارت
- ۲۶- باری وولات
- ۲۷- کوده‌تای به‌عس
- ۲۸- ریکه‌وتنه‌مه‌ی ۱۱ی ئازار
- ۲۹- هۆکاره‌کانی ریکه‌وتنه‌که‌
- ۳۰- ده‌نگدانه‌وه‌ و کاریگه‌ری ریکه‌وتنه‌که‌
- ۳۱- هه‌لۆیستی به‌ره‌ی رۆژئاوا و لایه‌نگرانیان

۳۲- توپژینه وه یه کی ئەم شۆرشه له بهر روشنایی شۆرشه کانی رابووردوو دا

۳۳- تپروانینیکی کورتی بیر و بزووتنه وهی کازیک

۳۴- پاشکۆکان

۱- کوردستان، خاک و گه له کهی

۲- کورد له گوشه نیگا و باری سه رنجی بیگانه کانه وه

۳- سه رنجه کانی نووسهر

۴- لیسته یه کی به رهه مه کانی نووسهر

۳۵- پهراویژه کان

مامۇستاي پايەبەرز و خوشەويست

د. جەمال ئەبەز

ئەم كاتەتان باش

بەقۇنەي سەرى سالى نوئ و دەسپىكى سەسالى تازەو پىرۇزبايىتان لى دەكەم و
هيواي لەشساغى و تەمەندىزىتان بۇ دەخووزم. خۇشحال دەبم ئەگەر دەرفەتم بەدن رىز و
پىزانىنى خۇم بۇ رەنج و ماندوويىونى ئىوہ لە يوارى زمان و كولتورى نەتەوايەتى و رەسەنى
كوردى دەريپم، ئەو خەرمەنە مەزەنى ئىوہ بۇ مىللەتى خۇتان پىشكىش كىردوہ گەورەترىن
سامان و گەنجىنەيە بۇ نەوئى ئىستە و داھاتوومان.

من حەز دەكەم ئىوہ سەردانىكى كوردستان بگەنەوہ. زۆر شت ھەيە پىويستە بىيىن و زۆر
پىرۇزە و پىشكەوتىنى نوئ ھەيە پىشنىار و بىر و بۇچوونى زانايانى كوردى لە وىنەي
بەپىرتانى پى دەوئ. ئەگەر بۇ پىرسى ھاتنەوہتان ھەست بەبوونى گىروگىرفتى رىگە دەكەن
ئەوا ھەركاتى ج لەرىگەي سووريا يان توركيا بىنەوہ، ئىمە دەتوانىن بىين بە دەستەبەر بۇ
لەبىردى ھەر گىرفت و لەمپەرتك لە پىش ھاتنەوہتان و گەرانەوہستان بۇ ئەوړوپا.

لەبارەي بەرھەمە چاپ نەكراوہكانى ئىوہوہ، زۆرمان پى خۇش دەبى ئەگەر دەرفەتمان بەدن
ئىمە لە كوردستان چاپيان بگەينەوہ و بيانخەينە بەردەستى خوينەرانى كورد. كىتبخانەي
كوردى، ئەمپۇ لە ھەموو رۇژى زياتر پىويستى بەنووسراوى باش و رەسەنى زانايانى كوردە.
ئەگەر ئەم پىشنىارە پەسند بگەن ئەوا من دەتوانم يەككىك بنىرم بۇ لاي ئىوہ بۇ وەرگىرتن و
ھىنانەوہي دەستنووسەكان بۇ كوردستان.

لە كۆتايىدا ھىوا و پىشنىارى خۇم بۇ سەردانەوہتان لە ولات دووبارە دەكەمەوہ و، رىز و
سلۆي گەرم پەسند بەرموون.



د. جەمال ئەبەز

ئىچىرقان بازارانى

۲۰۰۰/۱/۱

پاشگۆرتنیکى پېښوېست بو چاپى نوښى سه مينارى «كوردستان و شورشه كهى»

نيوئاخنى ئم بهرهمه، كه خوښه روه، به هوى پيشه كيه كه يه وه لى
 ناگادارده بى، برىتيه له كۆكردنه وه و خستنه سهره كى زنجيره يه ك
 گوتارى سه مينارى، كه به دريژايى چهند مانگىك، له ئىوارانى رۆژانى
 هه پنى سالى ۱۹۷۱ دا له بهرلین، به زمانى ئالمانى، له بهردهم
 ژماره يه كى زۆر، له كورد و دۆستانى كورد و كهسانى ئارموزومهند بۆ
 بابته كه، پيشكيشم كردون، كه كۆرڤىكى ئينته رناسؤنالييان
 پيگهتينا بو، له ئلمان و فهلهستينى و ئيسرائىلى و ترك و فارس و
 عه رهبى جۆربه جۆر و وڤنانى و هيندى و پتوه نندارانى هيندهك نه ته وهى
 ديش، كه زۆربه يان سهر به زانستگه كانى بهرلین بوون. هه موو ئم
 گوتاران، دهم ته قىي خهستوخۆل دمكرا له سهر يان و، هه ر پاش چاپ و
 بلاو كوردنه و هشى له بهرگيكد، له لايهن "يه كيتيى نه ته وه يى
 خويندكارانى كورد له ئه وروپا - NATIONAL - UN-
 ION OF THE KURDISH STUDENTS IN
 EUROPE" (نو كسه NUKSE) وه، له سالى ۱۹۷۲ دا و،
 هه تا ئيستش، بووه به سه رچاوه يه كى ناسراو و به كار هيتراو، بۆ
 كه ليك له و ئه وروپايى و كوردانه ي، كه دواى كه و تنه پووى ئم بهرهمه،
 له سه ر كورد و كوردستان شتيان نووسيوه و، هينديكيان، نيوى
 سه رچاوه كه يان بردووه و، هى واش هه بوون، كه به ئاشكرا
 لىيانوه رگرتووه، به لام بڤده نكيان ليكردووه.

دوانزه ساليك، پاش بلاو كوردنه وهى ده قى ئالمانيى سه ميناره كه م،

ئەوجا كرا بە كوردی و، لە سوێد چاپكرا و، ھەر لەو سالەشدا؛ ۱۰-۱۲ دانەپەكم، بە ھەول و تەقەلایەکی یەكجار زۆر، گەیاندەووە كوردستان، كە ئەمدەست و ئەودەستیاندەكرد و بە درزی رژی می بەعس و ئیسلامییەو دەخوێندرانەو. چەند دانەپەكیشی كەوتبوو نێو ئەو حیزبانە ی كە ھەریەكەیان لە خڕی نیوزەنگ، كۆمەڵێك چەكدار ی لەخۆی كۆكردبوو و، ھەر یەكەشیان، خۆی بە "پیشپەرە" دادەنا و، ئەوانیدیکەشی، بە "پاشپەرە" و "كۆنەپەرست" و "بەكرێگیراو" و، سەر كەوتنی خۆی، لە ژێر كەوتن و نەمانی ئەویدیکەدا دەبینی و، ھی واشیان تیدا بوو، كە خۆی لە ماركس بە "ماركسیتر" دەزانی، بەلام ئەگەر پتووستیشی بكرادایە، ئەوا گوێرایە لێترین دەرویشی فەرمانەكانی "تیمام خومەینی" بوو. دیارە، ئەم جوړە "پیشپەرەوانە"، رێنادەن بە خەلكەكە ی بەر دەستیان، بچن باسیكی وەك "كوردستان و شۆرشەكە ی" بەھوردی بخوێننەو و لیفیفێربن، بەلكو، ھەر كە بیستبوویان، ئەو پەرتۆكە گەشتووەتە ئەو ئی، كۆنبەكون گەرابوون بۆ پەیدا كردن و توونا كردنی. شایانی باسە، لە ھەفتاكاندا و، كە ھیشتا سەمینارەكە نەكرا بوو بە كوردی، جاریكیان بەرێكەوت، لە نامەخانە ی ناسیۆنالی شاری ڤیەننا، تووشم بوو بە تووشی كاك نەوشیروان مستەفای جینشین ئیستە ی مام جەلال لە سەر كرده یەتی "ی. ن. ك." دا، كە لەو ئی، وەك خۆی گوئی، خەریكی كۆكردنەو ی زانیاری بوو، بۆ نووسینی دیپلۆمنا مە یەك لە مەر باسیكی سەر بە میژووی بزووتنەو ی رامیاری لە كوردستاندا. جا، لەبەر ئەو ی ئەز لەوسەردەمەدا، لە زانستگە ی ئازاد لە بەرلین، وەك ASS پروفیسۆر كارمەدەكرد و، ئەو مامۆستایە ی كە كاك نەوشیروان، دیپلۆمنا مە كە ی بە سەرپەرشتیی وی دەنووسی، پتووستی بە مامۆستایە كی دیکە ھەبوو، كە پسپۆری ئەو بابەتە بی و، بتوانی رادە ی زانستانە ی كارەكە

بنرخینتی، کاک نهوشیروان روویله منا، که نهگهر رازیبم، نهوا نهو نیتی
 من بدا به مامۆستایه کهی، به مهرجیک، کاره کهی به خراپ
 نهدهمه قه لهم، ههر له بهر نهوهی له بیرورتیباردا لهیه کجیاوازین. به کاک
 نهوشیروانم گوت، باوه ربکه، نهگهر تو فاکته کانت به راستی
 خستبیتنه پروو، به لام جۆری لیکدانه وه و تووژینه وه کانت بو نهو
 رووداوانه، ۱۸۰ پلهش له جۆری لیکدانه وه و تووژینه وهی من جیاوازی،
 نهوا کاره کهت به خراپ دانانیم، چونکه بوچوون به رامبه ر کیشیه که، له
 یه کهیکه وه بو یه کیکی دیکه دهگۆرئ و، نهوهش به لای منه وه شتیکی
 ئاساییه و ده به خسرئ به سه ره سستی بیرورا، نمونه شم هینایه وه بۆ
 و گوتم: نهگهر یه کیکی بیتئ، به پیتی قورئانی موسلمانان، که سیک
 دزیبکا، سزای نهو که سه برینه وهی دهستییه تی و، ههر له و کاته شدا
 بیتئ که نهو، نهو سزایه به رهوا دهزانئ، نهو دهمه نهو قسه یه ده بیته
 بیرورای وی، نهک بیرورای من، که بیرورا به لای منه وه، ههرچۆنیک بی،
 ده برینی سه ره به سته، به لام نهگهر بیتئ نا، له قورئاندا شتی وانیه و،
 نهوهی له قورئاندا لهو باره وه هاتوه، مه به ست له وه ده ستیرین نییه، نهو
 دهمه قسه کهی به ساخته دادهنیم. تۆش نهگهر بیتئ له سالی ۱۹۶۴ وه
 تا مارتی ۱۹۷۰، ئیوه له گه ل به عسییه کان بوون و، به چه کی
 به عسییه کان شه ری پیشمه رگه کانی مه لامسته فاتان ده کرد و،
 پشتگیری نه خشه ی به عستان ده کرد له کوردستاندا و، تو نهو
 هه لوسته ی نه وده مه ی خۆتان، به راست ده زانیت، ده بیتزم نه وه بیرورای
 خۆته و، له کاره که تدا هیچ جۆره زیانیکت بو نه وه به رناکه وی. به لام
 نهگهر بیتئ "ئیه وه له گه ل به عسییه کان نه بوون و نه خشه ی
 به عسییه کانتان له کوردستاندا نه ده برد به رتوه، نه وده مه تو فاکته کانت
 گۆریوه و، نه ز له دژی ده وه ستم، بیتجگه له مهش، نه وه شم بو کاک
 نهوشیروان روئکرده وه، که بو دیپلۆنامه و ماجستی نامه،

به پێچه وانهی دوکتۆرنامهوه، لیکۆلینهوهیهکی نوێ پتویست نییه، به لکو
 تهنی ئهوه بهسه، که کورتهیهکی ئه کارانهی که تا ئه وکاته له
 بارهیهوه نووسراون، به شتیهکی رهخنه گرانه بخریته بهرچاو. به لام کاک
 نهوشیروان ئیدی هیچ دهنگی نهبوو، وهک بیستم گهرا بووهوه کوردستان
 و، که جه لالی حاجی حسینی که لۆش، ئه و کوردهی که
 هاوگیری "کازیک" بوو و، له کاتی نیوژیکردنی شه ره قوچی
 سه رکرده کانی پارتی و یه کیتیدا له نه وه ته کانداکوژرا،
 جارتیکیان له کاک نهوشیروانی پرسیبوو، له نه مسا باوه رنامهی له چیدا
 وه رگرتوو؟ کاک نهوشیروان به پێکه نینه وه گوته بوو: "باوه رنامهی
 له مه لاییکوژیدا وه رگرتوو!" ("مه لایی" زاراوه که بوو بو
 پێناساندنی ئه وانهی سه ر به مه لا مسته قای بارزانی بوون،
 به رامبه ر "جه لالی"، واته ئه وانهی سه ر به مام جه لال
 تاله بانی بوون).

شایانی باسه، که له و قسانه دا بووم له گه ل کاک نهوشیروان،
 باسه که مان هاته سه ر باسی "کوردستان و شۆرشه کهی"، که
 گوتهی ژۆر به باشی خویندوو یه ته وه، که لیمپرسی سه رنجی چۆنه
 به رامبه ری، گوتهی، "ئه گه ر ته ماشای ئه وه نه کهین، تۆ هیچ لایه نیکت
 نه هیشتوو یه ته وه، رهخنه نه گریه لێ، ئه و ئه و کتیه ئینسکلۆپیدیا یه کی
 کیشهی کورده". گوتم: "ئه گه ر یه کێک وێژدانی هه بی و، شاره زای
 باب ته که بی، ده زانی که ئه ز له خوتوخۆرای رهخنه م له که س نه گرتوو،
 ئه وه تا رۆژنامه نووسی به نیویانگی نه مسایی، دوکتۆر هاینز گستراین
 که کاتی خۆی که لیک ته مه تی نار په وای نابوو ئه سته قی کورد، پاش
 ئه وهی دانه یه ک له و کتیه به م نار دبو، به نامه یه کی ژۆرشیرین داوای
 لێبوردنی کرد و، ئه و جا په رتۆکیکی له سه ر کورد و دۆزه کهی نووسی
 له ژێرنیوی "که لیک ی بی پارێزه ر (محامی) دۆزی کورد له

رۆژھەلاتی نافیندا" (*) و، لەویدا، زۆر بە گەرمی و رێژەوێ باسی
 "کوردستان و شۆرشەکە" دەکا و ئەمجارە پشەتگیری مافی کورد
 دەکا. ئەوەش ھەر نمووێکە لە ژمارەیکە زۆر نووسەر و زانستکار، کە
 لەو سەمینارەو سەرنجیان بۆکێشە کورد راکیشزاوێ. کاک
 نەوشیروان کوتی ئەو پەرتووکە دوکتۆر گسترانی خۆیندووێتەوێ.
 سەرەرای ئەم وتووێژە لەگەڵ کاک نەوشیروان لەبارە
 "کوردستان و شۆرشەکە" یەو، بەداخەو، "پیشەرەوێکان" ی
 بزوتنەوێ کوردایەتی مارکسییانە، کە کاک نەوشیروان خۆشی
 یەکیک بوو لەوانە، چاویان بەو چەند دانە پەرتووکە ھەڵنەھات و،
 تەفروتنیان کرد و، ھەر شەشیان لەوانە کردبوو کە بە دزییەو
 خۆیندبووانەو، کە لەئێو خۆیاندا باسینەکن، بەلام وەک کوردەکە
 دەبیژێ، "قەس، کە ھەوتە زاری، دەکەوتە شارێ" و، ئەز
 لێرەدا دەبیژم: "کە بیرێکی رەسەن کەوتە میشکی، گر
 دەگریت و دەبیژم تیشکی، ھیزی تاریکی خۆی لەبەردا
 ناگری و دەشکی". ئەو بوو رژی تارێک پەستی سۆقیت و
 پاشکۆکانی لەرۆژھەلاتی ئەوروپادا، وەک شێرەفرینە توانەوێ و،
 دەھۆلێدەر و زورناژە کوردەکانیشیان، دەھۆلیان درا و زورنایان
 شکا و، ئەوجا کە لە ئەنجامی راپەرینی بەھاری ۱۹۹۱ ی باشوور و،
 کۆرەوی ملیۆنی ئەو بەھارە و، ھەلکەوتنی گەلیک بارودۆخی لەبار بۆ
 کورد، کە بوونە ھۆی دامەزراندنی "ھەریمی نەفرین"، بە پشەنیا
 فەرەنسا و پشەتگیری بەریتانیا و ئەمریکا، کۆنەشایەرەکانی سۆقیت،
 مالی خۆیان لە گەرھکی "خالە یۆسفەو" (**) گواستەوێ بۆ گەرھکی
 شیخ کلینتن و حاجی بوش و، چوونە سلووی پارتی و، بوونە
 نووسەرانی رۆژنامە "خەبات" و "التاخی" و، سەرزلەکانی دوو زلیزبە
 کوردییەکەش (پارتی و یەکییتی) ھاتەسەر خوانی ئامادەکراو و،

دهستان به سەر خێروبیڤی "هه‌ریم" دا گرت و، ئه‌وانی دیکه‌یان فێکرد و، هێندیکیش له‌ کۆمۆنیست و، گوایه‌ نه‌ته‌وه‌یه‌کانی سەر به‌ پاسۆکیش، دیشکه‌میان له‌ رابوردوویانکرد و، خۆیان به‌ یه‌کیتی و پارتی فرۆشت.

له‌ سه‌روبه‌ندی شه‌ڕ و کۆشتاری درێدانه‌ی نێوان پارتی و یه‌کیتی، به‌ ئامانجی ده‌ستگرتنی تاکوته‌نێ به‌ سەر ده‌سه‌لاتدا له‌ "هه‌ریمی نه‌فرین" و، ئه‌زۆی، به‌هه‌ستی به‌رپرسیاریم به‌رامبه‌ر خه‌لکی کوردستان و، به‌هیوای ئه‌وه‌ی کورد له‌ پرتی ئاشتیی نه‌ته‌وه‌یه‌وه، سووت له‌ ده‌رفه‌تی هه‌لکه‌وتووێ دواي جه‌نگی کویت وهرگیری و، سه‌ره‌دای هه‌موو دوژمنایه‌تییه‌کی ئه‌و دوو زه‌حیزه‌ به‌رامبه‌ر به‌ من، سالانیک هه‌ولێ ئاشتکردنه‌وه‌ی ئه‌م دوو حیزه‌م دا و، هه‌موو جوهره‌ رمخه‌یه‌کی توندوتیژم له‌ دژیان وه‌ستاند، به‌نیازی ئه‌وه‌ی که‌مێک هۆش بێننه‌وه به‌رخۆیان و، ئه‌و گۆڕانه‌ به‌رچاوه‌ی، که‌ له‌ رامیاری ئه‌مریکا و به‌ریتانیای و رۆژه‌لاتی نیوه‌راستدا هاتووه‌ته‌پیش، بۆ ده‌سه‌کوتی خه‌لکی ره‌شوڕووتی کوردستان بکه‌نه‌کار. ئاله‌م ماوه‌یه‌دا، که‌ ده‌سه‌لاتی به‌عس له‌ سێ ستانی هه‌ولێر، سلێمانی و ده‌وک نه‌ماوون و، بۆ رۆشنکردنه‌وه‌ی به‌رچاوی جه‌ماوهر و، له‌ به‌ر ئه‌وه‌ی پۆسته‌ بۆ ئه‌و نێوچانه‌ نه‌بوو، نه‌چار به‌ ده‌ستی هاتوچوکه‌راندا، که‌ به‌ ده‌گمه‌ن هه‌لده‌که‌وت یه‌کێکیان ملبدا بۆ بردنی یه‌ک دوو دانه‌ په‌رتۆک له‌ گه‌ل خۆی، چه‌ند دانه‌یه‌کی سه‌میناره‌که‌م، له‌ گه‌ل چه‌ند به‌ره‌مه‌مێکی دیکه‌ی خۆم، نارده‌وه‌ بۆ نامه‌خانه‌گه‌شتیه‌کانی سلێمانی و هه‌ولێر و ده‌وک و چه‌مه‌مال و کۆیه‌ و هێنده‌ک شوێنانی دیکه‌ی باشوور، تاکو ژماره‌یه‌کی زۆر خه‌لک بتوانن بیانخوێننه‌وه، ئه‌وجا که‌ خه‌لکه‌که‌ بیستبوویان ئه‌و کتێبانه‌ دراون به‌ په‌رتۆکخانه‌کان، چووبوون بۆ خوێندنه‌وه‌یان، به‌ تایبه‌تی له‌ سلێمانی، به‌لام، کاربه‌ده‌ستانی

نامه‌خانه‌کان پتیانگوتببون، ئەو پەرتۆکانه نەماون و نازانین کێ
 بردوونی، ئەوەش لەکاتێکدا بوو، کە وەک گوتم، بەو پەڕی نیازپاکییەوه
 هەولمەدا بۆ ئەوەی شەپکەرانی یەکییتی و پارتی ئاشتیکەمەوه و
 بیانخەمە سەر پێی یەگەرتن.

لەگەڵ بلاو بوونەوهی هێندەکە لە وتارەکانم لە رۆژنامە کوردی و
 عەرەبییەکاندا و، هەروەها وتووێژی چەند رادیۆ و تەلەفیزیۆن لەگەڵم
 لەبارەی بارودۆخی کوردستان و، چوونەوهی ژمارەیهکی دیکە لە
 نووسینەکانم بۆ کوردستان، جەماوەریکی فراوانی خەڵکی کوردستان
 بەدوای نووسینەکانی مندا دەگەران و دەستیان دەدەت، یان هەر
 دانەیهک و سەتان دەستیدەکرد، کاک نیچیرفان بارزانی، لە ۱/ ۲۰۰۰
 رێیانبدەم، پەرتۆکەکانی من لە کوردستان چاپیکەنەوه، بۆ
 ئەوەی ژمارەیهکی زۆر لە خەڵک بتوانن بیانخۆننەوه و، بۆ
 گەیاندنەوهی دەستنووسەکانیش، ئەوانە ی کە هێشتا
 چاپنەکران، ئەوا یەکیەک دەنێرێ بۆلام، کە بیان دەمەدەستی
 و، لەگەڵ خۆی بیانباتەوه بۆ هەولێرو، منیش بە فەرمانی هەستی
 بەرپرسیاریم بەرامبەر رێنەگرتن لە بلاو بوونەوهی بەرھەمی رۆشنبیری،
 وەرامیتیکی شیرینم دایەوه و، گوتم باشە فەرموون چاپیکەن، بەلام بە
 مەرجێک نووسینەکانم هەروەک خۆی بێدەستکاری چاپیکرێنەوه و، بۆ
 ئەوەش دەبێ رەشنووسەکانیان، بەرلە چاپکردن بنێرنەوه بۆم، تاکو
 تەماشایانیکەم و هەڵە چاپییەکانیشیان سەرراستیکەم، ئەوجا لە
 چاپدەرتن. لە وەرامدا کاک نیچیرفان نووسیوی، کە ئەز چۆنم بو،
 بەرتێزان وادەکن و، کارەکەش بەرەورووی کاک بەدران ئەحمەد
 حەبیب کرایەوه، کە پاش ئەوەی بوو بە پارتی، بەرپرسیاریتیی بنکە ی
 چاپەمەنی "ئاراس" دراوەتە دەستی. لە پتووەیندیکردنێکدا لەگەڵ کاک

به‌دران، ئاگادارمکرد، که جارێ دوو په‌رتۆک چاپکرتنه‌وه؛
 "کوردهستان و شۆرشه‌که‌ی" و "بیری نه‌ته‌وه‌یی کوردی،
 نه‌بیری قه‌ومیه‌تی رۆژه‌لاتی و نه‌بیری ناسیونالیزمی
 رۆژاوا ییبه" و له‌سه‌ر ئه‌وه رێککه‌وتین.

به‌راستی نامه‌وێ لێره‌دا سه‌ری خۆنه‌ره‌وه بیه‌شینم و باسی ئه‌و
 هه‌موو ده‌ستیده‌ستیکردن و درۆوده‌له‌سه و "ئه‌مڕۆ ناسبه‌ی" بگێرمه‌وه،
 که له‌ماوه‌ی چوارساڵا له‌ ده‌ستگه‌ی "ئاراس"ی سه‌ر به‌ پارتی و
 حکومه‌تی هه‌ولێر به‌ سه‌رۆکایه‌تی کاک نێچیرخان
 بارزانی، که هه‌رده‌مه به‌ بیانووی شتی که وه‌ کاره‌که‌یان
 دوا ده‌خست و راستییان له‌من ده‌شارده‌وه، بێته‌وه‌ی هیچ شه‌رم
 بیانگرێ، چونکه ئه‌وان خۆیان تکیان له‌من کرد، رێیان بده‌م
 به‌ر هه‌مه‌کانم چاپیکه‌نه‌وه و، ئه‌وه‌تا هه‌ر بۆ به‌لگه‌ی قسه‌کانم، نامه‌که‌ی
 کاک نێچیرخان بلاوده‌که‌مه‌وه. به‌لام پاش ئه‌وه‌ی گوشارم خسته
 سه‌ریان، که ره‌شنووسه‌که بنێرنه‌وه‌بۆم، تا چاوێک بگێرمه‌وه پێیدا،
 ئه‌وجا ناچارمان، رووی راستینه‌ی خۆیان ده‌ربخن و، گوتمان ده‌بی ئه‌و
 دێرانه‌ی که پێوه‌ندیان به‌وه‌وه هه‌یه که عوبیدوڵلا و لوقمان،
 کورانی مه‌لا مسته‌فای بارزانی، له‌گه‌ڵ رژی می به‌عسی سه‌ددامیدا
 کاریان کردوه، له‌ده‌قی نووسینه‌که لابهرێ. هه‌ژای گۆتینه، من له
 سه‌میناره‌که‌مدا گوتبووم، که هیچ رژیمی که نه‌یتوانیوه، تا ئێسته
 بارزانییه‌ک بکڕێ و بیکاته دارده‌ستی خۆی (ل ۱۶۷ چاپی سوید)،
 به‌لام وهرگێری سه‌میناره‌که بۆ زمانی کوردی، کاک سه‌روه‌ت
 (کوردۆ) له‌ ژێده‌ردا نووسی بووی که ئه‌و زانیارییه‌ راست نییه، چونکه
 "له‌م سالانه‌ی دوایدا، هه‌ر له‌ خودی خانه‌واده‌ی بارزانی خۆی، چه‌ند
 کورێکی خۆیان به‌ رژیم فروشت و، دژی بابیان وه‌ستانه‌وه، وه‌کو
 لوقمان و عوبیدوڵلا، که ئه‌مه‌ی دوا بیان هه‌رله‌و سه‌ره‌ڕۆیه‌یدا کیانیشی

لە دەست دا و، رژیمی عێراق سەرنگوومیان کرد، پاش ئەوەی ماوێهێک
 پلەیهکی ساختەیی وەزیریان دایە و، دژی بابی ھەڵیان دەسووراند" (ل
 ١٦٧ چاپی سوید).

کە بەدران ئەحمەد حەبیب، بە تەلەفۆن ئەو قسەییەیکرد و، داوای
 دەرھێنانی ئەو چەند دێرەیکرد، کە ھێڵی ھانیبوو بە ژیریاندا، زۆر
 سەرمسورما، چونکە لەگەڵیان رێککەوتبووم، کە ھیچ گۆرانیک لە
 چاپکردنەویدا نابێ بکری. لەگەڵ ئەوەشدا گوتمپێی "کاکە ئەو قسەییە
 قسەی من نییە، چونکە کاتیک من سەمینارەکەم گرتووە، ئەوشتە
 رووینەداوە، ئەو قسەیی وەرگێڕ، کاک کوردۆیە و، منیش تێبینیی خۆم
 بەرامبەر بەو نووسیووە، بەلام ئەو قسەیی کاک کوردۆ، قسەییەکی
 راستە و، ئەزۆی لە تێبینییەکەمدا نووسیوم: "ئەمەیی وەرگێڕ دەبێژی
 راستە، بەلام من لەدەقە ئەلمانییەکەدا، وشە "Bis jetzt" م
 بەکارھێناوە. وشە "تا ئێستە" ئەوەدەردمخا، کە بەپێی ئەو
 زانیاریانەی سالی ١٩٧١ لەبەردەستمدابوون، نوکەریان ھیشتا
 لێھەڵنەکەوتبوو. ئەوانەیی وەرگێڕ، وەک نموونە، لە پەرەوێزی ل ١٦٧ دا
 باسیکردوون، ھەموو پاش ١٩٧١ روویانداوە، واتە پاش خۆندنەوێ
 وتارەکانی من (چاپی سوید ل ٣٩١-٣٩٢)

ئەوجا کاک بەدران گوتی: "ئێمە خۆمان کاک کوردۆ
 رازیدەکەین و دڵنیاشم رازیدەبێ". گوتم: "ئەویش رازی بێ،
 ئەز لایناوەم، چونکە ئەو پەرتۆکە پەرتۆکی منە و، چاپی
 یەکەمی بەوجۆرە دەرچوووە و، شتەکەش راستە". ھەرۆھا
 گوتم "ئەویش لەبەر خاتری کاک کوردۆ ناکەم، بەڵکو لەبەر خاتری
 بابەتەکە دەیکەم، ئەگەنا کاک کوردۆ باشدەمناسم کە، سالانی سال
 درۆی لەگەڵ من کرد، کاتیک خۆی بە بێلایەن دەدایە قەڵەم، بەلام دوايي
 دەرکەوت کە نوێنەری "پاسۆک" بوو لە ئەوروپا و، ھەر بە فەرمانی

،محەمەد مستەفای پاسۆک دیشکەمی لە رێکخراوی
 سۆسیالیستی خۆێندکارانی کورد لە ئەوروپا (سۆکسە
 SOKSE) کرد، ئەو سۆکسەیی که هاوێر بروسک ئیبراھیم
 و من دروستمانکرد بۆی و، بەهەول و تەقەلای ئیمە، نیزیکی ٦٠٠
 لایەنگری ھەبوو لە ئەوروپا و، کوردۆشمان کرد بە سکریتیری گشتیی
 سۆکسە، ئەویش لە پەر و تەنێ بەفەرمانی محەمەد مستەفا، که ئەویش
 لەبەر خاتری جەلالییەکان که ھێندەک بەلێنی درۆیان دابوو پیتی،
 بەرامبەر بەو ھەڵبەتێ کوردۆو ھە سۆکسە لەنێوببا، چونکە لە ھیزی
 گەلەمپەری سۆکسە ئەترەشیان چوو بوو، کەچی کاک کوردۆ لە
 شەو وەرۆژێکدا، دەستی لە سۆکسە بەرەللا کرد و، ھێندە خیرەت و
 نازایەتیی تیدا نەبوو کە تاکە بەیانیک لەویار ھو دەریکا، ھەزاران
 جێوێ دەدا بە پارتی و یەکییتی لە تەلەفیزیۆنی "مید تی فێ" دا، کەچی
 بەرامبەر بە پێبەخشینی کاریک و مووچەیک لەلایەن "یەکییتی" وە،
 خۆی بە یەکییتی فروشت و، خۆفروشتنە ھەرزانەکەشی گەیشتە
 رادەپەک کە لە رۆژنامەیی "کوردستانی نوێ" شدا، بەو پەڕی
 بێشەرمییەو ھاشای لە رابوردووی خۆی کرد و، خۆی بەبێ ئەقڵ
 دایەقەلەم. (***) جا ئێستە ئەگەر بێم و، دەستکاریی ئەو شتانە بکەم
 کە رۆژیک بوو، بە بلاوکردنەو ھیان لە پەرتۆکی مندا، رازیبووم، دیارە
 ئەززی یەکیک دەبم وەک کوردۆ ھەلی قەلەمفروشت. کاک بەدران کوتی: "
 ناخر ئیمە ناتوانین ئەو پەرتۆکە واچاپبکەین، چونکە کورپەکانی کاک
 لوقمان ئێستە لای کاک نیچیرقان کار دەکەن، گوتم، باشە چاپمەکەن،
 کاک نیچیرقان خۆی تکیکرد لە من، رێ بە چاپکردنەو ھە پەرتۆکەکانم
 بدەم، بەلام کە کارەکە وایلیھات، رینادەم چاپی بکەن. کوتی: "ئە
 پەرتۆکەکانی دیکە چی؟" گوتم "ئەوانیش ھەروا. نەخلەتابن،
 ھیچ شتیکی من چاپبکەن!" بەمەش کۆتاییم بە قسە ھێنا.

شایانی باسه، پاش ئەمه، توانیمان له ئەوروپا "بیری نهتهوهیی کوردی هتد" و گهلیک له وسه مینارانهی که له کات و شوێنی جیاوازا پیشکێش مکردوون، چاپکهینهوه، به یارمهتیی "بنکهی چاپه مهنیی "کوردنامه" و هاوکاریی "کۆمهلهی رۆژاڤای کوردستان و، تیکۆشینیی هاوگیری هێژا سیروان کاوسی و ئێستهش، باجاری ئەم بهرهمه له ئینتهرنێتدا بخوێنرێتهوه، تا چاپتکی جوانی دهکهن.

له بههاری ئەمسالدا، چل سالی تهواو تیپه پری بهسهه دامهزاندنی "یهکیتهیی نهتهوهییی خوێندکارانی کورد له ئەوروپا" (نوکسه Nukse) دا که ئەم بهرهمه، یهکیک بوو له بلاوکراوهکانی نوکسه.

بههه بۆنهیهوه ریزوسلای شیرینم بۆ ههموو هاوگیریانی نوکسه، به تایبهتیی هاوگیری پشتپێبهستراو، کاک بروسک ئیبراهیم که سالانی سال بهویه پری دلسۆزییهوه خه مخۆر و تیکۆشهری رێبازی نوکسه بوو.

جهمال نهبهز

به رلین: ۲۴ / ۱۰ / ۲۰۰۵

Heinz Gstrein: Volk ohne Anwalt. - *
Die KURDISCHE FRAGE IM MITTLEREN
Osten, 1974 Imba Verlag / Freiburg Schweiz,
ISBN 38 57 40 04 63

**** -** لایه‌نگرانی "حیزبی تووده‌ی ئێرانی" که زورناژهنی

رژیمی سوڤییت و ده‌رویشی ستالین بوون، کاتیک یه‌کیکیان ده‌چوو یه‌کییتی سوڤییت، ده‌یانگوت چوو یه‌ مالی "دایی یوسف" (خاله و یوسف)، مه‌به‌ستیان له‌مه‌ش ستالین بوو که نیوی "یوسف ستالین" بوو. ته‌نانه‌ت یه‌کیک له‌و کۆنه‌تووده‌ییانه‌ی که سالانی سال له‌ مالی خاله‌ یوسفی زیاو، ده‌ردی دلی خوی، به‌ په‌رتۆکیک به‌ فارسی، به‌ نیوی "خانه‌ دایی یوسف" هوه‌ ده‌رپریوه‌.

***** -** "کوردستانی نوێ" رۆژی ۱۲/۱۰/۱۹۹۹، هه‌روه‌ها

وه‌رامی به‌پێژ کامیل ژیر بۆ قسه‌کانی کوردۆ عه‌لی له‌ "کوردستانی نوێ" رۆژانی ۲ و ۳ی ۱۱/۱۹۹۹.

Jemal NEBEZ

Collected Works (3)
Lectures and Scientific Meetings (1)

KURDISTAN'S REVOLUTION

Lectures given 1971 in German language in
Berlin (West) for Kurds and Friends of the
Kurdish People

First Edition 1972 Munchen, Germany
by Nationalunion of the Kurdish Students
in Europe (NUKSE),

translated into Kurdish by
Kurdo Ali.

First Kurdish Edition 1985 Stockholim, Sweden

Second Kurdish Edition 2001 Hawler, Kurdistan
by Aras Publishing House



منتدی اقرأ الثقافي

للكتاب (تصویریں - مرقی - فارسی)

www.iqra.ahlamontada.com

جہمال نہ بہز : کوردستان و شورشہ کہی

چاپی یدکەم (بە ئەلمانی) : نوکسە NUKSE میۆنیخ 1972

چاپی یدکەم (بە کوردی) : ستۆکھۆلم (سوئد) 1985

چاپی دووم (بە کوردی) : بە شینۆی ئەلیکترۆنی 2003

چاپی سێیەم (بە کوردی) : هەولێر 2007

سەرئێج : ئەم کۆبەرھەمە کە چاپی سێیەمە : ژمارە (3) ی دەریفتنی

چۆنکە چاپی دوومە بە شینۆی ئەلیکترۆنی

کە نیستەش لە ئینتەرنێتدا هەیە ئە سالی 2003 بۆ وێرکراوەتەوه

تەماشای ئەم کۆبەرھەمە و نووسینەکانی دژ بکە

لە سەر مانیپەری جەمال نہ بہز

www.jemalnebez.com